T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

ULUSLARARASI GELİŞMELER VE 2010 STRATEJİK KONSEPTİ BAĞLAMINDA NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ

MEHMET KAAN ÖNEM

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. SİBEL KAVUNCU

EDİRNE 2025

Tezin Adı: Uluslararası Gelişmeler ve 2010 Stratejik Konsepti Bağlamında NATO'nun Dönüşümü

Hazırlayan: Mehmet Kaan Önem

ÖZET

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da güvenliği sağlamak amacıyla; Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından 1949 yılında kurulmuştur. En temel özelliği caydırıcılık olan ve kolektif savunma ilkesi çerçevesinde örgütlenen NATO, Soğuk Savaş boyunca üyelerini korumayı başarmıştır. Soğuk Savaş döneminde NATO üyelerine yönelik başlıca tehdit unsuru olan Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasıyla beraber NATO'nun varlık sebebi sorgulanmaya başlanmıştır. NATO bu döneme yeni risk ve tehditler doğrultusunda yeni görev alanları ve yeni roller edinerek girmiştir. NATO'nun dönüşümü olarak ifade edilen bu durum devingen bir sürece karşılık gelmektedir.

NATO'nun Soğuk Savaş sonrasındaki dönüşümünü İttifak'ın zirve bildirilerinde ele alınan konu çeşitliliği ve bu yeni konu başlıkları doğrultusunda geliştirilen mekanizmalar üzerinden izlemek mümkündür. Yeni risk ve tehditler yeni strateji ve yeni araçları beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda NATO özellikle 2010 Stratejik Konsept belgesinde yer alan; terörizm, kitle imha silahları, enerji güvenliği, siber güvenlik ve çevre sorunları konu başlıklarıyla, 2010'dan tarihten itibaren giderek küresel çapta hareket eder hale gelmiştir.

Bu tezin amacı, NATO'nun bu dönüşüm sürecinin uluslararası gelişmeler ve 2010 Stratejik Konsept belgesi çerçevesinde ele alınarak incelenmesidir. Çalışmada, uluslararası ilişkilerde değişen güvenlik anlayışı NATO özelinde incelenmeye çalışılacaktır. NATO'nun Soğuk Savaş sonrasındaki bu dönüşüm süreci ile Soğuk Savaş dönemindeki ortak savunma örgütü kimliğinden sıyrılıp küresel çapta görev yapan ortak güvenlik örgütüne dönüşmüş olduğu değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: NATO, Uluslararası Güvenlik, Strateji, NATO 2010 Stratejik Konsepti, NATO Zirveleri, Yeni Tehditler

Name of Thesis: The Transformation of NATO in the Context of International Events and NATO 2010 Strategic Concept

Prepared By: Mehmet Kaan Önem

ABSTRACT

The North Atlantic Treaty Organization (NATO) was established in 1949 by Belgium, Canada, Denmark, France, Iceland, Italy, Luxembourg, Netherlands, Norway, Portugal, United Kingdom and United States of America to ensure security in Europe after Second World War. NATO, whose most main characteristic is deterrence and organized around the principle of Collective defense, succeeded in protecting its members throughout the Cold War. With the collapse of the Soviet Union in 1991, NATO's Raison D'état, which was the main threat during the Cold War has been questioned. NATO entered this period with new mission areas and new roles in line with new risks and new threats. This situation, expressed as the transformation of NATO, corresponds to a dynamic prosess.

NATO's post Cold War transformation can be traced through diversity of topics addressed in the Alliance's summit declarations and the mechanisms developed in line with these new topics. New risks and threats have brought new strategies and new tools. In this direction, NATO has gradually become a global actor since 2010, especially with the topics of terrorism, weapons of mass destruction, energy security, cyber security and enviromental issues included in the 2010 Strategic Concept document.

The aim of this thesis is to analyze this transformation process of NATO within the framework of international developments and the 2010 Strategic Concept document. In this study, the changing understanding of security in international relations will be analyzed with a special focus on NATO. With this transformation process in the post-Cold War period, it can be evaluated that NATO has transformed from the common defense organization of the Cold War period into a common security organization operating on a global scale.

Keywords: NATO, International Security, Strategy, NATO Strategic Concept 2010, NATO Summits, New Threats

ÖNSÖZ

"Uluslararası Gelişmeler ve 2010 Stratejik Konsepti Bağlamında NATO'nun Dönüşümü" başlıklı bu tez çalışmasının yazım aşaması sürecinde beni her zaman destekleyen, tüm sorularıma içtenlikle cevap veren ve yönlendirmesiyle bana yol gösteren danışman hocam sayın Prof. Dr. Sibel Kavuncu'ya teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunuyorum. Tez izleme komitesinde yer alan ve izleme sürecindeki önerileri ve yorumlarıyla tezime katkı sunan bölüm başkanımız sayın Prof. Dr. Sibel Turan ve sayın Prof. Dr. Nalan Demiral'a da çok teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **İ**

ABSTRACT ..... **İİİ**

ÖNSÖZ ..... **V**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **X**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **X**

KISALTMALAR ..... **Xİ**

GİRİŞ **1**

1. BÖLÜM **7**

1.1 GÜÇ 7

1.1.1 Güç Kavramı 7

1.1.2 Gücün Kaynakları 15

1.1.3 Uygulanışı Bağlamında Güç Çeşitleri 21

1.1.3.1 Sert Güç 21

1.1.3.2 Yumuşak Güç 27

1.1.3.3 Akıllı Güç 31

1.2 GÜVENLİK 36

1.2.1 Güvenlik Kavramı 36

1.2.2 Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Güvenlik 41

1.2.2.1 Realist Kuramlarda Güvenlik 41

1.2.2.2 Liberal Kuramlarda Güvenlik 48

1.2.2.3 Sosyal İnşacılık ve Güvenlik 55

1.2.2.4 Kopenhag Okulu ve Güvenlik 61

1.3 STRATEJİ 66

1.3.1 Strateji Kavramı 66

1.3.2 Stratejik Düşüncenin Tarihsel Gelişimi 71

1.3.2.1 Klasik Çağda Strateji 71

1.3.2.2 Modern Çağda Strateji 78

1.3.3 Stratejileri Etkileyen Unsurlar 89
1.3.4 Strateji ve Ulusal Güvenlik Belgeleri 95

2. BÖLÜM 99

2.1 İTTİFAK KAVRAMI VE TEMEL ÖZELLİKLERİ 99
2.2 İTTİFAK OLUŞUMUNA YOL AÇAN FAKTÖRLER 107
2.3 GÜÇ DENGESİ VE İTTİFAKLAR 111
2.4 TEHDİT DENGESİ VE İTTİFAKLAR 117
2.4.1 Dengeleme (Balancing) 120
2.4.2 Peşine Takılma (Bandwagoning) 123
2.5 NATO'NUN KURULUŞUNA GİDEN SÜREÇ 125
2.5.1 Birleşmiş Milletler (BM) 125
2.5.2 II. Dünya Savaşı Sonrasında Ortaya Çıkan Uluslararası Sistemin Yapısı ve Soğuk Savaş 131
2.5.3 Çevreleme Stratejisi 137
2.5.4 Brüksel Antlaşması ve Batı Avrupa Birliği 141
2.5.5 Truman Doktrini 143
2.5.6 Marshall Planı 146
2.5.7 Prag Darbesi 149
2.5.8 Berlin Ablukası 151
2.6 NATO'NUN KURULUŞU, AMAÇLARI VE İLKELERİ 153
2.7 NATO'NUN ORGANLARI VE ÇALIŞMA ŞEKLİ 163
2.7.1 Sivil Organlar 164
2.7.1.1 Kuzey Atlantik Konseyi 164
2.7.1.2 Savunma Planlama Komitesi 167
2.7.1.3 Nükleer Planlama Grubu 167
2.7.1.4 Genel Sekreter 169
2.7.2 Askeri Organlar 170
2.7.2.1 Askeri Komite 170
2.7.2.2 NATO Komutanlıkları 172
2.8 NATO'NUN SOĞUK SAVAŞ DÖNEM STRATEJİ BELGELERİ 177

2.8.1 Birinci Stratejik Konsept 180
2.8.2 İkinci Stratejik Konsept 183
2.8.3 Üçüncü Stratejik Konsept 185
2.8.4 Dördüncü Stratejik Konsept 189

3. BÖLÜM 195

3.1 NATO'NUN SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNÜŞÜMÜNÜN BAŞLANGICI 195
3.2 NATO İŞ BİRLİKLERİ VE ORTAKLIKLARI 200
3.2.1.1 Barış İçin Ortaklık 200
3.2.1.2 Akdeniz Diyaloğu 205
3.2.1.3 İstanbul İş Birliği Girişimi 209
3.3 NATO'NUN SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMİ STRATEJİ BELGELERİ 211
3.3.1 1991 Stratejik Konsepti 212
3.3.2 1999 Stratejik Konsepti 217
3.3.3 2010 Stratejik Konsepti 221
3.3.4 2022 Stratejik Konsepti 246
3.4 11 EYLÜL 2001 SONRASI DÖNEMDE NATO ZİRVELERİ 250
3.4.1 Prag Zirvesi (2002) 250
3.4.2 İstanbul Zirvesi (2004) 253
3.4.3 Brüksel Zirvesi (2005) 256
3.4.4 Riga Zirvesi (2006) 257
3.4.5 Bükreş Zirvesi (2008) 261
3.4.6 Strasburg/Kehl Zirvesi (2009) 265
3.4.7 Lizbon Zirvesi (2010) 268
3.4.8 Şikago Zirvesi (2012) 273
3.4.9 Galler Zirvesi (2014) 277
3.4.10 Varşova Zirvesi (2016) 281
3.4.11 Brüksel Zirvesi (2018) 284
3.4.12 Londra Zirvesi (2019) 287
3.4.13 Brüksel Zirvesi (2021) 289
3.4.14 Sanal Olağanüstü Zirve (2022) 292

3.4.15 Brüksel Zirvesi (2022) 293
3.4.16 Madrid Zirvesi (2022) 295
3.4.17 Vilnius Zirvesi (2023) 296
3.4.18 Washington Zirvesi (2024) 302
3.5 2010 SONRASI ÖNE ÇIKAN GÜVENLİK KONULARI VE NATO 303
3.5.1 Terörizme Karşı NATO 304
3.5.2 Kitle İmha Silahları ve NATO 311
3.5.3 Siber Güvenlik ve NATO 320
3.5.4 Enerji Güvenliği ve NATO 325
3.5.5 Çevre Sorunları ve NATO 332
SONUÇ 341
KAYNAKÇA 348

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Joseph Nye'a Göre Güç Çeşitleri 25
Tablo 2: AB Strateji Belgeleri 96
Tablo 3: Bir Bakışta NATO 2010 Stratejik Konsepti 226
Tablo 4: NATO'nun Güvenlik Konseptinin Evrimi 245

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Güvenliğin Genişlemesi..... 63
Şekil 2: Güvenlik Ağı 198

KISALTMALAR

AAOK: Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi-Euro Atlantic Partnership Council

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AB: Avrupa Birliği

ACE: Avrupa Müttefik Komutanlığı-Allied Command Europe

ACO: Müttefik Operasyonlar Komutanlığı-Allied Command Operations

ACT: Müttefik Dönüşüm Komutanlığı-Allied Command Transformation

AD: Akdeniz Diyaloğu

a.g.e.: adı geçen eser

AGİK: Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Konseyi

AGİT: Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı

a.g.m.: adı geçen makale

AKÇT: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

ANZUS: ANZUS Paktı-Australia, New Zealand, United States Security Treaty

AWACS: Havadaki Erken Uyarı ve Kontrol Gücü-Airborne Warning and Control System

BAB: Batı Avrupa Birliği

BAE: Birleşik Arap Emirlikleri

BİO: Barış İçin Ortaklık

BM: Birleşmiş Milletler

CBRN: Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik, Nükleer-Chemical, Biological, Radiological, Nuclear

CCMS: Modern Toplumun Zorlukları Komitesi- Committee on the Challenges of Modern Society

CENTO: Bağdat Paktı/Merkezi Antlaşma Teşkilatı-Central Treaty Organization

CEP: Sivil Olağanüstü Hal Planlaması-Civil Emergency Planning

CTRC: Terörle Mücadele Referans Belgesi-Counter-Terrorism Reference Curriculum

EPAA: Avrupa Aşamalı Uyum Yaklaşımı- European Phased Adaptive Approach

IMF: Uluslararası Para Fonu- International Monetary Fund

IPCC: Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli-Intergovernmental Panel on Climate Change

ISAF: Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü-International Security Assistance Force

IŞİD: Irak ve Şam İslam Devleti

IT: Information Technology-Bilgi Teknolojisi

İİG: İstanbul İş Birliği Girişimi

KAİK: Kuzey Atlantik İş Birliği Konseyi

KBRN: Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik, Nükleer

KFOR: Kosova Barış Gücü-Kosovo Force

KİS: Kitle İmha Silahları

MENA: Ortadoğu Kuzey Afrika-Middle East North Africa

MÖ: Milattan Önce

NAC: Kuzey Atlantik Konseyi- North Atlantic Council

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü-North Atlantic Treaty Organization

NPG: Nükleer Planlama Grubu

NPT: Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması-Treaty on the Non Proliferation of Nuclear Weapons

NRF: NATO Mukabele Gücü-NATO Response Force

OECD: Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü-Organisation for Economic Cooperation and Development

SACEUR: Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı-Supreme Allied Commander Europe

SACLANT: Atlantik Müttefik Komutanlığı-Supreme Allied Commander Atlantic

SACT: Müttefik Dönüşüm Yüksek Komutanı-Supreme Allied Commander Transformation

SALT: Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri-Strategic Arms Limitations Talks

SEATO: Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı-Southeast Asia Treaty Organization

SHAPE: Avrupa Müttefik Kuvvetler Yüksek Karargâhı-Supreme Headquarters Allied Powers Europe

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

START: Stratejik Silahların Azaltılması Antlaşması-Strategic Arms Reduction Treaty

UEA: Uluslararası Enerji Ajansı

UNESCO: BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü-United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

USEUCOM: ABD Avrupa Komutanlığı-United States European Command

VJTF: Çok Yüksek Hazırlıklı Müşterek Görev Gücü-Very High Readiness Joint Task Force

GİRİŞ

Yirminci Yüzyılda yaşanan I. ve II. Dünya Savaşı, uluslararası ilişkilerdeki tüm dengeleri kökünden değiştirmiş ve II. Dünya Savaşı sonrasında iki kutuplu yeni bir uluslararası sistem ortaya çıkmıştır. Bu yeni sistemde devletler, liderliğini ABD ve SSCB'nin yaptığı iki blok etrafında kümelenmişlerdir. Batı Bloğunun lideri olan ABD 1949 yılında NATO'nun kuruluşuna öncülük ederken, Doğu Bloğunun lideri olan Sovyetler Birliği ise buna karşılık olarak 1955 yılında Varşova Paktı'nı oluşturmuştur.

NATO'nun kurulmasında, özellikle Sovyetler Birliği'nin II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan yayılmacı politikalarının önemli rol oynadığı belirtilebilir. Bu doğrultuda, savaş sonrasında Avrupa'da güvenlik konusunda önce Fransa ve İngiltere arasında 1947 yılında Dunkirk Antlaşması imzalanmış, bunu 1948 yılında daha geniş katılımlı Brüksel Antlaşması izlemiştir. Ancak bu antlaşmaların ortak özelliğini, içinde ABD'nin yer almaması oluşturmuştur. ABD'nin içinde bulunmadığı bu türden yapıların Sovyetler Birliği karşısındaki caydırıcılığı bir hayli az olmuştur. İşte böylesi bir ortamda ABD önce Truman Doktrinini[1] devreye sokmuş, ardından Marshall Planı[2] oluşturulmuştur. Prag Darbesi[3] ve Berlin Ablukası[4] ise NATO'nun kuruluş sürecini hızlandıran gelişmeler olmuştur.[5]

Böylece II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle beraber 1945 tarihli Birleşmiş Milletler (BM) Şartı ilkeleri doğrultusunda, olası bir Sovyet tehdidini durdurmak amacıyla

---

[1] Office of the Historian, "The Truman Doctrine, 1947", https://history.state.gov/milestones/1945-1952/truman-doctrine (Erişim Tarihi: 29.07.2024)
[2] Office of the Historian, "Marshall Plan, 1948", https://history.state.gov/milestones/1945-1952/marshall-plan (Erişim Tarihi: 29.07.2024)
[3] The History of Czechoslovakia, "1948 Czechoslovak Coup D'Etat", https://scalar.usc.edu/works/dissolution-of-czechoslovakia/1948-czechoslovak-coup-dtat (Erişim Tarihi: 01.08.2024)
[4] NATO, "The Berlin Blockade", https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_136188.htm (Erişim Tarihi: 29.07.2024)
[5] Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995),* Kronik Kitap, 25. Baskı, İstanbul, 2018, s. 341

1949 yılında kurulmuş[6] olan NATO, SSCB'ye karşı bir kolektif savunma mekanizması oluştururken, aynı zamanda da potansiyel tehditlere karşı bir caydırıcılık unsuru teşkil edecek, milliyetçi militarizmin yeniden canlanmasını önleyecek, böylece de Avrupa-Atlantik bölgesinde barış ve istikrarı tesis edecekti.[7]

NATO, kurucu üye ülke sayısı on iki olan, bu on iki ülke (Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, İngiltere ve ABD) katılımıyla 4 Nisan 1949'da NATO'nun kurucu antlaşması olan Washington Antlaşmasının imzalanmasıyla kurulmuştur.[8] Bağımsız ve egemen devletlerden oluşan NATO, hükümetler arası bir örgüttür.[9] NATO büyük bir kurumsal örgütlenme ve en gelişmiş İttifaklardan biri olarak, hem askeri hem de politik yönü olan bir İttifaktır.[10] Askeri yönüyle NATO'nun ihtilafların barışçıl çözümünü hedeflediği, Kurucu Antlaşması'nın Beşinci Maddesi'nde somutlaşan kolektif savunma görevini icra ettiği ve kriz yönetimi doğrultusunda operasyonlar düzenlediği, politik yönüyle ise, demokratik ve evrensel değerleri desteklerken, kurumsal yapısıyla da sorunların çözümü konusunda bir iş birliği ve danışma sürecinin işletilmesine imkân sağladığı, NATO'nun resmi web sayfasında NATO'ya dair temel özellikler olarak belirtilmektedir.[11]

NATO, kuruluşundan itibaren düzenli bir biçimde yaşadığı dönüşümle, değişen uluslararası ortama sürekli ayak uydurma çabasıyla hareket etmiştir denilebilir. NATO açısından dönüşüm kavramı, örgütün zamanla siyasi niteliği olan bir kuruluşa dönüşmesi sürecinin yanı sıra, NATO faaliyetlerinin günün koşullarına göre uyarlanması, NATO'nun askeri ve askeri olmayan alanlarda yeniden yapılanması,

---

[6] Alptekin Molla, "21. Yüzyılda NATO: Süreklilik ve Değişim", *Küresel Aktörler ve Büyük Güç Rekabeti (Global Actors and Great Power Competition)*, Ed. Hasret Çomak-Burak Şakir Şeker-Huriye Yıldırım Çinar, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2023, s. 149

[7] Haşim Türker, "NATO'nun Büyük Güç Rekabetindeki Rolü", *Küresel Aktörler ve Büyük Güç Rekabeti (Global Actors and Great Power Competition)*, Ed. Hasret Çomak-Burak Şakir Şeker-Huriye Yıldırım Çinar, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2023, s. 168-169

[8] NATO, "NATO Member Countries", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52044.htm (Erişim Tarihi: 28.07.2024)

[9] Joachim Jaenicke, "Siyasi Danışma-Bir Gerçeğin mi Yoksa Bir Usulün mü İfadesi?", *NATO Dergisi*, Özel Sayı, 1969, s. 24

[10] NATO, "What is NATO?", https://www.nato.int/nato-welcome/ (Erişim Tarihi: 09.04.2023)

[11] Gös. Yer.

örgütün kendisine yeni üyeler ve ortaklar katmasına karşılık gelmektedir.[12] Bugün NATO, Soğuk Savaş'ın sonunda SSCB ortadan kalkmış olmasına rağmen halen kendisine yeni üyelerin katılımıyla varlığını sürdürmektedir.[13] Kurulduğu Soğuk Savaş dönemi boyunca daha statik bir rol icra ettiği ifade edilebilecek olan ve kolektif savunma ilkesi uyarınca müttefiklerin güvenliğini sağlayan NATO, temel olarak bir savunma örgütüdür. Birincil amaçları; caydırıcılık, savunma ve güvenliktir.[14]

Kavram olarak Strateji, belirlenmiş hedefler doğrultusunda uygulanan yöntemler bütününü ifade eder.[15] Bir stratejide önemli olan, değişen koşullara göre kendini yenileyebilmesidir. Zira riskleri dengeleyerek önünü görmeye çalışmak, stratejinin en önemli unsurlarından biridir.[16] Bu bağlamda NATO'nun izlemiş olduğu stratejiler "NATO Strateji Belgesi" adı verilen belgeler üzerinden izlenebilir. NATO Soğuk Savaş döneminde kamuoyu ile paylaşılmayan, gizli statüde dört adet strateji belgesi hazırlamış, Soğuk Savaş'ın bitişini izleyen dönemde ise bu kez kamuoyuna açık olacak biçimde yine dört adet strateji belgesi yayınlanmıştır.[17]

Bu tez çalışmasının konusu NATO'nun dönüşümüdür. Çalışmada NATO'nun dönüşümü, İttifak'ın Soğuk Savaş sonrası uluslararası güvenlik ortamındaki değişikliklere yeni yetenekler geliştirerek sağladığı uyum süreci, uluslararası gelişmeler ve 2010 Stratejik Konsept belgesi bağlamında incelenmiştir.

---

[12] Arif Bağbaşlıoğlu, *NATO'nun Dönüşümünün Balkanlara Yansımaları: Müdahale, Genişleme, Ortaklıklar*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2018, s. 29-30

[13] NATO'ya katılan son iki ülke, 2023 yılında üye olan Finlandiya ve 2024 yılında üye olan İsveç'tir. Böylece kuruluş aşamasında on iki olan üye sayısı, dokuzuncu ve onun genişleme süreci ile 2024 yılında otuz ikiye yükselmiştir. NATO, "NATO Member Countries", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52044.htm (Erişim Tarihi: 28.07.2024)

[14] NATO, "NATO's Purpose", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_68144.htm (Erişim Tarihi: 28.07.2024)

[15] Haluk Özdemir, "Tasarlanmış ve Beliren Üst Stratejiler: Türkiye ve Diğer Orta Büyüklükte Devletler İçin Alternatifler", *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, Der. Ali L. Karaosmanoğlu-Ersel Aydınlı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020, s. 43

[16] Ali L. Karaosmanoğlu, "Büyük Stratejinin Anlamı ve İşleyişi", *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, Der. Ali L. Karaosmanoğlu-Ersel Aydınlı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020, s. 30

[17] NATO, "Strategic Concepts", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm (Erişim Tarihi: 28.07.2024)

Tezin araştırma soruları şunlardır:

-NATO'nun amaçları ve ilkeleri nelerdir?

-NATO'nun Soğuk Savaş dönemindeki stratejileri nelerdir?

-Soğuk Savaş sonrasında NATO'nun dönüşüm süreci nasıl başlamıştır?

-Soğuk Savaş sonrasında yayınlanan stratejik konsept belgelerinin temel özellikleri ve bu belgeler arasındaki farklar nelerdir?

-NATO'nun 2010 Strateji Belgesi'nde ve Zirve Bildirilerinde yer alan ve bu tarihten itibaren öne çıkan güvenlik konuları doğrultusunda geliştirdiği araçlar, oluşturduğu mekanizmalar ve belirlediği stratejiler nelerdir?

-NATO 2010 yılından itibaren "terörizm", "kitle imha silahlarının yayılması", "siber güvenlik", "enerji güvenliği" ve "çevre sorunları" konularında neler yapmıştır?

Tezin amacı, bu sorular çerçevesinde NATO'nun yaşadığı dönüşümü, uluslararası gelişmeler, 2010 Stratejik Konsept belgesi ve NATO Zirveleri bağlamında inceleyerek NATO'nun küresel ölçekte görev yapan bir örgüt haline geldiğini göstermektir. Tezin hipotezi ise, NATO'nun uluslararası gelişmeler ve 2010 Stratejik Konsept belgesi doğrultusunda, bu tarihten itibaren yaşadığı dönüşümle birlikte küresel çapta hareket etmekte olan bir uluslararası örgüte dönüşmekte olduğudur.

Bu tez çalışması üç ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde tezin kavramsal çerçevesini oluşturan üç ana kavram; güç, güvenlik ve strateji kavramları ele alınmıştır. Güç başlığı altında gücün kaynakları ve çeşitleri açıklanmıştır. Güvenlik başlığında, kavramın tanımının yanı sıra uluslararası ilişkiler teorileri ile güvenlik arasındaki ilişki incelenmiştir. Strateji başlığında, strateji kavramı ve bu kavramın tarihsel gelişiminin yanı sıra stratejileri etkileyen unsurlar açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, NATO'nun bölgesel bir ittifaktan küresel bir ittifak olmaya gidişinden hareketle önce kavram olarak "İttifak" ele alınmış, ardından ittifak oluşumuna yol açan nedenler, güç ve tehdit dengesi ile ittifak oluşturma konuları arasındaki ilişki açıklanmıştır. NATO'nun yapısının daha iyi anlaşılması amacıyla hazırlanan bu kısmın ardından, II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan uluslararası sistemin yapısı ve NATO'nun 1949 yılındaki kuruluşuna dek uluslararası alanda gerçekleşen önemli askeri ve siyasi olaylar incelenmiştir. Bölüm, NATO'nun kuruluşu, amaçları, ilkeleri, çalışma şekli ve organları açıklandıktan sonra, NATO'nun Soğuk Savaş dönemindeki strateji belgeleri açıklanarak sonlandırılmıştır. NATO'nun yaşadığı dönüşümü anlayabilmek için her şeyden önce Soğuk Savaş ve Soğuk Savaş sonrasındaki NATO'yu karşılaştırmanın faydalı olacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın hedefini teşkil eden üçüncü ve son bölümün ilk kısmında, Soğuk Savaş'ın bitimiyle başlayan yeni dönemde dönüşüm sürecinin temel dinamikleri açıklanmış ve NATO'nun geliştirdiği iş birlikleri ve ortaklık mekanizmalarına (BİO, Akdeniz Diyaloğu, İİG) yer verilmiştir. Ardından NATO'nun sırasıyla; 1991, 1999, 2010 ve günümüze kadarki en son yayınlanan 2022 Stratejik Konsept belgeleri detaylı bir biçimde birbirleriyle karşılaştırmalar yapılarak incelenmiştir. Bu kısımda, tezin ana temasını oluşturan 2010 Stratejik Konsepti'ne daha geniş bir yer ayrılmış, bu belge tüm maddeleri detaylı bir biçimde ele alınarak açıklanmıştır.

NATO'nun Soğuk Savaş sonrasındaki dönüşümünün en temel göstergesi NATO Zirveleri olarak değerlendirilebilir. Bundan dolayı bu bölümde, 2002 yılından itibaren gerçekleşen tüm zirveler ele alınarak sırasıyla analiz edilmiştir. Bölüm, NATO'nun 2010 Stratejik Konsepti'nde kendisine yer verilen, bu tarihten itibaren öne çıkan ve NATO'nun inceleme alanına almasıyla giderek küresel bir örgüte dönüşmesini sağladığı değerlendirilebilecek olan; "Terörizm", "Kitle İmha Silahları", "Enerji Güvenliği", "Siber Güvenlik", "Çevre Sorunları" gibi küresel nitelikteki güvenlik sorunlarına ilişkin konuların NATO ile ilişkisi açıklanarak sonlandırılmıştır.

Bu tez çalışması, belirtilen konu, araştırma soruları ve amaçlar doğrultusunda hazırlanırken, konuyla ilgili detaylı bir literatür taraması yapılmış, yoğunlukla birincil kaynaklar kullanılmaya çalışılmıştır. Literatür taraması sırasında hem yerli hem de yabancı kaynakların beraber taranmasına ve bu kaynakların birincil kaynaklar olmasına özen gösterilmiştir. Tez hazırlanırken, başta basılı kitaplar ve hakemli dergiler olmak üzere online akademik veri tabanlarından (JSTOR, Taylor&Francis, Dergipark vb.) ve resmî web sitelerinden yararlanılmıştır. Düşünce kuruluşları ve stratejik araştırma merkezlerinin yayınları, konferans bildirileri gibi yayınlardan da yararlanılmaya çalışılmıştır. Tez konusunun içeriği ve mahiyeti gereğince, özellikle NATO'nun resmî web sayfasındaki kaynaklar ve NATO Dergisi ilk sırada yararlanılan kaynakları oluşturmuştur. NATO'nun resmî web sitesi (www.nato.int), zirve sonuç bildirileri, stratejik konsept belgeleri, arşiv dokümanları, NATO görevlilerinin resmi demeçleri, öne çıkan yeni güvenlik konuları hakkında güncel makaleler türünden kaynakların çalışmada kullanımı açısından ilk elden toplanmasını sağlamıştır.

1. BÖLÜM

1.1 Güç

1.1.1 Güç Kavramı

Uluslararası İlişkiler disiplininin en temel kavramlarından biri olan "güç", ölçülmesi zor bir kavramdır. Bu özelliği nedeniyle farklı dönemlerde, farklı akademisyen ve düşünürlerce farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Joseph S. Nye Jr. bu farklı yaklaşımlardan hareketle, gücü "hava durumuna" benzeterek, onu; herkesin hakkında konuştuğu ancak gerçekte ne olduğunu çok az kişinin anlayabildiği bir kavram olarak nitelendirir.[18]

Gücün tanımlanmasında karşılaşılan zorluklardan ilki, tanım yaparken dikkate alınması gereken faktörlerin sayıca fazla oluşu, ikincisi ise güç kavramının zamana ve uluslararası sistemin yapısına göre değişebilen yapısıdır.[19] Disiplinin kuramlarının, kendilerine ait metodolojik ve epistemolojik çerçevelerde farklı güç kavramsallaştırmalarına gittiği görülür. Çok yönlü bir kavram olan ve farklı biçimlerde ele alınarak tanımlanan güç, tanımlamadaki tüm zorluklarına rağmen uluslararası ilişkiler disiplininin oluşumunda ve gelişmesinde kurucu bir rol oynamaktadır. Zira Realizmden Marksizm'e, Liberalizmden Feminizme kadar güç, hemen hemen bütün teorilerde önemli bir yer teşkil eder.

Gücün uluslararası ilişkilerdeki bu merkezi konumu, onun yapılacak analizlerde hem araç hem de amaç olarak kullanılabilir olmasından ileri gelmektedir.[20] Barry Buzan'a göre güç kavramının bu derin etkisi, karar vericilerin karşılaştıkları sorunlar ve anarşi[21] arasındaki ilişkiye verdiği anlamdan kaynaklanır.[22]

---

[18] Joseph S. Nye Jr., *Power in a Global Information Age: From Realism to Globalisation*, Routledge, New York, 2004, s. 53

[19] Haluk Özdemir, "Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 63, Sayı 3, 2008, s. 117

[20] Stefano Guzzini, *Power, Realism and Constructivism*, Routledge, New York, 2013, s. 7

[21] Buzan'a göre anarşi, devletlerin; refahını, siyasi ve toplumsal değerlerini korumak amacıyla kuralsız bir ortamdaki mücadelelerini ifade eder. Barry Buzan, *İnsanlar, Devletler & Korku: Soğuk*

Hatta bazı görüşlere göre güç, ne şekilde ele alınıp tanımlanırsa tanımlansın, son tahlilde uluslararası ilişkilerin en temel kavramıdır.[23]

Raymond Aron'a göre uluslararası ilişkiler disiplini bir güç mücadelesi olmakla beraber, güç kavramı aynı zamanda belirsiz bir içeriğe sahiptir.[24] A. F. K. Organski ise, "Bir ülkeyi güçlü yapan şey nedir?" sorusuna farklı unsurların ele alınarak yanıt verilebileceğini belirtmiştir. Buna göre güç; nüfus, coğrafi büyüklük, ülkenin sahip olduğu zenginlik, doğal kaynaklar ve askeri güç açısından tanımlanabilir. Ancak Organski'ye göre güç bunlardan sadece herhangi biri baz alınarak tanımlanamayacak kadar geniş bir kavramdır.[25]

Bir kavram olarak güç, ilk olarak fiziksel ve somut bir anlama sahiptir. Mevcut imkanlara ve kuvvete karşılık gelir. Bir ülkenin sahip olduğu silahlar, askeri teçhizat, ordu donanımı ve personel sayısı gibi niceliksel maddi öğeler fiziksel güce denk düşer. Somut ve gözlemlenebilir uygulamalar sayesinde güç, sonuçları kontrol eder ve değiştirebilir.[26] Fiziksel gücün aktif olarak kullanımı, güç göstergesinin en temel yollarından biridir.[27] Gücün bu materyal kapasite anlamının yanı sıra, aktörlerin diğer aktörleri fiili bir edimde bulunmadan da istediği yönde hareket ettirebilme becerisi vardır. Bu da gücün yetenek ve yetkinlik yönüne işaret eder.[28] John J. Mearsheimer bu yönüyle gücü ekonomi bilimindeki para ile kıyaslayarak, ekonomide para neye karşılık geliyorsa, uluslararası ilişkilerde de güç ona karşılık

---

Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Güvenlik Çalışmaları İçin Bir Gündem, Çev. Emre Çıtak, Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 234

[22] Barry Buzan, "Barış, Güç ve Güvenlik: Uluslararası İlişkilerde Çatışan Kavramlar", Çev. Özden S. Sarı, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler,* Yay. Haz. Esra Diri, Der Yayınları, İstanbul, 2017, s. 180

[23] John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, W. W. Norton Company, New York, 2001, s. 55

[24] Raymond Aron, *Peace&War A Theory of International Relations,* Routledge, New York, 2017, s. 47

[25] A. F. K. Organski, *World Politics*, Alfred A. Knopf, New York, 1958, s. 93-94

[26] Haluk Özdemir, "Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme", s. 120

[27] Paul R. Viotti-Mark V. Kauppi, *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti*, Çev. Ayşe Özbay Erozan, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2017, ss. 221

[28] Oktay Hekimler, "Alman Dış Politikasında Güç Kavramı ve Sivil Güç Konseptinin Geleceği", *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 2020, s. 2

gelir diyerek açıklamaktadır.[29] Gücün bu ilişkisel yönü, kavramın tanımlanması doğrultusunda literatürde daha sık kullanılmaktadır.[30]

K. J. Holsti'ye göre güç, bünyesinde birkaç özelliği birden barındırır. Buna göre güç; yetenekleri, metotları ve nihayet niceliksel kapasiteyi içerir.[31] Joseph Frankel gücü, aktörlerin diğerleri üzerindeki etki kapasitesi olarak tanımlar.[32] James N. Rosenau da gücün ilişkisel yanına vurgu yaparak, gücü kontrol üzerinden kendini belli eden bir kavram olarak ele alır. Ona göre güç; diğer aktörlerin davranışını etkileyebilme becerisiyle kendisini belli eden bir kavramdır.[33] Holsti, çok farklı standartlar mevcut olduğundan, tek ve kalıcı bir güç hiyerarşisinden bahsetmenin zor olduğunu belirtmektedir.[34] Buraya kadar anlatılanlardan hareketle, sadece maddi unsurlardan oluşan güç yaklaşımının kimi yazarlar tarafından yetersiz bulunduğu değerlendirilerek, gücün hem etki hem de kapasite gibi iki temel unsurdan oluştuğu söylenebilir.[35]

Peki uluslararası ilişkilerde güç ne işe yarar? Kenneth N. Waltz gücün başlıca dört işlevi olduğunu belirtir.[36] Bu bağlamda ilk olarak güç özerklik sağlar. Aktörler sahip oldukları güç sayesinde kendilerini daha rahat korurlar. İkinci olarak güç, aktörlere farklı hareket etme imkânı vererek manevra kabiliyeti yaratır. Üçüncü olarak, büyük güç sahibi aktörler küçük güç sahibi aktörlere göre daha fazla etki etme avantajına sahiptir. Son olarak gücün, uluslararası sistem içinde aktörlere, daha

[29] John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, s. 12
[30] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, 7. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2019, s. 272
[31] K. J. Holsti, "The Concept of Power in the Study of International Relations", *Background*, Cilt 7, Sayı 4, 1964, s. 182
[32] Joseph Frankel, *International Relations In A Changing World*, 4. Baskı, Oxford University Press, Oxford, 1988, s. 11
[33] James N. Rosenau, *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity*, Princeton University Press, New Jersey, 1990, s. 183
[34] K. J. Holsti, *International Politics A Framework For Analysis*, 4. Baskı, Prentice Hall, New Jersey, 1967, s. 73
[35] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İş Birliği*, 4. Baskı, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2006, s. 172
[36] Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, Addison-Wesley, Reading, 1979, s. 194

büyük bir kazanç getirme potansiyeli ve kendi çıkarını önceleyerek hareket etme yeteneği verdiği belirtilebilir.[37]

Güç, Viotti ve Kauppi'nin belirttiği gibi hem amaç hem de araç olarak kullanılabilir.[38] Güç ile devletlerce ulusal çıkarlar doğrultusunda belirlenmiş hedefler artırılmak istenir. Devletler bu doğrultuda örneğin hammadde işler, nitelikli iş gücü yetiştirir, ordusunu geliştirir. Bu kapasite, gücün sahip olma ile ilgili yönünü temsil eder.[39] Güç kimi zaman ise devletlerin kendi konumlarını iyileştirmek için yaptığı hamlelere karşılık gelir. Bu da gücün araç şeklinde tanımlanmasıdır.[40]

Davranışsal yaklaşıma göre güç, temelde iki şekilde kullanılabilir.[41] Birinci yol cezalandırma, ikinci yol ise ödüllendirmedir. Cezalandırma, güç kullanarak bir aktörün diğer bir aktöre zarar vermesidir. Cezalandırma askeri bir işgal hareketi olabileceği gibi, ambargo türünden bir ekonomik yaptırım veya diplomatik yalnızlaştırma da olabilir.[42] Ödüllendirmede ise bir aktör, diğer bir aktöre belli bir politika izlemesi karşılığında somut bir yardımda bulunur.[43] Ekonomik nitelikli finansal önlemlerin en önemlisi olan dış yardım buna bir örnektir.[44] Dış yardım seçeneği, ABD tarafından özellikle Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliğinin etki alanına girmemesi için, askeri yardımlar şeklinde kimi ülkelere uygulanmıştır.[45]

Güç kavramı, aynı zamanda uluslararası sistemde yer alan devletleri belirtmek için de kullanılmıştır. En sık görülen ayrım; süper güç, büyük güç, orta büyüklükte güç ve küçük güç ayrımıdır.[46] Örneğin "orta büyüklükte güç", büyük devletler karşısında özerk hareket etme imkân ve kabiliyetine sahip olan, güvenlik ile ilgili kaygıları sebebiyle büyük çatışmalara girmekten kaçınan devletleri

---

[37] Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, s. 195
[38] Paul R. Viotti-Mark V. Kauppi, *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti*, ss. 185-186
[39] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 278
[40] Paul R. Viotti-Mark V. Kauppi, *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti*, s. 186
[41] Burak Kadercan, "Güç", *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Ed. Şaban Kardaş-Ali Balcı, 7. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2017, s. 325
[42] Gös. Yer.
[43] Burak Kadercan, "Güç", *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, s. 327
[44] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 496
[45] Burak Kadercan, "Güç", *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, s. 327
[46] K. J. Holsti, *International Politics A Framework For Analysis*, s. 71

tanımlamaktadır.[47] Uluslararası sistemin değişip dönüşen yapısının, gücün uluslararası sistemdeki dağılımı ve buradan hareketle kutupluluk çerçevesinde açıklanmasının, uluslararası ilişkiler disiplininde yaygın bir şekilde görüldüğünü belirtmek mümkündür.[48] Örneğin Yedi Yıl Savaşları, Prusya'yı büyük bir güç olarak dünya sahnesine taşırken[49], iki dünya savaşı arası dönemin büyük güçleri olarak ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya ve Japonya karşımıza çıkmaktadır.[50] İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan iki kutuplu sistemde ise, ABD ve Sovyetler Birliği "Süper Güç" olarak isimlendirilmişlerdir. 20. Yüzyılla literatüre yerleşen bu kavram, ilk defa Amerikalı tarihçi William T. Fox tarafından kullanılmıştır.[51] Süper güç, büyük güç kavramının bir adım ötesi olarak düşünülebilir.[52]

Güç kavramı ilk kez, MÖ 5. Yüzyılda yaşayan Atinalı Thucydides'in Peloponnessos Savaşları isimli eserinde ele alınmıştır.[53] Thucydides, aynı zamanda uluslararası ilişkiler disiplininin ana akım teorilerinden biri olan Realizmin düşünsel altyapısını hazırlayan en önemli isimlerden biridir. Nitekim Ersoy'un da belirttiği gibi sonradan caydırıcılık, strateji, silahlanma, güç dengesi, ittifak gibi kavramlar ile açıklanacak politikalara ilk defa Thucydides açıklamalar getirmiştir.[54]

Yunan yarımadası MÖ 5. ve 4. Yüzyıllarda İyonya'dan üstünlüğü eline geçirerek, bölgede gelişmiş ve etkin bir uygarlık kurmuştur.[55] Bu dönemde Yunan

---

[47] Robert W. Cox-Timothy J. Sinclair, *Dünya Düzenine Yaklaşımlar*, Çev. Emrah Çınar-Semih Çelik, Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 244

[48] Sibel Kavuncu, "Büyük Güçler ve Uluslararası Sistemde Kutupluluk", *Küresel Aktörler ve Büyük Güç Rekabeti (Global Actors and Great Power Competition)*, Ed. Hasret Çomak-Burak Şakir Şeker-Huriye Yıldırım Çinar, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2023, s. 67

[49] Gültekin Sümer, *Dış Politika Stratejileri ve Türkiye Neresinde?,* İkinci Adam Yayınları, İstanbul, 2013, s. 80

[50] Mehmet Sait Dilek, "Büyük Güçlerin Politikaları ve Briand-Kellogg Paktı", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 10, Sayı 37, 2013, s. 148

[51] Terence O'Brien, "The Legacies of Super Power", *New Zealand International Review*, Cilt 38, Sayı 2, 2013, s. 10

[52] Kadri Kaan Renda, "Yeni Dünya Düzeninde Güç Tartışması", *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkileri Okumak,* Der. Tarık Oğuzlu-Öner Akgül, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2024, s. 143

[53] Kadir Sancak, *Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı ve Yumuşak Güç*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 3

[54] Eyüp Ersoy, "Realizm", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Der. Ramazan Gözen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 167

[55] Oral Sander, *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*, 16. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2007, s. 39

yarımadası, birbiri ile rekabet halindeki polis adı verilen şehir devletlerinden oluşmaktadır. Coğrafi konumundan dolayı deniz gücünün ve donanmanın son derece önem taşıdığı bölgede yer alan polisler arasındaki ilişkiler barıştan çok savaş üzerine kuruludur.[56] Dönemin iki büyük gücü olan Atina ve Sparta arasındaki mücadeleyi anlattığı eserinde Thucydides, insanoğlunu harekete geçiren üç temel dürtüden söz eder. Bunlar güvenlik ihtiyacı, prestij ve gurur elde etme gayreti ile zenginlik ve refah arzusudur.[57] Bunlar izlenecek politikaların oluşumunda belirleyici unsurlar olarak görev yaparlar. Kaosun hâkim olduğu ve karar vericilerin denetime tabi olmaksızın her şeyi yapabileceği bir ortam[58], devletlerin birbirleri ile durmaksızın rekabet etmesine yol açar. Dolayısıyla Thucydides'e göre Atina ile Sparta arasında er ya da geç bir savaş gerçekleşeceği kesindir. Çünkü Atinalıların aşırı derece güçlenmesi Spartalıların onlardan çekinmelerini beraberinde getirmiştir.[59]

Thucydides'e göre tüm istikrarsızlıkların altında yatan ve devletleri askeri ittifaklara sürükleyen olgu korkudur.[60] Nitekim Atina'nın gücündeki artış Sparta üzerinde bir korku doğurmuş ve bu da savaşa sebep olmuştur. Atinalılar tarafından geliştirilen ve moral unsurlara yer vermeyen bu düşün sistemi neticesinde, herkesin herkesle savaşı anlamına gelen Realpolitik ortaya çıkmıştır.[61] Devletler arasındaki savaş ihtimalinin sürekliliği, devletleri realpolitik çerçevesinde hareket etmeye ve sürekli olarak güç dengesini korumaya zorlar.[62] Wasserman'ın vurguladığı şekilde, Thucydides'in düşüncelerinin ana temasını oluşturan ve yapıtının en önemli

---

[56] Mehmet Ali Ağaoğulları, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, 7. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2013, s. 18

[57] William T. Bluhm, "Causal Theory in Thucydides' Peloponnesian War", *Political Studies*, Cilt 10, Sayı 1, 1962, s. 18

[58] Alek Chance, "Realpolitik, Punishment and Control: Thucydides on the Moralization of Conflict", *Journal of Military Ethics*, Cilt 12, Sayı 3, 2013, s. 268

[59] Thukydides, *Peloponnesos Savaşları*, Çev. Furkan Akderin, 4. Baskı, Belge Yayınları, İstanbul, 2020, s. 17

[60] Thukydides, *Peloponnesos Savaşları*, s. 44

[61] J. Frederik-M. Arends, "Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: "Güvenlik" Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, Sayı 22, 2009, s. 9

[62] Michael W. Doyle-G. John Ikenberry, "Soğuk Savaşın Sona Ermesi, Klasik Gelenek ve Uluslararası Değişim", *Uluslararası İlişkiler Teorisinde Yeni Düşünce*, Çev. Emre Çıtak, Beta Basım Yayın, İstanbul, 2015, s. 10

kısımlardan biri olan[63] Melian Diyaloğu`nda[64] aktardığı, güçlü olanlar güçlü olanlar ile istediklerini yaparken, zayıf olanların kaderinin buna katlanmak olduğu değerlendirmesini,[65] Bostanoğlu'nun da belirttiği gibi, Thucydides'in böylesine bir rekabet ve kaos ortamında hem Sparta'nın hem de Atina'nın haklı olduğunu vurgulamak için ifade etmiş olduğu düşünülebilir. Nitekim Sparta artık iki ülke arasındaki ortak çıkarlar ortadan kalktığı için, Atina ise Sparta tarafından emperyalist politikalar izlemekle suçlandığı için kendini savunma gereğiyle bu savaşa girişmiştir.[66] Thucydides, Peloponnessos Savaşları isimli yapıtının ilk kitabında, Perikles'in sözlerine referansla, korktuğu anlaşılırsa, Atina karşısında Sparta'nın daha cüretkâr hareket edeceğinin altını çizer.[67]

Thucydides, Peloponnessos Savaşları isimli yapıtının ikinci kitabında, barış ve savaş zamanlarında kendine yeter hale (Self-Help) gelmelerinin kendi çabaları sonucunda elde ettikleri güç olduğunu belirtmiştir.[68] Thucydides üçüncü kitabında ise ittifak yapılanmalarının bile güç ve korku ile yakından ilişkili olduğunu belirtmektedir. Buna göre gerekli hallerde ittifakların, çıkar uğruna bozulabilmesinde şaşılacak herhangi bir durum yoktur.[69] Nitekim Atina, kendisiyle ittifak yapmayı kabul etmeyen Melos'u işgal ederek cezalandırma yolunu seçmiştir. Görüldüğü gibi Thucydides'te güç, dönemin koşullarından hareketle kontrol, rekabet gibi anlamları da kapsayacak biçimde, temelde zenginlik ve deniz gücündeki üstünlük üzerinden açıklanmıştır.[70]

Gücün uluslararası ilişkilerdeki kullanımı ve sınırları üzerinde en çok duran düşünür ise Hans J. Morgenthau'dur.[71] Klasik Realizm'in önemli teorisyenlerinden

---

[63] Felix Martin Wassermann, "The Melian Dialogue", *Transactions and Proceedings of the American Philological Association,* Cilt 78, 1947, s. 18
[64] Thukydides, *Peloponnesos Savaşları*, s. 275
[65] Thukydides, *Peloponnesos Savaşları*, s. 275
[66] Burcu Bostanoğlu, *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2008, s. 85
[67] Thukydides, *Peloponnesos Savaşları*, s. 66
[68] Thukydides, *Peloponnesos Savaşları*, s. 86
[69] Thukydides, *Peloponnesos Savaşları*, s. 127
[70] Deniz Ülke Arıboğan, *Uluslararası İlişkiler Düşüncesi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2019, s. 48
[71] Oktay F. Tanrısever, "Güç", *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, Der. Atila Eralp, 8. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 55

biri olan Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* isimli eserinde güç kavramını etraflıca incelemiştir.[72] Morgenthau'ya göre uluslararası politikada her zaman en öncelikli hedef güçtür. Güç ulusal çıkar ile yakından ilişkilidir. Uluslararası politikanın özü olan güç, insanın hükmetme dürtüsünün doğal bir sonucu olarak tüm siyasi aktörlerin peşinde koştuğu ana hedeftir.[73] Güç denildiğinde diğer aktörlerin zihinlerinin ve davranışlarının kontrolü kastedilir.[74] Örneğin İngiltere'nin 19. Yüzyılda başat bir dünya gücü olmasında hem kendi mevcut gücü hem de bu gücü doğru kullanımı etkili olmuştur.[75]

Morgenthau'ya göre uluslararası politikayı açıklamakta güç yerine moral ilkeler ve hukuk mantığı işletilmeye çalışıldığı için, politik gerçeklik tam anlamıyla kavranamamaktadır.[76] Morgenthau uluslararası politikayı siyasi realizmin altı ilkesi ile açıklamaktadır.[77] Buna göre insan, doğası gereği kötüdür. Siyasi realizm politikada ahlaki ilkeleri kabul etmekle beraber bunun evrensel bir geçerliği olmadığını savunur. Zira norm ve ilkeler toplumdan topluma değişebilir niteliktedir. Siyasal realizmin en temel öğesi ise güç ile bağlantılı olarak çıkar kavramıdır. Politikanın özünü oluşturan ulusal çıkar, güç üzerinden belirlenir. Bağımsız egemen devletlerden oluşan ve bir güç mücadelesine sahne olan uluslararası sistemde, devletleri yönetenlerin ahlaki ve etik kaygıları değil, kendi ülkelerinin bekasını sürdürmelerine yarayacak olan güçleri önem taşır. Dolayısıyla uluslararası politikayı anlamak için yapılması gereken şey, güç üzerinden tanımlanan ulusal çıkarlara bakmaktır.

Kardinal Richelieu'dan Winston Churchill'e tarihsel süreçte tüm devlet adamlarının, ulusal çıkarlarını politikalarının başlıca amacı olarak görmüşlerdir.[78]

---

[72] Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations The Struggle for Power And Peace*, Alfred A. Knopf, New York, 1948, ss. 13-20

[73] Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika Güç ve Barış Mücadelesi Cilt 1*, Çev. Baskın Oran-Ünsal Oskay, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1970, s. 30

[74] Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika Güç ve Barış Mücadelesi Cilt 1*, s. 32

[75] Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika Güç ve Barış Mücadelesi Cilt 1*, s. 35

[76] Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika Güç ve Barış Mücadelesi Cilt 1*, s. 2

[77] Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika Güç ve Barış Mücadelesi Cilt 1*, s. 2-18

[78] Gary Chambers, "Critical Perspectives on Hans Morgenthau's Approach to International Relations", *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 25, Sayı 2, 2008, s. 936

Devletler amaçlarına ulaşmak için başlıca yöntem olarak askeri güçlerini kullanırlar. Tarihi deneyimler, gücün kullanımı ve güç elde etmek için yapılan mücadelenin, zaman ve mekân açısından evrensel olduğunu gösterdiğini belirtmektedir.[79] Bu doğrultuda Morgenthau uluslararası politikada kalıcı bir barış tesis etmenin olanaksız olduğunun da altını çizmektedir.[80] Görülmektedir ki Morgenthau analiz birimi olarak ulus devleti, analiz yöntemi açısından ise gücü temel alan bir uluslararası ilişkiler düşüncesi geliştirmiştir.[81]

1.1.2 Gücün Kaynakları

Gücün kaynakları çok çeşitlidir. Morgenthau'ya göre gücün kaynakları arasında coğrafya, endüstriyel kapasite, doğal kaynaklar, askeri hazırlıklı olma durumu, ülke nüfusu, ulusal karakter, ulusal moral, diplomasi ve hükümetin niteliği sayılabilir. Bunlardan coğrafya, ekonomik kaynaklar, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askeri kapasite ve nüfus, gücün somut unsurlarını oluşturur. Ulusal karakter, ulusal moral, diplomasinin niteliği ve hükümetin niteliği ise gücün soyut unsurlarıdır.[82]

Ahmet Taner Kışlalı gücün öğeleri konusunda benzer bir sınıflandırma yaparak, gücün altyapısal ve üst yapısal öğelerden oluştuğunu belirmektedir.[83] Kışlalı'ya göre altyapı öğeleri nüfus ve insan gücü, coğrafi konum ve toprak genişliği, doğal kaynaklar, teknolojik gelişmişlik düzeyi ve askeri güçtür.[84] Gücün üst yapısal öğeleri olarak da Kışlalı ulusal özellikler, kültür, ulusal moral, halkın dış siyaset konularına verdiği destek ve milliyetçilik olgusunu belirtmektedir.[85] Martin Wight da gücün kaynakları arasında başta nüfus olmak üzere, coğrafi konum,

---

[79] Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika Güç ve Barış Mücadelesi Cilt 1*, s. 38
[80] Gös. Yer.
[81] Mehmet Ali Tuğtan, "Güç, Anarşi ve Realizm", *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, Ed. Evren Balta, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s. 121
[82] Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika Güç ve Barış Mücadelesi Cilt 1*, s. 162-194
[83] Ahmet Taner Kışlalı, *Siyaset Bilimi,* 16. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2014, s. 238-248
[84] Ahmet Taner Kışlalı, *Siyaset Bilimi,* s. 238-242
[85] Ahmet Taner Kışlalı, *Siyaset Bilimi,* s. 243-248

ekonomik kaynaklar ve endüstriyel üretimin yanı sıra yönetim yapısı, eğitim ve teknoloji kapasitesini sayar.[86]

Ulusal gücün kaynakları ise şu şekilde formüle edilebilir:[87]

Pp = (C+E+M) X (S+W)

Pp= Ulusal gücün kaynakları, C= kitle; nüfus ve toprak, E= ekonomik yetenek

M=askeri yetenek, S= stratejik maksat, W= ulusal stratejiyi uygulama azmi

Nüfus, ulusal gücün tartışmasız en başta gelen öğelerinden biridir. İnsan gücündeki gerileme veya ilerleme, ulusal gücün artışı veya azalışını doğrudan etkiler niteliktedir.[88] Bir ülkenin nüfusunun fazla olmasının, o ülkeye iş gücü potansiyeli, askeri personel, vergi mükellefi sayısı açısından avantaj yaratacağı açıktır. Nüfus, ekonomik kalkınmanın itici gücü olarak kullanılabilir.[89] Örneğin 18. Yüzyılda İngiltere'de başlamış olan Sanayi Devriminin olgunlaşması için gereken emek arzının altında yatan iki nedenden birini tarım devrimi, diğerini ise nüfusun artışı oluşturmuştur.[90] İngiltere'de ülke içinde ve kolonilerde bulunan önemli iş gücü sayesinde oluşan yeni pazar olanakları, ülkede yaşanan büyük dönüşümün kilit unsurlarını oluşturmuştur.[91]

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Fransa'da ortalama yaşam süresinin yükselmesi ve nüfusun artışı ülkenin yeniden yapılanmasında önemli rol oynamıştır. Tarımda

---

[86] Martin Wight, *Power Politics*, Ed. Hedley Bull ve Carsten Holbraad, Royal İnstitute of International Affairs, New York, 1978, s. 26

[87] Erhan Akdemir-Cengiz Dinç, "Küresel ve Bölgesel Güçlerin Politikaları: Küresel Siyasette Bazı Temel Kavramlar", *Küresel ve Büyük Güçlerin Stratejileri*, Ed. Cengiz Dinç-Bülent Akkuş, Orion Kitabevi, Ankara, 2017, s. 16

[88] Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika Güç ve Barış Mücadelesi Cilt 1*, s. 161

[89] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 6. Baskı, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2006, s. 145

[90] Toktamış Ateş, *Siyasal Tarih*, 3. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 195

[91] Jeremy Black, *İngiltere Tarihi*, Çev. Aytaç Yıldız, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2020, s. 343

çalışan iş gücü oranının düşmesine karşılık endüstri ve hizmet sektöründe çalışan nüfus sayısı artmış, ülke kentleşmeyle paralel toplumsal bir dönüşüm geçirmiştir.[92]

Nüfus ayrıca askeri gücün önemli bir kaynağını teşkil eder. Özellikle silahların ve askeri teçhizatın bakımı ve kullanımı, nitelikli ve eğitimli personel gerektirdiği için insan gücü askeri gücün önemli bir bileşeni olmaktadır.[93]

Coğrafya ve jeopolitik konum ise hem savunma hem de saldırı yetenekleri açısından önemli bir faktördür. Karar vericiler ülkeleri yönetirken coğrafi şartları mutlaka hesaba katmak zorundadırlar. Bu, tarihte geçmiş yüzyıllardan başlayarak günümüze gelinceye dek tüm liderleri etkilemiş bir durumdur. Nitekim; Marshall'ın da belirttiği gibi savaşlar, güç mücadeleleri ve siyaset pratiklerinin hepsi coğrafyanın etkisinde kalmıştır.[94] Rudolf Kjellen buradan hareketle jeopolitiği devletin mekanla olan ilişkisi olarak tanımlamıştır.[95] Alexander Dugin'e göre ise jeopolitik devletlerin siyasal yapısından bile daha önemlidir.[96]

Bir ada devleti olan İngiltere üstün deniz gücü sayesinde 19. Yüzyılda Avrupa'da önemli bir egemenlik elde etmiştir. SSCB topraklarının askerî açıdan bütünüyle işgal edilip kontrol altına alınamaması, Rus mareşali Georgi Jukov'un da belirttiği gibi[97] bölgenin oldukça sert kışların yaşandığı bir coğrafi alan olmasından ileri gelmektedir.[98] ABD'nin, kuruluşunu izleyen 18. ve 19. Yüzyılda çevresinde yayılabileceği doğal bir alanın yer alması, bu ülkenin dış politika kimliğinin coğrafi temelli oluşmasına zemin hazırlamıştır.[99] 19. Yüzyılın başında, Fransa'dan

---

[92] Roger Price, *Fransa'nın Kısa Tarihi*, Çev. Özkan Akpınar, 2. Baskı, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2016, s. 312
[93] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 280
[94] Tim Marshall, *Coğrafya Mahkumları*, Çev. Mert Doğruer, Epsilon Yayınevi, İstanbul, 2018, s. 7
[95] Bilal Karabulut, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi-1 Strateji-Jeostrateji-Jeopolitik*, 2. Baskı, Barış Kitap, Ankara, 2013, s. 31
[96] Aleksandr Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, Çev. Vügar İmanov, 10. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2018, s. 9
[97] Georgi Jukov'a göre Rus ordusunun iki büyük generali vardır: general ocak ve general şubat. Deniz Ülke Arıboğan, *Duvar*, 5. Baskı, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2019, s. 135
[98] Gös. Yer.
[99] Gültekin Sümer, "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü", *Uluslararası İlişkiler,* Cilt 5, Sayı 19, 2008, s. 129

Lousiana'nın satın alınmasıyla Kuzey Amerika'nın tüm nehir yolları kontrol altına alınmıştır.[100]

Yer altı zenginliği ve doğal kaynaklar gücün bir diğer öğesidir. Ürün çeşitliliğine, zengin madenlere, kömür, petrol ve doğal gaz gibi fosil yakıtlara sahip olmak, bir ülkeyi rakipleri karşısında avantajlı kılarken, ithalat seçenekleriyle o ülkenin ekonomisini güçlendirir, savaşabilecek güce sahip olmasını sağlar.[101] Örneğin Rusya sahip olduğu enerji kaynaklarını önemli bir güç vasıtası olarak sıklıkla kullanmaktadır.[102] Özellikle doğal gaz rezervleri sayesinde Rusya, AB ile olan ilişkilerini kendi lehine olacak biçimde istikrara kavuşturmuştur.[103]

Petrol zenginliği, ülkelerin milli gelirlerine ciddi bir katkı sunmaktadır. Dünyada en yüksek ham petrol rezerv miktarına sahip on ülkeden beşi Ortadoğu'da yer almaktadır.[104] Günümüzde, Avrupa ve Asya ülkelerinin petrol ithalat talebinin yüksek olduğu düşünüldüğünde[105] petrolün önemli bir güç unsuru olduğu açıktır. Örneğin 1973 sonrasında ortaya çıkan petrol bunalımının en önemli sonuçlarından biri, Avrupalı devletlerin petrol yollarının korunması açısından ABD'ye daha fazla bağımlı hale gelmiş olmalarıdır.[106]

İç savaşı izleyen dönemden başlayarak 19. Yüzyılın sonuna gelindiğinde, buğday, şeker, mısır gibi tarım ürünlerinin yanı sıra kömür ve çelik üretiminde

---

[100] Allan Nevins-Henry Steele Commager, *ABD Tarihi*, Çev. Halil İnalcık, 6. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014, s. 183

[101] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, 5. Baskı, Aktüel 16 Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2018, s. 70

[102] Örneğin AB'nin kurucu ülkelerinden, NATO üyesi olan Almanya, Rusya'dan gaz ithalat oranları bakımından, 2021 yılı itibari ile beşinci sıradadır. Statista, "Export Value of Crude Oil from Russia in 2021, by Country of Destination", https://www.statista.com/statistics/1100591/russia-main-crude-oil-export-destinations/ (Erişim Tarihi 29.10.2022)

[103] Mühdan Sağlam, *Gazprom'un Rusya'sı Rusya'da Devletin Dönüşümü*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2014, s. 202

[104] OPEC, "OPEC Share of World Crude Oil Reserves, 2022", https://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/330.htm (Erişim Tarihi: 21.11.2022)

[105] Cenk Sevim, *Küresel Enerji Stratejileri ve Jeopolitik*, Seçkin Yayıncılık, Dördüncü Baskı, Ankara, 2019, s. 133

[106] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 15. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2007, s. 489, Buna karşın ABD'nin sahip olduğu ham petrol rezerv miktarının, 2009 yılından beri azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. U.S. Energy Information Administration, "U.S. Ending Stocks of Crude Oil in SPR" https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=PET&s=MCSSTUS1&f=A (Erişim Tarihi: 10.11.2022)

yaşanan büyümenin katkısı, ABD ekonomisinde 20. Yüzyılda dahi etkilerini göstermiştir.[107] Türkiye sahip olduğu önemli bir yer altı zenginliği olan Kromu, İkinci Dünya Savaşı sırasındaki Denge Politikasını sürdürebilmek adına, savaşın her iki cephesine karşı ustaca bir politik manevra aracı olarak kullanmayı başarmıştır.[108] Bu durum ise Vietnam Savaşı örneğinde olduğu gibi, görece küçük bir ülkenin dünyanın büyük güçlerine sözünü geçirebildiğinin açık bir örneği olarak değerlendirilebilir.[109]

Ulusal özellikler gücün önemli bir diğer öğesidir. Marshall G. S. Hodgson Sanayi Devrimi, Fransız Devrimi türünden gelişmelere ev sahipliği yapan Avrupa'nın eğitim, teknik ve entelektüel açıdan gelişmişliğine dikkat çekerek, örgütlenme becerisinin dünyanın geri kalan coğrafyalarına kıyasla çok daha ileri seviyede olduğunu, bunun da Avrupa'nın ekonomik ve toplumsal gücünün dikkat çeken bir bileşenini oluşturduğunu belirtmektedir.[110]

Ulusal morale verilebilecek örneklerden biri olarak Almanya[111], iki büyük dünya savaşından yenik ayrılmasına karşın hızla kalkınmış[112], İkinci Dünya Savaşını izleyen dönemde Almanya önce AKÇT'ye[113] (1951) sonra NATO'ya (1955) üye olmuştur.[114] Dünya topluluğuna aktif bir üye olarak tekrar katılması, ülkenin kısa süre içerisinde ciddi bir büyüme oranı yakalamasını sağlamıştır.[115] Almanya 2024

---

[107] Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri 1500'den 2000'e Ekonomik Değişme ve Askeri Çatışmalar*, Çev. Birtane Karanakçı, 4. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1993, s. 283

[108] Selim Deringil, *Denge Oyunu İkinci Dünya Savaşında Türkiye'nin Dış Politikası*, 6. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2015, s. 162

[109] Selim Deringil, *Denge Oyunu İkinci Dünya Savaşında Türkiye'nin Dış Politikası*, s. 1

[110] Marshall G. S. Hodgson, *Dünya Tarihini Yeniden Düşünmek: Dünya, Avrupa ve İslam Tarihi Üzerine Makaleler*, Çev. Ahmet Kanlıdere-Ahmet Aydoğan, 4. Baskı, Vadi Yayınları, İstanbul, 2019, s. 115

[111] Burada, savaş sonrasında ikiye ayrılmış olan Batı Almanya, diğer ismiyle Federal Almanya Cumhuriyeti kastedilmektedir.

[112] Bu konuda bakınız: Henry Kissinger, *Liderlik Dünya Stratejisiyle İlgili Altı Ders*, Çev. Ebru Kılıç, Runik Kitap, İstanbul, 2022, s. 43-54

[113] European Union, "History of the European Union 1945-59", https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59_en (Erişim Tarihi: 02.08.2024)

[114] NATO, "Germany and NATO", https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_185912.htm (Erişim Tarihi: 02.08.2024)

[115] Mary Fulbrook, *Almanya'nın Kısa Tarihi*, Çev. Sabri Gürses, 4. Baskı, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2018, s. 204

yılı itibari ile gayrisafi milli hasıla bakımından dünyadaki en gelişmiş beş ülkeden biridir.[116]

ABD'nin ulusal ayırt edici özelliklerinden biri, kuruluş felsefesi gereği sınırlı bir yönetim anlayışına sahip olmasına karşın, toprakları üzerindeki egemenlik yetkisini son derece güçlü bir biçimde kullanabilmesidir.[117] Daha kuruluşla beraber, merkezi otorite ve federal yapı geniş halk kitlelerince benimsenmiştir.[118] Francis Fukuyama, ABD'de devletin, yapılan kanunları ve dış politika hakkında alınan kararları vatandaşlara dayatma becerisinin, Amerikan ulusal gücünü farklı kılan bir özellik olduğunu vurgulamaktadır.[119]

Ulusal karakter de ülkelerin ayırt edici özelliklerinden biridir. Örneğin Arı'nın belirttiği şekilde Ruslar daha çok kaba güç, Almanlar disiplin, Türkler ise cesaretleri ile öne çıkmaktadır.[120] Morgenthau'nun belirttiği şekilde Almanya, Rusya gibi ülkelere kıyasla, İngiltere ve ABD gibi ülkelerin halkları, istisnai durumlar dışında uluslararası alanda savaşa ve güç mücadelelerine daha az meyillidir.[121] Ve Çam'ın ifadesiyle İngilizlerin yasalara ve hürriyete bağlı olmaları, ülke yöneticilerinin ve diplomatlarının yeni gelişmelere açık düşünce yapıları, bu ulusun temel niteliklerinden öne çıkanlarıdır.[122] Ayrıca ülkelerin yetiştirmiş olduğu büyük entelektüellerin ve filozofların düşüncelerinin, politik gelişmeleri ve uluslararası olayları anlama ve değerlendirme aşamalarında ilgili ülkenin karar vericilerini etkileyeceği de unutulmamalıdır.[123]

---

[116] World Bank Group, "GDP Ranking", https://datacatalog.worldbank.org/search/dataset/0038130 (Erişim Tarihi: 02.08.2024)
[117] Francis Fukuyama, *Devlet İnşası: 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim*, Çev. Devrim Çetinkasap, 3. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006, s. 19
[118] Ünal Gündoğan, *Amerikan Yüzyılı Amerika Birleşik Devletleri'nin Yükselişi ve 11 Eylül 2001*, Adres Yayınları, Ankara, 2008, s. 24
[119] Gös. Yer.
[120] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, s. 147
[121] Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika Güç ve Barış Mücadelesi Cilt 1*, s. 170
[122] Esat Çam, *Devlet Sistemleri*, Der Yayınları, İstanbul, 1993, s. 14
[123] Bu konudaki farklı örnekler için bakınız: Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika Güç ve Barış Mücadelesi Cilt 1*, s. 163-165. Viotti ve Kauppi ise ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrasında izlediği politikalarda belirleyici altı akil adamdan bahseder. Bunlar; hukukçu Dean Acheson, banker Averell Harriman, diplomat George Kennan, hukukçu ve banker John McCloy Jr., diplomat Charles "Chip"

Gücün kaynaklarından bir diğeri diplomasi ve hükümetin niteliğidir. Etkili bir diplomasi, ulusal gücün etki alanını genişletir.[124] Ülkeler izledikleri siyasetlerde moral unsurlar kullanarak uluslararası politikada saygın bir konum elde edebilirler. Ayrıca uluslararası politikada kimi devletlerin çeşitli uyuşmazlık durumlarında arabuluculuk rolü üstlenip çatışma çözüm süreçlerinde önemli görevler üstlendiği görülmektedir. Bu doğrultudaki örnekler çeşitlendirilebilir. Bu bağlamda Finlandiya'nın 1973 yılında Helsinki'de AGİK Zirvesine ev sahipliği yaparak, Soğuk Savaş sırasındaki diplomatik diyaloğa aracı olması örnek verilebilir. Bu zirve sonunda Helsinki Nihai Senedi[125] ortaya çıkmıştır. Yine Benelüks ülkeleri de tarihten gelen arabulucu rolleri ile öne çıkmışlardır. Özellikle Hollanda'nın, iyi yetişmiş diplomatları sayesinde, İskit'in de belirttiği gibi ülkenin standart gücünü aşan bir etkinliğe sahip olduğu söylenebilir.[126]

1.1.3 Uygulanışı Bağlamında Güç Çeşitleri

Uluslararası ilişkiler disiplininde yer alan aktörler belirledikleri hedeflere ulaşmak için güç kullanırlar. Ancak bunu farklı yöntemlerle gerçekleştirirler. Bu noktada karşımıza güç çeşitleri çıkar. Bir başka deyişle güç, kullanım şekline göre farklı kategorilere ayrılabilir. Bunlar sert güç, yumuşak güç ve akıllı güçtür.

1.1.3.1 Sert Güç

Sert güç, standart güç tanımına benzer şekilde, diğer aktörleri belli bir davranışa zorlama kapasitesini ifade eder.[127] Sert güç yöntemleri, askeri müdahale ve ekonomik yaptırımlar olabileceği gibi[128], zorlayıcı diplomasiyi de içerir.[129]

Bohlen ve banker Robert Lovett'tir. Paul R. Viotti-Mark V. Kauppi, *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti*, s. 53

[124] Sait Yılmaz, *21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2006, s. 467

[125] 1 Ağustos 1975 tarihinde kabul edilen Helsinki Nihai Senedi, imzacı devletlere, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı göstermeyi, ekonomik, bilimsel, insancıl konularda ve diğer alanlarda iş birliği yapmayı yükümlemektedir. Der. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, 5. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2017, s. 271

[126] Temel İskit, *Diplomasi: Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 390

[127] Ernest J. Wilson, "Hard Power, Soft Power, Smart Power", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Cilt 616, Sayı 1, 2008, s. 114

[128] Kadir Sancak, *Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı ve Yumuşak Güç*, s. 59

Ekonomik yaptırımlar, devletler veya uluslararası örgütler tarafından politik amaçlarla uygulanan finansal araçları kapsar. Boykot, ambargo, kota gibi uygulamalar en çok tercih edilen ekonomik yaptırım türleridir. Borç verme, kredilendirme ve dış yardım faaliyetleri de ekonomik güç olarak kullanılmaktadır.[130] Örneğin dış yardımlar, bir ittifak üyeliğinin ödülü olabileceği gibi, alan ülkenin iç ve dış politikasında doğrudan değişiklik yaratma amacına yönelik olarak da kullanılabilir.[131] Ekonomik gücün bu türden farklı etki araçları ile kullanımı, doğrudan sonuç alma kapasitesine sahiptir.[132] Nye ve Welch'e göre, karşılıklı bağımlılığın arttığı bir çağda, ekonomik bağlılığın rahatlıkla bir silah olarak kullanılabileceğini söylemek mümkündür.[133]

Zorlayıcı diplomasi kuvvet kullanımı ile diplomasi pratiklerini birleştiren bir stratejidir. En sık tercih edilen diplomasi yöntemlerinden biri olan ve üç aşamadan oluşan zorlayıcı diplomasi, kuvvet kullanma tehdidi, kuvvet kullanımının gösterisi ve nihayet tam kuvvet kullanımı veya savaşı içermektedir.[134] Zorlayıcı diplomaside temel amaç, askeri kuvvet kullanımına gerek kalmadan, rakibin istenilen şekilde davranmasını sağlamaktır. Buradaki esas niyet gücü kullanmaktan ziyade güç tehdidi ile etki oluşturmaktır. Bu yönüyle zorlayıcı diplomasi, geleneksel askeri yöntemlere bir alternatiftir.[135] Zorlayıcı diplomasinin askeri kuvvet kullanımından en önemli farkı, hedef aktörün güç kullanımına gerek kalmadan mağlup edilmesidir.[136] II.

---

[129] Fuat Aksu, *Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 21-22

[130] Mehmet Gönlübol, *Uluslararası Politika: İlkeler-Kavramlar-Kurumlar*, 6. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2014, s. 141

[131] Deniz Ülke Arıboğan, *Globalleşme Senaryosunun Aktörleri: Uluslararası İlişkilerde Güç Mücadelesi*, Der Yayınları, İstanbul, 1996, s. 108

[132] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 276

[133] Joseph S. Nye Jr.-David A. Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak: Kurama ve Tarihe Giriş*, Çev. Renan Akman, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 354

[134] Fuat Aksu, *Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi*, s. 27

[135] Bahadır Ekmen, "Zorlayıcı Diplomasi Bağlamında Küba Füze Krizinin Analizi", *Journal of Diplomatic Research*, Cilt 3, Sayı 1, 2021, s. 94

[136] Peter Viggo Jacobsen, *Western Use of Coercive Diplomacy After the Cold War: A Challenge for Theory and Practise*, Palgrave Macmillan, London, 1998, s. 14

Dünya Savaşı sonrasında, uluslararası politikada savaşın bir dış politika tercihi olarak kullanımının azalmasıyla beraber zorlayıcı diplomasi kullanımı artmıştır.[137]

Zorlayıcı diplomasi ve ekonomik güç önemli olmakla birlikte, Uluslararası ilişkilerde güvenliğin en temel dayanağı askeri güçtür. Devletler güvenlik ihtiyacını gidermek ve rakipleri üzerinde caydırıcılık sağlamak için silahlı kuvvetlerini kullanırlar.[138] Ordular tarihsel süreçte özellikle ulus devletlerin ortaya çıkması ile güvenlik sağlayan en temel birim olma özelliğini kazanmışlardır. 14. ve 17. Yüzyıllar arasındaki sözleşmeli ve paralı askerliği takiben, yöneticilerin orduları doğrudan devlet yönetimi yapısı içine kattıkları ve personel ihtiyacını kendi ülke vatandaşlarından toplamaya başladıkları görülür.[139] Bu tarihten itibaren orduları ülke vatandaşları oluşturmaya başlamış ve bu durum giderek kurumsallaşmıştır.

Özellikle Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu ve ABD gibi ülkeler, büyük orduları, geniş askeri personel sayıları ve askeri harcamaları bakımından önemli bir güce sahiptir. 2020 yılında en çok askeri harcama yapan ve bu yönüyle tüm dünyadaki askeri harcamaların %62'sini oluşturan beş ülke sırasıyla şöyledir[140]: ABD, Çin Halk Cumhuriyeti, Hindistan, Rusya Federasyonu ve Birleşik Krallık. 2020 yılında toplam askeri harcamaların bir önceki yıla göre %2,6[141] oranında artması, konvansiyonel, nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların halen ülkelerin güvenlik politikalarında önemli bir yer tutması, günümüzde ülkelerin hala sert güce önem verdiğinin önemli bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Silahlı kuvvetlerin yanı sıra, 1990'lı yıllardan itibaren Özel Askeri Şirketlerin de bir güç unsuru olarak ortaya çıkıp, zamanla giderek yaygınlaştığı görülmektedir. Basit bir tanımla ifade etmek gerekirse, cephede savaşma yeteneği olan ve muharip

---

[137] Murat Necip Arman-Yücel Bozdağlıoğlu, *Uluslararası Politika-1*, Ed. Yücel Bozdağlıoğlu, 2. Baskı, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2013, s. 164

[138] Sait Yılmaz, *Uluslararası Güvenlik: Teori, Pratik ve Gelecek*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2017, s. 150

[139] Charles Tilly, *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu: 990-1992*, Çev. Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s. 100

[140] SIPRI, "World Military Spending Rises to Almost $2 Trillion in 2020", https://www.sipri.org/media/press-release/2021/world-military-spending-rises-almost-2-trillion-2020 (Erişim Tarihi: 11.01.2022)

[141] Gös. Yer.

unsurlarla beraber görev yapan birliklere "askeri şirket" denilmektedir.[142] Savaş kavramındaki yapısal değişiklikler ve daimî orduların maliyetlerinin artması gibi sebeplerin yanı sıra, günümüzde çatışma bölgelerindeki faaliyetlerin özel sektöre devredilerek daha düşük maliyet hedeflenmesi sonucunda özel orduların veya özel askeri şirketlerin sayılarının arttığı görülmektedir.[143] Özelleştirme faaliyetleri, küreselleşme dalgası, ordularda görülen küçülme, tehdit türlerinde ortaya çıkan değişim türünden sebepler de bu artışın diğer ayırt edici sebepleri olarak sayılabilir.[144] Bunun yanı sıra özel askeri şirketler, devletler tarafından özellikle hukuki açıdan hesap verme sorumluluğunun dışında kalmak amacıyla da tercih edilebilmektedir.

Paker'in işaret ettiği gibi, özel askeri şirketlerin günümüzde özellikle ABD ve Rusya tarafından sıkça kullanılmakta olduğu belirtilebilir. ABD'nin Soğuk Savaş sonrasında gerçekleştirdiği tüm askeri operasyonlarda özel askeri şirketleri kullandığı görülmektedir.[145] Ülkenin kendi askeri gücü ile iç içe geçen bu şirketlerin, ABD'nin küresel ölçekteki yönetimine de katkı sağlamakta olduğunu belirtmek mümkündür.[146] Rusya 2014 yılında Kırım'ın ilhak edilmesi sürecinde özel askeri birliklerden faydalanmıştır. Özel askeri şirketler yalnızca devletler tarafından değil uluslararası örgütler tarafından da kullanılmaktadır. BM'nin barışı koruma operasyonlarında askeri şirketleri kullandığı görülmektedir.[147] Ancak bu faaliyetler sadece güvenlikle ilgili değildir. Özel askeri şirketler BM'ye tavsiye, eğitim, lojistik, mayın temizleme türünden çok farklı alanlarda destek hizmeti sunmaktadır.[148]

---

[142] Burak Tangör-Haldun Yalçınkaya, "Güvenlik Yönetişimi Çerçevesinde Özel Askeri Şirketler", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 7, Sayı 25, 2010, s. 131

[143] Burak Tangör-Haldun Yalçınkaya, "Güvenlik Yönetişimi Çerçevesinde Özel Askeri Şirketler", s. 136

[144] Ahmet Keser, "ÖAŞ'lerin Küresel Yayılımı ve Geleceği", *Özel Askeri Şirketler, Savaş Müteahhitliği ve Uluslararası Güvenlik*, Ed. Nur Özkan Erbay, SETA Kitapları, İstanbul, 2022, s. 32

[145] Evren Balta Paker, *Küresel Güvenlik Kompleksi: Uluslararası Siyaset ve Güvenlik*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 155

[146] Deborah D. Avant-Renee de Nevers, "Military Contractors & The American Way of War", *Daedalus*, Cilt 140, Sayı 3, 2011, s. 88

[147] Burak Tangör-Haldun Yalçınkaya, "Güvenlik Yönetişimi Çerçevesinde Özel Askeri Şirketler", s. 138

[148] Ase Gilje Ostensen, *UN Use of Private Military and Security Companies: Practises and Policies*, Ubiquity Press, Cenevre, 2011, s. 11

Joseph Nye, "gücün" çeşitleri olduğu üzerinde durmaktadır. Ona göre gücün çeşitlerini bir tablo halinde şu şekilde göstermek mümkündür:

Joseph Nye'a Göre Güç Çeşitleri			
Sert/Yumuşak Güç Farkı	**Davranışlar**	**Temel Araçlar**	**Hükümet Politikaları**
Askeri Güç	Zorlama, caydırma, koruma	Tehdit, kuvvet	Zorlayıcı diplomasi, savaş, ittifak
Ekonomik Güç	Teşvik, zorlama	Para verme, yaptırım	Yardım, rüşvet
Yumuşak Güç	Hayranlık uyandırma, gündem yaratma	Değerler, kültür, politikalar, kurumlar	Kamu diplomasisi, ikili veya çok taraflı diplomasi

Tablo 1: Joseph Nye'a Göre Güç Çeşitleri

(Kaynak: Joseph Nye, *Yumuşak Güç*, Çev. R. İ. Aydın, Elips Yayınları, İstanbul, 2005, s. 37)

Realizm devletlerin kendi çıkarlarını kendilerinin koruması gerektiği düşüncesinden hareketle sert güce vurgu yapar. Buna göre güçlerini artıran devletler, uluslararası sistemdeki kuralları değiştirmek isteyeceklerdir.[149] Nitekim Soğuk Savaş bu türden bir anlayışın hâkim olduğu bir dönemdir. II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan iki bloklu dünya sisteminde, iki büyük güçten ABD'nin öncülüğünde önce NATO ve hemen arkasından SSCB öncülüğünde NATO karşısında Varşova Paktı kurulmuştur. ABD ve SSCB tarafından oluşturulan bu iki kutuplu dünya sisteminde, kutuplara önderlik eden bu iki devlet de ciddi bir silahlanma yarışına girişmiştir. Bunun sonucunda her iki ülkede nükleer silahlar ve balistik füzelerin sayısı hızla artmıştır. 1960'lı yılların sonlarına doğru yaklaşılırken, her iki ülkenin de ikinci vuruş kapasitesine sahip olduğu görülür.[150]

[149] Robert Gilpin, *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press, New York, 1981, s. 187
[150] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, s. 153

Soğuk Savaş döneminde bu her iki devlet doğrudan bir silahlı çatışmaya girmese de vekalet savaşları aracılığıyla rekabet sürmüştür.[151] Kore Savaşı[152], Yunan İç Savaşı[153] ve Vietnam Savaşı[154] türünden gelişmeler, sert gücün kullanımına örnek olarak gösterilebilir. Soğuk Savaş dönemindeki bu mücadelenin, daha çok taraflara silah tedarik edilmesi şeklinde gerçekleşmiş olduğunu ifade eden Towle, bu bağlamda örneğin ABD'nin İsrail'e, SSCB'nin Arap devletlerine yaptığı silah transferlerinin bu türden gelişmelere örnek oluşturduğunu belirtmektedir.[155]

Her ne kadar Soğuk Savaş sırasında yaşanan Yumuşama (Detant) süreci ve silahsızlanma konferansları ile gerilim düşmüşse de Soğuk Savaş sonrasında yaşanan Rusya-Gürcistan Savaşı (2008)[156], Kırım'ın İlhakı (2014)[157], Rusya-Ukrayna Savaşı (2022)[158] gibi gelişmeler de göstermektedir ki, sert güç halen uluslararası ilişkilerde etkili bir biçimde kullanılmaktadır. Ayrıca Soğuk Savaş sona ermiş olmasına rağmen nükleer silahların, uluslararası güvenliği tehdit eden unsurların halen en başında geldiği söylenebilir. Caydırıcılık bakımından önem taşıyan nükleer silahların, aynı Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi Soğuk Savaş sonrası dönemde de hem ABD

---

[151] Cengiz Topel Mermer, *Önleyici Soğuk Savaş ABD'nin Hegemonyasını Koruma Stratejisi,* Scala Yayıncılık, İstanbul, 2022, s. 29

[152] II. Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde, Kuzey Kore (Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti) ile Güney Kore (Kore Cumhuriyeti) arasında başlayan ve uluslararası nitelik kazanan çatışma. 1950 yılında Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye saldırması ile başlayan savaş, 1953 yılının Temmuz ayındaki ateşkese dek sürmüştür. Der. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s. 360

[153] Alman kuvvetlerinin çekilmesi ile Almanlara karşı mücadele eden Yunan çetecileri arasında çıkan sağ-sol savaşıdır. Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 327

[154] 1965-1975 yılları arasında ABD ile bu ülke tarafından desteklenen Güney Vietnam ile Kuzey Vietnam tarafından desteklenen Vietkong arasında süren mücadele. Der. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s. 607

[155] Philip Towle, "The Stragey of War by Proxy", *The Rusi Journal*, Cilt 126, Sayı 1, 1981, s. 22

[156] CNN, "2008 Georgia Russia Conflict Fast Facts", https://edition.cnn.com/2014/03/13/world/europe/2008-georgia-russia-conflict/index.html (Erişim Tarihi: 27.11.2024)

[157] Aljazeera, "Ten Years Ago Russia Annexed Crimea, Paving the Way for War in Ukraine", https://www.aljazeera.com/news/2024/2/20/crimea-anniversary-war-ukraine (Erişim Tarihi: 27.11.2024)

[158] New York Times, "Russia-Ukraine War", https://www.nytimes.com/news-event/ukraine-russia (Erişim Tarihi: 24.11.2024)

hem Rusya tarafından geliştirildiği görülmektedir.[159] Nitekim 2019 itibariyle dünyada en fazla sayıda nükleer silaha sahip olan iki ülke ABD ve Rusya'dır.[160]

1.1.3.2 Yumuşak Güç

Joseph S. Nye tarafından ortaya atılmış olan[161] ve zamanla geliştirilen Yumuşak Güç kavramı, yine Nye'ın kendi ifadesiyle "gücün ikinci yüzü" olarak da tanımlanan, zorlama tedbirler, askeri güç ve politikalar dışında kalan yöntemlere vurgu yapar.[162] Yani yumuşak güç sert güce kıyasla daha çok çeşitli değerler vasıtasıyla oluşan tarihsel ve kültürel çekim gücünü ifade eder. Yumuşak güç bir ülkenin düşünce yapısı, idealleri, kültür vb. öğeleri üzerinden diğer ülkeleri veya aktörleri etkilemesi anlamına gelmektedir.[163] Yeni teknolojilerin kullanımı ve ülkelerin yaratıcılık kapasiteleri, en az sert güç unsuru olan askeri araçlar kadar etkili olabilmektedir.[164] Yumuşak güç özellikle sert güç ile eş zamanlı kullanıldığı durumlarda etki kapasitesini artırabilmektedir. Nitekim bir ülkenin kendi amaçlarını, değerlerini ve ilkelerini, yumuşak güç unsurları kullanarak yayabilmesinin, sert güce daha az başvurmak zorunda kalmasını sağlayabileceği söylenebilir.[165]

ABD sahip olduğu küresel çekim gücü ile önemli bir yumuşak güce sahiptir. Bu durum Soğuk Savaş sonrasında, SSCB'nin çöküşü ile etkisini artırmıştır. Nitekim ABD, liberal normlar, özgürlük, demokrasi pratikleri, güvenlik, refah, inanç hürriyeti gibi birçok farklı alanda çekim gücünü kullanmaktadır. Bu durum, özellikle Soğuk Savaş boyunca SSCB etkisinde kalan Doğu Avrupa ülkeleri tarafından, kendi geleceklerini belirleme adına önemli bir şans olarak değerlendirilmiştir.[166] Bu

---

[159] Sibel Kavuncu, *ABD-Rusya İlişkilerinde Nükleer Silahsızlanma Adımları*, Astana Yayınları, Ankara, 2022, s. 22

[160] UN, "Nuclear Weapons", https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/ (Erişim Tarihi: 30.10.2022)

[161] Bu konuda bakınız: Joseph S. Nye Jr., *Bound to Lead The Changing Nature of American Power*, Basic Books, New York, 1990

[162] Joseph S. Nye Jr., *Soft Power The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York, 2004, s. 5

[163] Joseph S. Nye Jr., *Soft Power The Means to Success in World Politics*, s. 11

[164] Ernest J. Wilson, *a.g.m.*, s. 112

[165] Sait Yılmaz, *Uluslararası Güvenlik: Teori, Pratik ve Gelecek*, s. 155

[166] Robert Kagan, "The Price of Hegemony: Can America Learn to Use its Power?", https://reader.foreignaffairs.com/2022/04/06/the-price-of-hegemony/content.html (Erişim Tarihi: 06.04.2022)

devletlerin "demokrasi ve refahın anahtarı" olarak gördükleri[167] ABD ve Batılı ülkeler ile ilişkilerini sıklaştırdıkları, ittifak ve antlaşmalar aracılığıyla Batı ile eklemlendikleri görülmektedir.[168] Bu türden bir yakınlaşmanın, paylaşılan ortak değerler üzerinden gelişmiş olduğu belirtilebilir.

ABD'nin kültürel egemenliği sayesinde dünyanın hemen her köşesinde, tekil bireylerden başlayarak toplumsal gruplara kadar etki etme kapasitesi mevcuttur. Amerika'nın kitlesel kültürü televizyon programlarından müziğe, yeme-içme alışkanlıklarından giyim-kuşama dek uzanmaktadır ve özellikle dünya gençleri üzerinde yaratmış olduğu çekim gücü çok yüksektir.[169] Televizyon programları ve Hollywood film sektörü son derece popülerdir. Amerika'nın kültür temelli oluşturduğu bu nüfuzu, onun sosyal ve tarihsel toplum modelinin çekim gücünü oluşturmaktadır.[170]

Amerikan üniversiteleri yabancı öğrenciler arasında dünyada en çok tercih edilen üniversiteler arasındadır.[171] Brzezinski, Amerikan hükümet kuruluşları ile Amerikan üniversiteleri arasındaki sıkı bağlar vasıtasıyla, bu Amerikan üniversitelerinden mezun olanların kabinelerde görev aldığının altını çizmektedir.[172] Üniversitelerin yaptığı araştırma çalışmalarına en çok mali destek sunan iki bakanlık Amerikan savunma bakanlığı ile Amerikan dış işleri bakanlığıdır.[173] En fazla destek alan iki üniversite ise MIT ve Stanford Üniversitesidir.[174]

Doğu Asya ülkeleri de kendi etki alanlarını genişletmek için yumuşak güç öğelerini kullanmaktadır. Özellikle sinema ve medya bir yumuşak güç unsuru olarak kullanılmaktadır. Japon mangaları ve animeleri, Çin'in dövüş sanatları ve Güney

---

[167] Gös. Yer.
[168] Gös. Yer.
[169] Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri*, Çev. Yelda Türedi, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2020, s. 45
[170] Richard N. Haass, *Yeni Amerika Dış Politika İçeride Başlar*, Çev. Mehmet Talha Paşaoğlu, Tutikitap, İstanbul, 2014, s. 9
[171] Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri*, s. 45
[172] Gös. Yer.
[173] Edward Said, *Entelektüel: Sürgün, Marjinal, Yabancı*, Çev. Tuncay Birkan, 3. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2009, s. 81
[174] Gös. Yer.

Kore sineması, Doğu Asya ülkelerinin yumuşak gücünün önemli bir kaynağıdır.[175] 1980'li yıllardan itibaren istikrarlı bir kalkınma hamlesi gerçekleştiren Çin, yumuşak gücünü kullanan önemli bir ülkedir. Çin öncelikle büyük bir uygarlığın mirasçısıdır. Kendi bölgesinin tipik karakteristik yapısını belirleyen bu kültürel miras, Çin'e yumuşak güç konusunda çok çeşitli olanaklar sunmaktadır.[176]

Çin'in yumuşak gücünü ağırlıklı olarak eğitim ve kültür programları vasıtasıyla kullandığı görülmektedir. Çeşitli ülkelerde açılan Konfüçyüs Enstitüleri Çin dili ve kültürünü yaymakla görevlidir. Bunun yanı sıra Çinli iş insanları, ülke dışında eğitim gören Çinli öğrenciler ve yatırımlar, ülkenin kurumlar üzerindeki etkisini de artırmıştır.[177] Benzer bir yumuşak güç kullanımı Rusya için de söylenebilir. Rusya ülke içinde düzenlediği uluslararası nitelikli spor müsabakalarına ilaveten, Rus Dünyası Vakfının (Russkiy Mir) faaliyetleri ile yumuşak gücünü kullanmaya çalışmaktadır.[178] Ancak Rusya'nın yumuşak güç kullanımının hedeflenen faydaları sağlayamadığı ve küresel ölçekte çekicilikten yoksun olduğu söylenebilir.[179]

Kamu diplomasisi faaliyetleri önemli bir yumuşak güç unsurudur. Kamu diplomasisi, hedeflenen kamuoyunun ve ülkelerin etkilenmesi için yürütülen tüm kamu faaliyetlerini kapsar.[180] Ancak buradaki kamu teriminden anlaşılması gereken her zaman ve daima hükümet ve devlet kuruluşları değildir. Bu yönüyle kamu diplomasisi devlet tarafından gerçekleştirilen propaganda faaliyetinden ayrılır. Nitekim etkilenmek istenen aktörler de her zaman devletler değildir. Burada hedef

---

[175] Özlem Zerrin Keyvan, "Yumuşak Güç Olarak Doğu Asya Sineması", *Dünya Siyasetinde Asya-Pasifik 2-3*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 382

[176] Yanzhong Huang-Sheng Ding, "Dragon's Underbelly: An Analysis of China's Soft Power", *East Asia*, Cilt 23, Sayı 4, 2006, s. 26

[177] Kadir Temiz, "Çin Dış Politikasının Hedefleri ve Kaynakları", *Çin Bilmecesi, Çin'in Ekonomik Yükselişi, Uluslararası İlişkilerde Dönüşüm ve Türkiye*, Der. Mustafa Yağcı-Caner Bakır, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2019, s. 189-190

[178] Aslı Yiğit Gülseven, "Geçmişten Günümüze Russkiy Mir (Rus Dünyası): Bir Kimlik Projesinden Uluslararası Politikaya", *Avrasya Etüdleri*, Cilt 56, Sayı 2, 2019, s. 41

[179] Salih Gamsız-Ali Poyraz Gürson, *Paylaşılamayan Ülke Ukrayna*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 247

[180] Gökhan Kömür, "Yumuşak Güç Unsuru Olarak Kamu Diplomasisi", *International Journal of Politics and Security*, Cilt 2, Sayı 3, 2020, s. 94

kitle devletler, uluslararası topluluk, diplomatlar, bireyler, örgütler vb. olabilir.[181] Kamu diplomasisinin propaganda faaliyetinden bir diğer farkı, otoriter rejimler yerine liberal değerleri benimsemiş ülkeler tarafından kullanılan bir güç unsuru olmasıdır.[182] Nitekim Joseph Nye'a göre kamu diplomasisi faaliyeti otoriter rejimler tarafından kullanıldığı zaman sert güç olarak değerlendirilmelidir.[183]

Sosyal unsurların ağırlık kazandığı kamu diplomasisi süreçlerinde karşılıklı etkileşim, iletişim ve bilgi akışının artışı söz konusudur. Bu türden gerçekleşen sosyalizasyon süreci, klasik yöntemlere göre çok daha etkili olma potansiyeline sahiptir. Kamu diplomasisi, açık diyalog kanalları ve değer paylaşımı ile yumuşak gücün stratejik bir biçimde kullanımını sağlar.[184] Bu yönüyle kamu diplomasisini, "kitle", "süreç", "düşünsel şekillendirme" kavramları etrafında öne çıkan bir etkileşim süreci olarak değerlendirmek mümkündür.[185] Ekşi'ye göre, bu şekilde ortaya çıkan kamu diplomasisi faaliyetleri, sert güç kullanımı, realpolitik ve jeopolitik konuları içeren klasik dış politika yaklaşımlarını genişletmeye yardımcı olmaktadır.[186]

ABD başkanı Wilson'ın adıyla anılan 14 ilkenin, yakın tarihin en başarılı kamu diplomasisi faaliyetlerinden biri olduğu belirtilebilir.[187] Nitekim bu ilkeler Amerika dışındaki pek çok ülkede de sempati ile karşılanmıştır.[188] NATO, kamu

---

[181] Seçkin Barış Gülmez, "Diplomasinin Dönüşümü", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Ed. Seçkin Barış Gülmez-Didem Buhari, Orion Kitabevi, Ankara, 2022, s. 282
[182] Seçkin Barış Gülmez, "Diplomasinin Dönüşümü", s. 280
[183] Joseph S. Nye Jr., "Soft Power and Public Diplomacy Revisited", *The Hague Journal of Diplomacy*, Cilt 14, Sayı 1-2, s. 17-19
[184] Rianne van Doeveren, "Engaging the Arab World Through Social Diplomacy", *Netherlands Institute of International Relations Clingendael Papers No. 4*", Hague, 2011, s. 11
[185] Barış Özdal-Kader Özlem, "Diplomasinin Değişen Karakteri: Dijital Diplomasi ve Kamu Diplomasisi Çağında Mıyız?", *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkileri Okumak,* Der. Tarık Oğuzlu-Öner Akgül, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2024, s. 273
[186] Muharrem Ekşi, *Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası,* 2. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2018, s. 395
[187] Haluk Karadağ, "Kamu Diplomasisi ve Türk Dış Politikası", *Türk Dış Politikasında Güncel Sorunlar ve Teorik Uygulamalar,* Ed. Tarık Oğuzlu-Yelda Ongun, 2. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 311
[188] Gös. Yer.

diplomasisini aktif olarak kullanan bir örgüttür. NATO Kamu Diplomasi Dairesi[189], örgüte olan desteği ve güveni artırmak amacıyla programlar geliştirmektedir. NATO'nun bu iletişim faaliyetlerinin temel amaçları arasında; diyalog kurmak, karşılıklı anlayışı güçlendirmek ve özellikle güvenlik ile ilgili konularda bir tartışma zemini yaratarak halk katılımını bu yönde teşvik etmek sayılabilir.[190] NATO kamu diplomasisi faaliyetleri aracılığıyla örgütün sivil ve askeri unsurları arasında ortak stratejiler geliştirmektedir.[191] Bu da örgütün yumuşak güç unsurlarından biridir.

1.1.3.3 Akıllı Güç

Akıllı güç kavramı ilk kez, Joseph S. Nye ve Richard L. Armitage tarafından Amerika Birleşik Devletleri için 2007 yılında hazırlanan bir raporda[192] kullanılmıştır. Hazırlamış oldukları bu raporda yazarlar, bu stratejinin unsurlarını detaylı bir şekilde açıklamışlardır. Buna göre akıllı güç, sert ve yumuşak güç uygulamalarının beraber kullanımını ifade eden yeni bir kavramdır. Yani akıllı güç uygulamaları hem zora dayalı sert güç hem de iknaya dayalı yumuşak güç araçlarını kapsaması bakımından bir tür bileşim meydana getirir.[193] Nitekim Joseph S. Nye'a göre akıllı güç, çeşitli araçları bünyesinde toplayan geniş ölçekli bir stratejidir. Buna göre akıllı güç ittifaklar, kamu diplomasisi faaliyetleri, ekonomik bütünleşme, teknolojik yenilikler türünden farklı uygulamaları içerir.[194] Nye Amerika örneğinden hareketle akıllı gücün askeri şiddet araçlarını reddetmeksizin, global sorunların çözümünde ortaklıkları temel alan bir strateji olduğunu belirtir.[195]

---

[189] NATO, "Communications and Public Diplomacy", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69275.htm (Erişim Tarihi: 18.04.2022)
[190] Gös. Yer.
[191] Cansu Güleç, "NATO and Public Diplomacy: Oppurtunities and Constraints of 21st Century", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Cilt 26, Sayı 1, 2021, s. 109
[192] CSIS Commission On Smart Power, "CSIS Commission on Smart Power: A Smarter, More Secure America", https://carnegieendowment.org/files/csissmartpowerreport.pdf (Erişim Tarihi: 12.10.2022)
[193] Richard L. Armitage-Joseph S. Nye Jr., "A Smarter, More Secure America", *CSIS Commission on Smart Power*, Washington, 2007, s. 7
[194] Richard L. Armitage-Joseph S. Nye Jr., "A Smarter, More Secure America", *CSIS Commission on Smart Power*, Washington, 2007, s. 5
[195] Richard L. Armitage-Joseph S. Nye Jr., "A Smarter, More Secure America", *CSIS Commission on Smart Power*, Washington, 2007, s. 7

Chong da benzer bir yaklaşımdan hareketle akıllı gücü kalplerin ve zihinlerin güzellikle ikna edilerek kazanılması, uzlaşı temelli diplomatik seçenekler olarak tanımlar.[196] Giulio Gallarotti çeşitlenen güç araçlarından hareketle akıllı güç yerine "Kozmopolitan Güç" tanımını ortaya atmıştır.[197] Per Jansson ise akıllı gücü hem yumuşak hem sert güç unsurlarının bir arada kullanmasından çok, şartlara göre tercih edilen yumuşak veya sert güç stratejisi olarak tanımlar.[198] Yani akıllı güç daha ziyade eğilimlerle ilişkilidir. Burada, şartlara göre oluşan farklı durumlara uygun doğru araç setini anlama yeteneğinin öne çıktığı belirtilebilir.[199]

Ernest J. Wilson ise Nye'ın aksine akıllı gücün araçsal yanı üzerinde durur. Wilson'a göre akıllı güç stratejiden ziyade araçlardan oluşmaktadır. Akıllı güç politikasında belirleyici olan, hedefe yönelik olarak kullanılacak araçların nasıl ve ne zaman kullanılacağının iyice hesaplanmış olmasıdır.[200] Ancak Wilson, mevcut uluslararası sistemde bu türden araçlara tümden sahip olan büyük bir gücün olmadığını belirterek, akıllı güç ile ilgili bazı esasların altını çizmiştir.[201] Buna göre, öncelikle iktidar erki, üzerinde güç uygulanmak istenen halkın doğasını bilmek durumundadır.[202] Akıllı güç, ülkenin neyi aradığını ve bu arayış sırasında kendi kapasitesini de iyi bir şekilde kavramak zorundadır. Dolayısıyla hem sert hem de yumuşak gücünün sınırlarını ve kapasitesini iyi ayarlayabilen aktörler akıllı gücü yerinde kullanmış olurlar.[203]

Akıllı güç kavramının sert güç araçlarının kullanımının önüne geçmesinin en önemli nedenlerinden birinin, dünya politikasında yaşanan değişimler olduğu

---

[196] Alan Chong, "Smart Power and Military Force: An Introduction", *The Journal of Strategic Studies*, Cilt 38, Sayı 3, 2015, s. 233
[197] Giulio M. Gallarotti, *Cosmopolitan Power in International Relations: A Synthesis of Realism, Neoliberalism, and Constructivism*, Cambridge University Press, New York, 2010
[198] Per Jansson, "Smartness as Prudence: Smart Power and Classical Realism", *Journal of Political Power*, Cilt 11, Sayı 3, 2018, s. 345
[199] Gös. Yer.
[200] Ernest J. Wilson, *a.g.m.*, s. 116
[201] Ernest J. Wilson, *a.g.m.*, s. 115
[202] Gös. Yer.
[203] Ernest J. Wilson, *a.g.m.*, s. 116

söylenebilir. Gallarotti'ye göre bunun başlıca birkaç sebebi bulunmaktadır.[204] İlk olarak sert gücün başlıca unsurlarından biri olan nükleer güç kullanım maliyetleri artmıştır. Dünyada artan demokrasi eğilimleri ve ülkeler arasında sosyo-kültürel ve politik alanda gerçekleşen karşılıklı bağımlılık, sert güç kullanımı ihtimalini düşürmektedir.[205] Bunda özellikle küreselleşmenin de etkisi vardır. Modern toplumların ekonomik kalkınmaya atfettiği önem ve öncelik, bir diğer önemli sebeptir.[206] Son olarak, Soğuk Savaş sonrasında uluslararası kurumların ve uluslararası rejimlerin önemi ve etkisi, ortak uluslararası hukuk ve normların herkesçe kabul edildiği bir yapıda iş birliği ve dayanışma süreçlerini hızlandırmaktadır.[207]

Özellikle Soğuk Savaş'ın bitişi ile uluslararası ilişkilerde güvenlik anlayışının çeşitlenmeye başladığı görülmektedir. Küreselleşme süreci ve teknolojik gelişmeler de bu süreçle paralel ilerlemiş ve akıllı güç uygulamalarının önemi giderek artmıştır. Günümüzde akıllı güç uygulamalarını kullanmakta olan çok sayıda ülke mevcuttur. ABD'nin akıllı güç stratejilerini kullanan bu ülkelerin en başında geldiği görülmektedir. ABD'de ulusal çıkarların korunmasında modern yöntemlerin kullanımını destekleyenler, ortaklıklar ve normlar aracılığıyla oluşturulacak akıllı güç üzerinde yoğunlaşmışlardır.[208]

Akıllı güç stratejisi, Amerikan dış politikasında özellikle 11 Eylül sonrası, George W. Bush'un başkanlığı döneminin "terörle savaş" konseptinin sert güç unsurlarına alternatif güç unsuru dinamikleri arayışının başladığı Obama'nın ilk başkanlık döneminde yerleşmiş[209], kavram ilk kez 2004 yılında Susan Nossel tarafından kullanılmış[210] ve 2007 yılında yukarıda adı geçen raporda bu terim ilk kez kendisine geniş çaplı olarak yer bulmuştur. 2008 finansal krizinin, ABD dış

---

[204] Giulio M. Gallarotti, "Smart Power: Definitions, Importance and Effectiveness", *Journal of Strategic Studies*, Cilt 38, Sayı 3, 2015, s. 251
[205] Gös. Yer.
[206] Giulio M. Gallarotti, "Smart Power: Definitions, Importance and Effectiveness", s. 252
[207] Gös. Yer.
[208] Suzanne Nossel, "Smart Power", *Foreign Affairs*, Cilt 83, Sayı 2, 2004, s. 132
[209] Der. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s. 13
[210] Susan Nossel, "Smart Power", https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2004-03-01/smart-power (Erişim Tarihi: 15.08.2024)

politikasında gerçekleşen bu türden bir değişimin en önemli sebeplerinden biri olduğu söylenebilir.[211] Nitekim Jansson'un belirttiği üzere Akıllı Güç uygulamaları, 9/11 sonrasında ABD'nin karşılaştığı güvenlik problemlerine karşı geliştirilen liberal değerleri de içeren bir konsepttir.[212]

Akıllı gücün ayırt edici özelliklerinden biri uzun dönemli hedeflere sahip olmasıdır.[213] Cumhuriyetçi bir başkan olan George W. Bush'un aksine Demokrat Partili Barack Obama döneminde, ABD'nin yalnızca sert güç değil akıllı güç uygulamalarına da ağırlık verdiği görülür.[214] Obama hükümeti çok taraflı diplomasi pratiklerine açık ancak gerekli durumlarda sert güç unsurlarına başvurmaktan çekinmeyen politikacılardan oluşmaktadır.[215] Obama döneminde dış işleri bakanlığı görevini yürüten Hillary Clinton akıllı güç stratejisi üzerinde durarak, Amerika Birleşik Devletleri'nin sert güç unsurlarının yanı sıra geliştirilmiş ortaklıklar ve teknolojik yenilikler yardımıyla akıllı güç politikalarına yöneleceği mesajını vermiştir.[216]

Dalkılıç'ın belirttiği gibi Çin'e karşı oluşturulan Asya Mihveri bu doğrultuda atılmış bir adım olarak değerlendirilebilir. Bölgedeki müttefikleri ve ortaklıkları, diplomatik, ticari ilişkileri içine alan ekonomik ve askeri kuvvet artırımını içeren askeri boyutu ile çok yönlü bir strateji olan Asya Mihveri, ABD'nin bölgedeki müttefikleri ile ilişkilerini güçlendirmeyi, Çin ile yapıcı ilişkiler kurmayı, bölgesel

---

[211] Iskren Ivanov, "Reshaping U.S. Smart Power: Towards a Post-Pandemic Security Architecture", *Journal of Strategic Security*, Cilt 13, Sayı 3, 2020, s. 50

[212] Per Jansson, "Smartness as Prudence: Smart Power and Classical Realism", s. 344

[213] Tarık Oğuzlu, "Büyük Strateji ve Yumuşak Güç", *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, Der. Ali L. Karaosmanoğlu-Ersel Aydınlı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020, s. 107

[214] Barack Obama göreve gelir gelmez gündemine üç temel meseleyi almıştır. Bunlardan ilki ABD'nin uzun süren tecritten sonra uluslararası topluma dönüşü, ikincisi ABD'nin küresel çıkarları doğrultusunda kullanılacak başlıca yöntemin ABD'nin yumuşak gücüne dayanması ve üçüncüsü ise diplomasinin dış politikanın temel aracı olarak canlandırılacağının duyurulması olmuştur. Obama bu doğrultuda yönetim ekibini, insan hakları ve küresel yönetişimin önemini iyi kavrayanlarla oluşturmuştur. Steven W. Hook-John Spanier, *Amerikan Dış Politikası İkinci Dünya Savaşından Günümüze*, Çev. Özge Zihnioğlu Tanırlı, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 331

[215] Şanlı Bahadır Koç, "Obama'nın Güvenlik Kabinesi Üzerine Notlar", *Stratejik Analiz,* Cilt 9, Sayı 104, 2008, s. 6

[216] Hillary Clinton, "America's Pacific Century", https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/ (Erişim Tarihi: 05.08.2024)

örgütlenmeleri geliştirmeyi, ekonomik sürdürülebilirliği hedefleyen bir yeniden-dengeleme (Rebalancing) yaklaşımı olarak değerlendirilebilir.[217] 2021 yılında başkanlık görevine gelen demokrat Joe Biden da henüz başkan seçilmeden önce Foreign Affairs'da yazdığı bir makalede, kendi döneminde, gerilemekte olan demokrasinin canlandırılacağı, ABD'nin ittifaklarıyla olan ilişkilerinin düzeltileceği mesajını vermiştir.[218]

Rusya akıllı güç stratejilerine önem veren bir diğer ülkedir. Aynı ABD için olduğu gibi Rusya için de farklı akıllı güç stratejileri bulunmaktadır. Rus anlayışına göre akıllı güç uygulamaları, modern iletişim teknolojilerinin kullanımı, siber savaş teknolojileri, bilimsel araştırma, uzayda ve kutuplarda yeni alanlar elde etme gibi yeni güç kaynakları ve farklı teknolojileri kapsamaktadır.[219] Siber Savaş, Amerikan Ulusal Güvenlik Ajansının (National Security Agency) eski direktörlerinden Mike McConnell'e göre atom çağının en büyük savaş türlerinden biridir. McConnell'a göre siber saldırıların yaratacağı etkiler, nükleer silahlar kadar etkili olabilir.[220] Joseph S. Nye Jr. da klasik savaş yöntemlerinin ve jeopolitiğin statik unsurlarına kıyasla sanal teknolojinin hızlı ve ucuz olmasının yanı sıra dünyanın her yerine etki edebilme kapasitesi sebebiyle daha tercih edilebilir olduğunu belirtmektedir.[221] Nitekim Arktik bölgesinde olduğu gibi, Rusya'nın izlemekte olduğu politikaların çoğunun bu türden farklı güç kaynaklarının kullanımını içermekte olduğu söylenebilir.[222]

Rusya Hibrit Savaş yöntemlerini kullanan ülkelerin de başında gelmektedir. Hibrit Savaş, klasik askeri unsurların yanı sıra, bilgisayar virüsleri, internet

---

[217] Levent Dalkılıç, "Çarpışan Büyük Stratejiler: Asya Mihveri, Kuşak ve Yol", *Asya-Pasifik Çalışmalarında Yeni Ufuklar*, Der. Çağdaş Üngör, Küre Yayınları, İstanbul, 2020, s. 121

[218] Joseph R. Biden Jr., "Why America Must Lead Again: Rescuing U.S. Foreign Policy After Trump", https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-01-23/why-america-must-lead-again (Erişim Tarihi: 12.12.2022)

[219] Perry Carter-Anne Marie Brady-Evgeny Pavlov, "Russia's "Smart Power" Foreign Policy and Antarctica", *The Polar Journal*, Cilt 6, Sayı 2, 2016, s. 262

[220] Mike McConnell, "Cyberwar is the New Atomic Age", *New Perspectives Quarterly*, Cilt 26, Sayı 3, 2009, s. 75

[221] Joseph S. Nye Jr., "Nuclear Lessons for Ciber Security?", *Strategic Studies Quarterly*, Cilt 5, Sayı 4, 2011, s. 20

[222] Perry Carter-Anne Marie Brady-Evgeny Pavlov, a.g.m., s. 263

tarayıcıları, ekonomik yaptırımlar gibi araçların da kullanıldığı bir savaş türüdür.[223] Rusya'nın 2014 yılında Kırım'a müdahalesi sırasında hibrit savaş yöntemlerini aktif olarak kullandığı görülmektedir.[224] Hibrit yöntemlerin, politik, ekonomik, siyasal, sosyal ve askeri unsurları eş zamanlı ve değişik derecelerde uygulayarak, sert, yumuşak ve akıllı güç uygulamaları ile eş zamanlı kullanıldığını belirtmek mümkündür.[225]

1.2 Güvenlik

1.2.1 Güvenlik Kavramı

Güvenlik kavramının etimolojik kökeni, Latinceden gelmektedir. Latincedeki Securitas yani endişeden uzakta olma anlamındaki kavram, İngilizcede security şeklinde karşılık bulmuştur. Bir kavram olarak güvenlik, basitçe tanımlamak gerekirse, emniyette olma, tehlikeden uzakta yer alma, korku duymadan yaşama anlamına gelir. İnsanlık tarihinin başlangıcından bu yana önem taşıyan bir konu olan güvenlik, Abraham Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi piramidinin de ikinci basamağında yer almaktadır. Bu doğrultuda güvenlik, insanın beslenme ve barınma gibi en temel ihtiyaçlardan biridir.

Aynı ihtiyaç uluslararası ilişkiler aktörleri ve devletler için de geçerlidir. Ancak sosyal yaşamdaki güvenlik kavramı ile uluslararası ilişkilerdeki güvenlik kavramının anlamı bütünüyle aynı değildir. Buzan, Waever ve De Wilde, "Uluslararası ilişkiler disiplininde, bir niteliği güvenlik konusu yapan şey nedir?" sorusuna, güvenliğin güç politikaları ile doğrudan bağlantılı olduğu yanıtını verirler. Dolayısıyla uluslararası ilişkilerde güvenlik, askeri-politik güçle ve hayatta kalma güdüsü ile yakından ilişkilidir.[226]

---

[223] Ali Gök, *Hibrit Savaşlar Rusya ve İsrail Örnekleriyle*, Nobel Bilimsel Eserler, Ankara, 2020, s. 101

[224] Ali Gök, *Hibrit Savaşlar Rusya ve İsrail Örnekleriyle,* s. 226-227

[225] H. Kutay Aytuğ-İ. Fatih Pozan, "Gelişen Hibrit Savaş Ortamında NATO-AB İş Birliği", *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt 20, Sayı 77, 2023, s. 6-7

[226] Barry Buzan-Ole Wæver-Jaap De Wilde, *Security: A New Framework For Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London, 1998, s. 21

Kendi varlığını devam ettirme ihtiyacı duyan bireyler gibi, devletler de varlıklarını sürdürmek isterler. Aynı bireylerde olduğu gibi devletler de hem kendi iç dünyalarında istikrarı arzular, hem de dış dünyası ile geliştirdiği ilişkilerde güven ve istikrar peşinde koşarlar.[227] Savaşlar veya savaş tehlikesi, bu durumu tehdit eden olayların en başında gelmektedir. Böyle bir durumda diğer tüm öncelikler yerini hayatta kalma ve devlet bekasını korumaya bırakır. Booth'un belirttiği gibi, konu hayatta kalmak olduğunda, tüm kaynaklar seferber edilir.[228] Nazi Almanya'sının 10 Mayıs 1940'ta Kuzey Avrupa'ya saldırı başlatması üzerine, Winston Churcill'in meclisteki bir konuşmasında vurguladığı gibi, İngiltere sonuna kadar savaşmayı seçmiştir: *"Sonuna kadar gideceğiz, Fransa'da savaşacağız, denizlerde ve okyanuslarda savaşacağız, havada artan güven ve artan güçle savaşacağız, adamızı savunacağız, bedeli ne olursa olsun."*[229]

Güvenlik birden fazla düzlemde ele alınabilen bir kavramdır. Bunlar arasında; uluslararası sistem güvenliği, coğrafi alt sistemler ve bölge güvenliği, devlet ve toplum güvenliği, toplumsal alt gruplar ve birey güvenliği sayılabilir.[230] Bunun yanı sıra güvenlik; askeri, politik, ekonomik, sosyolojik boyutları da olan çok yönlü bir kavramdır.[231] Güvenlik kavramı ile ilgili üzerinde mutabakata varılmış, sınırları ve çizgileri çizilmiş net bir tanım yoktur. Arnold Wolfers güvenliği, önceden edinilmiş değerlerin korunması olarak görmektedir.[232] Burada değer kavramına vurgu yapıldığı görülmektedir. Wolfers'a göre her devlet ister az ister çok olsun, mutlaka değer

---

[227] Jennifer Mitzen, "Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma", *European Journal of Internatıonal Relations*, Cilt 12, Sayı 3, 2006, s. 348'den aktaran: Helin Sarı Ertem-Aslı Nur Düzgün, "Uluslararası İlişkiler Disiplininde Ontolojik Güvenlik Teorisi: Kavram ve Literatür Odaklı Bir İnceleme", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 17, Sayı 37, 2021, s. 44

[228] Ken Booth, *Dünya Güvenliği Kuramı*, Çev. Çağdaş Üngör, Küre Yayınları, İstanbul, 2012, s. 129

[229] Ed. Andrew Burnet, *Modern Dünyayı Oluşturan 50 Konuşma*, Çev. M. Murtaza Özeren, 2. Baskı, Orenda Kitap, İstanbul, 2021, s. 67

[230] Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, 4. Baskı, Yeniyüzyıl Yayınları, İstanbul, 2018, s. 36

[231] Sait Yılmaz, *Uluslararası Güvenlik: Teori, Pratik ve Gelecek*, s. 66

[232] Arnold Wolfers, "National Security as an Ambiguous Symbol", *Political Science Quarterly*, Cilt 67, Sayı 4, 1952, s. 484

peşinde koşar. Öyle ki güvenliğin ayırt edici yanlarından biri, belirlenmiş olan bu değerlere yönelik tehditlerin var olup olmadığını ölçmesidir.[233]

Barry Buzan'a göre güvenlik devletlerin tehditlerden uzakta kalarak bağımsız kimliklerini koruyabilme arayışıdır.[234] Burada tehdit kavramı öne çıkmaktadır. Buzan güvenlik kavramı ile ilgili analizine ekonomik, toplumsal ve çevresel unsurları da katarak güvenliği askeri boyutunun yanı sıra daha geniş bir perspektifte ele almıştır.[235] Beril Dedeoğlu da güvenliğin tehdit kavramı ile iç içe geçtiğini belirtmektedir.[236] Tehdit, bir güvenlik durumundan güvensizlik durumuna geçişi ifade eder. Richard Ullman'a göre tehditler devletin veya bireylerin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyen, izlenmesi muhtemel politika seçeneklerini azaltan durumlardır.[237]

Bill Mcsweeney'e göre güvenlik kelimesi iki farklı anlamı birden içermektedir. Biri geleceğe yapılan türden bir yatırım, diğeri ise tehlikede veya güvensiz hissetmeme durumudur.[238] Hasret Çomak da günümüzde güvenliğin, sınırların korunması amacıyla savunma yapma anlamından sıyrılarak, olumsuz gelişmeleri henüz gerçekleşmeden kaynağında çözümleme ilkesine doğru genişlediğini belirtmektedir.[239] Bu, Kuloğlu'nun belirttiği gibi; ulusal devletlerin sınırların korunmasına yönelik askeri temelli güvenlik anlayışının, ön alıcı yaklaşımlarla milli çıkarların korunması anlamına gelen strateji bazlı güvenlik anlayışına doğru dönüştüğünü göstermektedir.[240]

---

[233] Arnold Wolfers, "Muğlak Bir Simge Olarak Ulusal Güvenlik", Çev. H. Burç Aka, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, Yay. Haz. Esra Diri, Der Yayınları, İstanbul, 2017, s. 46
[234] Barry Buzan, "New Patterns of Global Security in the Twenty First Century", *International Affairs*, Cilt 67, Sayı 3, 1991, s. 432
[235] Barry Buzan, "New Patterns of Global Security in the Twenty First Century", s. 433
[236] Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, s. 29
[237] Richard H. Ullman, "Redefining Security", *International* Security, Cilt 8, Sayı 1, 1983, s. 133
[238] Bill McSweeney, *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004, s. 13
[239] Hasret Çomak, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasında Gelişmeler ve Türkiye'nin Uyumu", *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar*, Ed. Hasret Çomak-Caner Sancaktar, Beta Basım Yayın, İstanbul, 2013, s. 215
[240] Armağan Kuloğlu, "Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları ve ABD Politikalarının Güvenliğimize Etkileri", *Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 1, Sayı 3, 2009, s. 53

Güvenlik kavramı ile ilgili literatür incelendiğinde, ilk olarak güvenliğin öznesi veya öznelerinin, ikinci olarak güvenlik tehditlerinin ele alındığı görülmektedir.[241] Güvenliğin özneleri, "Kim veya ne için güvenlik sağlanacaktır?" sorusuna verilecek yanıt ile belirlenir. Tarihin uzunca bir bölümünde bu aktör devlettir. Aslında devletleri oluşturan bireylerin güvenliği konusu aydınlanma çağına dek geri götürülebilir. Ancak Fransız Devrimi'ni izleyen dönemden itibaren güvenliğin temel referans nesnesinin devlet olduğu anlayışı iyice hâkim olmuştur.[242]

Teknolojik imkanların sınırlı olduğu 18. ve 19. yüzyıllarda güvenlik, daha çok savaş ve askeri mücadele ile anılmaktaydı. Bu askeri mücadele de devletler arasında gerçekleşmekteydi. Ancak 20. Yüzyıl ile bu durum giderek değişmeye başlamıştır. Çatışma, savaş, rekabet ve mücadele pratikleri yine devletler arasında görülmekle beraber, özellikle 21. Yüzyılda devlet dışı aktörlerin sayısı ve etkinliği artmıştır. Buna bağlı olarak, artık devletler arası savaşlar yerine devletler içindeki yerel çatışmalar daha sık görülmektedir.[243] Teknolojik ilerleme, Soğuk Savaş sonrası yaşanan gelişmeler, uluslararası ilişkilerin çeşitlenen aktörleri, küreselleşmenin yaygınlaşması türünden gelişmeler, güvenlik kavramının da içeriğini değiştirmiş ve kavramı yeniden tartışmaya açmıştır.[244] Nihayetinde, küresel ölçekte gerçekleşen ekonomik ve siyasi bütünleşmenin, analistleri güvenlik konusunu daha geniş bir perspektiften ele almaya zorladığı görülmektedir.[245]

Emma Rotschild'e göre Soğuk Savaş sonundan itibaren genişleyen güvenlik anlayışı başlıca dört formda görülmektedir.[246] İlk olarak ulusal güvenlik anlayışı ulus içi gruplara doğru kaymıştır. Yalnızca devletler değil tekil bireyler de güvenlik kapsamına girmiştir. İkinci olarak güvenlik, ulusaldan tüm biyosferi kapsayacak

---

[241] Mustafa Aydın-Sinem Akgül Açıkmeşe vd., *Strateji ve Güvenlik*, Ed. Mustafa Aydın-Ahmet Haluk Atalay, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2012, s. 14
[242] Mustafa Aydın-Sinem Akgül Açıkmeşe vd., *Strateji ve Güvenlik*, s. 15
[243] Cem Karadeli, "Kırılgan, Zayıf ve Başarısız Devletlerden Çatışmaların Dönüşümüne", Ed. Erhan Büyükakıncı, *Savaşın Dönüşümü Yeni Dinamikler, Aktörler ve Araçlar*, Adres Yayınları, Ankara, 2021, s. 83
[244] Emre Çıtak, "Yeni Gerçekçilik ve Güvenlik", Der. Emre Çıtak-Osman Şen, *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Teorik Değerlendirmeler*, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul, 2014, s. 42
[245] Earl Conteh-Morgan, "Peacebuilding and Human Security: A Constructivist Perspective", *International Journal of Peace Studies*, Cilt 10, Sayı 1, 2005, s. 69
[246] Emma Rothschild, "What is Security?", *Daedalus*, Cilt 124, Sayı 3, 1995, s. 55

biçimde genişlemiştir. Üçüncü olarak güvenlik ile ilgili genişlemenin yatay bir şekilde gerçekleştiği söylenebilir. Buna göre askeri güvenlikten ekonomik, sosyal ve çevresel güvenliğe uzanan yeni bir güvenlik şekli ortaya çıkmıştır.[247]

Uluslararası ilişkilerin geleneksel güvenlik anlayışı içerisinde daha çok askeri tehditler ön planda olmakla beraber, geleneksel güvenlik anlayışının genişlemesi ile sosyal, ekonomik, ekolojik temelli tehditler giderek ön plana çıkmaktadır.[248] Yeni tehditlerin sadece devletten devlete yönelik ortaya çıkmadığı, devlet kaynaklı tehditler, ulus üstü gruplardan kaynaklanan tehditler, teknoloji kaynaklı tehditler, çevre ve sağlık konulu tehditler, istihbarata ait ortaklıkların ortaya çıkardığı tehditler şeklinde çeşitlendiği belirtilebilir.[249] Açıkça görülmektedir ki, tehditler simetrikten asimetrik tehditlere doğru evrilmiştir. Asimetrik tehditlerin simetrik tehditlerden en önemli farkları, orantısızlığı, öngörülemez niteliği, çok yönlülüğü, hedef ayırt etmemesi, psikolojik etki odaklı olması ve dinamik yanı olarak sayılabilir.[250]

Güvenlik, neredeyse her zaman, bireysel veya toplumsal değer sistemleriyle ilişkili bir kavram olduğundan, bireylere, konulara, değişen tarihsel şartlara ve durumlara uyarlanabilir.[251] Güvenlik öznelerinin çeşitlenebilmesinin nedenlerinden biri de budur. Bu bağlamda Levy'nin belirttiği gibi, "Güvenlik nedir?" sorusuna kıyasla, "Kim/ne için güvenlik?" sorusuna yanıt vermek daha kolaydır. Çünkü bu sorunun yanıtı amaca göre değişebilmektedir.[252]

---

[247] Gös. Yer.
[248] Rana İzci, "Uluslararası Güvenlik ve Çevre", *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar*, Der. Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 1998, s. 406
[249] Ahmet Küçükşahin-Tamer Akkan, "Değişen Güvenlik Algılamaları Işığında Tehdit ve Asimetrik Tehdit", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5, 2007, s. 48
[250] Ahmet Küçükşahin-Tamer Akkan, "Değişen Güvenlik Algılamaları Işığında Tehdit ve Asimetrik Tehdit", s. 53
[251] Hans Günter Brauch, "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe Seçme Makaleler*, Der. Mustafa Aydın vd., 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 168
[252] Marc A. Levy, "Is the Environment a National Security Issue?", *International Security*, Cilt 20, Sayı 2, 1995, s. 39

1.2.2 Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Güvenlik

Uluslararası ilişkiler teorileri güvenlik kavramına farklı açılardan yaklaşmıştır. Her bir teori güvenlik olgusunu farklı şekilde algılamış ve bu şekilde yorumlama yoluna gitmiştir. Bu da uluslararası ilişkiler teorilerinin, kavramın içeriğine ilişkin farklı analizler geliştirmesine neden olmuştur. Teorilerin güvenlik kavramı ekseninde farklılaşmasının esas nedeninin, her birinin şu sorulara farklı cevaplar vermiş olmasından ileri geldiği belirtilebilir[253]:

- Kimin/neyin güvenliği?
- Tehdit kim/ne?
- Meşru güvenlik sağlayıcı kim/ne?
- Güvenliği sağlamada kullanılacak yöntemler neler?
- Güvenliği sağlamak için nelerden vazgeçilebilir?

1.2.2.1 Realist Kuramlarda Güvenlik

Realizm, uluslararası ilişkiler disiplini içerisindeki hâkim geleneği oluşturur.[254] Onu yorumlayanlarca sürekli kendini yenileyen ve gelişen Realizm[255], içeriğinde çeşitli yaklaşımlar kapsamasına karşın bazı temel varsayımları bulunmaktadır. Realistler güç kavramını temel alan bir teori geliştirmişlerdir. Realizmin temel kavramları "devlet", "hayatta kalma" ve "kendini savunmadır (self help)".[256] Klasik realizm anlayışı, Thucydides, Machiavelli, Thomas Hobbes gibi düşünürlerin siyaset felsefesine ilişkin düşüncelerinden yola çıkarak uluslararası ilişkiler dünyası ile ilgili tespitlerde bulunur.[257]

---

[253] Başar Baysal, "Güvenlik Kavramı ve Güvenliğin Dönüşümü", *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik*, Der. Başar Baysal, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2022, s. 4

[254] Eyüp Ersoy, "Realizm", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, s. 159

[255] Jack Donnelly, *Realism and International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004, s. 6

[256] Tim Dunne-Brian C. Schmidt, "Realizm", *Küreselleşen Dünya Siyaseti Uluslararası İlişkilere Giriş*, Ed. John Baylis-Steve Smith-Patricia Owens, Çev. Hasan Basri Yalçın vd., Küre Yayınları, İstanbul, 2021, s. 181

[257] Faruk Sönmezoğlu-Hakan Güneş-Erhan Keleşoğlu, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, 7. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2017, s. 49

Bu düşünürlerin, yaşadıkları dönemde kendi ülkelerindeki siyasi istikrarsızlıklar, iç çatışmalar ve savaşlardan hareketle, eserlerinde, güç, savaş, çatışma, rekabet, güvenlik gibi kavramlara ağırlık verdiği görülür. Örneğin Hobbes dönemindeki İngiltere iç savaşlarla çalkalanırken[258], Macchiavelli'nin yaşadığı dönemde İtalya siyasi olarak bir bütün olmaktan uzaktı.[259] Kendisi de bir asker ve yönetici olarak Peloponnessos Savaşına katılan Thucydides ise MÖ 5. Yüzyılda Atina kent devletlerinin birbirleri ile sürekli mücadele halinde olduğu bir dönemde yaşamıştır.[260]

Görülmektedir ki, bu düşünürler, görüşlerini insan doğasına referansla şekillendirmişlerdir.[261] "İnsan, doğası gereği ve kendiliğinden, yapısal olarak şiddete mi yöneliktir?" sorusuna Realizmin yanıtı "evet"tir.[262] Hobbes ve Machiavelli insan doğasının kötücül olması nedeniyle, savaşın ve mücadelenin tümüyle ortadan kalkmasının olanaksız olduğunu savunmaktadır. Onlara göre insan özünde bencil ve çıkarcıdır. Bu durum Hobbes'un meşhur Homo Homini Lupus sözünde somutlaşmıştır. Bu doğrultuda Hobbes'a göre "doğal hak", kendi hayatını korumak için bireyin kendi gücünü dilediği gibi kullanmasına karşılık gelir.[263]

Thomas Hobbes Leviathan isimli çalışmasında doğa halindeki insan ile devletleri karşılaştırır. Ona göre insan denilen varlığın en büyük istençlerinin başında güç gelmektedir. Her bireyde var olan ve sadece ölümle sonlanan güç istenci, bireyin davranışını belirleyen ilk ve en önemli faktördür.[264] Bunu rekabetten doğan yarışma isteği izler. Güç konusundaki rekabet de yarışma, düşmanlık ve savaşı doğurur.[265] Hobbes'a göre doğa durumundaki insan, bir savaş ve rekabet ortamındadır. Yani

---

[258] Jeremy Black, *İngiltere Tarihi*, s. 241-242
[259] Mehmet Ali Ağaoğulları-Levent Köker, *Tanrı Devletinden Kral-Devlete*, 6. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2013, s. 166
[260] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İş Birliği*, 9. Baskı, Aktüel 16 Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2018, s. 123-124
[261] Ali Balcı, "Realizm", *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Ed. Şaban Kardaş-Ali Balcı, 7. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2017, s. 119
[262] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, 5. Baskı, Aktüel 16 Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2018, s. 17
[263] Thomas Hobbes, *Leviathan veya Bir Din veya Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti,* Çev. Semih Lim, 23. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2022, s. 103
[264] Thomas Hobbes, *Leviathan veya Bir Din veya Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti,* s. 81
[265] Thomas Hobbes, *Leviathan veya Bir Din veya Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti,* s. 82

doğa halindeki toplum anarşik bir toplumdur. Bu, herkesin herkesle savaştığı bir ortamdır. Her bireyin eşitliğinden kaynaklanan doğal ortam, birinin diğerinin aleyhine olacak şekilde davranmasına yol açar.[266] Hobbes'un sözleriyle ifade edilecek olursa; "*Çünkü insanlar ölülerle değil yaşayanlarla yarışırlar*."[267] Böyle bir durumda devlete ihtiyaç duyulur. Devlet, burada kendisini ancak güvenlik sağlayıcı bir aktör olarak meşrulaştırabilir.[268]

Macchiavelli'ye göre insan kötücül yaradılışlı, nankör, bencil, iki yüzlü bir varlıktır.[269] Machiavelli aynı Hobbes gibi, insanın sürekli bir sahiplenme güdüsü ile hareket ettiğini ve bunun temel bir içgüdü olduğunun altını çizer.[270] Machiavelli Prens isimli çalışmasında güç istencinin üzerinde durarak, "*Başkasının güçlenmesinin nedeni olan kişi, kendi yıkımına yol açar*."[271] yazmaktadır. Viroli'nin vurguladığı gibi, Machiavelli'nin realizm anlayışı politik gerçekçiliğe dayanır. Politik gerçekçilik prensin niyetleriyle somutlaşır.[272]

Machiavelli'ye göre prensin amacı devletin bekasının sürdürülmesidir. Dolayısıyla devletin kurulması ve sürdürülmesi için gerekli hallerde "şiddet", "hile" ve "aldatmaca" gibi yollara başvurulabilir.[273] Ağaoğulları bu noktada Machiavelli'ye göre insanların her zaman iktidar olgusunun içinde olduğu için tehdit algısı hiç bitmeyeceğini, bunun da hem kendisinin başkaları için hem de başkalarının kendisi için tehdit olarak algılanabileceği anlamına geldiğini belirtmektedir.[274]

Realizme göre devletler kendi güvenliklerini kendileri sağlarlar. Ancak doğrudan kendi kaynakları ile güç kullanabilme imkânı olan aktörler potansiyel

---

[266] Thomas Hobbes, *Leviathan veya Bir Din veya Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti,* s. 100
[267] Thomas Hobbes, *Leviathan veya Bir Din veya Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti,* s. 82
[268] J. Frederik-M. Arends, *a.g.m.,* s. 24
[269] Niccolo Machiavelli, *Prens*, Çev. Kemal Atakan, 13. Baskı, Can Yayınları, İstanbul, 2015, s. 99
[270] Mehmet Ali Ağaoğulları-Levent Köker, *Tanrı Devletinden Kral-Devlete,* s. 181
[271] Niccolo Machiavelli, *Prens,* s. 49
[272] Maurizio Viroli, "Realism and Prophecy in Machiavelli and in Italian Political Culture", *The Italianist*, Cilt 37, Sayı 3, 2017, s. 309
[273] Mesut Önen, *Uluslararası İlişkiler Ders Notları*, Okan Dağıtımcılık Yayıncılık Ltd. Şti., İstanbul, 1983, s. 21
[274] Mehmet Ali Ağaoğulları-Levent Köker, *Tanrı Devletinden Kral-Devlete,* s. 183

tehlikeleri savuşturabilir.[275] Thucydides'in Peloponnessos Savaşları isimli eserinde, Perikles'ten aktardığı sözlerde devlet kavramına yapılan vurgu dikkat çekicidir.[276] Nitekim Machiavelli de devletin dayandığı iki temelden birinin iyi yasalara sahip olmak, diğerinin ise iyi ordulara sahip olmak olduğunun altını çizerek[277], ilkinin yetersizliğine vurguyla, ikincisinin belirleyici bir güç olduğunu savunur.[278] Roma, Sparta gibi devletler kendi silahlı güçlerine sahip oldukları için uzun süre hayatta kalabilmişlerdir.[279] Biraz daha somutlaştırmak gerekirse, bu düşünce Neocleous'un belirttiği üzere fetih politikalarını meşrulaştırır ve güvenliğin ancak bu şekilde elde edilebileceğini vurgular.[280]

İki büyük savaş arası dönemdeki İdealizmin başarısızlığı, Milletler Cemiyeti (MC) deneyiminin ve Kolektif Güvenlik ilkesinin anarşik devletler sisteminin sonunu getirmemesi[281] ve otoriter rejimlerin artışı gibi gelişmeler, II. Dünya Savaşı sonrasında Realizmin popüler hale gelmesine yol açmıştır.[282] Edward H. Carr'a göre siyasetin iki yüzü vardır. Bunlardan biri ütopya diğeri ise gerçekliktir. İki savaş arası dönemdeki İdealist önermeleri ütopyacı olarak eleştiren Carr, bu ideallerin güç, ulusal çıkar gibi uluslararası ilişkilerin temel dinamikleri ile uyuşmadığını vurgulamıştır. Nitekim siyasetin temel unsuru güçtür ve bu doğrultuda güç, aynı zamanda uluslararası ilişkilerde yönetimin de temel unsurudur.[283] MC'nin başarısızlığı da ona göre bununla bağlantılıdır. Carr, MC İdealizminin başarısızlığına atıfla: "*Cenevre metafizikçileri savaşı yasak eden ustalıklı metinlerin birikmesinin,*

[275] Niccolo Machiavelli, *Prens*, s. 57
[276] Perikles şöyle demektedir: "*Bence insanların durumunun iyiye gittiği ancak devletin kötüye gittiği bir durumdansa devletin toptan iyiye gittiği durumlar daha iyidir. Bir insan ülkesi tehdit altındayken kendi işlerini düzeltiyor olsa bile kısa bir süre sonra ülkesiyle birlikte yok olup gidecektir. Fakat devletle birlikte talihsizliğe uğrasa bile kurtuluş ümidi daha fazla olacaktır. Bir kentte yaşayan insanların her biri tek başlarına tehlikelere karşı bir anlam ifade etmezler ama bir araya geldiklerinde direnebilirler*." Thukydides, *Peloponnesos Savaşları*, s. 96-97
[277] Niccolo Machiavelli, *Prens*, s. 81
[278] Gös. Yer.
[279] Niccolo Machiavelli, *Savaş Sanatı,* Çev. Meral Ünalan, Kapra Yayıncılık, İstanbul, 2022, s. 32
[280] Mark Neocleous, *Savaş Erki, Polis Erki*, Çev. Beyza Sumer Aydaş, NotaBene Yayınları, Ankara, 2014, s. 46
[281] Joseph S. Nye Jr.-David A. Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak: Kurama ve Tarihe Giriş*, s. 153
[282] Faruk Sönmezoğlu-Hakan Güneş-Erhan Keleşoğlu, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, s. 48
[283] Edward Hallett Carr, *Yirmi Yıl Krizi 1919-1939*, Çev. Can Cemgil, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 151

savaşın kendisi için bir engel teşkil etmediğine inanmakta güçlük çektiler" yorumunu yapmıştır.[284]

Realistler güvenlik kavramını daha çok askeri boyutunu ele alarak incelerler. Realizme göre uluslararası ilişkilerin temel aktörü devletlerdir ve uluslararası sistem anarşiktir. Anarşi, tüm ilişkileri düzenleyecek üst bir otoritenin olmaması ile kendini belli eder.[285] Rasyonel bir aktör olan devletler bu anarşik ortamda güç elde etmek için mücadele ederler. Yani güvenlik konusu yalnızca devletler açısından ele alınır.[286] Realizme göre uluslararası ilişkilerin gündemini oluşturan konu ulusal güvenliktir. Bu doğrultuda Realizm ulusal güvenlikle ilgili konuları Yüksek Politika (High Politics) ve Alçak Politika (Low Politics) şeklinde ikiye ayırır.[287] Öncelikli ulusal güvenlik konuları Yüksek Politikayı oluştururken, iktisadi, çevresel, sağlık türünden konular Alçak Politika içine girer.[288]

Realizme göre insan doğasından kaynaklanan "bencil ruh", devletler düzeyinde somutlaştığı zaman mücadele ve güç mücadelesi kaçınılmaz olur.[289] Hegel'e göre, sonlu bir varlık olarak bireye kıyasla, en temel özelliği sonsuzluk olan[290] devletlerin arasındaki anlaşmazlıkların tek çözümü savaştır. Savaş, bu yönüyle mutlak bir kötülük değil, devletin gücünü pekiştirmesinin bir aracıdır.[291] Hegel bu düşüncesiyle Realizme yaklaşır.[292] Ulusal çıkarını korumak için koşullanan devletler için iş birliği süreçleri geliştirmek zordur. Bu nedenle Realizme göre uluslararası ilişkiler, iş

---

[284] Edward Hallett Carr, *a.g.e.*, s. 80
[285] Bilal Karabulut, *Uluslararası İlişkiler: Kavramlar-Teoriler-Kurumlar*, Barış Kitap, Ankara, 2016, s. 8
[286] Paul R. Viotti-Mark V. Kauppi, *Uluslararası İlişkiler Teorisi*, Çev. Ed. Metin Aksoy, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 39
[287] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İş Birliği*, 9. Baskı, Aktüel 16 Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2018, s. 119
[288] John J. Mearsheimer, *Liderler Neden Yalan Söyler? Uluslararası Politikada Yalan Gerçeği*, Çev. Nejdet Özberk, 2. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2018, s. 37
[289] Jack Donnelly, "Realizm", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Der. Scott Burchill vd., Çev. Muhammed Ağcan-Ali Aslan, 3. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2017, s. 54
[290] G.W.F Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, Çev. Cenap Karakaya, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1991, s. 258
[291] G.W.F Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, s. 259
[292] Faruk Yalvaç, *Hegel'in Uluslararası İlişkiler Kuramı: Dünya Tini, Devlet ve Savaş*, 2. Baskı, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2008, s. 93

birliğine yönelik eğilimlerin olduğu durumlarda bile başta güvensizlik olmak üzere rekabet ve çatışma süreçlerine meyillidir.[293]

Yapısalcı Realizmin önemli isimlerinden Kenneth N. Waltz, anarşik bir yapıda yer alan birimlerin, kendi güvenliklerini kendi sahip oldukları araçlara güvenerek sağlayabileceklerini belirtir.[294] Uluslararası sistemde, herkes tarafından uyulacak kuralları belirleyen ve icra yetkisi olan üst bir otoritenin yokluğu, devletleri kendi başlarına hareket etmeye iter.[295] Bu bağlamda Waltz, uluslararası politikanın açıklanmasında asıl dikkat edilmesi gerekenin sistem olduğunu belirtmektedir.[296] Waltz'a göre teoriler ikiye ayrılır: indirgemeci teoriler ve sistemik teoriler. Sistemik teoriler, analiz seviyesi olarak aktörleri değil sistemin yapısını dikkate alır. Gerçekten de uluslararası politikanın anarşik yapısı neredeyse bin yıl boyunca değişmeyerek sabit kalmıştır.[297]

Martin Wight güç politikasının hak ve adalet kavramlarından farklı olduğunu ifade etmiştir.[298] Buna göre tarihteki en önemli konulardan biri, gücün elde edilmesi için yapılan mücadelelerdir. 17. Yüzyıl'da Fransa başbakanlığı görevini yürüten Kardinal Richelieu, bu noktada anılması gereken önemli bir isimdir. Henry Kissinger'e göre Kardinal Richelieu, Raison D'etat[299] kavramını yaratarak modern devlet sistemini kurmuştur.[300] Bu yeni sistemde devletler güvenliğin tek ve en önemli aktörü olmuştur.[301]

---

[293] Jack Donnelly, *Realism and International Relations*, s. 21
[294] Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, s. 111
[295] Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, s. 102
[296] Kenneth N. Waltz, "Soğuk Savaş Sonrasında Yapısal Realizm", Çev. Papatya Alkan Genca, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, Yay. Haz. Esra Diri, Der Yayınları, İstanbul, 2017, s. 733
[297] Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, s. 66
[298] Martin Wight, *Power Politics*, s. 29
[299] Devletin yüce menfaatleri, devletin çıkarları anlamına gelen Fransızca deyim. Ahmet Emin Dağ, *İngilizce-Fransızca-Türkçe Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü,* 4. Baskı, Vadi Yayınları, İstanbul, 2016, s. 319
[300] Henry Kissinger, *Diplomasi,* Çev. İbrahim H. Kurt, 16. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s. 50
[301] Barış Özdal-Kader Özlem, "Diplomasinin Değişen Karakteri: Dijital Diplomasi ve Kamu Diplomasisi Çağında Mıyız?", s. 262

Anarşik uluslararası yapıda devletler, kendi güvenliklerini kendi başlarına sağlama yoluna giderken çeşitli yöntemler kullanırlar ve güçlerini maksimize etmeye çalışırlar. Devletler güçlerini çeşitli yollarla artırmaya çalışırlar. Glenn H. Snyder'a göre en çok tercih edilen metotlar şunlardır:[302] silahlanma, bölgesel genişleme ve ittifak oluşturma. Ancak Nye ve Welch'in belirttiği gibi, bu karşılıklı rekabet ve tarafların kendi gücünü artırmak suretiyle kendi güvenliğini sağlama çabası, tüm tarafları güvensizliğe sürükler.[303] Yani güç artırımı ve güvenlik tesis etme isteği, sistemde yer alan her aktör için geçerli olacağından, bir aktörün kendi gücünü artırmaya yönelik herhangi bir davranışı, diğer aktörler üzerinde bir güvensizlik ve tehdit algısı yaratacaktır.

İşte, birbirlerinin niyetleri hakkında her zaman en kötüsünü düşünmek zorunda kalan birimlerin bu güç yarışı, "Güvenlik İkilemi" olarak adlandırılmaktadır.[304] Robert Jervis'e göre güvenlik ikilemi, bir devletin kendi güvenliğini artırmaya yönelik bir eyleminin, diğer devletlerin güvenliklerini azaltmasını ifade eder.[305] Kenneth N. Waltz'a göre de bu güvenlik ikilemi de sistemden kaynaklanır ve sistemi oluşturan birimlerin inançları veya değerleri açısından açıklanamaz.[306]

Güvenlik İkilemi kavramını uluslararası ilişkiler disiplininde ilk defa dile getiren John H. Herz olmuştur. Herz'in kavramsallaştırmasının en dikkat çekici yanı, güvenlik ikilemine uluslararası ilişkilerin anarşik yapısının neden olduğu vurgusudur.[307] Herz'e göre güç peşinde koşan devletler diğerlerinin de güç peşinde koşmasına sebep olur ve bu da aktörleri en kötü olasılığı baz alarak harekete

---

[302] Glenn H. Snyder, "The Security Dilemma in Alliance Politics", *World Politics*, Cilt 36, Sayı 4, 1984, s. 461
[303] Joseph S. Nye Jr.-David A. Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak: Kurama ve Tarihe Giriş*, s. 24
[304] Ali Bilgiç, "Güvenlik İkilemini Yeniden Düşünmek: Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif", *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe Seçme Makaleler*, Der. Mustafa Aydın vd., 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 338
[305] Robert Jervis, "Cooperation Under The Security Dilemma", *World Politics*, Cilt 30, Sayı 2, 1978, s. 186
[306] Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, s. 187
[307] Der. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s. 263

geçmeye ve ona göre hazırlanmaya iter.[308] Klasik realizmin insan doğasının negatif yönüne referansla geliştirdiği güvenlik anlayışı, güvenlik ikilemi ile beraber düşünüldüğünde, güvenlik durumunun sürekli olamayacağının altını çizer.[309]

1.2.2.2 Liberal Kuramlarda Güvenlik

Liberalizm, aydınlanma düşüncesinin bir ürünüdür. Aydınlanma çağı akılcılık ilkesini esas alan bir düşünce sistemi ortaya çıkarmıştır. Liberal yaklaşımların temel felsefesi, insanın aklı sayesinde daha iyiye ulaşabileceği inancıdır.[310] Liberalizmin en temel prensibi özgürlüktür. Buna göre bireyler hür bir biçimde, devlet kontrolü dışında özgürce seçim yapabilme becerisine sahip olmalıdır.[311] Liberalizmin merkezinde yer alan serbest piyasanın en önemli sonucunun, piyasanın tüm birey ve yeteneklere açık olması olduğu belirtilebilir.[312] Liberalizmin bir de sosyal yönü vardır. Nitekim Keohane, bir uluslararası ilişkiler teorisi olarak Liberalizmi, bu haliyle, daha çok sosyal gerçeklik açısından değerlendirmiştir. Keohane'ye göre Liberalizm, temel aktörlerin bireyler kabul edildiği, bireylerin içinde yaşadığı toplulukla beraber ilişkilerini şekillendirdiği ve özünde iyileştirilip geliştirilebilir bir sosyal etkileşim ağıdır.[313]

Liberal düşünürler, realist görüşlerin aksine mücadelelerin her zaman savaşa varmadan, barışçıl bir biçimde çözülebileceğini savunmuşlardır. Şiddet ve rekabet kontrol altına alınabilir ve belli kurallara bağlanabilir. Bu bağlamda, Burchill'e göre liberaller, ilerlemeye ve insanlık durumunun geliştirilebileceğine inanırlar.[314] Nitekim çeşitli tarihsel örnekler bunu göstermektedir. Bağımsızlık Bildirgesi ve

---

[308] John H. Herz, "İdealist Internationalism and The Security Dilemma", *World Politics,* Cilt 2, Sayı 2, 1950, s. 157

[309] Ali Bilgiç, "Güvenlik İkilemini Yeniden Düşünmek: Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif", s. 338

[310] Buğra Sarı, "Liberalizm ve Güvenlik", *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik,* Der. Başar Baysal, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2022, s. 24

[311] Ömür Birler, "Liberalizm", Haz. Gökhan Atılgan-E. Attila Aytekin, *Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*, 7. Baskı, İstanbul, 2018, s. 303

[312] Ömür Birler, "Liberalizm", Haz. Gökhan Atılgan-E. Attila Aytekin, *Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*, s. 306

[313] Robert Keohane, "International Liberalism Reconsidered", *The Economic Limits to Modern Politics,* Ed. John Dunn, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, s. 174

[314] Scott Burchill, "Liberalizm", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Der. Scott Burchill vd., Çev. Muhammed Ağcan-Ali Aslan, 3. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2017, s. 89

Amerikan anayasası, daha 18. Yüzyıldan, insanların etkili bir yönetim düzeni kurabileceğini gösteren birer örnektir.[315]

Liberal felsefenin kurucu isimlerinin başında Immanuel Kant gelmektedir. Immanuel Kant'a göre insan akıllı bir varlıktır.[316] Duva'nın, Kant'ın, öz bilinç sahibi bir varlık olarak insanın, bir eyleme girişmeden önce yalnızca kendi çıkarını düşünerek bencilce hareket etmeyeceği ve aklını kullanan insanın kendisi dışındaki bireylerle sürekli bir iletişim ve etkileşim halinde olduğu[317] düşüncesini belirttiği bu durum, Duva'ya göre özneler arası kamusal bir ortam yaratmaktadır.[318] Buna göre, Berktay'ın da vurguladığı gibi, Kant'ın ortak aklı herkes için ortak bir iyiye işaret etmekte, hayal gücünün de devreye girmesiyle bireyler kamusallığa ulaşmakta ve buradan hareketle de dünya vatandaşlığı kavramına gidilmektedir.[319] Nitekim West de Kant'a göre bireylerin, ancak evrensel ahlak yasalarına uygun davranması koşuluyla özgürleşmiş oldukları üzerinde durmaktadır.[320]

Immanuel Kant insanın aklını kullanma becerisi sayesinde, barışın tesis edilmesinin sanılanın aksine zor olmadığını savunmaktadır. Kant'a göre doğa durumu bir savaş hali olsa da yapılacak tercihlerle barışın tesis edilmesi mümkündür.[321] Herkes için geçerli sonsuz bir barışın gerçekleşmesi için bazı şartlara gereksinim olduğunu belirten Kant'a göre bunlardan ilki, gizli amaçlar taşıyan antlaşmaların yapılmamasıdır. Bunun yanı sıra, ne büyüklükte olursa olsun hiçbir devlet, miras, satın alma vb. yollarla bir başka devleti egemenliği altına alınmayacak, daimî ordular zamanla kaldırılacak, devletler dış ilişkilerini koruma doğrultusunda borç almayacak, bir devlet bir başka devletin anayasa ve yönetimine müdahale

---

315 Fatmagül Berktay, "Liberalizm: Tek Bir Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji", *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, Der. H. Birsen Örs, 2. Baskı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 56

316 Immanuel Kant, *Politik Yazılar*, Çev. Aydın Gelmez, Dipnot Yayınları, Ankara, 2022, s. 23

317 Özlem Duva, "Immanuel Kant", *Siyaset Felsefesi Tarihi Platon'dan Zizek'e*, Ed. Ahu Tunçel-Kurtul Gülenç, 3. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017, s. 299

318 Özlem Duva, "Immanuel Kant", s. 298

319 Fatmagül Berktay, "Düşünmeyi Seçmek veya Seçmemek", *Düşünme Etiği*, Metis Yayınları, İstanbul, 2021, s. 58

320 David West, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş: Roussseau, Kant ve Hegel'den Foucault ve Derrida'ya*, Çev. Ahmet Cevizci, 2. Baskı, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 53

321 Immanuel Kant, *Politik Yazılar*, s. 121

etmeyecektir. Son olarak Kant, bir savaş sonrasında ulaşılan barış döneminde devletlerin kendi ülkelerinde düşman devlete karşı suikast düzenleyecek türden kişileri barındırmaması ve halkların kendi devletlerine karşı kışkırtılmaması önerisinde bulunur. Nitekim Kant'a göre savaş durumunda dahi taraflar arasında nispi bir güven tesis edilmiş olmalıdır.[322]

Hugo Grotius Savaş ve Barış Hukuku isimli eserinde uluslararası hukuk, doğal hukuk, savaşın haklılığı gibi konulara değinir.[323] Grotius'a göre herkesçe uyulması gereken evrensel davranış kuralları vardır. Savaş ona göre doğal bir olgu olmakla beraber, savaşın haklı olup olmaması konusu da önemlidir. Zira ona göre haklı olmayan bir savaş, akıllı varlıklardan oluşan bir toplumun doğasına aykırıdır.[324] Buradan hareketle haklı savaşın da kimi sınırları bulunduğunu söyler. Grotius'a göre sağlıklı bir toplumsal yapı ve işleyişin ortaya çıkmasında doğru akıl ve toplumun niteliği önem taşır.[325] Bu doğrultuda Grotius, toplumun temel amacının, herkesin kendisine ait olan şeylerden, bir başkasının hakkını çiğnemeden güvenlik içinde yararlanması olduğunun altını çizer.[326] Liberal hukukun babası kabul edilen Grotius'un düşünceleri 1907 Lahey Barış Konferansı, Milletler Cemiyeti misakı, Briand-Kellogg Paktı, BM Şartı gibi metinlerin oluşumunda büyük rol oynamıştır.[327]

John Locke da aynı Kant gibi, dünya sorunlarına ilgi duyan bireyleri, aklını kullanan varlıklar olarak görmektedir.[328] Düşüncesinin çıkış noktasını, insana, Tanrı tarafından hareketlerini ve eylemlerini yönlendirmesi için zihin ve irade özgürlüğü verilmiş olması oluşturur.[329] Locke Hükümet Üzerine İkinci İnceleme isimli eserinde

---

[322] Immanuel Kant, *Ebedi Barış Üzerine Felsefî Deneme*, Çev. Ömer Can Azman, Gece Kitaplığı, Ankara, 2020, ss. 6-10
[323] Hugo Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, Çev. Seha L. Meray, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1967
[324] Hugo Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, s. 18
[325] Hugo Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, s. 24
[326] Gös. Yer.
[327] James Brown Scott, *The Hague Peace Conferences of 1899 and 1907: A Series of Lectures Delivered Before The John Hopkins University in the Year 1908*'den aktaran Mark Neocleous, *Savaş Erki Polis Erki*, s. 62
[328] John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni, Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme,* 7. Baskı, Çev. Fahri Bakırcı, Serbest Kitaplar, Ankara, 2023, s. 15
[329] Zeynep Özlem Üskül, *Bireyselciliğe Tarihsel Bakış*, Büke Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 52

toplumsal sözleşme durumundan bahseder.[330] Locke'un güvenlik anlayışına göre bireyler doğuştan özgür ve eşittir.[331] Arı'nın da değerlendirdiği şekilde, Locke'a göre rasyonel bir canlı olan insan, herkes için bağlayıcı olan bir ahlaki yasaya göre hareket etmektedir.[332]

Liberalizme göre insan, doğası gereği iş birliğine ve dayanışmaya yatkındır. Ancak bireyler tek başlarına tüm ihtiyaçlarını karşılayamazlar. Bu nedenle toplum yaşantısı zorunludur. Bireyin toplum halinde yaşaması, insanın bu çeşitli gereksinimlerini tek başına karşılayamamasının doğal bir sonucudur.[333] Herkesin herkese karşı savaş halinde olduğu (bellum omnium contra omnes) Realist görüşün aksine, bireyler toplum içerisinde şiddete meyilli olmak zorunda değildir. Zira toplumsallaşma, bireyin içinde kendiliğinden var olduğu kabul edilen şiddet eğilimini dizginlemeye yardım eder ve bireyler bu sayede içinde yaşadığı siyasi toplumun sorumlu bir üyesi konumuna yükselirler.[334] Martin Wight'a göre uluslararası ilişkiler "bellum omnium contra omnes" şeklinde şiddete meyilli bir devlet doğası ön kabulü olmadan da açıklanabilir.[335]

Jean Jacques Rousseau, aynı Thomas Hobbes gibi savaşın ve şiddetin doğal olduğunu kabul eder. Ancak Rousseau'ya göre burada şiddetin kaynağı önemlidir. Bu nedenle devletler katı bir anarşi mantığına hapsedilemezler. Zaten bu doğrultuda savaş, insanlar arasındaki ilişkilere değil, olaylar arasındaki ilişkilere karşılık gelmektedir.[336] Yani bir mal ve mülk ilişkisinden doğan savaş, devletlerin devletlerle

---

[330] John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni, Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme,* s. 95
[331] John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni, Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme,* s. 105
[332] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İş Birliği*, 4. Baskı, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2006, s. 355
[333] Francisco Vergara, *Liberalizmin Felsefi Temelleri: Liberalizm ve Etik*, Çev. Bülent Arıbaş, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 129
[334] Cemil Oktay, *Modern Toplumlarda Savaş ve Barış*, 2. Baskı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 137-138
[335] Martin Wight, "An Anatomy of International Thought", *Review of International Studies*, Cilt 13, Sayı 3, 1987, s. 223
[336] Jean-Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi,* Çev. Vedat Günyol, 12. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 9

olan ilişkisine karşılık gelir ve doğa halinin özü değildir.[337] West bunu, evrensel bir insan doğasından daha çok, kültürel, ekonomik ve sosyal karaktere ilişkin olarak değişiklik gösterebilen insan doğasından söz edilebileceği ile ilişkilendirmektedir.[338] Yani birey topluluk içerisinde kurulmaktadır. Nitekim topluluk içinde yaşayan insanın ahlaki duyarlığı, onun ilkel bir öz çıkar davranışıyla hareket etmesini engeller.[339] İnsanlar el birliği ile hareket ederken, hem kendi canlarını ve mallarını korur hem de içinde yaşadığı topluma fayda sağlarlar. Böylece her insan, herkesle birleştiği halde hem kendi buyruğunda kalır hem de eskisi kadar özgür olur.[340] Rousseau bunu "Toplum Sözleşmesi" olarak ifade etmektedir.[341]

Liberalizm, uluslararası sistemin dinamik yönüne ve değişebilir doğasına atıfla, güç ve güvenlik mücadelelerinin kimi zaman iş birliği ve dayanışma süreçlerine dönüşebileceği üzerinde durur.[342] İdealizme göre, savaşın olmaması olarak da ifade edilebilen barış durumunda güvenlik konusu zaten kendiliğinden çözülmüş demektir.[343] Liberaller realistlerin aksine uluslararası organizasyonların ve uluslararası örgütlerin, dünya politikasında oynadıkları çoğulcu role vurgu yapmışlardır.[344] Ikenberry'e göre liberal uluslararası yapı; üyelerine ekonomik ve siyasi araçlar sağlar, sorunlara çözüm mekanizmaları üretir, ortak eylem çerçeveleri sunar, düzenleyici antlaşmalar yapar ve güvenlik garantileri sağlar.[345] Ona göre bu, küresel siyasi bir cemiyet demektir.[346] Liberal uluslararası düzenin en ayırt edici

---

[337] Jean-Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi,* s. 10
[338] David West, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş: Roussseau, Kant ve Hegel'den Foucault ve Derrida'ya*, s. 60
[339] Faruk Yalvaç, *Rousseau ve Uluslararası İlişkiler*, 3. Baskı, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2008, s. 43
[340] Jean-Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi,* s. 14
[341] Gös. Yer.
[342] Burak Bilgehan Özpek, "Liberalizm ve Uluslararası İlişkiler", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Der. Ramazan Gözen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 131
[343] Deniz Ülke Arıboğan, "Güvenliksiz Barıştan, Barışsız Güvenliğe", *Kartal'ın Kanat Sesleri ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya*, Der. Toktamış Ateş, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 39
[344] Paul R. Viotti-Mark V. Kauppi, *Uluslararası İlişkiler Teorisi,* s. 129
[345] G. John Ikenberry, "Liberal Dünya Düzeninin Geleceği", *Uluslararası İlişkilerin Ustaları: Siyasete Yön Verenlerin Gözünden Dünya Meseleleri,* Der. Gideon Rose, Çev. Yavuz Kestane, Fol Kitap, Ankara, 2023, s. 37
[346] Gös. Yer.

özelliklerinin başında, devletlerin kendi güvenliklerini sağlamak için iş birliği ile hareket ederek kurallara ve kurumlara uyum sağlaması gelmektedir.[347]

Nitekim uluslararası ilişkilerde temel aktör kabul edilen devletlerin yanı sıra uluslararası örgütler de faaliyetleri aracılığıyla barış ve güvenliğe katkı sunabilirler. I. Dünya Savaşı sonrasında dönemin ABD başkanı Woodrow Wilson öncülüğünde oluşturan MC bu doğrultuda atılmış bir adımdır. Bu örgütü II. Dünya Savaşından sonra kurulan BM ve AB izlemiştir. Gerçekten de özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında hükümetler arası kuruluşların sayısında ciddi bir artış göze çarpar.[348]

Serbest ticaret, artan karşılıklı bağımlılık, insan haklarının gelişimi, uluslararası hukuk, ekonomik küreselleşme gibi süreçler çatışma riskini düşürür. Liberal düşünce demokratik rejimlerin artmasının barışa katkı sunacağının altını çizmektedir. Buna göre serbest ticaret ve demokrasi, savaş olgusunu ortadan kaldırmaya yarayacak en önemli iki bileşendir.[349]

Joseph Nye ve Robert Keohane, liberal teori içinde değerlendirilen Karşılıklı Bağımlılık ekolü ile kurama katkıda bulunmuşlardır. İki düşünüre göre devlet dışı aktörler de karar alma süreçlerinde hesaba katılmalıdır. Bunlar sivil toplum kuruluşları olabileceği gibi uluslararası şirketler ve hatta uluslararası çalışan bankalar da olabilir.[350] Devlet ve diğer aktörler arasındaki bu etkileşim süreci karşılıklı bir bağımlılığa işaret eder. Karşılıklı bağımlılık bu doğrultuda üç ana özelliğe sahiptir.[351] Bunlardan ilki çok sayıda kanal ile iletişimdir. Hükümet mensupları ve hükümet dışı aktörler birbirleri ile sürekli iletişim kurarlar. Yani klasik realizmin devlet merkezli anlayışı genişlemiş durumdadır. İkincisi, devletler arası ilişkilerin gündeminin açık

---

[347] Evren Balta, "Uluslararası Güç Dengesinin Geleceği", Evren Balta-E. Fuat Keyman, *Gelecek Siyaseti: Küreselleşme, Devlet, Demokrasi ve Kimlik*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2022, s. 66

[348] Bu konu ile ilgili detaylı bilgi için bakınız. Jon CW Pewehouse vd. "Tracking Organizations in the World: The Correlates of War IGO Version 3.0 Datasets", *Journal of Peace Research*, Cilt 57, Sayı 3, 2020, ss. 492-503

[349] Scott Burchill, "Liberalizm", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, s. 90

[350] Robert O. Keohane-Joseph S. Nye, "Gerçekçilik ve Kompleks Karşılıklı Bağımlılık", *Barışın İdeolojisi: Liberal Perspektiften Uluslararası İlişkiler*, Çev. Fulya Yıldırımkaraman, Ed. Burak Bilgehan Özbek, Liber Plus Yayınları, İstanbul, 2016, s. 169

[351] Robert O. Keohane-Joseph S. Nye, "Gerçekçilik ve Kompleks Karşılıklı Bağımlılık", s. 169-170

bir hiyerarşiye bağlı olmamasıdır. Üçüncüsü ise karşılıklı bağımlılık sebebiyle devletlerin sürekli olarak askeri tercihlere başvurmayacak oluşlarıdır.[352]

Haberleşme kanallarının kullanımının ve açık iletişimin, uluslararası toplumun birleştirilmesinde öncü rol oynadığı belirtilebilir. Karl Deutsch buradan hareketle Güvenlik Topluluğu yaklaşımını geliştirmiştir.[353] Birbirleri ile kurdukları sürekli iletişim neticesinde karşılıklı olarak değer, bilgi ve çıkar paylaşımı artan devletler ortak bir değer sistemi oluştururlar.[354] Ortak bir sorumluluk duygusu edinen devletler barışın, güvenliğin tesisine ve sürdürülmesine katkıda bulunur. Birlik düşüncesi, etkileşim ve haberleşme ile sürekli beslenerek kendisini yeniler. Güvenlik topluluğunda devletler diplomatik mekanizmaları kullanarak çatışmaları engeller.[355]

Karl Deutsch'un bu düşüncesiyle bölgesel bütünleşme hareketlerine öncülük etmiş olduğu söylenebilir. Bütünleşme ile ortaya çıkan ve farklı politik aktörleri kapsayan bu etkileşim, etkili bir güç unsurudur.[356] Ülkeler arası iletişim mantığı, devletlerin sadece stratejik nedenlerle politika çıktısı üretmesi düşüncesini reddeder.[357] AB türünden çoğulcu güvenlik topluluklarının, barış temelli bir birlik düşüncesinin mümkün olabileceğini göstermiş olduğu belirtilebilir. Özetle liberal görüşe göre, devletler arasında artan karşılıklı etkileşim ve çoğalan devlet dışı aktörler, güvenlik konusunu sadece askeri güvenlik bağlamından koparark daha geniş bir biçimde ele almaktadır.[358]

---

[352] Robert O. Keohane-Joseph S. Nye, "Gerçekçilik ve Kompleks Karşılıklı Bağımlılık", s. 173-174

[353] Karl W. Deutsch-Sidney A. Burrell-Robert A. Kann vd., *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*, Princeton University Press, New Jersey, 1957

[354] Beril Dedeoğlu, "Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine", *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe Seçme Makaleler*, Der. Mustafa Aydın vd., 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 376

[355] Martin Griffiths-Steven C. Roach-M. Scott Salamon, *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler*, Çev. CESRAN, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2011, s. 70

[356] Karl W. Deutsch, *The Analysis of International Relations*, Prentice-Hall, New Jersey, 1968, s. 159

[357] Beril Dedeoğlu, *Uluslararası İlişkilerde Özel Bir Alan Bölgesel Bütünleşme: Kuramlar, Yaklaşımlar, Modeller*, Yeniyüzyıl Yayınları, İstanbul, 2015, s. 154

[358] Evren Çelik Wiltse, "Liberalizm, İşbirliği, Kolektif Güvenlik ve Neoliberal Kurumsalcılık", *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, Ed. Evren Balta, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s. 141

1.2.2.3 Sosyal İnşacılık ve Güvenlik

Pozitivizmin dış dünyayı tarihten soyutlayarak ele alan yapısı ve bilginin edinme sürecinin başlı başına bir bilgi konusu olarak değerlendirilmemesi, çağdaş uluslararası ilişkiler disiplininde gerçekleşen olayları açıklamakta zorlanmasının en başta gelen nedenleri arasında gösterilebilir.[359] SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın bitişi ile pozitivist temele dayanan ana akım uluslararası ilişkiler teorilerinin kavramları yerine; kimlik, norm, kural, söylem gibi unsurların uluslararası ilişkilerde önem kazanmaya başlaması, İnşacılığın yükselişine zemin hazırlamıştır.[360] İnşacı düşünceler tam da bu dönemde ve ana akım teorilerce önceden öngörülemeden gerçekleşen bu türden ani değişimlere bir yanıt olarak ortaya çıkmıştır.[361]

Ana akım teorilerin aksine inşacılık, eleştirel yaklaşımıyla yenilikçi bir düşünceyi temsil eder.[362] İnşacılık Realizmin aksine uluslararası ilişkilerde verili, sabit ve değişmez yapıları kabul etmez. İnşacılar bunun yerine ilişkilerin sosyal yönüne vurgu yaparlar. Öyle ki, sosyal inşacılık teorisinin en temel dayanaklarından birinin Sosyoloji olduğunu söylemek mümkündür.[363] İnşacılık ilk kez Nicholas Onuf'un World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations isimli kitabında ele alınırken[364] kavramı daha geniş kitlelere tanıtan ise Alexander Wendt olmuştur.[365]

Kimlik, fail ve yapı, İnşacılığın en çok üzerinde durduğu kavramların başında gelmektedir. Fail burada, seçim yapabilme becerisi olan ve bu seçimleri sonucunda hareket eden birim anlamında kullanılmaktadır.[366] İnşacılar uluslararası ortamın

---

[359] Burcu Bostanoğlu-Mehmet Akif Okur, *Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram: Hegemonya-Medeniyetler ve Robert Cox*, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2009, s. 17

[360] Mustafa Küçük, "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Der. Ramazan Gözen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 327

[361] Christian Reus-Smit, "Konstrüktivizm", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Der. Scott Burchill vd., Çev. Muhammed Ağcan-Ali Aslan, 3. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2017, s. 293

[362] Stefano Guzzini, *Power, Realism and Constructivism*, s. 189

[363] Christian Reus-Smit, "Konstrüktivizm", s. 292

[364] Nicholas Greenwood Onuf, *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*, University of South Carolina Press, Columbia, 1989

[365] Birgül Demirtaş, "İnşacılık", *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Ed. Şaban Kardaş & Ali Balcı, 7. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2017, s. 169

[366] Vendulka Kubalkova, "Foreign Policy, International Politics and Constructivism", *Foreign Policy in a Constructed World*, Ed. Vendulka Kubalkova, Routledge, New York, 2015, s. 22

anarşik yapısını kabul etmekle beraber, daha çok bu yapıyı oluşturan faillerin kimlikleri üzerinde dururlar.[367] Andrew Heywood'a göre insan doğası hakkında geliştirilen teoriler, insanın özünü ortaya tam anlamıyla koyamadığı için mutlaka normatif olmak zorundadır.[368]

İnşacılıkta yapı; yapının içerisindeki öğeler, bunların birbirleri ile olan ilişkileri, sosyal ilişkiler ve paylaşılan ortak değerler üzerinden açıklanmaktadır.[369] Nitekim Yapısalcı Realizm yapıyı sadece maddi yeterlikler kapsamında değerlendirirken[370], inşacılık yapının paylaşılan bilgi, maddi kaynaklar ve pratiklerden oluştuğunu söylemektedir.[371] Yapı davranışı etkilemekle beraber, bütünüyle belirleyici değildir. Çünkü kimse tek bir yapı içinde yaşamadığı gibi, seçim yapma şansı da her zaman mevcuttur.[372] Yapı içindeki iş birlikçi süreçler, yerini Realizmin self-help anlayışı ile kolayca değiştirebilir.[373] Bu doğrultuda, burada asıl belirleyici olanın sosyal faktörlerin maddi öğeleri anlamlandırması olduğu söylenebilir. Örneğin güç dengesine yönelik algılar, tanımlanan kimlik ile yakından ilişkilidir. Dolayısıyla güç dengesi ile kimlik kavramları kendiliğinden ayrı ayrı ele alınarak değerlendirilemez.[374]

İnşacılığın önde gelen teorisyenlerinden biri olan Alexander Wendt'e göre güç ve güvenlik politikaları anarşiden doğmaz. Çünkü kendiliğinden ve sabit bir anarşi mantığı yoktur. Dolayısıyla yapılar süreçten bağımsız olmadıkları için anarşi,

---

[367] Birgül Demirtaş, "İnşacılık", s. 172
[368] Andrew Heywood, *Siyaset Teorisine Giriş*, Çev. Hızır Murat Köse, Küre Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 2016, s. 21
[369] Mark V. Kauppi-Paul R. Viotti, *International Relations Theory*, 6. Baskı, Rowman & Littlefield, London, 2019, s. 151
[370] Mustafa Küçük, "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık", s. 336
[371] Alexander Wendt, "Constructing International Politics", *International Security*, Cilt 20, Sayı 1, 1995, s. 73
[372] Ken Booth, *a.g.k.*, s. 265
[373] Bill McSweeney, *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*, s. 122
[374] Bahar Rumelili, "İnşacılık/Konstruktivizm", *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, Ed. Evren Balta, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s. 154

devletlerin onu nasıl anlamlandırdığı ile ilgilidir.[375] Yani kendine yeterlik ve güç politikaları her zaman anarşik yapı ile ilişkilendirilemez.[376]

Alexander Wendt anarşiyi üç farklı şekilde incelemektedir.[377] Bunlar Hobbesçu anarşi, Lockeçu anarşi ve Kantçı anarşidir.[378] Wendt'e göre devletler her zaman rekabet içerisinde olmazlar. Kimi zaman dayanışma süreçleri de işletilebilir. Bu sayede olgun hale gelen anarşinin mutlaka ve her zaman Hobbesçu anarşi durumuna indirgenmesi gerekmez.[379] "Olgun Anarşi", klasik anarşi mantığının ötesinde bir kavramdır. Toplulukları baz alarak gelişen bir anarşidir. Topluluğu temel olarak alan, devletlerin kendi kimlikleri dışında diğer kimlikleri de tanıyıp kabul ettikleri bu türden bir mekanizma, istikrarlı bir ortam yaratarak, savaş ve çatışma riskini düşürür.[380] AB'nin yapısı buna örnek verilebilir. AB çatısı altında oluşturulan Avrupalı kimliği, ulus devletlerin kendi kimliklerini koruyarak, barışı sürdürme amacına hizmet eden bir politika olarak okunabilir.[381]

İnşacılara göre sosyal ontoloji maddi ontolojiden farklıdır. Buradan hareketle, varlıklara zaman içerisinde atfedilen anlamların değişebileceğini belirtmek mümkündür.[382] Devletler de birer sosyal varlıktır. Sosyal İnşacılık bu doğrultuda devletlerin iki tür davranış biçimi olduğunun altını çizer. Bunlar uygunluk mantığı ve sonuç odaklı mantıktır. Uygunluk mantığına göre aktörler, kendilerini tanımladıkları kimliklerine göre hareket ederler. Sonuç odaklı mantık ise rasyonel bir kar-zarar analizi yürütür. İşte sosyal inşacı kurama göre devletler, sıfır toplamlı oyun

---

[375] Alexander E. Wendt, "Anarchy is What States Make of it: The Social Construction of Power Politics", *International Organization*, Cilt 46, Sayı 2, 1992, s. 395
[376] Alexander E. Wendt, "Anarchy is What States Make of it: The Social Construction of Power Politics", s. 394
[377] Alexander Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, Çev. Helin Sarı Ertem-Suna Gülfer Ihlamur Öner, 2. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2016, s. 305
[378] Alexander Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, s. 320-382
[379] Alexander E. Wendt, "Anarchy is What States Make of it: The Social Construction of Power Politics", s. 409
[380] Barry Buzan, *İnsanlar, Devletler & Korku: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Güvenlik Çalışmaları İçin Bir Gündem*, s. 148-149
[381] Gündüz Aktan, "Avrupa Birliğinin Bizde ve Onlarda Yarattığı Kimlik Krizi", *Foreign Policy*, Sayı 6, 1999, s. 57
[382] Bahar Rumelili, "İnşacılık/Konstruktivizm", *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, s. 154

mantığının aksine, uygunluk mantığı çerçevesinde hareket eden aktörlerdir.[383] ABD için, İsrail'in ve Kuzey Kore'nin sahip olduğu nükleer silahların aynı anlamı taşımayacak oluşu, bu bağlamda bir örnek olarak değerlendirilebilir.

Sosyal inşacı teoride güvenlik kavramı aktörlere göre farklı anlamlar ifade edebilen sosyal bir yapıdır. Nitekim inşacı görüşler arasında güvenlik kavramına ilişkin ortak bir ön kabul varsa bu; güvenliğin de sosyal bir yapı olduğu yönündedir.[384] Oysa Rasyonalist yaklaşım, güvenlik konusunda da kimlikleri verili, sabit ve değişmez kabul eder veya kimliğe ikincil bir önem atfeder.[385] Bu nedenledir ki, paylaşılan ortak değerlerin oluşturduğu kimlikler inşacılar tarafından karşılıklı etkileşim sayesinde gelişip değiştirilebilir kabul edilirler.[386] Aralarındaki tarihsel düşmanlığa rağmen II. Dünya Savaşı sonrasında AB çatısı altında Almanya ve Fransa'nın geliştirdiği ilişki buna örnek olarak verilebilir.[387] Güvenlik toplumu, karşılıklı güven esasına dayalı olarak geliştirdiği sosyal yapı sayesinde, anlaşmazlıkların her zaman savaşa varmadan çözülebileceğini gösterir.[388]

Geleneksel güvenlik anlayışında devletler, kendilerine yöneltilmiş olan tehditlere kendi güçleri ile karşılık vermektedir. Sosyal İnşacılık ise kimlik üzerinden geliştirilen devlet davranışlarına vurgu yapar. Bilinçli bir tercih olan bu kimlik seçimi, uluslararası ilişkilerde çatışmanın mı yoksa iş birliğinin mi hâkim olacağını belirler. Devletin kendisine seçtiği kimlik, oluşturulacak politikaları da belirler. Kimlikler verili değildir ve kimliğin belirleyicisi olan insan, farklı birey gruplarının sosyal etkileşimine de karşılık gelir.[389] Devlet seçtiği kimliğine bağlı olarak sert güç unsurlarını kullanabileceği gibi, yumuşak veya akıllı güç unsurlarını da devreye

---

[383] Birgül Demirtaş, "İnşacılık", s. 177
[384] Matt McDonald, "Constructivisms", *Security Studies An İntroduction*, Ed. Paul D. Williams & Matt McDonald, 3. Baskı, Routledge, New York, 2018, s. 49
[385] Christine Agius, "Social Constructivism", *Contemporary Security Studies*, Ed. Alan Collins, 2. Baskı, Oxford University Press, Oxford, 2010, s. 91
[386] Bahar Rumelili-Umut Can Adısönmez, "Uluslararası İlişkilerde Kimlik-Güvenlik İlişkisine Dair Yeni Bir Paradigma: Ontolojik Güvenlik Teorisi", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 17, Sayı 66, 2020, s. 29
[387] Christine Agius, "Social Constructivism", s. 91
[388] John Baylis, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 5, Sayı 18, 2008, s. 79
[389] David Campbell, *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of İdentity*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1992, s. 70

sokabilir. Çıkarlar önemli olmakla beraber, yürütülecek ilişkilerde belirleyici etken her zaman kişisel kazanımlar değildir.[390] Nitekim bu doğrultuda Realizmin Soğuk Savaş'ın bitişi ve iki kutuplu sistemin ortadan kalkması ile, tarafsız bir politika izleyen kimi devletlerin NATO'ya katılacakları öngörüsü gerçekleşmemiştir.[391] Bunda, İsveç, Finlandiya, Avusturya gibi ülkelerin tarafsızlıklarının, vatandaşlarının gözünde devlet kimliği ile özdeşleşmiş olmasının payı büyüktür.[392]

İnşacılık, uluslararası ilişkilerin sosyal ve toplumsal yönlerine dikkat çekerek normlar, değerler ve kuralların üzerinde durur. İnşacılara göre kurallar uluslararası ilişkilerde aktörlere rehberlik sağlarken, durumları ve olayları inşa etmeye yardımcı olurlar.[393] Kurallara uyulup uyulmayacağı aktörlerin tasarrufundadır. Dolayısıyla aktörlerin seçimleri eylemsellik taşırlar.[394] Değerler, onları içselleştiren aktörler tarafından seçimleri etkiler.[395] Örneğin Mihail Gorbaçov'un Yeni Düşüncesi, dünyanın sadece Realist yapılar üzerinden analiz edilemeyeceğini gösteren bir örnektir.[396] Maddi yapıların yanı sıra uluslararası ilişkilerde aktörler arasındaki ilişkilerin sosyal boyutları da rol oynamaktadır.[397]

İnşacılığa göre iki tür norm vardır. Bunlardan ilki düzenleyici, diğeri oluşturucu normlardır. Oluşturucu normlar sosyal yaşamın temelini teşkil ederken, düzenleyici normlar nedensel etkiler doğurur.[398] Sosyal yapıların üzerinde duran inşacılığa göre uluslararası toplum, günümüzde Kantçı kültürel yapıyı simgelemektedir.[399] Ulus devlet içindeki grupların yanı sıra uluslararası topluluk ve

---

[390] Alexander Wendt, "Collective İdentity Formation and the International State", *The American Political Science Review*, Cilt 88, Sayı 2, 1994, s. 385
[391] Christine Agius, *a.g.m.*, s. 92
[392] Gös. Yer
[393] Nicholas Greenwood Onuf, *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*, Routledge, New York, 2013, s. 261
[394] Christian Reus-Smit, "Konstrüktivizm", s. 295
[395] Christian Reus-Smit, "Konstrüktivizm", s. 294
[396] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İş Birliği*, 9. Baskı, Aktüel 16 Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2018, s. 505
[397] Birgül Demirtaş, "İnşacılık", s. 173
[398] Elif Toprak-Sevilay Zehra Aksoy-Ferhat Pirinççi vd., *Uluslararası İlişkiler Kuramları-2*, Ed. Tayyar Arı-Elif Toprak, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2013, s. 74
[399] Mustafa Küçük, "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık", s. 364

uluslararası örgütler de karar alma süreçlerinde etkilidir. Buradan hareketle, İnşacılara göre uluslararası örgütlerin, sosyal etkileşimin en yoğun yaşandığı yapılardan biri olarak işlev görürken; norm, kimlik ve biz hislerini de güçlendirmeye yardımcı olduğunu belirtmek mümkündür.[400]

Anthony Giddens, hükümetler arası daireler, askeri ittifaklar, ekonomik birlikler, ulus ötesi şirketler, uluslararası iş bölümü türünden organizasyonların ve yapıların, devlet kapasitesini sınırladığının altını çizmektedir.[401] Egemen ulus devletlerin başat siyasi aktörler olarak konumlandıkları Vestfalyen düzenin giderek aşınmakta olduğu görülürken, çeşitlenen aktörler de bu yeni dünyanın göstergesidir.[402] Bu da devletin klasik egemenlik söyleminin kısıtlanmasına yol açarak devletin iktidar alanını sınırlamaya başlamıştır.[403]

Paul Kennedy'e göre otorite ulus devletlerden yukarı ve aşağı doğru devredilmeye başlamıştır. Bu devir uluslararası kurum ve anlaşmaların rolünü artırmaktadır. Küreselleşme süreci, giderek ulus devletin başat aktör konumunu aşındırmaktadır. G-7 zirvelerinden UNESCO'ya, BM'den IMF'ye dek küresel bir ilişkiler ağı kurulmuştur.[404]

Uluslararası hukuk kuralları ve buna uygun davranma uluslararası ilişkilerin başat aktörü olan devletler arasında da giderek yaygınlaşmaktadır. Nitekim uluslararası hukuk bir yönüyle uluslararası toplumun hukuku demektir.[405] BM Güvenlik Konseyi kararları buna örnek verilebilir.

---

[400] Bahar Rumelili, "İnşacılık/Konstruktivizm", *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, s. 169

[401] Anthony Giddens, *Ulus Devlet ve Şiddet*, Çev. Cumhur Atay, 2. Baskı, Kalkedon Yayınları, 2008, s. 366

[402] Wendy Brown, *Yükselen Duvarlar Zayıflayan Egemenlik*, Çev. Emine Ayhan, Metis Kitap, İstanbul, 2011, s. 26

[403] Evren Balta, "Siyasal Alanın Geleceği", Evren Balta-E. Fuat Keyman, *Gelecek Siyaseti*, s. 102

[404] Paul Kennedy, *Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken*, Çev. Fikret Üçcan, 3. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1999, s. 169

[405] Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 3. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005, s. 4

1.2.2.4 Kopenhag Okulu ve Güvenlik

21. Yüzyılda değişen tehditler ve farklılaşan güvenlik alanları neticesinde ortaya çıkmış olan Kopenhag Okulu, teorinin kullandığı temel kavramlardan birinin Güvenlikleştirme olması ve okulun güvenlik yaklaşımının temelini güvenlikleştirme kuramı oluşturması nedeniyle, Güvenlikleştirme Teorisi ismiyle de anılmaktadır.[406] Teorinin geliştiricileri esas itibari ile Kopenhag Barış ve Çatışma Araştırmaları Merkezi bünyesinde görev yapan bir grup akademisyendir. Ole Waever, Barry Buzan, Jaap De Wilde gibi akademisyenler bu grubun başını çekmektedir.[407]

Okul, güvenlik kavramına iki temel şekilde katkı sunmuştur. Bunlardan ilki, 1980'li yılların ortalarından itibaren güvenlik kavramını askeri nitelikli dar anlamından kurtarmaya çalışmaktır. İkincisi ise güvenlik çalışmalarında konu ile ilgili tutarlı bir formül geliştirme çabasıdır.[408] Askeri nitelikte olmayan konuların da güvenlik kavramı içerisine alınarak değerlendirilmesi güvenlik kavramının genişletilmesine yardımcı olmuştur.[409]

Kopenhag Okulu; güvenlikleştirme, bölgesel güvenlik kompleksi ve sektörel güvenlik kavramlarını temel alan bir teori geliştirmiştir.[410] Kopenhag Okulu, politikleştirilmiş, politikleştirilmemiş, güvenlikleştirilmiş ve güvenlik alanı dışına çıkarılmış olmak üzere, başlıca dört unsurdan oluşmaktadır.[411] Kopenhag Okuluna göre güvenlik, aktör tarafından oluşturulan bir "söz edimi"dir.[412] Filozof J. L. Austin ile özdeşleşen bu kavram, kelimelerin basit önermeler olmaktan ziyade eylem tipi

---

[406] Nebi Miş, "Güvenlikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenlikleştirilmesi", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, 2011, s. 347

[407] Başar Baysal-Çağla Lüleci, "Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 11, Sayı 22, 2015, s. 70

[408] Jef Huysmans, "Revisiting Copenhagen: Or, On the Creative Development of a Security Studies Agenda in Europe", *European Journal of International Relations*, Cilt 4, Sayı 4, 1998, s. 482

[409] Sinem Akgül Açıkmeşe, "Güvenlik, Güvenlik Çalışmaları ve Güvenlikleştirme", Ed. Evren Balta, *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s. 243

[410] Barry Buzan-Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003

[411] Tuncay Kardaş-Ramazan Erdağ, "Postyapısalcılık ve Uluslararası İlişkiler", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Der. Ramazan Gözen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 395

[412] Barry Buzan-Ole Wæver-Jaap De Wilde, *Security: A New Framework For Analysis*, s. 34

olmalarıyla alakalıdır.[413] Konular, aktörler tarafından söz edimi yoluyla acil bir güvenlik sorunu olarak ortaya çıkarılabilir. Buna "Güvenlikleştirme" denir.[414]

Güvenlikleştirmede bir konu siyasal alana aktarılmaktadır. Böylece normal olan bir konu güvenlik nesnesi haline getirilir. Bu da o soruna karşı olağan dışı önlemlerin alınmasını sağlar. Burada öne çıkan, güvenlikleştirilen konunun varoluşsal bir tehdit olarak sunulmasıdır. Tehdit olarak sunulan konunun güvenlik sorunu olarak isimlendirilmesiyle beraber bu konu bir güvenlik meselesine dönüşür.[415] Güvenlikleştirme edimi, güvenlikleştirmeyi gerçekleştiren aktör ve güvenlikleştirme eylemi olarak ikiye ayrılır.[416]

Güvenlikleştirmede temel öğeler olarak güvenlikleştirmeyi gerçekleştiren aktör, güvenlikleştirilen konu ve hedef kitle bulunmaktadır.[417] Güvenlikleştirme sonucunda çözülen sorun bir süre sonra güvenlik dışılaştırma süreci ile normalleşir.[418] Güvenlikleştirmeyi gerçekleştiren aktörler; siyasi liderler, bürokratik seçkinler ve hükümetler olabileceği gibi, uluslararası örgütler, sivil toplum ve hatta bireyler de olabilir.[419] Özellikle NATO gibi bölgesel güvenlik örgütleri konularında fikirler geliştiren Kopenhag Okulu'na göre, anarşik uluslararası yapıda güvenliği sağlamak için mutlaka bölgesel örgütlere ihtiyaç vardır.[420]

Güvenlik konusu söz konusu olduğunda, tek referans nesnesi devlet değildir. Buzan'a göre güvenliğin çeşitli referans nesneleri vardır. Bunlar, devletler

---

[413] Ken Booth, *a.g.k.*, s. 137
[414] Barry Buzan-Ole Wæver-Jaap De Wilde, *Security: A New Framework For Analysis*, s. 24
[415] Başar Baysal, "20 Years of Securitization: Strenghts, Limitations and A New Dual Framework", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 17, Sayı 67, 2020, s. 6
[416] Thierry Balzacq, "The Three Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context", *European Journal of International Relations*, Cilt 11, Sayı 2, 2005, s. 178-179
[417] Başar Baysal, "Güvenlikleştirme Teorisi", *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik*, Der. Başar Baysal, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2022, s. 110-111
[418] Başar Baysal, "Güvenlik Dışılaştırma", *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik*, Der. Başar Baysal, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2022, s. 119
[419] Ralf Emmers, "Securitization", *Contemporary Security Studies*, Ed. Alan Collins, 2. Baskı, Oxford University Press, Oxford, 2010, s. 142
[420] Levent Yiğittepe, *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Kavramsal Analiz ve Teorik Tartışmalar*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 75

seviyesinden başlayarak bireylere kadar inebilir.[421] Buzan, Wæver ve De Wilde, Security: A New Framework For Analysis isimli kitaplarında güvenlik sektörlerini beş başlık altında incelemektedir. Bunlar askeri, politik, ekonomik, toplumsal ve çevresel sektörlerdir.[422] İnsan toplulukları güvenlik konusunda bu beş ana sektörden etkilenmektedir. Güvenliğin sektörel bazda ele alınarak incelenmesi, sektörler arasındaki ilişkilerin de ortaya konulmasına yardımcı olur.[423]

"Güvenliğin genişlemesi" doğrultusunda bakıldığında, aşağıdaki şekil açıklayıcılık sunmaktadır:

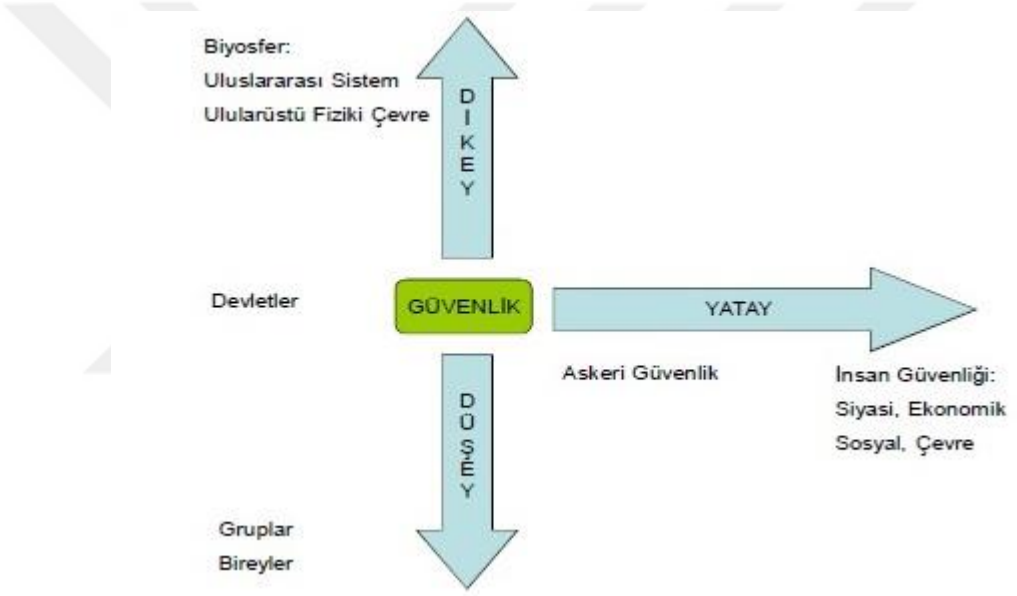

Şekil 1: Güvenliğin Genişlemesi

(Kaynak: Eyyub Kandemir, *Uluslararası Sistemin Yeni Düzen Arayışında Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 70)

Askeri sektörde en önemli aktör devlettir.[424] Barry Buzan'a göre II. Dünya Savaşının sonuna kadar savaş olgusu hem meşru hem gerçekleşme ihtimali son

[421] Barry Buzan, *İnsanlar, Devletler & Korku: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Güvenlik Çalışmaları İçin Bir Gündem*, s. 42
[422] Barry Buzan-Ole Wæver-Jaap De Wilde, *Security: A New Framework For Analysis*, s. 27
[423] Nebi Miş, "Güvenlikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenlikleştirilmesi", s. 347
[424] Barry Buzan, *İnsanlar, Devletler & Korku: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Güvenlik Çalışmaları İçin Bir Gündem*, s. 107

derece fazla hem de uluslararası toplumun önemli bir kurumudur.[425] Ancak savaş olgusu ile son derece iç içe geçmiş olmasına karşın, askeri güvenlik konuları bir çeşitlilik gösterir. Bu bağlamda, balıkçı teknelerinin taciz edilmesinden toplumsal yaşantıyı bozucu nitelikteki bombalama eylemlerine dek çok çeşitli saldırı eylemlerini de askeri tehdit olarak değerlendirmek mümkündür.[426]

İklim değişikliği, küresel ısınma, doğal kaynakların korunması gibi konuları içine alan çevresel güvenlik oldukça yeni bir alandır. Çevrenin güvenlik kavramına dahil edilmesi yönünde atılan en önemli adımlardan biri 1972 yılındaki BM İnsani Çevre Konferansıdır.[427] 1992 tarihli Rio Konferansı sonunda açıklanan ve dört bölümden oluşan Gündem 21 ise, yoksullukla savaşım, insan sağlığı koşullarının iyileştirilmesi, atmosferin korunması, su kaynaklarının korunması, dengeli kalkınma için küresel eylem, ormansızlaşma ile savaşım gibi uygulama programları öngören, ülkelerin çevreyle olan ilişkilerini düzenleyen temel ilkeleri kapsayan, çevre politikası ile ilgili önemli bir dokümandır.[428]

Anlaşılacağı üzere çevresel güvenlik sektörü tüm insanlığa yönelik ortak tehditler içeren ve politik sektöre kıyasla bilimsel gündemi meşgul eden bir alandır. Çevrenin korunması ve geliştirilmesi sürecinde uluslararası örgütlerin devletler arasında koordinasyon sağlama ve ortak etkinlikler oluşturma gibi süreçlere öncülük ettiği görülmektedir.[429]

Bir güvenlikleştirme konusu olarak da incelenen ekonominin güvenlik boyutu ise hem birey hem de devlet düzeyinde ele alınabilir.[430] Birey bazında ekonomik güvenlik gıda, su, barınma, eğitim gibi konuları içerirken[431], devletler bazında

---

[425] Barry Buzan, "Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi", Çev. Burcu Yavuz, *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, Der. Mustafa Aydın vd., 2. Baskı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 325

[426] Barry Buzan, *İnsanlar, Devletler & Korku: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Güvenlik Çalışmaları İçin Bir Gündem*, s. 108

[427] Ruşen Keleş-Can Hamamcı, *Çevrebilim*, 4. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s. 191

[428] Mine Kışlalıoğlu-Fikret Berkes, *Çevre ve Ekoloji*, 9. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005, s. 256

[429] Ruşen Keleş-Can Hamamcı, *Çevrebilim*, s. 190

[430] Barry Buzan-Ole Wæver-Jaap De Wilde, *Security: A New Framework For Analysis*, s. 100

[431] Barry Buzan, *İnsanlar, Devletler & Korku: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Güvenlik Çalışmaları İçin Bir Gündem*, s. 194

ekonominin güvenlik boyutu, devletin hayatta kalabilmek için kendisine gerekli olan iktisadi koşullara uyum sağlaması olarak tanımlanabilir.[432] Askeri gücün finansmanı kaynaklar ile birebir ilişkili olduğundan, devletler için ekonomik güvenlik önemli bir konudur.[433] Piyasa sistemlerinin işleyişi, yoksulluk, ekonomik kutuplaşma, savunma ekonomisi, ekonomik yönetim, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi gibi konular, ekonomik güvenliğin temel unsurlarından bazılarıdır.[434] Nitekim öz kaynakların kullanımı ve ekonomik güvenlik arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır.[435]

Toplumsal güvenlik sektörü ise kimlik kavramı ile ilgilidir. Buzan, Wæver ve De Wilde'e göre toplumsal güvenliğin temel analiz birimi kimliktir.[436] Diller, dinler, kültürler ve geleneklerden oluşan toplulukların, farklı tehditler karşısında kendisini sürdürebilmesi yeteneği, "toplumsal güvenlik" olarak tanımlanır.[437] Toplumsal güvenlik; göç ve entegrasyon, etnisite, kültürel milliyetçilik gibi konuları kapsamaktadır. Toplumsal güvenlik içerisinde güvenlikleştirme için kullanılacak olan referans nesnesi, ülkeyi oluşturan ulusun kendisi olabileceği gibi, ülke içindeki bir etnik kimlik de olabilir.[438] Çünkü kimliklerin inşası sürecinde kullanılan "öteki" vurgusu, devletler arasında çatışmacı bir durumun ortaya çıkmasına sebep olabilir.[439]

Politik güvenlik temelde devletlerin bağımsızlığı ile alakalıdır. Dolayısıyla temel referans nesnesi devlettir.[440] Politik sektör içerisinde yer alan tehditler çok

---

[432] Barry Buzan, *İnsanlar, Devletler & Korku: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Güvenlik Çalışmaları İçin Bir Gündem*, s. 197
[433] Barry Buzan, *İnsanlar, Devletler & Korku: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Güvenlik Çalışmaları İçin Bir Gündem*, s. 114
[434] Czeslaw Mesjasz, "Ekonomik Güvenlik", *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe Seçme Makaleler*, Der. Mustafa Aydın vd., 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 245
[435] Halil İbrahim Aydın-Muhammet Cemal Şahinoğlu-Ahmet Ateş, "Ekonomi Güvenliği Üzerine Ekonomi-Politik Bir Çözümleme", *Maliye ve Finans Yazıları*, Sayı 117, 2022, s. 206
[436] Barry Buzan-Ole Wæver-Jaap De Wilde, *Security: A New Framework For Analysis*, s. 119
[437] Paul Roe, "Societal Security", *Contemporary Security Studies*, Ed. Alan Collins, 2. Baskı, Oxford University Press, Oxford, 2010, s. 179
[438] Şükriye Gökçe Gezer, "Toplumsal Güvenlik", *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik*, Der. Başar Baysal, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2022, s. 291
[439] Burcu Güçlü Akpınar, "Uluslararası İlişkilerde Kimlik Sorunsalı", *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar*, Ed. Hasret Çomak-Caner Sancaktar, Beta Basım Yayın, İstanbul, 2013, s. 473
[440] Barry Buzan-Ole Wæver-Jaap De Wilde, *Security: A New Framework For Analysis*, s. 141

çeşitlidir ve bunların her zaman askeri tehditler olması gerekmez.[441] Dolayısıyla politik güvenlik hakkında başlıca iki tespit yapmak mümkündür.[442] İlkin, politik güvenliğin devlet dışı aktörler tarafından ve askeri olmayan tehditlerden oluştuğu söylenebilir. İkinci olarak, politik güvenlik uluslararası toplum ve uluslararası hukukun korunması ile yakından ilişkilidir.[443] Politik tehditlerin en başında ideolojik farklılıklar gelmektedir. Örneğin 20. Yüzyılda görülen Liberalizm, Faşizm ve Komünizm türünden ideolojilerin, bunların savunucuları tarafından diğerlerinin tehdit olarak algılandığı görülür.[444] Soğuk Savaş sırasında ABD ve SSCB arasındaki Kapitalizm ve Komünizm mücadelesi buna örnektir.

Tarihsel süreçten kaynaklanan sorunlar ve coğrafi yakınlık da politik güvenlik konusunda devletlerin tehdit algısında belirleyici bir rol oynar.[445] Pakistan'ın ordusunun büyük kısmını Hindistan sınırına konuşlandırmayı tercih etmesi, Tayland'ın ise Vietnam'dan gelecek olası tehditleri, diğer komşularından gelecek olası tehditlere göre öncelikli olarak değerlendirme eğiliminde oluşu bu bağlamda örnek verilebilir.[446]

Kopenhag Okulu'nun özellikle Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan yeni tehditler ve bununla bağlantılı olarak geliştirdiği yeni güvenlik alanları ile uluslararası ilişkilerde güvenlik çalışmalarına önemli katkı sunmuş olduğu belirtilebilir.

1.3 Strateji

1.3.1 Strateji Kavramı

Yunanca kökenli bir kelime olan Strateji, Stratagos kökünden gelmektedir. Stratos ordu anlamına gelirken, ago liderlik etmek ve yönetmek demektir. Strateji bu

---

[441] Gös. Yer.
[442] Barry Buzan-Ole Wæver-Jaap De Wilde, *Security: A New Framework For Analysis*, s. 141
[443] Gös. Yer.
[444] Barry Buzan, *İnsanlar, Devletler & Korku: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Güvenlik Çalışmaları İçin Bir Gündem*, s. 109
[445] Barry Buzan, *İnsanlar, Devletler & Korku: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Güvenlik Çalışmaları İçin Bir Gündem*, s. 161
[446] Gös. Yer.

anlamda generallerin ve komutanların eylemlerini ifade eder.[447] Batı literatüründe genelde kavramın başlangıç noktası olarak, Bizans İmparatoru Bilge Leon'un yazmış olduğu Taktika isimli kitabı kabul edilmektedir.[448]

Güç ve güvenlik kavramlarında olduğu gibi, tarihsel süreçte strateji kavramının da öncelikli olarak askeri anlamda kullanıldığı görülmektedir. Bu da kavramın uzunca bir süre daha çok savaş ile ilintili olarak ele alınıp yorumlanması sonucunu doğurmuş, stratejik düşünce, savaşı yönlendiren en önemli unsur olarak değerlendirilmiştir.[449] Strateji dar ve geniş olmak üzere iki anlamda kullanılmaktadır. Savaşın yürütülme süreciyle ilgili olan yönü, kavramın dar anlamda kullanımını oluştururken, 20. Yüzyılla beraber strateji daha çok barışı ilgilendiren bir kavram haline dönüşmüştür.[450]

Strateji, karar verici aktörlerin güç unsurlarını kullanarak, belirlenmiş hedefler doğrultusunda harekete geçmelerini ifade eder.[451] Temelde hedefler, amaçlar, araçlar ve yöntemlerden oluşur. Askeri muharebelerden işletme yönetimine dek her stratejinin özü, yöntemler ve sonuçlar arasındaki ilişkidir.[452] Strateji hem bir düşünce hem de bir eylemdir. Düşüncenin bilişsel yönü, stratejide eyleme geçerek aksiyon kazanır.[453]

Geniş anlamda strateji ise, bir ulusun belirlediği hedeflere ulaşabilmek için kaynaklarını eşgüdümlü bir şekilde kullanması demektir.[454] Uluslararası aktörler belirledikleri dış politika hedeflerine ulaşmak için güç kaynaklarını ve yeteneklerini

---

[447] Nejat Eslen, *Tarih Boyu Savaş ve Strateji*, 5. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 87

[448] Beatrice Heuser, *The Evolution of Strategy: Thinking War From Antiquity To The Present*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2010, s. 4

[449] Ahmet Kasım Han-Mehmet Ali Tuğtan, "Stratejik Düşüncenin Tarihsel Gelişimi ve Öğretilebilirliği", *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, Der. Ali L. Karaosmanoğlu-Ersel Aydınlı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020, s. 336

[450] Mustafa Aydın-Sinem Akgül Açıkmeşe vd., *Strateji ve Güvenlik*, s. 4

[451] Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, s. 141

[452] Alan Stephens-Nicola Baker, *Savaşı Anlamak 21. Yüzyıl İçin Strateji*, Çev. Süleyman Yazır, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2009, s. 27

[453] Hasan Yükselen," Strateji Kavramını Çalışmak", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 14, Sayı 27, 2018, s. 17

[454] Mustafa Aydın-Sinem Akgül Açıkmeşe vd., *Strateji ve Güvenlik*, s. 5

artırma yoluna giderler. İşte hem mevcut anı hem de geleceği kapsayan bu geliştirme faaliyeti bir stratejidir.[455] Rakipler üzerinde avantaj sağlama planı anlamına gelen strateji, ne yapılması ile ilgili olduğu kadar, ne yapılmaması gerektiği ile de ilgili bir kavramdır.[456] Strateji aynı zamanda bir öngörü süreci olarak değerlendirilebilir. Bu doğrultuda stratejik öngörünün iki temel bileşeni vardır. Bunlar bilinç ve farkındalıktır.[457] Karar verici, girdi olarak isimlendirilen olayları değerlendirir ve buna yönelik analizler yaparak hedefe yönelik kullanılacak araçları seçer. Bunun sonucunda elde edilen çıktılar stratejiyi oluşturur.[458]

Strateji; savaş, savunma, tarih, siyaset gibi alanlarla yakından ilişkilidir. Ne şekilde sınıflandırılırsa sınıflandırılsın, stratejinin en tepesinde daima politika bulunur.[459] Sosyal, kültürel ve politik yönleri bulunan stratejinin, farklı öznelerin bir arada yer alması sebebiyle sosyal, yapısının sürekli olarak etkileşime açık olması sebebiyle de tarihsel yönü olan bir kavram olduğu söylenebilir.[460] Görüldüğü gibi strateji, öznelerin çeşitlenebildiği, ikna, müzakere gibi süreçleri içeren, moral ve motivasyon ilkelerine sahip, yeni organizasyonlar kuran, oldukça geniş bir kavramdır.[461]

Nejat Eslen'e göre; güç, hedef ve yöntemler olmak üzere stratejinin üç önemli ayağı bulunmaktadır.[462] Eslen, stratejinin unsurları olarak ise güç, zaman ve coğrafyayı sayar.[463] Michael Howard ise savaşların operasyonel, lojistik, sosyal ve teknolojik yönlerden yürütüldüğünü belirterek, hangisi olursa olsun bir stratejinin bu

---

[455] Erhan Akdemir-Cengiz Dinç, "Küresel ve Bölgesel Güçlerin Politikaları: Küresel Siyasette Bazı Temel Kavramlar", *Küresel ve Büyük Güçlerin Stratejileri*, s. 29

[456] Erol Mütercimler, *Geleceği Yönetmek ve Kazanmak İçin Stratejik Düşünme*, 10. Baskı, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2021, s. 65

[457] Murat Dikkaş, "Stratejik İstihbarat ve Analiz Süreci", *Strateji ve Güvenlik Alanında Temel ve Güncel Yaklaşımlar*, Ed. Memduh Begenirbaş-Rukiye Can Yalçın-Serkan Yenal, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 315

[458] Murat Dikkaş, "Stratejik İstihbarat ve Analiz Süreci", s. 316

[459] Thomas M. Kane-David J. Lonsdale, *Çağdaş Stratejiyi Anlamak*, Çev. A. Tunçer Büyükonat, Doruk Yayınları, İstanbul, 2016, s. 35

[460] Hasan Yükselen, "Strateji Kavramını Çalışmak", s. 14

[461] Güray Alpar, *Uluslararası İlişkilerde Strateji ve Savaş Kültürünün Gelişimi*, Palet Yayınları, Konya, 2015, s. 33

[462] Nejat Eslen, *Geleceğin Liderleri İçin Büyük Strateji Esasları*, Pankuş Yayınları, Ankara, 2021, s. 17

[463] Nejat Eslen, *Tarih Boyu Savaş ve Strateji*, s. 189

dört unsuru da dikkate alması gerektiğini savunmaktadır.[464] M. Tanju Akad, stratejinin üç farklı düzeyde ele alınabileceğini, bunlardan ilkinin siyasi strateji olduğunu, burada yöneticilerin askeri, diplomatik, ekonomik vb. araçlarla stratejinin nasıl uygulanacağına karar verdiklerini, ikinci düzey olan askeri stratejide ise savaşın yapısı ile ilgili seçenekler üzerinde durulduğunu, üçüncü düzey olan operasyonel stratejide ise cepheler ve farklı harekât alanları ile bunların nasıl yürütüleceğinin çalışıldığını belirtmektedir.[465]

Uluslararası ilişkiler disiplininde strateji ile ilgili olarak, farklı amaçlara yönelik farklı yöntemlerin kullanılabileceği söylenebilir. Bu doğrultuda Stephens ve Baker; nihai zafer, şartlı zafer, zaferi reddetme gibi amaçların söz konusu olabileceğini, bu hedeflere yönelik olarak askeri harekatlar ve savaş, diplomasi, ekonomik yaptırımlar türünden araçların da kullanılabileceğini, tüm bu amaçlara ulaşılırken de silahlı güç ve ordu, mali güç, uluslararası prestij ve yumuşak güç türünden kaynakların kullanılacağını belirtmektedirler.[466] Liddell Hart'a göre stratejinin temel amacı düşmanın direnme imkanlarını zayıflatmaktır.[467] Ona göre strateji bu amacına ulaşmak için hareket ve baskın unsurlarını kullanır.[468]

İnsan faaliyetlerinin en önemlilerinden biri olan "savaşlar", uzunca bir süre "taktikler" başlığı altında incelenmiştir.[469] Taktik, ordu düzeni ve manevrası anlamında kullanılmıştır.[470] Bu bağlamda Jeremy Black, siyaset, strateji ve taktik üçlüsü arasında net bir ayrım yapmanın zorluğuna dikkat çekmektedir.[471] Liddell Hart da taktik ile strateji arasındaki net sınırları çizmenin kolay olmadığını, bu

---

[464] Michael Howard, "The Forgotton Dimensions of Strategy", *Foreign Affairs*, Cilt 57, Sayı 5, 1979, s. 978
[465] M. Tanju Akad, *Askeri Tarihte Stratejik Düşünce*, 3. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2021, s. 10
[466] Alan Stephens-Nicola Baker, *Savaşı Anlamak 21. Yüzyıl İçin Strateji*, s. 28
[467] B. H. Liddell Hart, *Strateji Dolaylı Tutum*, Çev. Selma Koçak, Doruk Yayınları, İstanbul, 2022, s. 447
[468] Gös. Yer.
[469] Lawrence Freedman, *Strateji: Bir Tarih*, Çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak-Taciser Belge, 3. Baskı, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2017, s. 141
[470] Lawrence Freedman, *Strateji: Bir Tarih*, s. 142
[471] Jeremy Black, "Rethinking Strategy", *The RUSİ Journal*, Cilt 164, Sayı 3, 2019, s. 33

nedenle iki kavramın yoğun bir etkileşim içinde olduğunu belirtmektedir.[472] Buna karşın, strateji ile taktik arasında bazı farklar da bulunmaktadır ki, bu iki kavram işlevsel olarak da kimi yönlerden farklılık taşımaktadır.[473]

Öncelikle taktik kısa vadeli bir sürecin yanı sıra sınırlı bir düzene işaret ederken strateji daha uzun vadeli bir sürecin yanı sıra daha geniş kapsamlı bir organizasyona işaret eder.[474] Taktik, daha ziyade gücü oluşturan unsurların uygulanma şekliyle ilgilidir. Bu uygulamalar aldatma olabileceği gibi, sürati, adaptasyonu ve etkiyi içerirken, strateji ise gücün değişebilen şartlara göre ayarlanabilmesini ifade etmektedir.[475] Taktikler daha sınırlı amaçları belirtirken stratejiler daha geniş kapsamlıdır. Nitekim stratejiler kaynaklara ilişkin daha geniş çaplı bir düşünme ve planlama şeklidir.[476] Bu sayede mücadele edilen aktöre karşı sahip olunan yetenekler ile şartlar eşleştirilir. Taktikler bireysel eylemler ve kararlarla ilgiliyken, stratejik düşüncenin olası tüm etkileşim ve şartları göz önünde bulundurduğu görülür.[477]

Carl von Clausewitz de taktik ve strateji arasında bir ayrım yapmıştır. Ona göre taktik ve strateji açısından en belirleyici olan unsurlardan biri zamanın kullanımıdır. Zira, taktikler daha hızlı kararlar alınmasını gerektirirken, stratejide başkalarının düşünce ve eylemleri de dikkate alındığından bu süreç daha yavaş seyreder.[478] Tüm bu açıklamalardan hareketle, taktiklerin strateji içinde yer aldığı ve strateji taktiği de kapsadığı için de daha geniş kapsamlı bir faaliyet olduğu söylenebilir.

Strateji, tarihin uzunca bir döneminde askeri güç ve ordu yönetim kademelerinde görev alan kumandanlar ile özdeşleşmiş bir şekilde ele alınmasına

---

[472] B. H. Liddell Hart, *Strateji Dolaylı Tutum*, s. 447
[473] Erol Mütercimler, *Geleceği Yönetmek ve Kazanmak İçin Stratejik Düşünme*, s. 74
[474] Serkan Yenal, "Güvenlik ve Strateji", *Strateji ve Güvenlik Alanında Temel ve Güncel Yaklaşımlar*, Ed. Memduh Begenirbaş-Rukiye Can Yalçın-Serkan Yenal, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 15
[475] Güray Alpar, *Uluslararası İlişkilerde Strateji ve Savaş Kültürünün Gelişimi*, s. 33
[476] Giridhari Nayak, "Strategy and Tactics in Countering Left Wing Extremists in İndia", *Strategic Analysis*, Cilt 34, Sayı 4, 2010, s. 505
[477] Everett Carl Dolman, *Yalın Strateji Uzay ve Bilgi Çağında Güç ve İlkeler*, Çev. Hakan Namlı, Avangard Yayınları, İstanbul, 2017, s. 23
[478] Carl Von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, Çev. Selma Koçak, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 167

rağmen, 21. Yüzyılda ise sivil unsurlar giderek ağırlık kazanmıştır. Günümüzde politik karar verici konumunda yer alanlar, savaş kararı alınması, savaşın sürdürülmesi gibi konularda birincil karar verici konumundadır.[479] Bu bağlamda eski Fransız başbakanı Georges Clemenceau'nun "Savaş askerlere bırakılamayacak kadar önemlidir" sözünün, askerler tarafından da paylaşıldığı görülür.[480] Kane ve Lonsdale güvenliğin değişen doğası sonucunda siber uzay, siber güvenlik gibi yeni konuların ortaya çıkmasıyla beraber, askerlerin, stratejinin bu genişleyen boyutlarını anlamasının güçleşmiş olduğunu değerlendirmektedirler.[481]

1.3.2 Stratejik Düşüncenin Tarihsel Gelişimi

1.3.2.1 Klasik Çağda Strateji

Strateji düşüncesi, tarihin hemen her aşamasında karşımıza çıkar. Hatta stratejik düşünme, insanın kendi tarihinden bile eskidir denilebilir.[482] Klasik dönem strateji anlayışı, kavramın düşünsel temellerinin ilk ortaya çıkışından 19. Yüzyıla dek geçen süreyi kapsarken, strateji kavramının ortaya çıkışında Greko-Romen dünyasının rolünün büyük olduğu, bunun en önemli nedeninin de bu dünyanın güç mücadelesine ön ayak olan coğrafi koşullara sahip oluşu olduğu belirtilir.[483] Bu da kavramın ihtiyaç duyduğu dinamizmi beraberinde getirmiştir denilebilir.

Kavramın, antik Yunan'da ordu kumandanının yetenek ve sanatını ifade etmek için kullanımı sonrasında, Bizans İmparatorluğu döneminde kavram kısmi bir ayrışmaya uğramıştır. Buna göre strateji, generalin topraklarını savunması ve düşmanı yok etmesi anlamına gelirken, taktik ise belli bir plan doğrultusunda organize olma ve manevra kabiliyeti olarak tanımlanmıştır.[484]

---

[479] Samuel P. Huntington, *Asker ve Devlet: Sivil-Asker İlişkilerinin Kuram ve Siyasası*, Çev. Kazım Uğur Kızılaslan, 2. Baskı, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2006, s. 347
[480] Bernard Brodie, "Strategy As a Science", *World Politics*, Cilt 1, Sayı 4, 1949, s. 467
[481] Thomas M. Kane-David J. Lonsdale, *Çağdaş Stratejiyi Anlamak*, s. 18
[482] Ahmet Kasım Han-Mehmet Ali Tuğtan, *a.g.m.*, s. 335
[483] Gültekin Sümer, *Dış Politika Stratejileri ve Türkiye Neresinde?*, s. 23
[484] Beatrice Heuser, *The Evolution of Strategy: Thinking War From Antiquity To The Present*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2010, s. 4

7. Yüzyıldan itibaren Bizans İmparatorluğu'nda "thema"[485] denilen oluşumlar ortaya çıkmış, Thema aynı zamanda kolordu anlamına da gelen her bir thema'nın başında da kendi bölgesinin en yüksek askeri ve sivil temsilcisi olan Stratagos'lar yer almıştır.[486] Benzer şekilde tüm Antik Yunan ve imparatorluk dönemine kadar Roma'da da aynı durum geçerli olmuş, bu dönem sivil ve askeri lider ayrımı yapılmamış, orduları komuta edecek generaller senato üyeleri arasından seçilmiştir.[487] Thema'larda askeri yönetici olan Stratagos'un yanı sıra sivil bir idareci olan Prokonsül'ler de bulunması rağmen, özellikle birden çok eyaleti kapsayan Thema'larda yer alan Stratagos'ların sivil yöneticilerden daha üstün olduğu görülmektedir.[488] Nitekim Stratagos unvanı bizzat hükümdar tarafından verilen yüksek dereceli bir unvandır. Bizans dönemindeki Themalar hem idari bir bölgeyi hem de askeri birlikleri ifade etmektedir.[489]

Hiç şüphesiz kavrama en büyük katkıyı yapan ve strateji denilince akla gelen ilk isimlerden biri, MÖ 5. Yüzyılda yaşayan Çinli komutan Sun Tzu'dur. Sun Tzu'nun strateji konusunda çalışmış diğer tüm düşünürlerden en büyük farkı, savaş olgusunu hem siyasi ve askeri yönleriyle hem de stratejik, operasyonel ve taktik yönleriyle kapsamlı bir bütün halinde ele almış olmasıdır.[490] Sun Tzu Savaş Sanatı isimli ünlü eserinde savaş ve strateji kavramlarını derinlemesine inceler.[491]

Sun Tzu kitabının başlangıç kısmında arazinin yapısı, iklim şartları, ekonomik güç, liderlik özellikleri gibi faktörler üzerinde durmuştur. Tzu'ya göre bir ülke için en önemli konu hayatta kalma (Beka) meselesidir.[492] Ona göre hayatta kalmak ile eş

---

[485] Thema: Bizans İmparatorluğu döneminde, Anadolu'daki bölgelerin iskân edilmeleriyle oluşan idari birime verilen isim. Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, 9. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2017, s. 90
[486] Gös. Yer.
[487] Mesut Uyar, "Askeri Strateji: Tarihi Bir Perspektif", *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, Der. Ali L. Karaosmanoğlu-Ersel Aydınlı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020, s. 154
[488] Gös. Yer.
[489] Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 90
[490] M. Tanju Akad, *Askeri Tarihte Stratejik Düşünce*, s. 35
[491] Sun Zi (Sun Tzu), *Savaş Sanatı*, Çev. Erdem Kurtuldu, 4. Baskı, Can Yayınları, İstanbul, 2021
[492] Sun Zi (Sun Tzu), *Savaş Sanatı*, s. 11

anlam taşıyan savaş konusunda ise beş nokta önemlidir.[493] Bunlardan ilki, ülke halkı ile yöneticinin aynı düşüncede olmasıdır. İkincisi mevsimlerin özellikleridir. İklim şartları savaşın gidişatında mutlaka dikkate alınmalıdır. Üçüncüsü arazinin durumu ve coğrafyadır. Uzaklık, yakınlık ve coğrafi konum yaşamsal açıdan önemlidir. Dördüncüsü liderin özellikleridir. Zira komutan kişisel özellikleri ile savaşta sonucu tayin eden kişidir. Beşincisi ise ordu düzenidir. Ordu düzeni, ikmal yollarını, komuta kademelerini ve askeri harcamaları kapsar.[494]

Sun Tzu uluslararası ilişkiler disiplininde "Dolaylı Strateji" kavramının ortaya çıkıp geliştirilmesine de öncülük etmiştir.[495] Dolaylı tutum, belirlenmiş hedeflere en düşük maliyet ile ulaşmak anlamına gelir.[496] Tzu'ya göre önemli olan girilen tüm savaşları kazanmak değil, aksine, düşmanla savaşmadan ona boyun eğdirmektir.[497] Bu düşünce onun şu sözlerinde görülebilir: "*İyi bir komutan düşmana savaşmadan boyun eğdirir; bir şehri kuşatmadan fetheder; düşman devleti savaşın süresini uzatmadan alaşağı eder*."[498] Bu doğrultuda ise Tzu, özellikle rakibin stratejisini ve kurmuş olduğu ittifakları bozmak gerektiğini söylemektedir.[499]

Askeri güç Sun Tzu'nun felsefesinde önemli bir yer tutar. Orduların iyi bir şekilde sevk ve idaresi, askeri gücün temelini oluşturur.[500] Tzu'ya göre savaşlar uzadıkça kaybetme riski artar. Dolayısıyla düşmana yapılacak beklenmedik, hızlı ve ani saldırılar sonucu tayin edicidir.[501] Ayrıca bir devletin orduları önce şartları değerlendirmeli ve kazanabileceğini kestirdiği savaşa girmelidir.[502] Tzu, savaş sanatında beş aşama olduğunu söyler. Bunlar ölçüm, nicelik, hesap, denge ve galibiyettir.[503] Yine Tzu'ya göre savaşta mutlaka aldatmacalar kullanılmalıdır. Onun bu düşüncesi ise şu sözlerinde somutlaşır: "*İşte bu yüzdendir ki savaşta aldatan taraf*

[493] Gös. Yer.
[494] Sun Zi (Sun Tzu), *Savaş Sanatı*, s. 12
[495] Nejat Eslen, *Tarih Boyu Savaş ve Strateji*, s. 162
[496] Gös. Yer.
[497] Sun Zi (Sun Tzu), *a.g.e*, s. 19
[498] Sun Zi (Sun Tzu), *a.g.e*, s. 20
[499] Sun Zi (Sun Tzu), *a.g.e*, s. 19
[500] Sun Zi (Sun Tzu), *a.g.e*, s. 29
[501] Sun Zi (Sun Tzu), *a.g.e*, s. 27
[502] Sun Zi (Sun Tzu), *a.g.e*, s. 20
[503] Sun Zi (Sun Tzu), *a.g.e*, s. 24

ayakta kalır, üstünlük sağlayacaksan hareket et, orduyu dağıtmak ya da bir araya getirmek koşulların değişkenliğine bağlıdır."[504]

Tzu zekâ, önsezi ve ön bilgi kavramlarına da ayrı bir önem atfeder.[505] Lider ve komutan düşmanın durumu hakkında önceden topladığı bilgilerle onun bir sonraki hamlesini hesap edebilmelidir. Bu önsezi ne geçmişteki olaylarla ne de ilahi bir kuvvetle açıklanabilir. Bu, tamamen düşmanın mevcut durumunun incelenmesiyle oluşur. Yine Tzu'nun sözleriyle ifade etmek gerekirse; "*Hem kendini hem de karşısındakini bilen yüz kere savaşsa da tehlikeye düşmez*."[506] Düşmandan toplanan ve "Mucizevi Yöntem" olarak isimlendirilecek bilgi, hükümdarın en kıymetli hazinesidir.[507]

Bu bilgi toplama sürecinde çeşitli ajanlardan yararlanılır. Bu ajanlar devletin kendi ajanları olabileceği gibi rakip devletten kiralanan ajanlar da olabilir. Bilgi toplanması hususunda bu ajanlara gerektiği maddi kaynağı sağlamayan komutan, savaş sırasında kaybedilecek kuvvetlerin esas sorumlusu olur. Warner'in ifadesiyle böyle bir komutan, ne iyi bir lider ve zaferin mimar olabilir, ne de ülkesinin egemenliğini koruyabilir.[508] Tzu'ya göre casusluk faaliyetleri ile gözetlenen düşmana karşı ordu gerektiği şekilde konuşlandırılırken, önceden rakibi hakkında bilgi toplayan ve asker kullanımını buna bağlayan hükümdarlar başarılı olurlar.[509] Dolayısıyla Sun Tzu planlamanın üzerinde hassasiyetle durur ve askeri harekatın temelinin planlama olduğunu söyler.[510]

Hükümdar Chandragupta'nın veziri olarak görev yapan Hintli devlet adamı Kautilya da yaşadığı dönemde strateji üzerine görüşler geliştirmiştir. Onun politika

---

[504] Sun Zi (Sun Tzu), *a.g.e.*, s. 36
[505] Alessandro Corneli, "Sun Tzu and the Indirect Strategy", *Rivista di Studi Politici Internazionali*, Cilt 54, Sayı 3, 1987, s. 426
[506] Sun Zi (Sun Tzu), *a.g.e.*, s. 21
[507] Sun Zi (Sun Tzu), *a.g.e.*, s. 66
[508] Michael Warner, "The Divine Skein: Sun Tzu on Intelligence", *Intelligence and National Security*, Cilt 21, Sayı 4, 2006, s. 487
[509] Sun Zi (Sun Tzu), *a.g.e.*, s. 68
[510] Sun Zi (Sun Tzu), *a.g.e.*, s. 37

ve savaş üzerine olan fikirleri, ünlü eseri Arthashastra'da, bulunmaktadır.[511] Arthashastra politika bilimi demektir ve bu kitap genel itibari ile savaş, güç, hukuk, devlet yönetimi, kralın nasıl yetiştirileceği gibi konuları içerir.[512] Eserlerindeki düşüncelere bakıldığı zaman, Sun Tzu ile Kautilya'nın strateji üzerine olan görüşlerinin benzerlikler taşıdığı görülür. Her ikisine göre de gücü oluşturan içerikler son derece benzerdir. Bu doğrultuda, Kautilya'nın da gücü oluşturan öğeler arasında; arazi, zaman, coğrafya ve yüzey şekilleri, mevsim ve iklim gibi faktörleri saymakta olduğu görülmektedir.[513] Aynı Tzu gibi Kautilya da casusların kullanımı üzerinde durarak, yöneticinin gizli bir servis ağı kurmasını ve bu casusların gerektiği zaman devlete yaptıkları hizmetleri karşılığında ödüllendirilmesini tavsiye etmektedir.[514]

Kautilya'nın amacı Vijigishu denilen yöneticiyi Chakravartin'e dönüştürecek stratejileri ortaya koymaktır.[515] Chakravartin devletler arasındaki tüm sürtüşmeleri ve rekabeti ortadan kaldıracak olan evrensel hükümdardır.[516] Kaosun ve anarşinin hâkim olduğu bir yapıda Kautilya, belirlediği hedeflere ulaşması için, Vijigishu'nun izlemesi gereken başlıca altı yoldan söz eder. Bunlar; barış, savaş, tarafsızlık, savaşa hazırlık, müttefik arama ve çifte politika izlemektir.[517]

Kautilya buradan da anlaşılacağı üzere her zaman savaş fikrini desteklemez. Ona göre belirli koşullar altında yapılan barışın kazanımı savaşa kıyasla daha fazladır.[518] Nitekim siyasal realizmin temel ilkelerini paylaşmasına karşın Kautilya, barışın bazen savaşa kıyasla stratejik bir tercih olduğunu belirtir.[519] Ancak Kautilya

---

[511] Kautilya, *Arthaşastra*, Haz. L. N. Rangarajan, Çev. Utku Umut Bulsun, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2018
[512] H. Derya Can, "Maurya İmparatoru Çandragupta Döneminde Yönetim", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 30, Sayı 50, 2011, s. 51
[513] Kautilya, *Arthaşastra*, Haz. L. N. Rangarajan, Çev. Utku Umut Bulsun, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2018, s. 672-674
[514] Kautilya, *Arthaşastra,* s. 544
[515] Rashed Uz Zaman, "Kautilya: The Indian Strategic Thinker and Indian Strategic Culture", *Comparative Strategy*, Cilt 25, Sayı 3, 2006, s. 236
[516] Gonca Biltekin, "Özgün Teori İnşası ve Batı-Dışı Uluslararası İlişkiler Teorileri", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Der. Ramazan Gözen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 547
[517] Kautilya, *Arthaşastra,* s. 609
[518] Gös. Yer.
[519] Deepshikha Shahi, "Kautilya'nın Uluslararası İlişkiler Teorisi", Çev. Didem Buhari, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Ed. Seçkin Barış Gülmez-Didem Buhari, Orion Kitabevi, Ankara, 2022, s. 127

daha sonra Machiavelli'de görüleceği gibi, dış politika konusunda devlet çıkarları için gerektiği hallerde hileye başvurulabileceğini belirtmiştir. Ona göre en önemli stratejilerden biri, düşmanlara karşı doğrudan kuvvet kullanmak yerine onları kuvvet tehdidi ile istediğini yapmaya zorlamaktır.[520] Kautilya için nihai amaç hayatta kalmak değil, diğer devletlerin de ortak yararı ve gönencidir.[521] Özetle Kautilya kendi felsefesinde hem realpolitik hem de moralpolitik unsurlara yer vermiştir.

Machiavelli, Prens, Savaş Sanatı ve Askerlik Sanatı isimli eserlerinde askeri gücün önemine dikkat çekerek, devletin temelinin iyi örgütlenmiş bir askeri teşkilat olduğunu belirtmiştir. Ona göre savaş, kaçınılması imkânsız, ancak kendi zararına bir süreliğine ertelenmesi mümkün olan bir olgudur.[522] Kaçınılmaz bir olgu olan savaşın iki yöntemi vardır. Bunlardan ilki yasalara bağlı olan "insana özgü" mücadele, ikincisi ise "hayvana özgü" olan zor kullanarak mücadeledir.[523]

Machiavelli ilkinin yetersizliğinden hareketle mutlaka ikincisine başvurulması gerektiğini savunur. Ayrıca ona göre insanın doğasında var olan ele geçirme arzusu güçle birleştirilip kullanılmadığı takdirde ayıplanmaya mahkumdur.[524] Dolayısıyla devleti yöneten hükümdar sürekli bir savaş durumuna hazırlıklı olmalı ve bu doğrultuda barış zamanında bile savaşa yönelik talim yapmalıdır.[525] Machiavelli'ye göre savaş ve onun nihai amacı olan zafer peşinde koşanlar ahlaki yargılarla bağlı olmadığından savaşta hile yapılabilir.[526] İyi bir prensin hangi hallerde iyi hangi hallerde kötü davranacağını kestirmesi gerekir.[527]

Machiavelli'ye göre bir devleti koruyan iki güç unsuru vardır: paralı askerler veya devletin kendi orduları.[528] Ona göre güvenilmesi gereken tek güç devletin kendi ordusudur zira "*Bir prens devletini paralı ordulara dayanarak elde tutuyorsa, asla*

[520] Feridun Ergin, Uluslararası Politika Stratejileri, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, Çağlayan Basımevi, İstanbul, Basım Yılı Yok, s. 24
[521] Deepshikha Shahi, "Kautilya'nın Uluslararası İlişkiler Teorisi", s. 131
[522] Niccolo Machiavelli, *Prens,* s. 49
[523] Niccolo Machiavelli, *Prens,* s. 101
[524] Niccolo Machiavelli, *Prens,* s. 48
[525] Niccolo Machiavelli, *Prens,* s. 91
[526] Niccolo Machiavelli, *Savaş Sanatı,* s. 19
[527] Niccolo Machiavelli, *Prens,* s. 93
[528] Niccolo Machiavelli, *Prens,* s. 81

istikrar ve güven içinde olamaz; çünkü bu askerle birlikten yoksun, hırslı, disiplinsiz, sadakatsiz olurlar."[529]

Bu doğrultuda Gilbert bunu, Machiavelli'nin kendi çağında İtalya'nın parçalanmış siyasi haritasının nedeni olarak paralı askerlerin kullanılıyor olmasını göstermesinden hareketle Machiavelli'nin maddi güç ile iyi asker arasında bir ayrım yaptığı, paranın önemli olmakla birlikte bir askerden daha işe yarar olmadığı çünkü iyi bir asker sayesinde para elde etmenin kolay, para ile iyi bir asker elde etmeninse imkânsız olduğu değerlendirmesi üzerinden açıklamaktadır.[530]

Kendisinden önce yaşamış ve strateji üzerine düşünceler geliştirip kitap yazmış olan Romalı senatör Frontinus'un bazı düşüncelerini kendisine referans almış olan[531] Machiavelli'ye göre hükümdar coğrafi şartları ve araziyi iyi tanımalıdır. Bu özellikle savunma açısından önemlidir.[532] Ordu komutanları arazinin avantajları ve dezavantajlarına göre askerlerine tertip aldırmak zorundadır.[533] Frontinus, düşman birliklerinin gücüne göre arazi seçiminin yapılması gerektiğini ve eğer gerekliyse savaşın gerçekleştiği yerin değiştirilerek dezavantajların avantaja çevrilebileceğini belirtmektedir.[534]

Machiavelli hükümdar için aslan ve tilki benzetmelerini kullanmıştır. Ona göre bu her iki hayvanın doğası iyi kullanılmalıdır. Machiavelli bunu şöyle ifade etmektedir: "*Tuzakları tanımak için tilki, kurtları korkutmak için de aslan olmak gerekir*."[535] Aslan gücü simgelemektedir. Ancak Machiavelli'ye göre yalnızca aslan olmak yeterli değildir. Tilki gibi davranmasını bilen ve gerekli hallerde insanları

---

[529] Gös. Yer.
[530] Felix Gilbert, "Machiavelli: Savaş Sanatında Rönesans", *Modern Strateji: Machiavelli'den Nükleer Çağa*, Der. Peter Paret, Çev. Doruk Can Koçak, Doruk Yayınları, İstanbul, 2015, s. 25
[531] Felix Gilbert, "Machiavelli: Savaş Sanatında Rönesans", s. 24
[532] Niccolo Machiavelli, *Savaş Sanatı,* s. 102
[533] Niccolo Machiavelli, *Savaş Sanatı,* s. 104
[534] Sextus Iulius Frontinus, *Roma Strateji Sanatı*, Çev. Samet Özgüler, Kronik Kitap, İstanbul, 2022, s. 61
[535] Niccolo Machiavelli, *Prens,* s. 102

aldatmasını bilen hükümdarlar her zaman başarılı olur çünkü her zaman aldatılacak birilerini bulmak mümkündür.[536]

1.3.2.2 Modern Çağda Strateji

Strateji kavramının, Napolyon Savaşları'nın sonundan itibaren yaygın bir şekilde kullanıma girdiği söylenebilir.[537] Kavramın yaygın kullanımına Carl Von Clausewitz'un çalışmaları öncülük etmiş, stratejinin başlı başına bir teori olarak doğuşu ise 19. Yüzyılın başlarında tarih ve teori arasındaki ilişkilerin beraber ele alınarak yorumlanmaya başlaması ile gerçekleşmiştir.[538] Modern çağ olarak isimlendirilebilecek 19. yüzyılda Napolyon, Jomini, Clausewitz gibi isimler tarafından çalışılan "strateji", 20. Yüzyıla gelindiğinde Liddell Hart ve Colin Gray gibi isimler tarafından geliştirilmiştir.[539]

Bir asker ve diplomat olan Napolyon Bonaparte (1769-1821) yaşadığı dönemin ve tarihin en büyük generallerinden biri olmasının yanı sıra aynı zamanda bir strateji ekolü oluşturmayı başarmıştır.[540] 1789 Fransız İhtilali sonrasının çalkantılı siyasi atmosferinde öne çıkan ve yeni rejimin sosyal, siyasi ve askeri öğelerinin bileşiminin simgesi olan[541] Napolyon'un yaşadığı dönem, sadece Fransa açısından değil, İran ve Afganistan'da yaşanan gelişmelerle de küresel çapta güç elde etme mücadelesinin ve bununla bağlantılı olarak strateji düşüncesinin de çeşitlendiği bir dönemdir.[542] Bu dönem, savaşın niteliğinin değişmeye başladığı ve vatandaşlardan oluşan orduların ortaya çıktığı bir dönemdir.[543] Dönemin en büyük yeniliklerinden biri olarak asker sayısının bu şekilde artmasıyla, daha fazla harekat düzenleyebilme imkanı ortaya

---

[536] Gös. Yer.
[537] Hew Strachan, "Strategy in Theory; Strategy in Practice", *Journal of Strategic Studies*, Cilt 42, Sayı 2, 2019, s. 172
[538] Ali Karaosmanoğlu, "Strateji Düşüncesinde Yorum ve Tahrifat: Clausewitz Olayı", *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi,* Cilt 2, Sayı 1, 2021, s. 64
[539] Hew Strachan, "Strategy in Theory; Strategy in Practice", s. 172-173
[540] Peter Paret, "Napolyon ve Savaştaki Devrim", *Modern Strateji: Machiavelli'den Nükleer Çağa*, Der. Peter Paret, Çev. Doruk Can Koçak, Doruk Yayınları, İstanbul, 2015, s. 158
[541] Peter Paret, "Napolyon ve Savaştaki Devrim", s. 142
[542] Jeremy Black, *Dünya Tarihinde Askeri Strateji*, Çev. Bestami S. Bilgiç, Timaş Yayınları, İstanbul, 2021, s. 185
[543] Oral Sander, *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e,* s. 168

çıkmıştır.[544] Nitekim 18. Yüzyılın sonunda Fransa Cumhuriyeti, bir milyona yaklaşan ordusuyla, o tarihe kadar Avrupa'da görülen en yüksek mevcuda ulaşmıştır.[545]

Korsika doğumlu bir topçu subayı olan Napolyon'un ortaya çıkışı ve yükselişi, profesyonel askerlik kavramının ve devrim ile ortaya çıkan ulus devlet anlayışının yerleşmeye başladığı bir döneme denk gelmiştir. Hiçbir yazılı eser bırakmamış olmasına karşın, kendisinden önceki çağlarda yaşamış olan Hannibal, Büyük İskender, Sezar gibi askeri dehaları okumuş olan Napolyon'un strateji düşüncesinin özünün sahip olunan güçleri bir arada tutmaktan kaynaklandığı belirtilebilir.[546]

Lawrence Freedman'a göre Napolyon'un strateji anlayışı oldukça basittir. Teorik bir yönü olmayan bu anlayışa göre önemli olan hamle, saldırı veya savunma noktasında düşmana kıyasla daha büyük bir gücün kullanımıdır.[547] Napolyon esnek manevra kabiliyetine sahip ordular ile, süratli intikal ederek hızlı sonuç alabilen bir savaş anlayışı benimsemiştir. "Napolyon Tekniği" olarak da isimlendirilen bu sistem, sonradan Amerikan İç Savaşı sırasında da kullanılmıştır.[548] Taarruza dayanan bu strateji savunmaya ikincil bir önem atfetmektedir. Napolyon Sun Tzu'nun düşüncesine benzer biçimde, iyi eğitilmiş yetenekli komutanlar ile parçalı bir ordu örgütlenmesini tercih etmiştir.[549] Freedman'a göre Napolyon'un stratejiye olan katkısı teorik açıklamalardan ziyade bu türden yeni uygulamalardır. O döneme kadar tercih edilen anlayış kontrol edilebilir bir cephe savaşıyken, Napolyon savaş konusundaki geleneksel düşünce biçimini kökünden değiştirmiştir.[550]

---

[544] Peter Paret, "Napolyon ve Savaştaki Devrim", s. 143
[545] Oral Sander, *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*, s. 168
[546] Merve Seren, *Stratejik İstihbaratın Güvenlik Stratejileri ve Politikaları Açısından Yeri ve Önemi*, (Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası Güvenlik Ana Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2016, s. 23
[547] Lawrence Freedman, *Strateji: Bir Tarih*, s. 147
[548] Güray Alpar, *Uluslararası İlişkilerde Strateji ve Savaş Kültürünün Gelişimi*, s. 233
[549] Mustafa Aydın-Sinem Akgül Açıkmeşe vd., *Strateji ve Güvenlik*, s. 9
[550] Lawrence Freedman, *Strateji: Bir Tarih*, s. 149

Napolyon'a göre esas belirleyici olan kara savaşıdır.[551] Freedman'ın belirttiği şekilde, bu savaş sırasında uygulanacak şiddetin derecesi konusunda herhangi bir "ahlaki kaygı" taşımayan[552] Napolyon'a göre savaş, dış politikanın temel öğesidir.[553] Hakkında en kapsamlı biyografilerden birini kaleme almış olan Emil Ludwig, Napolyon'un yalan ve gerçek, samimiyet, blöf, övgü ve tehdit türünden tüm diplomatik araçları ustalıkla bir arada kullandığını belirtmektedir.[554] Askeri alandaki yeniliklerine ve hızlı başarılarına rağmen Napolyon'un zaferlerinin uzun ömürlü olamamış oluşunun arkasında yatan en başta gelen nedenlerden biri, Hobsbawm'a göre kötü ikmal sistemi ve sağlık hizmetlerinin yetersizliğidir.[555] Jeremy Black ise Almanya'nın iki büyük dünya savaşı arasındaki stratejisine benzer bir şekilde Napolyon'un başarısızlığının esas sebebini, sonucu kestirmeden düşmanı savaşmaya zorlamak olarak belirtmektedir.[556]

19. yüzyılda strateji üzerine çalışan en önemli isim Prusyalı General Carl Von Clausewitz'dir. Ünlü eseri Savaş Üzerine, yayınlanmasından yıllar sonra, bugün bile strateji konusunun kült eserlerinden biri olma özelliğini korumaktadır.[557] Clausewitz bir asker olarak fiilen çeşitli savaşlarda yer almış, Napolyon döneminde yaşamıştır.[558] Stephens ve Baker'a göre, Clausewitz'in stratejik düşüncenin en büyükleri arasında yer almasını sağlayan başlıca üç temel özelliği bulunmaktadır. İlk olarak Clausewitz savaşta moral cesaretin fiziksel güçten daha önemli olduğunun altını çizmiştir. İkinci olarak, savaşın çekim merkezini mutlaka savunulması gereken öz olarak tanımlamıştır. Ve üçüncü olarak da Clausewitz ihtilafların önemine

---

[551] Gös. Yer.
[552] Lawrence Freedman, *Strateji: Bir Tarih*, s. 150
[553] Peter Paret, "Napolyon ve Savaştaki Devrim", s. 147
[554] Emil Ludwig, *Napoleon*, Çev. Atakan Akçalı, Doruk Yayınları, İstanbul, 2019, s. 99
[555] Eric Hobsbawm, *Devrim Çağı: 1789-1848*, Çev. Bahadır Sina Şener, 8. Baskı, Dost Kitabevi, Ankara, 2016, s. 85
[556] Jeremy Black, *Dünya Tarihinde Askeri Strateji*, s. 187
[557] Peter Paret, "Clausewitz", *Modern Strateji: Machiavelli'den Nükleer Çağa*, Der. Peter Paret, Çev. Doruk Can Koçak, Doruk Yayınları, İstanbul, 2015, s. 216
[558] Gültekin Sümer, *Dış Politika Stratejileri ve Türkiye Neresinde?*, s. 68

değinerek, en kötü şartlara karşı hazırlıklı olma konusunda karar vericileri uyarmaktadır.[559]

Clausewitz'in politikanın başka araçlarla devamı olarak belirttiği[560] savaş ve siyaset arasında doğrudan bağlantı vardır.[561] Clausewitz, bu anlamda stratejiyi, savaşta belirlenen hedefler doğrultusunda muharebenin kullanılması olarak tanımlar.[562] Bu sınırlı anlamına karşın strateji, güç kaynaklarının kullanımı ile de yakından ilişkilidir. Bu doğrultuda iyi bir strateji belirlenen hedeflere uygun amaçları net bir şekilde tanımlamak zorundadır.[563]

Clausewitz strateji konusunda üç temel öğeye dikkat çeker. Bunlar ordu, toprak parçası ve iradedir. Ona göre ordudan silahlı kuvvetler, toprak parçasından hasım ülke, iradeden hasım ülkenin iradesi anlaşılmalıdır.[564] Hasım ülke silahlı güçler ile kontrol altına alındıktan sonra mutlaka iradesinin de kırılması gerekir. Çünkü halkı boyun eğmeye razı olmayan bir ülke, diğer iki şart gerçekleşse de gücünü tamamen yitirmiş olmaz.[565] Clausewitz'e göre düşmanın iradesini kırmaya yönelik araçlar ise çok çeşitlidir. Bu araçlar arasında düşmanın ordusunun ve ülkesinin işgalinin yanı sıra pasif bekleme durumuna geçme, politik manevralara yönelik önlemler sayılabilir.[566]

Clausewitz'in savaş konusundaki "mutlak savaş-gerçek savaş" ayrımının son derece önemli olduğu söylenebilir. Mutlak savaş yapısı itibari ile soyut ve gerçek yaşamdan kopuk iken, gerçek savaş tarihseldir ve bizatihi yaşanmış olandır.[567] Clausewitz'e göre gerçek savaş her zaman bir adım öndedir çünkü savaşlar yapısı gereği bir "bukalemun" gibidir.[568] Burada, her somut olayda savaşın doğasının değişimi kastedilirken, savaşı meydana getiren ve değişebilen bu olaylar; şiddet

[559] Alan Stephens-Nicola Baker, *Savaşı Anlamak 21. Yüzyıl İçin Strateji*, s. 54
[560] Carl Von Clausewitz, *a.g.e.*, s. 45
[561] Carl Von Clausewitz, *a.g.e.*, s. 37
[562] Carl Von Clausewitz, *a.g.e.*, s. 165
[563] Gös. Yer.
[564] Carl Von Clausewitz, *a.g.e.*, s. 49
[565] Carl Von Clausewitz, *a.g.e.*, s. 50
[566] Carl Von Clausewitz, *a.g.e.*, s. 55
[567] Cemil Oktay, *Modern Toplumlarda Savaş ve Barış*, s. 22-23
[568] Carl Von Clausewitz, *a.g.e.*, s. 47

eğilimi, önemli birer iç güdü olan nefret ve kin, savaşın politik araç niteliği ve son olarak farklı olasılık hesaplardır.[569]

Clausewitz'de savaşı oluşturan bu üçleme, uyuşmazlık ve deha kavramları ile tamamlanmıştır. Uyuşmazlık belirsizlik, öngörülemeyen durumlar, yapılan hatalar, teknik güçlükler türünden durumlara karşılık gelmektedir. Yani uyuşmazlık kâğıt üzerindeki savaş ile gerçek savaşı birbirinden ayıran kavramdır.[570] Deha ise askeri anlamıyla ele alınmaktadır. Askeri deha akli ve ruhi gücün uyumlu bir bileşimidir.[571] Deha ve uyuşmazlığın etkileşiminin, saldırı ve savunma eylemlerinin strateji ve taktik bakımından birbiri ile etkileşimine son derece benzer olduğu belirtilebilir.[572]

18. yüzyılın sonunda doğan, önce Napolyon ordularında görev yapmış, sonradan hayatının büyük bölümünde Rus ordusunda hizmet etmiş olan Fransız subay Antoine Henri Jomini, John Shy'e göre, modern stratejinin kurucusu unvanını Clausewitz'den daha fazla hak etmiş bir isimdir.[573] Savaşın bir bilim olduğunu ve bu nedenle bilimsel ilkelere göre yürütülmesi gerektiğini savunan Jomini'ye göre savaşlarda en önemli unsur geliştirilen stratejilerdir. Jomini, yine John Shy'ın belirttiği üzere Napolyon'un hızla sonuç aldığı savaşları baz alarak, kendi savaş kuramının özüne, düşmanlar hakkında yeterince bilgi sahibi olmayı yerleştirmiştir.[574]

Yine aynı şekilde Shy, Jomini'nin savaş konusundaki bilimsel ilkeleri yorumlarken 2. Frederik'in ona yol gösterici olmuş olduğunu, 2. Frederik'in, düşman ordularının bir bölümüne karşı ordunun çoğunluğunu harekete geçirme anlayışının, Jomini'nin de paylaştığı ve savaş konusunda kesin teorilerden uzak duran Clausewitz'den farklılaştığı en belirgin kısım olduğunu belirtmektedir.[575] Shy, Clausewitz ve Jomini'yi karşılaştırarak, Clausewitz'e göre savaşın, bir defa başladıktan sonra tüm planlamalara rağmen insan dışı faktörlerin etkisi altında

[569] Gös. Yer.
[570] Peter Paret, "Clausewitz", s. 233
[571] Carl Von Clausewitz, *a.g.e.*, s. 65
[572] Peter Paret, "Clausewitz", s. 236
[573] John Shy, "Jomini", *Modern Strateji: Machiavelli'den Nükleer Çağa*, Der. Peter Paret, Çev. Doruk Can Koçak, Doruk Yayınları, İstanbul, 2015, s. 166
[574] John Shy, "Jomini", s. 168
[575] John Shy, "Jomini", s. 177

kolayca kontrolden çıkabilecek bir olgu olarak değerlendirildiğini, Jomini'ye göre savaşın ise lider tarafından sevk ve idare edilen, büyük ölçüde kişisel yeteneğe bağlı bir olgu olduğunu ifade etmektedir.[576] Bu düşünceden hareketle Jomini savaşta düşmanın belirli noktalarına yapılacak ani ve etkili saldırıların kesin sonuç için yeterli olabileceğini belirtir. Bunlar ikmal hattı olabileceği gibi düşmanın kanatları da olabilir. Özellikle ikmal hatları ve lojistik destek savaşın sürdürülmesinde belirleyici bir konumda olduğu için savaşta kesin sonuç alabilmek adına tayin edici bir öneme sahiptir.[577]

Napolyon'a benzer biçimde mutlak zafere en kestirme yoldan ulaşma amacını taşıyan bu strateji, II. Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanya'sı tarafından uygulanan "Blietzkrieg"[578] stratejisinde kendisini göstermiştir.[579] Jomini ve Clausewitz'in stratejik düşünce konusundaki bu farklılaşmasını, içinde bulundukları ülkelerin - Fransa ve Prusya- stratejik kültür farkına bağlayan Ahmet Kasım Han, Clausewitz'in en önemli farkının Jomini'nin düşüncesinin taşıdığı değişmezlik ve dogmatizmi reddederek, Clausewitz'in onu bir düşünce biçimi şeklinde ele alması ve yorumlaması olarak belirtmektedir.[580]

İngiliz askeri tarihçi Liddell Hart da özellikle I. Dünya Savaşı sonrasından itibaren yazdıklarıyla strateji kavramına geniş katkılar sunmuş bir isim olarak Clausewitz'in "Savaş siyasetin başka araçlarla devamıdır." tezinde bir eksiklik bulunduğunu ileri sürmektedir.[581] Ona göre bunun nedeni, stratejinin başlı başına siyaset alanına taşınmasıdır.[582] Hart'a göre ikinci bir eksiklik ise, strateji kavramının

---

[576] John Shy, "Jomini", s. 182
[577] John Shy, "Jomini", s. 178
[578] Veya Blitz: Yıldırım Savaşı yapmak, hızla atılmak, seri biçimde saldırmak. II. Dünya Savaşı sırasında Alman ordularının İngiltere'ye karşı uyguladığı ani ve sürekli saldırıya dayanan hava saldırısı taktiği. Ahmet Emin Dağ, *İngilizce-Fransızca-Türkçe Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü,* s. 54
[579] Mustafa Aydın-Sinem Akgül Açıkmeşe vd., *Strateji ve Güvenlik,* s. 9
[580] Ahmet Kasım Han, *Kavram ve Kuram Olarak Strateji Küreselleşen Dünyada Ulusal Strateji*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2001, s. 139
[581] B. H. Liddell Hart, *Strateji Dolaylı Tutum*, s. 441
[582] Gös. Yer.

Clausewitz tarafından sadece muharebe sanatı olarak ele alınmış olmasıdır.[583] Oysa Hart stratejinin 19. Yüzyılın genel kabul görmüş olan bu sınırlı anlayışından çıkarak daha geniş bir anlam kazanmış olduğunu belirterek, stratejinin hem politik hem de askeri yönü bir arada olan bir kavram olduğunu, ikisinin birbirinden ayrı düşünülemeyeceğini, bu nedenle de askeri stratejinin de politik amaçlarla belirlendiğini ifade etmektedir.[584] Hart'a göre stratejinin asıl belirleyicisi ise hükümetlerdir. Hükümetler askeri birimlerin görev ve niteliklerini açıkça belirtmeli, ancak bunun kullanım şekline karışmamalıdır. Böylece strateji salt askeri güçlerin kullanımı ve düşmanın yok edilmesi anlamından sıyrılarak genişler.[585]

Hart'a göre stratejinin başarısı amaçlar ve araçlar arasındaki uyuma bağlıdır. Bunun için iyi bir planlama yapılmalı ve eldeki kaynaklar ile ulaşılmak istenen hedefler orantılı olarak seçilmelidir. Liddell Hart "Kuvvet Tasarrufu" olarak isimlendirdiği durumun ancak bu türden doğru bir ayarlama ile gerçekleşebileceğini söyler.[586] Bu noktada Hart'ın kimi düşüncelerinin Clausewitz'in düşünceleri ile paralellikler taşıdığı söylenebilir. Amaç ve araçların hesaplanarak koordineli bir şekilde kullanılması, aslında Clausewitz'in savaşı amaç ve araçlara göre tasarlayan generalin bir eylemi olduğu fikri ile neredeyse aynıdır denilebilir.[587]

Liddell Hart, felsefi köklerini Sun Tzu'da bulan "dolaylı tutum stratejisini"[588] benimseyerek geliştirmiştir. Dolaylı tutumun doğrudan yöntemlere göre daha etkin olmasının en önemli nedenlerinden biri, kapsamının ve çeşitlerinin çok daha geniş olmasıdır.[589] Hart'a göre tarih boyunca, düşmanı hazırlıksız yakalamaya yönelik dolaylı stratejiler uygulanmayan savaşlarda kesin zafer elde edildiği çok nadiren görülmüştür.[590] Hart bunu şu şekilde ifade etmektedir: "*Tarihi örneklere göre, şu*

[583] B. H. Liddell Hart, *Strateji Dolaylı Tutum*, s. 441
[584] B. H. Liddell Hart, "The Objective in War", *Naval War College Review*, Cilt 5, Sayı 4, 1952, s. 1
[585] B. H. Liddell Hart, *Strateji Dolaylı Tutum*, s. 443
[586] B. H. Liddell Hart, *Strateji Dolaylı Tutum*, s. 446
[587] Nejat Eslen, *Tarih Boyu Savaş ve Strateji*, s. 348
[588] Hart'a göre dolaylı tutumun en karakteristik özelliklerinden biri, sağlam bir şekilde mevzilenmiş olan düşmana karşı saldırıya geçmenin yanlışlığıdır. B. H. Liddell Hart, Strategy, İkinci Baskı, A Meridian Book, London, 1967, s. 147
[589] B. H. Liddell Hart, *Strateji Dolaylı Tutum*, s. 26
[590] B. H. Liddell Hart, *Strateji Dolaylı Tutum*, s. 28

ders gittikçe daha açık bir nitelik kazanmıştır: İnsanın, tasarladığı amaca veya güttüğü maddi hedefe ulaşmak üzere, düşman tarafından "normal olarak beklenen bir hareket tarzı" çerçevesinde dolaysız bir tutum uygulaması, olumsuz sonuçlar vermeye mahkumdur."[591]

Örneğin Kartacalı General Hannibal'ın, Roma üzerine beklenenin aksine deniz üzerinden değil kara yolu ile hücum etmesi, Kuzey İtalya'da bulunan Keltleri kendi yanına çekmek amacıyla yapılmış bir dolaylı strateji örneği olarak değerlendirilir.[592] Hart'a göre bir stratejinin en önemli özelliği kuvvetli bir çarpışmaya girmeden sonuç alabilme kapasitesidir. Ülkeleri toptan işgal etmek yerine, düşmanın amacının sekteye uğratılarak tehdidin ortadan kaldırılması savaşın başarıyla sonuçlandığı anlamına gelir.[593] Bu doğrultuda zafer, bir ulusun savaş sonrasındaki durumunun savaşa hiç girmemiş olmasından daha iyi olması anlamına gelmektedir.[594] Buradan hareketle Hart, dolaylı stratejinin en önemli özelliğinin düşmanı moral ve motivasyon açısından çökertmek olduğu sonucuna ulaşır.[595] Yani doğrudan yaklaşım yerine dolaylı tutuma başvurulması sadece fiziksel anlamda değil psikolojik anlamda da söz konusudur. Düşmanı fiziksel takip nasıl ki hareket ve manevra hızı gerektiriyorsa, sürpriz ve ani davranışlar da düşmanı psikolojik olarak etkilemenin en önemli yoludur.[596]

Teori, tarih ve politika perspektifini içine alan bakış açısıyla Colin Gray, strateji kavramını geliştiren önde gelen düşünürlerinden biridir.[597] Thayer'e göre onun stratejiye katkısı, Samuel Huntington'un siyaset bilimine yaptığı katkıyla kıyaslanabilir.[598] Colin Gray "Modern Strateji" isimli çalışmasında stratejiyi üç ana

---

[591] Gös. Yer.
[592] B. H. Liddell Hart, *Strateji Dolaylı Tutum*, s. 53
[593] B. H. Liddell Hart, *Strateji Dolaylı Tutum*, s. 449
[594] B. H. Liddell Hart, "The Objective in War", s. 2
[595] Richard M. Swain, "B. H. Liddell Hart and the Creation of Theory of War 1919-1933", *Armed Forces & Society*, Cilt 17, Sayı 1, 1990, s. 42
[596] Lawrence Freedman, *Strateji: Bir Tarih*, s. 250
[597] Bradley A. Thayer, "Colin Gray and Strategic Thought", *Comparative Strategy*, Cilt 40, Sayı 2, 2021, s. 128
[598] Gös. Yer.

kategori altında olacak şekilde on yedi boyutta ele alır.[599] Bunlar savaş hazırlığı, doğru savaş, ulus ve siyasettir. Ulus ve siyaset kategorisi altında insan, topluluk, kültür ve politika ele alınırken, savaşa hazırlık kategorisi lojistik, organizasyon, stratejik teoriler, askerî harekât, doğru savaş ise liderlik, coğrafi konum, zaman ve sürtünme unsurlarını içerir.[600]

Colin Gray'e göre strateji bizatihi eylemdir. Bir eylem olan stratejinin başarısını belirleyen, stratejiyi oluşturan öğeler arasındaki uyumdur.[601] Ona göre strateji sadece savaş veya politikadan oluşmaz. Bunlar, aralarında köprü olan iki kavramdır.[602] Çok yönlü bir kavram olduğunu belirttiği stratejinin hem siyaset pratikleri hem de çatışma süreçlerini içerdiğini ifade eden Colin Gray'e göre stratejinin öncelikli amaçlarından biri, politik amaçlar için askeri gücün kullanımını ayarlamaktır.[603] Ona göre üstteki sınıflandırma içerisinde en önde gelen unsurlar politika ve insandır.[604]

Gray'e göre tarih boyunca değişmez ve her koşula uyarlanabilen statik bir savaş anlayışı yoktur.[605] Zaman içerisinde stratejinin içeriğinin ve aktörlerinin değişime uğradığını, I. Dünya Savaşı sırasında ülkelerin esas amacının rakipleri üzerinde mutlak bir zafer tesis etmek iken II. Dünya Savaşı sonrasında bu durumun değiştiğini belirten Gray'e göre savaş ve strateji birbirinden ayrılamaz iki fenomendir.[606]

Gray bu noktada teknolojinin strateji üzerindeki etkisi üzerinde durur.[607] Örneğin 18. Yüzyılda James Watt'ın buhar makinesini icadı ile başlayan bilimsel gelişme Sanayi Devrimi ile sürmüş ve stratejinin gelişimini derinden etkileyen bu

---

[599] Colin Gray, *Modern Strategy*, Oxford University Press, New York, 1999
[600] Colin Gray, *Modern Strategy*, s. 24
[601] Colin Gray, *Modern Strategy*, s. 25
[602] Colin S. Gray, *The Strategy Bridge: Theory for Practise*, Oxford University Press, Oxford, 2010, s. 16
[603] Colin S. Gray, *Strategy and Politics*, Routledge, New York, 2016, s. 66
[604] Colin Gray, *Modern Strategy*, s. 26
[605] Colin Gray, *War, Peace and International Relations: An Introduction to Strategic History*, Routledge, New York, 2007, s. 116
[606] Colin S. Gray, *Strategy and History: Essays on Theory and Practice*, Routledge, Abingdon, 2006, s. 118
[607] Colin Gray, *War, Peace and International Relations: An Introduction to Strategic History*, s. 54

durum. 20. Yüzyılda ortaya çıkan nükleer enerji ve elektronik alandaki gelişim ile sürmüştür.[608] Buradan hareketle Gray, bu bilimsel ve teknolojik ilerlemenin tüm strateji tarihinde önemli bir yeri olduğunun altını çizer.[609] Ona göre bu, teknoloji ile stratejinin kesişim noktasıdır.[610] Gray bu yeni stratejinin sadece askeri yönü olmadığını, tüm strateji tarihinin politik, sosyo-kültürel, ekonomik, teknolojik, askeri, coğrafi ve tarihi unsurları kapsadığını ve bunların sürekli birbiriyle etkileşim halinde olduğunu belirtmektedir.

II. Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde uluslararası sistemde, savaş düşüncesinde ve nükleer teknolojide yaşanan değişimler strateji anlayışlarını etkilemiştir. Bu durum birkaç şekilde kendini göstermiştir. Bu dönemde değişen strateji algısı, savaşın esas amacının kazanmaktan çok caydırıcılık üzerine yoğunlaşması, gelişen teknoloji sayesinde rekabetin askeri unsurların yanı sıra ekonomi, kültür gibi unsurları da bünyesine katması şeklinde değişime uğramıştır.[611] Özellikle hem enerji üretme hem de silah geliştirmek için kullanılan nükleer teknolojilerin uluslararası politikada bu dönemdeki etkisi geniş biçimde belirleyici olmuştur. Kane ve Lonsdale, nükleer stratejiye yönelik entelektüel çabaların modern akademik stratejik çalışmaları ortaya çıkardığını belirtmektedir.[612] Nükleer silahların kullanımı tehdidinden kaynaklanan caydırıcılığın, aynı zamanda süper güçler arasındaki güç dengesini korumanın yollarından biri olduğu belirtilebilir.[613]

Caydırmanın püf noktasını, savaşmak veya savaşmamak kararını vermenin düşman üzerine atılması oluşturmaktadır.[614] Bu değişimin ABD'nin nükleer silah geliştirme stratejilerini hemen etkilemiş olması örnek gösterilebilir. Dwight D. Eisenhower döneminde ilerleyen ve atom bombasının gücünü aşan hidrojen bombası

---

608 Gös. Yer.
609 Colin Gray, *War, Peace and International Relations: An Introduction to Strategic History*, s. 55
610 Gös. Yer.
611 Merve Seren, *Stratejik İstihbaratın Güvenlik Stratejileri ve Politikaları Açısından Yeri ve Önemi*, (Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası Güvenlik Ana Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2016, s. 47
612 Thomas M. Kane-David J. Lonsdale, *Çağdaş Stratejiyi Anlamak*, s. 383
613 Joseph S. Nye Jr.-David A. Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak: Kurama ve Tarihe Giriş*, s. 190
614 Lawrence Freedman, *Strateji: Bir Tarih*, s. 298

faaliyetleri, beraberinde bu gücün kullanıma alternatif savunma stratejileri geliştirilmesini de bir bakıma mecbur kılmıştır denilebilir.[615] Nitekim nükleer silahlar sebebiyle insanlığın tamamının yıkımına yol açabilecek bir teknolojinin varlığının, 1960'lı yıllardan itibaren strateji düşüncesinde rasyonaliteye dayalı strateji anlayışının gelişimine yardımcı olmuş olduğu söylenebilir.[616]

Gray Amerikan stratejisi üzerinden verdiği örnekte, 1960 sonrasında Amerikan stratejisinin üç temel üzerine şekillendiğini belirtir. Bunlar; caydırıcılık, sınırlı savaş ve silahların kontrolüdür.[617] Michael Carver'a göre nükleer çağ savaşları, büyük güçlerin iç savaşları dışarıdan desteklemekle yetindiği bir niteliğe bürünmüştür.[618] Örneğin ABD, Afganistan Savaşı sırasında bu ülkeyi Sovyetler Birliğine karşı desteklemek için silah ve mühimmat yardımı yapmıştır.[619] Bu yeni dönemde gerçekleşen savaşların sınırlı savaş olduğu görülür. Soğuk Savaş sırasında ikinci vuruş yeteneğine sahip olan ABD ve SSCB'nin sahip oldukları bu nükleer teknoloji, Graham Allison'un deyişiyle; her iki ülkeyi, birbirini öldürmesi mümkün olmayan yapışık ikizlere benzetmiştir.[620]

Soğuk Savaş ile ortaya çıkan iki kutuplu uluslararası sistem jeopolitik teorileri de etkilemiştir. Bu dönemdeki siyasi coğrafya artık ideolojik farklılık üzerinden ele alınmaya başlanmıştır.[621] Artık uluslararası ilişkilerde temel aktör olan devletin sınırlarını merkeze alan görüş giderek zayıflamaya başlamış, sınırlar şartlara göre değişip esneyebilen bir unsur olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.[622] Bunun yanı

---

[615] Lawrence Freedman, "İlk İki Nükleer Stratejist Nesli", *Modern Strateji: Machiavelli'den Nükleer Çağa*, Der. Peter Paret, Çev. Doruk Can Koçak, s. 887
[616] Ahmet Kasım Han-Mehmet Ali Tuğtan, *a.g.m.*, s. 344
[617] Colin S. Gray, "National Style in Strategy: The American Example", *International Security*, Cilt 6, Sayı 2, 1981, s. 33
[618] Michael Carver, "Nükleer Çağda Uylaşımsal Savaş", *Modern Strateji: Machiavelli'den Nükleer Çağa*, Der. Peter Paret, Çev. Doruk Can Koçak, Doruk Yayınları, İstanbul, 2015, s. 945
[619] Charles G. Cogan, "Partners in Time: The CIA and Afghanistan Since 1979", *World Policy Journal*, Cilt 10, Sayı 2, 1993, s. 74
[620] Graham Allison, "The Thucydides Trap", https://foreignpolicy.com/2017/06/09/the-thucydides-trap/ (Erişim Tarihi: 12.12.2022)
[621] Sezgi Durgun, "Eleştirel Jeopolitik: Jeopolitik Anlatılar, Analizler ve Tartışmalar", *Eleştirel Güvenlik ve Türkiye: Uluslararası İlişkilerde Alternatif Yaklaşım*, Der. Berk Esen-Başar Baysal, İletişim Yayınları, İstanbul, 2022, s. 167
[622] Gös. Yer.

sıra teknolojinin gelişimi ve bunun askeri silahlar üzerindeki etkisinin de yeni stratejiler geliştirilmesini zaruri kıldığı belirtilebilir. Jeremy Black, geçiş engelleyici silahların varlığı sebebiyle Tayvan'ın etrafındaki denizlerde kontrol sağlayan ABD'nin konumunun giderek zayıfladığını belirterek, deniz ve kara arasındaki coğrafi ilişkinin anlamının değiştiğini vurgular.[623]

1.3.3 Stratejileri Etkileyen Unsurlar

Her strateji çeşitli faktörlerden etkilenerek oluşturulur. Bu faktörler arasında coğrafi ve jeopolitik konum, stratejik kültür, lider ve liderlik özelliği, uluslararası sistemin yapısı, savaşlar, ideolojiler, teknolojik atılımlar, kültürel kimlik, ulusal değerler vb. sayılabilir.[624] Sürekli bir belirsizliğin hâkim olduğunun söylenebileceği uluslararası sistemde, sayılan tüm bu farklı faktörlerden etkilenerek oluşturulan stratejilerin de değişime tabi olması kaçınılmazdır denilebilir.

Stratejiler üzerinde doğrudan etki yapan faktörlerin en başında savaşlar gelmektedir. Gerek savaş döneminde gerekse savaş sonrasında ülkelerin stratejileri değişebilmektedir. II. Dünya Savaşı sırasında Mihver Devletleri'ne karşı beraber savaşan Müttefik Devletleri, savaş sonrasında farklı stratejiler geliştirmişlerdir. Savaş sırasında ortak düşman olan Nazi Almanya'sını yenmek hedefinde birleşen[625] müttefikler arasında, savaş sonunda ideolojik farklılaşmadan doğan anlaşmazlıklar ortaya çıkmış ve Soğuk Savaş boyunca dünya iki farklı ideolojinin birbiriyle mücadele ettiği iki ayrı bloğa bölünmüştür.[626]

Uluslararası sistemde yaşanan gelişmeler stratejik konseptlerin yenilenmesine yol açabilir. Örneğin caydırıcılığı esas alan bir stratejik konseptin, başarısızlık durumunda kuvvet kullanımını da içeren bir konsept ile değiştirilmesi mümkündür.[627] II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan iki kutuplu yeni uluslararası sistem yeni stratejileri de beraberinde getirmiştir. İki kutuplu sistemdeki tüm rekabet

---

[623] Jeremy Black, *Dünya Tarihinde Askeri Strateji*, s. 383
[624] Thomas M. Kane-David J. Lonsdale, *Çağdaş Stratejiyi Anlamak*, s. 46
[625] John J. Mearsheimer, *Liderler Neden Yalan Söyler? Uluslararası Politikada Yalan Gerçeği,* s. 94
[626] Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 320
[627] Nejat Eslen, *Tarih Boyu Savaş ve Strateji*, s. 93

pratikleri ve geliştirilen stratejiler, bu iki güce göre ayarlanmıştır.[628] ABD önce Truman Doktrini'ni[629] uygulamaya koymuş, bunu NATO'nun kuruluşu[630] ve Marshall Planı[631] izlemiştir. NATO, ABD Büyük Stratejisinin askeri, Marshall Planı ekonomik, Truman Doktrini ise diplomatik yönünü oluşturmuştur.[632] Bu, Soğuk Savaş süresince uygulanacak olan Komünizmi ve SSCB'yi çevreleme (Containment) stratejisidir.[633] Çevreleme, Foreign Affairs dergisinde George F. Kennan tarafından yayınlanan bir makalede ortaya atılan ve Sovyet yayılmacılığını önlemeyi amaçlayan stratejidir.[634]

Diğer yandan SSCB de Soğuk Savaş süresince kendi stratejilerini Amerikan tehdidi üzerinden oluşturmuştur. Jeremy Black'e göre SSCB'nin üç temel stratejisi vardır. Bunlar; felsefi strateji, diplomatik strateji ve askeri stratejidir.[635] Felsefi strateji SSCB'nin ideolojik dünya görüşünden kaynaklanmaktadır ve ana hedefi Kapitalizm ve Sosyalizm mücadelesinde Sosyalizme nihai zaferi kazandırmaktır.[636] SSCB'nin ideolojisini ve pragmatizmini birleştiren diplomatik stratejisi ise Batı dünyasının SSCB'nin tüm diplomatik davranışlarını Sovyet ideolojik yönelimi ile eş tutmasında kendisini göstermiştir.[637] Black'e göre bu bir hatadır. Askeri stratejisi ordunun operasyonlarını kapsayan Sovyetler'in Bu doğrultuda 1979 yılındaki Afganistan müdahalesi ve Avrupa'da konuşlanmış olan NATO güçlerine karşı hazırlanan saldırı planlaması buna örnek verilebilir.[638]

---

[628] Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, s. 124
[629] Office of the Historian, "The Truman Doctrine, 1947", https://history.state.gov/milestones/1945-1952/truman-doctrine (Erişim Tarihi: 29.07.2024)
[630] Office of the Historian, "North Atlantic Treaty Organization (NATO), 1949", https://history.state.gov/milestones/1945-1952/nato (Erişim Tarihi: 16.08.2024)
[631] Office of the Historian, "Marshall Plan, 1948", https://history.state.gov/milestones/1945-1952/marshall-plan (Erişim Tarihi: 29.07.2024)
[632] Nejat Eslen, *Tarih Boyu Savaş ve Strateji*, s. 132
[633] Joseph S. Nye Jr.-David A. Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak: Kurama ve Tarihe Giriş*, s. 191
[634] Çevreleme: II. Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin SSCB'ye karşı uyguladığı dış politika stratejisi. Der. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s. 170
[635] Jeremy Black, *Dünya Tarihinde Askeri Strateji*, s. 335-336
[636] Jeremy Black, *Dünya Tarihinde Askeri Strateji*, s. 335
[637] Jeremy Black, *Dünya Tarihinde Askeri Strateji*, s. 336
[638] Gös. Yer.

Strateji her şeyden önce liderlik veya yöneticilikle ilgili bir kavramdır.[639] Oluşturulacak stratejiler ilgili konuya ve karar alıcıya ilişkin olarak değişiklik gösterebilir. Bir başka deyişle, ülke liderlerinin karakteristik özellikleri, stratejilerin belirlenmesinde ve uygulanmasında baskın konumda olabilmektedir.[640] Oral Sander II. Dünya Savaşına katılan ülkelerin liderlerinin, bu savaştaki stratejilerin esas belirleyicisi olduğunun altını çizer.[641] Aynı ulustan çıkmış olmasına karşın Otto von Bismarck'ın -kimi zaman düşmanları da dahil olmak üzere- ittifaklara girip çıkabilme becerisi[642] 19. Yüzyılda birliğini yeni sağlamış Almanya lehine sonuçlar üretirken, Adolf Hitler'in katı ve uzlaşmaz tutumu[643], Almanya'nın II. Dünya Savaşını kaybetmesinin nedenlerinden biridir.[644]

Ahmet Davutoğlu'na göre, I. Dünya Savaşı sırasında kimi cephelerdeki muharebeleri kazanmış olmasına rağmen, Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya savaşından yenik çıkmasının en önemli nedeni, askeri ve diplomatik liderlerin kendi stratejik yönelimlerini Alman stratejisinin destek unsuru haline getirmekle sınırlandırmış olmasıdır.[645] Dwigth D. Eisenhower alınacak kararlar öncesi kurmaylarıyla istişarede bulunan bir kişilik yapısına sahipken, Franklin D. Roosevelt'in karar vermede baskın bir kişilik yapısı sergilediği görülür.[646] Güçlü bir devlet başkanlığı sistemine sahip olan Rusya'da ulusal çıkarların belirleyicisi ve temel karar verici devlet başkanıdır.[647] Boris Yeltsin sonrasında, 2000 yılında göreve gelen Vladimir Putin'in[648], Dimitri Medvedev'in görev yaptığı 2008-2012 arası[649] da

---

[639] Huriye Çatalca, "Stratejik Yönetimde Liderlik Fonksiyonu", *Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, 1992, s. 337

[640] Hasan Basri Yalçın, *Ulusal Güvenlik Stratejisi: ABD-İngiltere-Fransa-Rusya-Çin*, 3. Baskı, SETA Kitapları, İstanbul, 2018, s. 28

[641] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 117

[642] Henry Kissinger, *Diplomasi*, s. 115

[643] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 117

[644] Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika Güç ve Barış Mücadelesi Cilt 1*, s. 185

[645] Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, 26. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2008, s. 32

[646] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 324

[647] Michael G. Roskin, *Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür*, Çev. Bahattin Seçilmişoğlu, 8. Baskı, Adres Yayınları, Ankara, 2016, s. 350

[648] National Security Archive, "Putin's First Election", https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/russia-programs/2024-03-21/putins-first-election-march-2000 (Erişim Tarihi: 16.08.2024)

[649] Britannica, "Dmitry Medvedev", https://www.britannica.com/biography/Dmitry-Medvedev (Erişim Tarihi: 16.08.2024)

dahil olmak üzere, 2000 yılından itibaren tüm Rus dış politikasına yön veren isim olduğu söylenebilir.[650]

Coğrafya ve jeopolitik konum strateji oluşturulmasında öne çıkan bir faktördür. Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra etrafının kuşatılmış olmasına karşın Bizans İmparatorluğu'nun varlığını uzun süre sürdürebilmiş olmasının, Bizanslı yöneticilerin düşmanlara saldırmaktan çok caydırma ve çevreleme türünden savunma stratejileri tercih etmesiyle ilişkili olduğu değerlendirilir.[651] MÖ 5. Yüzyıla gelindiğinde Antik Yunan dünyasında yer alan ve Doğu Akdeniz havzasında egemenlik kurmak isteyen her devlet, donanmasının kapasitesi ile doğru orantılı stratejiler kullanmak durumunda kalmıştır.[652] Devletlerin dış veya iç dengeleme stratejilerinden hangisini seçeceğinin de coğrafi konum ile bağlantılı olduğu belirtilebilir.[653] ABD için, kuruluşundan itibaren yerleşilen toprakların beka kaygısı nedeniyle tüm güvenlik algılarını etkilediği söylenebilir.[654] Nitekim kuruluşunu izleyen dönemde ABD'nin kıtayı sahiplenerek toprak elde etmek için çaba sarfetmiş olduğu görülmüştür.

Coğrafya Colin Gray'in strateji anlayışında önemli bir yer tutar. Colin Gray'e göre; coğrafya stratejinin temel unsurlarından biridir. Gray, politika ile ilgili tüm sorunların belirli bir coğrafya ve o coğrafi konumdan hareketle oluşan koşullar ile ilişkili olduğunu belirterek[655], ülkelerin jeopolitik konumlarına dikkat çekmiştir.[656] Gray, strateji ve coğrafya arasındaki ilişki üzerinde durarak, coğrafi konumun fırsatlar ve sınırlılıklar açısından oluşturulacak stratejilerde etkili olduğunun altını

---

[650] Habibe Özdal, "İnşacılık Perspektifinden Rus Dış Politikasında Gürcistan Savaşı", *Dış Politika Analizi: Konu, Kuram, Yöntem*, Der. Bezen Balamir Coşkun-İnan Rüma, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020, s. 177

[651] Ali L. Karaosmanoğlu, "Büyük Stratejinin Anlamı ve İşleyişi", s. 13

[652] John Keegan, *Savaş Sanatı Tarihi*, Çev. Selma Koçak, 2. Baskı, Say Yayınları, İstanbul, 2021, s. 339

[653] Seçkin Barış Gülmez, "Realizm: Ak Gezenler ve Anarşi", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Ed. Seçkin Barış Gülmez-Didem Buhari, Orion Kitabevi, Ankara, 2022, s. 66

[654] Murat Aslan, "Amerikan Stratejik Kültürü, Savaş Tarzı ve Güç Kullanma Biçimi", *Stratejik Kültür ve Ülke İncelemeleri*, Ed. Ahmet Keser, Berikan Yayınevi, Ankara, 2020, s. 55

[655] Colin S. Gray, "Inescapable Geography", *Journal of Strategic Studies*, Cilt 22, Sayı 2-3, 1999, s. 164

[656] Bilal Karabulut, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi-1 Strateji-Jeostrateji-Jeopolitik*, s. 112

çizmektedir.[657] Ona göre, Amerikan stratejik kültürünün en belirleyici öğelerinden biri ülkenin coğrafi konumudur. Bunun yanı sıra Orta çağlardan günümüze gelinceye dek Büyük Britanya'nın Fransa'ya hep rakip olan devletlerle ittifak ilişkileri tesis etmiş olması da ülkenin politika seçeneklerini artırmasına yardımcı olmuştur.[658]

Nükleer silahlanmanın stratejileri etkileyen bir diğer unsur olduğu söylenebilir. II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan NATO'nun Topyekûn Karşılık stratejisi, ABD'nin atom tekelinin 1949 yılında SSCB tarafından kırılması sonrasında yerini Esnek Karşılık stratejisine bırakmıştır.[659] Nitekim nükleer bir savaşın gerçekleşmesi durumu, savaşan tüm taraflar ve de yer küre için yıkıcı etkiler doğurur.[660] Haluk Gerger'e göre olası bir nükleer savaş, kentsel yaşam alanlarını yok edeceği, ekonomiyi tamamen durduracağı, toplumsal düzeni ortadan kaldıracağı ve savaş sonunda tekrar temel yaşam gereksinimleri oluşturulması ihtimalini neredeyse sıfırlayacağı için, gerçekleşmesi zor bir ihtimaldir.[661]

II. Dünya Savaşı'nı izleyen Soğuk Savaş dönemi, uluslararası sistemin yapısında değişikliğin meydana geldiği, Avrupa'nın dünya siyasetindeki ağırlığını ve gücünü yitirdiği bir dönemdir. Bu dönemde oluşan uluslararası sistemin iki kutuplu yapısı içinde taraflar, arada yaşanan krizlere rağmen sıcak çatışmaya girmemiştir. Üstelik Detant süreci ile bir yumuşama dönemi de yaşanmıştır.[662] İki kutuplu sistemin iki başat gücünün de nükleer güce sahip oluşu, uluslararası kuruluşların artışı, ABD ve SSCB arasında zirve diplomasisinin işlerlik kazanması türünden sebepler, oluşturulacak stratejileri ve düşünce biçimlerini doğrudan etkiler hale

---

[657] Colin S. Gray, "Inescapable Geography", *Journal of Strategic Studies*, Cilt 22, Sayı 2-3, 1999, s. 164

[658] Colin S. Gray, "Geography and Grand Strategy", *Comparative Strategy*, Cilt 10, Sayı 4, 1991, s. 312

[659] Bülent Akkuş, "Ortak Savunma Sisteminden Ortak Güvenlik Sistemine: NATO Dönüşümünün Jeostratejik Anlamı ve Sistemik Etkileri", *Küresel ve Büyük Güçlerin Stratejileri*, Ed. Cengiz Dinç-Bülent Akkuş, Orion Kitabevi, Ankara, 2017, s. 74

[660] Gös. Yer.

[661] Haluk Gerger, *Nükleer Tehlike, Nükleer Silahlar ve Nükleer Savaş*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1983, s. 144-145

[662] Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 475

gelmiştir.[663] Rekabetin değişen doğası, teknolojik imkanların ilerlemesi ve bunun ideolojiler üzerinde yarattığı etkiler stratejileri doğrudan etkilemiş, eski çağların ve dönemlerin salt askeri odaklı strateji düşüncesi yerine, çeşitlenen aktörleri içine katan yeni bir strateji anlayışı doğmuştur.[664] Olası risklerin ve tehditlerin kaynağı uluslararası ortam olduğu için, geliştirilecek her strateji uluslararası sistemi hesaba katmak zorundadır denilebilir.[665]

Kültürün stratejik ilişkilerin analizinde etkili bir faktör olduğu, stratejinin de her şeyden önce bir insan faaliyeti olması dolayısıyla insanların stratejinin unsurları olan amaç ve hedef belirleme, plan yapma, yöntem seçimi türünden faaliyetleri içinde yaşadıkları kültürden hareketle oluşturdukları ifade edilebilir.[666] Kültür, bireylerin sosyal ve siyasi çevreyle kurulan ilişkilerinde benimsedikleri ortak davranışları ve karar almayı etkileyen kuralları içerir.[667] Mikro düzeyde bireyleri ilgilendiren bu kültür, makro düzeyde devletlerin stratejik kültürünü oluşturur.[668]

Alastair Iain Johnston'a göre stratejik kültür, davranışsal seçimleri sınırlayan düşünsel ortam olarak ifade edilebilir.[669] Haluk Özdemir stratejik kültürün alt sistemler şeklinde birbirinden ayrı yapılar halinde ortaya çıktığını, her bir alt sistemin kendine ait tehdit algıları ve iş birliği güdülerinin olduğunu belirtir.[670] Buna göre örneğin Ortadoğu alt sistemi daha çok çatışma pratiklerini içeren Hobbesyen stratejik kültür olarak tanımlanırken, Avrupa alt sistemi hukukun üstünlüğüne ve kurumsal

---

[663] Barış Özdal-Kader Özlem, "Diplomasinin Değişen Karakteri: Dijital Diplomasi ve Kamu Diplomasisi Çağında Mıyız?", s. 271

[664] Merve Seren, *Stratejik İstihbaratın Güvenlik Stratejileri ve Politikaları Açısından Yeri ve Önemi*, (Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası Güvenlik Ana Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2016, s. 47

[665] Ahmet Kasım Han, *Kavram ve Kuram Olarak Strateji Küreselleşen Dünyada Ulusal Strateji*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2001, s. 15

[666] John Keegan, *Savaş Sanatı Tarihi*, s. 77

[667] Ahmet Keser, "Stratejik Kültür Temel Kavramları ve Analiz Düzeyleri", *Stratejik Kültür ve Ülke İncelemeleri*, Ed. Ahmet Keser, Berikan Yayınevi, Ankara, 2020, s. 15

[668] Ahmet Keser-Hikmet Çağrı Yardımcı, "Çin Stratejik Kültürü Savaş Tarzı ve Güç Kullanma Biçimi", *Stratejik Kültür ve Ülke İncelemeleri*, Ed. Ahmet Keser, Berikan Yayınevi, Ankara, 2020, s. 155

[669] Alastair Iain Johnston, "Thinking About Strategic Culture", *International Security*, Cilt 19, Sayı 4, 1995, s. 46

[670] Haluk Özdemir, "Tasarlanmış ve Beliren Üst Stratejiler: Türkiye ve Diğer Orta Büyüklükte Devletler İçin Alternatifler", s. 61

süreçlere dayalı iş birliği süreçlerini içeren bir yapıdadır.[671] Jack L. Snyder'a göre ABD ve SSCB'nin stratejik kültürlerinin farklı olmasının başta gelen nedenlerinden biri, ülkelerin farklı tarihsel geçmişe sahip olmaları ve stratejileri belirleyen aktörlerin farklılığıdır.[672] Çin stratejik kültürünün ise kendi vatandaşlarının gönencini temel almakla beraber, Konfüçyüsçülük felsefi geleneğinden gelen ve uluslararası ilişkilerde "saldırganlık" yerine "savunmacı" bir anlayışı içerdiği söylenebilir.[673]

Soğuk Savaş sonrasında yaşanan gelişmeler de stratejileri yakından etkilemiştir. NATO'nun eski SSCB ülkelerini içine alacak şekilde genişlemesi[674], Ukrayna[675] ve Gürcistan'ın[676] NATO'ya üye olabilecekleri kararı türünden gelişmeler, Rusya'nın daha agresif bir tutum izlemesinin başlıca nedenleri olarak değerlendirilebilir. 2022 yılında başlayan "Rusya-Ukrayna Savaşı"[677] sebebiyle, tarihinde ilk kez İsveç ve Finlandiya NATO'ya katılmak için başvuruda bulunmuştur.[678]

1.3.4 Strateji ve Ulusal Güvenlik Belgeleri

Stratejiler hem devletler hem de uluslararası örgütler tarafından kullanılmaktadır. Devletlerin yayınlamış oldukları ve güvenlik ile ilgili geleceğe

---

[671] Gös. Yer.
[672] Jack L. Snyder, "The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations", *RAND Corporation*, Santa Monica, 1977, s. 6
[673] Ahmet Keser-Hikmet Çağrı Yardımcı, "Çin Stratejik Kültürü Savaş Tarzı ve Güç Kullanma Biçimi", *Stratejik Kültür ve Ülke İncelemeleri*, s. 167
[674] NATO, "An Alliance for the 21th Century", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27440.htm (Erişim Tarihi: 19.09.2023); NATO, "Istanbul Summit Communique", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_21023.htm (Erişim Tarihi: 01.11.2023), NATO, "Strasbourg/Kehl Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_52837.htm (Erişim Tarihi: 25.10.2023); NATO, "Brussels Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm (Erişim Tarihi: 24.10.2023); NATO, "Vilnius Summit Communique", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_217320.htm (Erişim Tarihi: 02.02.2024); NATO, "Washington Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_227678.htm (Erişim Tarihi: 17.09.2024)
[675] NATO, "Relations with Ukraine", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37750.htm (Erişim Tarihi: 19.08.2024)
[676] NATO, "Relations with Georgia", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_38988.htm (Erişim Tarihi: 19.08.2024)
[677] New York Times, "Russia-Ukraine War", https://www.nytimes.com/news-event/ukraine-russia (Erişim Tarihi: 24.11.2024)
[678] NATO, "Finland and Sweden Submit Applications to Join NATO", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_195468.htm (Erişim Tarihi: 16.08.2024)

dönük planlarını açıkladıkları bu türden belgelere Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi denmektedir.[679] Bu belgede devletin algıladığı tehditler, olası güvenlik senaryoları, güvenlik için kullanılacak araçlar ve politikalar belirtilir.[680] Örneğin ABD, İngiltere, Fransa, Çin, Rusya gibi ülkelerin belirli periyotlarla yayınladıkları ulusal güvenlik belgeleri örnek olarak verilebilir. Bu belgeler küresel nitelikte olabileceği gibi kimi zaman spesifik konu başlıklarına veya belirli bölgelere yönelik de hazırlanabilmektedir.

Uluslararası örgütler de aynı devletler gibi çeşitli aralıklarla strateji belgeleri yayınlamaktadırlar. Uluslararası örgütlerin strateji belgeleri oluşturup yayınlaması, devletlere kıyasla nispeten yenidir. Örneğin AB, 2003 yılında Avrupa Güvenlik Stratejisi adı verilen, tarihindeki ilk askeri güvenlik strateji belgesini yayınlamıştır.[681]

AB tarafından yayınlanan 2003, 2016, 2020 yılları belgeleri bu türden belgeleri oluşturmaktadır.

	2003 Avrupa Güvenlik Stratejisi	2016 Avrupa Küresel Stratejisi	2020 Avrupa Güvenlik Birliği Stratejisi
Sorumluluk Alanları	Bölgesel	Küresel	Avrupa Birliği
Tehditler	Terörizm Başarısız Devletler KİS'lerin Yayılması	Terörizm Hibrit Tehditler İklim Değişikliği	Salgın Hastalıklar Siber Saldırılar Terörizm ve Organize Suçlar
Tedbirler	Etkili Çok Taraflılık Uluslararası Anlaşmalarda Aktif Rol Alınması NATO ile İşbirliğinin Kurulması	Bölgesel ve Uluslararası Ortaklıklar Güvenliğini Sağlama NATO ile İşbirliğinin Güçlendirilmesi	Kritik Altyapının Korunması Ortak Siber Birim NATO ile İşbirliğinin Güçlendirilmesi

Tablo 2: AB Strateji Belgeleri

[679] Hasan Basri Yalçın, *Ulusal Güvenlik Stratejisi: ABD-İngiltere-Fransa-Rusya-Çin,* s. 9
[680] Hasan Basri Yalçın, *Ulusal Güvenlik Stratejisi: ABD-İngiltere-Fransa-Rusya-Çin,* s. 18-21
[681] EU, "A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy", https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15895-2003-INIT/en/pdf (Erişim Tarihi: 19.08.2024)

(Kaynak: Mertcan Küçük, "Avrupa Birliğinin Güvenlik Strateji Belgelerinin Analizi", *Journal of Diplomatic Research*, Cilt 3, Sayı 1, 2021, s. 44)

2003 yılının AB güvenlik strateji belgesi[682], değişen dünyaya uygun olarak ve yaşanan uluslararası gelişmeler baz alınarak 2016 yılında AB Küresel Stratejisi (2016 Global Strategy For EU) ile değiştirilmiştir.[683] AB, 2020-2025 yıllarını kapsayan beş yıllık dönem için ise 2020 yılında Avrupa Güvenlik Birliği Stratejisi adı verilen belgeyi yayınlamıştır.[684]

NATO da amaçlarını, izleyeceği politikaları, başlıca tehdit unsurlarını ve güvenlik konularını NATO Stratejik Konsepti adı verilen belgeler ile ortaya koymaktadır. Bu belgelerde NATO'nun amacı, yapısı, temel görevleri ve değişen güvenlik ortamına dair zorluklar ve rakipler belirtilmektedir.[685] Stratejik Konseptleri ile NATO, gelecek dönemler ile ilgili temel görevlerini ve hedeflerini, çalışma politikasını ve tehdit unsurlarını açıklamaktadır.[686] Ayrıca NATO Handbook[687] adı verilen belge de Kuzey Atlantik İş birliği Örgütü hakkında son derece detaylı bilgi veren bir rehber olmaktadır.

NATO stratejik konsept belgesi, İttifakın kendisinin ve onu oluşturan tüm üyelerinin, siyasi ve askeri rehberi niteliğindeki detaylı strateji dokümanıdır.[688] NATO'nun kuruluşundan bugüne dek yayınladığı toplam sekiz adet stratejik konsept bulunmaktadır. Soğuk Savaş döneminde hazırlanmış olan 1950, 1952, 1957, 1968

---

[682] EU, "A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy", https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15895-2003-INIT/en/pdf (Erişim Tarihi: 19.08.2024)

[683] EU, "Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe", https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf (Erişim Tarihi: 19.08.2024)

[684] EU, "EU Security Union Strategy", https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0605&from=EN (Erişim Tarihi: 19.08.2024)

[685] Sertif Demir, "Stratejik Konseptler ve NATO'nun Dönüşümü", *Sıcak Barışın Soğuk Örgütü: Yeni NATO Yeni Tehditler, Konseptler, Arayışlar, Dönüşüm ve Alan Dışı Operasyonlar*, Ed. Mehmet Seyfettin Erol, Barış Kitap, Ankara, 2012, s. 70

[686] NATO, "Strategic Concepts", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm (Erişim Tarihi: 19.08.2024)

[687] NATO, "NATO Handbook", https://www.nato.int/docu/handbook/2006/hb-en-2006.pdf (Erişim Tarihi: 19.08.2024)

[688] Muhidin Dzambic, "NATO's New Strategic Concept: Non-Traditional Threats and Bridging Military Capability Gaps", *Connections*, Cilt 10, Sayı 3, 2011, s. 14

tarihli dört konsept, 1995 yılında Kuzey Atlantik Konseyi kararıyla kamuoyuna açıklanıncaya dek gizli tutulmuştur.[689] Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra hazırlanan 1991[690], 1999[691], 2010[692] ve 2022[693] tarihli stratejik konseptler ise kamuoyuna açık bir şekilde sunulmuştur. Mehmet Fatih Ceylan'ın belirtiği gibi, NATO'nun değişen tehditlere göre düzenlendiği stratejik konseptleri demokratik ülkeler için çok yönlü bir rehber niteliği taşımaktadır denilebilir.[694] Nitekim bu konseptlere yönelik bir değerlendirmeye gidildiğinde, Ramazan Gözen'in de ifade ettiği üzere, NATO'nun sadece askeri bir örgütlenme olmadığı, üyelerinin ekonomik, siyasi, ideolojik konularını da etkileyen ve bu alanlarla ilgili konularda çalışan, Batılı devletlerin temel değerlerini paylaşan bir örgüt olduğu görülmektedir.[695]

[689] Sertif Demir, "Stratejik Konseptler ve NATO'nun Dönüşümü", s. 71
[690] NATO, "The Alliance's New Strategic Concept (1991)", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23847.htm (Erişim Tarihi: 14.09.2023)
[691] NATO, "The Alliance's Strategic Concept (1999)", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27433.htm (Erişim Tarihi: 13.09.2023)
[692] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68580.htm (Erişim Tarihi: 09.10.2023)
[693] NATO, "NATO 2022 Strategic Concept", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (Erişim Tarihi: 05.12.2023)
[694] Mehmet Fatih Ceylan, "NATO'nun Yeni Stratejik Konsepti Sarsıntılı Bir Geleceğin Manifestosu mu?", https://apm.org.tr/2022/04/30/natonun-yeni-stratejik-konsepti-sarsintili-bir-gelecegin-manifestosu-mu/ (Erişim Tarihi: 01.05.2022)
[695] Ramazan Gözen, "NATO: İttihattan İhtilafa Dönüşen İttifak", *Küresel İlişkiler Çağında Uluslararası Örgütler*, Der. Şaban H. Çalış-Erdem Özlük, 2. Baskı, Çizgi Kitabevi, Konya, 2022, s. 122

2. BÖLÜM

2.1 İttifak Kavramı ve Temel Özellikleri

Devletlerin dış politika stratejileri, başlıca dört ana başlık altında incelenebilir. Bunlar; tarafsızlık, izolasyonizm, bağlantısızlık ve ittifak oluşturma şeklinde sıralanabilir.[696] İttifak oluşturma, kimi düşünürlerce bir süreç, kimi düşünürlerce uluslararası bir organizasyon şeklinde değerlendirilmiştir.[697] Kavram olarak Almancada yer alan Allianz teriminden türeyen ittifak (Alliance); ortak amaç/lar doğrultusunda farklı aktörlerin bir araya gelmesini ve müttefik olma durumunu ifade eder.[698] İttifaklar, aynı diplomasi gibi, uluslararası ilişkilerde yoğun biçimde kullanılan stratejik şekillendirme mekanizmalarının en başında gelmektedir.[699]

George Liska, ünlü eseri Nations in Alliance'da, ittifak konusunu ele almadan uluslararası ilişkiler disiplini hakkında konuşulamayacağının altını çizer.[700] Liska'ya göre ittifak kavramı, benzer düşüncelere sahip devletlerin rakiplerine karşı oluşturduğu bir mekanizmadır.[701] Robert L. Rothstein da ittifakın, moral ilkelerden daha çok, değişen durumlara göre tercih edilebilen siyasi bir manevra aracı olduğunu belirtmektedir.[702] Glenn H. Snyder'a göre ise ittifak; devletlerin resmi birlikteliklerini ifade eder. Güvenlik veya devletlerin konumlarını iyileştirme amacıyla kurulan bu birliktelik mutlaka askeri güç kullanımını kapsamak zorunda değildir.[703] Robert E. Osgood, NATO örneğinden hareketle ittifakların en belirleyici

---

[696] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, s. 249
[697] Edwin H. Fedder, "The Concept of Alliance", *International Studies Quarterly*, Cilt 12, Sayı 1, 1968, s. 68
[698] Hidayet Tuncay, *A Dictionary of International Relations&Political Sciences: Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimleri Terimleri Sözlüğü*, 2. Baskı, Yalın Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 6
[699] Alan Stephens-Nicola Baker, *Savaşı Anlamak 21. Yüzyıl İçin Strateji*, s. 146
[700] George Liska, *Nations in Alliance*: *The Limits of Interdependence*, 2. Baskı, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1968, s. 3
[701] Gös. Yer.
[702] Robert L. Rothstein, *Alliances And Small Powers*, Columbia University Press, New York, 1968, s. 47
[703] Glenn H. Snyder, "Alliance Theory: A Neorealist First Cut", *Journal of International Affairs*, Cilt 44, Sayı 1, 1990, s. 104

özelliklerinin başında, muhtemel tehditlere karşı farklı güçlerin bir araya gelerek caydırıcılığı artırması olduğunu belirtmektedir.[704]

İttifak konusunda çalışmış olan düşünürlerin birleştiği ortak nokta, ittifak kavramının farklı aktörlerin ortak amaçları gerçekleştirme doğrultusunda bir araya gelmiş olmalarıdır.[705] Dolayısıyla ittifaklar, kendilerini oluşturan devletler açısından eşgüdüm sağlar ve eylemleri koordine edici bir işlev görür.[706] Örneğin Morgenthau'ya göre II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan NATO, tüm üyelerinin Avrupa'daki güç dengesini korumak üzere bir araya geldiği bir ittifaktır.[707] Denilebilir ki, askeri ve siyasi açıdan yüksek bir bütünleşme oluşturan ittifaklar daha uzun süreli ve daha başarılıdır.[708]

İttifak iki veya ikiden çok taraf arasındaki anlaşma ve yükümlülükleri tanımlayan bir kavramdır.[709] Tek veya çok amaçlı, savunma veya saldırı temelli, iki veya çok taraflı, kısa veya uzun dönemli olabilen ittifaklar, basit veya üst düzey örgütlenmeye sahip olabilir.[710] Jack S. Levy ad hoc ve kalıcı ittifaklar arasında bir ayrım yaparak, kalıcı ve istikrarsızlık yaratma riski yüksek olan ittifaklara göre özellikle kısa süreli, sınırlı amacı olan ve kalıcı olmayan ittifakların daha kabul edilebilir ittifaklar olduğunu belirtmektedir.[711]

Jeremy Ghez ise ittifakları üçlü bir sınıflandırmaya tabi tutarak, bunları doğal ittifaklar, tarihi ittifaklar ve taktik ittifaklar şeklinde sıralar.[712] Taktik ittifaklar bunlar

---

[704] Robert E. Osgood, *NATO: The Entangling Alliance*, The University of Chicago Press, Chicago, 1962, s. 24
[705] Stefan Bergsmann, "The Concept of Military Alliance", *Small States and Alliances*, Ed. Erich Reiter-Heinz Gartner, Physica, Heidelberg, 2001, s. 30
[706] Mark J. C. Crescenzi-Jacob D. Kathman-Katja B. Kleinberg-Reed M. Wood, "Reliability, Reputation, and Alliance Formation", *International Studies Quarterly*, Cilt 56, Sayı 2, 2012, s. 262
[707] Hans Morgenthau, "Alliances in Theory and Practise", *Alliance Policy in the Cold War*, Ed. Arnold Wolfers, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1959, s. 188
[708] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 439
[709] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 431
[710] Der. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü,* s. 316
[711] Jack S. Levy, "Alliance Formation and War Behaviour: An Analysis of The Great Powers 1495-1975", *The Journal of Conflict Resolution*, Cilt 25, Sayı 4, 1981, s. 583
[712] Jeremy Ghez, "Alliances in the 21th Century, Implications for the US-European Partnership", RAND Corporation, Santa Monica, 2011, s. 6

arasında en basit olanıdır.[713] Başlıca amacı, düşmana veya tehdide hızlı bir biçimde karşı koymaktır. 1939 yılındaki Ribbentrop-Molotov Paktı buna örnektir. Bu pakt daha ziyade İngiltere ile Fransa arasındaki ittifaka karşı bir stratejik iş birliği olarak kurulmuştur. Uzun bir tarihsel geçmişe sahip olan ittifaklar tarihsel ittifaktır. 1945 yılında ABD ile Suudi Arabistan arasında başlayan ve halen sürmekte olan ittifak buna örnektir.[714] Doğal ittifaklar ise dünyanın işleyişi ile ilgili olarak ortak bir görüşe ve yakın politik kültüre sahip olmaktan kaynaklanan ittifak türüdür.[715] Bu ittifaklar aniden ortaya çıkan krizlere karşı daha çabuk karşı koyma kabiliyetine sahiptir. ABD ile Avrupa arasındaki ittifak buna örnektir.[716]

Uluslararası sistemde güç mücadelesi içinde yer alan devletler, her zaman kendi güvenliklerini kendileri sağlayamayabilir. Bir araya gelen bu farklı aktörler revizyonist veya statükocu olabilir.[717] Revizyonist güç, gücünü artıran ve var olan mevcut uluslararası sistemi değiştirmek isteyen birimdir. Statükocu devlet ise var olan mevcut uluslararası sistemin devamından yanadır.[718] Savunmacı ittifaklar ortak bir tehdide karşı beraberlikle sınırlıyken, saldırgan ittifaklar güç, toprak vb. artırımını içerir.[719] Viotti ve Kauppi'ye göre günümüzdeki ittifakların çoğu savunma amacına dönüktür. Saldırgan ittifakların aksine savunma ittifakları statükoyu korumaya yöneliktir.[720] Türkiye'nin 1934 yılında imzaladığı Balkan Antantı[721] ve 1939 yılında İngiltere ve Fransa ile imzaladığı ittifak anlaşması[722] bu yöndeki örnekler arasında

---

[713] Gös. Yer.
[714] Jeremy Ghez, "Alliances in the 21th Century, Implications for the US-European Partnership", s. 8
[715] Jeremy Ghez, "Alliances in the 21th Century, Implications for the US-European Partnership", s. 9
[716] Gös. Yer.
[717] Raymond F. Hopkins-Richard W. Mansbach, *Structure and Process in International Politics*, Harper&Row, New York, 1973, s. 311
[718] Gös. Yer.
[719] Robert E. Osgood, *Alliances And American Foreign Policy*, The Johns Hopkins Press, Baltimore, 1968, s. 18
[720] Paul R. Viotti-Mark V. Kauppi, *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti*, s. 285
[721] Balkan Antantı: 9 Şubat 1934 tarihinde imzalanan ittifak antlaşması. Türkiye, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan, I. Dünya Savaşı'ndan sonra kaybettikleri toprakları geri almayı amaçlayan Bulgaristan'a karşı birleşmişlerdir. Bu birleşme aynı zamanda söz konusu ülkeler arası iş birliğini geliştirmeyi de hedeflemekteydi. Faruk Sönmezoğlu-Y. Gökalp Yıldız-D. Ülke Arıboğan-Beril Dedeoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 56
[722] İtalya'nın 1939 yılının Nisan ayında Arnavutluk'u işgal etmesi üzerine, Türkiye'nin; 12 Mayıs 1939 tarihinde İngiltere, 23 Haziran 1939 tarihinde Fransa ile imzaladığı ittifak antlaşmaları, 19 Ekim 1939 tarihinde üçlü bir niteliğe girmiştir. Figen Atabey, *1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 74

gösterilebilir. Benzer şekilde NATO'nun Soğuk Savaş sırasında gerçekleşebilecek olası bir Sovyet saldırganlığına karşı oluşturulmuş oluşu da bu doğrultuda değerlendirilebilir.[723]

İttifak kavramı kimi zaman koalisyon, pakt, antant gibi farklı kavramlarla ifade edilmesine rağmen, bunlardan kimi yönleriyle farklılaşır. İttifaklar genel itibari ile koalisyonlara göre daha uzun sürelidir. 1949 yılında kurulan NATO bunun tipik bir örneğidir. Oysa II. Dünya Savaşı sırasında Mihver Devletleri'ne karşı oluşturulan koalisyon savaş sonrasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar neticesinde kısa sürede dağılmış[724] ve çok geçmeden de Soğuk Savaş dönemi başlamıştır. 1991 yılında Irak güçlerini Kuveyt'ten çıkarmaya çalışan ABD, yaklaşık kırk ülke ile bir koalisyon oluşturmuştur.[725] Koalisyonların, ittifaka göre tek ve sınırlı bir amaca yönelik oluşturulduğu ve daha kısa süreli olduğunu söylemek mümkündür. Glenn H. Snyder'a göre koalisyon ile ittifakın en büyük farkı, ittifakın barış zamanı, koalisyonların ise savaş zamanı oluşturulmasıdır.[726] Nitekim her koalisyon ittifak değildir.

Antant, devletler arasında imzalanan antlaşmalar neticesinde oluşur.[727] Tarihte en bilinen Antant örnekleri olarak Fransa ile İngiltere arasında oluşturulan Entente Cordiale[728] ve Fransa, İngiltere ve Rusya arasında oluşturulan Üçlü Antant sayılabilir. En önemli özelliklerinden biri geçici bir süre için oluşturulması olan bu antantlar genelde kriz zamanlarında ve belirli bir süre için oluşturulmaktadır.[729] Bu

---

[723] Paul R. Viotti-Mark V. Kauppi, *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti*, s. 285
[724] Raymond F. Hopkins-Richard W. Mansbach, *Structure and Process in International Politics*, s. 311
[725] Naval History and Heritage Command, "The Gulf War 1990-1991 (Operation Desert Shield/Desert Storm)", https://www.history.navy.mil/our-collections/art/exhibits/conflicts-and-operations/the-gulf-war-1990-1991--operation-desert-shield--desert-storm-.html (Erişim Tarihi: 22.08.2024)
[726] Glenn H. Snyder, "Alliance Theory: A Neorealist First Cut", s. 105
[727] Der. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü,* s. 30
[728] 1904 yılında Britanya ile Fransa arasında imzalanan, tarihin bilinen en ünlü antantlarından biridir. Hidayet Tuncay, *A Dictionary of International Relations&Political Sciences: Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimleri Terimleri Sözlüğü*, s. 84
[729] Ahmet Emin Dağ, *İngilizce-Fransızca-Türkçe Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü,* s. 147

yönüyle antantın ittifaka göre daha esnek ve zayıf olduğu söylenebilir.[730] Örneğin Entente Cordiale 10 yıllık bir süreyi kapsamaktadır.[731]

İttifak oluşturma, tek kutuplu sistemden çok kutuplu sisteme dek her uluslararası sistemde görülebilir. İttifak stratejisi küçük devletler tarafından tercih edilebileceği gibi, büyük devletler tarafından da tercih edilebilir. Singer ve Small'ın 1815-1939 yılları arasındaki yüz yirmi beş yıllık dönemi kapsayan çalışması, bu tarihler arasında kurulan farklı ittifak çeşitlerinin çoğunda, en azından bir büyük gücün yer aldığını göstermektedir.[732]

İttifaklar her zaman mutlak bir koruma şemsiyesi sağlamayabilir ve müttefik tarafından terk edilme korkusu her zaman mevcuttur.[733] Bunun yanı sıra müttefikler arası ihtilaflar da söz konusu olabilir. Müttefiklerin ittifaka katkısı oranında kazanım sağlayıp sağlayamayacağı konusu da bir tereddüt yaratabilir.[734] Bu doğrultuda tarih boyunca liderler yine de güvenlik sağlamanın en temel prensiplerinden biri olarak çok taraflı ittifak oluşturmayı görmüşlerdir.[735] Nitekim tehditlerin ve güvenlik ile ilgili algıların değişebilmesi, uluslararası sistemde gerçekleşen ani değişiklikler ve bu değişimlere yanıt verme çabası, ittifak oluşturulması ile sonuçlanabilmektedir.[736] Ayrıca ittifaklar, tüm anlaşmazlık veya şüphelere rağmen ittifaksız bir kazanıma göre daha tercih edilebilir ve zamanla büyüyebilir niteliktedir.[737]

İttifaklar gerek barış gerekse savaş zamanlarında kurulabilir. İttifakların sadece askeri alanla sınırlı kalmayabileceği, farklılaşan tehditler ve ulusal güvenlik anlayışındaki değişimler sebebiyle gelecekte geçmişteki ittifaklara oranla, sadece

---

[730] Gös. Yer.
[731] William J. Philpott, "The Making of the Military Entente, 1904-1914: France, the British Army, and the Prospect of War", *The English Historical Review*, Cilt 128, Sayı 534, 2013
[732] J. David Singer-Melvin Small, "Formal Alliances, 1815-1939: A Quantitative Description", *Journal of Peace Research,* Cilt 3, Sayı 1, 1966, s. 10
[733] Glenn H. Snyder, "The Security Dilemma in Alliance Politics", s. 466
[734] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi,* s. 434
[735] Benjamin Fordham-Paul Poast, "All Alliances Are Multilateral: Rethinking Alliance Formation", *The Journal of Conflict Resolution*, Cilt 60, Sayı 5, 2016, s. 841
[736] Ihn-Hwi Park, "Changing U.S Alliance Strategy and The Limits of Bilateral Alliance Structure in Northeast Asia", *The Journal of East Asian Affairs,* Cilt 21, Sayı 1, 2007, ss. 49-91
[737] Mancur Olson Jr.-Richard Zeckhauser, "An Economic Theory of Alliances", *The Review of Economics and Statistics,* Cilt 48, Sayı 3, 1966, s. 272

askeri değil, çok daha geniş alanlarda ittifak yapılabilmesi de mümkündür.[738] Ne zaman kurulmuş olursa olsun, bir ittifakın üye devletlere en önemli katkısının politik ve askeri amaçları gerçekleştirmesine yardımcı olabilmesi olduğu söylenebilir. Nitekim hangi tür olursa olsun ittifaklar hem askeri hem de politik amaçları birden kapsar.[739]

İttifakların bir diğer özelliği ise savaş ve barış konularına olan olası katkısı ve bunlarla olan ilişkisidir. Kegley ve Raymond'a göre ittifaklar, esnek olduğu sürece uluslararası barış ve güvenliğe olumlu yönde katkı yapmaktadır. Orta düzeyde bir esneklik ve akıcılık, daha az savaş ihtimali anlamına gelmektedir.[740] Brett V. Benson'a göre tarih boyunca oluşturulan ve ofansif niyetler taşıyan ittifaklar, sanıldığı kadar tehlikeli değildir.[741] 1816 ile 2000 yılları arasını ele alan çalışmasında Benson, tüm ittifak türleri içinde oldukça az yer kaplayan koşulsuz zorlayıcı nitelikteki ittifakların savaşa yol açma yüzdesinin oldukça yüksek olduğunu, buna karşın belirli koşullara bağlı olan ittifak antlaşmalarının bir çatışmayı başlatma ihtimalinin çok az olduğunu belirtmektedir.[742]

Oluşturulmuş ittifakların rakip aktörlere/devletlere bakışı da değişebilmektedir. 1815 yılında oluşturulan Dörtlü İttifak'ın 1823 yılına gelindiğinde bozulmasının nedeni, Britanya ve diğer üç devlet arasında (Avusturya, Prusya ve Rusya) Avrupa'da meydana gelen devrimci hareketlerin farklı şekilde yorumlanmasıdır.[743] Soğuk Savaş sonrasında Rusya, NATO için temel bir tehdit olmaktan çıkmış, önce

---

738 Elizabeth D. Sherwood-Randall, "Alliances and American National Security", https://www.belfercenter.org/publication/alliances-and-american-national-security (Erişim Tarihi: 19.10.2022)

739 Robert L. Rothstein, *Alliances And Small Powers*, s. 50

740 Charles W. Kegley, Jr.-Gregory A. Raymond, "Alliance Norms and War: A New Piece in an Old Puzzle", *International Studies Quarterly*, Cilt 26, Sayı 4, 1982, s. 590

741 Brett V. Benson, "Unpacking Alliances: Deterrent and Compellent Alliances and Their Relationship with Conflict, 1816-2000", *The Journal of Politics*, Cilt 73, Sayı 4, 2011, s. 1112

742 Brett V. Benson, "Unpacking Alliances: Deterrent and Compellent Alliances and Their Relationship with Conflict, 1816-2000", s. 1125

743 Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980*, Çev. Savaş Aktur, 4. Baskı, Dost Kitabevi, Ankara, 2014, s. 51

Kuzey Atlantik İş Birliği Konseyi kurulmuş[744], Rusya buna 1991 yılında üye olmuştur.[745] Rusya 1994 yılında ise Barış İçin Ortaklık (BİO) programına katılmıştır.[746] NATO ile Rusya arasında Soğuk Savaş sonrasında başlayan ve gelişen bu ilişkiler 2022 yılında "Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesi"[747] ile değişmiş ve Rusya NATO'nun 2022 Madrid Zirvesi sonunda açıklanan bildiride yeniden açıkça bir tehdit olarak tanımlanmıştır.[748]

İttifak yazılı bir antlaşma ile somutlaşabileceği gibi, yazısız da olabilir. Örneğin NATO ve Varşova Paktı örneklerinde görüldüğü gibi, antlaşma maddelerinde hak ve yükümlülükler açıkça belirtildiği ve ittifak karşılıklılık temelinde şekillendiğinden[749] burada yazılı ve resmi bir anlaşma söz konusudur. Ancak öte yandan Bard ve Pipes'ın vurguladığı gibi, ABD ve İsrail ilişkisi, resmi bir yazılı antlaşma olmamasına karşın, neredeyse ittifakı andıran sıkı bir ilişki halindedir.[750]

İttifaklar ile ilgili en önemli hususlardan biri *Casus Foederis*'dir.[751] Bu, hak ve yükümlülükler konusudur. İttifakların bir özelliği de ortak hareket etme taahhüdü olduğundan[752], anlaşma yapan ülkelerin hakları, taahhütleri ve bunların hangi koşullar altında işlerlik kazanacağı önem taşımaktadır. Buna göre Casus Foederis'in, ittifak anlaşmasını harekete geçirdiği ve bu yönüyle ittifakların odak noktasını

---

[744] Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün, dağılan Varşova Paktı üyeleriyle 20 Aralık 1991'de oluşturduğu bir iş birliği ve danışma forumudur. Der. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü,* s. 371

[745] NATO, "Relations with Russia", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50090.htm (Erişim Tarihi: 21.08.2024)

[746] Rusya, 22 Haziran 1994 tarihinde imza koyarak BİO'ya katılmıştır. Der. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü,* s. 103

[747] BBC, "Ukraine in Maps: Tracking the War with Russia", https://www.bbc.com/news/world-europe-60506682 (Erişim Tarihi: 24.11.2024)

[748] NATO, "Madrid Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm (Erişim Tarihi: 20.09.2022)

[749] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 430

[750] Mitchell Bard-Daniel Pipes, "How Special Is the U.S.-Israel Relationship?", https://www.meforum.org/349/how-special-is-the-us-israel-relationship?gathStatIcon=true (Erişim Tarihi: 21.08.2024)

[751] Gös. Yer.

[752] Hasan B. Yalçın, "İttifaklar", *Uluslararası İlişkilere Giriş Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Ed. Şaban Kardaş-Ali Balcı, 7. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2017, s. 401

oluşturduğu belirtilebilir.[753] Bazı ittifak anlaşmalarında bu detaylar açıkça tanımlanabileceği gibi, bazılarında durum muğlaktır. Örneğin, Kuzey Atlantik Antlaşmasının Beşinci Maddesi bu konuda açık bir hüküm getirmiştir. Buna göre İttifak üyeleri, saldırıya uğrayan bir devleti korumak için topluca hareket edeceklerdir.[754] Ancak çoğu durumda, ittifak ile ilgili yükümlülüklerin yerine getirilmesinin, başta uluslararası ortam olmak üzere, özellikle de tarafların iyi niyetine bağlı olduğu bir gerçektir.[755]

İlk çağlardan başlayarak günümüze gelinceye dek, devletlerin tarihin çeşitli dönemlerinde ittifak ilişkisine girdiği görülür. Peleponez Ligi, Sparta'nın Atina'ya karşı, Attika-Delos Deniz Birliği ise Atina'nın Perslere karşı oluşturduğu erken dönem ittifaklardır.[756] 1648 Westphalia anlaşması ile başlayan ve içinde bulunduğumuz yüzyıla dek uzanan süreçte çok sayıda ittifak oluşturulmuştur.[757] 17. Yüzyıldaki güç dengesi sisteminin en önemli bileşenlerinden biri, oluşturulan ittifaklardır.[758] 18. yüzyıldaki ittifaklar ortak çıkarlar doğrultusunda sınırlı bir iş birliği sürecini işaret ederken, 19. Yüzyıldan itibaren sadece tehdit temelli olmayan, antlaşmalarla resmiyet kazanan ittifaklar oluşmaya başlamıştır.[759] Ulus devletlerin yavaş yavaş oluşmaya başladığı 18. Yüzyıldaki ittifak sistemlerinden, devletler arasındaki örgütlenme mantığı açısından bazı önemli sonuçlar çıkarılabilir.[760]

Her şeyden önce devletler bu sayede diplomatik denge alışkanlığı kazanmış, çıkar ve ittifak kavramları arasındaki bağ netleşmiştir.[761] 18. Yüzyıldaki örgütlenme süreci gelecekteki örgütlenmelere de örnek teşkil etmiş, ayrıca bu yüzyıldaki iş birliği, Doğu Avrupa'da daha uzun sürecek ittifak sistemlerinin de temelini

---

[753] Mehmet Gönlübol, *Uluslararası Politika: İlkeler-Kavramlar-Kurumlar,* s. 76
[754] Bu konuda bilgi için bakınız: NATO, "Collective Defence and Article 5", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_110496.htm (Erişim Tarihi 21.09.2022)
[755] Mehmet Gönlübol, *Uluslararası Politika: İlkeler-Kavramlar-Kurumlar,* s. 77
[756] Deniz Ülke Arıboğan, *Uluslararası İlişkiler Düşüncesi,* s. 49
[757] Britannica, "Alliance", https://www.britannica.com/topic/alliance-politics (Erişim Tarihi: 21.08.2024)
[758] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi,* s. 426
[759] Trevor Salmon, "The European Union: Just an Alliance or a Military Alliance?", *Journal of Strategic Studies*, Cilt 29, Sayı 5, 2006, s. 814
[760] Mehmet Hasgüler-Mehmet B. Uludağ, *Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler: Tarihçe, Organlar, Belgeler, Politikalar*, 7. Baskı, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2018, s. 47
[761] Gös. Yer.

atmıştır.[762] Önceki dönemlerde saldırı öncesinde kurulan ittifaklar, günümüzde yerini, tehditlere karşı caydırıcı bir rol oynayan barış zamanı yapılan ittifaklara bırakmıştır.[763] Napolyon Savaşları sonrasında düzenlenen Viyana Kongresi ile Avrupa Uyumu ortaya çıkmış ve bu sayede sağlanan güç dengesinin, sistemdeki en güçlü üyeden daha güçlü olduğu görülmüştür.[764]

İttifak kavramının içeriğinde ve anlamında zamanla giderek bir değişimin yaşandığı görülmektedir. Marshall'a göre, 18. Yüzyılda devletler arasındaki sınırlı bir katılımı ifade eden ittifak kavramının içeriği, daha sonradan, devletler arasında, ortak bir düşman veya tehdide karşı ve şartları önceden net bir şekilde açıklanacak biçimde daralmıştır.[765] 19. Yüzyıla gelindiğinde ise devletlerin sayısı artmış ve diplomasi, dış politika gibi konular daha karmaşık bir hal almaya başlamış, bu dönem uluslararası sisteminin en önemli özelliklerinden birini, ittifak kurulması veya ittifaklardan çıkma gibi hususlarda kamuoyu, parlamento gibi demokratik unsurların etkisinin artması oluşturmuştur.[766]

2.2 İttifak Oluşumuna Yol Açan Faktörler

İttifak oluşturma önemli bir dış politika stratejisidir. Aynı veya benzer hedefleri paylaşan aktörler bir araya gelerek ittifak/müttefiklik ilişkisi kurabilirler. Devletlerin güvenliklerini ve güçlerini artırmak amacıyla oluşturmayı seçtikleri ittifaklar, askeri olan ve olmayan amaçlarla oluşturulabilirken, temelde güvenlik amacıyla kurulurlar.[767] Aynı şekilde ittifaklar, silahlanma ve strateji oluşturma gibi önemli bir güvenlik oluşturma biçimidir.[768]

---

[762] Gös. Yer.
[763] Mehmet Gönlübol, *Uluslararası Politika: İlkeler, Kavramlar, Kurumlar*, s. 78
[764] Barış Özdal-Kader Özlem, "Diplomasinin Değişen Karakteri: Dijital Diplomasi ve Kamu Diplomasisi Çağında Mıyız?", s. 265
[765] Charles Burton Marshall, *The Exercise of Sovereignty: Papers on Foreign Policy*, Baltimore, Maryland, 1965, s. 59'dan aktaran Fatih Bayezit, *Soğuk Savaş Sonrası Düzende Amerikan İttifakları: Türkiye ve Güney Kore Örnekleri (1991-2021)*, (Yalova Üniversitesi, Lisanüstü Eğitim Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Yalova, 2021, s. 84
[766] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, s. 102
[767] Glenn H. Snyder, "Alliance Theory: A Neorealist First Cut", s. 104
[768] Arnold Wolfers, "National Security As An Ambiguous Symbol", *International Security Volume 1: The Cold War and Nuclear Deterrence*, Ed. Barry Buzan-Lene Hansen, SAGE Publications, London, 2007, s. 18

İttifaklar, askeri olabileceği gibi, siyasi, ekonomik, kültürel, ideolojik konularda da kurulabilir. Güvenlik ve savunma konularının yanı sıra ideolojik, siyasi ve ekonomik gerekçelerle ittifak oluşturulması da mümkündür.[769] 1815 tarihli Kutsal İttifak ideolojik bir nitelik taşımaktayken[770], Ortak Pazar ise ekonomi temelli bir birlikteliktir.[771] NATO bir savunma ve güvenlik ittifakı olmanın yanı sıra, üyelerinin aralarındaki ekonomik sorunları çözmeyi ve ekonomik iş birliğini artırmayı kabul ettiği bir antlaşma ile kurulmuştur.[772] Morgenthau'ya göre NATO, çok uluslu bir örgütlenme olmanın avantajlarından yararlanarak, üyeleri arasında ekonomik ve siyasi istikrarı sağlamayı amaçlamaktadır.[773]

Brooks, Ikenberry ve Wohlfort, NATO'nun bir düşünce kuruluşu olan Atlantik Konseyi'nin oluşumuna da zemin hazırladığını ve bu kuruluşun, ABD ve Avrupalı müttefikler arasındaki siyasi iletişimi kolaylaştırdığını vurgulamaktadır.[774] Dolayısıyla ittifakların, güvenliğin yanı sıra uluslararası alanda etki artırma, ekonomik ve bilimsel kalkınma gibi amaçlarla da kurulduğu söylenebilir.[775] Alastair Smith'e göre ittifaklar, ister savaş ve savunma ile ilgili isterse dayanışma duygusuyla kurulmuş olsun, son tahlilde tüm bu farklı amaçlar birbiriyle ilişkilidir.[776] Kissinger'a göre ittifak, bir devletin konumu ile amaçları arasında uyum sağlamasına yardımcı olur.[777]

---

[769] Levent Yiğittepe, *NATO Güvenlik Politikaları ve Stratejileri*, 2. Baskı, Cinius Yayınları, İstanbul, 2020, s. 25
[770] Mehmet Gönlübol, *Uluslararası Politika: İlkeler-Kavramlar-Kurumlar,* s. 83
[771] Ortak Pazar, içerisinde insanların, paraların, malların ve hizmetlerin serbestçe dolaştığı, çok sayıda devletten oluşan bir ekonomik alandır. John McCormick, *Avrupa Birliği Siyaseti*, Çev. Doğancan Özsel, Adres Yayınları, Ankara, 2015, s. 94
[772] Raymond F. Hopkins-Richard W. Mansbach, *Structure and Process in International Politics*, s. 326
[773] Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika Güç ve Barış Mücadelesi Cilt 2,* Çev. Baskın Oran-Ünsal Oskay, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1970, s. 670
[774] Stephen G. Brooks-G. John Ikenberry-William C. Wohlforth, "İleriye Doğru: Amerikan Müdahaleciliğinin Bir Müdafaası", *Uluslararası İlişkilerin Ustaları: Siyasete Yön Verenlerin Gözünden Dünya Meseleleri,* Der. Gideon Rose, Çev. Yavuz Kestane, Fol Kitap, Ankara, 2023, s. 100
[775] Fikret Birdişli, *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik: Kavram-Teori-Uygulama*, 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 350
[776] Alastair Smith, "Alliance Formation and War", *International Studies Quarterly,* Cilt 39, Sayı 4, 1995, s. 405
[777] Henry Kissinger, *Liderlik Dünya Stratejisiyle İlgili Altı Ders*, s. 163

Jack S. Levy ve Michael N. Barnett devletleri ittifak yapmaya iten tek nedenin güvenlikle ilgili kaygılar olmadığını belirtir. Buna göre devletlerin elinde ittifak dışında farklı dış politika enstrümanları da bulunmaktadır. Devletler bir yandan kendi askeri kaynaklarını güçlendirirken bir yandan da ittifak üyesi olmayı tercih edebilirler.[778] Ancak bir ittifak üyesi olmanın en avantajlı yanı, bir tehdidin varlığı halinde devletlerin kendi kaynak ve imkanlarını kullanabilme becerisi ile karşılaştırıldığında, ittifakın askeri gücünün ve yardımının çok daha hızlı ve etkili bir biçimde kullanılabilme şansının fazla olmasıdır.[779]

İttifaklar daha çok belirlenen amaca yönelik olarak taraflardan birinin kendi öz kaynakları ile bu hedefe ulaşamayacak olması nedeniyle kurulurlar.[780] Ulusal amaçlarını gerçekleştirmek isteyen devletler diğer devletler ile ittifak ilişkisi kurma yoluna giderler. Örneğin ABD'nin Monroe Doktrini sonrasında İngiltere ile yaptığı ittifak, ülkeyi sömürgeci güçlerden korumak için yapılmıştır.[781] Ortak hedefler, özellikle de güvenlik konusundaki ortak hedefler, Olson ve Zeckhauser'in belirttiği şekilde "kamusal mal" olarak da tanımlanabilir.[782] "Kamusal mal," örgütlerin ortak çıkarlarını temsil eden mal veya hizmet şeklinde olabilmektedir.[783] NATO örneğinde bu hizmet savunmadır. Morgenthau ittifakın tipik özelliklerinden birinin, tarafların toplam çıkarlarını ortak politikalara dönüştürme yeteneği olduğunu belirterek, kimi zaman çelişen çıkarları da bünyesinde barındıran ittifakların en önemli özelliklerinden birinin ittifakın dinamik doğası olduğunu belirtir.[784]

Kimi zaman özellikle büyük güçlerin ittifak politikalarını mevcut statükoyu değiştirmek için tercih ettiği görülürken[785] uluslararası düzeni değiştirmeyi

---

[778] Michael N. Barnett-Jack S. Levy, "Domestic Sources of Alliances and Alignments: The Case of Egypt, 1962-73", *International Organization*, Cilt 45, Sayı 3, 1991, s. 374
[779] Gös. Yer.
[780] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika,* s. 308
[781] Gös. Yer.
[782] Mancur Olson Jr.-Richard Zeckhauser, "An Economic Theory of Alliances", *The Review of Economics and Statistics,* s. 267
[783] Gös. Yer.
[784] Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika Güç ve Barış Mücadelesi Cilt 1,* s. 241
[785] James D. Morrow, "Alliances and Asymmetry: An Alternative To The Capability Aggregation Model of Alliances", *American Journal of Political Science*, Cilt 35, Sayı 4, 1991, s. 905

hedefleyen devletlerin ittifak kurma ve sürdürme konusunda pek başarılı olamadıkları da görülmektedir.[786]

İttifaklar devletler tarafından bir güvenlik önlemi olarak düşünülür. Özellikle ulusal güvenlikle ilgili taşınan endişeler, ittifakın belirleyici nedenlerinden biridir.[787] Bir ittifakın gerçekleşmesi için bir tehdidin söz konusu olması gerekir. Dolayısıyla ittifakların en ayırt edici özelliklerinin başında tehditlerin varlığı ve bu tehditlere yönelik olarak ortak hareket etme düşüncesi gelmektedir.[788] 1955 yılında kurulan Varşova Paktı, hem 1949 yılında kurulan NATO'ya hem de 1954 yılında Almanya'nın NATO'ya üye olarak alınmasına bir tepki olarak oluşturulmuştur.[789] Soğuk Savaş dönemindeki tehdit algılaması hem Batı hem de Doğu bloğu açısından karşılıklı olarak geçerli olmuştur.[790] BM'nin Kolektif Meşru Müdafaa ilkesi, ittifak oluşumunun önemli dayanaklarından biridir.[791] Randall L. Schweller'e göre ise ittifaklar her zaman bir tehdide yönelik olmak zorunda değildir. Aynı zamanda çıkar veya ödül elde etmek için de ittifak oluşturulabilir. Kazanım elde etme isteği, ittifak oluşturmada korku ve tehdit kadar belirleyicidir.[792]

İttifaklar, devletler tarafından izlemiş oldukları politikalara meşruiyet kazandırmak amacıyla oluşturulabilir.[793] Nitekim bu sayede devletler, Hopkins ve Mansbach'ın da belirttiği gibi, bir örgüt veya ittifak çatısı altında hareket ederek, tek başlarına hareket etmeleri halinde elde edemeyecekleri meşruiyeti elde ederler.[794] Ole Holsti, P. T. Hopmann ve John D. Sullivan ise ittifak oluşumunda dışsal ve içsel

---

[786] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika,* s. 319
[787] David Lalman-David Newman, "Alliance Formation and National Security", *International Interactions,* Cilt 16, Sayı 4, 1991, s. 240
[788] Hasan B. Yalçın, "İttifaklar", s. 400
[789] Elnur Paşa, "Varşova Paktı: Tarihsel-Siyasi Bir Analiz", *Uluslararası Güvenlik ve Uluslararası Örgütler: Kavramlar, Yaklaşımlar ve Kurumlar*, Ed. Arif Bağbaşlıoğlu, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 316
[790] Mustafa Türkeş, "NATO Bağlamında ABD-Türkiye İlişkilerinde Devamlılık ve Değişim", *20. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*, Der. Faruk Sönmezoğlu, 4. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2016, s. 373
[791] Der. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü,* s. 316
[792] Randall L. Schweller, "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In", *International Security*, Cilt 19, Sayı 1, 1994, s. 79
[793] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika,* s. 310
[794] Raymond F. Hopkins-Richard W. Mansbach, *Structure and Process in International Politics*, s. 304

olmak üzere iki etkinin varlığından söz eder. Onlara göre dışsal faktör uluslararası sistemin yapısından kaynaklanırken, içsel faktör devletlerin kendi iç yapılarından hareketle ittifak oluşturup oluşturmama konusunda kendi tercihlerinin belirgin olduğunun altını çizer.[795] İçsel gereksinimler bir ayaklanmayı bastırma, rejim değişikliğini önleme, ülkede iç istikrarı koruma türünden bir ihtiyaca karşılık gelebilir.[796] Özellikle zayıf ve küçük devletler bu türden sebeplerle ittifak oluşturma yoluna gidebilmektedir.[797]

Steven R. David Üçüncü Dünya Ülkeleri üzerinden geliştirdiği analizinde, bir devletin diğer devletlerle iş birliği yapmasının ana nedeninin rejimin beka kaygısı ve yönetici elitler ile ilişkili olduğunu belirtir.[798] Kimi zaman liderler ülke çıkarları pahasına kendi konumlarını muhafaza etmeyi seçebilirler.[799] İttifakların kuruluşu uluslararası ilişkilerin geleneksel teorileri tarafından sıklıkla güvenlik kaygıları ile ilişkilendirilmekle beraber, yeni dönem teorileri diğer bazı faktörler üzerinde de durmaktadır. Bunların en başta gelenleri kimlik ve ortak değerlerdir. Zira devletler tarafından paylaşılan ortak değerler ve organizasyonlar da ittifak kuruluşlarında belirleyici rol oynar.[800] Özetlemek gerekirse ittifakların, ortak bir amaç doğrultusunda hareket eden devletlerin, maliyetleri azaltıp paylaşmak, güç dengesi oluşturmak, amaca yönelik meşru bir zemin elde etmek, ekonomik açıdan kalkınmak, ülke içinde istikrarı sağlamak, prestijlerini artırmak, statükoyu değiştirmek türünden sebeplerle kurulduğu söylenebilir.

2.3 Güç Dengesi ve İttifaklar

Uluslararası ilişkiler teorilerinden Realizm, ittifakların kökenlerine yönelik olarak çeşitli açıklamalar geliştirmiştir. Güç Dengesi kuramı bunlardan biridir. Güç

---

[795] O. Holsti-P. T. Hopmann-John D. Sullivan, *Unity and Disintegration in Internaional Alliances,* Wiley-Interscience Publication, New York, 1973, s. 4'ten aktaran Kadir Ertaç Çelik, *Kimlikler Güç Dengesi ve İttifaklar: Kazakistan Örneği* (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2014, s. 35

[796] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika,* s. 311

[797] Gös. Yer.

[798] Steven R. David, "Explaining Third World Alignment", *World Politics*, Cilt 43, Sayı 2, 1991, s. 240

[799] Steven R. David, "Explaining Third World Alignment", s. 244

[800] Randolph M. Siverson-Juliann Emmons, "Democratic Political Systems and Alliance Choices in the Twentieth Century", *The Journal of Conflict Resolution*, Cilt 35, Sayı 2, 1991, s. 291

dengesi ile Realizmin birbiriyle bu kadar ilişkili olmasının en başta gelen sebebi varsayımlarının benzer olmasıdır. Her ikisine göre de rasyonel bir aktör olan devletler anarşik uluslararası sistemde öncelikle kendi güvenliklerini sağlamaya yönelik hareket eder.[801] Buna karşın "Güç Dengesi" uluslararası ilişkilerde farklı anlamlarda kullanılabilen bir ifadedir. Bu nedenle teori üzerinde çalışan çok sayıda düşünür ve bir o kadar farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bu yönüyle herkes için geçerli bir teoriden ziyade, birden fazla güç dengesi teorisi olduğu söylenebilir.

Güç dengesinin, biri izlenen politika bir diğeri ise sistem olacak şekilde başlıca iki kullanımı söz konusudur. Politika olarak güç dengesi bir denge kurmak ve korumak anlamına gelirken, sistem olarak güç dengesi bir gücün diğerleri üzerinde hakimiyet kurmasının engellenmesini ifade eder. Burada otonom devletler ve politikalar söz konusudur. İlk anlamıyla güç dengesi Hobbesyen uluslararası sisteme bir cevapken, ikinci anlamıyla güç dengesi Grotiyen anlayışa karşılık gelir.[802]

Michael Sheehan, David Hume tarafından bilimsel bir yasa olarak uluslararası siyasetin temel kuralı kabul edilen "güç dengesi" Antik Yunan'dan itibaren görülse de kavrama ilk önemli katkıyı yapanın Rönesans dönemi tarihçisi Francesco Guicciardini olduğunu, Guicciardini'nin 15. Yüzyılda birbirlerinin gelişimini izleyen İtalyan şehir devletlerinin İtalyan yarımadasının kontrolü bakımından kendi aralarında bir güç dengesi oluşturmuş oldukları üzerinde durduğunu belirtmektedir.[803] Buna göre güç dengesi teorisinin altında yatan esas, tek bir devletin hâkim konumda olmayışı, tüm devletlerin nispi eşitlikleridir.[804] Bununla beraber 18. Yüzyıl dönemi İngiltere'sinde kavram daha farklı bir anlamda ele alınarak, İngiltere'nin Fransa Krallığı'na karşı müttefikleri ile olan politikalarını nasıl yürütmesi gerektiği üzerinde yoğunlaşan siyasi bir doktrin şeklinde kullanılmıştır.[805]

---

[801] Jack S. Levy-William R. Thompson, "Hegemonic Threats and Great-Power Balancing in Europe, 1495-1999", *Security Studies*, Cilt 14, Sayı 1, 2005, s. 6
[802] Michael Sheehan, *The Balance of Power: History and Theory*, Routledge, London, 1996, s. 53
[803] Michael Sheehan, *The Balance of Power: History and Theory*, s. 31
[804] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, s. 284
[805] Stella Ghervas, "Balance of Power vs. Perpetual Peace: Paradigms of European Order from Utrecht to Vienna, 1713-1815", *The International History Review*, Cilt 39, Sayı 3, 2017, s. 406

Dönemlere ve tanımlayan aktörlere göre değişen bu farklı anlamlandırma çabaları uluslararası ilişkiler disiplini düşünürlerinde de açıkça görülmektedir.

Örneğin Ernst B. Haas'a göre kavramın sekiz farklı anlamı vardır.[806] Haas'a göre güç dengesi; sistem, gücün dağılımı, güç politikası, denge, üstünlük, barış ve istikrar, istikrarsızlık ve savaş, evrensel tarih yasasından oluşur.[807] Tayyar Arı'ya göre güç dengesi; güçler arasındaki bir denge durumunu ifade edebileceği gibi, bazen devletlerin kendi lehine olan güç dağılımını bazen de kendi üstünlüğünü artırmak için yapılan faaliyetleri kapsamaktadır.[808] Tanımlama konusunda "denge" kavramına vurgu yapan Palmer ve Perkins'e göre güç dengesi ise, sistemdeki bir devletin aşırı güçlenerek diğer devletleri tehdit edebilecek konuma gelmemesi için ittifak oluşturulması anlamına gelmektedir.[809] Hedley Bull'a göre ise güç dengesi, hiçbir devletin diğer devletler üzerinde baskı kuramadığı bir sistem olarak tanımlanmaktadır.[810]

Güç dengesi teorisi, ulus devletlerin başka devletlerle ittifak yaparak, ittifak dışında kalan devletleri dengeleme politikası izlediği hipotezi üzerine temellenmiştir.[811] Güç dengesi, 17. Yüzyıldan başlayarak zaman içinde uluslararası siyasetin önemli bir bileşeni haline gelirken, 1713 tarihli Utrecht Anlaşması ile diplomatik metinlere girmeye başlayan güç dengesi, bu tarihten itibaren yazılı metinlere de dökülen temel bir norm halini almıştır.[812]

Güç dengesi doğa halindeki "anarşi" mantığının ötesinde, üniter bir aktör olan devletlerin mücadelesinin her zaman savaş ile sonuçlanmadığını, devletlerin kimi durumlarda güvenlik ikilemi yerine aralarındaki dengeyi temel alan dayanışmacı bir

---

[806] Ernst B. Haas, "The Balance of Power: Prescription, Concept, or Propaganda", *World Politics,* Cilt 5, Sayı 4, 1953
[807] Ernst B. Haas, "The Balance of Power: Prescription, Concept, or Propaganda", s. 447-457
[808] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika,* s. 279
[809] Norman D. Palmer-Howard C. Perkins, *International Relations: The World Community in Transition,* 2. Baskı, Houghton Mifflin Company, Boston, 1957, s. 243
[810] Hedley Bull, *The Anarchical Society A Study of Order in World Politics,* Columbia University Press, New York, 1977, s. 101
[811] Damla Cihangir Tetik, "Sosyal Bilimlerde Teorik Makale Yazımı ve Uluslararası İlişkiler Disiplinindeki Yansımaları", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 42, Özel Sayı 1, 2021, s. 41
[812] Cemil Oktay, *Modern Toplumlarda Savaş ve Barış*, s. 82

pratik geliştirebildiğinin altını çizer.[813] Bu yönüyle güç dengesinin, sürekli olarak savaşa gitmek yerine müzakere süreçlerini de işletebildiğini belirtmek mümkündür.[814] Güç dengesi üzerine yapılan analizlerde başlıca iki ismin öne çıktığı görülür. Bunlar; Hans J. Morgenthau ve Kenneth N. Waltz'dur.

Hans J. Morgenthau güç dengesi oluşturmak için devletlerin kullanabileceği dört temel araçtan söz eder. Bunlar; böl ve yönet, tazminat/toprak kazanımı, silahlanma ve ittifak oluşturmadır.[815] Böl ve yönet yönteminde temel amaç rakipleri bölünmüş şekilde tutarak zayıf durumda bırakmaktır. Yılmaz'a göre günümüzde böl ve yönetin tercih edilmesinin en önemli sebepleri arasında devletlerin iç işlerine müdahale olanağının bulunması, terörün kullanılması ve demokrasi projeleri türünden nedenler sayılabilir.[816] Tazminat ve toprak kazanımı, 18 ve 19. Yüzyıllarda sıkça kullanılmış bir yöntemdir.[817] Silahlanma ise bir devletin askeri gücünü artırarak güç dengesi sağlamaya çalışmasıdır. Oldukça sık kullanılan bu yöntem, getirdiği maliyetler ve diğer devletler üzerinde korku, şüphe ve güvensizlik uyandırması sebebiyle risk barındırır.[818]

Hans J. Morgethau'ya göre ittifaklar, çok sayıda devletten oluşan uluslararası sistemde, güç dengesinin temel ve vazgeçilmez bir fonksiyonudur.[819] Morgenthau'ya göre devletler konumlarını iyileştirmek için başlıca üç yol izleyebilir. Buna göre, kendi güçlerini artırma yoluna giderler, diğer devletlerle güçlerini birleştirirler veya diğer devletlerin güçlerini rakip güçlere katmasını engelleyebilirler.[820] Ancak bir ittifaka katılıp katılmama konusunda verilecek karar, Morgenthau'ya göre bir prensip meselesi değil, fayda-maliyet analizi ile hesaplanan bir durumdur.[821] Nitekim Morgenthau, eğer devletler kendi güçleri ile kendilerini koruyabileceklerine

[813] Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori, Analiz", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 51, Sayı 1, 1996, s. 87
[814] Morton A. Kaplan, "Güç Dengesini Oluşturan ve Parçalayan Süreçler", *Uluslararası İlişkilerde Güç Dengesi*, Ed. Adil Calap, Ekin Yayınevi, Bursa, 2021, s. 62
[815] Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika Güç ve Barış Mücadelesi Cilt 1*, s. 231-235
[816] Sait Yılmaz, *Uluslararası Güvenlik: Teori, Pratik ve Gelecek*, s. 356
[817] Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika Güç ve Barış Mücadelesi Cilt 1,* s. 232
[818] Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika Güç ve Barış Mücadelesi Cilt 1,* s. 234
[819] Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika Güç ve Barış Mücadelesi Cilt 1,* s. 235
[820] Gös. Yer.
[821] Gös. Yer.

inanıyorsa veya maliyetler ittifaka girmenin sağlayacağı faydadan büyükse devletlerin ittifak yapmayı tercih etmeyeceğini belirtir.[822] Burada ortak çıkarlar önemlidir. Ancak ortak çıkarlar her zaman kendiliğinden ittifak oluşumuna neden olmaz. Bunun nedeni, çıkarlar konusunda anlaşan ülkelerin izleyecekleri politikaların ve amaçlarının farklılaşma ihtimalidir.[823]

İttifakların güç dengesi sonucunda gerçekleştiği durumlarda iki farklı durum söz konusudur. Her iki tarafta da status quo'yu destekleyen veya emperyalist olmak üzere aynı politikayı izleyen devletlerin bulunması gerekir.[824] Ayrıca gerekli durumlarda bu iki taraf arasında dengeyi sağlayan ve sürdüren, Holder of Balance[825] (Dengenin Dengeleyicisi) denilen bir güç daha bulunabilir. Sürekli bir dostu veya düşmanı olmayan bu ülkenin tek amacı, kendi durumuna bakmaksızın mevcut dengenin sürdürülmesine yardımcı olmaktır.[826] Morgenthau'nun ifadesiyle belirtmek gerekirse; "*Dengeleyici bir devletin sistemdeki tek amacı dengenin muhafaza edilmesidir*."[827] Bunu yaparken diplomatik esnekliği kullanarak, zayıf olanı güçlü olana karşı koruma ve kollama, gerekli hallerde askeri güç kullanmaya varan politikalar izleyebilir.[828]

Henry Kissinger'a göre güç dengesinin öncelikli amacı, tek bir devletin başat güç olmasını engelleyerek uluslararası düzeni korumaktır. Buna göre güç dengesinin temelinde çatışmaları önlemekten çok, olabildiğince sınırlandırmak yatmaktadır.[829] Napolyon Fransa'sına karşı oluşturulan 1815 tarihli Kutsal İttifak bu yönde atılmış bir adım olarak değerlendirilebilirken, Napolyon Savaşları sonrasında İngiltere öncülüğünde başlayan periyodik kongreler sisteminin de mevcut dengeyi sürdürmeyi

---

[822] Gös. Yer.
[823] Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika Güç ve Barış Mücadelesi Cilt 1*, s. 237
[824] Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika Güç ve Barış Mücadelesi Cilt 1*, s. 452
[825] On sekizinci ve On Dokuzuncu Yüzyıl Avrupası'nda güç dengesi ilişkisinde dengenin unsurlarından birisi. Bu türden bir denge anlayışında taraflar arasındaki üçüncü bir öğe de daima zayıf kalanın yanında yer alarak dengeyi dengeleyendir. Faruk Sönmezoğlu-Y. Gökalp Yıldız-D. Ülke Arıboğan-Beril Dedeoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s. 102
[826] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi,* s. 790
[827] Hans J. Morgenthau, "Uluslararası Güç Dengesi Üzerine", *Uluslararası İlişkilerde Güç Dengesi*, Ed. Adil Calap, Ekin Yayınevi, Bursa, 2021, s. 20
[828] Michael Sheehan, "The Place of the Balancer of Power Theory", *Review of International Studies*, Cilt 15, Sayı 2, 1989, s. 124
[829] Henry Kissinger, *Diplomasi,* s. 59

amaçlamış olduğu belirtilebilir.[830] İngiltere'nin Viyana Kongresi dönemindeki dış politikasının değişmez prensibi, Henry Kissinger'ın ifadesiyle güç dengesinin koruyucusu olmaktır.[831]

Kenneth N. Waltz politik düzenin belirleyici iki ilkesi bulunduğunu belirtir.[832] Bunlar, iç siyasi yapının işleyişi ile ilgili olan "hiyerarşi" ve uluslararası politik yapıyla ilgili olan "anarşi"dir.[833] Waltz'a göre anarşik bir yapıda hareket eden devletlerin siyasetini belirleyen ilke Realpolitiktir. Realpolitik dış politikanın yürütülme biçimini ifade eder.[834] İşte Güç Dengesi teorisi bu şekilde izlenen yöntemlerin sonucunu açıklar.[835] Yani Waltz güç dengesinin bir sonuca yönelik olduğunu belirtmekte, bunun da aktörlerin niyetlerinden bağımsız olduğunu ifade etmektedir. Kesin olan, dengeleme stratejisi ile bir sonuç olarak ortaya denge durumunun çıkmasının birbirinden ayrı tutulması gerektiğidir.[836] Nitekim Waltz'a göre bu dengeleme kendiliğinden de oluşabilir. Dolayısıyla Waltz, kendine yeterliliğin zorunlu olduğu bir güç dengesi sisteminde, devletlerin arzu etmedikleri sonuçlarla karşılaşmamak için birbirlerine yardım ettiklerini, bunun sonucunda da güç dengesinin ortaya çıktığını belirtmektedir.[837]

Teori hakkında net sınırlar çizmenin zorluğunu kabul eden Waltz, yine de güç dengesi teorisi için birkaç temel özellik sıralar. Buna göre devletler öncelikle kendi varlıklarını korumak isteyen, mümkünse dünya hakimiyeti peşinde koşan aktörlerdir.[838] Kenneth N. Waltz devletlerin sahip oldukları araçlarla amaçlarına

---

[830] Henry Kissinger, *Diplomasi*, s. 69
[831] Henry Kissinger, *Diplomasi*, s. 91
[832] Richard Little, *The Balance of Power in International Relations: Metaphors, Myths and Models*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, s. 174
[833] Gös. Yer.
[834] Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, s. 117
[835] Gös. Yer.
[836] Jack S. Levy, "What Do Great Powers Balance Against and When?" *Balance of Power Theory and Practise in the 21th Century*, Ed. T. V. Paul-James J. Wirtz-Michel Fortmann, Stanford University Press, California, 2004, s. 36
[837] Kenneth Waltz, "Güç Denge Teorisi", *Uluslararası İlişkilerde Güç Dengesi*, Ed. Adil Calap, Ekin Yayınevi, Bursa, 2021, s. 44-45
[838] Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, s. 118

olabilecek en optimal şekilde ulaşmaya çabaladığını ancak bunu her zaman başarabilecek güçte olmadıkları için bir güç dengesi teorisi gerektiğini belirtmiştir.[839]

Waltz bu noktada başlıca iki yöntem belirtmektedir. Bunlardan ilki içe yönelik çabalar, ikincisi ise dışa yönelik çabalardır.[840] İç çabalar ekonominin güçlendirilmesi ve askeri gücün artırılması iken, dış çabalar kendi ittifakını güçlendirmedir.[841] İç çabalara örnek olarak II. Dünya Savaşı sonrasında ABD ve SSCB verilebilir. Devletlerin ittifak yapmalarındaki başlıca amaçsa, güç dengesini korumaktır. Yani devletler yükselen bir gücü dengelemek için bir araya gelirler.[842]

Waltz'a göre güç dengesi, anarşinin hâkim olduğu bir kendine yardım sisteminde, iki veya daha fazla devletin ortak amaç doğrultusunda bir araya gelmesini ifade eder.[843] Waltz, güç dengesinin korunmasının, devletlerin izledikleri politikaların onu desteklemesiyle mümkün olduğunu, dolayısıyla burada dengenin amacının sistemin istikrarını, onu oluşturan öğelerin çıkarlarını ve çeşitliliğini ortadan kaldırmadan korumak olduğunu belirtir.[844]

2.4 Tehdit Dengesi ve İttifaklar

Neo-Realist kuramcılar arasında yer alan Stephen M. Walt, "The Origins of Alliances" isimli çalışmasında ittifak kuramlarını incelemiştir.[845] Stephen M. Walt, ittifak oluşumunda Kenneth N. Waltz'un güç dengesi teorisi yerine bir tehdit dengesi teorisinden söz eder.[846] Böylece Walt'un uluslararası politikadaki devlet davranışının kökeninde gücün değil, tehditlerin dengelenmesini öne çıkardığı görülür. Dengeleme burada ortak nokta olmakla beraber, güç dengesi ve tehdit dengesi bu dengelemeye yol açan sebepler konusunda ayrışmaktadır. Walt'a göre burada en önemli soru

[839] Gös. Yer.
[840] Gös. Yer.
[841] Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, s. 118
[842] Sait Yılmaz, *Uluslararası Güvenlik: Teori, Pratik ve Gelecek*, s. 363
[843] Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, s. 118
[844] Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, s. 120
[845] Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances,* Cornell University Press, New York, 1987
[846] Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances,* s. 5

şudur[847]: Devletler, tehdit edici güçlere karşı dengeleme için mi ittifak yapar yoksa en fazla tehdit algılanan devletlerin peşine mi takılırlar?

Stephen M. Walt buradan hareketle ittifakların güce karşı değil tehdide karşı oluşturulduğunun altını çizer.[848] Burada dikkate alınması gereken nokta ise kapasite ve niyetlerin mahiyetidir.[849] Walt bu noktada başlıca dört tehdit sayar. Bunlar toplam güç, coğrafi yakınlık, saldırgan niyetler ve saldırgan güçtür.[850] Toplam güç, tehdit algılanan devletin sahip olduğu mevcut gücün (askeri güç, ekonomik gelişmişlik vb.) kapasitesini ifade ederken, coğrafi yakınlık tehdit algılanan devletin ne kadar yakında bulunduğunu, saldırgan güç saldırı gücüne sahip olan devletlerin zayıf devletlere göre bir ittifak oluşumunu etkileme ihtimalini, saldırgan niyet ise tehdit olarak görülen devletin ne kadar agresif olduğunu belirtmektedir.[851] Walt'a göre bu dört tehdidin dışında kalan ve ittifak oluşumuna katkısı olduğu düşünülen, örneğin ideoloji gibi sebepler ise ikincil plandadır ve ideoloji çoğu kez birleştirici ve bütünleştirici olmaktan uzaktır.[852]

Tehditler devletler tarafından kendi güvenliklerine karşı bir problem olarak algılanır.[853] Yükselen bir güce karşı algılanan tehdit, güvensizlik ve emniyetsizlik, denge kurma olasılığını da artırır.[854] Thompson'a göre, NATO'nun kuruluşunda 1949 yılında atom tekelinin kırılmasıyla beraber SSCB'den algılanan tehdidin büyümesi etkili olmuştur.[855] II. Dünya Savaşı sonrasında Truman Doktrini ve Marshall Yardımı ile başlayan ve Türkiye'nin 1952 yılında NATO üyesi olmasıyla

---

[847] Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances,* s. 3
[848] Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances,* s. 5
[849] Stephen M. Walt, "Testing Theories of Alliance Formation: The Case of Southwest Asia", *International Organization,* Cilt 42, Sayı 2, 1988, s. 281
[850] Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances,* s. 22
[851] Stephen M. Walt, "Alliance Formation and the Balance of World Power", *International Security,* Cilt 9, Sayı 4, 1985, s. 9-13
[852] Stephen M. Walt, "Alliance Formation and the Balance of World Power", s. 21
[853] Gülşah Köprülü, *Soğuk Savaş Ronald Reagan'ın Rollback Stratejisi,* Çizgi Kitabevi, Konya, 2018, s. 55
[854] Steve Yetiv, "The Travails of Balance of Power Theory: The United States in the Middle East", *Security Studies,* Cilt 15, Sayı 1, 2006, s. 70-71
[855] Jack Thompson, "The US role in NATO", *NATO and Transatlantic Relations in the 21st Century: Foreign and Security Policy Perspectives,* Ed. Michele Testoni, Routledge, Oxon-New York, 2021, s. 20

devam eden Türkiye-ABD ittifakının da bu türden bir tehdit ve güvenlik algılaması sonucunda oluşmuş olduğu belirtilebilir.[856] Bu ittifak, Johnson Mektubu, Haşhaş Sorunu, silah ambargosu türünden krizlere rağmen devam etmiştir. Bu doğrultuda ise pazarlık payının, sorunlara, anlaşmazlıklara ve dayatmalara rağmen ittifakların sürdürülmesine yardımcı olduğu düşünülebilir.[857] Ancak Walt, etkili bir dengelemenin saldırgan güç üzerinde caydırıcı bir etki yapmasına karşın, tehdit dengesinin her zaman savaş olasılığını ortadan kaldırmadığının altını çizer. Özellikle liderlerin saldırgan tutum sergileyen devletler konusunda yapacağı yanlış hesaplamalar veya bir tehdide karşı güçsüz bir ittifak kurulması, sonu savaşa varan problemlerin ortaya çıkmasına neden olabilir.[858]

David Singer'a göre tehditler, tahmin edilen kapasite ve tahmin edilen niyetlerin bileşiminden oluşur.[859] Buna göre Singer şöyle bir formülasyon yapar: "Tehdit-Algı = Tahmin Edilen Kapasite x Tahmin Edilen Niyet."[860] Burada özellikle askeri bir güç konusundaki yeterlilik ve kapasite, diğer aktörlerce kendilerine karşı bir tehdit unsuru olarak değerlendirilmektedir.[861] Graham Allison'a göre de tarihte büyük bir gücün yükselen bir güç tarafından tehdit edildiği on altı vaka söz konusudur. Ve de bunlardan on ikisi savaşla sonuçlanmıştır.[862] Günümüzde ABD ile Çin arasındaki rekabetten hareketle Allison, tehdit edilen büyük gücün kısa vadede olmasa da uzun vadede çatışma pratiğini tetikleyecek bir olay yaşanması halinde, ilişkinin savaşa yol açabileceğini belirtmektedir.[863] Graham Allison buna "Thucydides Tuzağı" ismini vermektedir.[864]

---

[856] Kürşat Korkmaz, *Zoraki Birliktelik*, 2. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2019, s. 100
[857] Davut Ateş, "İttifak/Bütünleşmenin İç Politikadaki İzdüşümü: Türkiye'nin Geleneksel İç Tehditleri ve Atanmışlar/Seçilmişler Gerginliği", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 19, 2008, s. 7
[858] Stephen M. Walt, "Alliances, Threats, and U.S Grand Strategy: A Reply to Kaufman and Labs", *Security Studies*, Cilt 1, Sayı 3, 1992, s. 452
[859] J. David Singer, "Threat-Perception and Armament-Tension Dilemma", *The Journal of Conflict Resolution*, Cilt 2, Sayı 1, 1958, s. 94
[860] Gös. Yer.
[861] Gös. Yer.
[862] Graham Allison, "The Thucydides Trap: Are the U.S. and China Headed for War?", https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/09/united-states-china-war-thucydides-trap/406756/ (Erişim Tarihi: 12.12.2022)
[863] Graham T. Allison, "Destined for War?", *The National Interest*, Sayı 149, 2017, s. 11
[864] Gös. Yer.

İttifak oluşumunda tehdidin rolüne tarihsel süreçten ilk örneğin Peloponnessos Savaşları olduğu söylenebilir. Thucydides aynı ismi taşıyan eserinin ilk bölümünde bu savaşın nedenleri arasında Atina ve Sparta ile müttefiklerinin birbirlerine karşı tehdit algılamaları üzerinde durmaktadır.[865] Atina'nın artan gücüne karşı Spartalıların müttefiklerinin, Sparta'yı savaş konusunda yapılan oylamada olumlu yönde oy vermesi için zorladıkları, özellikle de Korinthosluların kent devletlerine baskı yaparak onları karşılaştıkları tehdide karşı savaşa girmeye zorladıkları görülür.[866] NATO'nun kurulması bakımından, bir görüşe göre, Sovyetler Birliği'nden gelebilecek olası tehditler, II. Dünya Savaşı sırasındaki Sovyetler Birliği işgalinden daha belirleyicidir.[867] Stephen M. Walt tehdit dengesinin ittifak oluşumu üzerindeki etkisine en yakın tarihli örnek olarak, İsveç ve Finlandiya'nın 2022 yılında Rusya'nın Ukrayna'yı işgali üzerine NATO üyeliğine başvurmalarını göstermektedir.[868] Buna göre, Rusya'nın silahlı güç kullanımı, Finlandiya ve İsveç'in tehdit algısını artırmış ve bu ülkeler uzun süren tarafsızlık politikasından sonra NATO üyeliğini ek bir güvence olarak değerlendirmeye başlamıştır.[869]

Devletlerin ortaya çıkan tehditlere karşı, Dengeleme (Balancing) ve/veya Peşine Takılma (Bandwagoning) yoluna gittikleri söylenebilir. Walt'un da belirttiği gibi, Dengeleme ve Peşine Takılma uluslararası alanda devletlerin tehditler karşısındaki temel davranış biçimlerindendir.[870]

2.4.1 Dengeleme (Balancing)

Dengeleme kavramı hegemon güç olma potansiyeli ve amacı olan devlete karşı, daha zayıf olan tarafın desteklenmesi demektir.[871] Savunmacı bir karaktere sahip olan dengeleme, tehdide yönelik olarak verilen tepkidir. Burada amaç

---

[865] Thukydides, *Peloponnesos Savaşları*, s. 44
[866] Thukydides, *Peloponnesos Savaşları*, s. 56
[867] Timothy Andrews Sayle, *Enduring Alliance: A History of NATO and the Postwar Global Order*, Cornell University Press, New York, 2019, s. 11
[868] Stephen M. Walt, "Friends in Need: What the War in Ukraine Has Revealed About Alliances", https://www.foreignaffairs.com/ukraine/friends-in-need-war-in-ukraine-alliances-stephen-walt (Erişim Tarihi: 19.02.2023)
[869] Gös. Yer.
[870] Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, s. 17
[871] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 863

potansiyel saldırganı caydırarak devletin güvenliğini sağlamaktır.[872] Dengeleme, bir devletin stratejisini ve dış politikasını belirleyen en önemli unsurdur.[873] Robert J. Art ve diğerlerine göre dengeleme, daha iyi bir konuma gelebilmek için devletler tarafından başka devletlere veya koalisyonlara karşı geliştirilen davranışlar bütünüdür.[874] Bu tür davranışlara örnek olarak; askeri gücün ve ekonomik gücün artırılması, resmi ittifaklar oluşturulması, resmi olmayan koalisyonlar kurulması, uluslararası örgütlerde oy hakkı ve gerekli durumlarda veto hakkının kullanılması gösterilebilir.[875]

Burada karşımıza dengeleme türleri çıkmaktadır. Art ve diğerlerinin örneğinde sayılan dengeleme yöntemlerinden ilk üçü yani askeri güç, ekonomik güç ve resmi ittifaklar sert dengelemeye, diğerleri ise yumuşak dengelemeye karşılık gelmektedir.[876] Fortmann, Paul ve Wirtz'e göre sert dengelemenin ortaya çıkması için bazı koşullar vardır.[877] Buna göre öncelikle devletin kendi güvenliğine yönelik ciddi bir askeri tehdit algılaması ve bununla beraber beka kaygısı hissetmesi gerekir.[878] Bir diğer neden ise uluslararası sistemde yoğun bir rekabet ortamının var olmasıdır.[879]

Uluslararası kurumlarla iş birliği, askeri olmayan araçların kullanımı, diplomasi kanallarının açık tutulması türünden araçları kapsayan yumuşak dengelemenin en önemli özelliği ise gelecekte uygulanabilecek daha sert dengeleme yöntemleri için iş birliği fırsatları yaratmasıdır.[880] Brooks ve Wohlforth, Rusya ile

---

[872] Seçkin Barış Gülmez, "Realizm: Ak Gezenler ve Anarşi", s. 61
[873] Ayşen Aysun Kızıl-Hüseyin Emiroğlu, "Doğu Asya'da İttifakların Mantığı: Bir Strateji Paradoksu", *Ahi Evran Akademi*, Cilt 2, Sayı 2, 2021, s. 115
[874] Robert J. Art-Stephen G. Brooks-William C. Wohlforth-Keir A. Lieber-Gerard Alexander, "Striking the Balance", *International Security*, Cilt 30, Sayı 3, 2005-2006, s. 183
[875] Robert J. Art-Stephen G. Brooks-William C. Wohlforth-Keir A. Lieber-Gerard Alexander, "Striking the Balance", *International Security*, Cilt 30, Sayı 3, 2005-2006, s. 184
[876] Gös. Yer.
[877] Michel Fortmann-T. V. Paul-James J. Wirtz, "Conclusions: Balance of Power at the Turn of New Century" *Balance of Power Theory and Practise in the 21th Century*, Ed. T. V. Paul-James J. Wirtz-Michel Fortmann, Stanford University Press, California, 2004, s. 365
[878] Gös. Yer.
[879] Gös. Yer.
[880] Robert A. Pape, "Soft Balancing Against the United States", *International Security*, Cilt 30, Sayı 1, 2005, s. 17

Çin ve Hindistan arasındaki stratejik iş birliğini bu bağlamda değerlendirerek, bu iş birliğinin özellikle askeri teknoloji transferi bakımından yumuşak dengelemeye iyi bir örnek oluşturduğu üzerinde durmaktadırlar.[881] Onlara göre Rusya bu sayede kendi askeri savunma yeteneklerini artırırken bir yandan da bölgesel güvenlik açısından ABD bu bölgeden dışlanmaktadır.[882]

Dengeleme iç ve dış dengeleme olarak ikiye ayrılmaktadır.[883] İç dengeleme daha çok devletlerin kendi kaynakları ile gücünü artırmaya çalışmasıdır.[884] Silahlanma bunların en başında gelse de gücünü artıran bir devletin davranışlarının karşı tarafta da aynen tekrarlanması bir güvenlik ikilemi yaratabileceğinden, burada önemli olan orantılı bir şekilde silahlanmaya gidilmesidir.[885] Dış dengeleme ise ittifak kurarak gerçekleştirilir. İttifak oluşturma klasik bir dış dengeleme yöntemidir.[886] Dış dengeleme ile devletler güçlü olan tarafa karşı caydırıcılık kazanmaya çalışırlar.[887] Bunun sonucunda da bir güç dengesi meydana gelir.[888]

Dengeleme konusunda bir diğer ayırım da yakından ve uzaktan dengeleme şeklindedir. Bir devletin ulusal çıkarları açısından önem taşıyan bir bölgeye güç unsurlarını konuşlandırmasına yakından dengeleme denirken, uzaktan dengeleme ise ulusal çıkarlar açısından önem taşıyan bölgelerde, ulus inşası gibi askeri faaliyetler yürütmek yerine, maliyetlerin devredilmesi stratejisinin izlenmesidir.[889] Measheimer ve Walt'a göre, ABD'nin Kore Savaşı sırasında kendi askerlerini harekete geçirmesi yakından dengelemeye, Soğuk Savaş döneminde, 1968 yılını kadar, petrol

---

[881] Stephen G. Brooks-William C. Wohlforth, "Hard Times for Soft Balancing", *International Security*, Cilt 30, Sayı 1, 2005, s. 83
[882] Gös. Yer.
[883] Seçkin Barış Gülmez, "Realizm: Ak Gezenler ve Anarşi", s. 61
[884] Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics,* s. 168
[885] Seçkin Barış Gülmez, "Realizm: Ak Gezenler ve Anarşi", s. 61
[886] Cihan Dizdaroğlu, "İttifaklar ve Uluslararası Güvenlik: NATO Örneği", *Uluslararası İlişkilerde* Güvenlik, Der. Başar Baysal, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2022, s. 202
[887] Seçkin Barış Gülmez, "Realizm: Ak Gezenler ve Anarşi", s. 61
[888] Gös. Yer.
[889] Erdem Özlük, "Dengeleme mi Peşine Takılmak mı?: Dış Politika Stratejilerini Yeniden Düşünmek", *Gazi Akademik Bakış,* Cilt 10, Sayı 20, 2017, s. 242

bakımından zengin bir bölge olan Körfez ülkeleri üzerinde İngiltere'nin nüfuz tesis etmesine rıza göstermesi uzaktan dengelemeye örnek verilebilir.[890]

Kenneth N. Waltz'a göre anarşik uluslararası sistemde devletler daha çok dengeleme stratejisini tercih eder.[891] Bununla birlikte her koşulda geçerli olan, statik ve evrensel bir davranış kalıbının olmadığı görülmektedir. Stephen M. Walt da devletlerin Peşine Takılma yerine Dengelemeyi tercih etmelerinin daha sık görüldüğünü belirtir.[892] Stephen M. Walt'a göre özellikle bölgesel güçler söz konusu olduğunda, peşine takılma yerine dengeleme daha çok tercih edilen bir seçenektir. Nitekim büyük güçlerin aksine bölgesel güçler küresel çaplı güç dengesine karşı daha kayıtsızdır.[893] Walt, tehditlerin belirsiz veya düşük yoğunluklu olduğu durumlarda ise devletlerin dengelemeye daha az meyilli olacağını, hatta tarafsız kalmayı bile tercih edeceğini belirtir.[894]

2.4.2 Peşine Takılma (Bandwagoning)

Peşine Takılma (Bandwagoning) kavramı bir devletin egemenliğini korumak ve bekasını sürdürmek için tehdit olarak görülen güçlü devletlere karşı ittifak oluşturmak yerine, onunla bir arada bulunarak iş birliği yapması şeklinde tanımlanabilir.[895] Kang'a göre bu iş birliği diplomatik, ekonomik ve askeri yönleri içermektedir.[896] Güç dengesinin aksine, burada güçlü olan devlete karşı bulunma değil, onun yanında yer alma söz konusudur.[897]

Stephen M. Walt'a göre özellikle güçsüz ve zayıf devletler Peşine Takılma stratejisi izlemeye daha yatkındır.[898] Walt'a göre peşine takılma stratejisinin tercih

---

[890] John J. Mearsheimer-Stephen M. Walt, "The Case for Offshore Balancing: A Superior U.S. Grand Strategy", *Foreign Affairs,* Cilt 95, Sayı 4, 2016, s. 75
[891] Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, s. 126
[892] Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, s. 148
[893] Gös. Yer.
[894] Stephen M. Walt, "Alliances, Threats, and U.S Grand Strategy: A Reply to Kaufman and Labs", s. 451
[895] Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, s. 32
[896] David C. Kang, "Between Balancing and Bandwagoning: South Korea's Response to China", *Journal of East Asian Studies,* Cilt 9, Sayı 1, 2009, s. 7
[897] Seçkin Barış Gülmez, "Realizm: Ak Gezenler ve Anarşi", s. 63
[898] Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances,* s. 173

edilmesinin sebepleri çeşitlidir. İttifak kurulabilecek devletin olmaması devletlerin bu tercihinde etkilidir. Ayrıca kendini tehdit altında hisseden ve yağmalanma endişesi taşıyan devletler de peşine takılmayı tercih edebilir. Peşine takılmanın altında yatan sebeplerden bir diğeri, güce dayalı bir uluslararası sistemde, daha fazla güç sahibi olan ve bunu gösteren devletin, en fazla ittifak kurulmak istenen devlet olmasıdır.[899]

Walt, peşine takılmanın faydalarını iki ana başlık altında toplar. Güçlünün peşine takılma tercihi, zayıf devletleri saldırı ihtimalinden korurken, olası bir savaş durumunda kazanım elde etmek anlamına gelir.[900] Buradan hareketle 1939 Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'nın bir peşine takılma örneği olduğu belirtilebilir.[901] Nitekim Stalin'in Hitler ile anlaşma kararı her iki faydayı da sağlamaktadır. Stephen M. Walt, "savunmacı" ve "saldırgan" olmak üzere iki tür peşine takılma stratejisinden bahseder. Saldırgan peşine takılma, bizzat tehdit algılanan devletin yanında yer alarak ganimetten pay elde etmek anlamına gelir.[902] Savunmacı peşine takılma ise beka endişesi nedeniyle güçlü ve tehdit algılanan devlet ile iş birliği yapmak demektir.[903] II. Dünya Savaşı öncesinde Macaristan'ın Nazi Almanya'sı ile ittifak arayışına girmesi saldırgan peşine takılmaya örnek verilebilir.[904]

Randall L. Schweller ise Stephen M. Walt'un peşine takılma ile ilgili yapılan tercihlerde, devletlerin iç yapılarını yeterince dikkate almadığını belirtmektedir.[905] Schweller'a göre devletler, gerçekten de Walt'un belirttiği gibi, örneğin yağmalanma endişesi sebebiyle peşine takılma stratejisi izliyor olabilir. Ancak bunun olmaması durumunda da aynı stratejinin izlenmesi pekâlâ mümkündür.[906] Örneğin Tayland'ın Çin'e karşı izlediği bu stratejinin sebebi, herhangi bir tehdit algısı olmaksızın

[899] Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, s. 20
[900] Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, s. 21
[901] Gös. Yer.
[902] Glenn H. Snyder, "Alliances, Balance, and Stability", *International Organization*, Cilt 45, Sayı 1, 1991, s. 129
[903] Gös. Yer.
[904] Seçkin Barış Gülmez, "Realizm: Ak Gezenler ve Anarşi", s. 63
[905] Randall L. Schweller, "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In", s. 74
[906] Randall L. Schweller, "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In", s. 82

ekonomisini güçlendirme istediğidir.[907] Schweller, Peşine Takılma stratejisinin Dengeleme stratejisine göre daha sık görüldüğünü belirtir.[908] Schweller, dengelemenin ancak savaş durumunda geçerli olabileceği görüşünden hareketle, iki devletin üçüncü bir devlete karşı silahlanmasının her zaman dengeleme olmadığını belirtir.[909] Schweller'e göre peşine takılmanın daha sık görülmesinin ana sebebi, kar veya kazanım elde etmenin yanı sıra, maliyetinin dengelemeye göre daha az olmasıdır.[910]

Kenneth N. Waltz'a göre peşine takılma stratejisi dengelemeye göre hem daha az maliyetli hem de daha fazla ödüllendiricidir.[911] Waltz bir siyasi parti liderliği için yarışan adaylar örneğinden hareketle, bir adayın kazanabileceğinin ortaya çıkması halinde önceden ona karşı yarışan koalisyonların da bir anda onu desteklemeye başlayacağını belirterek, dengelemenin değil çoğunluğa katılmanın baskın çıkacağının altını çizer.[912] Ona göre burada tercihi belirleyecek olan sistemin yapısıdır. Dengeleme ve peşine takılma mutlak bir karşıtlık içindedir.[913]

2.5 NATO'nun Kuruluşuna Giden Süreç

2.5.1 Birleşmiş Milletler (BM)

BM'nin 20. Yüzyılda MC'den sonra kurulmuş en önemli örgütlenme olduğu söylenebilir. BM'nin MC'den en önemli farkının, bir Avrupa örgütü şeklinde tasarlanmadan, dünyanın her kıtasından devleti içine alması olduğu ifade edilebilir.[914] MC'nin II. Dünya Savaşı'nın çıkmasını önleyememesi, bu savaştan sonra cemiyetten daha etkili ve daha geniş katılımlı bir örgüt kurulmasının en başta

---

[907] Ann Marie Murphy, "Beyond Balancing and Bandwagoning: Thailand's Response to China's Rise", *Asian Security*, Cilt 6, Sayı 1, 2010, s. 6
[908] Randall L. Schweller, "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In", s. 93
[909] Randall L. Schweller, *Unanswered Threats Political Constrains on the Balance of Power*, Princeton University Press, Princeton, 2. Baskı, 2008, s. 9
[910] Randall L. Schweller, "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In", s. 93
[911] Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, s. 126
[912] Gös. Yer.
[913] Gös. Yer.
[914] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 204

gelen nedenlerinden biri olmuştur.[915] II. Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1945 yılında dünya barışını ve uluslararası güvenliği korumak için oluşturulmuş olan[916] BM'nin en önemli özelliklerinden birinin, var olan uluslararası sistem ile değişim arasında nispi bir dengenin gözetilerek kurulmuş olması olduğu belirtilebilir.[917]

BM gibi bir örgütün kuruluş fikri sadece ABD cephesinden değil, İngiltere, Kanada gibi farklı ülkelerden de gelmiştir. Örgüt kuruluncaya değin, savaş içinde çok çeşitli görüşmeler ve konferanslar yapılmıştır. Bu doğrultuda önce 1941 yılında Atlantik Bildirisi ilan edilmiş[918], 1942 yılında ise Mihver Devletlerine karşı savaşan yirmi yedi ülke tarafından BM Beyannamesi oluşturulmuştur.[919] Bir ortaklık girişimi olan Atlantik Bildirisi sadece ABD ve Birleşik Krallık arasında yapıldığı için, 1944 yılında, Amerika'nın Dumbarton Oaks bölgesinde bir araya gelen müttefik devletler, savaş sonrasında kurulması planlanan daha geniş çaplı bir uluslararası örgütlenme için gereken ilk somut adımları atmıştır.[920] Nitekim bu görüşmeler neticesinde oluşturulacak örgütün temel yapısı ve unsurları hakkında bir mutabakat sağlanmış, Dumbarton Oaks sonucunda hazırlanan bildiri BM'nin genel çerçevesini belirlemiştir.[921]

Morgenthau'ya göre, savaş sırasında en ciddi yükü üstlenmiş olan büyük devletlerin savaş sonrasındaki güvenlik ve barışın korunması ile ilgili konularda asıl belirleyici olması eğilimi çok açıktır.[922] 1945 yılının Nisan ayında düzenlenen San Francisco Konferansı ise önceki konferanslarda üzerinde anlaşılan konulara rağmen,

---

[915] Mehmet Hasgüler-Mehmet B. Uludağ, *Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler: Tarihçe, Organlar, Belgeler, Politikalar*, s. 123

[916] UN, "Maintain International Peace and Security", https://www.un.org/en/our-work/maintain-international-peace-and-security#:~:text=Under%20Chapter%20VII%20of%20the,Operations%20and%20Special%20Political%20Missions. (Erişim Tarihi: 24.08.2024)

[917] A. LeRoy Bennett-James K. Oliver, *Uluslararası Örgütler İlkeler ve Meseleler*, Çev. Nasuh Uslu, BB101 Yayınları, Ankara, 2015, s. 71

[918] Cemal Acar, *Soğuk Savaş Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1991, s. 123

[919] Mehmet Hasgüler-Mehmet B. Uludağ, *Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler: Tarihçe, Organlar, Belgeler, Politikalar*, s. 124

[920] A. LeRoy Bennett-James K. Oliver, *Uluslararası Örgütler İlkeler ve Meseleler*, s. 76

[921] A. LeRoy Bennett-James K. Oliver, *Uluslararası Örgütler İlkeler ve Meseleler*, s. 77

[922] Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika Güç ve Barış Mücadelesi Cilt 2,* s. 604

çeşitli fikir ayrılıklarını ortaya çıkarmıştır.[923] Katılım ve temsil, oylama ve karar alma ve örgütün yapısı ile ilgili anlaşmazlıklar olarak üç grupta toparlanabilecek olan bu görüş ayrılıkları ideolojik farklılıkla birleşince, kısa bir süre içinde ortaya çıkacak olan Soğuk Savaşın rekabetçi doğası, daha BM'nin kuruluşunda kendisini göstermiştir.[924]

BM Antlaşması[925] yüz on bir maddeden oluşan, kuvvet kullanımını mutlak bir biçimde yasaklayan bir metindir.[926] Kuvvet kullanımının yasaklanması sadece BM üyesi değil, BM'ye üye olmayan devletler için de geçerlidir.[927] Bu yönüyle BM Antlaşması, tarihte kuvvet kullanımını evrensel biçimde yasaklayan ilk antlaşmadır.[928] BM'nin en önemli özelliğinin, kuvvet kullanma hakkını devletlerin elinden alması ve kendi üzerine alması olduğu belirtilebilir.[929] BM Antlaşması kuvvet kullanımına sadece meşru müdafaa ile sınırlı olmak kaydıyla bir istisna getirmiştir.[930] Antlaşmanın 51. Maddesi meşru müdafaayı doğal bir hak olarak görmekte, meşru müdafaa için ana koşul olarak silahlı saldırıya hedef olunması belirtilmektedir.[931]

---

[923] Davut Ateş, *Uluslararası Örgütler Devletlerin Örgütlenme Mantığı*, Dora Basım-Yayın, 5. Baskı, Bursa, 2019, s. 152

[924] Davut Ateş, *Uluslararası Örgütler Devletlerin Örgütlenme Mantığı*, s. 154

[925] UN, "United Nations Charter (Full Text)", https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text (Erişim Tarihi: 24.08.2024)

[926] UN, "Charter Of The United Nations", https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf (Erişim Tarihi: 24.08.2024), s. 3

[927] Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, s. 510

[928] Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk,* s. 509

[929] Cenap Çakmak, "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi: Eleştirildiği Kadar Vazgeçilemeyen Bir Aktör", *Birleşmiş Milletler: BM Sistemi ve Reformu*, Der. Nejat Doğan-Cenap Çakmak-Halil Kürşad Aslan, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2014, s. 39

[930] BM Antlaşmasının 51. Maddesinde şöyledir: "*Bu antlaşmanın hiçbir hükmü, BM üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel veya ortak savunma hakkına halel getirmez. Üyelerin bu meşru müdafaa hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyine bildirilir ve Konseyin bu antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya yeniden kurulması için gerekli gördüğü şekilde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir şekilde etkilemez*."
UN, "Charter Of The United Nations", https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf (Erişim Tarihi: 24.08.2024), s. 10-11

[931] UN, "Charter Of The United Nations", https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf (Erişim Tarihi: 24.08.2024), s. 10-11

BM Antlaşmasının 2. Maddesi, uluslararası anlaşmazlıkların çözümünde barışçıl yolların kullanımını esas almaktadır.[932] 2. Maddenin dördüncü paragrafı, üyelerin diğer devletlerin toprak bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına karşı herhangi bir kuvvet kullanımı veya kuvvet kullanımı tehdidinden kaçınacağını belirtmiştir.[933] Temel amacı barış ve güvenliği korumak olan örgütün amaçları şu şekilde sıralanmaktadır[934]:

1. *"Uluslararası barış ve güvenliği korumak ve bu amaçla; barışın uğrayacağı tehditleri önlemek ve bunları boşa çıkarmak, saldırı ya da barışın başka yollarla bozulması eylemlerini bastırmak üzere etkin ortak önlemler almak ve barışın bozulmasına yol açabilecek nitelikteki uluslararası uyuşmazlık veya durumların düzeltilmesini ya da çözümlenmesini barışçı yollarla, adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak gerçekleştirmek;*

2. *Uluslar arasında, halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş dostça ilişkiler geliştirmek ve dünya barışını güçlendirmek için diğer uygun önlemleri almak;*

3. *Ekonomik, sosyal, kültürel ve insancıl nitelikteki uluslararası sorunları çözmede ve ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası iş birliğini sağlamak ve*

4. *Bu ereklere ulaşılması yolunda ulusların giriştikleri eylemlerin uyumlaştığı bir odak olmak*."[935]

BM bünyesinde, örgütün temel organları olarak; genel sekreterlik, genel kurul, güvenlik konseyi, ekonomik ve sosyal konsey, vesayet konseyi ve uluslararası adalet

---

[932] UN, "Charter Of The United Nations", https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf (Erişim Tarihi: 24.08.2024), s. 3

[933] BM Antlaşmasının 2. Maddesinin 4. Paragrafı şöyledir: "*Tüm üyeler, uluslararası iş birliğinde, gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasal bağımsızlığına karşı, gerek BM'nin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar*."
UN, "Charter Of The United Nations", https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf (Erişim Tarihi: 24.08.2024), s. 3

[934] UN, "United Nations Charter Chapter 1: Purposes and Principles", https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-1 (Erişim Tarihi: 02.01.2023)

[935] Adalet Bakanlığı, "Birleşmiş Milletler Antlaşması", https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf (Erişim Tarihi: 26.08.2024), s. 4-5

divanı yer almaktadır.[936] BM Genel Sekreteri BM'nin genel başkanı sıfatıyla görev yapar. Örgütün en yüksek dereceli memurudur. Kendisine bağlı olan daireler aracılığıyla görev yapan Genel Sekreter hükümetlerden bağımsız çalışır ve uluslararası sorunların çözümünde arabuluculuk yapma, insan haklarının korunması gibi konularla ilgilenir. Arabuluculuk sekreterin en temel özelliğidir.[937] Bu nedenle tarihsel sürece bakıldığı zaman, BM Genel Sekreterinin bloklar dışından ve tarafsız ülkelerden seçilmeye çalışıldığı görülür.[938]

Genel Kurul tüm üyelerin eşit bir şekilde temsil edildiği, her devletin eşit oy hakkına sahip olduğu organdır. Genel Kurul uluslararası sorunların tartışıldığı küresel bir forum niteliğindedir. Kurul, her yıl düzenli olarak toplanmakta, gerekli hallerde ise özel oturumlar yapılmaktadır. Özel oturumlar için Güvenlik Konseyinin kararı gereklidir. Önemli sorunlarda karar alınırken üçte iki çoğunluk aranırken, diğer kararlar basit çoğunluk ile alınmaktadır.[939] Uluslararası barış ve güvenlikle ilgili tavsiye kararları, önemli konuların en başında yer alır.

BM Güvenlik Konseyi (BMGK), örgütün barış ve güvenlik konusunda ana sorumlu olan, barış ve güvenliğin korunması için gerekli hallerde tedbir alınmasını sağlayan en önemli ve en yetkili organdır.[940] BM Antlaşması barış ve güvenlikle ilgili konularda Genel Kurul ve Konseye ortak yetki tanımış olmasına rağmen, asıl sorumluluk ve öncelik Konseydedir.[941] Konsey kararları bağlayıcı iken, Kurul kararları tavsiye niteliğindedir.[942] BM Antlaşmasının yirmi beşinci maddesi Konseyin aldığı kararların bağlayıcı olduğunu belirtir.[943]

---

[936] A. LeRoy Bennett-James K. Oliver, *Uluslararası Örgütler İlkeler ve Meseleler,* s. 91
[937] Davut Ateş, *Uluslararası Örgütler Devletlerin Örgütlenme Mantığı*, s. 169
[938] Mehmet Hasgüler-Mehmet B. Uludağ, *Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler: Tarihçe, Organlar, Belgeler, Politikalar*, s. 152
[939] Davut Ateş, *Uluslararası Örgütler Devletlerin Örgütlenme Mantığı*, s. 160
[940] Ali Balcı, *Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Eleştirel Bir Giriş*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2024, s. 8
[941] Cenap Çakmak, "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi: Eleştirildiği Kadar Vazgeçilemeyen Bir Aktör", s. 41
[942] Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika Güç ve Barış Mücadelesi Cilt 2,* s. 605
[943] Madde şu şekildedir: "*BM üyeleri, işbu antlaşma uyarınca Güvenlik Konseyinin kararlarını kabul etme ve uygulama konusunda görüş birliğine varmışlardır*." UN, "Charter Of The United Nations", https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf (Erişim Tarihi: 24.08.2024), s. 7

BMGK, alınacak kararlarda veto hakkına sahip olan beş daimî ve on geçici üye olmak üzere on beş üye devletten oluşmaktadır.[944] Veto hakkı bulunan daimî üyeler; ABD, Çin, SSCB, İngiltere ve Fransa'dır.[945] Kuvvet kullanımını içeren askeri operasyonların gerçekleşebilmesi için, daimî üyelerin tamamının onayına ihtiyaç duyulduğundan[946], BM, kuruluşunu izleyen çalkantılı dönemde hızlı ve etkili karar almakta başarılı olamamıştır.[947] Nitekim Konseyi oluşturan, II. Dünya Savaşı'nı kazanan tarafta yer alan bu müttefik devletlerin arasındaki güvensizlik 1945 yılının sonuna gelindiğinde açık bir biçimde ortaya çıkmış[948] ve kısa süre içerisinde Soğuk Savaş dönemi başlamıştır.

Cenap Çakmak'a göre Soğuk Savaş döneminde, konseyden iki yüzden fazla veto çıkmış olması, örgütün kurumsal yapısının getirdiği esnek olmayan manevra kabiliyetini göstermektedir.[949] İlk kez veto hakkını 1970 yılında kullanan ABD'nin aksine SSCB, bu tarihe gelinceye kadar veto hakkını oldukça fazla sayıda kullanmıştır.[950] Morgenthau, Genel Kurul ve Konsey arasındaki görev dağılımını "anayasal bir biçimsizlik" olarak nitelendirmektedir.[951] BM'nin uluslararası barış ve güvenlik konusunda güç kullanma tehdidini ve güç kullanımını yasaklayan ve sorunların çözümünde barışçıl yollara vurgu yapan açık maddelerine[952] rağmen, devletler tarafından daha çok askeri güç oluşturulmaya yönelinmesi ve sert güç unsurlarının kullanımının, kurumsal ve organizasyonel zayıflığın yanı sıra, BM'nin kuruluş felsefesine ciddi zararlar vermiş olduğu söylenebilir.[953]

---

[944] Levent Ersin Orallı, "Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Güvenlik", s. 258
[945] Gös. Yer.
[946] Davut Ateş, *Uluslararası Örgütler Devletlerin Örgütlenme Mantığı*, s. 164
[947] 1950 yılında, Kore ile ilgili iki karar taslağının SSCB tarafından reddedilmesi üzerine ABD, veto krizini aşmak için "Barış İçin Birlik Kararı" denilen bir mekanizmayı devreye sokmuştur. Bu konuda bilgi için bakınız: Ali Balcı, *Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Eleştirel Bir Giriş*, s. 12-13
[948] Hugh Higgins, *The Cold War*, 3. Baskı, Heinemann Educational, Oxford, 1993, s. 33
[949] Cenap Çakmak, "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi: Eleştirildiği Kadar Vazgeçilemeyen Bir Aktör", s. 37
[950] Levent Ersin Orallı, "Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Güvenlik", *Uluslararası Güvenlik ve Uluslararası Örgütler: Kavramlar, Yaklaşımlar ve Kurumlar*, Ed. Arif Bağbaşlıoğlu, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 259
[951] Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika Güç ve Barış Mücadelesi Cilt 2,* s. 605
[952] UN, "Charter Of The United Nations", https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf (Erişim Tarihi: 24.08.2024), s. 3
[953] A. LeRoy Bennett-James K. Oliver, *Uluslararası Örgütler İlkeler ve Meseleler*, s. 88

2024 yılı nisan ayı itibarıyla, kuruluşundan bu yana toplamda üç yüz yirmi kez veto hakkının kullanıldığı[954] BMGK'de, kuruluşundan 1990 yılına kadar iki yüz yetmiş dokuz kez veto kullanılmışken, bu sayının 1990-2012 yılları arasında ise sadece yirmi beş olduğu görülmektedir.[955] Bu doğrultuda örgütün Soğuk Savaş döneminde genel itibariyle sorun çözümünde başarısız olduğu söylenebilir.[956] Gerçekten de özellikle BM'nin ilk yıllarında gerek bölgesel gerekse küresel ölçekte ortaya çıkan sorunların çözümündeki yetersizlikler, Soğuk Savaş'ın bitiminden itibaren değişime uğramış, uluslararası örgütlerin çözüm süreçlerindeki etkinliği ve gücü giderek artmıştır.[957]

2.5.2 II. Dünya Savaşı Sonrasında Ortaya Çıkan Uluslararası Sistemin Yapısı ve Soğuk Savaş

Sistem, etkileşim halindeki bağımlı değişkenler dizisidir.[958] Öztekin'e göre sistemin başta gelen özelliklerinden biri, öğeler arasındaki sürekli ve düzenli ilişkilerdir.[959] Hoffmann'a göre uluslararası sistem kavramı, uluslararası politikanın temel birimleri olan devletler arasındaki ilişkilerin bir örüntüsüdür.[960] Yapı ise sistemdeki güç dağılımını ifade ederken, uluslararası sistemin yapısı, aktörlerin göreceli kapasiteleri ve birbirleriyle olan ilişkilerine karşılık gelmektedir.[961] Bir

---

954 UN, "General Assembly Debates Security Council's Rising Veto Use", https://news.un.org/en/story/2024/04/1148896 8Erişim Tarihi: 24.08.2024)

955 Konuları, veto yapan ülkeleri ve veto tarihlerini içeren tüm liste için bakınız: UN, "UN Security Council Meetings & Outcomes Tables", https://research.un.org/en/docs/sc/quick (Erişim Tarihi: 24.08.2024)

956 Cenap Çakmak, "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi: Eleştirildiği Kadar Vazgeçilemeyen Bir Aktör", *Birleşmiş Milletler: BM Sistemi ve Reformu*, Der. Nejat Doğan-Cenap Çakmak-Halil Kürşad Aslan, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2014, s. 37

957 Muthiah Alagappa, "Regional Arrangements, the UN, and International Security: a Framework for Analysis", *Beyond UN Subcontracting Task-Sharing with Regional Security Arrangements and Service-Providing NGOs*, Ed. Thomas G. Weiss, Palgrave Macmillan, London, 1998, s. 4

958 Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, s. 152

959 Ali Öztekin, *Siyaset Bilimine Giriş,* 9. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2014, s. 229

960 Stanley Hoffmann, "International Systems and International Law", *World Politics*, Cilt 14, Sayı 1, 1961, s. 207

961 Paul R. Viotti-Mark V. Kauppi, *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti*, s. 55

başka deyişle uluslararası sistem, Roskin ve Berry'nin ifade ettiği şekilde; belirli bir zamana ve döneme denk gelen güç haritasıdır.[962]

Uluslararası sistemler, farklı şekillerde ele alınarak tasnif edilmiştir. Holsti'ye göre sistemler beş unsur üzerinden ele alınarak ayrılabilir. Bunlar; sınırlar, politik birimin yapısı, güç ve etkinin şekli, etkileşimin yaygın biçimi ve temel değerlerdir.[963] En çok referans verilen isimlerden biri olan Morton A. Kaplan'a göre başlıca altı sistemden söz edilebilir. Bunlar; gevşek iki kutuplu sistem, sıkı iki kutuplu sistem, güç dengesi, evrensel sistem, hiyerarşik sistem ve birim veto sistemidir.[964] En istikrarlı sistemin çift kutuplu sistem olduğunu belirten Waltz, bunun temel nedenini de çift kutuplu sistemde tehditlerin net olması olarak açıklamaktadır.[965] Bu bağlamda bloklardan birinin gücünü artırması durumunda bunun kime karşı yapıldığı açıktır.

Kutupluluk, uluslararası sistemi etkileme gücüne sahip devletleri veya blokları ifade eder.[966] Sistemin ana unsuru olan devletler, uluslar arasındaki ilişkileri uluslararası hukuk kurallarından daha çok, sistemi dengede tutmaya yarayan davranış kuralları üzerinden oluştururlar.[967] 1939-1945 yılları arasında gerçekleşen II. Dünya Savaşı'nın sonunda, ABD ve SSCB etrafında kümelenen devletlerin oluşturduğu iki kutuplu (Bipolar) bir uluslararası dünya sistemi ortaya çıkmıştır.[968] Paul Kennedy'nin ifadesiyle belirtmek gerekirse, İngiltere savaşı kazanan tarafta yer almasına karşın gücünü kaybederken, SSCB ise nüfuzunu ve etki alanını artırarak savaştan oldukça avantajlı bir konumda çıkmıştır.[969] Böylece iki süper güç olan ABD ve SSCB'nin liderliklerini yaptıkları, ideoloji temelli bir farklılaşmaya dayanan iki kutuplu, iki bloklu bir yapı ortaya çıkmıştır.

---

[962] Michael G. Roskin-Nicholas O. Berry, *Uluslararası İlişkiler: Uİ'nin Yeni Dünyası*, Çev. Özlem Şimşek, Adres Yayınları, Ankara, 2014, s. 27
[963] K. J. Holsti, *International Politics: A Framework For Analysis*, s. 28-29
[964] Morton A. Kaplan, *System and Process in International Politics*, 2. Baskı, John Wiley&Sons, New York, 1962, s. 21
[965] Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, s. 170
[966] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 203
[967] Mesut Önen, *Uluslararası İlişkiler Dersleri*, 2. Baskı, Beta Basım Yayın, İstanbul, 1988, s. 19
[968] Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 319
[969] Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri 1500'den 2000'e Ekonomik Değişme ve Askeri Çatışmalar*, s. 419

ABD'nin bu dönemdeki öncelikli amacı, kendilerini hala büyük güç olarak görmeyi düşünen Avrupalı müttefiklerine, SSCB'ye karşı girişilecek mücadelede, ABD olmaksızın etkili olamayacaklarını göstermek olmuştur.[970] SSCB ise 1945 yılından itibaren izlemeye başladığı "aktif", "yayılmacı" ve "emperyalist" politika anlayışıyla uluslararası politikanın önemli bir aktörü olarak sahneye çıkmıştır.[971] Böylece ABD, Monroe Doktrini'nden beri süregelen yalnızcılık siyasetine son verirken[972], SSCB de dünya siyasetinde ilk kez aktif rol oynayabileceği bir konuma yerleşmiştir.

İki kutuplu olarak şekillenen bu yeni uluslararası sistem aynı zamanda Soğuk Savaş'ın da başlangıcını oluşturur. Soğuk Savaş, II. Dünya Savaşını kazanan iki büyük devlet; ABD ve SSCB arasındaki rekabetin, birbirlerine karşı doğrudan savaşa girmeden devam eden mücadelesine verilen isimdir.[973] Soğuk Savaş; farklı sosyal ve ekonomik sistemlere sahip olan ABD ve SSCB'nin karşılıklı güvensizliğinin silahlanma faaliyetlerine hız kazandırdığı bir dönemdir.[974] Bu savaş, Judt'un belirttiği gibi, tarihteki öncüllerinden farklı olarak, her iki bloğun kendi sosyal sistemini bir diğerine dayattığı bir mücadeledir.[975] Böylece sıcak savaşın sonunda Almanya'nın geleceği konusunda ortaya çıkan ilk anlaşmazlık, 1947 yılında blokların kesin olarak ortaya çıkışı ile sonuçlanmıştır.[976]

Soğuk Savaş'ın en önemli özelliklerinden biri, kural koyucu diplomasinin yerini güç mücadelesinin almasıdır.[977] Bu durum diplomatik girişimleri sınırlandırıcı bir etki yaparken, tarafların karşılıklı olarak kendi güçlerini artırmaya yönelik

---

[970] Mehmet Ali Tuğtan, "Avrupa Birliği Güvenlik ve Savunma Politikası", *Avrupa Birliğine Giriş: Tarih, Kurumlar, Politikalar,* Der. Ayhan Kaya-Senem Aydın-Düzgit vd., 3. Baskı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, s. 253
[971] Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995),* s. 320
[972] Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995),* s. 319
[973] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994,* s. 224
[974] Michael Cox, "Soğuk Savaşın Sonundan Yeni Bir Küresel Çağa mı?", *Küreselleşen Dünya Siyaseti,* Ed. John Baylis-Steve Smith-Patricia Owens, Çev. Hasan Basri Yalçın vd., Küre Yayınları, İstanbul, 2021, s. 132
[975] Tony Judt, *Postwar A History of Europe Since 1945,* The Penguin Press, New York, 2005, s. 129
[976] S. Pacteau-F. C. Mougel, *Uluslararası İlişkiler Tarihi*, Çev. Galip Üstün, İletişim Yayınları, 1993, s. 105-106
[977] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 15. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2007, s. 224

politikalarının ön plana çıkmasına sebep olmuştur.[978] Güce dayalı iki kutuplu sistemde oluşan ittifaklar, tarafların blok olarak güçlerini artırmalarına ve gücün kaynaklarının ittifaka üye olan devletler arasında paylaşımına zemin hazırlamıştır.[979]

Hart'a göre Soğuk Savaş, NATO ve Varşova Paktı'nın temsil ettikleri iki bloğun tarihsel mücadelesidir.[980] Oral Sander'e göre; "Rus-Amerikan Güvensizliği" olarak da isimlendirilebilecek[981] bu dönem, yaklaşık yirmi yıl sürmüştür.[982] John Lewis Gaddis'e göre Washington, Londra ve Moskova arasındaki güvensizlik, savaş sırasında müttefik olan bu devletlerin savaş sonrasında kendi güvenliklerini kendilerinin sağlaması için çaba harcamalarına yol açmıştır. Ortak düşmanın yenilgisi bu süreci hızlandırmaya yaramıştır.[983] Paul Kennedy ise 1945 sonrası dönemin, SSCB tarafından öncelikle Marksist ideoloji ile yönetilecek devletlerin çoğaltılmaya çalışıldığı bir dönem olduğunu belirtmektedir.[984] Ona göre bu gerçekleştirildiği takdirde SSCB'nin politik ve stratejik konumunun güçleneceği kesindi.[985] Bu anlayış, dönemin Rus politikasını biçimlendiren en önemli faktör olmuştur.[986]

Bunun yanı sıra Soğuk Savaş dönemi, caydırıcılık stratejisinin ön plana çıktığı bir dönemdir. *"Caydırıcılık, karar vericilerin silahla karşılık vereceklerini söyleyerek, potansiyel düşmanı belli bir davranıştan vazgeçirmelerine denilmektedir."*[987] Caydırıcılık sahip olunan güç ile yakından ilişkilidir. Öyle ki, güç

---

[978] Michael G. Roskin-Nicholas O. Berry, *Uluslararası İlişkiler: Uİ'nin Yeni Dünyası*, s. 81
[979] Fikret Birdişli, "Uluslararası Güvenliğin Tarihsel Gelişimi ve Post-Modern Güvenlik Dönemi", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Özel Sayı, 2020, s. 246
[980] Gary Hart, *Dördüncü Güç: 21. Yüzyılda Amerikan Büyük Stratejisi*, Çev. İsa Karabaşoğlu, Avangard Yayınları, İstanbul, 2016, s. 20
[981] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 225
[982] Gös. Yer.
[983] John Lewis Gaddis, *Soğuk Savaş Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar Gerçek*, Çev. Dilek Cenkçiler, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 33
[984] Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri 1500'den 2000'e Ekonomik Değişme ve Askeri Çatışmalar*, s. 438
[985] Gös. Yer.
[986] Gös. Yer.
[987] Mehmet Gönlübol, *Uluslararası Politika: İlkeler-Kavramlar-Kurumlar*, s. 182

sahibi olmak, tehdit aracılığıyla hasım üzerinde daha fazla etki yaratmak anlamına gelmektedir.[988]

Kuvvet kullanımı tehdidi, caydırıcılığın başta gelen yönlerinden biridir.[989] Kavramın, Soğuk Savaş döneminde nükleer silah stoklarının artmaya başlamasıyla beraber daha çok "nükleer caydırıcılık" adı altında incelendiği görülür.[990] ABD'nin atom tekelinin 1949 yılında SSCB tarafından kırılması üzerine iki taraf bu tarihten itibaren nükleer caydırıcılık üzerine kurulu bir rekabete girişmiştir.[991] Nitekim, caydırıcılık nükleer silahlar ile gerçekleşebilecek bir savaş olasılığının giderek azalması ile daha çok düşmanı bir eylemi yapmaktan alıkoyma üzerinde yoğunlaşmıştır.[992] Bu doğrultuda bazı tarihçilerin Metternich ve Bismark dönemi ile kıyaslayarak Soğuk Savaş'ı "Uzun Barış" olarak isimlendirdikleri de görülmektedir.[993]

Soğuk Savaş'ın bir diğer özelliği ise I. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmış olan güç dengesi sisteminin, II. Dünya Savaşı ile yerini iki kutuplu sisteme bırakmış olmasıdır.[994] Bunun en önemli sonuçlarından biri, bu türden bir iki kutuplu sistemin uluslararası hukuk kurallarına göre yönetilmesinin zorluğudur.[995] Oral Sander'e göre, iki kutuplu bir sistemde öne çıkan olgu diplomasi pratikleri değil tarafların güçleridir. Böyle bir sistemde diğer tüm devletler bir araya gelseler bile, kutbun iki tarafının liderliğini yapan devletlere isteklerini kabul ettirmeleri neredeyse imkansızdır.[996] Nitekim II. Dünya Savaşı'nın sonunda oluşan güç boşluğu ve savaş

[988] Catherine C. Langlois, "Power and Deterrence in Alliance Relationships: The Ally's Decision to Renege", *Conflict Management and Peace Science*, Cilt 29, Sayı 2, 2012, s. 148
[989] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, s. 518
[990] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, s. 522
[991] Joseph S. Nye Jr.-David A. Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak: Kurama ve Tarihe Giriş*, s. 190
[992] Michael G. Roskin-Nicholas O. Berry, *Uluslararası İlişkiler: Uİ'nin Yeni Dünyası*, s. 283
[993] John Lewis Gaddis, *The Cold War: A New History*, Penguin Books, New York, 2005, s. 196
[994] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 201
[995] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 203
[996] Gös. Yer.

öncesindeki güç dengesinin ortadan kalkması, SSCB'nin hem Asya hem de Avrupa kıtasında önemli bir güç olarak etki alanını genişletmesine yol açmıştır.[997]

Bu dönem Amerika öncülüğündeki Batı bloğunun statükocu, SSCB öncülüğündeki Doğu bloğunun ise statüko karşıtı olduğu görülmektedir.[998] Aynı dönemde SSCB, Avrupa, Ortadoğu ve Asya olmak üzere üç farklı bölgede politik faaliyetlerine başlamıştır.[999] Örneğin II. Dünya Savaşı sırasında yapılan Yüzdeler Anlaşması ile savaş sonrasında Yunanistan'ın durumu hakkında Stalin ve Churchill anlaşmış olmasına rağmen, Yunanistan savaş sonrasında beş yıl sürecek bir iç savaşa sürüklenmiş ve iç savaş ancak Truman Doktrini'nin ilanı ile son bulmuştur.[1000] Çin'de hükümete Komünist Partinin geçmesi, Uzakdoğu kuvvet dengesini SSCB tarafına çevirmiştir.[1001] Nye ve Welch'e göre Sovyetler Birliğinin işçi sınıflarının evrensel özgürlüğünü kendine misyon olarak belirlemiş olması, "yayılmacı" siyasetini daha da meşrulaştırmaya neden olmuştur.[1002] Dolayısıyla SSCB'nin "yayılmacı" ve yeni toprak kazanımı peşinde koşan politikaları ABD tarafından açık bir şekilde tehdit olarak algılanmıştır.[1003]

SSCB'nin savaş sona ermesine rağmen silah altında tuttuğu asker sayısının üç milyon olması[1004], Doğu Avrupa ülkelerini etki alanında tutmaya çalışması[1005], bu ülkelerdeki Komünist rejimlerin artışı[1006], Sovyetlerin ayrıca Türkiye'den Boğazların yönetimi[1007] ve Anadolu'nun doğusundaki bölgeler için talepleri[1008] türünden kimi sebepler Batı bloğunda endişeye sebep olacaktır. Oran'ın ifadesiyle, geniş topraklara

---

997 Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 322
998 Burak Tangör, *Avrupa Birliği Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Gelişimi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 23
999 Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 322
1000 Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 256
1001 Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 333
1002 Joseph S. Nye, Jr.-David A. Welch, *Küresel Çatışmayı ve İş Birliğini Anlamak Kurama ve Tarihe Giriş*, s. 212
1003 Joanne P. Sharp, *Condensing the Cold War Reader's Digest and American İdentity*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2000, s. 86
1004 Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, s. 125
1005 Michael G. Roskin-Nicholas O. Berry, *Uluslararası İlişkiler: Uİ'nin Yeni Dünyası*, s. 34
1006 Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 236
1007 Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 326
1008 Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 324

yayılmış bir kara ülkesi olarak, daha önce bir kez Fransa, iki kez de Almanya tarafından Doğu Avrupa üzerinden işgale uğramış olan SSCB'nin ana hedeflerinden biri, bu politikalarla kendi güvenliğini sağlamak için Doğu Avrupa'da bir tampon bölge oluşturmak olmuştur.[1009]

BM'nin kuruluşunu izleyen dönemde, bu örgüt ABD dış politikasının bir aracı olarak görülmesine rağmen[1010], gündeme gelen sorunların BM çatısı altında kısa vadede çözülmesinin güçlüğünün ortaya çıkması ve Doğu Avrupa ülkelerinde Komünist rejimlerin iktidara gelmesi, Batı Avrupa ülkelerini kendi ittifaklarını vakit geçirmeden oluşturmaya sevk etmiştir.[1011] Ayrıca Avrupa'nın doğusunun Sovyetlerin etki alanına girmiş olması, ABD açısından Batı Avrupa'nın güvenliğinin sağlama alınmasını gerektirmekteydi.[1012] Bu doğrultuda ise, Güç Dengesinden farklı olarak II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan bu iki kutuplu sistem, ülkeleri çok geçmeden ABD liderliğinde NATO ve SSCB liderliğinde Varşova Paktı olmak üzere iki ayrı ittifakın çatısı altında toplamıştır. Judt'a göre, uzlaşması mümkün olmayan bu iki bloğun mücadelesi, Stalin'in ölümüne kadar Sovyet dış politikasının temel doktrinini oluşturmuştur.[1013]

2.5.3 Çevreleme Stratejisi

22 Şubat 1946 tarihinde Moskova'da görev yapan Amerikan elçisi George Kennan'ın "Uzun Telgraf" olarak anılan raporu[1014], Soğuk Savaş'ın başlangıcında, ABD'nin SSCB'ye karşı izlemesi gereken politikayı simgeleyen en önemli belge olmuştur denilebilir.[1015] Iatrides'e göre, II. Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin

---

[1009] Baskın Oran, "Dönemin Bilançosu", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 1: 1919-1980*, Ed. Baskın Oran, 22. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s. 482

[1010] Leos Müller, *Tarih İçinde Tarafsızlık*, Çev. Çisil Vardar, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2022, s. 254

[1011] Cemal Acar, *Soğuk Savaş Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası*, s. 135

[1012] Cemal Acar, *Soğuk Savaş Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası*, s. 138-139

[1013] Tony Judt, *Olgular Değişince-Denemeler, 1995-2010,* Çev. Dilek Şendil, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017, s. 69

[1014] Wilson Center Digital Archive, "February 22, 1946: George Kennan's Long Telegram", https://is.muni.cz/el/fss/podzim2019/MVZb2091/um/kennanlongtelegram1946.pdf (Erişim Tarihi: 26.08.2024)

[1015] Bilal Karabulut, *Uluslararası İlişkiler: Kavramlar-Teoriler-Kurumlar*, s. 61

SSCB'ye karşı izlediği stratejinin mimarı George F. Kennan'dır.[1016] İşte bu belge ile ortaya çıkan ve NATO, Bağdat Paktı gibi örgütlerin oluşumuna zemin hazırlayan yeni strateji; Çevreleme (Containment) olarak isimlendirilmiştir.[1017] Çevreleme doktrini SSCB'nin savaş sonrasında ortaya çıkan "yayılmacı" eğilimlerine karşı ABD'nin izlemesi gereken politika hakkında Başkan Truman'ı uyaran bir nitelik taşımıştır.[1018] Nye ve Welch'e göre çevreleme, caydırıcılık ile birebir bağlantılı bir kavramdır.[1019]

Aslında ABD'nin güç dengesinin bozulması karşısında duyduğu endişeler II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan bu yeni sistemle sınırlı kalmamıştır.[1020] Nitekim ABD, I. Dünya Savaşı sonrasında Wilson İlkeleri'nden başlayarak tek kutuplu sistemin sakıncalarının farkındalığıyla hareket etmeye özen göstermiş, bu durum II. Dünya Savaşı sırasında Fransa'nın yenilgisi üzerine İngiltere'nin de aynı sonla karşılaşmaması için yoğun çaba sarf etmesine neden olmuştur.[1021] Bölme'ye göre; Amerikan çıkarları, daha savaş başlamadan küresel bir nitelik kazanmış ve İngiltere'nin savaş sırasında uğradığı yıkım, savaş sonrasında Amerika'nın küresel sahneye çıkma zorunluluğunu kendiliğinden doğurmuştur.[1022]

George Kennan, Uzun Telgrafın genişletilmiş versiyonu olan ve Foreign Affairs dergisinde "Sovyet Davranışının Kaynakları" başlığıyla yayınlanan makalesinde[1023], Komünizmin etki alanının sınırlandırılması için SSCB'nin çevrelenmesi gerektiğinin altını çizerek, Çevreleme stratejisinin ana hatlarını

[1016] John O. Iatrides, "George F. Kennan and the birth of Containment: The Greek Test Case", *World Policy Journal*, Cilt 22, Sayı 3, 2005, s. 126
[1017] Der. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s. 170
[1018] Bilal Karabulut, *Uluslararası İlişkiler: Kavramlar-Teoriler-Kurumlar*, s. 62
[1019] Joseph S. Nye Jr.-David A. Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak: Kurama ve Tarihe Giriş*, s. 191
[1020] John Lewis Gaddis, "Was the Truman Doctrine A Real Turning Point?", *Foreign Affairs*, Cilt 52, Sayı 2, 1974, s. 387
[1021] Gös. Yer.
[1022] Selin M. Bölme, "Soğuk Savaşta NATO-ABD-Türkiye Üçgeninde Askeri Üsler: Süreklilik ve Değişim", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 9, Sayı 34, 2014, s. 52
[1023] "X" (George F. Kennan), "The Sources of Soviet Conduct", https://www.foreignaffairs.com/russian-federation/george-kennan-sources-soviet-conduct (Erişim Tarihi: 26.08.2024)

belirtmiştir.[1024] Buna göre, ABD'nin SSCB karşısında yapması gereken, öncelikle sabırla hareket etmek ve uzun vadeli planlama yapmak olarak belirtilmiştir.[1025] Kennan'ın Mr. X mahlasıyla gönderdiği bu telgraf, Amerikalı politika yapıcılar üzerinde büyük bir etki yaratmış, Truman Doktrini ve Marshall Planı'nın oluşturulmasında Uzun Telgrafın etkisi büyük olmuştur denilebilir.[1026]

George Kennan'a göre Rusların dünya politikasına olan bakışı son derece geleneksel ve şüpheciydi.[1027] Dolayısıyla SSCB'nin çevrelenmesi gerektiğini belirten Kennan, yöntem olarak ise öncelikli olarak yumuşak güç ve askeri olmayan etki kabiliyetini önermiş ancak gerekli hallerde sert güç unsurlarının da kullanılabileceğini belirtmiştir.[1028] Nitekim Marshall Planı bu doğrultuda SSCB'ye karşı bir yumuşak güç unsuru olarak tasarlanmıştır denilebilir.[1029] Kennan 1948 yılında ise Amerikan dış politikasının izlemesi gereken iki temel şart olduğunu belirtmiştir.[1030] Bunlardan ilkine göre Amerika, ülkesini koruyup kendi kaynakları ile ülkesinin gelişimini sürdürmeli ancak bunu yaparken bir başka devletle çatışmaya girmekten kaçınmalıdır.[1031] İkinci olarak ise içteki barışla dünya barışına katkıyı birleştirmelidir.[1032]

Çevreleme stratejisi Amerikan dış politikasını uzun erimli olarak etkilemiş, Komünizme karşı SEATO, ANZUS, Bağdat Paktı, CENTO gibi kuruluşların

---

[1024] Der. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s. 170
[1025] "X" (George F. Kennan), "The Sources of Soviet Conduct", https://www.foreignaffairs.com/russian-federation/george-kennan-sources-soviet-conduct (Erişim Tarihi: 26.08.2024)
[1026] Cemal Acar, *Soğuk Savaş Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası*, s. 134
[1027] "X" (George F. Kennan), "The Sources of Soviet Conduct", https://www.foreignaffairs.com/russian-federation/george-kennan-sources-soviet-conduct (Erişim Tarihi: 26.08.2024)
[1028] Adam C. Starr, "The United States (Mis)interpretation of Containment Theory", https://www.foreignpolicyjournal.com/2013/03/16/the-united-states-misinterpretation-of-containment-theory/, (Erişim Tarihi: 01.01.2024)
[1029] Alan Stephens-Nicola Baker, *Savaşı Anlamak 21. Yüzyıl İçin Strateji*, s. 150
[1030] John Lewis Gaddis, *Strategies of Containment A Critical Appraisal of Postwar American National Security Policy*, Oxford University Press, New York, 1982, s. 27
[1031] Gös. Yer.
[1032] Gös. Yer.

oluşumuna katkıda bulunmuştur.[1033] Eric Hobsbawm'a göre NATO kurulduktan sonra dahi, İttifaka üye olan devletlerin Amerikan politikalarını beğenmeseler bile sürekli olarak benimsemeye mecbur hissetmelerinin en başta gelen nedeni, SSCB'ye karşı duyulan bu güven problemidir.[1034] Dolayısıyla Hobsbawm'a göre, komünizmin toptan yok edilmesi yerine, onun çevrelenmesi tercih edilmiştir.[1035]

1946 yılının Kasım ayında, bu defa SSCB'nin Washington büyükelçisi olan Nikolai Novikov tarafından SSCB dış işleri bakanı Molotov'a bir telgraf gönderilmiştir.[1036] Bu telgrafta ise Amerikan politikasının savaş öncesinden tümüyle farklı olduğu belirtilerek, Kennan'a benzer biçimde, Amerika'nın emperyal politikalar izleyeceği üzerinde durulmuş, Novikov Amerika'nın emperyalist eğilimler taşıyan dış politikasına vurguyla, ülkenin dünya hakimiyeti peşinde olduğunu belirtmiştir.[1037]

Novikov'a göre Amerika, askeri, bilimsel ve endüstriyi kapsayan tüm güçleriyle olası bir savaşa hazırlanmaktadır.[1038] Etki alanını kendi sınırları dışında artırmayı hedefleyen, bu doğrultuda özellikle hava ve deniz kuvvetlerini geliştiren, silahlanmayı hızlandıran Amerika, gerekli durumlarda diplomasiyi de kullanacak şekilde küresel ölçekli amaçlar edinmiştir.[1039] Aynı Kennan'ın telgrafı gibi Sovyet politikası üzerinde de önemli etkiler yaratan bu telgraf sonucunda, her iki taraf diğerinin izlediği politikayı yayılmacı biçimde ve tehdit edici nitelikte algılamış, bu iki telgraf Soğuk Savaştaki sahneyi netleştirmiştir.[1040] Bu anlayış, ABD açısından tüm dünya ölçeğinde Sovyet etkisindeki Komünist partilerin güçlenmesi şeklinde

---

[1033] Oktay Bingöl, "ABD Ulusal Güvenlik Stratejisinin Küresel Uygulayıcıları: Coğrafi Muharip Komutanlıklar", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 10, Sayı 19, 2014, s. 140
[1034] Eric Hobsbawm, *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*, Çev. Yavuz Alogan, 10 Baskı, Everest Yayınları, İstanbul, 2017, s. 317
[1035] Gös. Yer.
[1036] Viktor L. Mal'kov, "Commentary", *Diplomatic History*, Cilt 15, Sayı 4, 1991, s. 554
[1037] Wilson Center Digital Archive, "Telegram From Nikolai Novikov, Soviet Ambassador to the US, to the Soviet Leadership", https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/telegram-nikolai-novikov-soviet-ambassador-us-soviet-leadership (Erişim Tarihi: 14.01.2023)
[1038] Gös. Yer.
[1039] Jussi M. Hanhimaki-Odd Arne Westad, *The Cold War A History in Documents and Eyewitness Accounts*, Oxford University Press, New York, 2003, s. 112
[1040] BBC, "The Cold War Origins. 1941-1948-AQA", https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/zt8ncwx/revision/6 (Erişim Tarihi: 28.08.2024)

tanımlanırken, SSCB açısından ise Amerika'nın askeri güce dayanan yeni bir dünya sistemi kurma arzusu şeklinde yorumlanmıştır.[1041] SSCB tehdidine karşı Batı Avrupa ülkeleri arasında çok geçmeden de ilk savunma örgütünün kuruluşu gerçekleşmiştir.

2.5.4 Brüksel Antlaşması ve Batı Avrupa Birliği

II. Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa ülkeleri arasında güvenlik amacıyla gerçekleştirilen ilk girişim İngiltere ile Fransa arasında imzalanan, 1947 tarihli Dunkirk Anlaşması'dır.[1042] John Baylis'e göre bu anlaşma, kökeni savaş yıllarına uzanan ancak savaş sonunda somutlaşan, potansiyel tehdit konusunda önceliğin Almanya'ya verildiği, Batı Avrupa ile Kuzey Atlantik arasında savunma konusundaki ilk iş birliğidir.[1043] Nitekim bu anlaşma Batı Avrupa'da güvenlik konusunda bundan sonraki düzenlemelere öncülük eden bir mihenk taşı niteliğindedir.[1044] Ancak, bu anlaşmanın ikili bir düzeyde kalması ve de ABD'nin bizzat içinde yer almamış olması daha geniş bir katılıma gereksinim ortaya çıkarmıştır.[1045]

1948 yılında Çekoslovakya'da gerçekleşen Prag Darbesi[1046], Avrupa devletlerine aradığı bu fırsatı vermiştir. Böylece güvenlik konusunda ihtiyaç duyulan ve daha geniş katılımlı ilk ciddi tepki, darbenin olduğu yıl Fransa, İngiltere, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında imzalanan Brüksel Antlaşması[1047] ile ortaya çıkmıştır. İngiltere dış işleri bakanı Ernest Bevin'in öncülüğünde hazırlanan bu antlaşmanın tam ismi "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel İş Birliği ve Ortak Savunma

---

[1041] Viktor L. Mal'kov, "Commentary", s. 555
[1042] Burak Tangör, *Avrupa Birliği Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Gelişimi*, s. 24
[1043] John Baylis, "Britain and the Dunkirk Treaty: The Origins of NATO", *Journal of Strategic Studies*, Cilt 5, Sayı 2, 1982, s. 236
[1044] John Baylis, "Britain and the Dunkirk Treaty: The Origins of NATO", s. 244
[1045] Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 339
[1046] 25 Şubat 1948 tarihinde, Çekoslovakya devlet başkanı Edvard Benes'e karşı Klement Gottwald başkanlığındaki Komünist hareketin yönetimi ele geçirmesi ve dış işleri bakanı Jan Masaryk'in ölümüyle sonuçlanan olay. Cemal Acar, *Soğuk Savaş Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası*, s. 137
[1047] Belçika, Fransa, Hollanda, İngiltere ve Lüksemburg arasında imzalanan ve Batı Avrupa Birliğini kuran antlaşma. Der. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s. 146

Antlaşması"dır.[1048] Bir askeri savunma örgütü olarak oluşturulan bu kurum, sonradan Batı Birliği Savunma Örgütü adını almıştır.[1049]

Batı Birliği Savunma Örgütü, kendine ait bir ordusu bulunmayan bir askeri iş birliği örgütü olarak tasarlanmıştır.[1050] Elli yıllık süreyle tasarlanan antlaşmanın en önemli maddesi ise dördüncü madde olmuştur. Buna göre; antlaşmanın dördüncü maddesi, antlaşmaya taraf olan ülkelerden herhangi birinin silahlı bir saldırıya uğraması durumunda, diğer ülkelerin saldırıya hedef olan ülkeye her türlü askeri yardımı yapması şartını getirmekteydi.[1051] Dolayısıyla örgütün ana amacı savunma konusunda iş birliği yapmaktı.[1052]

Brüksel Antlaşması'na göre, üye devletler silah üretimi ve tedariki konusunda ortak hareket edecekler ve ihtiyaç halinde bu silahlar herkes tarafından kullanılabilecekti.[1053] Tertrais'e göre, hem 1947 tarihli Dunkirk Antlaşması hem de 1948 tarihli Brüksel Paktının tehditlere karşı ortak hareket etmeyi öngören bu düzenlemeleri, NATO Antlaşması'nın Beşinci Maddesi'ne temel teşkil etmiştir.[1054]

Örgütün, II. Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'nin "yayılmacı" politikalarına karşı kurulan ilk savunma örgütü olması nedeniyle taşıdığı önem açıktır. Üyeleri arasında savunma ve güvenlik konularında iş birliği temelinde kurulan bu örgütün kendine ait bir askeri gücünün bulunmaması nedeniyle, sonradan bu rolü NATO üstlenmiştir.[1055] Zira NATO'nun, Brüksel Antlaşması'na imza koyan devletlerin Amerikan desteğine olan ihtiyaçları ve istekleri doğrultusunda kurulmuş olduğu görülmektedir.[1056] Zaten Avrupalı devletlerin kurdukları bu yapılar savunma

[1048] Burak Tangör, *Avrupa Birliği Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Gelişimi*, s. 25
[1049] Burak Tangör, *Avrupa Birliği Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Gelişimi*, s. 26
[1050] Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 339
[1051] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 264
[1052] Steven W. Hook-John Spanier, *Amerikan Dış Politikası İkinci Dünya Savaşından Günümüze*, s. 57
[1053] Burak Tangör, *Avrupa Birliği Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Gelişimi*, s. 27
[1054] Bruno Tertrais, "Article 5 of the Washington Treaty: Its Origins, Meaning and Future", *NATO Defence College*, Sayı 130, 2016, s. 1
[1055] Rıdvan Karluk, *Avrupa Birliği Kuruluşu, Gelişmesi, Genişlemesi, Kurumları*, Beta Basım Yayın, 11. Baskı, İstanbul, 2014, s. 14
[1056] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 264

amacıyla oluşturulmuş olmalarına rağmen, içinde ABD'nin yer almadığı bir örgütün SSCB üzerindeki caydırıcılık etkisi bir hayli azdı.[1057]

Brüksel Anlaşması'nın imzalanmasından hemen sonra, ABD içinde de çalışmalar hızlanmış ve senatör Vanderberg'in öncülüğünde hazırlanan bir rapor ABD senatosunda kabul edilmiştir.[1058] Buna göre; ABD, ulusal güvenliğini tehlikeye düşürebilecek bir silahlı saldırı halinde, BM Antlaşmasının 51. Maddesinde yer alan tek tek veya toplu olarak meşru savunma hakkını kullanabilecektir.[1059] Böylece bu kararın senatoda kabulünün, Sander'in de ifade ettiği gibi NATO'ya giden yolu tamamen açmış olduğu söylenebilir.[1060] Armaoğlu'na göre Vandenberg Kararı, ABD'nin Monroe Doktrini'nin resmen terk ettiğinin göstergesidir.[1061]

2.5.5 Truman Doktrini

1946 yılında Doğu Avrupa'daki ülkelerde Komünist hükümetlerin iktidara gelişi sonrasında Winston Churchill, Avrupa'nın ortasına demir bir perde indiğini söylemiştir.[1062] Ward'a göre Winston Churchill'in bu konuşması, SSCB ile Batılılar arasındaki gerilimin arttığı bir dönemde yapılmıştır.[1063] Churchill'e göre hiç kimse, Sovyet Rusya'nın yakın gelecekteki niyetleri ve yapmak istediklerinin sınırları hakkında kesin bir bilgi sahibi değildir.[1064] Churchill konuşmasında, halihazırda Baltık'tan Adriyatik'e kadar bir Demir Perde (Iron Curtain) indiğini ve Berlin,

---

[1057] Çağrı Erhan, "NATO'nun Kuruluşu ve Genişlemesi", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 1: 1919-1980*, Ed. Baskın Oran, 22. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s. 543

[1058] U.S. Department of State, "The Origins of NATO The North Atlantic Treaty Organization", https://1997-2001.state.gov/regions/eur/nato/vandenberg.html (Erişim Tarihi: 29.08.2024)

[1059] NATO, "U.S. Senate Resolution 239 80th Congress, 2nd Session-('The Vandenberg Resolution')", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17054.htm?selectedLocale=en (Erişim Tarihi: 29.08.2024)

[1060] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 265

[1061] Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 342

[1062] Britannica, "Iron Curtain", https://www.britannica.com/event/Iron-Curtain (Erişim Tarihi: 29.08.2024)

[1063] Jeremy K. Ward, "Winston Churchill and the "Iron Curtain" Speech", *The History Teacher*, Cilt 1, Sayı 2, 1968, s. 6

[1064] NATO, "The Sinews of Peace", https://www.nato.int/docu/speech/1946/s460305a_e.htm (Erişim Tarihi: 29.08.2024)

Varşova, Prag, Budapeşte, Viyana, Sofya, Bükreş gibi Orta Avrupa'nın eski şehirlerinin bu hattın gerisinde kaldığını belirtmiştir.[1065]

Ardından 12 Mart 1947 tarihinde Başkan Harry S. Truman tarafından Amerikan Kongresinde yapılan bir konuşma[1066] ile dünyanın farklı ideolojilere ayrılmış iki bloktan oluştuğu dile getirilmiştir. Gaddis'e göre Truman Doktrini -biri demokrasi ve bir diğeri otoriter rejim olmak üzere- iki ayrı yaşam biçimini belirtmektedir.[1067] Böylece SSCB ve ABD arasında oluşan bu yeni iki kutuplu sistemin esas itibari ile 1947 yılındaki Truman Doktrini'nin ilanı ile somutlaştığı söylenebilir. Nitekim Truman Doktrini, güçler dengesinde yaşanan değişimin ve bir bölümü Sovyetlerce doldurulan güç dengesi boşluğunun kalan diğer tarafının ABD tarafından doldurulacağının ifadesi anlamına gelmekteydi.[1068] Truman Doktrini aynı zamanda Soğuk Savaş'ın başlangıcı olarak da okunabilir.[1069]

Savaş sonrasında kendisini ekonomik bir darboğaz içinde bulan İngiltere'nin Türkiye'ye yaptığı yardımı sürdürmesinin mümkün olmadığının ortaya çıkmasıyla beraber, bu görev ABD'ye düşmüştür.[1070] 1947 yılının Şubat ayında İngiltere'nin Washington büyükelçisi tarafından ABD dış işleri bakanı aracılığıyla bu ülkeye iki nota verilmiştir. Notada İngiltere hükümeti ülkenin içinde bulunduğu mali güçlükler nedeniyle Yunanistan ve Türkiye'ye yapılan yardımı artık sürdüremeyeceğinden, bu yardımı ABD'nin yapması istenmiştir.[1071]

Truman Doktrini esasen SSCB'ye karşı geliştirilen, uzun vadeli bir hedefin ilk aşamasını oluşturan, başta Avrupa ve Japonya olmak üzere, ülkelerin ekonomik

---

[1065] Gös. Yer.
[1066] National Archives, "Truman Doctrine (1947)", https://www.archives.gov/milestone-documents/truman-doctrine#:~:text=On%20March%2012%2C%201947%2C%20President,assistance%20for%20Turkey%20and%20Greece. (Erişim Tarihi: 29.08.2024)
[1067] John Lewis Gaddis, *Soğuk Savaş Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar Gerçek*, s. 89
[1068] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 835
[1069] Ali Rasizade Şamiloğlu, "Türkiye Açısından Truman Doktrini ve Stalin Diplomasisinin Hataları", Çev. Muhibbi Ahmedov, *Belleten*, Cilt 55, Sayı 212, 1991, s. 240
[1070] Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 336
[1071] Gös. Yer.

kalkınmalarına yardımcı olmak amacını taşıyan bir program olmuştur.[1072] Bu yardımlarla ABD, bu ülkelerin komünist rejimlerden uzak tutulmasını ve güç dengesinin ABD lehine yeniden ayarlanmasını hedeflemiştir.[1073] Nitekim, savaş sonrasında Sovyetlerin etki alanına alamadığı üç ülke; İran, Türkiye ve Yunanistan olmuştur.[1074] Türkiye'nin SSCB denetimi altına girmesi gibi bir durum, Ortadoğu'nun da Sovyet etki alanına alınabileceğinin işareti olarak değerlendirilmiştir.[1075]

Başkan Truman kongrede yaptığı konuşmada Yunanistan'da yaşanan iç savaşın yarattığı yıkımdan bahsederek, bu ülkenin acil bir iktisadi yardıma ihtiyacı olduğunu belirtmiştir.[1076] Buna göre özgür bir ülke olan Yunanistan'ın kalkınması için bu ülkeye yardım edilmesi ve bu sayede ülkenin saygın bir demokratik ülke haline gelmesi hedeflenmiştir.[1077] Truman konuşmasında Türkiye'ye de değinerek, bu ülkenin ABD ve Batı ittifakı açısından taşıdığı önemi vurgulamış ve Türkiye'nin durumunun Yunanistan'dan daha az önemli olmadığını belirtmiştir.[1078] Truman Doktrini çerçevesinde Yunanistan'a 300, Türkiye'ye 100 milyon dolarlık yardım yapılmıştır.[1079]

Tudda'nın değerlendirmesiyle, aslında Roosevelt sonrasında göreve gelen Truman'ın, selefine kıyasla son derece "aktivist" olan bu politika anlayışı[1080], İngiltere'nin mali açıdan başka ülkelere yardım edemeyecek durumda olması ile kesişmiş, bunun sonucunda da Amerika'nın ulusal güvenlik için ihtiyaç duyduğu

---

[1072] John Lewis Gaddis, *Soğuk Savaş Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar Gerçek*, s. 89
[1073] Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri 1500'den 2000'e Ekonomik Değişme ve Askeri Çatışmalar*, s. 441
[1074] Ramazan Gözen, "NATO: İttihattan İhtilafa Dönüşen İttifak", s. 125
[1075] Steven W. Hook-John Spanier, *Amerikan Dış Politikası İkinci Dünya Savaşından Günümüze,* s. 34-35
[1076] National Archives, "Truman Doctrine (1947)", https://www.archives.gov/milestone-documents/truman-doctrine#:~:text=On%20March%2012%2C%201947%2C%20President,assistance%20for%20Turkey%20and%20Greece. (Erişim Tarihi: 29.08.2024)
[1077] Gös. Yer.
[1078] Gös. Yer.
[1079] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 259
[1080] Chris Tudda, *The Truth is Our Weapon The Rhetorical Diplomacy of Dwight D. Eisenhower and John Foster Dulles*, Louisiana State University Press, Baton Rouge, 2006, s. 8

"agresif" politika ortaya çıkmıştır.[1081] Truman Doktrini'nin Amerikan dış politikası açısından en önemli sonuçlarından biri, II. Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği ile gerçekleştirilen ortaklığın sona erdiğini göstermesi olmuştur denilebilir.[1082]

ABD tarafında, SSCB ile BM çatısı altında iş birliğinin mümkün olmadığı düşüncesinin yerleşmesi, ABD'nin bu örgüt dışında yeni düzenlemelere girişmesine yol açmıştır.[1083] Kaplan, hem Komünizmin yayılmasını önlemek hem de ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla Avrupa'nın böyle bir yardıma her zamankinden daha çok ihtiyacı bulunduğunu belirtmektedir.[1084] ABD Truman Doktrini'ni Ortadoğu ülkelerine yaymak istese de Sovyet baskısını doğrudan hissetmeyen Ortadoğu ülkeleri buna yanaşmamıştır.[1085] İdeolojik farklılığa ilişkin yapılan göndermelerin artışı Soğuk Savaş'ın hızlanmasına neden olmuştur.[1086]

2.5.6 Marshall Planı

Sovyetler Birliğinin yayılmasını önlemek amacıyla hazırlanan Marshall Planı[1087] Çevreleme stratejisinin ekonomik ayağını oluşturmuştur.[1088] Dönemin ABD dış işleri bakanı George Marshall'ın adını taşıyan plan, Leffler'e göre, Batı ve Güney Avrupa devletlerini güçlendirerek ekonomik entegrasyonlarının sağlanmasına yardımcı olmak ve bunun sonucunda SSCB'nin etkisini ve gücünü sınırlandırmak

---

[1081] Gös. Yer.
[1082] Steven W. Hook-John Spanier, *Amerikan Dış Politikası İkinci Dünya Savaşından Günümüze,* s. 43-44
[1083] Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*, İmge Kitabevi, Ankara, 2016, s. 61
[1084] Lawrence S. Kaplan, "Origins of NATO: 1948-1949", *Emory International Law Review,* Cilt 34, Sayı 0, 2019, s. 13
[1085] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 259
[1086] Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 1: 1919-1980*, Ed. Baskın Oran, 22. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s. 523
[1087] Office of the Historian, "Marshall Plan, 1948", https://history.state.gov/milestones/1945-1952/marshall-plan (Erişim Tarihi: 30.08.2024)
[1088] Fergus Carr-Kostas Ifantis, *NATO in the New European Order,* Palgrave Macmillan, London, 1996, s. 1

amacını taşımaktadır.[1089] Ayrıca plan doğrultusunda, ABD merkezli geniş hacimli bir dünya ticaret sisteminin oluşturulması amaçlanmıştır.[1090]

Tören'e göre, II. Dünya Savaşı sonrasındaki en temel dinamiklerden birini üretici sermayenin uluslararasılaşması oluşturmaktadır.[1091] İşte Marshall Planı, 1944 yılındaki Bretton Woods Konferansı ile başlayan, 1945 yılında faaliyete geçen IMF ve BM'ye bağlı bir kuruluş olarak 1947 yılında kurulan Dünya Bankasının oluşturulması ile devam eden yeni bir liberal ekonomik düzen kurma çabalarının sonucunda ortaya çıkmıştır.[1092] Robert Gilpin'e göre II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle başlayan yeni finans döneminin öncekilerden en önemli farkı, dış yardımın uluslararası finansın önemli bir parçası haline gelmesidir.[1093] Henry Kissinger'ın ifadesiyle Marshall Planı, Çevreleme stratejisinin, geçmişteki iki Amerikan deneyiminden alınan dersle birleştirilmesidir.[1094] Ona göre, ekonomik ve sosyal beklentilere karşılık mevcut durumun yetersizliği, bu planı ortaya çıkarmıştır.[1095]

Sidney B. Fay de George Marshall'a göre, Avrupa ekonomilerinin yaşadığı sarsıntının, en az savaş sırasında yerle bir olan şehirler, insani kayıplar ve ulaşım ağlarının yok olması kadar önem taşımış olduğu üzerinde durmaktadır.[1096] Doğu Avrupa ülkelerinin Komünist partilerin etki alanına girmesi üzerine ABD yönetimi harekete geçmiş, savaş sonrasındaki işsizlik, yoksulluk ve kaos ortamında Batı Avrupa ülkelerinin de Komünist partilere yönelmemesi için bu plan ortaya çıkmıştır.[1097]

[1089] Melvyn P. Leffler, "The United States and the Strategic Dimensions of the Marshall Plan", *Diplomatic History*, Cilt 12, Sayı 3, 1988, s. 277
[1090] Tolga Tören, *Yeniden Yapılanan Dünya Ekonomisinde Marshall Planı ve Türkiye Uygulaması,* SAV Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 2007, s. 47
[1091] Tolga Tören, *Yeniden Yapılanan Dünya Ekonomisinde Marshall Planı ve Türkiye Uygulaması,* SAV Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 2007, s. 31
[1092] Andrew Heywood, *Küresel Siyaset,* 4. Baskı, Çev. Nasuh Uslu-Haluk Özdemir, Adres Yayınları, Ankara, 2016, s. 130-131, 543-544
[1093] Robert Gilpin, *Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politiği*, Çev. Murat Duran vd., 5. Baskı, Kripto Basım Yayın Dağıtım, Ankara, 2017, s. 377
[1094] Henry Kissinger, *Diplomasi*, s. 438
[1095] Gös. Yer.
[1096] Sidney B. Fay, "The Marshall Plan", *Current History*, Cilt 88, Sayı 534, 1989, s. 30
[1097] Der. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü,* s. 410

George Marshall 1947 yılının Haziran ayında yaptığı bir konuşmada, Avrupa ülkelerinin kendi aralarında bir araya gelerek bir ekonomik kalkınma projesi geliştirmeleri gerektiğini belirtmiştir.[1098] Bunun üzerine 12 Temmuz 1947 tarihinde Paris'te düzenlenen ve on altı ülkenin katıldığı bir konferans düzenlenmiş, burada görüşülen konular, Amerika'ya sunulmak üzere bir rapor haline getirilmiştir.[1099] Avrupa Kalkınma Raporu adı verilen bu plana göre on altı Avrupa ülkesine maddi yardım yapılması kararlaştırılmıştır.[1100] Bu program üzerine ABD bir dış yardım kanunu çıkarmış[1101] ve Marshall Planını onaylayan bu on altı devlet tarafından Avrupa İktisadi İş Birliği Teşkilatı kurulmuştur.[1102] Marshall Planı ve bu teşkilat 1948 yılında OECD'nin de kurulmasına ön ayak olmuştur.[1103] Sadece 1948 yılında yapılan yardım miktarı yedi milyar doları bulurken[1104], 1948-1952 yılları arasındaki toplam yardım miktarı on üç milyar dolara ulaşmıştır.[1105]

Aslında başlangıçta SSCB de bu yapılanmaya davet edilmiş ve bu teklif, Avrupa'da ekonomik ve siyasi bir denge kurabileceği düşüncesiyle[1106] olumlu karşılanmış olmasına rağmen, yapılacak yardımın SSCB'nin bölge üzerindeki siyasi ve ekonomik gücüne zarar verebileceği düşüncesiyle sonradan reddedilmiştir.[1107] Bunun üzerine SSCB ön görüşmeler sırasında konferanstan ayrılmıştır.[1108] Bu andan itibaren Doğu Avrupa'daki Komünist rejimler, ortaya çıkmakta olan Marshall Planı'na karşı, kendi içlerine dönük olacak biçimde, Sovyetler Birliği ve Komünizmle bağlarını kuvvetlendiren yeni bir strateji anlayışı benimsemişlerdir.[1109]

[1098] OECD, "The 'Marshall Plan' Speech at Harvard University, 5 June 1947", https://www.oecd.org/en/about/history/the-marshall-plan-speech-at-harvard-university-5-june-1947.html (Erişim Tarihi: 29.08.2024)
[1099] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 260
[1100] Gös. Yer.
[1101] Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 338
[1102] Gös. Yer.
[1103] Der. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü,* s. 62
[1104] Theodore A. Wilson, *The Marshall Plan 1947-1951,* s. 36
[1105] Steven W. Hook-John Spanier, *Amerikan Dış Politikası İkinci Dünya Savaşından Günümüze,* s. 55
[1106] Geoffrey Roberts, "Moscow and the Marshall Plan: Politics, Ideology, and the Onset of the Cold War, 1947", *Europe-Asia Studies*, Cilt 46, Sayı 8, 1994, s. 1371
[1107] Gös. Yer.
[1108] Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995),* s. 338
[1109] Geoffrey Roberts, "Moscow and the Marshall Plan: Politics, Ideology, and the Onset of the Cold War, 1947", s. 1371

SSCB'nin kendi dış yardım ve ekonomik yardımlaşma programı olan Molotov Planı tam da bu dönemde açıklanmıştır.[1110]

Marshall Planı doğrultusunda, ABD Avrupa'ya önemli miktarda dış yardım gerçekleştirmiş ve Amerikan ihraç ürünleri için gereken pazar ihtiyacı karşılanmıştır.[1111] Bu yardımlar askeri araç ve gereç türünden malları kapsamaktadır.[1112] Nitekim bu dönemde alım gücü düşen Avrupa ülkelerinin iktisadi açıdan geliştirilmesi, ABD'den ihraç edilen malların satışının sürdürülebilir olması sebebiyle önem taşımıştır.[1113] Marshall Planının en önemli sonucu, ürünlerin ve fiyatların liberalleşmesiyle beraber Avrupa'nın finansal istikrara kavuşturulmuş olmasıdır.[1114]

2.5.7 Prag Darbesi

Truman Doktrini ve Marshall Planı'na karşı SSCB'nin ilk tepkisi 1947 yılında oluşturulan Kominform'dur,[1115] Kominform, savaş öncesindeki Komintern'in devamı niteliğinde olan, farklı ülkelerdeki Komünist partileri bir araya getiren ve Marshall Yardımı'na tepki olarak kurulmuş bir organizasyondur.[1116] Kominform'un kuruluşunu 1948 yılının Şubat ayında Çekoslovakya'da gerçekleşen darbe izlemiştir. Çekoslovakya, iki savaş arası dönemden demokratik bir rejimle çıkmayı başaran ve Komünizme tümüyle entegre olmayan az sayıdaki Doğu Avrupa ülkesinden biri olmuş olsa da, Sander'e göre Münih Düzenlemesi ile Batı tarafından ihanete uğradığı düşüncesindeki ülkede, savaş sonrasında SSCB ile iyi ilişkiler kurma niyeti daima mevcut olmuştur.[1117] Bir İngiliz diplomatın ifadesiyle Münih Düzenlemesi, Prag

---

[1110] Theodore A. Wilson, *The Marshall Plan 1947-1951*, Foreign Policy Association, New York, 1977, s. 25
[1111] Burcu Bostanoğlu, *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, s. 272
[1112] Der. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü,* s. 410
[1113] Melvyn P. Leffler, "The United States and the Strategic Dimensions of the Marshall Plan", s. 278
[1114] Barry Eichengreen-Marc Uzan-Nicholas Crafts-Martin Hellwig, "The Marshall Plan: Economic Effects and Implications for Eastern Europe and the Former USSR", *Economic Policy*, Cilt 7, Sayı 14, 1992, s. 15
[1115] Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995),* s. 333
[1116] John Lewis Gaddis, *Soğuk Savaş Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar Gerçek*, s. 37
[1117] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 242

Darbesi'ne giden yolun başlangıcıdır.[1118] Bunun yanı sıra ülkedeki büyük endüstri kuruluşları ve arazi sahipleri olan Yahudilerin savaş sonunda ülkeden ayrılmış olmaları da sosyalizme uygun bir ortam hazırlamıştır.[1119]

Çekoslovakya'da II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1946 yılında yapılan seçimlerde bir koalisyon hükümeti kurulmuş, bunun başbakanlığını ise Komünist Parti genel başkanı Klement Gottwald üstlenmiştir.[1120] 1947 yılına gelindiğinde ise Kominform'un etkisine rağmen ülkenin demokratik kurumları işlemeye devam etmiştir.[1121] 1948 yılının başında ülkede bir hükümet krizi çıkmış ve başbakan tarafından bazı polis müdürleri görevden alınıp yerlerine Komünist görevliler atanmıştır.[1122] Buna karşılık protesto amacıyla hükümette Komünist Partiden olmayan bazı bakanlar istifa etmiştir.[1123] İstifa eden bakanların yerine Komünist bakanların atanmasıyla tümüyle Komünistlerden oluşan yeni bir hükümet oluşturulmuştur.[1124] Devlet başkanı olan Edvard Benes'in isteğiyle hükümette yer almaya devam ederek dış işleri bakanlığı görevini sürdüren ve ülke içinde önemli bir konumu olan Jan Masaryk 10 Mart 1948 günü konut olarak da kullandığı bakanlık binasının önünde ölü olarak bulunmuştur.[1125]

Prag Darbesi sonucunda Çekoslovakya tamamen Sovyetler Birliği etki alanına girmiştir. Bir Amerikan diplomatın ifadesiyle bu olayın engellenememiş olması, savaş sonrasında Amerikan politikasının en ciddi başarısızlıklarından biri olmuştur.[1126] Çekoslovakya'nın Sovyet hakimiyetine girmesi, Atlantik cephesinde ABD'nin yardımı olmadan kıtada Komünizme karşı mücadele edilemeyeceğinin de anlaşılmasını sağlamıştır.[1127] Darbe, Amerikan dış politikasında radikal değişiklikler

---

[1118] Robert Bruce Lockhart, "The Czechoslovak Revolution", *Foreign Affairs*, Cilt 26, Sayı 4, 1948, s. 632
[1119] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 242
[1120] Gös. Yer.
[1121] Gös. Yer.
[1122] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 243
[1123] Gös. Yer.
[1124] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 244
[1125] Gös. Yer.
[1126] Igor Lukes, "The 1948 Coup d'Etat in Prague Through the eyes of the American Embassy", *Diplomacy & Statecraft*, Cilt 22, Sayı 3, 2011, s. 431
[1127] Cemal Acar, *Soğuk Savaş Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası*, s. 138

ortaya çıkarmıştır. Gerek Amerikan kamuoyu gerekse de politik yorumcular arasında, Stalin'in tüm Avrupa'yı kendi kontrolüne almak istediği düşüncesi giderek yerleşmiştir.[1128] Sayle, 1938 yılında Hitler'in Çekoslovakya'yı işgali ile 1948 yılındaki Prag Darbesi arasındaki açık benzerliğe işaret etmektedir.[1129] Oral Sander'e göre ise Prag Darbesinin en önemli sonucu, NATO'nun kuruluş sürecini hızlandırmasıdır.[1130]

2.5.8 Berlin Ablukası

II. Dünya Savaşı'nın ardından Berlin, savaşı kazanan dört müttefik devlet tarafından dört farklı sektöre ayrılmıştır.[1131] 1946 yılında müttefikler tarafından onaylanan geçici anayasaya göre, Berlin'de bir seçim yapılması ve şehrin bu seçimle iş başına gelecek bir meclis vasıtasıyla yönetilmesi öngörülmüştür.[1132] Berlin konusunda Batı ve Sovyetler Birliği arasındaki asıl ayrım, bu bütünleşmenin niteliği konusunda olmuş, Batılılar öncelikle ekonomik birleşmeyi savunurken, Sovyetler Birliği ise siyasi bütünleşmeden yana tavır almıştır.[1133]

Yapılan seçimler sonucunda SSCB'nin desteklediği Alman Sosyalist Birlik Partisi oy oranı bakımından diğer partilerin gerisinde kalınca, Berlin'in geleceği konusunda ilk anlaşmazlık ortaya çıkmıştır.[1134] Bunu izleyen dönemde İngiltere ve ABD kendi işgal bölgelerini birleştirme kararı almıştır.[1135] Batı Berlin'de, 1948 yılının Haziran ayında bir para reformu yapılmış ve Alman Markı piyasaya sürülmüştür.[1136] Bu yeni para politikası, yeni ve bağımsız bir hükümet kurulması

[1128] Peter Svik, "The Czechoslovak Factor in Western Alliance Building, 1945-1948", *Journal of Cold War Studies*, Cilt 18, Sayı 1, 2016, s. 158
[1129] Timothy Andrews Sayle, *Enduring Alliance: A History of NATO and the Postwar Global Order*, s. 12
[1130] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 244
[1131] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 249
[1132] Şükrü Sina Gürel, "Berlin Sorunu (1944-1972)", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 32, Sayı 1, 1977, s. 210
[1133] Gös. Yer.
[1134] Gös. Yer.
[1135] Gös. Yer.
[1136] Cüneyt Akalın, *Soğuk Savaş ABD ve Türkiye-1 Olaylar-Belgeler (1945-1952)*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s. 137

yönünde atılan ilk büyük adım olurken[1137], Doğu tarafını kontrol eden SSCB'nin buna tepkisi yaklaşık bir yıl süren Berlin Ablukası olmuştur.[1138]

Berlin Ablukası, Berlin'deki ulaşım hatlarının Haziran 1948'den Mayıs 1949'a kadar Sovyetler Birliği tarafından kapatılmasını kapsamaktadır.[1139] Abluka, Sovyet etki alanındaki sektörden Berlin'in müttefiklerin kontrolünde kalan diğer kısımlarına da elektrik sağlayan güç kaynağının kesilmesiyle başlamıştır.[1140] Kentin Batı bölgesine giden tüm kara ve demir yolu ulaşımının durdurulmasıyla gıda tedariğinde sıkıntılar yaşanmış ve bu olay, Batılı güçlerin hava ikmal takviyesiyle çözülmüştür.[1141] Batı Berlin'deki iki milyona yakın insana, abluka süresince yaklaşık iki yüz yetmiş beş bin uçuş gerçekleştirilerek yardım götürülmüştür.[1142]

SSCB'nin Berlin Ablukası'nın öncelikli amacı, Batı ile irtibatı keserek temel ihtiyaç malzemelerinin ulaşımını engellemek ve bu sayede Batılılardan bazı tavizler elde etmek için onları zorlamak olmuştur.[1143] Bu doğrultuda Sovyetlerce biri ufak biri geniş çaplı olmak üzere iki hedef belirlenmiştir. Bunlardan ilki bağımsız bir batı Almanya'nın ortaya çıkmasını durdurmak iken, ikincisi ise şayet böyle bir durum gerçekleşirse, bu durumun yaratabileceği olumsuz sonuçların Sovyetler kontrolünde olan tarafa yayılmasını engellemek olmuştur.[1144] Bir başka deyişle Sovyetler, Batılı müttefiklerin hem ayrı bir Batı Alman hükümeti oluşturmasını hem de Berlin'in yönetimi konusunda önceden kazanılmış haklarını kullanmasını engellemek istemiştir.[1145]

Ancak Berlin'in batısının başta ABD olmak üzere, İngiltere ve Fransa tarafından destekleneceğinin anlaşılması üzerine, şehrin siyasi açıdan bölüneceği kesinleşmiş ve 1949 yılında doğuda ve batıda ayrı birer hükümet kurulmuştur. 1948

[1137] Şükrü Sina Gürel, "Berlin Sorunu (1944-1972)", s. 211
[1138] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 251
[1139] Gös. Yer.
[1140] Cüneyt Akalın, *Soğuk Savaş ABD ve Türkiye-1 Olaylar-Belgeler (1945-1952)*, s. 136
[1141] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 251
[1142] Cüneyt Akalın, *Soğuk Savaş ABD ve Türkiye-1 Olaylar-Belgeler (1945-1952)*, s. 137
[1143] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 251
[1144] Avi Shlaim, "The Partition of Germany and the Origins of the Cold War", *Review of International Studies*, Cilt 11, Sayı 2, 1985, s. 134
[1145] Gös. Yer.

yılının ağustos ayında yapılan görüşmelerde Sovyetler Birliği tarafının Berlin'in tüm hava sahası kontrolünün kendilerine verilmesi teklifi kabul edilmemiş ve önce 1949 yılının eylül ayında, müttefik üç devletin (ABD, İngiltere ve Fransa) kontrolünde olan Batı bölgesinde Federal Almanya Cumhuriyeti ilan edilmiştir.[1146] Buna karşılık Sovyetler ise kendi işgal bölgesinde, 7 Ekim 1949'da Alman Demokratik Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etmiştir.[1147]

Berlin Ablukası'nın en önemli sonucu, sorunun yerel bir sorun olmaktan çıkarak uluslararası bir soruna dönüşmesi olmuştur.[1148] Bunun yanı sıra Berlin Ablukası, II. Dünya Savaşı sonrasında Almanya'ya karşı nasıl bir politika izlenmesi konusunda müttefik devletlerin taşıdığı kararsızlığı tamamen ortadan kaldırmıştır.[1149] Berlin Ablukası, Batı'nın tüm dikkatini SSCB tehdidine yöneltmesine neden olmuştur.[1150] Collins'in ifadesiyle, Soğuk Savaş hız kazandıkça, Almanya SSCB'ye kıyasla artık daha az tehlikeli görünmeye başlamıştır.[1151] Abluka sonrasında Batılı devletlerin gelecekte Almanya'nın tekrar saldırgan emeller taşıyabileceği endişesi, yerini SSCB'den gelen Komünist tehdide bırakmıştır.[1152] Kissinger'a göre bu abluka, Berlin'in yönetimi konusunda Potsdam Konferansı'nda müttefik devletlerce ortak alınan karara karşı açık bir meydan okumayı teşkil etmiştir.[1153]

2.6 NATO'nun Kuruluşu, Amaçları ve İlkeleri

1945'ten 1949 yılına gelinceye dek gerçekleşen bu gelişmelerin NATO'nun kuruluşunu hızlandırmış olduğu söylenebilir. Colin Gray, ABD'nin Çevreleme Politikası pratikte George Kennan ile başlamış olmasına karşın, Sovyetler Birliği'nin önemli bir tehdit olduğu konusunda, Başkan Truman'ın daha 1946 yılında

---

[1146] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 252
[1147] Gös. Yer.
[1148] Şükrü Sina Gürel, "Berlin Sorunu (1944-1972)", s. 213
[1149] Brian J. Collins, *NATO: A Guide to the Issues*, Praeger, California, 2011, s. 15-16
[1150] Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980*, s. 314
[1151] Brian J. Collins, *NATO: A Guide to the Issues*, s. 22
[1152] Henry Kissinger, *Liderlik Dünya Stratejisiyle İlgili Altı Ders*, s. 48
[1153] Gös. Yer.

kendisinden oldukça emin olduğunu belirtmektedir.[1154] Kimi yazarlara göre örgütün kökenleri, henüz II. Dünya Savaşı sırasında ABD, Fransa ve İngiltere arasındaki ittifaka kadar uzanmaktadır.[1155] NATO İttifakı ile ABD 1778 yılında Fransa ile yaptığı ittifaktan sonra ilk kez bir ittifaka katılmıştır.[1156] NATO gibi, çok sayıda farklı ülkeyi bünyesine alan bir örgütün kurulması fikri, II. Dünya Savaşı sonrasında farklı ülkelerden çok sayıda diplomat ve politikacının da paylaştığı bir görüş olmuştur.[1157] Nitekim dönemin Kanadalı bir diplomatının ifadesiyle, ABD'nin de içinde yer aldığı bu türden bir ittifakın kurulması fikri şayet daha önceden konuşulmuş olsaydı, belki de II. Dünya Savaşı'nın önlenmesi bile mümkün olabilirdi.[1158]

İki kutuplu uluslararası sistemde kurulan NATO'nun, açıkça bir düşman ilan etmemiş olmasına karşın, II. Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde Sovyetler Birliği'nden kaynaklanan tehditlere karşı oluşturulmuş olduğu görülmektedir.[1159] NATO'nun amacı, örgütün ilk genel sekreteri olan Lord Hasting Ismay tarafından ifade edildiği gibi, Rusları dışarıda, Amerikalıları içeride, Almanları ise aşağıda tutmaktır.[1160]

Collins'e göre Amerikalıların içerde tutulması, Marshall Planı'nın açıklanmasının ardından netleşmiştir.[1161] 1949 yılında Çin'de Mao'nun iktidara gelişinin Amerikan büyük stratejisinin ortaya çıkmasına yol açtığını belirtmek mümkündür.[1162] Lefebvre'ye göre SSCB ve Komünizm karşıtlığı, izolasyonizm politikasından bütünüyle kopan ABD'nin dünya sorunlarına müdahalesi için bir

---

[1154] Colin S. Gray, "Harry S. Truman ve Soğuk Savaş'ta Amerikan Büyük Stratejisi, 1945-1953", *Büyük Stratejinin Oluşumu Siyaset, Diplomasi ve* Savaş, Ed. Williamson Murray-Richard Hart Sinnreich-James Lacey, Çev. Erhan Baltacı, Avangard Yayınları, İstanbul, 2017, s. 358
[1155] Helene Sjursen, "On The Identity of NATO", *International Affairs*, Cilt 80, Sayı 4, 2004, s. 689
[1156] Jack Thompson, "The US role in NATO", s. 20
[1157] Timothy Andrews Sayle, *Enduring Alliance: A History of NATO and the Postwar Global Order*, s. 15
[1158] Gös. Yer.
[1159] Ramazan Gözen, "NATO: İttihattan İhtilafa Dönüşen İttifak", s. 125
[1160] NATO, "Origins NATO Leaders", https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_137930.htm (Erişim Tarihi: 31.08.2024)
[1161] Brian J. Collins, *NATO: A Guide to the Issues*, s. 19
[1162] Peter Duignan, *NATO: Its Past, Present, and Future*, Hoover Institution Press, California, 2000, s. 7

meşruiyet yaratmıştır.[1163] Bu yeni durum, sadece askeri alanda değil, NATO'nun amaçlarında görüldüğü gibi, ekonomik ve siyasal alanı da kapsamaktadır.[1164] Görülmektedir ki NATO, kuruluş döneminde askeri olduğu kadar, hatta bundan da fazla siyasi bir yapılanma olarak doğmuştur.[1165] Burgess'e göre tarihte hiçbir ittifak, NATO gibi, tüm üye ülkelerin tam ve eşit bir yetkiyle temsil edilebildiği bir organizasyonel yapıya sahip olmamıştır.[1166]

Almanya'nın aşağıda tutulması, bu ülkenin tekrar Avrupa ailesi içine katılması anlamına gelirken, burada bu ülkenin güvenlik gerekçeleriyle ve kontrollü bir biçimde yeniden silahlandırılarak[1167] Avrupa'nın kurumsal mekanizmaları içine dahil edilmesi öngörülmüş, Almanya'nın yeniden bir tehdit unsuru olarak ortaya çıkmaması için, ABD tarafından bu sürecin NATO'ya entegrasyon ile gerçekleştirilmesi planlanmıştır.[1168] Collins'e göre bu süreç, Almanya'nın bölünmesi ile tamamlanmıştır.[1169] Bu doğrultuda Batı Almanya 1955 yılında NATO üyesi olmuştur.[1170] Almanya'nın NATO'ya katılmasının, askeri dengeler açısından İttifakı güçlendirdiğini belirtmek mümkündür.[1171] Rusların dışarı tutulmasından ise SSCB'nin Avrupa kıtası dışında tutularak, başta Almanya olmak üzere, Avrupa'nın kaynaklarının güvenliğinin sağlanması anlaşılır.[1172] NATO, Kaplan'ın ifadesiyle,

---

[1163] Maxime Lefebvre, *Amerikan Dış Politikası*, Çev. İsmail Yerguz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 37
[1164] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 268
[1165] Jussi M. Hanhimaki-Odd Arne Westad, *The Cold War A History in Documents and Eyewitness Accounts*, s. 107
[1166] W. Randolph Burgess, "NATO: The First Ten Years", *Proceedings of the Academy of Political Science*, Cilt 26, Sayı 4, 1959, s. 5
[1167] Henry Kissinger, *Liderlik Dünya Stratejisiyle İlgili Altı Ders*, s. 49
[1168] Marco Rimanelli, *The A to Z of NATO and Other International Security Organizations*, The Scarecrow Press, Maryland, 2009, s. 10
[1169] Brian J. Collins, *NATO: A Guide to the Issues*, s. 23
[1170] NATO, "Germany and NATO", https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_185912.htm (Erişim Tarihi: 02.08.2024)
[1171] Seth A. Johnston, *How NATO Adapts: Strategy and Organization in the Atlantic Alliance since 1950*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2017, s. 39
[1172] Timothy Andrews Sayle, *Enduring Alliance: A History of NATO and the Postwar Global Order*, s. 3

Soğuk Savaş sırasında öncelikli olarak SSCB ve Komünist genişlemeye karşı kurulmuş bir örgüttür.[1173]

Nitekim Hasgüler ve Uludağ da Brüksel Antlaşması'nın genişletilmesi sonucunda ortaya çıkan NATO'nun temel hedeflerinden birinin Avrupa'nın ortasına kadar ulaşan SSCB'nin gücünü ve etki alanını daraltmak olduğu üzerinde durmaktadırlar.[1174] Öyle ki NATO, Armaoğlu'nun da belirttiği gibi, gerçekten de kuruluşundan itibaren Sovyetler Birliği'nin Avrupa'daki yayılmasını durdurmuştur.[1175] Bostanoğlu da, ABD'nin Avrupalı devletlerin başına buyruk hareket etmelerini engellemek istemesini de NATO'nun kuruluş gerekçeleri arasında saymaktadır.[1176] Son tahlilde NATO'nun, II. Dünya Savaşı sonrasında, uluslararası sistemin yeniden yapılandırılması sürecinde ortaya çıkan, ekonomik, siyasi ve kültürel bağları da kapsayan bir savunma birlikteliğini ifade ettiği söylenebilir.[1177]

NATO'nun; caydırıcılık, savunma ve güvenlik olmak üzere başlıca üç amacı bulunmaktadır.[1178] Kolektif güvenlik ve karşılıklı yardım, İttifak'ın varoluşunun ana gerekçesi[1179] olmasına rağmen, NATO'nun tek amacı değildir. NATO resmî sitesinde yer alan açıklamadan da anlaşılacağı gibi, örgüt SSCB tehdidine karşı kurulmuş olmasına karşın, daha geniş çaplı görevleri de vardır.[1180] Bunlar arasında; Avrupa'da milliyetçi militarizmin yeniden yayılmasını önlemek ve Avrupa'nın siyasi bütünleşmesini teşvik etmek gibi amaçlar yer almaktadır.[1181]

[1173] Lawrence S. Kaplan, *NATO and the UN: A Peculiar Relationship*, University of Missouri Press, Columbia, 2010, s. 1
[1174] Mehmet Hasgüler-Mehmet B. Uludağ, *Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler: Tarihçe, Organlar, Belgeler, Politikalar*, s. 369
[1175] Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 342
[1176] Burcu Bostanoğlu, *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, s. 284
[1177] Gülnur Aybet, "The Evolution of NATO's Three Phases and Turkey's Transatlantic Relationship", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Cilt 17, Sayı 1, 2012, s. 21
[1178] NATO, "Deterrence and Defence", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_133127.htm (Erişim Tarihi: 02.09.2024)
[1179] Norman J. Padelford, "Political Cooperation in the North Atlantic Community", *International Organization*, Cilt 9, Sayı 3, 1955, s. 353
[1180] NATO, "A Short History of NATO", https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_139339.htm (Erişim Tarihi: 16.01.2023)
[1181] Gös. Yer.

Önceleri söz konusu olan savaşların kazanılması iken, yeni dönemde ise savaşların önlenmesi temel amaç haline gelmiştir.[1182] Böyle bir ortamda da Avrupalı devletler NATO'yu, savaştan kaçınarak tüm insanlıkla barış içinde bir arada yaşama ve sorunlara barışçıl çözümler bulma doğrultusunda oluşacak bir örgütlenme olarak görmüşlerdir.[1183] NATO, belirlediği bu amaçlara ulaşmak için, her biri; güvenlik, danışma, caydırıcılık, kriz yönetimi ve ortaklık başlıklarına karşılık gelecek biçimde şu temel görevleri icra etmektedir[1184]:

-Avrupa'da, gelişen demokratik kurumlara ve sorunların barışçıl çözümüne dayanan kalıcı bir güvenlik sağlamak

-Antlaşmanın 4. Maddesi ile bağlantılı olacak şekilde, üyelerinin hayati çıkarlarını etkileyen her konu ile ilgili olarak bir forum vazifesi görmek

-Herhangi bir NATO üyesi ülkenin toprak bütünlüğüne karşı bir saldırı hususunda caydırma ve savunma işlevi görmek

-Ortakları ve Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi aracılığı ile, kalıcı ve aktif iş birliği yoluyla, güvenlik ve istikrar konularında teşvik edici rol oynamak

-Aktif bilgi programları ve Akdeniz Diyaloğu gibi girişimlerle, üye ülkelerde ve ortaklık ülkelerinde uluslararası güvenliğe ilişkin faktörlerin anlaşılması konusuna yardımcı olmak.

1648 Westphalia Anlaşması ile ortaya çıkan uluslararası sistemin en önemli kurumsal organizasyonlarından biri olan NATO, 4 Nisan 1949 tarihinde Washington'da imzalanan Kuzey Atlantik Örgütü Antlaşması ile kurulmuştur.[1185]

[1182] Rüştü Salim Savaş Biçer, "NATO'nun Savunma ve Caydırıcılık Çalışmaları ile İlgili Bir Değerlendirme", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 18, Sayı 42, 2022, s. 330

[1183] David S. Yost, *NATO Transformed The Alliance's New Roles in International Security*, United States Institute of Peace Press, Washington, 1998, s. 35

[1184] *The NATO Handbook*, 50th Anniversary Edition, Office of Information and Press, Brüksel, 1998, s. 24-25

[1185] Der. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s. 369

Antlaşma 24 Ağustos 1949 tarihinde yürürlüğe girmiştir.[1186] Stanhope'a göre Kuzey Atlantik Antlaşması metni, müttefiklerin II. Dünya Savaşından önce, savaş sırasında ve savaş sonrasında edindikleri deneyimlerin bir sonucudur.[1187] Kuzey Amerika ile Avrupa'nın güvenliğini transatlantik doğrultuda birleştiren antlaşma, kolektif savunma ve iş birliği temelinde şekillenmiştir.[1188] Kolektif savunma, Naumann'ın ifadesiyle örgütün Raison D'état'ı olarak değerlendirilebilir.[1189] Antlaşma, kendisine taraf olan ülkelerce oluşturulmuş olan örgütün anayasası mahiyetindedir.[1190] Guillaume'ye göre NATO'nun Kurucu Antlaşması, sadece askeri amaçlar taşımayan ve ortaya çıkacak gelişmelere uyarlanabilecek kadar esnek bir metindir.[1191] NATO'nun; ABD, Birleşik Krallık, Kanada, Fransa, İtalya, Portekiz, Danimarka, Norveç, İzlanda, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg olmak üzere on iki kurucu üye ülkesi bulunmaktadır.[1192]

On dört maddeden oluşan NATO Antlaşması'nın ilk bölümünde örgütün temel özellikleri yer almaktadır.[1193] Burada, örgüt üyesi olan devletler tarafından benimsenen temel değerler doğrultusunda ve BM Antlaşması çerçevesinde hareket edileceği belirtilmiştir.[1194] NATO Antlaşması, BM Şartı'nın 51. Maddesine atıf yapmaktadır. Buna göre devletlerin bireysel veya toplu halde savunma yapma hakları bulunmaktadır.[1195] NATO Antlaşması'nın tarafları, tüm devletlerle barış içinde bir

---

[1186] CVCE, "Entry into force of the North Atlantic Treaty (24 August 1949)", https://www.cvce.eu/en/obj/entry_into_force_of_the_north_atlantic_treaty_24_august_1949-en-b827f82a-0e97-4ddd-9622-b206feb2ac5d.html (Erişim Tarihi: 02.09.2024)

[1187] Henry Stanhope, "Genişlemiş Bir Dünyada Atlantik İttifakı", *NATO Dergisi*, Sayı 1, 1981, s. 9

[1188] Bilal Karabulut, "NATO'nun Dönüşüm Süreci: Askeri Savunma İttifakından Küresel Güvenlik Örgütüne", *Sıcak Barışın Soğuk Örgütü: Yeni NATO Yeni Tehditler, Konseptler, Arayışlar, Dönüşüm ve Alan Dışı Operasyonlar*, Ed. Mehmet Seyfettin Erol, Barış Kitap, Ankara, 2012, s. 121

[1189] Klaus Naumann, "NATO's New Command Structure", *Perceptions, Journal of International Affairs*, Cilt 4, Sayı 1, 1999, s. 1

[1190] Aydın Alacakaptan, *Atlantik İttifakı*, 2. Baskı, Türk-Atlantik Antlaşması Derneği Yayını, Ankara, 1983, s. 1

[1191] Gilbert Guillaume, "Atlantik İttifakının Hukuki Yapısı", *NATO Dergisi*, Haziran 1965, s. 2

[1192] Ahmet Emin Dağ, *İngilizce-Fransızca-Türkçe Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü,* s. 387

[1193] NATO, "The North Atlantic Treaty", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm? (Erişim Tarihi: 16.01.2023)

[1194] Gös. Yer.

[1195] BM'nin 51. Maddesi, antlaşmanın hiçbir hükmünün, BM üyelerinden herhangi birinin saldırıya uğraması halinde BM Güvenlik Konseyi gerekli önlemleri alıncaya dek, doğal bir hak olan bireysel veya toplu savunma hakkına halel getirmediğini belirtir. UN, "Charter Of The United Nations", https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf (Erişim Tarihi: 24.08.2024), s. 10-11

arada yaşama konusundaki niyetlerini teyit ederler.[1196] Hasret Çomak'a göre İttifak'ın amacı, hem barışçıl ve dostane ilişkiler tesis etmek hem de ittifak üyelerini potansiyel tehditlere karşı korumaktır.[1197]

NATO Antlaşması'nın 1. Maddesi şöyledir:

> *"BM Şartında belirtildiği üzere, taraflar karışabilecekleri herhangi bir uluslararası anlaşmazlığı, uluslararası barış, güvenlik ve adaleti tehlikeye atmadan barışçıl yöntemlerle çözmeyi ve uluslararası ilişkilerde Birleşmiş Milletlerin amaçlarıyla uyuşmayan herhangi bir şekilde güç kullanma tehdidinden veya kullanımından kaçınmayı taahhüt eder."*[1198]

NATO yalnızca askeri bir örgüt değildir. Bu doğrultuda NATO için "barış" kavramı, savaşın olmamasından daha fazla şeyi ifade etmektedir.[1199] NATO'nun üyeleri arasındaki sosyal ve ekonomik ilişkileri geliştirme amacı da vardır.[1200] Osgood'a göre NATO'nun oluşturduğu ekonomik iş birliği, örgütü siyasi yönüyle bütünleştirmektedir.[1201] Bununla ilgili olan Antlaşmanın 2. Maddesi, uluslararası alanda sürdürülen ekonomik ilişkilerde çatışmanın ortadan kaldırılmasını, ikili veya çok taraflı ilişkilerde ekonomik iş birliğinin teşvik edilmesini amaç edinir.[1202] Bununla bağlantılı olan 3. Madde, müttefiklerin antlaşma amaçlarını etkin bir şekilde gerçekleştirmek ve etkili bir savunma ile silahlı saldırılara karşı koyabilmek için karşılıklı yardımlarla direnme kapasitelerini tek tek ve kolektif şekilde artıracaklarını

[1196] NATO, "The North Atlantic Treaty", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm? (Erişim Tarihi: 16.01.2023)
[1197] Hasret Çomak, "NATO'nun 2010'lu Yıllarda Yeni Güvenlik Yaklaşımı ve Güvenlik Artırıcı Önlemler", *Uluslararası Çatışma Alanları ve Türkiye'nin Güvenliği,* Ed. Gamze Güngörmüş Kona, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 156
[1198] NATO, "The North Atlantic Treaty", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm? (Erişim Tarihi: 16.01.2023)
[1199] Matjaz Kacic, "Commentary on Articles 2 and 3 of the Washington Treaty", *Emory International Law Review,* Cilt 34, Sayı 0, 2019, s. 53
[1200] Bilal Karabulut, "NATO'nun Dönüşüm Süreci: Askeri Savunma İttifakından Küresel Güvenlik Örgütüne", s. 121
[1201] Robert E. Osgood, "NATO: Problems of Security and Collaboration", *The American Political Science Review,* Cilt 54, Sayı 1, 1960, s. 106
[1202] NATO, "The North Atlantic Treaty", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm? (Erişim Tarihi: 16.01.2023)

belirtir.[1203] Kacic'e göre bu kapasite artırımı, aynı zamanda caydırıcılığı artırmaya da yardımcı olmaktadır.[1204]

NATO üyesi ülkeler; uluslararası hukuk, demokrasi ve insan haklarını temel alan ortak değerleri paylaşır. Örgütün ana faaliyeti, egemen devletler arasında ortak iş birliği çerçevesinde hareket ederek üyelerin güvenliklerini sağlamaktır.[1205] NATO Antlaşması'nın 4. Maddesine göre üye devletler, taraflardan birinin toprak bütünlüğü, siyasi bağımsızlığı veya güvenliğinin tehdit edildiğini düşündüklerinde kendi aralarında istişarede bulunacaklarını öngörmüştür.[1206] Bu madde, İttifak'ın tek fonksiyonunun askeri olmadığını ve Atlantik Topluluğu'nun politik yönünün ağırlığını göstermektedir.[1207] Ayrıca Bumgardner'e göre yine bu madde, NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönemdeki güvenlik algısının küresel hale gelmesine de yardımcı olmuştur.[1208]

NATO Antlaşması'nın 5. Maddesi kolektif savunma ilkesine vurgu yaparak, üyelerden birinin saldırıya uğraması halinde bunun tüm üyelere yönelik olarak yapılmış olduğunu kabul eder:

> *"Taraflar içlerinden birine veya birkaçına Avrupa'da veya Kuzey Amerika'da yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine birden yönetilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceğine, böyle bir saldırı durumunda BM Şartının 51. Maddesinde tanınmış olan bireysel veya toplu meşru müdafaa hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için*

[1203] NATO, "The North Atlantic Treaty", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm? (Erişim Tarihi: 16.01.2023)
[1204] Matjaz Kacic, "Commentary on Articles 2 and 3 of the Washington Treaty", s. 59
[1205] *The NATO Handbook*, s. 23
[1206] NATO, The North Atlantic Treaty", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm? (Erişim Tarihi: 16.01.2023)
[1207] Sherrod Lewis Bumgardner, "Article 4 of the North Atlantic Treaty", *Emory International Law Review,* Cilt 34, Sayı 0, 2019, s. 80
[1208] Sherrod Lewis Bumgardner, "Article 4 of the North Atlantic Treaty", s. 81. 2010 Stratejik Konseptinin Beşinci Maddesi buna karşılık gelmektedir. Herhangi bir müttefiki ilgilendiren herhangi bir güvenlik sorunu, bilgi paylaşımı ve görüş alışverişi için NATO'nun önüne getirilebilir.
NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 9

bağımsız ve birlikte hareket ederek silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere, gerekli olan tüm şekillerde saldırıya uğrayan taraf veya taraflara yardım etmek konusunda antlaşmışlardır."[1209]

Antlaşmanın 6. Maddesi, 5. Maddenin devamı mahiyetindedir ve bu maddenin kapsadığı coğrafi alanı açıklar. Buna göre bu alan, tarafların Avrupa veya Kuzey Amerika'daki toprakları, Fransa'nın Cezayir bölgesi, Türkiye'nin toprakları ya da taraflardan herhangi birinin egemenliği altında olan ve Yengeç Dönencesi'nin kuzeyinde yer alan adaları kapsamaktadır.[1210] Ayrıca bunun yanı sıra taraflardan herhangi birinin bu topraklarda veya üzerinde bulundurduğu veya Antlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte taraflardan birinin işgal kuvvetlerinin bulunduğu herhangi bir Avrupa toprağında veya Akdeniz'de veya Yengeç Dönencesi'nin kuzeyindeki Kuzey Atlantik bölgesinde bulunan kuvvetlerini, gemilerini ya da uçaklarını içermektedir.[1211]

7. Madde, Antlaşmanın BM üyesi olan taraflarının BM Şartı uyarınca uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması konularında BM Güvenlik Konseyi'nin temel organ olduğunu belirtirken, 8. Madde tarafların, diğer taraflar veya üçüncü devletler arasında yürürlükte olan sözleşmelerin NATO Antlaşması hükümleri ile çelişmediğini beyan ederek, bu antlaşma ile çelişen uluslararası antlaşmalara girmemeyi taahhüt ettiklerini açıklamaktadır.[1212] 8. Madde, İttifak ülkeleri arasında, içteki ve dıştaki uyumu temsil etmektedir.[1213] 9. Madde, tarafların antlaşma hükümlerinin uygulanması ile ilgili konuların görüşülmesi için bir konsey oluşturulacağını belirtir.[1214] Üye devletlerin hepsinin eşit şekilde temsil edildiği konsey, gerekli hallerde acil olarak da toplanabilecektir.[1215] 9. Madde, özellikle

[1209] NATO, "The North Atlantic Treaty", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm? (Erişim Tarihi: 16.01.2023)
[1210] Gös. Yer.
[1211] Gös. Yer.
[1212] Gös. Yer.
[1213] Karoly Vegh, "The North Atlantic Treaty and It's Relationship to Other "Engagements" of Its Parties-A Commentary on Article 8", *Emory International Law Review*, Cilt 34, Sayı 0, 2019, s. 148
[1214] NATO, "The North Atlantic Treaty", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm? (Erişim Tarihi: 16.01.2023)
[1215] Gös. Yer.

Antlaşmanın 3. ve 5. Maddelerinin uygulanması konusundaki önlemler konusunda hemen bir savunma komitesi kurulmasını da içermektedir.[1216] Brosio'ya göre İttifak, 9. Maddeye dayanarak yapısını sürekli olarak geliştirmiştir.[1217]

10. Madde örgüte yeni üye kabulüyle ilgilidir. NATO'nun Açık Kapı Politikası (NATO Open Door Policy) bu maddeye dayanır.[1218] Buna göre antlaşmanın temel ilkelerini güçlendirecek her devlet örgüte üye olarak kabul edilebilir.[1219] Örgüte yeni üyelikler oy birliği ile davet edilerek gerçekleşir ve kabul konusunda da taraf ülkelerin hepsinin görüş birliği şarttır.[1220] İttifak'ın bünyesine yeni devletleri katan genişleme süreçleri bu madde ile bağlantılı olarak gerçekleşmiştir.[1221]

11. Madde, Antlaşmanın yürürlüğe girmesi konusundaki anayasal prosedürleri belirtir. 12. Madde antlaşmanın ilk haliyle on yıl boyunca yürürlükte kalacağını, on yılın ardından Kuzey Atlantik bölgesinde barış ve güvenlikle ilgili konuların durumu göz önüne alınarak, herhangi bir üye devletin talebi doğrultusunda gözden geçirilebileceğini belirtmektedir.[1222] 13. Madde yirmi yıldan sonra herhangi bir devletin üyelikten çıkmak istemesi halinde örgütten ayrılma hakkına sahip olabileceğini belirtmektedir.[1223] 14. Madde ise Antlaşma metinlerinin, İngilizce ve Fransızca olarak, ABD Hükümet Arşivleri'nde muhafaza edileceğini belirtmektedir.[1224]

Kısa bir metin olmasına rağmen, NATO Antlaşması'nın maddeleri incelendiğinde, NATO'nun yalnızca askeri temelli bir örgüt olmadığı görülmektedir. Demokrasi, insani eşitlik, liberalizm, barış, hukuka bağlılık gibi paylaşılan ortak

---

[1216] Gös. Yer.
[1217] Manlio Brosio, "Geleceğimiz: Şartlara Uyabilmek" *NATO Dergisi,* Aralık 1964, s. 4
[1218] NATO, "The North Atlantic Treaty", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm? (Erişim Tarihi: 16.01.2023)
[1219] Gös. Yer.
[1220] Nick Minogue, "The North Atlantic Treaty at 70-Article 10", *Emory International Law Review,* Cilt 34, Sayı 0, 2019, s. 167
[1221] NATO, "Enlargement and Article 10", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49212.htm (Erişim Tarihi: 04.09.2024)
[1222] NATO, "The North Atlantic Treaty", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm? (Erişim Tarihi: 16.01.2023)
[1223] Gös. Yer.
[1224] Gös. Yer.

değerler üzerinden, iş birliği temelinde ilişkilerinin şekillendirilmesi, siyasi, ekonomik ve askeri amaçlara müzakere süreçleriyle ulaşılmaya çalışılması NATO'nun hedefleri olarak görülmektedir.[1225]

Antlaşma'nın en önemli maddeleri 4. ve 5. Maddelerdir. Burada, üye devletlerden herhangi birine yapılacak saldırının tüm örgüte yapılmış sayılacağı ve buna yine tüm üyeler tarafından karşılık verileceği hususu, örgütün hem savunma hem de meşru müdafaa edimlerinde kolektif hareket edeceğinin altını çizmektedir.[1226] Bu doğrultuda NATO'nun saldırı değil savunma amaçlı kurulmuş bir örgüt olduğu, örgütteki kararların ve örgüte yeni üyelerin oy birliği ile alınmasının da iş birliği anlayışını desteklediği söylenebilir. Yeni üyelere açık yapısıyla dinamik bir örgütlenme olduğu görülen örgütte, kuruluşundan bu yana on genişleme süreci yaşanmıştır.[1227] Bunun da örgütün devamlılığını sağlamasının yanı sıra, hem üye olarak yeni katılan ülkeler hem de İttifak açısından ortak fayda sağlamaya yardımcı olduğu ifade edilebilir.[1228]

2.7 NATO'nun Organları ve Çalışma Şekli

NATO, organları vasıtasıyla çalışmaktadır. Bu organların her birinin karar alma sürecinde farklı rolleri ve sorumlulukları bulunmaktadır. NATO'nun kurumsal yapısı sivil ve askeri kanat olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.[1229] Sivil organlar; Kuzey Atlantik Konseyi, Savunma Planlama Komitesi, Nükleer Planlama Grubu ve Genel Sekreterken, askeri organlar ise Askeri Komite ve NATO komutanlıklarından oluşmaktadır.[1230]

[1225] Cemal Acar, *Soğuk Savaş Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası*, s. 141
[1226] Ramazan Gözen, "NATO: İttihattan İhtilafa Dönüşen İttifak", s. 130
[1227] NATO, "Enlargement and Article 10", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49212.htm (Erişim Tarihi: 04.09.2024)
[1228] Nick Minogue, "The North Atlantic Treaty at 70-Article 10", s. 170
[1229] Bilal Karabulut, "NATO'nun Dönüşüm Süreci: Askeri Savunma İttifakından Küresel Güvenlik Örgütüne", s. 122
[1230] Gös. Yer.

2.7.1 Sivil Organlar

2.7.1.1 Kuzey Atlantik Konseyi

NATO Antlaşması'nın Dokuzuncu Maddesi çerçevesinde kurulan ve Brüksel'de yer alan Kuzey Atlantik Konseyi (NAC-North Atlantic Council) örgütün merkez organıdır.[1231] Örgütün askeri ve siyasi birimlerini kontrol edecek şekilde görev yapan Konsey, İttifak'ın en yüksek dereceli karar alma organıdır.[1232] Otoritesini NATO Antlaşması'ndan alan Konsey, BM Şartına uygun biçimde uluslararası güvenlik ve savunma konularında örgütün temel amaçlarını gerçekleştirmektedir.[1233] Üye devletlerin temsilcilerinden oluşan konsey; daimî delegeler, savuma bakanları, dış işleri bakanları, hükümet veya devlet başkanları olmak üzere dört düzeyde örgütlenmiştir.[1234]

Daimî temsilciler haftada en az bir kez bir araya gelir. Acil durumlarda bu toplantı aralığının daha kısa olması mümkündür.[1235] Konsey'in, kuruluş döneminde ve normal işleyişinde dış işleri bakanları seviyesinde bir araya gelmesi planlanmış olmasına[1236] rağmen, iş yoğunluğu sebebiyle bakanlara kıyasla NATO daimî temsilcilerinin toplanmasının kolaylığı nedeniyle, üye devletlerin büyükelçi seviyesinde daimî temsilci bulundurması usulü kabul edilmiştir.[1237] Bu temsilcilerin katıldığı toplantılara Daimî Konsey denmektedir.[1238] Daimî Konseyde yer alan büyükelçiler, danışmanlar ve uzmanlardan oluşan delegasyonlar tarafından desteklenir.[1239] İstişare süreçlerine katkıda bulunan her büyükelçi ve delegasyon kendi ülkesini temsil eder.[1240] Konseyde savunma bakanları üç, dış işleri bakanları ise yılda iki kez bir araya gelirken, devlet veya hükümet başkanları da gerekli

---

[1231] Levent Yiğittepe, *NATO Güvenlik Politikaları ve Stratejileri*, s. 28
[1232] Aydın Alacakaptan, *Atlantik İttifakı*, s. 31
[1233] "North Atlantic Council: Communique", *The American Journal of International Law*, Cilt 44, Sayı 1, 1950, s. 22
[1234] *The NATO Handbook*, s. 35
[1235] *The NATO Handbook*, s. 37
[1236] Brian J. Collins, *NATO: A Guide to the Issues*, s. 25
[1237] *The NATO Handbook*, s. 35
[1238] Gös. Yer.
[1239] Gös. Yer.
[1240] Jennifer Medcalf, *NATO A Beginner's Guide,* Oneworld Publications, Oxford, 2005, s. 16

durumlarda oturumlara katılmaktadırlar.[1241] Üye ülkelerin dış işleri bakanları her yıl alfabetik sıralamaya göre Konsey'e onursal başkanlık yapmaktadır.[1242]

Genel Sekreter başkanlığında toplanan Konsey'in başlıca görevleri arasında; bütçe ihtiyaçlarını saptama ve düzenleme, askeri güçlerin durumu hakkında bilgi toplama, üye ülkeler tarafından örgüte sunulacak askeri katkının oranını belirleme sayılabilir.[1243] Toplantılar, politika ile ilgili konularla açılırken, Konsey'in güvenlikle ilgili konular başta olmak üzere, her konunun tartışılabildiği bir forum işlevi bulunmaktadır.[1244] NATO'nun kuruluş yıllarında savunma ağırlıklı planlama üzerinde durulmasına karşın, siyasi konular her zaman öncelikli olmuştur.[1245] Konuların geniş bir yelpazede ele alınabilmesi sebebiyle, üzerinde müzakere edilen politik konular da NATO sınırlarının ötesine uzanabilmektedir.[1246]

Konsey'de her üye devletin bir oy hakkı vardır ve kararlar oy birliği ile alınmaktadır. Oy birliği ifadesi, karar alma aşamasının müzakere süreçleri işletilerek ortak bir karara varılmasını ifade etmektedir.[1247] Serbestçe varılmış karşılıklı anlaşma, tarafların iş birliği yapmadaki isteklerini göstermektedir.[1248] Bu durum örgütün kolektif kimliğine vurgu yaparken, her devletin eşit oy hakkına sahip oluşu da devletlerin egemen eşitliği ilkesine uygunluk göstermektedir.[1249] Bu yapının, üye devletlerin birbirlerinin politikaları hakkında bilgi sahibi olmasına, bilgilerin paylaşımına ve sürekli bir diyaloğa imkân tanıdığı da görülmektedir.[1250] Ayrıca, ortak çıkarların saptanması konusunda bu dayanışma sürecinin son derece önemli olduğu, dolayısıyla bu her iki amacın hem ayrı hem de birbiriyle ilişkili olduğu

---

[1241] Levent Yiğittepe, *NATO Güvenlik Politikaları ve Stratejileri*, s. 28
[1242] *The NATO Handbook*, s. 37
[1243] Levent Yiğittepe, *NATO Güvenlik Politikaları ve Stratejileri*, s. 28
[1244] *The NATO Handbook*, s. 35
[1245] Bill Park, "NATO Summits", *Diplomacy at the Highest Level: The Evolution of International Summitry*, Ed. David H. Dunn, Macmillan Press, London, 1996, s. 91
[1246] The North Atlantic Treaty Organisation, *NATO Facts and Figures*, NATO Information Service, Brüksel, 1976, s. 94
[1247] Ali Şevket Ovalı, "Türkiye-NATO İlişkilerinde Veto Krizleri: Benzerlikler ve Farklılıklar Üzerine Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* Cilt 79, Sayı 1, 2024, s. 139
[1248] Joachim Jaenicke, "Siyasi Danışma-Bir Gerçeğin mi Yoksa Bir Usulün mü İfadesi?", s. 24
[1249] Aydın Alacakaptan, *Atlantik İttifakı*, s. 31
[1250] Brian J. Collins, *NATO: A Guide to the Issues,* s. 30

belirtilebilir.[1251] Kissinger'a göre bu iş birliği, başarılı bir ittifak diplomasisi yürütülmesine olanak sağlamaktadır.[1252]

Konsey'deki politik görüş alışverişi, sadece bir devletin kendi ulusal çıkarlarını Konsey nezdinde belirtmesinin ötesinde, NATO'nun "Üç Bilge Adam" olarak da anılan komitesi[1253] tarafından 1956 yılında hazırlanan raporda[1254] vurgulandığı gibi, NATO içerisindeki politik danışma süreci, üye devletlerin birbirinden habersiz politikalar oluşturmamasını sağlayarak, İttifak'ın ortak amaçlarına ulaşmasına yardımcı olmaktadır.[1255] Siyasi, kültürel, ekonomik, bilimsel ve teknolojik konularda istişare, müzakere ve işbirliğinin geliştirilmesi üzerinde duran bu rapor, NATO'nun Kurucu Antlaşması'nın İkinci Maddesi doğrultusunda hazırlanmıştır.[1256]

Kendisine bağlı bulunan komiteler aracılığıyla çalışan Konseyde her bir komite, ilgilendiği konuda raporlar hazırlamaktadır.[1257] Politik müzakere sürecine katkı sunan bu komiteler karar alım sürecine yardımcı olunması için daha yüksek otoritelere tavsiyelerde bulunmaktadır.[1258] NATO içerisinde çok sayıda komite bulunmaktadır. En başta gelen Savunma Planlama Komitesi ve Nükleer Planlama Grubunun yanı sıra, örgüt içerisinde; Politik Koordinasyon Grubu, Bölgesel Uzmanlar Grubu, Atlantik Politik Tavsiye Grubu, Hava Savunma Komitesi, Akdeniz

---

[1251] *NATO Facts and Figures*, s. 97
[1252] Henry Kissinger, *Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var Mı?*, Çev. Tayfun Evyapan, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, Ankara, 2002, s. 24
[1253] NATO, "Report of the Committee of Three", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_65237.htm#:~:text=The%20%E2%80%9CThree%20Wise%20Men%E2%80%9D%20were,Lange%2C%20Foreign%20Minister%20of%20Norway. (Erişim Tarihi: 03.09.2024)
[1254] NATO, "Report of the Committee of Three on Non-Military Cooperation in NATO", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17481.htm (Erişim Tarihi: 03.09.2024)
[1255] Roger Hill, *Political Consultation in NATO*, Canadian İnstitute of International Affairs, Toronto, 1978, s. 12
[1256] Matjaz Kacic, "Commentary on Articles 2 and 3 of the Washington Treaty", s. 55-56
[1257] NATO, "Committees", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49174.htm (Erişim Tarihi: 13.09.2024)
[1258] Aydın Alacakaptan, *Atlantik İttifakı*, s. 32

Dayanışma Grubu gibi, farklı uzmanlık alanlarına ayrılmış olarak görev yapan, otuzdan fazla komite bulunmaktadır.[1259]

2.7.1.2 Savunma Planlama Komitesi

Kuzey Atlantik Konseyi'ne bağlı olarak çalışan Savunma Planlama Komitesi, savunma bakanları düzeyinde yılda en az iki kez toplanmaktadır.[1260] Gerekli durumlarda daimî temsilciler düzeyinde bir araya gelindiği görülmektedir.[1261] Komite, NATO Antlaşması'nın karşılıklı yardımı ve silahlı saldırılara karşı direnmeyi içeren 3. ve kolektif güvenlikle ilgili 5. Maddeleri doğrultusunda önlemler alınmasını tavsiye etmektedir.[1262] NATO'nun görev alanını kapsayan, güvenlik ve savunma ile ilgili konularda örgütün askeri birimlerine bilgi sağlayan Savunma Planlama Komitesi, kolektif güvenlikle ilgili durumlarda gerekli planlamayı gerçekleştirmektedir.[1263]

2.7.1.3 Nükleer Planlama Grubu

İttifakın nükleer konularla ilgilenen üst düzey organı olan Nükleer Planlama Grubu (NPG), 1966 yılında, NATO içerisinde nükleer konularla ilgilenecek ayrı bir birime duyulan ihtiyaç neticesinde ortaya çıkmıştır.[1264] NPG özellikle ciddi nükleer konuların tartışıldığı bir forum işlevi görür.[1265] Bu grubun kurulma sebeplerinden en önemlisinin, İttifakın başat nükleer gücü olan ABD'nin nükleer konuları ikili ilişkilerden ziyade birinci elden müttefiklerle paylaşma isteği olduğu söylenebilir.[1266] Nitekim bu dönemde ittifak üyelerinin atom silahlarının gücü ve etkisi konusundaki bilgi düzeyi son derece sınırlıydı. Bu sayede ittifak içerisinde nükleer konularla ilgili bilgi paylaşımının tüm müttefikleri içine alan, resmi bir grup altında yapılması

[1259] *The NATO Handbook*, s. 40
[1260] *The NATO Handbook*, s. 38
[1261] Gös. Yer.
[1262] Brian J. Collins, *NATO: A Guide to the Issues,* s. 26-27
[1263] *The NATO Handbook,* s. 38
[1264] Aydın Alacakaptan, *Atlantik İttifakı*, s. 33
[1265] Gös. Yer.
[1266] Timothy Andrews Sayle, "A Nuclear Education: the origins of NATO's Nuclear Planning Group", *Journal of Strategic Studies*, Cilt 43, Sayı 6-7, 2020, s. 2

sağlanmış, buna öncülük eden isim de eski ABD Savunma Bakanı Robert McNamara olmuştur.[1267]

McNamara ve ekibi, nükleer güce sahip olmanın yanı sıra, bununla ilgili bilgileri müttefiklerle paylaşmanın ABD ve NATO arasındaki sağlıklı işleyişi güçlendireceğini düşünmüştür.[1268] Bu da ABD'nin NATO içerisinde nükleer konularda yeniden kontrolü ele alacağı anlamına gelmiştir.[1269] İlk toplantısını 1967 yılında yapmış olan[1270] Nükleer Planlama Grubu, nükleer gelişmeleri takip ederek ittifakın nükleer gücünü ve stratejilerini değişen koşullara uyum sağlayacak biçimde güncellemektedir.[1271]

Ele alınan konular arasında; nükleer caydırıcılık, nükleer silahların emniyeti ve nükleer silahların kullanımı sayılabilir.[1272] Savunma bakanları düzeyinde toplanan gruba NATO Genel Sekreteri başkanlık etmektedir.[1273] NPG, Savunma Planlama Komitesi ile eşgüdümlü görev yapmaktadır.[1274] Çalışmalar, tüm üye ülkelerin delegasyonlarından oluşan bir ekip tarafından yapılmaktadır. NPG'de kararlar oy birliği ile alınır. Nükleer konularda nihai karar alma yetkisi bu sivil organa bağlı olmakla beraber, özellikle nükleer paylaşım ve silahların operasyonel kullanımı konusunda etkili olan mercii NATO'nun askeri komuta yapısıdır.[1275]

[1267] Gös. Yer.
[1268] Timothy Andrews Sayle, "A Nuclear Education: the origins of NATO's Nuclear Planning Group", s. 4
[1269] Gös. Yer.
[1270] NATO, "Nuclear Planning Group 50th Anniversary of the First Meeting of the NPG", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/3/pdf/200305-50Years_NPG.pdf (Erişim Tarihi: 05.09.2024), s. 135
[1271] NATO, "Nuclear Planning Group (NPG)", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50069.htm (Erişim Tarihi: 13.09.2024)
[1272] *The NATO Handbook*, s. 39
[1273] NATO, "Nuclear Planning Group (NPG)", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50069.htm (Erişim Tarihi: 13.09.2024)
[1274] *The NATO Handbook*, s. 39
[1275] Alexander Mattelaer, "Nuclear Sharing and NATO as a Nuclear Alliance", *Alliances, Nuclear Weapons and Escalation: Managing Deterrence in the 21th Century*, Ed. Stephan Frühling-Andrew O'Neil, Australian National University Press, Australia, 2021, s. 129

2.7.1.4 Genel Sekreter

İttifakı en üst düzeyde temsil eden kişi olan NATO Genel Sekreteri, Kuzey Atlantik Konseyi, Savunma Planlama Komitesi ve Nükleer Planlama Grubu'nun da başkanıdır.[1276] Görev süresi dört yıl olan NATO Genel Sekreterinin ikinci kez tekrar seçilebilmesi mümkündür.[1277] Genel sekreterlik için belirlenen adaylar, üye ülkelerin üst düzey siyasi figürleri arasından seçilir.[1278] İttifakın istişare ve karar alma süreçlerini yönlendirmekten sorumlu olan Genel Sekreter, tartışılması amacıyla konular ortaya atabileceği gibi, üye devletler arasındaki olası ihtilafları çözme konusunda da yetki sahibidir.[1279]

NATO Genel Sekreteri hem ittifak üyeleri hem de iş birlikleri ve ortak devletlerin devlet ve hükümet başkanları, dış işleri ve savunma bakanları ile düzenli temaslar gerçekleştirmektedir. Gerçekleştirilen bu temaslar karşılıklı yapılan diplomatik ziyaretlerle sağlanmaktadır.[1280] Genel Sekreterin bir diğer sorumluluğu ise örgütün basın sözcülüğünü yapmasıdır.[1281] Genel Sekreter, üstlendiği bu rolle İttifakın üye ülkeler adına temsilciliğini de yapmaktadır.[1282]

Özellikle Soğuk Savaş döneminde görev yapan NATO Genel Sekreterlerinin, daha çok kendilerine tanınmış haklar ve yetkiler çerçevesinde hareket ettiği ve sınırlı bir bağımsız strateji geliştirebildiği görülmektedir.[1283] Mosquera'ya göre NATO Genel Sekreteri, örgütün başı olmaktan çok, Kuzey Atlantik Konseyi'nin aldığı kararları kaydetmek, duyurmak ve bunların uygulanıp uygulanmadığını takip

---

[1276] *The NATO Handbook*, s. 215
[1277] NATO, "NATO Secretary General", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50094.htm (Erişim Tarihi: 09.09.2024)
[1278] Gös. Yer.
[1279] *The NATO Handbook*, s. 217
[1280] NATO, "NATO Secretary General", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50094.htm (Erişim Tarihi: 09.09.2024)
[1281] *The NATO Handbook*, s. 217
[1282] NATO, "NATO Secretary General", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50094.htm (Erişim Tarihi: 09.09.2024)
[1283] Ryan C. Hendrickson, "NATO's Secretaries-General Organizational Leadership in Shaping Alliance Strategy", *NATO In Search of a Vision*, Ed. Gülnur Aybet-Rebecca R. Moore, Georgetown University Press, Washington, 2010, s. 59

etmekten sorumludur.[1284] Bununla birlikte, Hendrickson'un da belirttiği gibi, NATO Genel Sekreterinin yetenekli diplomatlar arasından özenle seçildiği düşünüldüğünde, Genel Sekreterin transatlantik ilişkilerin geliştirilmesinde son derece etkili bir kişi olabileceği de unutulmamalıdır.[1285] Yine Hendrickson'un ifadesiyle belirtmek gerekirse, Soğuk Savaş dönemi sonrasında görev yapan NATO Genel Sekreterleri hem stratejik rolleri hem de kişilikleriyle İttifak politikaları üzerinde belirleyici etkide bulunmuşlardır.[1286]

Genel sekreterlik; Siyasi Konular Komitesi, Savunma Planlama Komitesi, Altyapı Komitesi, Savunma Destek Komitesi, Lojistik Komitesi ve Bilimsel Konular Komitesi gibi çeşitli dairelere ayrılmıştır.[1287] Her bir daire "uluslararası personel" olarak adlandırılan bir ekipten oluşur. NATO'nun Brüksel'deki karargahında üye ülkelerin ulusal delegasyonlarına bilgi sağlama, tavsiyede bulunma gibi işlevler üstlenen uluslararası personelin ilgilendiği konuların; istihbarat paylaşımından, terörizme, siber güvenlikten bölgesel sorunlara, savunma ve kriz yönetiminden kamu diplomasisi faaliyetlerine varıncaya dek çok çeşitli olduğu ve bu çeşitlilik içinde uluslararası personelin geniş bir rol yelpazesinin bulunduğu görülmektedir.[1288] Uluslararası personel Kuzey Atlantik Konseyine destek olması amacıyla 1951 yılında kurulmuştur.[1289]

2.7.2 Askeri Organlar

2.7.2.1 Askeri Komite

Askeri Komite (The Military Committee) NATO'nun en üst düzey askeri yetkili birimidir.[1290] Üye devletlerin genelkurmay başkanlarından oluşan Askeri

---

[1284] Andrés B. Muñoz Mosquera, "The North Atlantic Treaty: Article 9 and NATO's Institutionalization", *Emory International Law Review*, Cilt 34, Sayı 0, 2019, s. 151
[1285] Ryan Hendrickson, "Leadership at NATO: Secretary General Manfred Woerner and the Crisis in Bosnia", *Journal of Strategic Studies*, Cilt 27, Sayı 3, 2004, s. 510
[1286] Ryan C. Hendrickson, "NATO's Secretaries-General Organizational Leadership in Shaping Alliance Strategy", s. 71
[1287] *The NATO Handbook*, s. 218
[1288] *The NATO Handbook*, s. 218-232
[1289] NATO, "International Staff", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_58110.htm (Erişim Tarihi: 09.09.2024)
[1290] *The NATO Handbook*, s. 234

Komite örgütün konsey ile birlikte en eski organlarından biridir.[1291] Rutin olarak her hafta en az bir kez toplanan Askeri Komite, genelkurmay başkanları düzeyinde yılda en az üç kere bir araya gelmektedir.[1292] Toplantı yerinin Washington olduğu Askeri Komite, Kuzey Atlantik Konseyi ve Nükleer Planlama Grubuna askeri tavsiyeler verirken, örgüt içindeki siyasi süreçler ile askeri konular arasında da eşgüdüm sağlamaktadır.[1293]

Askeri Komitenin öne çıkan görevleri arasında; siyasi konuların askeri konular ile olan bağlantısını saptamak, NATO savunması için tavsiyeler üretmek ve askeri operasyonlara ilişkin karar almak bulunmaktadır.[1294] Askeri operasyonlar için Konsey tarafından izin verilmeden önce mutlaka Askeri Komite'nin tavsiyesi aranmaktadır.[1295] Askeri Komite NATO içinde siyasi ve askeri konular arasında bağlantı kurarak karar verici rolü üstlenmektedir.[1296]

Askeri Komite'nin sürekliliğini ve esnekliğini sağlamak adına üye ülkelerin genelkurmay başkanları tarafından daimî bir askeri temsilci atanmaktadır.[1297] Ordusu bulunmayan İzlanda ise sadece sivil bir temsilci aracılığıyla temsil edilmektedir.[1298] Bu daimî askeri temsilciler, Askeri Komite'nin yetki alanındaki konuları incelemekte, sorunları görüşmekte ve karar almaktadırlar.[1299] Daimî askeri temsilcilerin kendi üye ülkelerinin ulusal çıkarları ile NATO'nun kolektif çıkarları arasında uyum sağlanması, ortak hedefler konusunda mutabakata varılması ve hedeflenen amaçlara ulaşılması konusunda önemli rol oynadıkları görülmektedir.[1300]

[1291] NATO, "Military Committee", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49633.htm (Erişim Tarihi: 16.02.2023)
[1292] Gös. Yer.
[1293] Gös. Yer.
[1294] Gös. Yer.
[1295] Gös. Yer.
[1296] Gös. Yer.
[1297] *The NATO Handbook*, s. 234
[1298] Gös. Yer.
[1299] Gös. Yer.
[1300] Gös. Yer.

Askeri Komite yapısı içerisinde, yürütme faaliyetini gerçekleştiren uluslararası askeri personel bulunur.[1301] Sürekli olarak toplanan ve Brüksel'deki NATO karargahında görev yapan bu personel, genel sekreterliğe bağlı sivil uluslararası personel ile ortak çalışarak askeri komiteye stratejik destek vermektedir.[1302] Böylece, uluslararası askeri personel, ittifakın karar alma organları olan Konsey ve Askeri Komite ile NATO'nun iki üst düzey komutanı (Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı ve Müttefik Dönüşüm Yüksek Komutanı) arasındaki bağlantıyı kurma gibi stratejik bir görev yapmaktadır.[1303] Askeri personel kendi içinde; lojistik, bölgesel iş birliği ve güvenlik, politika ve yetenekler gibi çeşitli alanlarda çalışan bölümlere ayrılmaktadır.[1304]

2.7.2.2 NATO Komutanlıkları

NATO, askerî açıdan komuta ve kuvvet olmak üzere iki yapıdan oluşmaktadır.[1305] Bölgesel karargahlar komuta yapısının asli unsuruyken, kuvvetler ise üye ülkelerin örgüte sunduğu maddi ve insani kaynağı oluşturmaktadır.[1306] NATO karargahlarının başlıca işlevi; tehditleri öngörmek, komuta ve kontrol sağlamak, caydırıcılığın başarısız olması durumunda ise savunma önlemleri almaktır.[1307] Günümüzde Askeri Komiteye karşı sorumluğu bulunan iki ana komutanlık bulunmaktadır. Bunlar Avrupa Müttefik Komutanlığı (ACE) ve Müttefik Dönüşüm Komutanlığıdır (ACT).[1308]

NATO'nun kuruluş yıllarında oluşturulan yapıda ise, Avrupa Müttefik Komutanlığı, Atlantik Müttefik Komutanlığı (SACLANT) ve Manş Kumandanlığı

[1301] NATO, "Military Committee", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49633.htm (Erişim Tarihi: 16.02.2023)
[1302] NATO, "International Military Staff", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_64557.htm? (Erişim Tarihi 17.02.2023)
[1303] Gös. Yer.
[1304] *The NATO Handbook*, s. 238
[1305] Ali Bilgin Varlık, "NATO's Military Structure: Change and Continuity", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 13, Sayı 26, 2020, s. 113
[1306] NATO, "Military Organisation and Structures", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49608.htm (Erişim Tarihi: 17.09.2024)
[1307] NATO, "Allied Command Transformation", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52092.htm (Erişim Tarihi: 21.02.2023)
[1308] NATO, "NATO Organization", https://www.nato.int/cps/en/natohq/structure.htm#MS (Erişim Tarihi: 08.09.2024)

olarak üç komutanlığın varlığından bahsedilebilir.[1309] Bu yapı ilk olarak 1952 ile 1954 yılları arasında geliştirilmiş ve o günden bu yana zaman içerisinde bu ana gövdede bazı değişiklikler yapılmıştır.[1310] Bu tarz değişikliklerin en başta gelen nedenleri olarak; uluslararası sistemin değişen doğası, tehditlerde yaşanan çeşitlenme, siyasi ve askeri kanatlar arasındaki etkileşim gösterilebilir.[1311]

Kuruluş döneminde oluşturulan üç ana komutanlıktan biri olan Avrupa Müttefik Komutanlığı'nın görev alanı Kuzey kutup bölgesinden başlayarak Akdeniz ve Atlantik bölgesini içine almakta ve Türkiye'nin doğu sınırında sona ermektedir.[1312] Komutanlığın karargâhı Belçika'da yer almaktadır.[1313] ACO (Allied Command Operations) olarak da anılan[1314] Müttefik Operasyonlar Komutanlığı'nın başında, Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı (SACEUR) bulunmaktadır.[1315] Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı, teoride Kuzey Atlantik Konseyi tarafından seçilse de komutan esas olarak ABD hükümetinin önerisiyle atanan bir askerdir.[1316] Ve de bu göreve her zaman Amerikalı bir general seçilmektedir.[1317]

Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı NATO'nun tüm askeri operasyonlarının yürütülmesinden sorumludur.[1318] Konsey ve Askeri Komite'nin otoritesi altında görev yapan bu komutanın başlıca görevi, üye devletlerin barış, güvenlik ve bölgesel hazırlık durumlarına katkı yapmaktır.[1319] Olası bir saldırı halinde ise Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı askeri önlemlerin alınmasıyla yükümlüdür.[1320] Savaş sırasında bölge savunma planı hazırlayarak kendisine tahsis edilmiş olan kuvvetlerin

---

[1309] Aydın Alacakaptan, *Atlantik İttifakı*, s. 40-43
[1310] Ali Bilgin Varlık, "NATO's Military Structure: Change and Continuity", s. 131
[1311] Ali Bilgin Varlık, "NATO's Military Structure: Change and Continuity", s. 117
[1312] *The NATO Handbook*, s. 251
[1313] NATO, "NATO Organization", https://www.nato.int/cps/en/natohq/structure.htm#MS (Erişim Tarihi: 08.09.2024)
[1314] NATO, "Allied Command Operations (ACO)", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52091.htm (Erişim Tarihi: 08.09.2024)
[1315] Gös. Yer.
[1316] NATO, "Why SACEUR Has Always Been an American Officer?", https://shape.nato.int/page214845858 (Erişim Tarihi: 22.10.2024)
[1317] NATO, "Supreme Allied Commander Europe (SACEUR)", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50110.htm (Erişim Tarihi: 09.09.2024)
[1318] Gös. Yer.
[1319] *The NATO Handbook*, s. 249
[1320] Gös. Yer.

komutasını üstüne alan Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı, kendi görev tanımında yer alan tüm hazırlıkları yönetmekten sorumludur.[1321] İhtiyaç halinde üye ülkelerin devlet başkanları, savunma bakanları ve genelkurmay başkanları ile doğrudan iletişime geçme yetkisi bulunmaktadır.[1322]

Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı, ekonomik hayatın canlılığı ve deniz güvenliği de dahil olmak üzere, NATO topraklarının korunmasından sorumludur.[1323] Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı; kriz yönetimi, barışın desteklenmesi, insani yardım konuları da dahil olmak üzere, İttifak'ın önemli ilgi alanları hakkında sorumluluk sahibidir.[1324] Askeri Komite'nin başkanına benzer biçimde kamuoyu önünde komutanlığını temsil eden Avrupa Müttefik Yüksek Komutanının emriyle, gerekli durumlarda, ortaklar ve bölgesel örgütlerle ilişki kurulabilmesi mümkündür.[1325] Ortak ülkelerle tatbikatlar yapılması, askeri yeteneklerin belirlenmesi için stratejik planlar hazırlanması, NATO tarafından operasyonlar ve tatbikatlar için ayrılan kaynakların yönetimi, askeri eğitim programları oluşturmanın da yine görev alanları içerisinde yer aldığı Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı, Müttefik Dönüşüm Yüksek Komutanı (SACT) ile iş birliği halinde operasyonel ihtiyaçları analiz etmektedir.[1326] Lemnitzer'in de belirttiği gibi, Avrupa Müttefik Yüksek Komutanının hem siyasi hem de askeri görevleri bulunmaktadır.[1327]

SACEUR daimî üç alt kuvvet komutanlığına ayrılmıştır.[1328] Napoli (İtalya), Norfolk (Virginia) ve Brunssum'da (Hollanda) yer alan bu komutanlıklar, NATO operasyonlarını planlamak, yürütmek ve sürdürmek için sürekli hazır durumda

---

[1321] *The NATO Handbook*, s. 249
[1322] Gös. Yer.
[1323] Gös. Yer.
[1324] Gös. Yer.
[1325] NATO, "Supreme Allied Commander Europe (SACEUR)", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50110.htm (Erişim Tarihi: 09.09.2024)
[1326] Gös. Yer.
[1327] Lyman L. Lemnitzer, "Askeri Güvenliğin Temeli: Ortak Savunma", *NATO Dergisi*, Nisan 1968, s. 2
[1328] NATO, "NATO Organization", https://www.nato.int/cps/en/natohq/structure.htm#MS (Erişim Tarihi: 08.09.2024)

bulunmaktadırlar.[1329] Kara, Deniz ve Hava olarak taktik seviyede ayrılan komutanlıklar ise kuvvet komutanlıklarına gerekli hallerde rapor vermekte, uzmanlık yardımı sunmaktadırlar.[1330] Kara komutanlığı İzmir (Türkiye)'de, deniz komutanlığı Northwood (İngiltere)'de, hava komutanlığı ise Ramstein'da (Almanya)'dadır.[1331] NATO'nun askeri yapısında 2002 yılında gerçekleşen genel reform[1332] sürecinde, bu komutanlığın ismi aynı kalmış ancak coğrafi görev alanı tüm NATO operasyonlarını kapsayacak şekilde genişlemiştir.

Atlantik Müttefik Komutanlığı (SACLANT), karargâhı Norfolk'ta (Virginia) bulunan, Atlantik bölgesinden sorumlu olan komutanlıktır.[1333] Görev alanı, Manş Denizi ve İngiliz Adaları hariç olmak üzere Kuzey Kutbu'ndan Yengeç Dönencesi'ne kadar, Portekiz'i de içine alacak şekilde, Avrupa ve Asya'ya kadar olan alanı kapsamaktadır.[1334] SACLANT, müttefik devletlerin deniz iletişim hatlarını koruma ve gerektiğinde deniz konuşlandırmasını koordine etmenin yanı sıra, kara ve amfibi harekatlarını desteklemektedir.[1335] Barış zamanındaki başlıca görevleri arasında savunma planlaması hazırlanmasına yardımcı olmak, NATO birimlerine stratejik ihtiyaçlar hakkında bilgi vermek, askeri kuvvetlerin yönetimi ve eğitimi konularında çalışmak, istihbarat analizi yapmak yer almaktadır.[1336] Savaş zamanında ise, NATO deniz yollarının savunması ve güvenliği başta olmak üzere, Atlantik bölgesindeki tüm adaların güvenliğinden sorumludur.[1337]

[1329] NATO, "Allied Command Operations (ACO)", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52091.htm (Erişim Tarihi: 08.09.2024)
[1330] Gös. Yer.
[1331] NATO, "NATO Organization", https://www.nato.int/cps/en/natohq/structure.htm#MS (Erişim Tarihi: 08.09.2024)
[1332] NATO, "NATO Reform", https://www.nato.int/docu/speech/2002/s021017a.htm (Erişim Tarihi: 09.09.2024)
[1333] NATO, "Joint Force Command Norfolk", https://jfcnorfolk.nato.int/about-us (Erişim Tarihi: 09.09.2024)
[1334] NATO, "Supreme Allied Commander Transformation (SACT)", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50114.htm (Erişim Tarihi: 18.09.2024)
[1335] Gös. Yer.
[1336] NATO, "SACLANT NATO Story (SACLANT'S 10th Anniversary)", https://archives.nato.int/uploads/r/null/1/3/137451/0101_SACLANT_NATO_Story_1962-GUARDIAN_OF_THE_ATLANTIC_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 22.02.2023)
[1337] Gös. Yer.

2003 yılında NATO askeri yapısında yaşanan büyük dönüşüm[1338] sonrasında SACLANT, Müttefik Komutanlığı Dönüşümü (ACT) adını almıştır.[1339] Norfolk'ta yer alan karargâh, üç alt birimden oluşur. Bunlar Norveç'te yer alan müşterek harp merkezi, Polonya'daki müşterek kuvvet eğitim merkezi ve Portekiz'de yer alan müşterek analiz merkezidir.[1340] ACT, İttifakın askeri uyumuna yardımcı olur, ulusal çabaları koordine eder. Aynı zamanda ACT'nin, NATO'nun harp geliştirme komutanlığı olarak çift yönlü bir görevi de bulunmaktadır. Öncelikle mevcut operasyonların sağlıklı bir biçimde yürütülmesini sağlamaktan sorumlu olan ACT, ikinci olarak ise NATO'nun gelecekteki operasyonlarını hazırlamaktan sorumludur.[1341]

NATO'nun 2010 Stratejik Konsepti'ndeki üç temel görevi olan toplu savunma, kriz yönetimi ve iş birliğine dayalı güvenlik, ACT'nin faaliyetleriyle ortaya çıkmaktadır.[1342] Sorumluluk alanındaki başlıca faaliyetler şöyle sıralanabilir[1343]: Savunma planlamasına ilişkin operasyonel analizleri yürütmek, örgüt içerisinde konsept, politika ve doktrin geliştirmek, bilgi ve iletişim sistemlerini geliştirmek, bilimsel araştırmalara öncülük etmek, Müttefik Harekât Komutanlığı ile iş birliği yaparak askeri operasyonları hazırlamak, koordine etmek ve yürütmek.

Genel olarak bakıldığında ACT'ın, NATO'nun askeri yapısının değişen koşullara uyum sağlayabilmesi amacıyla kuvvetlerinin, doktrinlerinin ve kapasitesinin dönüşümüne liderlik ettiği, karargâhın başında Müttefik Dönüşüm Yüksek Komutanının (SACT) bulunduğu görülür.[1344] Müttefik Dönüşüm Yüksek Komutanı, Askeri Komite'ye karşı NATO kuvvetlerinin yeteneklerinin dönüşümünü

[1338] Ali Bilgin Varlık, "NATO's Military Structure: Change and Continuity", s. 124
[1339] Gös. Yer.
[1340] NATO, "Allied Command Transformation", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52092.htm (Erişim Tarihi: 23.02.2023)
[1341] Gös. Yer.
[1342] NATO, "Allied Command Transformation", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52092.htm (Erişim Tarihi: 23.02.2023)
[1343] Ali Bilgin Varlık, "NATO's Military Structure: Change and Continuity, s. 125
[1344] NATO, "Supreme Allied Commander Transformation (SACT)", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50114.htm (Erişim Tarihi: 18.09.2024)

sağlamakta ve denetlemektedir.[1345] Özellikle de yeni teknolojilerin, kavramların ve doktrinlerin keşfedilmesinden sorumludur.[1346] SACT ayrıca NATO bünyesinde yer alan NATO Okulu, NATO Savunma Koleji gibi birimler başta olmak üzere, NATO'nun içindeki eğitim ve öğretim programlarından da sorumludur.[1347]

2.8 NATO'nun Soğuk Savaş Dönem Strateji Belgeleri

Rafferty'e göre stratejik doktrinler; "ofansif", "defansif" ve "caydırıcı" olmak üzere üçlü bir sınıflandırma çerçevesinde ele alınabilmektedir.[1348] Her birinin farklı amacının olduğu söylenebilecek olan doktrinlerden statükoyu değiştirmeyi amaçlayan ofansif doktrinler, toprak kazanımından nüfuz alanını genişletmeye dek uzanmakta, defansif doktrinler, statükoyu değiştirmek için çabalayan devletlerin amaçlarına ulaşmasını engellemeye çalışmakta, bunu yaparken de savunmayı güçlendirme, misilleme, silahlarını artırma türünden yöntemler kullanmaktadırlar.[1349] Caydırıcı doktrinler ise düşmanı ikna etme yöntemleri kullanarak, çatışma risklerini düşürmeye çalışmaktadırlar.[1350] Burada amaç, hasmın saldırma konusundaki niyetine karşılık, onu, olası bir saldırı durumunda maruz kalacağı riskler ve maliyetler konusunda düşünmeye ve geri adım atmaya sevk etmektir.[1351]

NATO'nun kuruluşundan itibaren stratejiler oluşturulurken, birbirini tamamlayan çeşitli belgeler ve raporların hazırlanmış olduğu görülür. Aybet'e göre, NATO'nun Soğuk Savaş döneminde hazırlanan strateji belgelerinin daha çok askeri niteliği ağır basan belgeler olduğu görülmektedir.[1352] Stratejik konseptin onay

---

[1345] NATO, "Allied Command Transformation 20 Years As NATO's Military Leader for Change", https://www.act.nato.int/wp-content/uploads/2023/06/NATO-booklet-2023-LR.pdf (Erişim Tarihi: 22.11.2024), s. 21

[1346] NATO, "Supreme Allied Commander Transformation (SACT)", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50114.htm (Erişim Tarihi: 18.09.2024)

[1347] NATO, "Supreme Allied Commander Transformation (SACT)", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50114.htm (Erişim Tarihi: 18.09.2024)

[1348] Kirsten L. Rafferty, "From Missile Defence to Preemption: Can (or Should) NATO's Strategic Debates be Managed?", *Comparative Strategy*, Cilt 23, Sayı 2, 2004, s. 174

[1349] Gös. Yer.

[1350] Gös. Yer.

[1351] Gös. Yer.

[1352] Gülnur Aybet, "The NATO Strategic Concept Revisited: Grand Strategy and Emerging Issues", *NATO In Search of a Vision*, Ed. Gülnur Aybet-Rebecca R. Moore, Georgetown University Press, Washington, 2010, s. 38

makamı Kuzey Atlantik Konseyi'dir.[1353] Nihai halini almadan önce çeşitli istişare ve müzakere süreçlerinden geçen NATO stratejik konseptlerini, genel olarak dört ana döneme ayırmak mümkündür.[1354] Bu dönemler; Soğuk Savaş dönemi, Soğuk Savaş sonrasından 11 Eylül 2001 Saldırılarına kadar geçen dönem, 11 Eylül 2001 ile 2010 arası dönem ve Lizbon Zirvesi (2010) sonrası dönemdir.[1355]

İki kutuplu Soğuk Savaş dönemi, diyalog ve iş birliğine kıyasla silahlanmanın ve askeri gücün öne çıktığı bir dönem olmuştur.[1356] NATO'nun Soğuk Savaş döneminde izlediği stratejilere bakıldığında, bunların hangi doktrin kapsamına karşılık geldiği hususu sıkça tartışılmış olmakla beraber, bu dönemdeki NATO stratejilerinin temelde savunmaya dönük ve caydırma amaçlı olduğu söylenebilir.[1357] NATO stratejilerinin, İttifak'ın kurucusu ve öncüsü olan ABD'nin politikaları ile doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Nitekim David S. Yost'a göre NATO, ABD ile Avrupa arasında önemli bir bağ kurma fonksiyonuna sahiptir.[1358] Yost, Avrupa güvenlik konularının ABD çıkarları ve politikaları ile eklemlenirken, bu bağın askeri ve siyasi açıdan bütünleşme sağlamaya yardımcı olduğunu belirtmektedir.[1359]

II. Dünya Savaşı'nın, Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki kentlerine atılan atom bombaları ile sona ermesi[1360], nükleer gücün önemini tüm dünyaya göstermiştir. Pozitif elektrik yüklü Proton ve nötr yüklü nötronlardan oluşan atom, küçük bir parçası çekirdek, büyük bir bölümü ise elektronlardan oluşan bir yapıdır.[1361] Atom çekirdeğinin yarattığı enerjinin nükleer enerji şeklinde kullanımı, 20. Yüzyılda

---

[1353] NATO, "Strategic Concepts", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm (Erişim Tarihi: 01.02.2023)
[1354] Sertif Demir, "Stratejik Konseptler ve NATO'nun Dönüşümü", s. 70
[1355] Gös. Yer.
[1356] Mehmet Seyfettin Erol-Şafak Oğuz, "NATO ve Kriz Yönetimi", *Sıcak Barışın Soğuk Örgütü: Yeni NATO Yeni Tehditler, Konseptler, Arayışlar, Dönüşüm ve Alan Dışı Operasyonlar*, Ed. Mehmet Seyfettin Erol, Barış Kitap, Ankara, 2012, s. 150
[1357] Kirsten L. Rafferty, "From Missile Defence to Preemption: Can (or Should) NATO's Strategic Debates be Managed?", s. 175
[1358] David S. Yost, *NATO Transformed The Alliance's New Roles in International Security*, s. 50
[1359] Gös. Yer.
[1360] Sina Akşin, *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi,* 5. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s. 269
[1361] Haluk Gerger, *Nükleer Tehlike Nükleer Silahlar ve Nükleer Savaş*, s. 30

uluslararası ilişkilerin gidişatını belirleyen en önemli faktörlerden biri olmuştur.[1362] Nitekim Soğuk Savaş dönemi nükleer silahların gölgesinde geçmiştir.[1363] Nükleer silahlar, nükleer başlık (bomba) ve gönderme aracından (füze) oluşur.[1364] ABD, 1949 yılına kadar atom tekelini elinde bulundururken[1365], bu tarihten sonra iki kutuplu yapının diğer aktörü SSCB de nükleer güce ulaşmıştır.[1366] Bu durum NATO stratejilerine de yansımış, Soğuk Savaş'ın ilk stratejisi Kitlesel Karşılık olurken[1367], sonradan Esnek Karşılık ilkesi benimsenmiştir.[1368]

ABD'nin atom tekeline sahip olduğu dönemde ve sonrasında farklı yaklaşımlar geliştirdiği görülür. Buna göre, atom tekeline sahip olunan dönemde, SSCB'den gelebilecek olası tehditlere, nükleer silahlar ile karşılık verileceği yönünde bir yaklaşım benimsenmiştir.[1369] Nitekim ABD'nin yönetici sınıfı içerisindeki genel kanıya göre atom bombasına sahip olunması, savaş sonrasındaki dünya düzeninin oluşturulması için son derece önem taşımıştır.[1370] Hatta atom bombasının kullanımının esas nedeninin II. Dünya Savaşı'nı bitirmek değil, SSCB ile sıcak savaş sonrasında başlayan Soğuk Savaş'ta üstünlüğünü göstermek olduğunu belirten görüşler de bulunmaktadır.[1371] Ancak 1949 yılında SSCB'nin nükleer güce sahip olması ile yaklaşımlar değişmiş, nükleer gücün kullanımını içeren bu strateji belgelerine rağmen NATO, 2010 yılındaki Lizbon Zirvesi'ne gelinceye değin kendisini asla açıkça nükleer bir ittifak olarak tanımlamamıştır.[1372]

[1362] Sibel Kavuncu, *ABD-Rusya İlişkilerinde Nükleer Silahsızlanma Adımları,* s. 15
[1363] Sibel Kavuncu, *ABD-Rusya İlişkilerinde Nükleer Silahsızlanma Adımları,* s. 17-18
[1364] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi,* s. 534
[1365] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 558
[1366] Gös. Yer.
[1367] NATO, "Strategic Concepts", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm (Erişim Tarihi: 01.02.2023)
[1368] Gös. Yer.
[1369] Aydın Alacakaptan, *Atlantik İttifakı*, s. 59
[1370] Haluk Gerger, *Nükleer Tehlike Nükleer Silahlar ve Nükleer Savaş*, s. 56
[1371] Haluk Gerger, *Nükleer Tehlike Nükleer Silahlar ve Nükleer Savaş*, s. 57
[1372] NATO'nun 2010 Stratejik Konsept Belgesinin 17. Maddesinde şöyle denmektedir: "*Nükleer silahlar var olduğu sürece NATO, nükleer bir ittifak olarak kalacaktır."* NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68580.htm (Erişim Tarihi: 09.10.2023)

Özetle, NATO'nun stratejik konseptlerinin belirlenmesi ile ilgili olarak, her dönemin kendi güvenlik koşullarından etkilendiği, teknolojik ve askeri ilerlemelere, İttifak'ın ve tehditlerin askeri gücüne, yaşanan uluslararası gelişmelere bağlı olarak geliştirildiği söylenebilir.

2.8.1 Birinci Stratejik Konsept

1949 yılında NATO Genel Sekreteri tarafından hazırlanan ve 1950 yılında Kuzey Atlantik Konseyi tarafından kabul edilen DC 6/1 başlıklı belge, NATO'nun ilk stratejik dokümanıdır.[1373] NATO'nun 1950 tarihli bu ilk stratejik belgesi, örgütün hedeflerinin belirtildiği ilk stratejik konsepttir.[1374] Her ne kadar bu belgede SSCB bir tehdit unsuru olarak açıkça belirtilmese de Soğuk Savaş'ın bu erken dönemindeki en büyük tehdidin bu ülke olduğu da ortadadır. Temel amacı, tehdit veya saldırı durumuna karşı ortak bir şekilde savunma ve iş birliği yapmak olan ilk konseptin başlangıç kısmında, üyelerin politik, ekonomik, psikolojik ve askeri alanlarda iş birliği yapmasının öngörüldüğü belirtilmiştir.[1375] Bu doğrultuda NATO'nun, BM Şartında belirtilmiş olan ilke ve amaçlarla uyumlu hareket etmesi öngörülmüştür.[1376]

Kısa bir metinden oluşan bu belgede, savaş ve barış zamanında olmak üzere, iki temel amaç benimsenmiştir.[1377] Bu doğrultuda DC6/1 başlıklı belgenin ikinci maddesi; savaştan kaçınmayı, ancak bir savaş durumunda ise üyelerin koordineli bir biçimde hareket edeceğini öngörmektedir. Bunun için kullanılacak araçlar; "öz yardım" ve "ortak yardım"dır.[1378] Dolayısıyla NATO üyesi olan her devletin, coğrafi konum, endüstriyel gelişmişlik, nüfus, askeri güç türünden sahip oldukları olanaklarla kendi kapasitesine göre savunmaya destek olması planlanmıştır.[1379] Barış zamanında caydırıcılığı artırmak için askeri ve ekonomik gücün geliştirilmesi, savaş

[1373] Gregory W. Pedlow, "NATO Strategy Documents 1949-1969", https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf (Erişim Tarihi: 02.10.2024), s. 13
[1374] Gös. Yer.
[1375] NATO, "DC 6/1-1.12.1949 The Strategic Concept for Defense of the North Atlantic Area.", https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a491201a.pdf (Erişim Tarihi: 02.10.2024), s. 2
[1376] Gös. Yer.
[1377] Gös. Yer.
[1378] NATO, "DC 6/1-1.12.1949 The Strategic Concept for Defense of the North Atlantic Area.", https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a491201a.pdf (Erişim Tarihi: 02.10.2024), s. 4
[1379] Gregory W. Pedlow, "NATO Strategy Documents 1949-1969", https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf (Erişim Tarihi: 02.10.2024), s. 13

zamanında ise tehdide karşı ortak bir şekilde mukabele edilmesi amaçlanmıştır.[1380] Burada açık bir biçimde NATO Antlaşması'nın 3. Maddesine referans verildiği görülmektedir. Bireysel üyelere verilen bu ortak sorumluluğun, belgenin en dikkat çekici yönünü oluşturduğu ve de Kolektif Güvenlik ilkesinin, DC 6/1 belgesinin temel unsurlarının en başında geldiği söylenebilir.[1381] Legge'ye göre belgenin en temel özelliği, Sovyetler Birliği'nden gelebilecek olası tehditlere karşı NATO üyeleri arasındaki iş birliği ve eşgüdümlü hareket kabiliyetini, olabilecek en üst seviyede gerçekleştirmektir.[1382]

DC 6/1 belgesi, her türlü silah kullanımı dahil olmak üzere, tehditlere hızlı bir biçimde karşılık verme stratejisini kabul etmiştir.[1383] Buna göre, ABD'nin nükleer tekele sahip olduğu dönemde izlenen, caydırıcılık temelinde bir nükleer savaş hazırlığı yapmayı öngören temel strateji bu yönüyle tecavüzü caydırma olarak da isimlendirilmiştir.[1384] Bu hazırlıklar üye ülkelerin askeri doktrinlerinde; standardizasyon, ortak tatbikatlar, istihbarat, veri, askeri teçhizat paylaşımı gibi unsurları içermiştir.[1385] Ancak, burada söz konusu olan kendiliğinden bir ilk vuruş değil, savunma kaynaklı bir misillemedir. Belgenin dördüncü maddesine göre barışı teminat altına almak ve potansiyel saldırganlığı önlemek için etkili bir savunma amaçlanmıştır.[1386] Bu esasların, NATO'nun günümüzde "dayanıklılık" ve "karşılıklı çalışabilirlik" olarak isimlendirilen kavramlarının temelini teşkil etmekte olduğu belirtilebilir.[1387] ABD tarafından ortaya konulan Kitlesel Karşılık Doktrini,

---

[1380] NATO, "DC 6/1-1.12.1949 The Strategic Concept for Defense of the North Atlantic Area.", https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a491201a.pdf (Erişim Tarihi: 02.10.2024), s. 2
[1381] Paul Cornish, "A Strategic Concept for the Twenty-first Century", *Defense Analysis*, Cilt 15, Sayı 3, 1999, s. 243
[1382] Michael Legge, "NATO'nun Yeni Stratejisinin Oluşturulması", *NATO Dergisi*, Sayı 1, 1992, s. 9
[1383] NATO, "Strategic Concepts", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm (Erişim Tarihi: 01.02.2023)
[1384] Hasan Deniz Pekşen, "NATO'nun Dönüşümünün Sınırları: Bir Uygulama Vakası Olarak Enerji Güvenliği", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 12, Sayı 23, 2016, s. 40
[1385] NATO, "DC 6/1-1.12.1949 The Strategic Concept for Defense of the North Atlantic Area.", https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a491201a.pdf (Erişim Tarihi: 02.10.2024), s. 7
[1386] NATO, "DC 6/1-1.12.1949 The Strategic Concept for Defense of the North Atlantic Area.", https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a491201a.pdf (Erişim Tarihi: 02.10.2024), s. 3
[1387] Mehmet Fatih Ceylan, *NATO Geçmişi, Günceli, Geleceği*, Orion Kitabevi, Ankara, 2022, s. 31

NATO'nun askeri stratejisini belirlemiş ve Sovyetlerden gelebilecek bir saldırıya nükleer silahlarla karşılık verilmesini öngörmüştür.[1388]

DC 6/1 belgesine göre, savunma planlaması adına NATO'da beş bölgesel grup oluşturulmasına karar verilmiştir.[1389] Ayrıca sonradan Bütünleşmiş Askeri Yapıyı (Integrated Military Structure) oluşturacak olan NATO Komutanlıkları da bu dönemde ortaya çıkmıştır.[1390] DC 6/1'e, kısa bir süre sonra MC 14 ve DC 13 başlıklı belgeler eklenmiştir. MC 14 başlıklı belgede temel hedef, SSCB'nin bir savaşın maliyetleri konusunda ikna edilip caydırıcılığın sağlanması oluşturmuştur.[1391] Belgede ayrıca olası bir savaş durumunda müttefiklere veya Sovyetler Birliğine karşı ülkelerin ne gibi pozisyonlar alabilecekleri de tartışılmıştır.[1392] Buna göre; Polonya, Doğu Almanya, Çekoslovakya gibi Doğu Avrupa ülkelerinin Sovyetlerden yana, İran, Japonya, Türkiye ve Yunanistan gibi ülkelerin NATO müttefiklerinden yana taraf olabileceği değerlendirilmiştir.[1393] DC 13 başlıklı belge ise genel stratejileri ortaya koyan yedi sayfalık DC 6/1 ve savunma planlaması konusunda daha spesifik hedefler koyan MC 14 başlıklı belgenin bileşiminden oluşur.[1394] Üç bölümden oluşan 1950 tarihli DC 13'ün birinci kısmı savunma politikalarına, ikinci kısmı düşmanın kapasitesine, üçüncü kısım ise bölgesel planlamaya ayrılmıştır.[1395] DC 13'ün bu yönüyle oldukça detaylı bir belge olduğu görülmektedir.

[1388] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 559
[1389] NATO, "DC 6/1-1.12.1949 The Strategic Concept for Defense of the North Atlantic Area.", https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a491201a.pdf (Erişim Tarihi: 02.10.2024), s. 3
[1390] Gülnur Aybet, "The NATO Strategic Concept Revisited: Grand Strategy and Emerging Issues", s. 39
[1391] NATO, "MC 14-28.3.1950", https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a500328c.pdf (Erişim Tarihi: 02.10.2024), s. 8
[1392] NATO, "MC 14-28.3.1950", https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a500328c.pdf (Erişim Tarihi: 02.10.2024), s. 6-8
[1393] NATO, "MC 14-28.3.1950", https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a500328c.pdf (Erişim Tarihi: 02.10.2024), s. 6-7
[1394] Gregory W. Pedlow, "NATO Strategy Documents 1949-1969", https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf (Erişim Tarihi: 02.10.2024), s. 14
[1395] NATO, "DC 13-1.4.1950 North Atlantic Treaty Organization Medium Term Plan", https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a500328d.pdf (Erişim Tarihi: 02.10.2024), s. 5-66

2.8.2 İkinci Stratejik Konsept

1952 yılında kabul edilen "MC 3/5 Final" NATO'nun ikinci stratejik konsepti olmuştur.[1396] Bu belgede SSCB'nin atom tekelini kırması ve daha da önemlisi 1950 yılında Kuzey'in Güney'i işgali ile başlayan Kore Savaşı'nın etkileri göze çarpmaktadır.[1397] Kore Savaşı, NATO'nun geleceği ve ABD politikaları açısından önemli bir dönüm noktasını teşkil etmiştir. Kore Savaşı sırasında ABD'nin konvansiyonel güçlerinin yetersizliğinin görülmesi, silahlanma ve savunma konularında yeni stratejileri beraberinde getirmiştir.[1398] Nitekim NATO'nun ilk genişleme süreci de bu dönemde gerçekleşmiştir. Kaplan'a göre Kore Savaşı, İttifak üyelerinin NATO'ya destekleri konusunda, dengeli bir yük paylaşımı konusundaki çalışmalarını hızlandırmıştır.[1399]

1950 yılına gelindiğinde NATO'nun güçlendirilme çabalarının arttığı, ABD'nin de bu dönemde çift yönlü bir politika izlediği görülür.[1400] Buna göre; ilk olarak Avrupa'da dengeli bir ortak savunma ve entegrasyon politikaları izlenmesi, ikinci olaraksa tüm üye ülkelerle ABD çıkarlarının uyumlaştırılarak, global ölçekli bir faaliyet izlenmeye başlanması öngörülmüştür.[1401] Bu dönemde öncelik, NATO askeri yapısının etkinliğinin ve NATO kuvvetlerinin gücünün artırılmasına verilmiştir.[1402] 1952 yılında ABD'de kurulan Avrupa Komutanlığı (USEUCOM)[1403] ile NATO bünyesindeki Avrupa Müttefik Komutanlığı aynı kişide olacak şekilde birleştirilmiştir.[1404] Bunun yapılmasındaki ana gerekçenin, Bingöl'ün de belirttiği gibi, SSCB'nin Avrupa'da dengelenmesinin sağlanması olduğu söylenebilir.[1405] 1951

[1396] Gregory W. Pedlow, "NATO Strategy Documents 1949-1969", https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf (Erişim Tarihi: 02.10.2024), s. 15
[1397] Mehmet Fatih Ceylan, *NATO Geçmişi, Günceli, Geleceği*, s. 33
[1398] Cemal Acar, *Soğuk Savaş Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası*, s. 180
[1399] Lawrence S. Kaplan, "NATO and its Commentators: The First Five Years", *International Organization*, Cilt 8, Sayı 4, 1954, s. 450
[1400] Walter Lafeber, "NATO and the Korean War: A Context", *Diplomatic History*, Cilt 13, Sayı 4, 1989, s. 469
[1401] Gös. Yer.
[1402] Mehmet Fatih Ceylan, *NATO Geçmişi, Günceli, Geleceği*, s. 33
[1403] U.S European Command, "History of USEUCOM", https://www.eucom.mil/about-the-command/history-of-useucom (Erişim Tarihi: 03.10.2024)
[1404] Oktay Bingöl, "ABD Ulusal Güvenlik Stratejisinin Küresel Uygulayıcıları: Coğrafi Muharip Komutanlıklar", s. 148
[1405] Gös. Yer.

yılında NATO içerisinde Avrupa Müttefik Kuvvetler Yüksek Karargâhı kurulmuş (SHAPE)[1406] ve ilk komutanı (Supreme Allied Commander Europe-SACEUR) da sonradan ABD başkanı olan Dwight D. Eisenhower olmuştur.[1407]

1952 yılı NATO askeri kuvvetlerinin hacminde önemli bir artışın gerçekleştiği, 1949 ve 1952 arası dönem de NATO üye ülkelerinin savunma bütçelerinde en yüksek artışın yaşandığı dönem olmuştur.[1408] Doğan'a göre bu dönem NATO'nun askeri niteliğinin ön plana çıktığı ve Kuzey Atlantik Antlaşması'nın Kuzey Atlantik örgütüne dönüştüğü bir dönemdir.[1409] Yeni strateji belgesine göre; daha önceden oluşturulan beş bölgesel planlama grubunun dördü lağvedilmiş, sadece ABD-Kanada Bölgesel Planlama Grubu'nun kalmasına karar verilmiştir.[1410]

İkinci strateji belgesi, sonradan MC 14/1 final başlığını taşıyan bir "stratejik rehber" çerçevesinde geliştirilmiştir.[1411] Bu yeni stratejik rehbere göre; savunma planlaması konusundaki önceliklerden ilkini, barış zamanında SSCB'yi savaştan caydırma konusunda ikna etmek oluşturmuş, bu konuda da üye ülkelerin politik, ekonomik ve psikolojik çabalarının yanı sıra, askeri konularda da örgüte yeterli miktarda destek vermesi beklenilmiştir.[1412] Olası bir savaş halinde ise tüm üyelerin NATO bölgesi ve üye ülkelerin topraklarını kolektif bir şekilde savunacağı belirtilmiştir.[1413] Belgenin üçüncü bölümünde Sovyetler Birliği ve onun uydu devletleri sıralanarak, bu gruba karşı NATO bölgesinin savunmasının güvence altına alınması gerektiği üzerinde durulmuştur.[1414]

[1406] U.S European Command, "History of Supreme Allied Commander Europe (SACEUR)", https://www.eucom.mil/about-the-command/history-of-useucom/history-of-supreme-allied-commander-europe-saceur (Erişim Tarihi: 03.10.2024)
[1407] Gös. Yer.
[1408] Ali Bilgin Varlık, "Askeri ve Ekonomik Veriler Işığında NATO'nun Esnekliği", *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt 12, Sayı 2, 2012, s. 81
[1409] Nejat Doğan, "NATO'nun Örgütsel Değişimi, 1949-1999: Kuzey-Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 60, Sayı 3, 2005, s. 71
[1410] Brian J. Collins, *NATO: A Guide to the Issues,* s. 56
[1411] Gös. Yer.
[1412] NATO, "MC 14/1 (Final)-9.12.1952 Strategic Guidance [Supersedes DC 13 and MC 14]", https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a521209a.pdf (Erişim Tarihi: 03.02.2023), s. 6
[1413] NATO, "MC 14/1 (Final)-9.12.1952 Strategic Guidance [Supersedes DC 13 and MC 14]", https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a521209a.pdf (Erişim Tarihi: 03.02.2023), s. 7
[1414] Gös. Yer.

1952 yılı NATO açısından son derece önemlidir. Şubat ayında Lizbon'da yapılan Kuzey Atlantik Konseyi toplantısında nükleer silahlara dayalı daha geniş kapsamlı bir savunma yapılması konusunda karar alınmıştır.[1415] "New Look" olarak adlandırılan politikayla[1416] ABD'nin öncülüğünde, Avrupalı müttefik devletlerle beraber, nükleer politikanın NATO stratejisine tam anlamıyla dahil edilmesi fikri ortaya çıkmıştır.[1417] 1952 yılının Eylül ayında NATO'nun ilk büyük deniz tatbikatı olan Mainbrace Tatbikatı gerçekleştirilmiştir.[1418] Ellner'in de belirttiği gibi, denizlerin güvenliği ve deniz gücünün caydırıcılık üzerindeki etkisi, NATO'nun kurucu üyesi olan Birleşik Krallık'ın 1952 yılında hazırladığı GSP-52 başlıklı küresel strateji belgesinde de göze çarpmaktadır.[1419] Buna göre, nükleer güce sahip olan SSCB açık bir tehdit olarak tanımlanmıştır.[1420] Aynı yıl NATO'nun tarihindeki ilk genişleme dalgası gerçekleşmiş, Yunanistan ve Türkiye NATO üyesi olmuştur.[1421] Ferrier'e göre, stratejik savunmaya dayanan ve kriz yönetimi doğrultusunda yapılan tüm bu tatbikatlar, NATO Kurucu Antlaşması'nın 4., 5. ve 6. Maddelerindeki gereklilikler doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.[1422]

2.8.3 Üçüncü Stratejik Konsept

Kore Savaşı'nı izleyen dönemde, NATO birliklerinin gücü konusunda, aralarında ilk etapta doksan tümeni kapsayan bir askeri güç hedefinin bulunduğu değişiklikler gerçekleştirilememiştir.[1423] 1952 yılında Lizbon'da yapılan toplantıda

---

[1415] Gregory W. Pedlow, "NATO Strategy Documents 1949-1969", https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf (Erişim Tarihi: 02.10.2024), s. 16-17

[1416] NATO, "Strategic Concepts", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm (Erişim Tarihi: 01.02.2023)

[1417] Gös. Yer.

[1418] NATO, "The United States and NATO", https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_162350.htm (Erişim Tarihi: 03.10.2024)

[1419] Andrea Ellner, "Carrier Airpower in the Royal Navy during The Cold War: The International Strategic Context", *Defence & Security Analysis*, Cilt 22, Sayı 1, 2006, s. 26

[1420] Gös. Yer.

[1421] NATO, "Türkıye and NATO", https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_191048.htm (Erişim Tarihi: 03.10.2024)

[1422] Ilay A. D. Ferrier, "NATO Strategic Level Political Military Crisis Management Exercising-History and Challenges", *Military Exercises: Political Messaging and Strategic Impact*, Ed. Beatrice Heuser-Tormod Heier-Guillaume Lasconjarias, NATO Defense College Research Division, Roma, 2018, s. 143

[1423] Gregory W. Pedlow, "NATO Strategy Documents 1949-1969", https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf (Erişim Tarihi: 02.10.2024), s. 17

Kuzey Atlantik Konseyi tarafından belirlenen hedeflere siyasi ve finansal açıdan ulaşılmasının zor olduğu anlaşılmış, bunun üzerine Dwight E. Eisenhower'dan sonra göreve gelerek Avrupa Müttefik Kuvvetler Yüksek Komutanı olan Matthew Ridgway'in öncülüğünde nükleer silahlar üzerine NATO içerisinde özel bir çalışma başlatılmıştır.[1424]

Bu çalışmaların etkisiyle, ABD öncülüğünde nükleer silahlara dayalı, "New Look" olarak adlandırılan yeni bir politika üzerinde anlaşmaya varılmış[1425], bu politikanın en dikkat çekici yanını, daha fazla askeri harcamaya gerek kalmaksızın, daha fazla askeri etkinlik sunabilmesi oluşturmuştur.[1426] New Look, kara, hava ve deniz gücüne kıyasla, nükleer gücün öncelikli kullanımı anlamına gelmektedir.[1427] Ayrıca Ridgway'ın belirttiği gibi, 1950 ve 1953 yılları arasında, SSCB'yi caydıracak nitelikte, savaşa hazırlıklı askeri güçler oluşturulmuştur.[1428]

Dwight Eisenhower, 1953 yılının Aralık ayında ABD başkanı olarak BM'de yaptığı bir konuşmada, nükleer teknolojinin sivil amaçlarla daha fazla paylaşılması üzerinde durmuştur.[1429] Yine bu dönemde Kuzey Atlantik Konseyi'nin aldığı bir karara göre, son model silahların temini doğrultusunda daha fazla çalışılması üzerinde uzlaşıya varılmıştır.[1430] Dolayısıyla 1954'ten itibaren hazırlanan raporların bu doğrultuda daha çok nükleer silahlarla ilişkili olduğu belirtilebilir.

Nükleer silahların NATO stratejisine entegre edilmesi amacıyla 1953 yılında dönemin Avrupa Müttefik Kuvvetler Yüksek Komutanı olan Alfred Gruenther

---

[1424] Gös. Yer.
[1425] Tetiana Melnyk, "NATO's Nuclear Strategy: Changing Concept or Changing Circumstances", *European Political and Law Discourse,* Cilt 5, Sayı 6, 2018, s. 36-37
[1426] Arthur W. Connor Jr., "The Army, Transformation, And Modernization, 1945-1991: Implications For Today", *Strategic Studies Insitute, US Army War College,* 2002, s. 38
[1427] Fred Kaplan, *The Wizards of Armageddon,* Simon&Schuster, New York, 1983, s. 183
[1428] Matthew B. Ridgway, *Soldier: The Memoirs of Matthew B. Ridgway,* Harper&Brothers, New York, 1956, s. 241
[1429] International Atomic Energy Agency, "Atoms for Peace Speech", https://www.iaea.org/about/history/atoms-for-peace-speech (Erişim Tarihi: 03.10.2024)
[1430] Timothy Andrews Sayle, "A Nuclear Education: the origins of NATO's Nuclear Planning Group", s. 6

tarafından "Yeni Yaklaşım Grubu" adı verilen bir komite oluşturulmuştur.[1431] Bu grup 1954 yılında önce Askeri Komite sonra Konsey tarafından onay verilen MC 48 adlı belgenin oluşumuna katkıda bulunmuştur.[1432]

MC 48, NATO'nun üçüncü stratejik belgesine rehberlik sağlayan bir dokümandır.[1433] Aynı zamanda MC 48, nükleer silah kullanımını açıkça ele alan ilk resmi NATO belgesidir.[1434] Burada Kitlesel Karşılık Doktrinine yer verilmiştir.[1435] Aynı yıl NATO Almanya'nın yeniden silahlandırılmasına karar vermiş[1436], 1955 yılında ise "NATO Askeri Gücü'nün Önümüzdeki Birkaç Yıl İçin En Etkili Modeli" (The Most Effective Pattern of NATO Military Strength for The Next Few Years) adı verilen belge yayınlanmıştır.[1437] Süreç devam ederken, 1955 yılında Batı Almanya NATO üyesi olmuştur.[1438]

Önemli tartışmalardan sonra, NATO'nun üçüncü konseptini oluşturan iki belge daha, aynı gün, 23 Mayıs 1957 tarihinde yayınlanmıştır. Bunlardan birincisi; "NATO Bölge Savunması Stratejik Konsepti" (Overall Strategic Concept for the Defence of the NATO Area-MC 14/2)[1439] ve ikincisi "Stratejik Konsept Uygulama Önlemleri"dir (Measures to Implement the Strategic Concept-MC 48/2)[1440]. Tüm bu

---

[1431] NATO, "Strategic Concepts", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm (Erişim Tarihi: 01.02.2023)
[1432] NATO, "Strategic Concepts", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm (Erişim Tarihi: 01.02.2023)
[1433] Gregory W. Pedlow, "NATO Strategy Documents 1949-1969", https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf (Erişim Tarihi: 02.10.2024), s. 17
[1434] Gregory W. Pedlow, "NATO Strategy Documents 1949-1969", https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf (Erişim Tarihi: 02.10.2024), s. 18
[1435] Gülnur Aybet, "The NATO Strategic Concept Revisited: Grand Strategy and Emerging Issues", s. 39
[1436] Roger Massip, "Büyük Atlantik Avrupası Ne Durumda?", *NATO Dergisi*, Eylül 1964, s. 15
[1437] NATO, "MC 48/1 (Final)-9.12.1955 The Most Effective Pattern of NATO Military Strength for the Next Few Years-Report N 2", https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a551209a.pdf (Erişim Tarihi: 04.10.2024)
[1438] NATO, "Germany and NATO", https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_185912.htm (Erişim Tarihi: 02.08.2024)
[1439] NATO, "MC 14/2 (Revised) (Final Decision)-23.5.1957 Overall Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Treaty Organization Area", https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a570523a.pdf (Erişim Tarihi: 04.10.2024)
[1440] NATO, "MC 48/2 (Final Decision)-23.5.1957 Measures to Implement the Strategic Concept", https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a570523b.pdf (Erişim Tarihi: 04.10.2024)

yayınlanan belgeler nihayetinde 1957 yılında NATO'nun üçüncü stratejik konsepti olan MC 14/2 ortaya çıkmıştır.[1441]

Wheeler, MC 14/2'ye göre NATO'nun iki temel amacının bulunduğu üzerinde durmaktadır.[1442] Buna göre; ilk olarak her şeyden önce NATO elindeki tüm imkanları seferber ederek nükleer saldırı gücüne sahip olmalıdır.[1443] İkinci olarak ise NATO kendi alanını savunabilmek için tüm kara, hava ve deniz gücünü, nükleer silahlara dayanacak biçimde seferber etmek için çalışmalıdır.[1444] Ceylan da bu konseptin ilk ikisinden en önemli farkını, Kitlesel Karşılık Doktrinine yer verilmiş olması olarak belirtmektedir.[1445] Ceylan bu doğrultuda Kitlesel Karşılık'ın, üçüncü stratejik konseptin en temel bileşeni olduğuna vurgu yapmaktadır.[1446]

Buna göre NATO, SSCB'ye karşı sınırlı bir savaş anlayışını kabul etmiyor, eğer SSCB düşmanca bir eyleme kalkışırsa, buna karşı tüm silahlı unsurların kullanılacağı belirtiliyordu.[1447] Bu kararın alınmasında dönemin koşullarının etkisi önemlidir.[1448] Nitekim, o dönemde önce Amerika önce termonükleer bomba geliştirmiş[1449], hemen ardından SSCB hava sahası üzerinde uçarken radar tarafından yakalanamayacak seviyede uçabilen yüksek irtifaya sahip bombardıman uçaklarına sahip olmuştur.[1450] Burada ABD öncülüğündeki NATO'nun SSCB karşısında nükleer güç açısından mutlak üstünlüğü göze çarpmaktadır.[1451]

Ceylan'a göre üçüncü konseptin önemli bir diğer yönü, 22. Maddede yer alan, "alan dışı operasyon" vurgusudur.[1452] Buna göre; müttefik ülkeler, Sovyet tehdidi

---

[1441] Brian J. Collins, *NATO: A Guide to the Issues*, s. 68
[1442] Michael O. Wheeler, "NATO Nuclear Strategy, 1949-90", *A History of NATO The First Fifty Years Volume 3*, Ed. Gustav Schmidt, Palgrave, New York, 2001, s. 127
[1443] Gös. Yer.
[1444] Gös. Yer.
[1445] Mehmet Fatih Ceylan, *NATO Geçmişi, Günceli, Geleceği*, s. 37
[1446] Gös. Yer.
[1447] NATO, "Strategic Concepts", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm (Erişim Tarihi: 01.02.2023)
[1448] Aydın Alacakaptan, *Atlantik İttifakı*, s. 58
[1449] Aydın Alacakaptan, *Atlantik İttifakı*, s. 59
[1450] Gös. Yer.
[1451] Gös. Yer.
[1452] Mehmet Fatih Ceylan, *NATO Geçmişi, Günceli, Geleceği*, s. 38

kaynaklı olması koşuluyla, gerekli hallerde askeri kuvvetlerini Avrupa-Atlantik bölgesi dışında da kullanabilecektir.[1453] İttifak taahhütleriyle uyumlu olma ve NATO yükümlülüklerini tehlikeye atmama koşulu ile geçerli olacak bu alan dışına kuvvet tahsis etme vurgusu, 1990'lı yıllarda ortaya çıkacak olan alan dışılık kavramının aslında 1950'li yıllardan itibaren ele alındığını göstermektedir.[1454] Collins'e göre, bu alan dışı operasyon düşüncesi, savunmanın NATO sınırları dışından başlayabileceğinin kabul görmesi olarak ifade edilebilir.[1455] Alan dışılık düşüncesinin ortaya çıkmasında, NATO bölgesine yakın yerlerde yaşanan gelişmelerin de etkili olduğu söylenebilir. 1956 yılında yaşanan Süveyş Krizi[1456] ve Macaristan'ın SSCB tarafından işgali[1457] bu gelişmelere örnek verilebilir.

2.8.4 Dördüncü Stratejik Konsept

1960'lı yılların başından itibaren hem ABD hem de NATO bünyesinde Esnek Karşılık[1458] anlayışının ortaya çıkmaya başladığı görülür. Bunun çeşitli nedenleri olduğu ve bunlardan ilkinin, Stalin'in ölümü sonrasında göreve gelen Nikita Kruşçev'in "Barış İçinde Bir Arada Yaşama" politikasını benimseyerek[1459] Josef Stalin'den son derece farklı bir politika anlayışını takip etmesi olduğu söylenebilir.[1460] Nitekim Detant dönemi bloklar arası ilişkilerde yumuşamayı beraberinde getirmiştir.[1461] Ancak bunlardan daha da önemli olan gelişme, hiç şüphesiz SSCB'nin nükleer güç ve kapasite açısından ABD'yi yakalamasıdır.[1462] Nobel ödüllü fizikçi I. I. Rabi, Başkan Eisenhower ile olan bir görüşmesinde, mevcut

---

[1453] Gös. Yer.
[1454] Gös. Yer.
[1455] Brian J. Collins, *NATO: A Guide to the Issues,* s. 69
[1456] 26 Temmuz 1956 tarihinde Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi ile ortaya çıkan uluslararası bunalım. Der. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü,* s. 538
[1457] BBC, "The Cold War Origins 1941-56-Edexcel: The Hungarian Uprising, 1956", https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/z3h9mnb/revision/11 (Erişim Tarihi: 26.11.2024)
[1458] NATO, "Strategic Concepts", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm (Erişim Tarihi: 01.02.2023)
[1459] Nikita S. Khrushchev, "On Peaceful Coexistence", https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/1959-10-01/peaceful-coexistence (Erişim Tarihi: 26.11.2024)
[1460] Paul Marantz, "Changing Soviet Conceptions of East-West Relations", *International Journal,* Cilt 37, Sayı 2, 1982, s. 225-233
[1461] Faruk Sönmezoğlu-Hakan Güneş-Erhan Keleşoğlu, *Uluslararası İlişkilere Giriş,* s. 31
[1462] Gös. Yer.

trendin devamı halinde, nükleer çalışmalarını hızla sürdürmekte olan SSCB'nin ABD'yi kısa bir süre içinde geride bırakacağını belirtmiştir.[1463]

SSCB 1957 yılında Sputnik Füzesini uzaya fırlatmış ve böylece ülkenin kıtalararası füze sahibi olduğu anlaşılmıştır.[1464] Bu dönemde SSCB ilk geliştirilen SS-6'nın yanı sıra, SS-7, SS-8 ve SS-9 füzelerine sahipti.[1465] ABD'nin 1959 yılında geliştirdiği ilk kıtalararası balistik füze ise, 9000 km mesafeye çıkabilen Atlas füzesiydi.[1466] Bu füzelerin sayısı, 1962 yılına gelindiğinde yüz elliye yaklaşmıştır.[1467] İşte böyle bir nükleer rekabet ortamında ortaya çıkan "Dehşet Dengesi"[1468], blokların daha temkinli hareket etmesinde etkili olacaktır. Nitekim bu durum aynı zamanda silahsızlanma politikalarını da gündeme getirecektir.[1469]

ABD'nin SSCB'den gelebilecek bir saldırıya hedef olabileceğinin ortaya çıkması üzerine NATO, stratejisinde değişikliğe gitmiş, Kitlesel Karşılık yerine Esnek Karşılık gündeme gelmiştir.[1470] Buna göre, Sovyetler ve Varşova Paktı kaynaklı tehditlere, tehdidin türüne ve şiddetine göre karşılık verilecekti.[1471] Radoux'ya göre bu stratejinin temel özelliği, kullanılması muhtemel tüm silah çeşitlerini göz önünde tutarak, düşmana her koşulda karşı koyma imkânı vermesidir.[1472] Esnek Karşılık, nükleer gücün yanı sıra konvansiyonel güçleri de kapsayarak sınırlı savaş anlayışını beraberinde getirmiştir. Bunun sonucunda da orantılılık kavramı ortaya çıkmıştır.[1473] Zaten Sönmezoğlu'na göre; Kitlesel

---

[1463] Robert A. Divine, *The Sputnik Challenge*, Oxford University Press, New York, 1993, s. 13
[1464] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 559
[1465] Haluk Gerger, *Nükleer Tehlike Nükleer Silahlar ve Nükleer Savaş*, s. 113
[1466] Haluk Gerger, *Nükleer Tehlike Nükleer Silahlar ve Nükleer Savaş*, s. 95
[1467] Gös. Yer.
[1468] Dehşet Dengesi veya Karşılıklı Mahvolma: Genel anlamda nükleer güçlerden her birinin, diğerinin de kendisini yok edecek bir karşılık vereceğinden korkarak nükleer silahlara dayalı bir ilk hareketten kaçınması durumuna denmektedir. Der. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s. 180
[1469] Soğuk Savaş döneminde, ABD-SSCB ilişkilerinde silahsızlanma konusu hakkında bilgi için bakınız: Sibel Kavuncu, *ABD-Rusya İlişkilerinde Nükleer Silahsızlanma Adımları*, ss. 43-92
[1470] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 560
[1471] Ramazan Gözen, "NATO: İttihattan İhtilafa Dönüşen İttifak", s. 134
[1472] Lucien Radoux, "Atlantik İttifakının Yeni Stratejisi", *NATO Dergisi*, Nisan 1968, s. 9
[1473] Mehmet Fatih Ceylan, *NATO Geçmişi, Günceli, Geleceği*, s. 41

Karşılığın, ABD'nin nükleer güç olarak SSCB'den üstün olduğu dönemde dahi tercih edilebilir türden bir seçenek olmadığı görülmüştü.[1474]

Avrupalı müttefikler bu gelişmeler üzerine giderek ABD'nin NATO üzerinden kendilerine sunduğu nükleer caydırıcılığı sorgulamaya başlamışlardır.[1475] Nitekim Esnek Karşılık olası bir saldırı karşısında öncelikle orantılı bir caydırıcılığı hedeflemekte, bunun sonuç vermemesi halinde nükleer güce başvurulması amaçlanmaktaydı.[1476] Böylesi bir ortamda Fransa, 1960 yılında kendi nükleer silahlarını geliştirmeye başlamış ve 1966 yılında NATO'nun askeri kanadından ayrıldığını açıklamıştır.[1477]

Bu dönemde ABD'nin NATO stratejisinde değişikliğe gitmesini gerektiren başlıca diğer gelişmeler; 1961 Berlin Krizi[1478] ve 1962 Küba Füze Krizi[1479]'dir. Berlin Krizi sonucunda Doğu Almanya'da Berlin Duvarı inşa edilmiştir.[1480] Nükleer savaşın eşiğinden dönülen 1962 Küba Füze Krizi ise Esnek Karşılığı yeniden gündeme getirmiş[1481] ve bu doktrin Soğuk Savaş'ın sonuna dek NATO'nun resmi stratejisi olarak kalmıştır.[1482] Böylece zaten bir süredir Charles De Gaulle öncülüğünde, Avrupa güvenliği konusunda Altıları[1483] ön plana çıkaran ve NATO içindeki karar alma süreçlerinde ABD'yi dengelemek isteyen bir politika izlemeye

---

[1474] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 560
[1475] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 561
[1476] Mehmet Gönlübol-Ömer Kürkçüoğlu, "1965-1973 Dönemi Türk Dış Politikası", *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, 10. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2014, s. 516
[1477] Mehmet Fatih Ceylan, *NATO Geçmişi, Günceli, Geleceği*, s. 40
[1478] Almanya'nın eski başkentinin II. Dünya Savaşı sonrasında bloklar arası çatışmaya sahne olan konumu. Savaş sonunda ikiye ayrılan kentin bu durumu Federal ve Demokratik Almanya Cumhuriyetlerinin ilan edilmesi ile daha da pekişmiştir. 1961 yılında kenti ikiye ayıran Berlin Duvarı'nın inşası ile bu ayırım simgesel bir görüntüye de sahip olmuştur. Der. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s. 114
[1479] ABD ile SSCB'yi doğrudan savaşın eşiğine getiren uluslararası siyasal bunalım. Der. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s. 376
[1480] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 316
[1481] Ramazan Gözen, "NATO: İttihattan İhtilafa Dönüşen İttifak", s. 133
[1482] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 561
[1483] Altılar: AB'nin altı kurucu üye ülkesidir: Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg. European Union, "History of the European Union 1945-59", https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59_en#:~:text=The%20six%20are%20Germany%2C%20France,the%20Netherlands%2C%20Belgium%20and%20Luxembourg. (Erişim Tarihi: 05.10.2024)

başlamış[1484] olan Fransa'nın NATO'nun askeri kanadından ayrılma kararı, Harmel Raporu'nun ortaya çıkmasına neden olmuştur.[1485] 1964 yılına kadar da bu durum, Bozo'nun ifadesiyle, NATO'nun sadece askeri ve stratejik değil, politik yapısını da zedelemiştir.[1486]

İşte, 1967 yılında hazırlanan ve dönemin Belçika Dış İşleri Bakanı Pierre Harmel'ın ismiyle anılan bu rapor[1487], dönemin NATO Genel Sekreteri Manlio Brosio'nun ifadesiyle, müttefikler arasındaki anlaşmazlıklar sebebiyle İttifak'ın geleceğine ilişkin ortaya çıkan kaygıları yatıştırmış[1488] ve silahlanma yarışını durdurmaya yönelik adımların atılmasına ön ayak olmuştur.[1489] Çakır'ın ifadesiyle bu rapor, aynı zamanda, NATO'nun Soğuk Savaş sonrasındaki stratejik konseptlerine de öncülük etmiştir.[1490] Harmel Raporu veya "İttifakın Gelecekteki Görevlerine İlişkin Konsey Raporu" ismiyle anılan belgeye göre, SSCB'ye karşı izlenecek strateji iki temel üzerine inşa ediliyordu: Caydırıcılığın güçlendirilmesi ve karşılıklı bağımlılık odaklı uzlaşma politikasının beraber yürütülmesi.[1491] Caydırıcılık ile askeri gücün sağlamlaştırılması ve NATO topraklarının savunulması amaçlanırken, Doğu Blok'u ile ilişkilerin geliştirilmesi, siyasi bir uzlaşı kurma amacı da taşımıştır.[1492] Nitekim Harmel'a göre, NATO'nun caydırıcılık politikası uluslararası sistemde bir denge yaratmıştır.[1493]

[1484] Aydın Alacakaptan, *Atlantik İttifakı*, s. 76
[1485] Frederic Bozo, "Detente versus Alliance: France, the United States and the politics of the Harmel Report", *Contemporary European History*, Cilt 7, Sayı 3, 1998, s. 342
[1486] Frederic Bozo, "Detente versus Alliance: France, the United States and the politics of the Harmel Report", s. 346
[1487] NATO, "Harmel Report: Report on the Future Tasks of the Alliance", https://archives.nato.int/uploads/r/null/1/3/137535/0207_Report_on_the_future_tasks_of_the_Alliance-Harmel_Report_1968_BIL.pdf (Erişim Tarihi: 27.11.2024)
[1488] Manlio Brosio, "İttifakın Geçmişteki ve Gelecekteki Görevleri", *NATO Dergisi,* Nisan 1968, s. 26
[1489] Manlio Brosio, "İttifakın Geçmişteki ve Gelecekteki Görevleri", s. 28
[1490] Adem Çakır, "NATO Dönüşüm Politikalarının İnşacı Yaklaşımla İncelenmesi (1991-2011)", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 17, Sayı 38, 2021, s. 303
[1491] Mehmet Fatih Ceylan, *NATO Geçmişi, Günceli, Geleceği*, s. 45
[1492] NATO, "Harmel Report: Report on the Future Tasks of the Alliance", https://archives.nato.int/uploads/r/null/1/3/137535/0207_Report_on_the_future_tasks_of_the_Alliance-Harmel_Report_1968_BIL.pdf (Erişim Tarihi: 27.11.2024), s. 5
[1493] Pierre Harmel, "Belçika, Avrupa ve NATO", *NATO Dergisi,* Haziran 1966, s. 6

Harmel Raporu, Shea'nin de belirttiği gibi, hem müttefik ülkelerin kendi aralarındaki anlaşmazlıkları önlemeye yardımcı olmuş hem de artan silahlanma yarışını durdurmak için önemli bir adım teşkil etmiştir.[1494] Aynı zamanda İttifak'ın politik yönünü de güçlendirme amacı taşımış olan Raporun, karşı blokla ilişkilerin siyasi ve sosyal yönlerine de vurgu yaparak, kalıcı barış sağlamak için askeri yöntemlere alternatif bir bakış açısı içermesi, AGİK sürecini de başlatan önemli bir adım olmuştur.[1495] Brosio'ya göre Rapor, güvenlik konularında işbirlikçi bir yaklaşımın geliştirilmesine zemin hazırlamıştır.[1496]

NATO'nun Soğuk Savaş'taki son stratejik konsept belgesi, "MC 14/3 Final"[1497] başlıklı belgedir. Bu belge, Fransa'nın NATO'nun askeri kanadından çekilmesinden hemen sonra, Savunma Planlama Komitesi tarafından 1967 yılında oluşturulmuş ve 1968 yılında son şeklini almıştır.[1498] Yeni strateji belgesi, "esneklik" ve "tırmanma" olmak üzere iki temele oturmuştur.[1499] Buna göre İttifak'ın caydırıcılığı, olası bir saldırıya karşı, saldırgana kabul edilemez bir riskle karşı karşıya kalacağını göstererek, bundan kaçınmasını sağlamaya yöneliktir.[1500] Belgenin hedefler kısmında, Varşova Paktı'na, NATO'ya karşı olası bir saldırıyı düşündürmeyecek ölçüde hareket edilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.[1501] Tehdidin

---

[1494] Jamie Shea, "How the Harmel Report Helped Build the Transatlantic Security Framework", https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/how-the-harmel-report-helped-build-the-transatlantic-security-framework/ (Erişim Tarihi: 27.02.2023)

[1495] Adem Çakır, "NATO Dönüşüm Politikalarının İnşacı Yaklaşımla İncelenmesi (1991-2011)", s. 304

[1496] Manlio Brosio, "NATO ve Doğu-Batı Münasebetlerindeki Yumuşama", *NATO Dergisi*, Ocak 1968, s. 4

[1497] NATO, "MC 14/3 (Final)-16.1.1968 Overall Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Treaty Organization Area", https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a680116a.pdf (Erişim Tarihi: 05.10.2024)

[1498] Brian J. Collins, *NATO: A Guide to the Issues*, s. 77

[1499] NATO, "Strategic Concepts", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm (Erişim Tarihi: 05.09.2023)

[1500] NATO, "Strategic Concepts", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm (Erişim Tarihi: 05.09.2023)

[1501] NATO, "MC 14/3 (Final)-16.1.1968 Overall Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Treaty Organization Area", https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a680116a.pdf (Erişim Tarihi: 05.10.2024), s. 3

değerlendirildiği bölümde ise, SSCB politikalarını oluşturan araçlar; ekonomik, politik, propaganda ve askeri güç şeklinde sıralanmıştır.[1502]

Hemen arkasından Varşova Paktı'nın NATO'ya karşı uygulayabileceği olası faaliyetlere yer verilmiştir. Bu doğrultuda NATO'nun savunma prensiplerini; Açık Kararlılık İlkesi, Fark Edilir Bir Kapasite ve Esneklik oluşturmuştur.[1503] Olası bir saldırı durumunda ise NATO, üç farklı tipte karşılık belirlemiştir: Doğrudan Savunma, Kontrollü Tırmanma ve Genel Nükleer Mukabele.[1504] Doğrudan Savunmada amaç; düşmanın savaşmayı seçtiği seviyede karşılık vermek, Kontrollü Tırmanmada amaç; krizin tırmanması halinde nükleer gücün kullanılabileceğini göstermekken, Genel Nükleer Mukabele ise tüm nükleer tehditlere karşılık olarak nükleer kapasitenin kullanımını içermektedir.[1505] Böylece öncelik, nükleer silahlardan konvansiyonel silahlara kaymıştır denilebilir.[1506]

[1502] NATO, "MC 14/3 (Final)-16.1.1968 Overall Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Treaty Organization Area", https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a680116a.pdf (Erişim Tarihi: 05.10.2024), s. 4
[1503] NATO, "MC 14/3 (Final)-16.1.1968 Overall Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Treaty Organization Area", https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a680116a.pdf (Erişim Tarihi: 05.10.2024), s. 10
[1504] NATO, "MC 14/3 (Final)-16.1.1968 Overall Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Treaty Organization Area", https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a680116a.pdf (Erişim Tarihi: 05.10.2024), s. 10-11
[1505] Gös. Yer.
[1506] Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*, s. 284

3. BÖLÜM

3.1 NATO'nun Soğuk Savaş Sonrası Dönüşümünün Başlangıcı

NATO, Soğuk Savaş süresince kendisine üye olan ülkeleri savunma ve güvenlik şemsiyesi altında koruma hedefi içerisinde hareket etmiş, üye ülkeler bu dönem boyunca İttifak'ın Kurucu Antlaşmasının 5. Maddesinde ifadesini bulan ortak savunma ile mukabeleyi gerektirecek herhangi bir saldırı ile karşılaşmamıştır. Bu bağlamda 5. Madde, Tertrais'in ifadesiyle caydırıcılık görevini yerine getirmiştir.[1507] 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması[1508], 1990 yılında Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi[1509], 1991 yılında Varşova Paktı'nın sona ermesi[1510] ve aynı yıl SSCB'nin dağılarak Soğuk Savaş'ın bitişi, Avrupa başta olmak üzere tüm dünyada yeni bir siyasi ve askeri stratejik ortamın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Kanet ve Larive'e göre, SSCB'nin dağılması aynı zamanda NATO'nun Raison D'etatının da sonu anlamına gelmiştir.[1511] Hatta bu dönemde NATO'nun zamanla görünürlüğünün azalacağı ve tamamen ortadan kalkabileceği konuşulmaktaydı.[1512]

Peki bu yeni ortamda uluslararası ilişkilerin işleyişi nasıl olacaktı? Soğuk Savaş dönemindeki başarısını, NATO gibi örgütlere verdiği destekle elde eden ABD[1513] bu yeni dönemde nasıl bir yol izleyecekti? İşte bu sorular ekseninde bu yeni ortam, yapı ve aktörler bağlamında yeni bir değişim sürecini de beraberinde getirmiştir. NATO bu yeni güvenlik ortamına, temel görevlerinin yanı sıra ortak demokratik değerler, insan hakları ve hukukun üstünlüğünün tüm Avrupa'da korunması türünden hedefleri ilave ederek girmiştir.[1514] 1993 yılında Çekya'nın ilk

---

[1507] Bruno Tertrais, "Article 5 of the Washington Treaty: Its Origins, Meaning and Future", s. 4
[1508] Der. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s. 17
[1509] Gös. Yer.
[1510] Der. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s. 602
[1511] Roger E. Kanet-Maxime Henri Andre Larive, "NATO and Russia: A Perpetual New Beginning", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Cilt 17, Sayı 1, 2012, s. 87
[1512] Ramazan Gözen, "NATO: İttihattan İhtilafa Dönüşen İttifak", s. 141
[1513] William H. Overholt, *Asya, Amerika ve Jeopolitiğin Dönüşümü*, Çev. Fatih Tokatlı, Efil Yayınevi, Ankara, 2011, s. 170
[1514] *The NATO Handbook*, s. 59

cumhurbaşkanı olan Vaclav Havel'in ifadesiyle NATO, askeri bir pakt olmaktan çok, demokrasinin temel değerlerini içselleştiren ülkelerin bir arada olduğu bir örgütlenmedir ve bu yönüyle NATO, Avrupa-Amerikan uygarlığını temsil etmektedir.[1515]

NATO'nun dönüşümünün ve etki alanının giderek genişlemeye başlamasının, Soğuk Savaş'ın bitmesi ile ortaya çıkan bu yeni yapının sonucu olduğu söylenebilir.[1516] SSCB'nin dağıldığı ve uluslararası sistemde liderliğin tek başına ABD'nin olduğu bu yeni tek kutuplu sistemin en önemli sonuçlarından biri, NATO'nun zamanla küresel bir güvenlik aktörüne dönüşmesi olmuştur.[1517]

NATO'nun değişen bu dinamiklere karşı ortaya çıkan yeni politikaları ilk defa 1990 yılında yapılan NATO Londra Zirvesi'nde ortaya konmuştur. Zirve sonunda açıklanan bildiriye göre, eski Varşova Paktı üyeleri ile ilişkilerin geliştirilmesi, NATO'nun gelecekte ortaya çıkması muhtemel sorunlara karşı yeni stratejiler oluşturması ve NATO'yu güçlendirmek için Avrupa'daki savunma ve güvenlik kimliğinin teşvik edilmesi, belirlenen hedefler arasında yer almıştır.[1518] Buna göre, NATO'nun Kurucu Antlaşmasında yer alan taahhütleri hala geçerliliğini korumaktaydı ve proaktif bir güvenlik anlayışına olan ihtiyaç vurgulanmaktaydı.[1519]

Bildiride; yeniden özgürlüklerine kavuşan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin barıştan ve ekonomik özgürlükten yana olduğu belirtilerek, ortak bir Avrupalı kimliğine vurgu yapılmış, ortaya çıkmakta olan bu yeni Avrupa'nın demokrasi isteği ve güvenlik türünden hedeflerinin NATO için vazgeçilmez olduğu

---

[1515] Vaclav Havel, "New Democracies for Old Europe", https://www.nytimes.com/1993/10/17/opinion/new-democracies-for-old-europe.html (Erişim Tarihi: 05.11.2024)
[1516] Roger E. Kanet-Maxime Henri Andre Larive, "NATO and Russia: A Perpetual New Beginning", s. 88
[1517] Tarık Oğuzlu, "NATO ve Yeni Dünya Düzeni", *Güvenlik Yazıları Serisi*, No 20, 2019, s. 3 https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/NATOveYeniDunyaDuzeni_TarikOguzlu_v.1.pdf
[1518] NATO, "Değişen Kuzey Atlantik İttifakı Konusundaki Londra Deklarasyonu", *NATO Dergisi,* Sayı 2, 1990, s. 32
[1519] Levent Yiğittepe, *NATO Güvenlik Politikaları ve Stratejileri*, s. 77

vurgulanmıştır.[1520] Buna göre; Yeni Avrupa'da her devletin güvenliği komşusundan ayrı olarak düşünülemezdi.[1521] Böylece Soğuk Savaş'ın bölünmüş Doğu-Batı ayrımı ortadan kalkıyor ve karşılıklı ilişkiler dostluk eli uzatılarak güçlendirilmek isteniyordu.[1522] NATO'nun genişlemesine temel oluşturan Açık Kapı Politikası'nın temelleri de bu dönemde atılmıştır. Nitekim Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin NATO'ya katılma istekleri Varşova Paktı'nın dağılmasından hemen önce de mevcuttu.[1523] NATO'nun genişleme fikrine dair ilk resmî açıklama da 1992 yılında Genel Sekreter Manfred Wörner tarafından yapılmıştır: "*NATO'nun kapıları açıktır*."[1524]

Soğuk Savaş'ın NATO'su böylece yeni güvenlik ortamına uyma ve değişim isteğini belli ederek günümüzdeki NATO'nun da temellerini oluşturmuştur denilebilir. İşte Londra Zirve Bildirisi bu yönüyle adeta yeni bir NATO'nun doğuşunu simgelemiştir.[1525] Londra Zirvesi'nde nükleer silahların azaltılması, ittifak stratejilerinin gözden geçirilmesi, komuta ve askeri yapının yeniden düzenlenmesi, Doğu ve Batı ülkeleri arasında üst düzey sivil ve askeri görüşmelerin yapılması türünden kararlar alınmış, eski Doğu Bloğu ülkelerinin NATO'nun düşmanı olmadıkları belirtilmiştir.[1526]

Tardy, NATO'nun süreç içerisindeki dönüşümünü şematik olarak şu şekilde açıklamaktadır:

[1520] NATO, "Değişen Kuzey Atlantik İttifakı Konusundaki Londra Deklarasyonu", s. 32
[1521] Gös. Yer.
[1522] NATO, "1990 Summit: A Turning Point in 'East-West' Relations", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_116133.htm (Erişim Tarihi: 07.10.2024)
[1523] Kimberly Marten, "Reconsidering NATO Expansion: A Counterfactual Analysis of Russia and the West in the 1990's", *European Journal of International Security*, Cilt 3, Sayı 2, 2018, s. 140
[1524] Ministry of National Defence Republic of Poland, "Poland in NATO-More Than 20 Years", https://www.gov.pl/web/national-defence/poland-in-nato-20-years (Erişim Tarihi: 07.10.2024)
[1525] Arif Bağbaşlıoğlu, *NATO'nun Dönüşümünün Balkanlara Yansımaları: Müdahale, Genişleme, Ortaklıklar*, s. 20
[1526] NATO, "Değişen Kuzey Atlantik İttifakı Konusundaki Londra Deklarasyonu", s. 32-33

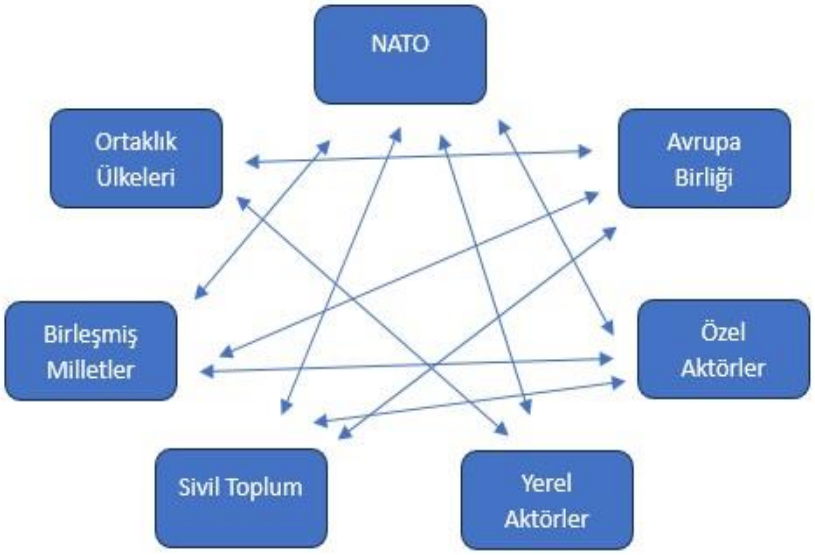

Şekil 2: Güvenlik Ağı

Kaynak: Thierry Tardy, "From NATO's Partnership to Security Networks", *NATO 2030: New Technologies, New Conflicts, New Partnerships*, NATO Defence College, 2021, s. 43

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile ortaya çıkan bu yeni uluslararası sistemde NATO bu defa öncelikli olarak kendisine üye olmayan ülkelerle iş birlikleri kurma yoluna gitmiştir. Bu durum, NATO iş birlikleri ve ortaklık programları ile geliştirilerek, Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun genişlemesi sürdürülerek İttifaka yeni üye ülkelerin katılımıyla devam etmiştir. "İş birliği" ve "ortaklık" kavramları, NATO'nun 1990 Londra Zirvesinde ortaya çıkmıştır.[1527] NATO'nun kurumsal ortaklıkları; Barış İçin Ortaklık, Akdeniz Diyaloğu ve İstanbul İş Birliği Girişimidir. Ayrıca bu kurumsal ortaklıklar dışında NATO, önceleri temas ülkeleri olarak anılan ve günümüzde küresel ortaklar[1528] olarak ifade edilen ülkeler (Afganistan, Avustralya, Kolombiya, Irak, Japonya, Kore Cumhuriyeti, Moğolistan,

[1527] NATO, "1990 Summit: A Turning Point in 'East-West' Relations", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_116133.htm (Erişim Tarihi: 07.10.2024)
[1528] NATO, "NATO's Partnerships", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_84336.htm#partnersglobe (Erişim Tarihi: 26.04.2024)

Yeni Zelanda, Pakistan) ile de ilişkiler kurmuştur. Tüm bu ortaklıkların NATO'nun siyasi dönüşümünü temsil ettikleri söylenebilir. Croft ve diğerlerinin belirttiği gibi de NATO'nun, kendisine üye olmayan ülkelerle ilişkilerini geliştirme ve genişleme türünden stratejiler izleyerek dışsal uyum sürecini sürekli canlı tutmaya çalıştığı ifade edilebilir.[1529]

1990'lı yılların ilk yarısında baskın olan Avrupa güvenlik ve savunma kimliği, 1990'ların ikinci yarısından itibaren yerini genişleme süreçlerine bırakmıştır. İşte bu doğrultuda NATO'nun izlemiş olduğu bu yeni politikayla, hem örgütün salt askeri bir örgüt olarak tasarlanmadığını gösterdiği hem de kendisine yeni stratejiler belirleyerek küresel bir savunma örgütü kimliği kazanma iradesini yansıttığı belirtilebilir.[1530]

Soğuk Savaş dönemi sonrasında, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve demokrasi pratiklerinin güvenlikle olan ilişkisinin giderek ön plana çıkması, ortadan kalkabileceği konuşulan NATO gibi örgütlere hala ihtiyaç duyulabileceğini göstermiştir.[1531]

Soğuk Savaş'ın ardından ilk olarak Balkanlar'da ortaya çıkan kriz ve istikrarsızlıklar sonucunda NATO fiilen muharebe ortamına dahil olmuş ve Bosna Savaşı sonunda imzalanan Dayton Barış Antlaşmasında merkezi bir rol üstlenmiştir.[1532] Balkanlar'da ortaya çıkan bunalım, Avrupa güvenliği açısından NATO'ya hala ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir.[1533] Lepgold'un vurguladığı gibi, alan dışı operasyonlar, NATO'nun 1990'ların başından itibaren geçirdiği dönüşümün

---

[1529] Stuart Croft-Jolyon Howorth-Terry Terriff-Mark Webber, "NATO's Triple Challenge", *International Affairs*, Cilt 76, Sayı 3, 2000, s. 511

[1530] Cüneyt Demir, "Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Değişen Kimliğinin Postyapısalcı Kuram ve Zirve Bildirileri Çerçevesinde İncelenmesi", *Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2021, s. 21

[1531] Ali L. Karaosmanoğlu, "NATO'nun Dönüşümü", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 10, Sayı 40, 2014, s. 13

[1532] Mehmet Hasgüler-Mehmet B. Uludağ, *Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler: Tarihçe, Organlar, Belgeler, Politikalar*, s. 349

[1533] Tarık Oğuzlu, *NATO Ortaklıkları ve Türkiye: Barış İçin Ortaklık, Akdeniz Diyaloğu, İstanbul İş Birliği Girişimi*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 16

önemli bir bileşenidir.[1534] Orta ve Doğu Avrupa'da benzer çatışmaların ortaya çıkmasının önlenmesine yaptığı etki, NATO'nun bir güvenlik aktörü olarak son derece önemli bir rol oynadığını göstermektedir.[1535]

Bu dönemde NATO'nun, farklı coğrafi bölgelerden devletler ile geliştirdiği BİO, Akdeniz Diyaloğu ve İstanbul İş Birliği Girişimi programları, BM ve AB gibi örgütlerle geliştirdiği iş birlikleri ile giderek küresel bir örgüt haline gelmiş olduğu da uluslararası siyasi, sosyal ve bilimsel platformlarda ifade edilir olmuştur. Bu bağlamda Daalder, alan dışı yeni askeri operasyonlar, Balkanlar'daki istikrar süreçlerine yaptığı katkı ve yeni ülkelerle geliştirilen bu ilişkilerin, 1990'ların başında NATO'nun klasik kolektif savunma örgütünden sıyrılarak Avrupa'nın güvenliğini sağlayıcı ana aktör konumuna geçtiğini gösterdiğini belirtmektedir.[1536] Riekhoff'a göre, kolektif güvenlik örgütlenmesinin kolektif savunma örgütlenmesinden en büyük farkı, yalnızca tek bir tehdit unsuruna göre hareket etmeyip, herhangi bir zamanda, herhangi bir yerde ve herhangi bir tehdit unsuruna göre hareket edebilme yeteneğine sahip olması olarak ifade edilmiştir.[1537]

3.2 NATO İş Birlikleri ve Ortaklıkları

3.2.1.1 Barış İçin Ortaklık

NATO tarafından ortaklık programlarının amacı; iş birliği ile diyalog süreçlerini işleterek güvenliği sağlamak olarak ifade edilmektedir.[1538] Bu doğrultuda ilk olarak Kuzey Atlantik İş Birliği Konseyi (North Atlantic Cooperation Council-KAİK) kurulmuş ve konsey 1991 yılında ilk toplantısını yapmıştır.[1539] Daha çok bir

---

[1534] Joseph Lepgold, "NATO's Post-Cold War Collective Action Problem", *International Security*, Cilt 23, Sayı 1, 1998, s. 81

[1535] John S. Duffield, "NATO's Functions After the Cold War", *Political Science Quarterly*, Cilt 109, Sayı 5, 1994-1995, s. 767

[1536] Ivo H. Daalder, "The End of Atlanticism", *Beyond Paradise and Power: Europe, America and the Future of Troubled Partnership*, Ed. Tod Lindberg, Routledge, New York, 2005, s. 42

[1537] Harald von Riekhoff, *NATO: Issues and Prospects*, The Canadian Institute of International Affairs, Toronto, 1967, s. 13

[1538] NATO, "NATO's Partnerships", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_84336.htm#partnersglobe (Erişim Tarihi: 26.04.2024)

[1539] NATO, "North Atlantic Cooperation Council (1991-1997)", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69344.htm (Erişim Tarihi: 07.10.2024)

danışma ve iş birliği forumu olarak tasarlanan[1540], ülkelerin savunma ve dış işleri bakanları seviyesinde toplanan KAİK'in amacı, özellikle NATO'ya üye olmayan ülkelerle çok taraflı diyalog süreci işletmek olarak açıklanmıştır.[1541] Bu doğrultuda KAİK, barışın tesisi ve korunması, silahsızlanma politikaları, demokratik ilkelerin yerleştirilmesi, bilimsel iş birlikleri gibi konuları ele almıştır.[1542] Dağılan eski Varşova Paktı üyelerinin yanı sıra eski Sovyet cumhuriyetlerini de içeren KAİK, Orta ve Doğu Avrupa'da ortaya çıkan yeni demokrasilerin güvenlik endişelerine tam olarak cevap veremeyip bir danışma organı olarak tasarlandığı için geçici bir çözüm olarak görülmüştür.[1543]

Eksiklikleri gidermek ve NATO ile KAİK arasında kurumsal bir bağ tesis etmek amacıyla 1994 yılında Barış İçin Ortaklık (BİO) projesi oluşturulmuş[1544], bu program 10-11 Ocak 1994 tarihinde düzenlenen NATO Brüksel Zirvesi'nde de ilan edilmiştir.[1545] Bu zirvede İttifak'ın genişlemesi üzerinde durulmuş ve Avrupa güvenliği için BİO adı verilen yapı oluşturulmuştur. BİO, dönemin ABD başkanı Bill Clinton öncülüğünde ortaya konulan bir projedir.[1546] Eski SSCB ve Varşova Paktı ülkelerine yönelik ilk resmi ortaklık programı olan BİO hem askeri hem de siyasi niteliği olan çok yönlü bir programdır.[1547] BİO ile tüm ortak ülkelerin oluşabilecek tüm askeri ve siyasi konularda ittifakla beraber hareket etmesi öngörülmüştür.[1548]

[1540] Gös. Yer.
[1541] Gös. Yer.
[1542] Guido Gerosa, "The North Atlantic Cooperation Council", *European Security,* Cilt 1, Sayı 3, 1992, s. 278
[1543] Nurşin Ateşoğlu Güney, *Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri AB-NATO-ABD*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2006, s. 38
[1544] NATO, "Partnership for Peace Programme", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50349.htm, (Erişim Tarihi: 08.10.2024)
[1545] NATO, "Declaration of the Heads of State and Government", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24470.htm (Erişim Tarihi: 08.10.2024)
[1546] Arif Bağbaşlıoğlu, *NATO'nun Dönüşümünün Balkanlara Yansımaları: Müdahale, Genişleme, Ortaklıklar*, s. 87
[1547] NATO, "Partnership for Peace: Framework Document", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24469.htm (Erişim Tarihi: 08.10.2024)
[1548] Gös. Yer.

Tüm KAİK ve AGİT üyelerine açık olan[1549] BİO'nun temel amaçları; İttifak'ın paylaştığı demokratik ilkelere bağlı kalarak iş birliğini artırmak, barışa yönelik tehditleri azaltmak ve ortak ülkeler ile NATO arasında güçlendirilmiş güvenlik ilişkileri oluşturmak olarak belirlenmiştir.[1550] Aynı zamanda KAİK'te eksik kalan yanın tamamlanarak, katılımcı ülkelerin NATO ile bireysel ilişkiler geliştirmeleri hedeflenmiştir.[1551] Bu amaçlara, BİO'ya katılan ülkelerin NATO'nun barışı koruma operasyonlarına katılımı ve desteği[1552] ve ABD'nin Rusya ile NATO arasında özel bir ilişki kurma isteği[1553] eklenebilir. Bu türden kurulacak pratik iş birliği süreçleri sayesinde tehditlerin azaltılarak barışın tesis edilmesi amaçlanmıştır.[1554] Santis'in de belirttiği gibi, özellikle BİO ortaklarından olan Eski Doğu Avrupa ülkeleri bu sayede kendi askeri yeteneklerini NATO ile eklemleyerek ileride gerçekleşecek NATO üyeliğinin ilk adımını atmıştır.[1555]

BİO projesinin resmi temeli "Çerçeve Sözleşmesi"dir.[1556] Buna göre; ortaklar, uluslararası hukuk ilkelerine ve BM antlaşmasına bağlılık, ulusal savunma bütçelerinin oluşturulmasında şeffaflık, silahsızlanma anlaşmalarına uygun davranma, başka devletlere karşı güç ve tehdit kullanımından kaçınma, uluslararası sorunları barışçıl yöntemlerle çözümleme gibi ilkelere uymayı taahhüt etmişlerdir.[1557] NATO bu çerçeve sözleşmeyi imzalayan devletlere, kesin bir üyelik sözü vermemekle beraber, onların toprak bütünlüklerine, bağımsızlıklarına ve güvenliklerine doğrudan bir tehdidin ortaya çıkması halinde, kendisine danışma

---

[1549] Der. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s. 103; Arif Bağbaşlıoğlu, *NATO'nun Dönüşümünün Balkanlara Yansımaları: Müdahale, Genişleme, Ortaklıklar*, s. 90
[1550] NATO, "Partnership for Peace Programme", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50349.htm, (Erişim Tarihi: 08.10.2024)
[1551] Gös. Yer.
[1552] Nurşin Ateşoğlu Güney, *Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri AB-NATO-ABD*, s. 39
[1553] Arif Bağbaşlıoğlu, *NATO'nun Dönüşümünün Balkanlara Yansımaları: Müdahale, Genişleme, Ortaklıklar*, s. 87
[1554] *The NATO Handbook*, s. 87
[1555] Hugh de Santis, "Romancing NATO: Partnership for peace and East European Stability", *Journal of Strategic Studies*, Cilt 17, Sayı 4, 1994, s. 65
[1556] NATO, "Partnership for Peace: Framework Document", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24469.htm (Erişim Tarihi: 08.10.2024)
[1557] Arif Bağbaşlıoğlu, *NATO'nun Dönüşümünün Balkanlara Yansımaları: Müdahale, Genişleme, Ortaklıklar*, s. 89

hakkı vermiştir.[1558] Bağbaşlıoğlu'na göre, bu ülkelerin stratejik yaklaşımlarının NATO ile eklemlenebilmesinin öngörüldüğü bu danışma süreci, İttifak'ın Kurucu Antlaşması'nın 4. Maddesiyle de paralellik göstermektedir.[1559] Ancak burada, NATO'nun herhangi bir askeri teminat yükümlülüğü altında olmadığının da altı çizilmelidir.[1560]

BİO'nun mekanizmaları zamanla genişletilmiştir. Bu doğrultuda 1997 yılında KAİK'in yerine Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi (Euro-Atlantic Partnership Council-AAOK) oluşturulmuştur.[1561] Bu konseyin BİO programının siyasi ayağını oluşturması tasarlanmıştır.[1562] Aynı yıl BİO, NATO üyesi ülkelerin savunma ve dış işleri bakanları tarafından hazırlanan bir belgeyle hedeflerini geliştirmiştir. Buna göre BİO'nun yeni hedefleri şöyledir[1563]:

"-*Ulusal savunma ve bütçe planlamasında şeffaflık ilkesi*

-*Savunma güçlerinin demokratik araçlar vasıtasıyla kontrolü*

-*BM yetkisi ve AGİT sorumluluğunda yapılan operasyonlara yapılan katkının sürdürülmesi*

-*Ortaklık ülkeleri ile NATO üyeleri arasında, barışı koruma, insani yardım, arama ve kurtarma operasyonlarında askeri iş birliği süreçlerini geliştirme*

-*Daha uzun vadeli hareket edebilecek şekilde, NATO üyesi ülkeler arasında kuvvetlerin oluşturulması*"

BİO'nun öncelikli çalışma alanları ve konu başlıkları ise; NATO liderliğindeki politik ve askeri operasyonların geliştirilmesi, kriz yönetimi ve çatışmayı önleme

---

[1558] Gös. Yer.
[1559] Gös. Yer.
[1560] Steven W. Hook-John Spanier, *Amerikan Dış Politikası İkinci Dünya Savaşından Günümüze*, s. 245
[1561] NATO, "Euro-Atlantic Partnership Council", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49276.htm (Erişim Tarihi: 09.10.2024)
[1562] Gös. Yer.
[1563] *The NATO Handbook*, s. 88

konularında AAOK'nin olası rolü, afetlerle mücadele, uluslararası terörizm, çevresel sorunlar, kitle imha silahlarının yayılması olarak belirtilmiştir.[1564] Dikkatlice bakıldığı zaman, BİO programı için seçilen konu başlıklarının yeni güvenlik konularını kapsadığı, ortak seçilen ülkelerin ise NATO güvenliğini etkileyen coğrafi bölgelerin ülkeleri olduğu görülür. Rupp'a göre de NATO'nun özellikle Bosna Savaşı ve Kosova operasyonlarındaki rolü, İttifak'ın Avrupa güvenliğindeki etkinliğini göstermektedir.[1565]

1999 yılında uygulamaya konulan Üyelik Eylem Planı[1566] (Membership Action Plan) ile NATO, BİO'ya yeni üye olacak ülkeler ile ittifak arasındaki ilişkileri artırmak istemiştir.[1567] Bu planın uygulanmasında başarılı olunması İttifak üyeliği garantisi vermese de eylem planı ile aday ülkeler NATO üyeliğinin getireceği görev ve sorumluluklara hazırlanırken, bir yandan da sınır anlaşmazlıklarını barışçıl yollarla çözüme kavuşturma ve demokratik ilkelere uyma prensiplerini kabul etmişlerdir.[1568]

BİO programının, barındırdığı çeşitli eksikliklere rağmen özellikle Rusya ile ilişkilerin geliştirilmesi açısından başarılı olmuş olduğu söylenebilir. Rusya 1994 yılında BİO'ya üye olmuş[1569], 1997 yılında ise NATO-Rusya Kurucu Antlaşması imzalanmıştır.[1570] Rusya aynı yıl, NATO'nun İttifaka yeni üye olarak kabul etmeyi planladığı eski Varşova Paktı üyesi ülkelere, nükleer silah yerleştirilmeme sözü karşılığında onay vermiştir.[1571] Dolayısıyla BİO'nun, NATO'nun Soğuk Savaş

[1564] Derya Gonca Peksarı, *NATO'nun Değişen Konsepti*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2007, s. 56-57
[1565] Richard Rupp, "NATO 1949 and NATO 2000: From Collective Defense Toward Collective Security", *Journal of Strategic Studies*, Cilt 23, Sayı 3, 2000, s. 174
[1566] NATO, "Membership Action Plan (MAP)", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27444.htm?selectedLocale=en (Erişim Tarihi: 09.10.2024)
[1567] Gös. Yer.
[1568] Nurşin Ateşoğlu Güney, *Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri AB-NATO-ABD*, s. 39
[1569] NATO, "Signatures of Partnership for Peace Framework Document", https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_82584.htm (Erişim Tarihi: 09.10.2024)
[1570] NATO, "Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation signed in Paris, France", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25468.htm (Erişim Tarihi: 10.10.2024)
[1571] Michael R. Gordon, "Russia Agrees to NATO Plan Pushed by Clinton to Admit Nations from Eastern Bloc", https://www.nytimes.com/1997/05/15/world/russia-agrees-to-nato-plan-pushed-by-clinton-to-admit-nations-from-eastern-bloc.html (Erişim Tarihi: 13.10.2024)

sonrası genişleme sürecine önemli oranda katkıda bulunmuş olduğu belirtilebilir. 1999 yılında, Soğuk Savaş'ın bitiminden sonraki ilk genişleme dalgasında; Polonya, Macaristan ve Çekya NATO üyesi olmuştur.[1572] Önceden ortaklık üyesi olan on beş ülke, 2023 yılı itibari ile NATO üyesidir.

Bu doğrultuda ise diğer ortaklık programları ile kıyaslandığında BİO'nun, NATO genişlemesinin özgün bir yanı olarak, genişlemeye en fazla katkı yapan program olduğu söylenebilir.[1573] BİO, NATO'nun Soğuk Savaş sonrasındaki genişleme sürecinin temel taşlarından biridir. Savunma planlaması oluşturulması, askeri bütçelerin hazırlanması, operasyonel kuvvetlerin ortak eğitim ve tatbikatlar yapması, güvenlik konusunda müşterek değerlerin ve standartların geliştirilmesi anlamında hem NATO üyesi ülkeler hem de ortaklık üyesi ülkeler karşılıklı fayda sağlamıştır. Bu da iş birliğine dayalı güvenlik anlayışını ilerletmiştir.[1574]

3.2.1.2 Akdeniz Diyaloğu

NATO'nun diyalog ve iş birliği politikaları BİO ile sınırlı değildir. Akdeniz Diyaloğu'nun temelleri NATO'nun 1994 yılındaki Brüksel Zirvesi'ne dayanmaktadır.[1575] 1994 yılında Kuzey Atlantik Konseyi'nin bakanlar kurulu toplantısında alınan bir kararla, 1995 yılında beş ülke Akdeniz Diyaloğu'na davet edilmiştir.[1576] Bu ülkeler; Mısır, Tunus, Fas, Moritanya ve İsrail'dir.[1577] Sonradan bu ülkelere Ürdün ve Cezayir de katılmıştır.[1578] Akdeniz ve Kuzey Afrika coğrafyasına olan bu ilginin altında yatan temel neden, NATO'nun bölgeye yönelik güvenlik

---

[1572] NATO Allied Command Transformation, "Allied Command Transformation Celebrates 25 Years: Hungary, Czech Republic, and Poland's NATO Alliance Membership", https://www.act.nato.int/article/25-years-of-czech-republic-hungary-poland/ (Erişim Tarihi: 14.10.2024)
[1573] Arif Bağbaşlıoğlu, *NATO'nun Dönüşümünün Balkanlara Yansımaları: Müdahale, Genişleme, Ortaklıklar*, s. 96
[1574] Mehmet Fatih Ceylan, *NATO Geçmişi, Günceli, Geleceği*, s. 73
[1575] Jette Nordam, "Akdeniz Diyaloğu: Yanlış Anlamaların Ortadan Kalkması ve Güvenin Artırılması", *NATO Dergisi*, Sayı 3, Temmuz-Ağustos 1997, s. 26
[1576] NATO, "Mediterranean Dialogue", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52927.htm (Erişim Tarihi: 14.10.2024)
[1577] Gös. Yer.
[1578] Gös. Yer.

kaygıları olmuştur.[1579] Bu nedenle Akdeniz'e kıyısı olan ancak NATO üyesi olmayan ülkelerle ilişkiler 1990'lı yılların başından itibaren geliştirilmeye başlamıştır.[1580]

NATO, Akdeniz ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesine, bu havzada yaşanan göç, insan kaçakçılığı, terörizm, deniz haydutluğu ve korsanlık, uyuşturucu ticareti gibi belli başlı uluslararası sorunların çözümü açısından önem verirken[1581], farklı sosyal ve ekonomik problemlere sahip olan ülkelerin güvenlik riskleri taşıması, NATO'nun bölgeye olan ilgisini artırmıştır.[1582] Özellikle Varşova Paktı'nın dağılmasından sonra bölgede doğan güç boşluğu[1583] ve 1991 Körfez Savaşı, NATO'nun giderek bu bölgeyi de güvenlik planlamasının ön saflarına taşımasını beraberinde getirmiştir.[1584] Böylece Soğuk Savaş sonrası NATO'nun stratejik ilgisi Güney ve Doğu Akdeniz'den Güney Doğu Avrupa ve Kafkasya'ya genişlemiştir.[1585]

NATO, Akdeniz'de sert ve yumuşak güvenlik olmak üzere çift yönlü bir güvenlik politikası izlemektedir.[1586] Aytaç ve Gürkaynak'ın belirttiği şekilde, siyasi istikrarsızlıklar ve az gelişmişlik, NATO'nun yumuşak güvenlik doğrultusunda bölge ülkelerine yönelik politikalar oluşturmasına neden olurken, Kuzey Afrika'dan Ortadoğu'ya uzanan çatışma dinamikleri ise sert güvenlik kapsamında faaliyetler yürütülmesini getirmiştir.[1587]

[1579] Arif Bağbaşlıoğlu, *NATO'nun Dönüşümünün Balkanlara Yansımaları: Müdahale, Genişleme, Ortaklıklar*, s. 50

[1580] Güngör Şahin, *Küresel Güvenlik ve NATO Teori-Aktör-Tehdit-Risk*, Detay Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 151

[1581] Tarık Oğuzlu, *NATO Ortaklıkları ve Türkiye: Barış İçin Ortaklık, Akdeniz Diyaloğu, İstanbul İş Birliği Girişimi*, s. 21-22; NATO, "Mediterranean Dialogue", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52927.htm (Erişim Tarihi: 14.10.2024)

[1582] Charlotte Brandsma, "NATO and the Mediterranean", https://www.iemed.org/publication/nato-and-the-mediterranean/ (Erişim Tarihi: 07.11.2024)

[1583] Brian J. Collins, *NATO: A Guide to the Issues*, s. 89

[1584] Brian J. Collins, *NATO: A Guide to the Issues*, s. 92

[1585] Mohammed Moustafa Orfy, *NATO and the Middle East: The Geopolitical Context Post-9/11*, Routledge, New York, 2011, s. 92

[1586] Merve Aytaç-Muharrem Gürkaynak, "Akdeniz Güvenliğine Yönelik NATO ve Avrupa Birliği Girişimlerinin Karşılaştırılması", *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, 2019, s. 77

[1587] Merve Aytaç-Muharrem Gürkaynak, "Akdeniz Güvenliğine Yönelik NATO ve Avrupa Birliği Girişimlerinin Karşılaştırılması", s. 78

1995 yılında ilk kez bir araya gelen NATO ve Akdeniz Diyaloğu temsilcileri, düzenli aralıklarla toplantı ve seminerler yapmaktadır.[1588] Akdeniz Diyaloğu, katılım açısından ileriye dönük olmasıyla yeni ülkelere açık, iki taraflı bir yapıya sahiptir.[1589] Diyalog, katılımcı ülkeler ile NATO arasında ikili ilişkiler düzeyinde kurulmuş olmasına karşın, ele alınan konu başlıkları üzerinden çok taraflı müzakere süreçlerine de izin vermiştir.[1590] Diyalog ülkelerinin siyasi ve ekonomik açıdan geliştirilmesi ana hedef olmakla beraber, Akdeniz Diyaloğu aynı zamanda askeri yönü de bulunan bir iş birliğidir.[1591] Temel amaç bölge güvenliğine katkıda bulunmaktır.[1592]

NATO'nun 1997 Madrid Zirvesi'nde Akdeniz İş Birliği Grubu kurulmuş[1593], bu zirveden itibaren de düzenli aralıklarla hazırlanan yıllık programlar kriz yönetimi, acil yardım, afetle mücadele gibi faaliyetleri de kapsamıştır. Bu doğrultuda Akdeniz Diyaloğu, bilim ve teknoloji planlaması, silah kontrolü, barışı koruma, sivil acil yardım türünden çok yönlü konu başlıklarını kapsarken, geniş bir iş birliği ve diyalog ortamı da oluşturmuştur.[1594] Akdeniz İş Birliği Grubu faaliyetlerini 2011 yılına kadar sürdürmüş, 2011'de faaliyetlerini yeni kurulan Politika ve Ortaklık Komitesi'ne devretmiştir.[1595]

NATO'nun 1999 yılındaki Washington Zirvesi'nin, İttifak'ın Akdeniz'e olan ilgisine açık bir referans verdiği söylenebilir. Zirve sonucunda kabul edilen 1999 Stratejik Konseptinin 38. Maddesi[1596] şöyledir:

[1588] Alberto Bin, "Akdeniz Diyaloğu", *NATO Dergisi*, Sonbahar 2001, s. 9
[1589] Jette Nordam, "Akdeniz Diyaloğu: Yanlış Anlamaların Ortadan Kalkması ve Güvenin Artırılması", s. 27
[1590] Pierre Razoux, "The NATO Mediterranean Dialogue at a Crossroads", *NATO Defense College Research Paper*, Sayı 35, 2008, s. 2
[1591] Tarık Oğuzlu, *NATO Ortaklıkları ve Türkiye: Barış İçin Ortaklık, Akdeniz Diyaloğu, İstanbul İş Birliği Girişimi*, s. 22
[1592] NATO, "Mediterranean Dialogue", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52927.htm (Erişim Tarihi: 14.10.2024)
[1593] Gös. Yer
[1594] *The NATO Handbook*, s. 106
[1595] NATO, "Mediterranean Dialogue", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52927.htm (Erişim Tarihi: 14.10.2024)
[1596] NATO, "İttifak'ın Stratejik Kavramı", *NATO Dergisi*, No:2, Sayı 47, Yaz 1999, s. B10

"Akdeniz, İttifak için önemli bir bölgedir. Avrupa'nın güvenliği Akdeniz bölgesinin güvenlik ve istikrarıyla yakından bağlıdır. NATO'nun Akdeniz Diyaloğu süreci, NATO'nun güvenlik konusunda iş birliğine dayanan yaklaşımının ayrılmaz bir parçasıdır. Diyalog güven artırma konusunda bir çerçeve oluşturur, bölgede şeffaflık ve iş birliğini artırır, diğer uluslararası çalışmaları güçlendirir ve kendisi de bu çalışmalarla güçlenir. İttifak, bu Diyalog'un ortakları olan ülkelerle daha yakın bir iş birliği kurmak ve bu ülkelerin daha faal katılımını sağlamak amacıyla Diyaloğun politik, sivil ve askeri boyutlarını giderek geliştirmeyi taahhüt etmiştir."[1597]

Oğuzlu'nun da belirttiği gibi, Akdeniz Diyaloğu, ayrımcılık olmaması, bireysel farklılaşma, kapsayıcılık, iki taraflı iş birliği, dayatma olmaması, tamamlayıcılık ve karşılıklı destekleme, farklılık gibi temel prensiplere dayanmaktadır.[1598] Ayrımcılık olmaması, istedikleri takdirde tüm Akdeniz ülkelerinin NATO ile iş birliği yapabileceğini belirtirken[1599], bireysel farklılaşma programları ile diyalog, ittifak ile arasında daha ileri boyutlara varan iş birliği programları hazırlanabileceği belirtilmektedir.[1600] Kapsayıcılık da, diyalog ülkelerinin bu programı kendilerine aitmiş gibi sahiplenmesini ifade ederken, iki taraflı iş birliği de NATO ve diyalog ülkelerinin karşılıklı fayda elde etmelerini amaçlamaktadır.[1601] Tamamlayıcılık ve karşılıklı destekleme, diyaloğun diğer bölgesel kuruluşların çalışmaları ile eşgüdümlü hareket edebileceğini belirtmekte, dayatma olmaması; NATO'nun diyalog ülkesinin onayı dışında onu bir şeyi yapmaya zorlayamayacağını ifade etmekte[1602], farklılık ilkesi de her diyalog ülkesinin taşıdığı farklılığa NATO'nun saygı duyacağı anlamına gelmektedir.[1603] Nordam'a göre Diyalog, Avrupa güvenliğine Akdeniz boyutunu ekleyerek, İttifak'ın güvenlik konusuna getirdiği iş

[1597] Gös. Yer.
[1598] Tarık Oğuzlu, *NATO Ortaklıkları ve Türkiye: Barış İçin Ortaklık, Akdeniz Diyaloğu, İstanbul İş Birliği Girişimi*, s. 25-26
[1599] NATO, "Mediterranean Dialogue", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52927.htm (Erişim Tarihi: 14.10.2024)
[1600] Gös. Yer.
[1601] Gös. Yer.
[1602] Gös. Yer.
[1603] Gös. Yer.

birlikçi yaklaşımını geliştirmiş, NATO ile Akdeniz ülkeleri arasındaki olası yanlış anlaşılmaları önlemeye yardımcı olmuştur.[1604]

3.2.1.3 İstanbul İş Birliği Girişimi

İstanbul İş Birliği Girişimi, NATO'nun 2004 yılındaki İstanbul Zirvesi'nde kabul edilen, Akdeniz Diyaloğu ile benzer prensipleri içeren, uzun vadeli küresel ve bölgesel güvenliğe katkı sunmayı hedefleyen bir programdır.[1605] Program, Körfez Arap Ülkeleri İş Birliği Konseyi üyesi olan Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Bahreyn ve Kuveyt'i içermektedir.[1606] Girişimin temel amacı, İttifak ile Körfez ülkeleri arasında güvenlik konularında iş birliğini geliştirmektir.[1607] Bu doğrultuda; terörizmle mücadele, sınır güvenliği, kitle imha silahları, savunma kabiliyetleri, istihbarat paylaşımı ve ortak eğitim gibi konu başlıkları üzerinden çalışmalar yapılmaktadır.[1608] Oğuzlu, sayılan tüm ülkelerin kendilerini İran tehdidi altında hissettiklerine dikkat çekerek, oluşumun bir amacının da NATO'nun bu ülkeleri İran'a karşı güçlendirmek olduğunu belirmektedir.[1609]

Başlangıçta yalnızca politik konularda iş birliği süreci yöneten İstanbul İş Birliği Girişimi, zamanla askeri alanda da kendisini geliştirmiştir. Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Kosova'daki NATO operasyonuna personel gönderirken[1610], Katar Libya Operasyonu'na destek vermiştir.[1611] İstanbul İş Birliği Girişimi'nin temel ilkeleri "ayrımcılık olmaması", "bireysel farklılaşma", "iki taraflı etkileşim", "dayatma olmaması", "çeşitlilik" ve "tamamlayıcılık" olarak belirlenmiş[1612], bu girişimle birlikte NATO'nun Ortadoğu ile Transatlantik arasındaki bağı

[1604] Jette Nordam, "Akdeniz Diyaloğu: Yanlış Anlamaların Ortadan Kalkması ve Güvenin Artırılması", s. 27
[1605] NATO, "Istanbul Cooperation Initiative", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52956.htm (Erişim Tarihi: 09.10.2024)
[1606] Gös. Yer.
[1607] Gös. Yer.
[1608] Gös. Yer.
[1609] Tarık Oğuzlu, *NATO Ortaklıkları ve Türkiye: Barış İçin Ortaklık, Akdeniz Diyaloğu, İstanbul İş Birliği Girişimi*, s. 28
[1610] Arif Bağbaşlıoğlu, *NATO'nun Dönüşümünün Balkanlara Yansımaları: Müdahale, Genişleme, Ortaklıklar*, s. 53
[1611] Gös. Yer.
[1612] NATO, "Istanbul Cooperation Initiative", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52956.htm (Erişim Tarihi: 09.10.2024)

kuvvetlendirme[1613] ve bölgenin güvenlik ve istikrarına katkı sağlama amacı[1614] şekillenmiş olmuştur denilebilir.

2020 yılında dönemin ABD başkanı Donald Trump, NATO'nun genişlemesi ile ilgili olarak Ortadoğu ülkelerini kapsayan ve NATOME olarak tanımladığı bir kavram ortaya atmıştır.[1615] Trump buna gerekçe olarak, sorunların uluslararası oluşunu göstermiştir.[1616] Her ne kadar bu gelişme bölge ülkelerinin NATO'ya adaylığının tam üyeliğini hedef almasa da NATO'nun bölgeye yönelik yoğun ilgisini göstermesi açısından dikkate değerdir.[1617]

İstanbul İş Birliği Girişimi ülkelerinin NATO operasyonlarına katılımının düşük düzeyde kalması[1618], bu ülkelerin stratejik konulardaki görüş ayrılıkları ve farklı ülke yapıları, girişimin belli bir düzeyde kalmasına neden olmuştur denilebilir. Bununla beraber, Barış İçin Ortaklık, Akdeniz İş Birliği ve İstanbul İş Birliği Girişimi gibi programların, NATO'nun ortaklıklar yoluyla esnek ve küresel bir savunma örgütüne dönüşme isteğini göstermekte olduğu da ifade edilebilir. NATO'nun 2010 Stratejik Konsepti'nde, bu programlara üye olan Orta Doğu ülkelerinin güvenlik konularına sağlayacakları katkı vurgusu[1619], NATO'nun

---

[1613] Tarık Oğuzlu, *NATO Ortaklıkları ve Türkiye: Barış İçin Ortaklık, Akdeniz Diyaloğu, İstanbul İş Birliği Girişimi*, s. 27

[1614] NATO, "Istanbul Cooperation Initiative", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52956.htm (Erişim Tarihi: 09.10.2024)

[1615] Julie Gaubert, "NATOME: Donald Trump's Beautiful New Acronym for Expanding NATO into the Middle East", Euronews, https://www.euronews.com/2020/01/10/donald-trump-wants-nato-expanded-to-middle-east-and-renamed-natome (Erişim Tarihi: 25.11.2023)

[1616] Gös. Yer.

[1617] 2022 yılında yapılan bir araştırma, Çin'in yükselişi ve Ukrayna'nın Rusya tarafından işgali gibi uluslararası gelişmelerin de etkisiyle, Türkiye ve Japonya'daki uluslararası ilişkiler uzmanlarının, Amerika Birleşik Devletleri'nin NATO üyesi olan ve olmayan ülkelerle mevcut iş birliklerini sürdürmesi gerektiği düşüncesine sahip olduklarını göstermektedir. Bakınız: Bahadır Pehlivantürk-Şaban Kardaş-Haldun Yalçınkaya, "The US Approach to International Cooperation and Alliances During the Biden Administration: Japanese and Turkish Perspectives", *TOBB ETÜ University of Economics & Technology Project Report*, Ankara, 2022, s. 13

[1618] Pierre Razoux, "What Future for NATO's Istanbul Cooperation Initiative?", *NATO Defense College Research Paper*, Sayı 55, 2010, s. 3

[1619] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 31-32

genişleyen güvenlik anlayışının göstergelerinden biri olarak değerlendirilebilir.[1620] Aynı zamanda da bu ortaklık programlarının, Kay'ın belirttiği gibi, ABD'nin ikili ve çok taraflı ilişkiler aracılığıyla uluslararası sistemi etki altında tutma çabasıyla da yakından ilişkili olduğu[1621] söylenebilir.

3.3 NATO'nun Soğuk Savaş Sonrası Dönemi Strateji Belgeleri

NATO'nun dönüşüm süreci, İttifak'ın Soğuk Savaş sonrasında yayınladığı stratejik konsept belgelerinden izlenebilir. NATO Soğuk Savaş'ın bitiminden itibaren; 1991[1622], 1999[1623], 2010[1624] ve 2022[1625] yıllarında olmak üzere dört stratejik konsept belgesi yayınlamıştır. Yaklaşık her on yılda bir yenilenen konseptlerde, İttifak'ın amaçları, görev ve sorumlulukları, risk ve tehdit değerlendirmeleri güncellenmektedir. Her yeni konseptte değişen güvenlik ortamına uygun olarak yeni tehditler ve bunlarla mücadele yöntemleri belirtilmektedir. Bunun yanı sıra Soğuk Savaş sonrasındaki stratejik konseptlerde İttifakı dinamik tutabilmek için çok sayıda yeni kavram, politika ve proje üretilmiştir. Bunlar arasında; genişleme, ortaklık, füze savunma politikası, mükemmeliyet merkezleri, küresel ortaklar, akıllı savunma gibi kavramlar sayılabilir.[1626]

Soğuk Savaş sonrası dönemde yayınlanan her yeni stratejik konseptte, çok yönlü güvenlik ortamında çeşitlenen yeni tehditlere yer verilerek örgütün dönüşüm

---

[1620] Sibel Kavuncu, "NATO's Enlargement Policy and the Middle East", *Contemporary Issues in the Balkans Middle East Asia* Africa, Ed. Nesrin Kenar, Ijopec Publication, London, 2022, s. 212

[1621] Sean Kay, "Partnerships and Power in American Grand Strategy", Ed. Hakan Edström-Janne Haaland Matlary-Magnus Petersson, *NATO: The Power of Partnerships*, Palgrave Macmillan, Hampshire, 2011, s. 19

[1622] NATO, "The Alliance's New Strategic Concept (1991)", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23847.htm (Erişim Tarihi 14.09.2023)

[1623] NATO, "The Alliance's Strategic Concept (1999)", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27433.htm (Erişim Tarihi 13.09.2023)

[1624] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024)

[1625] NATO, "NATO 2022 Strategic Concept", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (Erişim Tarihi: 05.12.2023)

[1626] Arif Bağbaşlıoğlu, *NATO'nun Dönüşümünün Balkanlara Yansımaları: Müdahale, Genişleme, Ortaklıklar*, s. 32

süreci devam ettirilmiştir. Özellikle küreselleşme sürecinin de etkisiyle çeşitlenen ve Soğuk Savaş sonrasındaki stratejik konseptlerde kendisine yer bulan yeni güvenlik konularının başlıcaları olarak; terörizm, etnik çatışmalar, başarısız devletler, kitle imha silahları, nükleer silahlar, salgın hastalıklar, çevre kirliliği, enerji güvenliği, iklim değişikliği, siber güvenlik, insan haklarının kötüye kullanımı, bölgesel anlaşmazlıklar, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı belirtilebilir.

NATO, yayınladığı konseptlerde tehdit ve riskler arasına askeri olmayan güvenlik konularını da ekleyerek, geleneksel güvenlik tehditlerinin yanı sıra genişleyen güvenlik başlıklarına da yer vermiştir. NATO'nun bu yeni tehdit algıları, kendisine, kurulduğu dönemden farklı olarak, esas koruma alanı olan bölgelerin dışında da hareket etme imkânı sunmuş ve böylece alan dışı operasyonlar, koruma misyonları gibi yeni operasyonel görevler ortaya çıkmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, NATO'nun Soğuk Savaş sonrasındaki stratejik konseptleri "Kriz Yönetimi" başlığı altında özetlenebilir.[1627] Oğuzlu'nun belirttiği gibi, İttifak'ın geleneksel görev alanının dışına çıkarak askeri operasyonlar düzenlemesi, İttifak'ın "statikten" "dinamik" bir yapıya geçiş yaptığının işareti olarak da okunabilir.[1628]

3.3.1 1991 Stratejik Konsepti

7-8 Kasım 1991 tarihinde Roma'da düzenlenen zirve sonucunda, NATO'nun kamuya açık ilk stratejik konsepti yayınlanmıştır.[1629] Beş ana bölümden oluşan yeni stratejik konsept belgesinin ilk bölümünde yeni stratejik ortam ve bu ortamdaki güvenlik riskleri ve zorlukları açıklanmıştır.[1630] Buna göre stratejik bağlam açısından ortaya iki önemli sonuç çıkmıştır.[1631] Belgede ilk olarak, yeni ortamın, İttifak'ın amaçlarını ve güvenlik işlevini değiştirmediği belirtilmiştir.[1632] İkinci olarak bu yeni ortamın, İttifaka güvenlik konusunu daha geniş bir çerçeveden ele alma fırsatını

[1627] Sertif Demir, "Stratejik Konseptler ve NATO'nun Dönüşümü", s. 102
[1628] Tarık Oğuzlu, "NATO'nun Dönüşümü ve Geleceği", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 4, Sayı 40, 2012, s. 11
[1629] Mehmet Seyfettin Erol-Şafak Oğuz, "NATO ve Kriz Yönetimi", s. 153
[1630] NATO, "İttifak'ın Yeni Strateji Kavramı", *NATO Dergisi,* Sayı 1, 1992, s. 24-25
[1631] NATO, "İttifak'ın Yeni Strateji Kavramı", s. 25
[1632] Gös. Yer.

verdiği belirtilmiştir.[1633] Bu doğrultuda sekizinci maddede, geçmişteki tehditlerin aksine güvenliğe yönelik risklerin çok yönlü hale geldiği ve bunun onların tahmin edilmelerini zorlaştırdığı belirtilirken[1634], dokuzuncu maddede müttefiklerin güvenliğine yönelik risklerin, daha çok ekonomik, sosyal ve politik zorluklardan kaynaklanan etnik çatışmalar ve bölgesel anlaşmazlıklardan doğabileceği vurgulanmıştır.[1635] Böylece belgenin, geçmişteki stratejilerin aksine, bu stratejiyle ilk kez güvenlik planlamasını çok yönlü bir biçimde ele almış olduğu söylenebilir.

NATO'nun Soğuk Savaş sonrası yayınladığı 1991 tarihli ilk stratejik konsept belgesi, genişletilmiş bir güvenlik anlayışının ilk aşamasını oluşturmuştur. Kaldor'un ifadesiyle savaşın karakterinin değişmeye başladığı ve devletler başta olmak üzere, hükümetler arası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarının da yeni güç mücadelesinin aktörleri olarak ortaya çıktığı[1636] bir dönemde yayınlanan bu konseptin öncekilerden en önemli farkı, açık bir düşman kavramını içermemesidir.[1637] SSCB'nin dağılması sonucunda Soğuk Savaş sırasındaki kesin tehdit unsuru ortadan kalkmış ve NATO kendisine yeni bir varoluş gerekçesi aramaya başlamış, yeni dönemin tehdit unsuru olarak istikrarsızlık, izlenecek yöntem ise genişleme olarak belirlenmiştir.[1638]

Bu yeni stratejik konsept "Esnek Karşılık"tan farklı olarak genişletilmiş bir güvenlik anlayışını beraberinde getirmiştir.[1639] Gözen'e göre bu geniş güvenlik anlayışı, NATO'nun uluslararası sorunlara müdahale etmesini kolaylaştırmıştır.[1640] Karaosmanoğlu'na göre, Berlin Duvarı'nın yıkılışına kadar SSCB-Varşova Paktı tehdidi üzerine odaklanmış olan[1641] NATO Stratejisi, yerini yeni görev alanlarının

---

[1633] Gös. Yer.
[1634] Gös. Yer.
[1635] Gös. Yer.
[1636] Mary Kaldor, *New&Old Wars: Organised Violence in a Global Era*, Polity Press, Cambridge, 2012, s. 72
[1637] Sertif Demir, "Stratejik Konseptler ve NATO'nun Dönüşümü", s. 81
[1638] Kjell M. Torbiörn, *Destination Europe: The Political and Economic Growth of a Continent*, Manchester University Press, Manchester, 2003, s. 170
[1639] Klaus Wittmann, "Towards a New Strategic Concept for NATO", *NATO Defence College*, Roma, 2009, s. 14
[1640] Ramazan Gözen, "NATO: İttihattan İhtilafa Dönüşen İttifak", s. 134
[1641] Ali L. Karaosmanoğlu, "NATO'nun Dönüşümü", s. 9

tanımlanmasına bırakmıştır.[1642] Harmel Raporu'ndan esinle "diyalog" ve "iş birliği" kavramları ön plana çıkarılmış[1643], "barışı koruma" ve "kriz yönetimi" kavramları ortaya atılmış[1644], kitle imha silahları ve terörizmle mücadele vurgusuyla NATO'nun alan dışı rolünün genişletilmesi üzerinde durulmuştur.[1645] Bunda, değişen güvenlik ortamının büyük etkisinin bulunduğu söylenebilir. Yeni stratejik konseptte, NATO'nun görev alanı ile ilgili olarak dörtlü bir sınıflandırma yapılabilir. Buna göre;[1646]

-Avrupa'daki istikrar ve güvenliği sağlamak adına demokratik kurumların geliştirilmesi teşvik edilecek, hiçbir ülkenin bir başkasını tehdit edemeyeceği istikrarlı bir güvenlik ortamı tesis edilecek,

-NATO'nun Kurucu Antlaşmasının 4. Maddesinde ifade edilen risk unsurları doğrultusunda Atlantik ötesi bir forum oluşturulacak,

-Üye ülkelere yönelik olası tehdit ve saldırılarda bu ülkeler savunulacak,

-Avrupa'daki stratejik denge korunacaktır.

Konseptte İttifaka yönelik herhangi bir saldırının, nereden gelirse gelsin NATO Antlaşması'nın 5. ve 6. maddeleri kapsamında değerlendirileceği belirtilmiştir.[1647] Yeni konsept, Avrupa Topluluğu, Batı Avrupa Birliği ve AGİT gibi yapıların da güvenlik konusundaki rollerine vurgu yaparak, güvenlik ve savunma alanında bir Avrupalı kimliğinin üzerinde durmuştur.[1648] Hatta bir görüşe göre bu dönemde Batı Avrupa Birliği Avrupa'daki NATO olarak değerlendirilmiştir.[1649] Yeni dönemde güvenlik ve savunma; siyasi, ekonomik, sosyal ve çevresel unsurları da

[1642] Ali L. Karaosmanoğlu, "NATO'nun Dönüşümü", s. 14
[1643] Bilal Karabulut, "NATO'nun Dönüşüm Süreci: Askeri Savunma İttifakından Küresel Güvenlik Örgütüne", s. 129
[1644] Bilal Karabulut, "NATO'nun Dönüşüm Süreci: Askeri Savunma İttifakından Küresel Güvenlik Örgütüne", s. 128
[1645] Gülnur Aybet, "The NATO Strategic Concept Revisited: Grand Strategy and Emerging Issues", s. 40
[1646] Derya Gonca Peksarı, *NATO'nun Değişen Konsepti*, s. 52-53
[1647] NATO, "İttifak'ın Yeni Strateji Kavramı", s. 25
[1648] NATO, "İttifak'ın Yeni Strateji Kavramı", s. 27
[1649] Burak Tangör, *Avrupa Birliği Güvenlik ve Savunma Politikasının Gelişimi*, s. 79

içermektedir. İttifak, Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı'nın ilkelerinde belirtildiği gibi, Avrupa'daki tüm ülkelerle iş birliğini sürdürmeye kararlıdır.[1650] Adler'e göre, güvenlik konusundaki bu iş birliği pratiği, başlangıcı Helsinki Nihai Senedine dek götürülebilen Paris Şartıyla belirginleşmiştir.[1651]

Yeni stratejik konseptte, değişen yeni stratejik ortamda, bağımsızlıklarını kazanan eski SSCB uydusu ülkelere vurgu yapılarak, bu ülkelerin Varşova Paktı üyesiyken mevcut olan Batı ideolojisi düşmanlığının ortadan kalktığı vurgulanmıştır.[1652] Buna göre; ortaya çıkan bu yeni stratejik ortamda bu ülkeler de çoğulcu demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı ve liberal piyasa ekonomisi ilkelerine uygun olarak hareket etmeye başlamışlardır.[1653] Kamu diplomasisi ve önleyici diplomasi faaliyeti, bu yeni stratejinin ayırt edici niteliklerinden birini oluşturmuştur.[1654] Yeni güvenlik ortamında, Avrupa Topluluğu ve Batı Avrupa Birliği gibi örgütlerle iş birliği yürütmesi planlanan, kısa bir süre içinde BİO programını uygulamaya sokan NATO'nun bu yeni misyonları, örgütün küresel bir örgüte dönüşümünün ilk aşamasını temsil etmiştir.[1655]

Belgenin "Savunma Esasları" başlığını taşıyan dördüncü bölümünde, İttifak'ın tamamen savunma amaçlı olarak hareket ettiği ve meşru müdafaa halleri dışında silah kullanılmayacağı belirtilmiştir.[1656] İttifak'ın savunmasının temel özellikleri arasında; kolektif kuvvet planlaması, çok uluslu oluşumlar, kriz yönetimi, danışma prosedürleri, uygun hallerde kuvvetlerin kendi toprakları dışında

---

[1650] NATO, "İttifak'ın Yeni Strateji Kavramı", s. 27
[1651] Emanuel Adler, The Spread of Security Communities: Communities of Practise, Self-Restraint, and NATO's Post-Cold War Transformation", *European Journal of International Relations"*, Cilt 3, Sayı 3, 1997, s. 207'den aktaran Şener Aktürk, "NATO Neden Genişledi? Uluslararası İlişkiler Kuramları Işığında NATO'nun Genişlemesi ve ABD-Rusya İç Siyaseti", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 9, Sayı 34, 2012, s. 81
[1652] NATO, "İttifak'ın Yeni Strateji Kavramı", s. 24
[1653]Gös. Yer.
[1654] Bilal Karabulut, "NATO'nun Dönüşüm Süreci: Askeri Savunma İttifakından Küresel Güvenlik Örgütüne", s. 128; Arif Bağbaşlıoğlu, *NATO'nun Dönüşümünün Balkanlara Yansımaları: Müdahale, Genişleme, Ortaklıklar*, s. 21
[1655] Cüneyt Demir, "Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Değişen Kimliğinin Postyapısalcı Kuram ve Zirve Bildirileri Çerçevesinde İncelenmesi", s. 29
[1656] NATO, "İttifak'ın Yeni Strateji Kavramı", s. 28

konuşlandırılması, eğitim, ekipman ve lojistik gibi konularda ortak prosedürler oluşturulması ve silahlanma gibi özellikler sayılmıştır.[1657]

Bu doğrultuda 1991 Stratejik Konsepti'nde İttifak'ın kara, deniz ve hava gücünden oluşan askeri kuvvetlerinin görevleri ayrı ayrı belirtilmiştir.[1658] Kara kuvvetleri için toprakları koruma, esnek intikal yeteneklerinin geliştirilmesi öngörülmüştür.[1659] Deniz kuvvetlerinin deniz kontrolü görevinin yanı sıra, kara ve amfibi operasyonlarına katkı sağlayacak ve nükleer caydırıcılığın konuşlandırılmasını koruma görevini yerine getireceği belirtilmiştir.[1660] Hava kuvvetlerinin ise temel görevlerinin yanı sıra gözetleme, keşif ve elektronik savaş operasyonlarına katkı sağlayacağı ifade edilmiştir.

Ceylan'ın da belirttiği şekilde, İttifakın kuvvet ve komuta yapılarının uyarlanmasına zemin oluşturan esasların ortaya konduğu bu konsept, savunma ve kuvvet planlamasını Soğuk Savaş sonrası döneme hazırlamayı amaçlayan, iş birliği ve ortaklık fırsatlarının doğduğu yeni bir güvenlik ortamında, sürekli güncellenmek üzere tasarlanan, yaşayan bir belge niteliğindedir.[1661] Demir'in de işaret ettiği gibi, çatışmadan ziyade barış ve diyaloğu öne çıkaran konseptin[1662] öncelikli hedefi Avrupa'da güvenliği tesis etmek ve geliştirmek olarak belirtilmiştir.[1663] Legge, 1991 Stratejik Konsept belgesinin, askeri güvenlikle ilgili konuların yanı sıra, İttifak'ın Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte değişen siyasi koşullara yanıt verme isteğini gösterdiği üzerinde durmaktadır.[1664] Polat'a göre konsept, NATO'yu salt askeri bir

[1657] Gös. Yer.
[1658] NATO, "İttifak'ın Yeni Strateji Kavramı", s. 30
[1659] Gös. Yer.
[1660] Gös. Yer.
[1661] Mehmet Fatih Ceylan, *NATO Geçmişi, Günceli, Geleceği*, s. 70
[1662] Sertif Demir, "Stratejik Konseptler ve NATO'nun Dönüşümü", s. 83
[1663] NATO, "The Alliance's New Strategic Concept (1991)", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23847.htm (Erişim Tarihi: 14.09.2023)
[1664] Michael Legge, "NATO'nun Yeni Stratejisinin Oluşturulması", s. 11

savunma örgütü olmaktan çıkararak, küresel çapta görev alabilecek bir örgüte doğru dönüştürmüştür.[1665]

3.3.2 1999 Stratejik Konsepti

NATO'nun ellinci kuruluş yıl dönümüne denk gelen 1999 Washington Zirvesi önemli stratejik kararların alındığı bir zirve olmuştur.[1666] Zirve bildirisi "21. Yüzyıl İçin Bir İttifak" adını taşımaktadır.[1667] Nisan ayında gerçekleşen bu zirve sonunda NATO devlet ve hükümet başkanları NATO'nun yeni stratejik kavramını onaylamıştır.[1668] Çatışmayı önleme ve kriz yönetimi kavramlarına odaklanan yeni konsept, 1991 Stratejik Konseptinde olduğu gibi hem geleneksel hem de geleneksel olmayan güvenlik konularını kapsamıştır.[1669] Bu yönüyle 1999 Konsepti'nin bir önceki konseptte yer alan stratejiyi değiştirmediği, ancak onu geliştirdiği ifade edilebilir.

1999 Stratejik Konsept belgesi beş bölümden oluşmaktadır. Konseptin giriş bölümünde Avrupa-Atlantik güvenlik yapısının geliştiği ve İttifak'ın daha geniş bir istikrar adına kendisine yeni faaliyetler belirlediği belirtilmektedir.[1670] Yeni riskler arasında; Avrupa-Atlantik barışına yönelik baskılar, etnik çatışmalar, bozuk siyasi ve ekonomik düzen, kitle imha silahlarının yayılması, sabotaj, organize suçlar ve terörizm sayılmıştır.[1671] Collins'in ifadesiyle, Balkanlardaki tecrübelerinden hareketle yeni konsept, güvenliğin genişletilmesini ve olası krizlere karşı proaktif hareket edilmesini amaçlamıştır.[1672]

[1665] Doğan Şafak Polat, "NATO'nun Geleceği ve ABD'nin Etkisi", Ed. Tolga Sakman-Ayşenur Yılmaz-Ufuk Çiçek, *Yeni Güvenlik Ekosistemi ve Çok Taraflı Bedeli*, TASAM Yayınları, İstanbul, 2018, s. 334

[1666] Javier Solana, "NATO İçin Belirleyici Bir An: Washington Zirvesi Kararları ve Kosova Krizi", *NATO Dergisi*, Sayı 47, Yaz 1999, s. 3

[1667] NATO, "An Alliance for the 21th Century", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27440.htm (Erişim Tarihi: 19.09.2023)

[1668] Anthony Cragg, "Yeni Bir Çağ İçin Yeni Bir Stratejik Kavram", *NATO Dergisi,* Sayı 47, Yaz 1999, s. 19

[1669] Sertif Demir, "Stratejik Konseptler ve NATO'nun Dönüşümü", s. 84

[1670] NATO, "İttifak'ın Stratejik Kavramı", s. B7

[1671] Gös. Yer.

[1672] Brian J. Collins, *NATO: A Guide to the Issues,* s. 96-100

NATO yeni konseptinde izleyeceği politikalar ile yalnızca kendi İttifak üyelerinin değil, tüm Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliğine hizmet edeceğini belirtmiştir.[1673] Dizdaroğlu'na göre, Kuzey Atlantik yerine yapılan Avrupa-Atlantik vurgusu, İttifak'ın daha geniş bir alanı hedeflediğini göstermektedir.[1674] Nitekim strateji belgesinin 36. ve 37. Maddeleri bu doğrultuda Rusya ve Ukrayna'nın Avrupa güvenliğinde önemli bir rol oynadığını belirtmektedir.[1675]

Yeni konseptin birinci bölümünde İttifak'ın görevleri şu şekilde sınıflandırılmıştır[1676]:

"-Güvenlik: Hiçbir ülkenin bir diğerini tehditle korkutamayacağı, anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümüne dayalı, demokratik kurumların bulunduğu, istikrarlı bir Avrupa-Atlantik bölgesi oluşturmak.

-Danışma: Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 4. Maddesinde belirtildiği gibi, müttefiklerin hayati çıkarlarını etkileyen her konuda fikir alışverişi yapmasını sağlayabilecek bir transatlantik forumu oluşturmak.

-Caydırma ve Savunma: Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5. ve 6. Maddelerinde belirtildiği gibi, NATO üyesi olan bir ülkeye karşı herhangi bir saldırı tehdidine karşı savunma ve caydırıcılık görevlerini yerine getirmek.

-Kriz Yönetimi: Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 7. Maddesi uyarınca, çatışmaların etkili bir şekilde önlenmesine katkıda bulunmak ve krizi önleme harekatlarına aktif olarak katılım sağlamak.

-Ortaklık: Karşılıklı güvene dayalı, daha şeffaf, Avrupa-Atlantik alanındaki diğer ülkelerle geniş kapsamlı ortaklık, iş birliği ve diyalog kurmak ve geliştirmek."

Konseptin ikinci bölümünde; BM Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında birincil yetkili olduğu belirtilmiş, AGİT'in iş birlikçi

[1673] NATO, "İttifak'ın Stratejik Kavramı", s. B7
[1674] Cihan Dizdaroğlu, "İttifaklar ve Uluslararası Güvenlik: NATO Örneği", s. 207
[1675] NATO, "İttifak'ın Stratejik Kavramı", s. B10
[1676] NATO, "İttifak'ın Stratejik Kavramı", s. B8

güvenlik anlayışının tesis edilmesi, demokrasi ve insan haklarının geliştirilmesinde Avrupa'nın en kapsayıcı örgütlerinden biri olduğu vurgulanmıştır.[1677] NATO ve AGİT bu doğrultuda Yugoslavya'da barış sağlanmasına yönelik faaliyetleri beraberce yürütmüş, AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın geliştirilmesinin NATO Antlaşması çerçevesinde oluşturulan ortak güvenlik politikasıyla uyumluluğu doğrultusunda[1678] Avrupa Birliği (AB) de bu süreçte aldığı önemli kararlarla güvenlik ve savunma konularına ciddi katkı sağlamıştır.[1679]

NATO, konseptin 20. Maddesinde, İttifaka yönelik konvansiyonel bir saldırı ihtimalinin düşük olduğunu belirtmiş[1680] olmasına rağmen, böyle bir tehdidin uzun vadede ortaya çıkabileceğini vurgulamış ve İttifak güvenliğinin askeri ve askeri olmayan yeni risklere maruz kalmaya devam edebileceğinin altını çizmiştir.[1681] 1999 Stratejik Konsepti, İttifak'ın yeni üyelere açık olduğunu belirterek, katılmak isteyen ülkeler için üyelik eylem planını onaylamış[1682], savunma yetenekleri girişimini başlatmış[1683], Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği ile ilgili olarak Berlin Kararları'nın temel ilkelerine ilişkin çalışmayı tamamlamış[1684], BİO çerçevesinde ortaklarla ilişkileri yoğunlaştırmış[1685], Akdeniz Diyaloğunu güçlendirmiş[1686] ve kitle imha silahlarının yayılmasına karşı çabalarını artırma kararı vermiştir.[1687]

Davis'e göre 1999 Konsepti'nin çok uluslu diyalog vasıtasıyla ortaklık ilişkilerini güçlendirmesinin iki önemli sonucu olmuştur.[1688] İlk olarak, Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkeleri ile oluşturulan bu mekanizmalar NATO'nun Avrupa-Atlantik dışı ilişkilerini kuvvetlendirmiştir. Böylece bu mekanizmalar İttifak'ın geleneksel görev alanı dışında kalan bölgesel kaynaklı sorunlarda, ilgili ülkelerle iş birliği

[1677] Gös. Yer.
[1678] NATO, "İttifak'ın Stratejik Kavramı", s. B8
[1679] Gös. Yer.
[1680] Gös. Yer.
[1681] Gös. Yer.
[1682] NATO, "İttifak'ın Stratejik Kavramı", s. B10
[1683] NATO, "İttifak'ın Stratejik Kavramı", s. B11
[1684] NATO, "İttifak'ın Stratejik Kavramı", s. B8
[1685] NATO, "İttifak'ın Stratejik Kavramı", s. B10
[1686] Gös. Yer.
[1687] Gös. Yer.
[1688] Christopher R. Davis, "NATO's New Strategic Concept: How the Alliance's New Strategy will Reshape Global Security", *Strategic Studies Quarterly*, Cilt 4, Sayı 4, 2010, s. 36

yaparak hareket etme fırsatı yaratmıştır.[1689] İkinci olarak ise NATO üyesi olmayan ülkeler üzerinde, İttifaka üye olarak katılmanın yaratacağı cazibenin liberal demokrasilerin sayısında artışa yol açabileceği ihtimali ortaya çıkmıştır.[1690]

Stratejik Konsept belgesinde, NATO içinde Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin geliştirilmesi için NATO, BAB ve AB'nin uyum içerisinde çalışması öngörülmüştür.[1691] Konsept'in 31. Maddesinde, "Çatışmaları Önleme ve Kriz Yönetimi" başlığı altında, NATO'nun gerekli hallerde çatışmaları önlemek üzere diğer örgütlerle iş birliği içinde hareket edeceği belirtilmiştir.[1692] Buna, uluslararası hukuka uygun şekilde hareket edilmesi kaydıyla, NATO'nun Beşinci Madde dışı krizlere müdahale operasyonları da dahildir.[1693] Bu madde doğrultusunda NATO, kriz yönetimi, insani yardım, barışı koruma operasyonları gerçekleştirmeye başlamıştır.[1694]

Ayrıca Cannizzaro'nun belirttiği gibi askeri müdahale, insan hakları ihlalleri, kitlesel mülteci krizleri, iç çatışmalar ve terör gibi durumları da içine alacak şekilde genişletilmiştir.[1695] Böylece NATO'nun alan dışılık sorunu da ortadan kalkmıştır denilebilir. 1991 Strateji belgesinin yayınlanmasından sonra, Bosna ve Kosova müdahalesi ile alan içi sorumluluklarının ötesine geçen NATO, 1999 Stratejik Konsepti ile bu yeni görevini kesinleştirmiştir.[1696] Kosova müdahalesi, Doğan'ın da belirttiği gibi, aynı zamanda NATO'nun, yalnızca demokrasi ve insan hakları gibi değerleri korumak için de hareket eden bir örgüt olduğunu göstermiştir.[1697]

[1689] Christopher R. Davis, "NATO's New Strategic Concept: How the Alliance's New Strategy will Reshape Global Security", s. 36
[1690] Gös. Yer.
[1691] NATO, "İttifak'ın Stratejik Kavramı", s. B9
[1692] Gös. Yer.
[1693] Gös. Yer.
[1694] Ramazan Gözen, "NATO: İttihattan İhtilafa Dönüşen İttifak", s. 134
[1695] Enzo Cannizzaro, "NATO's New Strategic Concept and the Evolving Legal Regulation of use of Force", *Italian Journal of International Affairs*, Cilt 36, Sayı 1, 2001, s. 68
[1696] Ali L. Karaosmanoğlu, *NATO'nun Dönüşümü*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 35
[1697] Nejat Doğan, "NATO'nun Örgütsel Değişimi, 1949-1999: Kuzey-Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne", s. 98

Cornish'e göre 1991 ve 1999 konseptleri arasında bazı belirgin farklar vardır.[1698] Bunların en başında kriz yönetiminin yeni ve temel görevler arasında sayılması gelmektedir. NATO, temel görevlerine Kriz Yönetimini ilave etmiştir. Cornish, genişleme kavramının 1991 Konsepti'nde fazla yer bulmazken, 1999 Konsepti'nden sonra, Açık Kapı Politikasının da sürdürülmesiyle İttifak'ın kendisine yeni üyeler katmış olduğunu temel farklar arasında belirtmektedir. Ona göre NATO, izlemiş olduğu genişleme ve ortaklıklar politikaları vasıtasıyla güvenlik ve savunma konularında karşılıklı bir bağımlılık yaratmıştır. Bir diğer farklılık ise Beşinci Madde dışı görevler konusudur. 1999 tarihli konseptin birçok maddesinde yer bulan Beşinci Madde dışı görevler, NATO'nun kuruluş aşamasında yer almayan ve ancak değişen güvenlik ortamına uyarladığı yeni bir fonksiyondur.[1699]

Görüldüğü gibi NATO 1999 Stratejik Konsepti'nde, kendisine geleneksel caydırıcılık ve savunma görevlerinin yanı sıra kriz yönetimi, ortaklarla iş birliği gibi görevleri ilave ederek[1700], 1991 yılında başlayan dönüşüm sürecinde önemli bir mesafe kaydetmiştir. Bu konseptte; ekonomik, sosyal ve politik faktörler de öne çıkarılmıştır.[1701] Özellikle Beşinci Madde dışı operasyonlara katılabilme yolunun açılması, örgütün küresel bir örgüte doğru gittiğini göstermiştir denilebilir. Demir'e göre NATO, stratejik savunmadan stratejik güvenliğe doğru geçerek, üye devletlerin toprak bütünlüklerini kendi sınırları ötesinden korumaya başlamıştır.[1702] Özer'e göre de savunma kimliğinden müdahaleci bir kimliğe doğru evrilen bu geçiş süreci, NATO'da yaşanan stratejik kültür değişimini göstermiştir.[1703]

3.3.3 2010 Stratejik Konsepti

2010 yılında NATO, Soğuk Savaş sonrasında yayınladığı ikinci konsepti olan 1999 Stratejik Konsepti'nin üzerinden geçmiş olan on bir yıl ve bu süre zarfında

---

[1698] Paul Cornish, "A Strategic Concept for the Twenty-first Century", s. 253-254
[1699] Paul Cornish, "A Strategic Concept for the Twenty-first Century", s. 253
[1700] Mehmet Seyfettin Erol-Şafak Oğuz, "NATO ve Kriz Yönetimi", s. 158-159
[1701] Sertif Demir, "Stratejik Konseptler ve NATO'nun Dönüşümü", s. 85
[1702] Sertif Demir, "Stratejik Konseptler ve NATO'nun Dönüşümü", s. 92
[1703] Yusuf Özer, "Stratejik Konseptler Bağlamında NATO'nun Stratejik Dönüşümü", *Güvenlik Yazıları Serisi*, No: 58, Mayıs 2021, s. 5 https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2021/05/NATOStratejikKonsept_YusufOzer_v.1.pdf

değişen güvenlik ortamının yeni bir konsepti gerekli kılması sonucunda yeni bir stratejik konsept hazırlamıştır.[1704] Bu doğrultudaki ilk hazırlıklar 2006 yılına dek götürülebilir. 2006 yılındaki NATO Riga Zirvesi'nde açıklanan "Kapsamlı Siyasi Yönerge" başlıklı belge[1705], yeni stratejik konsept doğrultusunda atılmış en önemli adımlardan biridir. Belgede, gelecekte gerçekleşebilecek 11 Eylül benzeri saldırıların Avrupa-Atlantik bölgesi dışından gelebileceği ve kitle imha silahlarının kullanılabileceği belirtilerek, tehditlerin simetrikten asimetriğe doğru evrildiği vurgulanmıştır.[1706]

Bu belgeye göre, 5. Madde dışındaki krizlere müdahale operasyonları için NATO'nun her daim hazır olacağı, bu krizlerde NATO Mukabele Gücü'nün temel unsur olarak kullanılacağı belirtilmiştir.[1707] Kapsamlı Siyasi Yönerge'nin en dikkat çekici yönlerinden biri, yeni tehditlerin ittifak üye ülkelerinin sınırları dışından gelebileceği vurgusu olmuştur.[1708] Riga Zirvesi öncesinde, dönemin ABD Dış İşleri Müsteşarı R. Nicholas Burns'un:

"*Riga Zirvesindeki amacımız NATO'nun küresel hedeflere ve bu hedeflere ulaşabilmek için ortaklara ve yeteneklere sahip olduğumuzu göstermektir. ABD bu doğrultuda ortaklarıyla beraber paylaşılan değerler üzerinden tüm dünya çapında sıkı bir biçimde çalışmaktadır*."[1709] şeklindeki açıklaması da bu yönde bir açıklama olarak okunabilir.

Riga Zirvesi'nde başlıca tehditler olarak; küresel terörizm ve kitle imha silahlarının yayılması öne çıkarılmıştır.[1710] Belirtilen bu tehditler, NATO'nun güvenlik alanını giderek genişleteceğini ve küresel çapta bir örgüte dönüşmekte

---

[1704] Sertif Demir, "Stratejik Konseptler ve NATO'nun Dönüşümü", s. 86
[1705] NATO, "Comprehensive Political Guidance", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_56425.htm (Erişim Tarihi: 05.10.2023)
[1706] Gös. Yer.
[1707] Gös. Yer.
[1708] Gös. Yer.
[1709] Graeme P. Herd-Daniel Kight, "Future Visions of NATO Partnerships and Cooperation Programs", *Connections*, Cilt 6, Sayı 3, 2007, s. 2
[1710] NATO, "Riga Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_37920.htm (Erişim Tarihi: 02.10.2023)

olduğunu göstermiştir denilebilir.[1711] Borgensen'e göre de terörizm ve siber güvenlik türünden konvansiyonel olmayan yeni tehditlerle mücadele NATO'nun güvenlik çevresini genişletmiş ve örgüt güvenlik konularını küresel ölçekte değerlendirmeye başlamıştır.[1712] Ringsmose ve Rynning'e göre, NATO'nun uzun vadede küreselleşme eğilimi göstermesinin başlıca nedenlerinden biri de güvenlik ile ilgili risk ve tehditlerin artık Avrupa yerine Orta Doğu ve Orta Asya bölgesinden gelmesidir.[1713]

2006 Riga Zirvesi'nde dönemin NATO Genel Sekreteri olan Jaap de Hoop Scheffer, yeni bir NATO strateji belgesinin hazırlanacağını duyurmuş[1714], 2008 yılındaki NATO Bükreş Zirvesi'nde NATO devlet ve hükümet başkanları, Kuzey Atlantik Konseyini bir rapor hazırlamakla görevlendirmiştir. Bu rapor NATO'nun 2009 yılındaki Strasbourg/Kehl Zirvesi'nde kabul edilen "İttifak Güvenliği Bildirgesi" (Declaration on Alliance Security-DAS) başlıklı belgedir.[1715] Bu belge yeni stratejik konseptin öncüsü olmuştur.[1716]

2009 yılının Ağustos ayında NATO Genel Sekreterliği görevine gelen Anders Fogh Rasmussen, ilk resmi demeçlerinden itibaren küresel güvenlikle ilgili olarak en önemli konunun NATO'nun dönüşümü olduğunun sürekli olarak altını çizmiştir.[1717] Rasmussen 2009 yılının Kasım ayında Edinburg'da yapılan bir toplantıda, önceliğin askeri dönüşüm olduğunu ancak bunun sınır aşan bir duruma karşılık geldiğini

---

[1711] Arif Bağbaşlıoğlu, *NATO'nun Dönüşümünün Balkanlara Yansımaları: Müdahale, Genişleme, Ortaklıklar*, s. 57

[1712] Berit Kaja Borgensen, "NATO and International Terrorism: Can NATO Move Beyond Controversy?", Ed. Jens Ringsmose-Sten Rynning, *NATO's New Strategic Concept: A Comprehensive Assesstment*, Danish İnstitute for İnternational Studies, Copenhagen, 2011, s. 68-69

[1713] Jens Ringsmose-Sten Rynning, "Come home, NATO? The Atlantic Alliance's New Strategic Concept", *Danish İnstitute for International Studies Report*, Copenhagen, 2009, s. 26

[1714] Jaap de Hoop Scheffer, "Keynote Speech at the NATO Riga Conference", https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/rm/77025.htm (Erişim Tarihi: 10.04.2025)

[1715] NATO, "Declaration on Alliance Security", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_52838.htm (Erişim Tarihi: 15.10.2024)

[1716] Jens Ringsmose-Sten Rynning, "Taking Stock of NATO's New Strategic Concept", Ed. Jens Ringsmose-Sten Rynning, *NATO's New Strategic Concept: A Comprehensive Assesstment*, Danish İnstitute for İnternational Studies, Copenhagen, 2011, s. 13

[1717] Rasmussen, 2009 yılının Eylül ayında Washington D.C'de yaptığı bir konuşmada, NATO'nun reform ve dönüşüme ihtiyacı olduğunu ifade etmiştir. Atlantic Council, "Transcript: NATO Secretary General Rasmussen-First Major U.S. Speech", https://www.atlanticcouncil.org/commentary/transcript/transcript-nato-secretary-general-rasmussen-first-major-u-s-speech/ (Erişim Tarihi: 15.10.2024)

belirterek, "*Artık günümüzdeki zorluklar ve tehlikeler sınırlarımızın dışında başlıyor, bu nedenle bölgesel savunmamız da artık kendi sınırlarımızın dışındadır*." ifadesini kullanmıştır.[1718] Rasmussen 2009 yılının Eylül ayında yapılan bir toplantıda ise NATO'nun güvenliğinin, yalnızca NATO ülkelerinin sınırlarının güvenliğiyle bağlı kalmadığını belirtmiştir.[1719] Rasmussen'in bu demeçleri, NATO'nun artık kendisini yalnızca Kuzey Atlantik bölgesi ile sınırlayan bir örgüt olmadığını, bunun yerine NATO'nun açıkça küresel bir örgüt olma yolunda ilerlediğinin resmi bir şekilde ifadesidir denilebilir.

2009 yılındaki NATO Strasbourg/Kehl Zirvesi Bildirisi'nin "Giriş" kısmında NATO'nun 1999 Stratejik Konsepti'nin yenilenme çalışmalarının başladığı belirtilmiştir.[1720] Bu doğrultuda eski ABD Dış İşleri Bakanı Madeleine K. Albright başkanlığında, on iki kişilik bir Uzmanlar Grubu oluşturulmuş, oluşturulan bu ekip, üyeler, ortak üyeler ve sivil toplum kuruluşlarıyla görüşerek yeni stratejinin temel çerçevesini belirlemiştir.[1721] Yeni strateji belgesinin oluşturulması üç aşamalı bir hazırlık süreci sonunda gerçekleşmiştir. İlk aşamada NATO ülkelerinde çeşitli seminerler düzenlenmiş, bu seminerlerde NATO karargahlarından, ortak ve üye ülkelerden katılımcılar yer almıştır.[1722] İkinci aşamada Uzmanlar Grubu NATO ülkelerini ziyaret ederek hükümet yetkilileri ve parlamenterler ile görüş alışverişinde bulunmuşlardır.[1723] Bu doğrultuda hazırlanan bir rapor genel sekretere sunulmuş,

---

[1718] NATO, "Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the NATO Parliamentary Assembly meeting in Edinburg", https://www.nato.int/cps/en/SID-6AC1AA22-4B68D4FB/natolive/opinions_59214.htm?selectedLocale=en (Erişim Tarihi: 05.10.2023)
[1719] NATO, "Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the Real Instituto Elcano, Madrid (followed by questions&answers)", https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_66062.htm (Erişim Tarihi: 15.10.2024)
[1720] NATO, "Strasbourg/Kehl Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_52837.htm (Erişim Tarihi: 25.10.2023)
[1721] NATO, "NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement Analysis and Recommendations of the Group of Experts on a New Strategic Concept for NATO", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_63654.htm (Erişim Tarihi: 15.10.2024)
[1722] Antonio Missiroli, "Towards an EU Global Strategy-Background, Process, References", *European Union İnstitute for Security Studies Report*, Paris, 2015, s. 58
[1723] Gös. Yer.

hazırlık aşamasının üçüncü ve son bölümünde genel sekreter taslak konsepti hazırlamıştır.[1724]

Soğuk Savaş dönemi sonrasında NATO'nun kabul ettiği Stratejik Konseptler hakkında Missiroli, NATO'nun Soğuk Savaş sonrasındaki stratejik konseptlerinin daha fazla siyasi içerikte olduğunu ve kamu diplomasisi faaliyetleriyle geliştirildiğinin göze çarptığını ifade etmektedir.[1725] Ona göre bunların en başında 2010 Stratejik Konsepti gelmektedir.[1726] NATO'nun 2010 tarihli Lizbon Zirvesi'nde yeni stratejik konsept kabul edilmiştir.[1727] 2010 Konsepti aynı zamanda NATO Genel Sekreteri'nin öncülüğünde görüşmeleri başlatılan ve sürecin bizzat Genel Sekreter tarafından yönlendirildiği ilk stratejik konsept olma özelliği taşımaktadır.[1728]

Bu doğrultuda 2010 Stratejik Konsepti'nin temel özellikleri incelendiğinde, şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Stratejik Konsept Bölümleri	**Ana Konular ve Yeni Öncelikler**
Önsöz	Dinamik dünya ve dayanıklı ilkeler arasında denge
Temel görevler ve ilkeler	Eşit derece önemli üç temel görev: Kolektif savunma, kriz yönetimi, iş birliği yoluyla güvenlik
Güvenlik çevresi	Çok sayıda geleneksel olmayan türde tehdit
Kolektif savunma ve caydırıcılık	Füze savunması, siber saldırılara karşı savunma, enerji güvenliğine katkı, yeni oluşan teknolojilerin etkisine yönelik

[1724] Gös. Yer.
[1725] Antonio Missiroli, "Towards an EU Global Strategy-Background, Process, References", s. 57
[1726] Antonio Missiroli, "Towards an EU Global Strategy-Background, Process, References", s. 58
[1727] Levent Yiğittepe, *NATO Güvenlik Politikaları ve Stratejileri*, s. 93
[1728] Antonio Missiroli, "Towards an EU Global Strategy-Background, Process, References", s. 58

	değerlendirme
Kriz yönetimi	Gelişmiş istihbarat paylaşımı, sivil yönetim kapasitesi, kriz bölgelerindeki yerel güçlerin eğitimine yönelik kapasite, hızlı intikal için üye ülkelerin sivil uzmanlarının eğitilmesi
İş birliği yoluyla güvenlik	Silahsızlanma, açık kapı politikası, geniş ama net olmayan ortaklık hedefleri
Modernizasyon	Mali külfet etkinliği ve vergi mükelleflerinin endişeleri

Tablo 3: Bir Bakışta NATO 2010 Stratejik Konsepti

Kaynak: Jens Ringsmose-Sten Rynning, "Taking Stock of NATO's New Strategic Concept", s. 17

2010 NATO Stratejik Konsepti; siber saldırılar, kitle imha silahları, füze savunması, genişleme, ortaklık, çevresel sorunlar ve iklim değişikliği, terörizm, insan kaçakçılığı, enerji güvenliği gibi çok sayıda yeni tehdit ve risk unsuruna yer vermektedir.[1729] Önceki stratejik konsept belgeleriyle karşılaştırıldığında 2010 Konsepti'nin enerji güvenliği ve siber güvenlik konularına özel bir vurgu yaptığı görülür. Karaosmanoğlu da terörizmin, daha önceki stratejik konseptlerde sabotaj ve örgütlü suçlarla beraber güvenlik riskleri içinde ele alınırken[1730], 2010 Stratejik Konseptinde başlı başına bir tehdit olarak tanımlandığı değerlendirmesini yapmaktadır.[1731] Petersson'a göre Soğuk Savaş sonrasında yayınlanan NATO stratejik konsept belgelerinin öne çıkan özelliklerinden biri, daha az coğrafi kısıtlama

[1729] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024)
[1730] NATO, "İttifak'ın Yeni Strateji Kavramı", s. 25; NATO, "İttifak'ın Stratejik Kavramı", s. B9
[1731] Ali L. Karaosmanoğlu, "NATO'nun Dönüşümü", s. 15

ile bağlı olmasıdır. 2010 Stratejik Konsept belgesi bu anlayışı daha da belirginleştirmiştir.[1732]

Lizbon Zirvesi sonrasında açıklanan "Aktif Angajman, Modern Savunma" adını taşıyan 2010 NATO Stratejik Konsepti önsöz dahil olmak üzere on bir bölüm ve otuz sekiz maddeden oluşan bir metindir.[1733] Önsözde NATO'nun yeni stratejik kavramının, değişen dünyada yeni yetenekler ve yeni ortaklarla beraber yeni tehditlere karşı dönüşümün yeni bir aşaması olduğu belirtilmiştir.[1734] Bu doğrultuda, vatandaşların güvenliğine yönelik yeni tehditler de dahil olmak üzere, ulusların birbirlerini bir saldırı karşısında koruyacakları ifade edilmiştir.[1735]

Önsözde, İttifakın, krizleri önleme, çatışmaları yönetme ve çatışma sonrası faaliyetler yürütürken, en çok BM ve Avrupa Birliği ile çalışacağı, NATO'nun kapısının üyelik standartlarını karşılayan her demokratik ülkeye açık olduğu ve dünyada nükleer silahlar bulunduğu sürece NATO'nun da nükleer bir ittifak olarak kalacağı ifade edilmiştir.[1736] Önsözde ayrıca: "*NATO'nun amacı, dünya ne kadar değişirse değişsin aynıdır: İttifakın eşi bulunmaz bir özgürlük, barış, güvenlik ve ortak değerler toplumu olarak kalmasını sağlamak*"[1737] denilmiştir.

Konseptin ilk bölümü "Temel Görevler ve İlkeler" başlığını taşımaktadır.[1738] 2010 Stratejik Konsepti'nin ittifak için belirlediği üç temel görev vardır: Kolektif

---

[1732] Magnus Petersson, "Just an Internal Exercise? NATO and the New Security Challenges", Ed. Ellen Hallams-Luca Ratti-Benjamin Zyla, *NATO Beyond 9/11 The Transformation of the Atlantic Alliance*, Palgrave Macmillan, Londra, 2013, s. 140
[1733] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024)
[1734] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 4
[1735] Gös. Yer.
[1736] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 5
[1737] Gös. Yer.
[1738] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 6

Savunma, Kriz Yönetimi ve İş Birliğine Dayalı Güvenlik.[1739] Kolektif Savunma Kuzey Atlantik Antlaşması'nın beşinci maddesinde somutlaşır ve caydırıcılık sağlar. Caydırma hem bireysel ülke güvenliği hem de İttifakın temel güvenliğine yönelik savunmayı içerir. Burada amaç İttifak topraklarının savunulmasıdır.[1740]

Kriz Yönetimi, İttifakın güvenliği ile ilgili konularda karşılaşabileceği problemlere karşı siyasi ve askeri araçların kullanımını ifade eder. Esas olanın çatışmaları çıkmadan önlemek olduğu Kriz Yönetimi, İttifak toprakları dışında kalan yerlerdeki harekatları ve misyonları içerirken hem krizi önleme hem yönetme hem de çatışma sonrası yeniden yapılanmayı kapsamaktadır.[1741] Böylece NATO'nun krizin tüm aşamalarına dahil olması hedeflenmiştir denilebilir. Dolayısıyla Kriz Yönetimi, 1991 ve 1999 Stratejik Konseptlerinde de yer almasına karşın, 2010 Konsepti, her türden kriz yönetimi faaliyetini kapsayan, daha geniş ve bütüncül bir yaklaşım getirmiştir.[1742] Kriz Yönetimi görevi, İttifakın küresel mücadele ve müdahale alanını genişletmiştir.[1743]

İş birliğine dayalı güvenlik, NATO'nun ortakları ve diğer uluslararası kuruluşlarla beraber güvenlik konularında ortak hareket etmesini ifade etmektedir.[1744] Belgenin önsöz kısmında bu kuruluşların başında BM ve AB'nin geldiği belirtilmiştir.[1745] İş birliğine dayalı güvenlik anlayışı, NATO sınırlarıyla bağlı değildir. Ortaklık programları 1990'lı yılların başından beri var olmasına karşın, iş

[1739] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 7
[1740] Gös. Yer.
[1741] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 8
[1742] NATO, "Crisis Management", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49192.htm (Erişim Tarihi: 19.10.2023)
[1743] Arif Bağbaşlıoğlu, "NATO'nun Dönüşümü Sürecinde Yük Paylaşımı Sorunu", *Uluslararası İlişkilerde Güncel Sorunlar*, Ed. Mehmet Seyfettin Erol-Muharrem Ekşi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2019, s. 197
[1744] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 8
[1745] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 4

birliğine dayalı güvenlik anlayışının İttifakın temel görevlerine resmen dahil edilmesi 2010 Stratejik Konseptinde gerçekleşmiştir.[1746] Bu görev, kapsam olarak NATO üyesi olmayan ülkeler, uluslararası kuruluşlar, Orta Doğu, MENA ve Asya Pasifiği de içerecek biçimde küresel ölçektedir.[1747] NATO'nun risk yönetimini de kapsayan kriz yönetimi anlayışı, iş birliğine dayalı güvenlik ile bütünleşerek kurumsal bir kimlik kazanmıştır.[1748] Ayrıca NATO'nun güvenlik sorunlarına dahil olan tüm yapılar ile etkileşime girerek bir güvenlik yönetişimi oluşturma hedefi de strateji belgesinde görülmektedir.[1749] Oğuzlu'nun da ifade ettiği gibi, Lizbon'dan itibaren NATO'nun, edindiği yeni misyonlar ve görev alanları ile küreselleşme süreçlerine tam bir uyum sağlamış olduğu söylenebilir.[1750]

Belgenin temel ilke ve görevlerden sonra gelen "Güvenlik Ortamı" başlıklı bölümünde[1751], Avrupa-Atlantik bölgesine yönelik konvansiyonel saldırı tehdidinin düşük olmasına rağmen, dünyanın birçok bölgesinin uluslararası istikrar açısından hala çeşitli risklerle karşı karşıya olduğu belirtilmiştir.[1752] Bunların başında; nükleer silahlar, kitle imha silahları ve bunların dağıtım araçları gelmektedir.[1753] Belgede "Terörizm" de, doğrudan bir tehdit olarak şu şekilde tanımlanmıştır:

"Terörizm, NATO ülkelerinin vatandaşlarının güvenliği ve uluslararası istikrar ve refah için doğrudan bir tehdit oluşturmaktadır."[1754]

[1746] Arif Bağbaşlıoğlu, *NATO'nun Dönüşümünün Balkanlara Yansımaları: Müdahale, Genişleme, Ortaklıklar*, s. 61

[1747] Andre Gilli vd., "Strategic Shifts and NATO's New Strategic Concept", *NATO Defense College Research Paper*, Sayı 24, Roma, 2022, s. 39

[1748] Rukiye Can Yalçın, "Savunmada Kriz Yönetimi", *Strateji ve Güvenlik Alanında Temel ve Güncel Yaklaşımlar*, Ed. Memduh Begenirbaş-Rukiye Can Yalçın-Serkan Yenal, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 349

[1749] Hasan Deniz Pekşen, "NATO'nun Dönüşümünün Sınırları: Bir Uygulama Vakası Olarak Enerji Güvenliği", s. 49

[1750] Tarık Oğuzlu, "NATO'nun Dönüşümü ve Geleceği", s. 14

[1751] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 10

[1752] Gös. Yer.

[1753] Gös. Yer.

[1754] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 11

Aynı bölümde siber saldırıların organize bir biçimde hükümetlere, iş çevrelerine, ekonomilere, tedarik zincirlerine ve kritik altyapılara zarar verdikleri belirtilerek, yabancı orduların, istihbarat servislerinin, teröristler veya ayrılıkçı grupların bu saldırıların kaynağı olabileceği belirtilmiştir.[1755] Belgenin on üçüncü maddesinde, bazı NATO ülkelerinin enerji konusunda yabancı enerji tedarikçilere ve dağıtım ağlarına daha fazla ihtiyaç duyabileceği üzerinde durularak, dünya çapındaki dağıtım sırasında enerji kaynaklarının daha sık kesintiye uğradığı belirtilmiştir. Teknoloji ile ilgili olarak da lazer silahları, elektronik savaş ve uzaya erişimi engelleyen teknolojiler türünden yeni trendlerin NATO'nun askeri plan ve operasyonlarında büyük etki yaratacağı belirtilmiştir.[1756] Bunun yanı sıra sağlık riskleri, iklim değişikliği, su kıtlığı da dahil olmak üzere temel çevre ve kaynak kısıtlamalarının da NATO'nun gelecekteki güvenlik ortamını şekillendirerek, NATO planlarını ve operasyonlarını belirlemede etkili olacağı ifade edilmiştir.[1757]

Belgenin "Savunma ve Caydırıcılık" başlıklı kısmının ilk bölümünde, ittifakın en büyük sorumluluğunun Washington Antlaşmasının beşinci maddesinde belirtilen İttifak topraklarının ve nüfusun korunması olduğu belirtilerek, nükleer ve konvansiyonel yeteneklerin karışımına dayanan caydırıcılık ilkesinin NATO genel stratejisinin en temel unsuru olmaya devam edeceği belirtilmiştir.[1758] NATO burada dünyada nükleer silah kullanımını düşündürecek herhangi bir gelişme olmamasına karşın, bu silahlar var olduğu müddetçe ittifakın nükleer bir ittifak olmaya devam edeceğini vurgulamıştır.[1759] Burada müttefiklerin güvenliğinin en büyük garantisi

[1755] Gös. Yer.
[1756] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 12
[1757] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 13
[1758] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 14
[1759] Gös. Yer.

olarak ABD nükleer gücü belirtilirken, bunun yanı sıra Fransa ve Birleşik Krallık da caydırıcılık rolüne sahip olan nükleer güçler arasında sayılmıştır.[1760]

On dokuzuncu maddede, NATO'nun güvenliğe yönelik tehditlere karşı caydırıcı olabilecek veya bu türden bir tehdide karşı koruma görevini yerine getirebilecek yeteneklere sahip olacağı belirtilerek, bu doğrultuda NATO tarafından alınacak tedbirler sıralanmıştır:[1761]

-Nükleer ve konvansiyonel kuvvetlerin karışımı dengeli bir biçimde korunacak,

-Toplu savunma ve kriz yönetimi ile ilgili olarak gerek büyük çaplı operasyonlar gerekse küçük ölçekli operasyonları aynı anda yürütme yeteneklerini sürdürülecek,

-Hem beşinci madde kapsamındaki sorumluluklar hem de NATO Mukabele Gücü dahil olmak üzere, tüm alan dışı operasyonları yürütebilecek türden sağlam, esnek ve kolayca konuşlandırılabilir konvansiyonel kuvvetler geliştirilecek,

-Her türlü geleneksel ve yeni güvenlik sorunlarına karşı savunmayı garanti altına almak için gerekli olan eğitim, tatbikat, acil durum planlaması ve bilgi alışverişi yürütülecek,

-Mümkün olduğu kadar çok sayıda müttefik ülkenin toplu savunmada nükleer rollerinin planlanması, barış zamanında nükleer kuvvetlerin üstlenilmesi ve komuta, kontrol, danışma düzenlemelerine katılmalarının garanti edilmesi için çalışılacak,

-Rusya ve diğer Avrupa-Atlantik ortağı ülkeler ile füze savunması konusunda iş birliği arayışında olunacak,

-Kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer kitle imha silahları tehdidine karşı savunma yetenekleri geliştirilecek,

---

[1760] Gös. Yer.
[1761] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 15-18

-Siber saldırıları önleme, bu saldırılara karşı korunma ve saldırı sonrası toparlanma yetenekleri geliştirilecek, bu doğrultuda tüm NATO organları merkezi bir siber koruma altında toparlanacak,

-Yerel kuvvetlerin terörizmle mücadele konusunda eğitilmesi gibi yollarla uluslararası terörizmi tespit etme ve buna karşı savunma yetenekleri güçlendirilecek,

-Kritik enerji altyapılarının ve transit geçiş güzergahlarının korunması, ortaklarla iş birliği, müttefikler arasında stratejik değerlendirme ve acil durum planlama temelinde danışmalar geliştirilerek enerji güvenliği geliştirilecek,

-İttifakın yeni teknolojilerin güvenlik üzerindeki etkilerini en iyi biçimde değerlendirebilmesi ve askeri planlamada potansiyel tehditleri göz önünde bulundurması için gerekli çalışmalar yapılması garanti edilecek,

-Silahlı kuvvetlerin yeterince kaynağa sahip olabilmesi için savunma harcamalarının düzeni korunacak,

-İttifaka yönelik tüm tehditleri caydırma ve bunları koruma konusundaki genel tutumu değişen uluslararası güvenlik ortamındaki değişimler de göz önüne alınarak sürekli gözden geçirilecektir.

Belgenin "Kriz Yönetimi Vasıtasıyla Güvenlik" başlıklı bölümünün ilk maddesinde, NATO sınırlarının ötesindeki kriz ve çatışmaların, ittifak toprakları ve nüfusuna doğrudan bir tehdit olabileceği belirtilerek: "*NATO mümkün olduğu her yerde ve gerektiği zaman krizleri önlemek, yönetmek ve çatışma sonrasında istikrarı sağlamak ve yeniden yapılanmayı desteklemek için devreye girecektir"*[1762] denilmiştir. Yirmi birinci maddede, Balkanlar ve Afganistan'dan alınan derslerle, etkili bir kriz yönetimi oluşturmak için, sivil, askeri ve siyasi unsurları kapsayan geniş kapsamlı bir yaklaşım gerekliliği ifade edilmiştir.[1763] Bu doğrultuda İttifak,

[1762] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 19
[1763] Gös. Yer.

uluslararası çabaların etkili olabilmesi için kriz öncesinde, kriz sırasında ve kriz sonrasında diğer uluslararası aktörlerle beraber hareket ederek müşterek analiz ve planlama faaliyetleri yürütecektir.[1764] NATO'ya göre çatışmaları önlemenin en önemli yolu, onların ortaya çıkmalarını önlemektir. Çatışmaların ortaya çıkmasının önlenemediği durumlarda ise NATO, sürmekte olan düşmanlıkları ve krizleri yönetmeye hazır olacaktır.[1765]

Yirmi dördüncü maddede, çatışma sonrası uluslararası toplumun istikrara kavuşturulması için NATO'nun diğer uluslararası aktörlerle iş birliği yapacağı belirtilerek, bunun için NATO'nun kendi yeteneklerini sürekli geliştireceği ifade edilmiştir.[1766] Yirmi beşinci maddede kriz yönetiminde etkinlik sağlanabilmesi için gerekli olan faaliyetler sayılmış; "NATO içinde istihbarat paylaşımını geliştirmek", "isyanı bastırma ve yeniden inşa operasyonları da dahil olmak üzere seferi operasyonlara yönelik doktrin ve askeri yetenekleri geliştirmek", "sivil ortaklarla beraber sivil kriz yönetim yeteneği oluşturmak", "kriz süresince sivil ve asker planlamasını geliştirmek", "yerel güçleri eğitmek", "müttefikler ve ortaklar arasındaki istişare süreçlerini yoğunlaştırmak" bunlar arasında belirtilmiştir.[1767]

"İş Birliği Vasıtasıyla Uluslararası Güvenliği Artırmak" başlıklı bölümün ilk alt başlığında, silahların kontrolü, silahsızlanma ve silahların yayılmasını önleme konularına değinilmiştir.[1768] Yirmi altıncı maddede NATO'nun silahların kontrolü, silahsızlanma, nükleer silahların yayılmasını önleme faaliyetlerinin barış, güvenlik ve istikrara katkı yapacağı belirtilerek, silahların kontrolünü daha da etkili hale getirmek, konvansiyonel ve kitle imha silahlarının yayılmasını önlemek için

[1764] Gös. Yer.
[1765] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 19-20
[1766] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 20
[1767] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 21-22
[1768] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 23

silahsızlanma konusundaki rolün devam edeceği ifade edilmiştir.[1769] Nükleer silahların olmadığı daha güvenli bir dünya oluşturma hedefinin, herkes için güvenlik anlayışıyla sürmekte olduğu belirtilmiştir.[1770]

NATO özellikle Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan yeni güvenlik ortamında, nükleer silah sayısında azaltma yaptığını belirterek, NATO stratejisinin nükleer silahlara daha az dayandığını vurgulamaktadır.[1771] Bu doğrultuda NATO'nun gelecekteki hedefi olarak, Rusya'nın Avrupa'daki silahları konusunda şeffaflığı artırmak ve bu silahları NATO üyesi ülkelerin topraklarından uzatma tutmak sayılmıştır.[1772] Karşılıklılık, şeffaflık ve ev sahibi ülkenin izninin alınması esaslarına dayanarak, Avrupa'daki konvansiyonel silahların kontrol rejiminin güçlendirilmesinin amaçlandığı[1773] NATO'da, silahların kontrolü ve silahsızlanma konusundaki ulusal kararlar tüm ittifak üyelerinin güvenliğini etkileyebileceği için, bu konulardaki danışma sistemlerinin geliştirilmesi ve sürdürülmesi NATO'nun hedeflerinden biri olmuştur.[1774]

Açık Kapı alt başlıklı bölümde, NATO genişleme sürecinin müttefik güvenliğine önemli katkılar sağladığı belirtilerek, genişleme fikrinin iş birliğine dayalı güvenlik ruhu ile Avrupa'nın bütününde istikrarı artırdığı belirtilmiştir.[1775] Buna göre, özgür ve ortak değerlere sahip bir Avrupa hedefi, dileyen tüm Avrupa ülkelerini Avrupa-Atlantik yapısı içine almakla gerçekleşecektir.[1776] Aynı bölümde ayrıca, NATO üyeliği, ittifak değerlerini paylaşan, üyeliğin getirdiği sorumluluk ve yükümlülükleri kabul eden, bunları yapma kapasitesine sahip olan ve katılımı ile

---

[1769] Gös. Yer.
[1770] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 23
[1771] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 24
[1772] Gös. Yer.
[1773] Gös. Yer.
[1774] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 25
[1775] Gös. Yer.
[1776] Gös. Yer.

güvenlik ve istikrara katkı sunabilecek tüm Avrupa demokrasilerine daima açıktır denilmektedir.[1777]

Belgenin, Ortaklıklar alt başlığında da Avrupa-Atlantik güvenliğini garanti altına almanın en iyi yolunun dünyanın çeşitli yerlerinden ülkelerle ve örgütlerle ortaklık ağları kurmak olduğu belirtilmekte[1778];

"Ortaklıklarla diyalog ve iş birliği uluslararası güvenliğin güçlendirilmesine, İttifakımızın temelini teşkil eden değerlerin savunulmasına, NATO operasyonlarına ve NATO üyesi olmak isteyen ülkelerin üyeliğe hazırlanmasına katkı yapabilir" denilmiştir.[1779]

Bu doğrultuda ortaklıkların güçlendirileceği belirtilerek, şu görüşler ifade edilmiştir[1780]:

"-Dünyada barışçıl uluslararası ilişkiler konusunda NATO'nun fikirlerini paylaşan tüm ülkeler ve örgütlerle siyasi diyalog ve pratik iş birliğini geliştirmeye hazırız.

-Güvenlikle ilgili ortak endişeler konusunda her ortak ülke ile danışma süreci yürütmeye hazırız.

-Operasyon ortaklarımıza katkıda bulundukları NATO misyonlarının stratejileri ve bunlarla ilgili kararlarda yapısal roller vereceğiz.

-Mevcut ortaklıklarımızı daha da geliştirmeye devam ederken kendilerine has özellikleri koruyacağız."

NATO'nun 2008 yılında imzalanan BM-NATO Ortak Deklarasyonu[1781] doğrultusunda BM ile siyasi diyalog ve pratik iş birliğini geliştirmeyi amaçladığı ve

---

[1777] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 25-26
[1778] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 26
[1779] Gös. Yer.
[1780] Gös. Yer.

NATO-BM iş birliğinin dünyanın her yerinde güvenliğe katkı sunduğu[1782], amaçlanan iş birliği doğrultusunda; iki karargâh arasında daha güçlü irtibat, daha düzenli danışma süreci, iki örgütün de dahil olduğu krizlerin yönetiminde daha yoğun pratik iş birliği adımlarının izleneceği belirtilmiştir.[1783]

Otuz ikinci maddede aktif ve etkili bir AB'nin Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliğine katkı yapacağı belirtilmektedir.[1784] Bu nedenle AB'nin NATO için önemli bir ortak olduğu ifade edilmiştir.[1785] Bunun en önemli nedeninin ortak değerlere sahip, ortak üyelerin varlığı olduğu belirtilmiş, AB üyesi olmayan İttifak üyelerinin çalışmalara verdiği destek üzerinde durularak, NATO ve AB arasındaki stratejik ortaklık doğrultusunda bu üyelerin katkılarının önemine vurgu yapılmıştır.[1786] Bu sayede[1787];

-Karşılıklı açıklık, şeffaflık, tamamlayıcılık ve iki örgütün özerkliğine ve kurumsal bütünlüğüne saygılı olacak şekilde, NATO ile AB ortaklığı güçlendirilecek,

-Müşterek planlamadan hareket sahasında karşılıklı desteğe kadar her türlü kriz operasyonunda iş birliği güçlendirilecek,

-Yorumlama ve görüş açılarını paylaşabilmek için siyasi danışma süreci, ortak endişe yaratan tüm konuları kapsayacak şekilde genişletilecek,

-Yetenekleri geliştirme ve maliyet hesabını en üst düzeye çıkarmak için tam bir iş birliği yapılacaktır.

[1781] International Peace Institute, "Joint Declaration on UN/NATO Secretariat Cooperation", https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2010/12/pdfs_un_nato_jointdeclaration_lisbon2010.pdf (Erişim Tarihi: 17.10.2024)
[1782] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 27
[1783] Gös. Yer.
[1784] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 28
[1785] Gös. Yer.
[1786] Gös. Yer.
[1787] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 28-29

Otuz üç ve otuz dördüncü maddeler NATO ile Rusya arasındaki ilişkilere ayrılmıştır. Otuz üçüncü madde Rusya'nın NATO için bir tehdit olmadığını belirtirken, NATO'nun Rusya ile bir stratejik ortaklık amaçladığını ifade etmektedir.[1788] Otuz dördüncü madde NATO-Rusya ilişkisinin NATO-Rusya Kurucu Senedi'nin ve Roma Deklarasyonu'nun demokratik ilkeler ve Avrupa-Atlantik bölgesinde yer alan tüm devletlerin egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygı ile ilgili hedef, ilke ve taahhütlere dayandığını belirtmektedir.[1789] Belli konulardaki farklı bakış açılarına rağmen NATO, Rusya ile ilişkilerinde, füze savunması, terör, uyuşturucu, korsanlıkla mücadele gibi konularda uluslararası güvenliği destekleme adına danışma ve iş birliğini artırmak istemektedir.[1790]

Otuz beşinci madde Avrupa Atlantik Konseyi ve BİO mekanizmalarının özgür ve barış içinde bir Avrupa vizyonunun temelini oluşturduğunu ve Akdeniz Diyaloğu'nun daha da geliştirilmesinin amaçlandığını ifade etmektedir.[1791] Körfez bölgesindeki barış ve istikrara verilen önem doğrultusunda, İstanbul İş Birliği Girişiminin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.[1792] Bu doğrultuda NATO[1793];

-Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi ile danışma ve askeri iş birliğini güçlendirmeyi,

-NATO-Ukrayna ve NATO-Gürcistan komisyonları çerçevesinde, NATO'nun 2008 Bükreş Zirvesinde alınan karara dayanarak, her iki ülkenin Avrupa-Atlantik eğilimini göz önüne alarak, bu iki ülke ile ortaklığın geliştirilmesini ve sürdürülmesini,

---

[1788] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 29
[1789] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 30
[1790] Gös. Yer.
[1791] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 30-31
[1792] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 31
[1793] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 31-32

-Akdeniz Diyaloğu üyeleri ile iş birliğini yoğunlaştırmayı ve bölgedeki diğer ülkelerin diyaloğa katılımlarını açık tutmayı,

-Körfez bölgesindeki ortaklarla güvenlik ortamını geliştirmeyi ve İstanbul İş Birliği Girişimine yeni ortakları kabule hazır hale gelmeyi amaçlamaktadır.

2010 Stratejik Konsepti'nin sondan bir önceki bölümü "Reform ve Dönüşüm" başlığını taşımaktadır.[1794] Burada NATO'nun her türlü ortamda görev yapabilecek askeri kuvvetlere sahip olduğu ve bu askeri gücün bütünleşmiş askeri yapısıyla herhangi bir yerde operasyon gerçekleştirebilecek durumda olduğu ifade edilmiş[1795], bu durumun çok az ülkenin sahip olabileceği türden temel yetenek ve kapasiteye sahip olunmasını ifade ettiği belirtilerek, NATO'nun bu yönüyle tarihte eşi benzeri olmayan bir yapı olduğu vurgulanmıştır.[1796] Otuz yedinci maddede İttifak vatandaşlarının ve topraklarının güvenliği adına, büyük önem taşıyan misyonların gerçekleştirilebilmesi için insani, finansal ve askeri kaynakların yeterli olması gerektiği belirtilmiş[1797], bu kaynakların en etkili ve verimli şekilde kullanılması gerektiği vurgulanmıştır.[1798] Bu doğrultuda:

-NATO'nun kullanılabilirlik hedeflerini karşılayabilmek için, kuvvetlerin konuşlanma ve alandaki operasyonları sürdürme yetenekleri artırılacak,

-Savunma planlamasında maksimum tutarlılık sağlamak adına, gereksiz tekrarlar azaltılacak, yeteneklerin geliştirilmesi modern gereksinimlere göre düzenlenecek,

-Yetenekler, maliyet etkinliği ve dayanışmanın bir göstergesi olarak müşterek bir biçimde geliştirilecek,

-İttifakı birbirine bağlayan ortak yetenekler, standartlar, yapılar ve finansman korunacak ve güçlendirilecek,

---

[1794] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 33
[1795] Gös. Yer.
[1796] Gös. Yer.
[1797] Gös. Yer.
[1798] Gös. Yer.

-Yapıları düzene koymak, çalışma yöntemlerini geliştirmek ve verimliliği en üst düzeye çıkarmak için sürekli bir reform süreci devam edecektir denilmiştir.[1799]

Stratejik Konsept'in son bölümü "21. Yüzyılın İttifakı" başlığını taşımaktadır.[1800] Bu kısmın başında; "*Biz NATO'nun siyasi liderleri olarak İttifakımızı 21. Yüzyılın güvenlik sorunları doğrultusunda yenilemeye devam etmekte kararlıyız*."[1801] denilerek, dönüşümün sürekliği vurgulanmıştır. Ardından dünyanın en başarılı siyasi ve askeri ittifakının etkinliğini koruma kararlılığı ifade edilmiştir.[1802] İttifak'ın; bireysel özgürlük, demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü konularından oluşan ortak değerlere dayandığı, ortak ve temel amaç üyelerin özgürlüğü ve güvenliğini sağlamak olduğu için, İttifak'ın bir umut kaynağı olarak geliştiği belirtilmiş, bu değer ve hedeflerin evrensel ve sürekli olduğu ve NATO'nun birlik, dayanışma ve güçle bunları savunmaya kararlı olduğu ifade edilmiştir.[1803]

Dikkatlice bakıldığında, 2010 NATO Stratejik Konsepti'nin çok kutuplu dünya düzeninde güvenlik konusuna son derece kapsamlı bir yaklaşım getirdiği görülür. Belgenin incelenmesinden bazı genel sonuçlar çıkarılabilir. Smolar bu konuda, her şeyden önce NATO'nun, öncelikle üye ülkeleri ve İttifak güvenliğini sağlayıcı bir aktör olmasının yanı sıra, uluslararası güvenliğin de önemli bir aktörü olarak öne çıkmakta olduğunu, bu yönüyle de NATO'nun dünya ölçeğinde görev yapan bir aktör olduğunu belirtmektedir.[1804] Çolakoğlu da 2010 Konsepti ile

---

[1799] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 33-34
[1800] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 35
[1801] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 35
[1802] Gös. Yer.
[1803] Gös. Yer.
[1804] Eugeniusz Smolar, "Transatlantic Relations and NATO", *European View*, Cilt 10, Sayı 1, 2011, s. 130-131

İttifak'ın, ilk defa küresel nitelikte sorumluluk üstlenmiş olduğunu belirtmektedir.[1805] Marrone de 2010 Stratejik Konsepti'nin, 1999 Stratejik Konsepti'nden farklı olarak alan dışı askeri operasyonların gerçekleşme ihtimalini resmen kabul ederek, İttifak üyesi bir ülkeye saldırı olması koşulunu ikinci plana atmış olduğunu, bunun da 2010 Stratejik Konsepti'nin en ayırt edici özelliklerinden biri olduğunu ifade etmektedir.[1806]

NATO'nun savunma aktöründen güvenlik sağlayıcı aktöre dönüştüğünün vurgulandığı bu değerlendirmelerden birini de Wittmann yapmaktadır. Wittmann'a göre, yeni stratejik konseptin en dikkat çekici yönü, artık güvenlikle ilgili çoğu zorluk ve tehdidin askeri nitelikte olmamasına karşın, NATO'nun bir güvenlik sağlayıcı olarak hedef ağını genişletmiş olmasıdır.[1807] NATO'nun tehdit algısı çift yönlüdür. Coğrafi eğilim açısından hem bölgesel hem de küresel risk faktörleri söz konusudur.[1808] Uluslararası terörist gruplar, devlet dışı örgütler, bölgesel, etnik çatışmalar, dini rekabet, iklim değişikliği, su yönetimi, kuraklık, pandemiler, siber güvenlik, enerji güvenliği, korsanlık, deniz güvenliği, uzay teknolojileri, elektronik savaş gibi konu başlıkları ve bu alanlarda yapılan çalışmalar ve oluşturulan kurumlar buna işaret etmektedir.[1809] Bölgesel bir örgütmüş gibi görünmesine rağmen NATO, artık sorunlara yaklaşımı açısından küreseldir.[1810]

Belgede finansal yardım türünden askeri olmayan önleyici tedbirlere vurgu yapılmasının, kapsamlı bir yaklaşıma işaret ettiği söylenebilir. Belgede NATO'nun

---

[1805] Elif Çolakoğlu, "NATO'nun Çevreye İlişkin Rolü", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 33, 2015, s. 106

[1806] Alessandro Marrone, "The Equilibrium of the 2010 NATO Strategic Concept", *The International Spectator*, Cilt 46, Sayı 3, 2011, s. 98

[1807] Klaus Wittmann, "An Alliance for the 21th Century? Reviewing NATO's New Strategic Concept", Ed. Jens Ringsmose-Sten Rynning, *NATO's New Strategic Concept: A Comprehensive Assesstment*, Danish İnstitute for İnternational Studies, Copenhagen, 2011, s. 36

[1808] Gös. Yer.

[1809] Klaus Wittmann, "An Alliance for the 21th Century? Reviewing NATO's New Strategic Concept", s. 38

[1810] Klaus Wittmann, "An Alliance for the 21th Century? Reviewing NATO's New Strategic Concept", s. 36

alan dışı operasyonları ileri savunmanın bir unsuru olarak görülmektedir.[1811] İttifak sınırlarının ötesindeki siyasi ve güvenlik içerikli gelişmelerin NATO'yu etkileyebileceğinin ifade edilmesinin[1812] ve İttifak'ın NATO Mukabele Gücü dahil tüm alan dışı operasyonları yürütebilecek güce sahip olması gerektiği vurgusunun, bu kapsamlı yaklaşımın göstergesi olduğu belirtilebilir.

Konsept, eski ve yeni tehditlere karşı iş birliğinin geliştirilmesi üzerinde durmaktadır.[1813] İş birliği, NATO'nun uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında BM, AGİK, BAB, AB gibi kurumların yanı sıra kendi geliştirdiği Akdeniz Diyaloğu, Barış İçin Ortaklık, İstanbul İş Birliği Girişimi mekanizmalarını da kapsamaktadır.[1814] "İç İçe Geçmiş Kurumlar Sistemi"[1815] olarak isimlendirilen bu yapı, çok taraflı bir güvenlik iş birliği yaratmaktadır.[1816] Bunda asimetrik tehditlerin artmasının payı vardır. BM, AB, AGİT gibi kuruluşların yanı sıra Akdeniz Diyaloğu ve İstanbul İş Birliği gibi mekanizmalarla yapılan iş birliği, NATO'nun güvenlik çemberini giderek genişletmiştir.[1817] Geliştirilen iletişim kanalları, terörizm, salgın hastalıklar, çevre sorunları, doğal afetler türünden yeni tehditlerle mücadelede NATO'ya ciddi oranda fayda sağlamaktadır.[1818]

[1811] Sezgin Mercan, "Yeni Savaşların Avrupa Birliği ve NATO'da Yarattığı Etkiler: Uluslararası Kurumlarda Zorunlu Dönüşüm", Ed. Erhan Büyükakıncı, *Savaşın Dönüşümü Yeni Dinamikler, Aktörler, Araçlar*, Adres Yayınları, Ankara, 2021, s. 620

[1812] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 11

[1813] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 26

[1814] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 30-31

[1815] NATO, "Partnership with the countries of Central and Eastern Europe (Statement issued by the North Atlantic Council meeting in Ministerial Session)", https://www.nato.int/docu/basictxt/b910607a.htm (Erişim Tarihi: 17.10.2024)

[1816] Ülkü Demirtürk Demirdöğen, "Soğuk Savaş Sonrasında NATO ve Yeni Stratejisi", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 46, 1993, s. 161

[1817] Özlem Özkösedağ İçin, "Değişen Güvenlik Anlayışının Uluslararası Örgüt Örnekleri Üzerinden Analiz Edilmesi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 13, Sayı 25, 2017, s. 128

[1818] Stephen G. Brooks-G. John Ikenberry-William C. Wohlforth, "Amerikan Müdahaleciliğinin Bir Müdafaası", s. 101

Belgede, kriz yönetimi ile ilgili olarak, NATO sınırları dışında gerçekleşen kriz ve çatışmaların İttifak güvenliğine doğrudan tehdit olarak görülmesi ve NATO'nun mümkün olan her yerde ve gerektiği her zaman devreye girebileceğinin ifade edilmesi[1819] dikkat çekicidir. Bunun da beraberinde askeri, siyasi ve sivil olmak üzere geniş kapsamlı bir güvenlik yaklaşımını getirdiği görülür. Marrone'nin ifadesiyle bu anlayış, aynı zamanda uluslararası liberal yaklaşıma dayanan, NATO'nun Kosova ve Afganistan müdahaleleri ile başlayan ve temelde insani nedenlerle yapılan müdahalelerin devamını destekleyen bir görüşü ifade etmektedir.[1820] Lindley ve Boyer'e göre de yeni güvenlik ortamında NATO, aktif savunma ve caydırıcılık fonksiyonlarını yerine getirirken hem konvansiyonel hem de nükleer tehditlerle mücadele edecek ve tüm bunlar arasında makul bir denge kuracaktır. NATO'nun bu yeni stratejik rolü, onun transatlantik alanın çok ötesinde hareket edebileceğini göstermektedir.[1821]

Noetzel ve Schreer'a göre 2010 Stratejik Konsepti İttifak'ın hedefleri ve geleceği açısından iki yönden önem taşımaktadır.[1822] Buna göre NATO, geleneksel Avrupa-Atlantik alanını artık tamamen terk etmiştir. İttifak artık her an değişebilir tehditlere karşı farklı araçlarla karşılık verebilecektir. Bu, görev alanı açısından örgütün güvenlik anlayışının genişlemesini ifade eder.[1823] Bunun bir diğer yönü ise 1991 ve 1999 konseptleriyle karşılaştırıldığında, NATO 2010 Stratejik Konseptinin yeni güvenlik konuları ve yeni tehditler açısından NATO'nun kendi imkanlarının yanı sıra, ortaklıklar ve diğer uluslararası kuruluşlarla iş birliğine daha fazla önem vermeye başlamasıdır. Shea'nin ifadesiyle de ortaklıklar ve ortaklar, geçmişte de NATO için kullanışlı olmuş ancak her zaman gerekli olmamıştır.

[1819] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 19

[1820] Alessandro Marrone, "The Equilibrium of the 2010 NATO Strategic Concept", s. 95

[1821] Julian Lindley-French-Yves Boyer, "The NATO Strategic Concept: A SAG Strawman: STRATCON 2010", *Atlantic Council*, 2010, s. 2

[1822] Timo Noetzel-Benjamin Schreer, "More Flexible Less Coherent: NATO After Lisbon", *Australian Journal of International Affairs*, Cilt 66, Sayı 1, 2012, s. 20

[1823] Timo Noetzel-Benjamin Schreer, "More Flexible Less Coherent: NATO After Lisbon", s. 21

Bu durum 2010 sonrasında tamamen değişmiştir.[1824] NATO'nun değişimi doğrultusunda, NATO Genel Sekreterinin sorumluluk ve görevler açısından 2010 Strateji Konseptiyle üye devletlerin artık bir adım önünde yer almaya başlamış olduğu, artık Genel Sekreter'in örgütün temel stratejilerinin belirlenmesi ve uygulanması konusunda daha aktif bir konumda yer almaya başlamış olduğu söylenebilir.[1825] Özellikle Anders Fogh Rasmussen, Hendrickson'un belirttiği şekilde, hem kendisinden sonra gelecek NATO genel sekreterlerine örgüt tarihinde daha önce hiç olmadığı kadar daha güçlü kurumsal yetkiler bırakmış, hem de NATO'nun olanaklarının yeniden tanımlanmasına yardımcı olmuştur.[1826] Bunda, daha önceki başbakanlık görevinin vermiş olduğu inisiyatif kullanma ve sorumluluk alma becerisinin de etkisinin olduğu söylenebilir.[1827]

Rasmussen'den hareketle NATO Genel Sekreterlerinin artan rolü değerlendirildiğinde, daha önceki NATO Genel Sekreterleri, çoğunlukla dış işleri veya savunma bakanı olarak görev yapmışken, Rasmussen NATO genel sekreteri olan ilk başbakan olarak önem taşır.[1828] Noetzel ve Schreer, Rasmussen'in bu sayede İttifak üyesi hükümetlerle doğrudan iletişim kurarak, NATO'nun kurum içindeki bürokratik süreçlerini hızlandırmış olduğunu belirtmektedir.[1829] Yine Rasmussen bölgesel savunma ile küresel bir bakış açısı arasında bir paradoks olmadığını ifade ederek, NATO'nun 2010 sonrasında izlediği politikalarda belirleyici bir rol üstlenmiştir.[1830] Bunu, Rasmussen'in 2010 yılındaki Münih Güvenlik Konferansı'nda yaptığı konuşmada, NATO'nun geleceği ile ilgili vurguladığı konu başlıkları üzerinden görmek mümkündür. Rasmussen'e göre küreselleşen güvensizlik çağında

---

[1824] Jamie Shea, "What does a New Strategic Concept do for NATO?", *NATO's New Strategic Concept: A Comprehensive Assesstment*, Ed. Jens Ringsmose-Sten Rynning, Danish İnstitute for İnternational Studies, Copenhagen, 2011, s. 29

[1825] Timo Noetzel-Benjamin Schreer, "More Flexible Less Coherent: NATO After Lisbon", s. 21

[1826] Ryan C. Hendrickson, "NATO's Next Secretary General: Rasmussen's Leadership Legacy for Jens Stoltenberg", *Journal of Transatlantic Studies,* Cilt 14, Sayı 3, 2016, s. 237

[1827] Ryan C. Hendrickson, "NATO's Next Secretary General: Rasmussen's Leadership Legacy for Jens Stoltenberg", s. 246

[1828] NATO, "Anders Fogh Rasmussen NATO Secretary General 2009-2014", https://www.nato.int/cps/en/natolive/who_is_who_56703.htm (Erişim Tarihi: 17.10.2024)

[1829] Timo Noetzel-Benjamin Schreer, "More Flexible Less Coherent: NATO After Lisbon", s. 28

[1830] Alessandro Marrone, "The Equilibrium of the 2010 NATO Strategic Concept", s. 101

NATO savunması kendi sınırları ötesinden başlamalı ve NATO küresel güvenlikle ilgili sorunların tartışıldığı bir forum hüviyeti kazanmalıdır.[1831]

Bu değerlendirmeler sonrasında, 1991, 1999 ve 2010 Stratejik Konseptleri karşılaştırıldığında, güvenlik yaklaşımının değişimi doğrultusunda şu tablo ortaya çıkmaktadır:

	1991 Stratejik Konsepti	**1999 Stratejik Konsepti**	**2010 Stratejik Konsepti**
NATO'nun Stratejik Konseptinde Güvenlik Nedir?	Soğuk Savaş sonrasında güvenliğe daha geniş bir yaklaşım: Güvenliğin politik, ekonomik, sosyal ve çevresel yönleri vardır. Balkanlardaki ekonomik, sosyal ve politik istikrarsızlıklar, etnik rekabet, siyasi anlaşmazlıklar ve kitle imha silahları tehdit tanımlaması içinde yer almaktadır.	Güvenlik gündeminde yeni konular: Balkanlardaki insani sorunlar, baskı ve eziyet, etnik çatışmalar, ekonomik sıkıntılar, politik düzenin yıkılması, kitle imha silahlarının yayılması, sabotaj ve organize suçlar, yasadışı göç, teknolojinin terörist organizasyonlara yayılması.	Tehditler bölgesel değil küreseldir: Nükleer silahların yayılması, küresel terör, siber saldırılar, küresel çevresel problemler (iklim değişikliği, sağlık riskleri, su kıtlığı, küresel ısınma), enerji güvenliği

[1831] NATO, "NATO in the 21sth Century: Towards Global Connectivity", https://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_61395.htm (Erişim Tarihi: 28.11.2023)

NATO Kimin Güvenliğine Yönelik Hareket Eder?	Genel: İttifak güvenliği (Avrupa-Atlantik Bölgesi) Özel: Üye devletlerin güvenliği	Genel: İttifak güvenliği (Avrupa-Atlantik Bölgesi) Özel: Üye devletlerin güvenliği	Genel: Uluslararası güvenlik Özel: Üye devletlerin güvenliği
NATO Politikalarında Referans Nesnesinin Güvenliğini Sağlamaya Yönelik Araçlar Nelerdir?	-Üye devletler arasında iş birliği ve kolektif çaba -Balkanlarda politik istikrarsızlığı önlemek için yüksek hareketliliğe sahip askeri güç -Eski Sovyet ülkeleriyle diyalog	-Eski Sovyet ülkeleriyle diyalogdan NATO genişlemesine geçiş -AGİK, AT, BAB, BM gibi güvenlik topluluklarıyla iş birliğinin artırılması -NATO operasyonları hem ortakları hem de NATO üyesi olmayan ülkeleri kapsayabilir - Kriz bölgelerinde kuvvet konuşlandırılması	-Barışçı ve özgür bir Avrupa'ya ulaşmak için Açık kapı politikası -Daha fazla genişleme -Rusya ile daha fazla iş birliği -Silahların kontrolü, silahsızlanma ve yayılmayı önleme -Gelişmiş uluslararası iş birliği

Tablo 4: NATO'nun Güvenlik Konseptinin Evrimi

Kaynak: İsmail Erkam Sula-Çağla Lüleci, "Bridging the Gap Between Theory and Practice: The Evolution of NATO's Security Agenda", *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, Cilt 12, Sayı 2, 2013, s. 37

3.3.4 2022 Stratejik Konsepti

NATO'nun 2022 Madrid Zirvesi'nde açıklanan son konsepti on bir sayfadan oluşmaktadır.[1832] Belgenin "Önsöz"ünde, İttifak'ın temel amacı olan kolektif savunmanın 360 derecelik bir yaklaşımla ele alındığı belirtilmiştir.[1833] İttifak'ın temel görevlerinin 2010 Stratejik Konsept belgesinde sayılanlarla aynı olduğu görülmektedir. Bunlar; "caydırıcılık ve savunma", "kriz yönetimi" ve "iş birliği yoluyla güvenlik" olarak belirtilmiştir.[1834] Amaç ve ilkeler bölümünde; NATO'nun paylaştığı bireysel özgürlük, insan hakları, demokrasi ve hukuka bağlılık ortak değerleri sayılarak İttifak'ın savunma ittifakı olduğu vurgulanmış, NATO'nun transatlantik bir forum olarak bireysel ve toplu güvenlik açısından eşsiz bir örgüt olduğu ifade edilmiştir.[1835] Stratejik Çevre başlıklı ilk bölüm, Avrupa-Atlantik bölgesinin barış içinde olmadığını belirtir. Buna göre stratejik rekabet, yaygın istikrarsızlık ve tekrarlanan şoklar daha geniş bir güvenlik çevresini tanımlamaktadır. Tehditler küresel ve birbirine bağlıdır.[1836]

Rusya bu konseptte İttifak güvenliğine karşı en önemli ve ciddi tehdit olarak tanımlanmıştır.[1837] Rusya'nın zorlama, yıkım, saldırganlık ve ilhak yoluyla etki alanları oluşturmaya çalıştığı ifade edilerek, askeri faaliyetlerini ilerlettiği bölgeler belirtilmiş, bunlar arasında Baltık, Karadeniz ve Akdeniz sayılmıştır.[1838] Buna karşın NATO, Rusya'nın eylemlerine karşı birlik halinde ve sorumluluk anlayışıyla hareket edeceğini ifade etmiştir.[1839] Terörizm, tüm unsurlarıyla, uluslararası güvenlik ve

---

[1832] NATO, "NATO 2022 Strategic Concept", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (Erişim Tarihi: 05.12.2023)
[1833] NATO, "NATO 2022 Strategic Concept", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (Erişim Tarihi: 05.12.2023), s. 1
[1834] Gös. Yer.
[1835] NATO, "NATO 2022 Strategic Concept", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (Erişim Tarihi: 05.12.2023), s. 3
[1836] Gös. Yer.
[1837] NATO, "NATO 2022 Strategic Concept", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (Erişim Tarihi: 05.12.2023), s. 4
[1838] Gös. Yer.
[1839] Gös. Yer.

refaha karşı asimetrik bir tehdit olarak belirtilmiş, terörist organizasyonların yeni teknolojilere yatırım yaparak ağ kanallarını ve kapasitesini geliştirdikleri, devlet dışı silahlı gruplar ve ulus ötesi terörist ağların çatışmaları kendi çıkarları için kullandıkları ifade edilmiştir.[1840] Afrika ve Ortadoğu'daki çatışmalar, istikrarsızlıklar ve kırılganlığın NATO'yu ve NATO ortağı olan ülkelerin güvenliğini etkilediği, özellikle Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Sahel bölgesinin birbiriyle bağlantılı demografik, ekonomik ve politik zorluklarla karşı karşıya olduğu ifade edilmiş, bunların; iklim değişikliği, gıda güvensizliği, zayıf kurumlar ve sağlıkla ilgili acil durumlar sebebiyle daha da ciddi hale geldiği belirtilmiştir.[1841]

2022 Stratejik Konsepti'nde, Çin'in baskıcı politikalarının ve hedeflerinin NATO'nun değerlerine ve güvenliğine karşı bir zorluk olduğu ifade edilmiş, Çin'in küresel etkisini artırmak için ekonomik, askeri ve politik araçlar kullandığı, "kötü niyetli" hibrit ve siber operasyonlar ve "çatışmacı" söylemleri ile müttefikleri ve İttifak güvenliğini hedef aldığı belirtilmiştir.[1842] NATO'ya göre Çin, kilit teknolojileri, kritik altyapıları, endüstri sektörlerini, stratejik materyalleri, tedarik zincirlerini kontrol altına almaya çalışmaktadır.[1843] Bu doğrultuda NATO bu konseptte, Rusya ile Çin arasında giderek büyüyen stratejik ortaklığın kurallara dayalı uluslararası sistemin altını oymaya çalıştığını ve bunun İttifakın değerleri ve çıkarlarıyla çatıştığını ifade etmiştir.[1844]

NATO'ya göre Siber Uzay her zaman tartışmalı bir konu olmuştur.[1845] Belgede, kötü niyetli aktörlerin NATO'nun kritik altyapılarına ve hükümet hizmetlerine zarar vermeye, istihbarat sızdırmaya, bilgi çalmaya ve askeri faaliyetleri engellemeye çalıştıkları, yeni ve çığır açan teknolojilerin riskleri ve fırsatları

[1840] NATO, "NATO 2022 Strategic Concept", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (Erişim Tarihi: 05.12.2023), s. 4
[1841] Gös. Yer.
[1842] NATO, "NATO 2022 Strategic Concept", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (Erişim Tarihi: 05.12.2023), s. 5
[1843] Gös. Yer.
[1844] Gös. Yer.
[1845] Gös. Yer.

beraberinde getirdiği, siber uzayın daha büyük bir stratejik öneme sahip olacak şekilde başlı başına küresel bir rekabet alanı haline geldiği belirtilmiştir.[1846] Belgede belirtildiğine göre, silahsızlanma ve silahların yayılmasını önleme rejiminin uğradığı erozyon stratejik istikrarı negatif etkilemektedir. Devletlerin ve devlet dışı aktörlerin kimyasal, biyolojik ve nükleer silahlara başvurma ihtimali İttifak güvenliğini tehdit etmeye devam etmektedir.[1847]

Belgede, NATO tarafından iklim değişikliğinin çağın belirleyici bir sorunu olduğu vurgulanarak, bir tehdit çarpanı olarak iklim değişikliğinin İttifak güvenliği üzerindeki derin etkisine dikkat çekilmiş, iklim değişikliğinin çatışma ve kırılganlığı tetikleyerek stratejik rekabete yol açabileceği belirtilmiştir.[1848] Sıcaklığın artışı ile deniz seviyesinin yükselebileceği, orman yangınları ve aşırı iklim olaylarının toplumsal karışıklığa yol açarak İttifak güvenliğini tehdit edebileceği, ayrıca iklim değişikliğinin NATO'nun askeri ve sivil faaliyetlerini etkileyebileceği de ifade edilmiştir.[1849]

Belgede, NATO'nun temel görevlerinden olan "Caydırıcılık ve Savunma" başlığı altında NATO güçlerinin kolektif hazırlığının, karşılık vermenin, konuşlandırmanın ve beraber işlerliğin artırılacağı ifade edilmiştir.[1850] Buna göre NATO güvenliğe 360 derecelik bir yaklaşımla, caydırıcılık ve savunma konusunda nükleer, konvansiyonel ve füze savunma sistemlerini beraber kullanabilecektir.[1851] Uzay ve siber alanın ilk kez bu konseptte savunma ve caydırıcılık içine yerleştirildiği görülmektedir. Bu alanlarda yapılacak saldırıların NATO'nun Kuruluş

[1846] NATO, "NATO 2022 Strategic Concept", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (Erişim Tarihi: 05.12.2023), s. 5
[1847] Gös. Yer.
[1848] NATO, "NATO 2022 Strategic Concept", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (Erişim Tarihi: 05.12.2023), s. 6
[1849] Gös. Yer.
[1850] Gös. Yer.
[1851] Gös. Yer.

Antlaşması'nın Beşinci Maddesi kapsamında değerlendirileceğinin belirtildiği[1852] konseptte, enerji güvenliği konusunda da NATO tarafından istikrarlı ve güvenilir enerji tedarikçilerine ve enerji kaynaklarına yatırım yapılacağı ifade edilmiştir.[1853]

"Krizlerin Önlenmesi ve Yönetimi" başlığında, sürdürülebilir askeri ve sivil kriz yönetimi hususunda kaynakların ve kapasitenin artırılacağı belirtilmiştir.[1854] Bu doğrultuda; iklim değişikliği, gıda güvenliği ve sağlıklı ilgili acil yardım konularında İttifak'ın yetenekleri güçlendirilecektir.[1855] Ortakların NATO öncülüğündeki kriz yönetimi operasyonlarında önemli bir rol oynadığı belirtilerek, ortaklarla siyasi angajmanın ve askeri birlikte çalışabilirliğin geliştirileceği ifade edilmiştir.[1856] Krizlerin ortaya çıkmadan önce önlenmesinin, istikrarı sürdürmek ve İttifak güvenliğini sağlamak açısından önemli olduğu ifade edilerek, insan güvenliği, sivillerin korunması da dahil olmak üzere, krizlerin önlenmesi ve yönetimi konusunda NATO'nun önceliği olarak belirtilmiş[1857], NATO'nun bu doğrultuda BM, AB, AGİT, Afrika Birliği gibi uluslararası aktörlerle iş birliğini ve koordinasyonu güçlendirmek için çalışmaya devam edeceği ifade edilmiştir.[1858] Özcan'a göre, 2016 yılından itibaren ilişkileri gelişmekte olan NATO-Afrika Birliği arasındaki iş birliği, operasyonel destek ve kapasite artırıcı destek konularında yoğunlaşmaktadır.[1859]

"İş Birlikçi Güvenlik" başlığında ise ilk olarak NATO'nun genişlemesinin tarihi bir başarı olduğu belirtilmiştir.[1860] NATO'nun Kurucu Antlaşması'nın Onuncu Maddesi'nde belirtilen Açık Kapı Politikası'nın Avrupa-Atlantik bölgesindeki

---

[1852] NATO, "NATO 2022 Strategic Concept", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (Erişim Tarihi: 05.12.2023), s. 7
[1853] Gös. Yer.
[1854] NATO, "NATO 2022 Strategic Concept", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (Erişim Tarihi: 05.12.2023), s. 9
[1855] Gös. Yer.
[1856] Gös. Yer.
[1857] Gös. Yer.
[1858] Gös. Yer.
[1859] Arif Behiç Özcan, "Afrika Birliği (AfB)", *Küresel İlişkiler Çağında Uluslararası Örgütler,* Ed. Şaban H. Çalış-Erdem Özlük, 2. Baskı, Çizgi Kitabevi, Konya, 2022, s. 462
[1860] NATO, "NATO 2022 Strategic Concept", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (Erişim Tarihi: 05.12.2023), s. 9

güvenliğe katkısının altı çizilmiştir.[1861] Ortaklarla karşılıklı saygı ve faydaya dayanan politik diyalog ve pratik iş birliğinin NATO sınırları dışındaki istikrara katkı sunarak, İttifak güvenliğini güçlendirdiği ifade edilmiştir.[1862] Buna göre, NATO için ortaklığın, küresel ilgi alanlarını ve kural temelli uluslararası düzeni korumak açısından önemli olduğu belirtilmiştir.[1863]

Belgede, NATO için vazgeçilmez bir ortak olarak belirtilen AB ile NATO arasındaki stratejik ortaklığın; askeri mobilite, dayanıklılık, iklim değişikliğinin güvenlik üzerinde etkisi, gelişen ve değişen yıkıcı teknolojiler, insan güvenliği, siber ve hibrit tehditler gibi konularda geliştirilerek sürdürüleceği ifade edilerek[1864], Balkanların batısı ve Karadeniz havzası İttifak için stratejik önem taşıyan bölgeler olarak sayılmış[1865], Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Sahel bölgesinden gelecek güvenlik tehditlerine karşı ortaklarla beraber çalışılacağı belirtilmiştir.[1866] Ayrıca, Hint-Pasifik bölgesi de İttifak için önemli bir alan olarak gösterilmiş ve bu bölgenin Avrupa-Atlantik güvenliğini doğrudan etkileyebileceği ifade edilmiştir.[1867]

3.4 11 Eylül 2001 Sonrası Dönemde NATO Zirveleri

3.4.1 Prag Zirvesi (2002)

11 Eylül Saldırıları'nın ardından 2002 yılında düzenlenen NATO'nun Prag Zirvesi, ana konu başlıklarını terörizm, dönüşüm ve genişlemenin oluşturduğu bir zirve olmuştur.[1868] NATO, 11 Eylül sonrasında tarihinde ilk kez 5. Maddesini işletmeye koymuştur.[1869] Zirvede terör tehdidinin ortadan kaldırılabilmesi için

[1861] Gös. Yer.
[1862] NATO, "NATO 2022 Strategic Concept", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (Erişim Tarihi: 05.12.2023), s. 10
[1863] Gös. Yer.
[1864] Gös. Yer.
[1865] NATO, "NATO 2022 Strategic Concept", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (Erişim Tarihi: 05.12.2023), s. 11
[1866] Gös. Yer.
[1867] Gös. Yer.
[1868] NATO, "Prague Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19552.htm (Erişim Tarihi: 09.10.2023)
[1869] Levent Yiğittepe, *NATO Güvenlik Politikaları ve Stratejileri*, s. 85

Terörizme Karşı Ortaklık Eylem Planı (The Partnership Action Plan Against Terrorism) kabul edilmiş[1870], NATO'nun Afganistan'da görev alabilmesinin ilk adımı atılmıştır.[1871] Afganistan'da görev alan NATO komutasındaki Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü (International Security Assistance Force-ISAF), NATO'nun Avrupa dışındaki ilk operasyonu olmuştur.[1872] Robertson'a göre 11 Eylül saldırıları, İttifak içerisinde o güne dek Avrupa içi ile sınırlı olan güvenlik anlayışında köklü bir değişiklik yaratmış ve Avrupa güvenliğinin kıta dışından başlaması gerektiği anlayışını beraberinde getirmiştir.[1873]

Zirvede terörle mücadele konusunda, sivil nüfusu korumaya yönelik olarak Sivil Acil Eylem Planı (CEP-Civil Emergency Planning) oluşturulmasına karar verilmiştir.[1874] Ayrıca, NATO Mukabele Gücü (NATO Response Force-NRF) oluşturulması ve bu gücün kara, hava ve denizde etkin bir şekilde işletilmeye hazır hale getirilmesi kararı alınmıştır.[1875] NATO Mukabele Gücü'nün esnek, hızlı bir şekilde konuşlandırılabilir, uyumlu ve sürdürülebilir olması planlanmıştır.[1876] 2001 yılında Akdeniz'de başlatılan Active Endeavour (Aktif Çaba Harekâtı) operasyonu, 11 Eylül Saldırılarına NATO'nun verdiği karşılıktan biri olmuş, deniz gözetleme ve müdahaleden oluşan bu operasyon, Akdeniz'deki terörizm faaliyetlerine karşı yapılan ve NATO'nun terörle mücadelesine karşı İttifak'ın iş birliğini simgeleyen bir harekât olmuştur.[1877]

[1870] NATO, "Prague Summit 2002 Selected Documents and Statements", https://www.nato.int/docu/0211prague/speeches-e.pdf (Erişim Tarihi: 09.10.2023), s. 55
[1871] NATO, "Prague Summit 2002 Selected Documents and Statements", https://www.nato.int/docu/0211prague/speeches-e.pdf (Erişim Tarihi: 09.10.2023), s. 57
[1872] Levent Yiğittepe, *NATO Güvenlik Politikaları ve Stratejileri*, s. 86
[1873] George Robertson, "Transforming NATO to Meet the Challenges of the 21st Century", Ed. Daniel S. Hamilton, *Transatlantic Transformations: Equipping NATO For The 21st Century*, Center for Transatlantic Relations, Washington, 2004, s. 32
[1874] NATO, "Prague Summit 2002 Selected Documents and Statements", https://www.nato.int/docu/0211prague/speeches-e.pdf (Erişim Tarihi: 09.10.2023), s. 53
[1875] NATO, "Prague Summit 2002 Selected Documents and Statements", https://www.nato.int/docu/0211prague/speeches-e.pdf (Erişim Tarihi: 09.10.2023), s. 51
[1876] Gös. Yer.
[1877] NATO, "Operation Active Endeavour (2001-2016), https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_7932.htm (Erişim Tarihi: 09.10.2023)

Askeri komuta kademesinin yeniden yapılandırılması ve Prag Yetenekleri Taahhüdü (Prague Capabilities Commitment) oluşturulması, zirvede alınan önemli kararlardan bir diğeri olmuştur.[1878] Askeri komuta kademesinin, biri Belçika'da "Harekât Komutanlığı" bir diğeri Amerika'da "Dönüşüm Komutanlığı" olmak üzere iki birimden oluşması, Harekât Komutanlığının NATO'nun tüm askeri operasyonlarından, Dönüşüm Komutanlığının ise askeri yeteneklerin sürekli dönüşümünden sorumlu olması kararlaştırılmıştır.[1879] Terörizme karşı savunma da dahil olmak üzere, İttifak'ın tüm misyonlarına hazır olunmasını ifade eden Prag Yetenekleri Taahhüdü doğrultusunda, İttifak üyelerinin; istihbarat, gözetim, savaş kabiliyeti, askeri deniz nakliyesi, havadan yakıt ikmali gibi alanlarda tam kapasite ile görev yapacak duruma gelmeyi hedefledikleri belirtilmiştir.[1880] Zirvede ayrıca Barış İçin Ortaklık mekanizmasının Avrupa-Atlantik bölgesinde güvenliğe sunduğu katkı vurgulanırken, terörle mücadele konusunda ortaklık ülkelerinin çabalarının memnuniyetle karşılandığı da ifade edilmiştir.[1881]

Prag Zirvesi'nin bir diğer önemli maddesi dönüşüm ve genişleme olmuş[1882], Zirve'nin açılış konuşmasında dönemin NATO Genel Sekreteri George Robertson'un;

"*Bugün NATO özgür dünyanın tam ortasında dönüşen ve modernleşen bir ittifak olduğunu gösterecektir. Biz özgür demokratik uluslardan oluşan dünyanın gelmiş geçmiş en gelişmiş kalıcı koalisyonuz. Bu nedenle dönüşen bir NATO, tüm dostlarımız için daha güçlü, daha etkili bir ortak olacaktır."*[1883] şeklindeki açıklaması bu dönüşüme işaret etmiştir.

[1878] NATO, "Prague Summit 2002 Selected Documents and Statements", https://www.nato.int/docu/0211prague/speeches-e.pdf (Erişim Tarihi: 09.10.2023), s. 52
[1879] NATO, "Prague Summit 2002 Selected Documents and Statements", https://www.nato.int/docu/0211prague/speeches-e.pdf (Erişim Tarihi: 09.10.2023), s. 51-52
[1880] NATO, "Prague Summit 2002 Selected Documents and Statements", https://www.nato.int/docu/0211prague/speeches-e.pdf (Erişim Tarihi: 09.10.2023), s. 52
[1881] NATO, "Prague Summit 2002 Selected Documents and Statements", https://www.nato.int/docu/0211prague/speeches-e.pdf (Erişim Tarihi: 09.10.2023), s. 55
[1882] Güngör Şahin, *Küresel Güvenlik ve NATO Teori-Aktör-Tehdit-Risk*, s. 183
[1883] NATO, "Prague Summit 2002 Selected Documents and Statements", https://www.nato.int/docu/0211prague/speeches-e.pdf (Erişim Tarihi: 09.10.2023), s. 6-7

Zirve'de yedi ülkenin (Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya, Slovenya) İttifaka katılması kararı alınmış[1884], yeni üyelerin NATO'nun karşılaştığı zorluklarla mücadelesinde İttifaka büyük fayda sağlayacağı belirtilmiştir.[1885] Bunun yanı sıra Arnavutluk ve Hırvatistan'ın gelecekteki üyeliklerinin de değerlendirmeye alındığı belirtilmiştir.[1886] Prag Zirve Bildirisi'nde NATO ile AB arasındaki ortak stratejik çıkarların vurgulanmasının yanı sıra Avrupa-Atlantik bölgesindeki barış ve istikrarı sağlamak adına, çatışmaları önleme, kriz yönetimi ve çatışma sonrası rehabilitasyon süreçleri ile ilgili olarak AGİT ile iş birliğine devam edileceği belirtilmiştir.[1887] Prag Zirvesi'nin NATO'nun görev alanını genişleterek tarihinde ilk kez Avrupa-Atlantik dışında operasyonel bir görev yürütmeye başlaması, yeni bir tehdit olarak terörizmle mücadeleye yaptığı vurgu ve genişleme kararlarının alınması açısından son derece önemli olduğu söylenebilir. Clarke ve Cornish'e göre de özellikle terörle mücadele konusunda NATO'nun askeri yeteneklerinin sürekli olarak geliştirilmesi, onun diğer örgütlere kıyasla etkinliğini gösteren en büyük faktördür.[1888]

3.4.2 İstanbul Zirvesi (2004)

NATO'nun 2004 yılında düzenlenen İstanbul Zirvesi, güvenlik risklerinin çeşitlendiği bir dönemde dönüşüm konusundaki kararlılığın sergilendiği bir zirve olmuştur. İstanbul Zirvesi'nde NATO'nun Afganistan'daki misyonunun genişletilmesi, terörle mücadele konusundaki yeteneklerin geliştirilmesi ve terörle mücadelede istihbarat paylaşımının artırılması, Rusya, Ukrayna, Kafkasya ve Orta Asya ile ilişkilerin geliştirilmesi, Akdeniz Diyaloğu'nun derinleştirilmesi, İstanbul İş Birliği Girişimi aracılığıyla Orta Doğu ülkelerine erişimin güçlendirilmesi ve

---

[1884] NATO, "Prague Summit 2002 Selected Documents and Statements", https://www.nato.int/docu/0211prague/speeches-e.pdf (Erişim Tarihi: 09.10.2023), s. 54
[1885] Gös. Yer.
[1886] Gös. Yer.
[1887] NATO, "Prague Summit 2002 Selected Documents and Statements", https://www.nato.int/docu/0211prague/speeches-e.pdf (Erişim Tarihi: 09.10.2023), s. 56
[1888] Michael Clarke-Paul Cornish, "The European Defence Project and the Prague Summit", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Cilt 78, Sayı 4, 2002, s. 781

Bosna'da görev yapan SFOR'un (İstikrar Gücü-Stabilization Force) sonlandırılması kararları alınmıştır.[1889]

İstanbul Zirve Bildirisi'nin İkinci Maddesi'nde, 2002 Prag Zirvesi'nde alınan, İttifak'ın yeni üyeler, yeni yetenekler ve ortaklarla yeni ilişkiler doğrultusunda NATO dönüşümünün gerçekleştirilmesi hedefine[1890] vurgu yapılarak, İstanbul Zirvesi'nde bu dönüşüm sürecinin geliştirilerek daha da keskin bir hale getirileceği vurgulanmıştır.[1891] Bu bağlamda şöyle denilmiştir: "*Bugün İstanbul Zirvesi'nde, NATO'nun yapısını, prosedürlerini ve yeteneklerini 21. Yüzyılın zorluklarına uyarlamak için dönüşüme yeni bir yön verdik*."[1892]

Zirve Bildirisinin Dördüncü Maddesi'nde, Afganistan'daki barış ve istikrarın NATO'nun temel önceliklerinden biri olduğunun altı çizilerek, NATO'nun amacının uluslararası toplumla bütünleşmiş, komşularıyla iş birliği yapan güvenli bir Afganistan oluşturmak olduğu belirtilmiştir.[1893]

Belgede, NATO'nun bu dönemde karşılaştığı en önemli güvenlik sorunları olarak terörizm, kitle imha silahları ve bunların yayılması sayılmıştır.[1894] NATO bu doğrultuda bireysel ve kolektif olarak, terörle mücadele konusunda, NATO Terörist Tehdit İstihbarat Birimi (Terrorist Threat Intelligence Unit) ile NATO karargahındaki istihbarat birimi arasındaki iş birliğinin güçlendirilmesi, kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer saldırılar da dahil olmak üzere terörist saldırılara karşı saldırı yeteneklerinin güçlendirilmesi, önemli etkinliklere karşı NATO Havadan Erken Uyarı ve Denetim Uçaklarının (NATO Airbone Early Warning and Control

---

[1889] NATO, "Istanbul Summit Communique", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_21023.htm (Erişim Tarihi: 28.09.2023)
[1890] NATO, "Prague Summit 2002 Selected Documents and Statements", https://www.nato.int/docu/0211prague/speeches-e.pdf (Erişim Tarihi: 09.10.2023), s. 50
[1891] NATO, "Istanbul Summit Reader's Guide", https://www.nato.int/docu/rdr-gde-ist/rdr-gde-ist-e.pdf (Erişim Tarihi: 19.10.2024), s. 9
[1892] Gös. Yer.
[1893] NATO, "Istanbul Summit Reader's Guide", https://www.nato.int/docu/rdr-gde-ist/rdr-gde-ist-e.pdf (Erişim Tarihi: 19.10.2024), s. 10
[1894] Levent Yiğittepe, *NATO Güvenlik Politikaları ve Stratejileri*, s. 89

Aircraft) kullanılması, Terörizme Karşı Ortaklık Eylem Planı doğrultusunda NATO ortakları ile terörizm konusunda iş birliğinin artırılması kararlarını almıştır.[1895]

Bildiri'nin Onuncu Maddesi Akdeniz'de yürütülen Active Endeavour Operasyonu'nun terörizmle mücadeleye yaptığı katkıyı vurgularken, aynı maddede bu yöndeki faaliyetlerin Akdeniz Diyaloğu ülkeleri ile beraberce geliştirileceği belirtilmiştir.[1896]

2004 İstanbul Zirve Bildirisi'nde, 2003 yılında yürürlüğe konan "Berlin+"[1897] düzenlemesinden bu yana gelinceye dek, NATO ile AB arasında geliştirilen stratejik ortaklığın başarısına atıfla, Balkanlardaki iş birliğinin Avrupa-Atlantik güvenliği üzerindeki etkisi vurgulanmıştır.[1898] Ayrıca Akdeniz Diyaloğu üyeleri, kendi özel istekleri de dikkate alınarak daha geniş bir iş birliğine davet edilmiştir.[1899] İttifak'ın, silahların kontrolü ve silahsızlandırma konusundaki faaliyetlerinin NATO güvenliği adına büyük bir rol oynadığı ifade edilerek, NATO'nun Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması konusundaki kararlığının altı çizilmiştir.[1900]

Kırkıncı Madde'de, Ukrayna'nın Avrupa-Atlantik bütünleşmesine katılımı konusundaki kararlılığının NATO nezdinde memnuniyetle karşılandığı ifade edilmiş, NATO'nun NATO-Ukrayna Eylem Planı'nda belirtilen hedeflere ulaşma konusunda Ukrayna'yı desteklediği ve Ukrayna'nın teşvik edildiği belirtilmiştir.[1901] İstanbul Zirve Bildirisi'nde Balkanlar, Ortadoğu, Karadeniz gibi farklı bölgelerle ilgili konu başlıklarına yer verilmesinin, NATO'nun yeni stratejik çevreyi küresel olarak ele

---

[1895] NATO, "Istanbul Summit Reader's Guide", https://www.nato.int/docu/rdr-gde-ist/rdr-gde-ist-e.pdf (Erişim Tarihi: 19.10.2024), s. 14
[1896] NATO, "Istanbul Summit Reader's Guide", https://www.nato.int/docu/rdr-gde-ist/rdr-gde-ist-e.pdf (Erişim Tarihi: 19.10.2024), s. 13
[1897] European Parliament, "Berlin Plus Agreement", https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/berlinplus_/berlinplus_en.pdf (Erişim Tarihi: 20.01.2025)
[1898] NATO, "Istanbul Summit Reader's Guide", https://www.nato.int/docu/rdr-gde-ist/rdr-gde-ist-e.pdf (Erişim Tarihi: 19.10.2024), s. 20
[1899] NATO, "Istanbul Summit Reader's Guide", https://www.nato.int/docu/rdr-gde-ist/rdr-gde-ist-e.pdf (Erişim Tarihi: 19.10.2024), s. 22
[1900] NATO, "Istanbul Summit Reader's Guide", https://www.nato.int/docu/rdr-gde-ist/rdr-gde-ist-e.pdf (Erişim Tarihi: 19.10.2024), s. 15
[1901] NATO, "Istanbul Summit Reader's Guide", https://www.nato.int/docu/rdr-gde-ist/rdr-gde-ist-e.pdf (Erişim Tarihi: 19.10.2024), s. 23

aldığını göstermekte olduğu söylenebilir. Nitekim İstanbul Zirvesi'nden birkaç ay önce NATO, tarihindeki en büyük genişlemeyi gerçekleştirmiş, 2002 Prag Zirvesi'nde adı geçen yedi ülke ittifaka katılmıştır.[1902] Bu ülkelerden özellikle Romanya ve Bulgaristan'ın stratejik konumlarının, ABD yönetimi tarafından terörle mücadele konusunda örgüte önemli katkılarda bulunacağı değerlendirilmiştir.[1903] Zirve Bildirisi'nde, NATO'nun Açık Kapı Politikası doğrultusunda örgüte katılan bu yeni üyelerin son üyeler olmayacağının teyit edilmesi[1904], İstanbul Zirve Bildirisi'nin dikkat çeken kararlarından biri olmuştur. Aybet'in de vurguladığı gibi, 2002 ve 2004 Zirveleri NATO'nun artık "Sınırları Olmayan Kolektif Savunma" örgütüne dönüştüğünü göstermektedir.[1905]

3.4.3 Brüksel Zirvesi (2005)

NATO'nun 2005 Brüksel Zirvesi kolektif savunmaya, ortak güvenliğe, demokrasi, bağımsızlık, bireysel özgürlük ve hukuk kavramlarına bağlılığın ifade edildiği bir zirve olmuştur.[1906] NATO bu Zirvede Uluslararası Güvenlik Yardım Gücünü (ISAF) Afganistan'ın batısına doğru genişletme kararı almıştır.[1907] Yine Irak güvenlik güçlerinin eğitim faaliyetine tüm müttefik ülkelerin katkı vermeye devam edecekleri, NATO'nun Irak'ın istikrarı ile vatandaşlarının güvenliği için kendiliğinden sorumluluk alana kadar ülkeye destek vereceği belirtilmiştir.[1908] Balkanlardaki istikrar taahhüdü yinelenirken, bu bölgenin geleceğinin Avrupa-Atlantik topluluğu ile olan yakın bağı vurgulanmıştır.[1909] Bu doğrultuda NATO'nun Kosova'daki varlığını sürdüreceği, BM öncülüğünde sürdürülen, çok ırklı, barışçıl ve

---

[1902] NATO, "Istanbul Summit Reader's Guide", https://www.nato.int/docu/rdr-gde-ist/rdr-gde-ist-e.pdf (Erişim Tarihi: 19.10.2024), s. 9
[1903] Eunika Katarzyna Frydrych, "The Debate on NATO Expansion", *Connections*, Cilt 7, Sayı 4, 2008, s. 18
[1904] NATO, "Istanbul Summit Reader's Guide", https://www.nato.int/docu/rdr-gde-ist/rdr-gde-ist-e.pdf (Erişim Tarihi: 19.10.2024), s. 19
[1905] Gülnur Aybet, "The Evolution of NATO's Three Phases and Turkey's Transatlantic Relationship", s. 25
[1906] NATO, "Statement issued by the Heads of State and Government participating in a meeting of the North Atlantic Council in Brussels", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_21738.htm (Erişim Tarihi: 19.10.2024)
[1907] Gös. Yer.
[1908] Gös. Yer.
[1909] Gös. Yer.

zengin bir toplum yaratma siyasi hedefine katkı sunmaya devam edeceği belirtilmiştir.[1910]

Zirve Bildirisi'nde Akdeniz Diyaloğu ve İstanbul İş Birliği Girişimi'nin Akdeniz ve Ortadoğu bölgesinde ortak güvenlik konuları üzerinde karşılıklı yarar sağlayan ilişkiler kurduğu ve iş birliği geliştirme konusunda etkili araçlar sağladığı belirtilmiştir.[1911] Belgede NATO'nun, AB ile stratejik ortaklığını geliştirmeyi planladığı ifade edilirken, daha güçlü bir AB'nin ortak güvenliğe daha fazla katkı sunacağının altı çizilmiştir.[1912] Ayrıca BM ve diğer uluslararası kuruluşlarla da ortak çabalarla iş birliğinin geliştirileceği de belirtilmiştir.[1913]

Belgede Ukrayna'nın Avrupa-Atlantik topluluğuna entegrasyonunun, demokratik ve refah içinde bir ulus yaratma isteğinin NATO nezdinde memnuniyetle karşılanmakta olduğu belirtilirken, Zirve Bildirisi'nin son bölümünde, Avrupa-Atlantik bölgesi ve ötesinde, terörizmle mücadele, güvenliği güçlendirme, barış inşa etme ve istikrar sağlama konularındaki kararlılık vurgulanmıştır.[1914] Buna göre, ortak güvenlik zorluklarına karşı İttifak'ın ve yeteneklerin dönüşümü sürdürülecektir.[1915] Ayrıca NATO'nun müttefikler arasındaki, siyasi bir tartışma ve dayanışma forumu rolünün güçlendirilmesi konusundaki kararlılık ifade edilmiştir.[1916]

3.4.4 Riga Zirvesi (2006)

NATO'nun 2006 Riga Zirvesi İttifak'ın dönüşümünün vurgulandığı bir Zirve olmuştur.[1917] Zirve Bildirisinin İkinci Maddesi genişleyen güvenlik çevresine dikkat çekerek, İttifak'ın kompleks ve çok yönlü zorluklar ve tehditlerle karşı karşıya

[1910] NATO, "Statement issued by the Heads of State and Government participating in a meeting of the North Atlantic Council in Brussels", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_21738.htm (Erişim Tarihi: 19.10.2024)
[1911] Gös. Yer.
[1912] Gös. Yer.
[1913] Gös. Yer.
[1914] Gös. Yer.
[1915] Gös. Yer.
[1916] Gös. Yer.
[1917] NATO, "Riga Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_37920.htm (Erişim Tarihi: 02.10.2023)

olduğunu belirtmiştir.[1918] Bunların başında giderek küresel hale geldiği belirtilen terörizm yer almıştır.[1919] Ayrıca kitle imha silahlarının yayılması ve istikrarsızlığı besleyen başarısız devletler NATO'nun karşılaştığı zorluklar arasında sayılmıştır.[1920] Bu doğrultuda NATO'nun karşılaştığı tehditlere karşı Avrupalı İttifak devletleriyle ortak eylemde bulunması gerektiği belirtilmiştir.[1921] Bu durumun, NATO'nun dönüşüm sürecinin devamını gerektirdiği, NATO'nun bir yandan kendi örgütsel yeteneklerini geliştirirken bir yandan da ortak ülkeler ile daha yakından ilişki kurmayı hedeflediğinin belirtildiği Zirve'de, bu doğrultuda "Kapsamlı Siyasi Yönerge" başlıklı belge onaylanmıştır.[1922]

Dört bölümden oluşan Kapsamlı Siyasi Yönerge başlıklı belgenin "Stratejik Bağlam" başlıklı ilk bölümünde, 1999 Stratejik Konsepti'nden bu yana geçen süre zarfında uluslararası güvenlik konularının çeşitlendiği, küreselleştiği ve sonuçlarının daha olumsuz hale geldiği belirtilerek, bunların en başında terörizm ve kitle imha silahlarının yayılmasının İttifak güvenliği için başlıca tehditler olduğu belirtilmiştir.[1923] Yönerge'nin, "İttifak İçin Çıkarımlar" başlıklı ikinci bölümünde; gelecekteki muhtemel saldırıların asimetrik tehditler olduğu belirtilerek, bu tehditlerin de İttifak sınırları dışından gelebileceği vurgulanmış[1924],

"*Tüm bunlar, İttifakın, örgütsel çevikliğe sahip, sürdürülebilir ve kullanılabilir güçlü yeteneklerinin geliştirilmesini de içermek üzere, dönüşüm sürecini sürdürmesini gerektirmektedir.*"[1925] denilmiştir.

Yönergenin On Altıncı Maddesi'nde, gelecek 10-15 yıl içerisinde güvenlik konularının konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan tehdit ve riskleri içerebileceği

[1918] NATO, "Riga Summit Reader's Guide", https://www.nato.int/docu/rdr-gde-riga/rdr-gde-riga-e.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2024), s. 6
[1919] Gös. Yer.
[1920] Gös. Yer.
[1921] Gös. Yer.
[1922] Gös. Yer.
[1923] NATO, "Comprehensive Political Guidance", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_56425.htm (Erişim Tarihi: 05.10.2023)
[1924] Gös. Yer.
[1925] Gös. Yer.

belirtilerek, alınacak önlemler sıralanmıştır.[1926] Geliştirilmesi planlanan yetenekler arasında; "siber saldırılara karşı İttifak için kritik öneme sahip bilgi sistemlerini koruma yeteneği" de sayılmıştır.[1927]

Siber saldırı kavramının[1928], yeni bir konu başlığı olarak karşımıza çıktığı Zirve Bildirisinin Yirmi Dördüncü Maddesi; çağdaş tehditler ve zorluklara karşı bir dizi girişim arasında NATO bilgi sistemlerinin siber saldırılara karşı korunmasını da saymıştır. Bir diğer yeni konu başlığı da enerji güvenliği olmuştur. Enerji, Bildiride NATO için hayati önem taşıyan bir kaynak olarak tanımlanmıştır.[1929] Zirve Bildirisi'nde Akdeniz Diyaloğu programında İstanbul Zirvesi'nden sonra yaşanan ilerlemeden memnuniyetle bahsedilmiş, Barış İçin Ortaklık programında yer alan ülkelerle iş birliği sürecinin devam edeceği belirtilmiştir.[1930] Zirve Bildirisi'nin tehditler kısmında; kimyasal, biyolojik ve nükleer tehditler sıralanarak bunlara karşı NATO'nun yeteneklerini geliştirmeye devam edeceği ifade edilmiştir.[1931]

NATO'nun kolektif savunma görevi ve kriz yönetimi operasyonları açısından bu dönüşümün sürekliliğinin sağlanmasının en temel hedef olduğunun açıklandığı[1932] belgede, NATO'nun dönüşüm süreci üzerinde durularak, bu dönüşümün hem örgütün yeteneklerinin geliştirilmesi hem de örgütün ortaklık ilişkilerinin artırılması şeklinde devam edeceği vurgulanmıştır.[1933]

[1926] NATO, "Comprehensive Political Guidance", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_56425.htm (Erişim Tarihi: 03.11.2023)
[1927] Gös. Yer.
[1928] NATO, "Riga Summit Reader's Guide", https://www.nato.int/docu/rdr-gde-riga/rdr-gde-riga-e.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2024), s. 12
[1929] NATO, "Riga Summit Reader's Guide", https://www.nato.int/docu/rdr-gde-riga/rdr-gde-riga-e.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2024), s. 16
[1930] NATO, "Riga Summit Reader's Guide", https://www.nato.int/docu/rdr-gde-riga/rdr-gde-riga-e.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2024), s. 9
[1931] NATO, "Riga Summit Reader's Guide", https://www.nato.int/docu/rdr-gde-riga/rdr-gde-riga-e.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2024), s. 12
[1932] NATO, "Riga Summit Reader's Guide", https://www.nato.int/docu/rdr-gde-riga/rdr-gde-riga-e.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2024), s. 11
[1933] NATO, "Riga Summit Reader's Guide", https://www.nato.int/docu/rdr-gde-riga/rdr-gde-riga-e.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2024), s. 6

Rühle'ye göre birden fazla kıtada faaliyet gösteren NATO'nun, ortakları ve AB ile olan ilişkileri, bu türden düzenli ve karşılıklı bilgilendirme süreçleri ile gelişmektedir.[1934]

Zirve Bildirisi'nde, bu doğrultuda bütünüyle operasyonel faaliyet gösterebilen NATO Mukabele Gücü önemli bir araçtır denilmiştir.[1935] Böylece bu Zirvede, 2002 Prag Zirvesi'nde kurulacağı açıklanan, hem İttifak'ın aniden ortaya çıkan krizlere verdiği yanıtta rol alması hem de İttifak'ın dönüşümü ve birlikte çalışabilirliği arasında katalizör görevi yapması hedeflenen NATO Mukabele Gücü aktif hale getirilmiştir.[1936] Bunun NATO'nun askeri gücünü artırırken aynı zamanda AB ve BM'ye de katkı sunması hedeflenmiştir.[1937]

Afganistan, NATO'nun 2006 Riga Zirvesi'nde öne çıkan bir diğer konu başlığı olmuştur. Afganistan'daki barışa ve istikrara katkının NATO'nun önceliklerinden biri olduğunun belirtildiği[1938] Zirvede, NATO üyelerinden Afganistan'daki asker sayısını artırmaları istenmiştir.[1939] Afganistan'ın terörden arındırılması, istikrarlı, demokratik ve refah içinde bir toplum oluşturulması konusunda devlet başkanı Hamid Karzai'ye destek olunacağı ifade edilmiştir.[1940] Bu doğrultuda Afganistan hükümetinin resmi kuvvetleri ve NATO'nun, demokratik olarak kontrol edilebilen savunma kurumlarını beraber oluşturmaları kararlaştırılmıştır.[1941]

[1934] Michael Rühle, "The Evolution of NATO: Expanding the Transatlantic Tool Kit", *American Foreign Policy İnterests*, Cilt 29, Sayı 4, 2007, s. 240
[1935] NATO, "Riga Summit Reader's Guide", https://www.nato.int/docu/rdr-gde-riga/rdr-gde-riga-e.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2024), s. 21
[1936] NATO, "Riga Summit Reader's Guide", https://www.nato.int/docu/rdr-gde-riga/rdr-gde-riga-e.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2024), s. 11
[1937] Gös. Yer.
[1938] NATO, "Riga Summit Reader's Guide", https://www.nato.int/docu/rdr-gde-riga/rdr-gde-riga-e.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2024), s. 7
[1939] Gös. Yer.
[1940] NATO, "Riga Summit Reader's Guide", https://www.nato.int/docu/rdr-gde-riga/rdr-gde-riga-e.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2024), s. 6
[1941] NATO, "Riga Summit Reader's Guide", https://www.nato.int/docu/rdr-gde-riga/rdr-gde-riga-e.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2024), s. 7

Riga Zirve Bildirisi'nde Afganistan'da gelişim olmadan güvenliğin ve güvenlik olmadan gelişimin söz konusu olmadığı belirtilmiş[1942], bu doğrultuda Afganistan ve Kosova deneyimlerinin hem sivil hem de askeri unsurları içeren kapsamlı bir yaklaşım gerektirdiği vurgulanmıştır.[1943] Zirve Bildirisinin en dikkat çekici maddelerinden biri Üçüncü Maddedir. Burada, Afganistan, Balkanlar, Akdeniz ve Darfur bölgelerini kapsayacak şekilde üç farklı coğrafi bölgede, altı misyon yürüten NATO'nun barış ve güvenliği sağladığı ve NATO'nun Kuruluş Antlaşmasında yer alan demokratik değerler ve özgürlüğü savunanlarla omuz omuza olduğu ifade edilmiştir.[1944]

Eğitim, lojistik, istihbarat konularında hizmet sunarak bölgedeki mültecileri koruyan Afrika Birliği'nin Darfur'daki faaliyetlerini 2005 yılından başlayarak desteklemiş[1945] olan NATO, burada; insani yardım, Afrika Birliği Barış Gücü askerlerinin hava yoluyla taşınması türünden faaliyetlerde bulunmuştur.[1946]

3.4.5 Bükreş Zirvesi (2008)

2008 Bükreş Zirvesi, NATO'nun o zamana dek gerçekleştirilen en geniş katılımlı zirvesi olmuş[1947], Rusya devlet başkanının da ilk kez bizzat yer aldığı[1948] Zirvede İttifak üyesi olmamasına karşın NATO operasyonlarına destek veren; Avustralya, Yeni Zelanda, Güney Kore, Japonya gibi ülkeler de temsil edilmiştir.[1949] Zirvede Afganistan ve Kosova operasyonları, genişleme, Ukrayna ve Gürcistan'ın

[1942] NATO, "Riga Summit Reader's Guide", https://www.nato.int/docu/rdr-gde-riga/rdr-gde-riga-e.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2024), s. 7
[1943] NATO, "Riga Summit Reader's Guide", https://www.nato.int/docu/rdr-gde-riga/rdr-gde-riga-e.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2024), s. 8
[1944] NATO, "Riga Summit Reader's Guide", https://www.nato.int/docu/rdr-gde-riga/rdr-gde-riga-e.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2024), s. 6
[1945] NATO, "Riga Summit Reader's Guide", https://www.nato.int/docu/rdr-gde-riga/rdr-gde-riga-e.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2024), s. 35
[1946] Gös. Yer
[1947] Güngör Şahin, *Küresel Güvenlik ve NATO Teori-Aktör-Tehdit-Risk*, s. 189
[1948] Ishaan Tharoor, "A Fateful Summit 15 Years Ago Hangs Over the NATO Meeting in Vilnius", https://www.washingtonpost.com/world/2023/07/10/bucharest-2008-nato-summit-history-vilnius-putin-georgia-ukraine-membership/ (Erişim Tarihi: 21.10.2024)
[1949] Güngör Şahin, *Küresel Güvenlik ve NATO Teori-Aktör-Tehdit-Risk*, s. 189

İttifak'a üyeliği konularına ağırlık verilmiştir.[1950] Zirve Bildirisi'nin başında; 21. Yüzyılda çeşitlenen güvenlik tehditlerine karşı İttifak'ın güçlendirilmesi konusundaki kararlılık ifade edilmiş ve NATO'nun dönüşümünün sürmesi gerektiği belirtilmiştir.[1951] Bükreş Zirvesi'nde NATO'nun dönüşümüne ilişkin olarak: "*Dönüşüm devamlı bir süreçtir ve aktif dikkat gerektirir*"[1952] vurgusu yapılmıştır. Zirve Bildirisi'nin Üçüncü Maddesi NATO'nun dönüşümünün yeni üyelerle birlikte devam edeceğini belirterek, güvenlik tehditlerine karşı mücadelenin hem NATO sınırları içinde hem de dışında süreceğini ifade etmiştir.[1953] Nitekim NATO, Amerikalı bir diplomatın ifadesiyle, üye sayısı giderek artan ve bu üyelerin üzerinde mutabakata vardığı faaliyetler ve yükümlülükler bütünüdür.[1954]

Zirve'de Hırvatistan ve Arnavutluk NATO üyeliğine resmen davet edilmiştir.[1955] Kriz'e göre, önceki genişleme sürecinin aksine, özellikle Arnavutluk'un ülkede Komünist rejimin son bulmasından bu yana NATO üyeliğini istemesinden ve dış politika öncelikli hedefinin NATO üyeliği olmasından[1956], bu iki ülkenin durumu NATO-Rusya ilişkileri açısından daha az problemli olmuştur. Zirve'de Ukrayna ve Gürcistan'ın ileride NATO üyesi olması konusunda da mutabakata varılmış[1957] ancak Fransa ve Almanya'nın karşı çıkması nedeniyle bu iki ülke Ortaklık Eylem Planı'na dahil edilmemiştir.[1958]

Rusya devlet başkanı Vladimir Putin'in 2007 Münih Güvenlik Konferansı'nda yaptığı konuşmanın sonrasında gerçekleşen bu Zirve'de, NATO'nun Ukrayna'nın

---

[1950] NATO, "Bucharest Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm (Erişim Tarihi: 28.09.2023)
[1951] Gös. Yer.
[1952] NATO, "Bucharest Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm (Erişim Tarihi: 28.09.2023)
[1953] Gös. Yer.
[1954] Marten H. A. Van Heuven, "NATO in 2010", *Atlantic Council*, 1999, s. 5
[1955] NATO, "Bucharest Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm (Erişim Tarihi: 28.09.2023)
[1956] Zdenek Kriz, *NATO after the End of the Cold War: A Brief History*, Muni Press, Brno, 2015, s. 29
[1957] NATO, "Bucharest Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm (Erişim Tarihi: 28.09.2023)
[1958] Henri De Grossouvre, "The NATO Summit in Bucharest: Origins and Consequences For Europe of a Historic US Defeat", *World Affairs: The Journal of International Issues*, Cilt 12, Sayı 3, 2008, s. 86

üyeliği konusunda almış olduğu karar Rusya cephesinde tepki doğurmuştur.[1959] NATO'nun genişlemesini Rusya'nın çevrelenmesi şeklinde algıladığı söylenebilecek olan Vladimir Putin, Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyeliğini Rusya'ya karşı doğrudan bir tehdit olarak gördüğünü açıklamıştır.[1960] Gürsoy'un belirttiğine göre, Rus bakış açısından NATO'nun genişlemesi, Karadeniz çevresindeki deniz ve hava sahalarının kontrolünün hedeflenmesi demektir.[1961] Kanet ve Larive'e göre de NATO'nun genişleme sürecinin yanı sıra küresel bir aktör olarak hareket etme düşüncesi, Moskova'nın tehdit algısını büyüten bir gelişmedir.[1962]

Bu Zirve'de ABD, Akdeniz'deki terörle mücadelenin Karadeniz'e kaydırılması konusunu dile getirmiştir.[1963] Nitekim Karadeniz, NATO ve Avrupa Atlantik güvenliği açısından önem taşıyan bir bölgedir. Kapalı bir deniz olan Karadeniz'e kıyıdaş üç ülke NATO üyesidir. Karadeniz'e çıkış, hem Balkanlar ve Ortadoğu'nun güvenliğini sağlamak hem de Afganistan'a erişim açısından önemlidir. Bu bölgedeki güç dinamikleri Balkanları doğrudan etkilemektedir.[1964] Bunun yanı sıra bu bölge, Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu enerji altyapısının güvenliği açısından da NATO'nun ilgi alanında yer almaktadır.[1965]

Zirve'de Afganistan ile ilgili olarak yeni bir stratejik vizyon belirlenmiştir.[1966] Afganistan'da görevli Uluslararası Güvenlik ve Yardım Gücünü (ISAF), bu güce yardım eden ortakları ve yerel güçleri kapsayan yeni vizyon dört ilkeden

---

[1959] Güngör Şahin, *Küresel Güvenlik ve NATO Teori-Aktör-Tehdit-Risk*, s. 189
[1960] Ishaan Tharoor, "A Fateful Summit 15 Years Ago Hangs Over the NATO Meeting in Vilnius", https://www.washingtonpost.com/world/2023/07/10/bucharest-2008-nato-summit-history-vilnius-putin-georgia-ukraine-membership/ (Erişim Tarihi: 21.10.2024)
[1961] Barış Gürsoy, "Ukrayna Krizi", *Uluslararası İlişkilerde Güncel Sorunlar*, Ed. Mehmet Seyfettin Erol-Muharrem Ekşi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2019, s. 302
[1962] Roger E. Kanet-Maxime Henri Andre Larive, "NATO and Russia: A Perpetual New Beginning", s. 89
[1963] Levent Yiğittepe, *NATO Güvenlik Politikaları ve Stratejileri*, s. 91
[1964] "NATO's Role in Addressing Security Threats and Challenges in the Black Sea: Time for Comprehensive Strategic Approach for the Region?", *EDAM*, 2023, s. 8
[1965] Sharyl Cross, "NATO-Russia Security Challenges in the Aftermath of Ukraine Conflict: Managing Black Sea Security and Beyond", *Southeast European and Black Sea Studies*, Cilt 15, Sayı 2, 2015, s. 14
[1966] NATO, "Bucharest Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm (Erişim Tarihi: 28.09.2023)

oluşmaktadır[1967]. "ISAF'ın Stratejik Vizyonu" başlıklı belgeye göre Afganistan'ın yeniden inşası için şu ilkeler belirlenmiştir[1968]:

"-Sağlam ve uzun vadeli bir taahhüt

-Gelişmiş Afgan liderliği ve sorumluluğuna destek

-Uluslararası toplumun sivil ve askeri çabalarını bir araya getiren kapsamlı bir yaklaşım

-Afganistan'ın komşularıyla, özellikle Pakistan ile artan iş birliği ve katılım oluşturmak."

NATO'nun bu anlamda Afganistan'daki başarı vizyonunun, belgede aşırılığın ve terörizmin artık istikrar için bir tehdit oluşturmaması[1969] olarak net bir şekilde belirtilmiş olduğu söylenebilir. Zirvede özellikle nükleer silahlar, kitle imha silahları, silahsızlanma ve füze savunma sistemleri konu başlıklarına dikkat çekilmiştir.[1970] Buna göre NATO, Soğuk Savaş sırasındaki konvansiyonel kuvvetlerini ve nükleer silah sayısını azalttığını açıklayarak, nükleer silahların yayılmasının barış, istikrar ve güvenliği tehdit eden bir durum olduğunu deklare etmiştir.[1971] Belgede İran'ın nükleer faaliyetlerde bulunduğu ve bunların riskler taşıdığı belirtilmiş[1972], İran'a BM Güvenlik Konseyi'nin 1540 sayılı kararına uyum çağrısı yapılmıştır.[1973] Balistik füzelerin yayılmasının İttifaka yönelik direkt bir tehdit olarak görülmesi doğrultusunda, bu tehdide karşı füze savunma sistemi kurulması amacıyla Kuzey

---

[1967] Gös. Yer.
[1968] NATO, "ISAF's Strategic Vision", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8444.htm (Erişim Tarihi: 21.11.2023)
[1969] NATO, "Bucharest Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm (Erişim Tarihi: 28.09.2023)
[1970] Levent Yiğittepe, *NATO Güvenlik Politikaları ve Stratejileri*, s. 92
[1971] NATO, "Bucharest Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm (Erişim Tarihi: 28.09.2023)
[1972] Gös. Yer.
[1973] Gös. Yer.

Atlantik Konseyi, füze savunma mimarisi seçenekleri oluşturmak için görevlendirilmiştir.[1974]

Enerji güvenliği konusunda NATO, enerji güvenliğinde uzmanlaşmış kurumlarla beraber çalışmayı sürdürme kararı almış[1975] ve bir sonraki zirveye kadar, Kuzey Atlantik Konseyi'ni enerji güvenliği konusunda yapılan faaliyetlerin gelişimi hakkında bir rapor hazırlamakla görevlendirmiştir.[1976]

Bildiride siber güvenlik konusunda da müttefiklerin bilişim sistemlerinin siber saldırılara karşı güçlendirileceği konusundaki kararlılık ifade edilmiş, bu konuda oluşturulacak yapılar ile bunları gerçekleştirecek otoriteler oluşturulması kararı alınmıştır.[1977] Ayrıca bu zirvede NATO devlet ve hükümet başkanları, Kuzey Atlantik Konseyi'ni bir rapor hazırlamakla görevlendirmiştir.[1978] Bu rapor, sonradan İttifak Güvenliği Bildirgesi adını alacak olan belgedir.[1979]

3.4.6 Strasburg/Kehl Zirvesi (2009)

NATO'nun 2009 Strasbourg/Kehl Zirvesi, İttifak'ın kuruluşunun 60. yılına denk gelen ve yeni bir stratejik konseptin hazırlanması için çağrı yapılan bir Zirve olmuştur.[1980] 2009 yılı NATO açısından önemli gelişmelere sahne olmuştur. Arnavutluk ve Hırvatistan'ın katılımıyla NATO, Strasbourg/Kehl Zirvesi'nin gerçekleştiği 2009 yılında altıncı genişlemesini gerçekleştirmiştir.[1981] Yine 2009 yılında, NATO tarihinde ilk kez Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı (SACEUR) Amerikan deniz kuvvetlerinden seçilmiştir.[1982] Ayrıca Fransa, Charles De Gaulle

---

[1974] Gös. Yer.
[1975] Gös. Yer.
[1976] NATO, "Bucharest Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm (Erişim Tarihi: 28.09.2023)
[1977] Gös. Yer.
[1978] Gös. Yer.
[1979] Gös. Yer.
[1980] NATO, "Strasbourg/Kehl Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_52837.htm (Erişim Tarihi: 25.10.2023)
[1981] NATO, "NATO Enlargement & Open Door", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160627_1607-factsheet-enlargement-eng.pdf (Erişim Tarihi: 21.10.2024), s. 1
[1982] NATO, "NATO Appoints New SACEUR", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_54630.htm?selectedLocale=en (Erişim Tarihi: 22.10.2024)

döneminde ayrıldığı İttifak'ın askeri kanadına geri dönmüş ve Müttefik Dönüşüm Yüksek Komutanı (SACT) olarak bir Fransız komutan seçilmiştir.[1983]

2009 Zirvesi Bildirisi'nde balistik füzelerin yayılmasının İttifak güvenliğine karşı artan bir tehdit olduğu belirtilerek, füze savunmasının bu tehdide karşı geliştirilen yanıtlardan biri olduğu ifade edilmiştir.[1984] NATO'nun kendi toprakları ve bu toprakların ötesinde gerçekleştirebileceği askeri operasyonlar ve misyonlar için tam donanımlı ve konuşlandırılabilir kuvvetlere sahip olmasının mevcut ve yeni ortaya çıkan güvenlik tehditleri ile mücadelede İttifakı güçlendireceği belirtilmiştir.[1985] Bu doğrultuda İttifak'ın dönüşümünün süreceği vurgusu yapılmıştır.[1986]

Zirve Bildirisi'nde BM ilkeleri çerçevesinde NATO'nun tüm terör eylemlerinin karşısında olacağı belirtilmiş, *"İttifakımız terörizmle mücadeleye karşı transatlantik boyutta önemli bir katkı sağlamaktadır."*[1987] denilmiştir. Zirve Bildirisi'nin Elli Altıncı maddesi ayrıca NATO'nun NPT (Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons) Antlaşması'na olan bağlılığını teyit ederek, İttifak ülkelerinin antlaşma hükümleri doğrultusunda nükleer silahlarını azalttığını belirtmiştir. Bu doğrultuda NATO, kitle imha silahlarının çoğalmasını önlemek, kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer tehditlere karşı koymak için[1988] kapsamlı bir stratejik politikayı onaylamıştır.[1989]

Zirvede Balkanlar'daki Kosova Barış Gücü'ne (KFOR-Kosovo Force) verilen desteğin BM gözetiminde sürdürülmesi kararı alınmış[1990], buna göre KFOR, NATO

[1983] NATO, "Supreme Allied Commander Transformation (SACT)", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50114.htm (Erişim Tarihi: 18.09.2024)
[1984] NATO, "Strasbourg/Kehl Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_52837.htm (Erişim Tarihi: 25.10.2023)
[1985] Gös. Yer.
[1986] Gös. Yer.
[1987] Gös. Yer.
[1988] Gös. Yer.
[1989] Gös. Yer.
[1990] Gös. Yer.

öncülüğünde Kosova'daki görevine devam ederken, Irak'taki güvenlik güçlerine de NATO eğitim misyonu aracılığıyla verilen eğitimin devam edeceği belirtilmiştir.[1991]

Ticaret açısından, stratejik konumda yer alan deniz yollarında gerçekleşen deniz haydutluğunun 2000'li yıllardan itibaren yükselişe geçmiş olması nedeniyle NATO, denizlerdeki bu korsanlık faaliyetlerine karşı Aden Körfezi'nde Müttefik Koruyucu Operasyonu (Operation Allied Protector) başlatmıştır.[1992] BM'den gelen talep doğrultusunda gerçekleştirilen, korsanlarla mücadele ve bölgede güvenlik sağlamaya yönelik bu operasyon[1993], NATO ve AB gibi örgütlerin deniz güvenliğine olan ilgisini, konuyu geniş bir jeostratejik perspektiften ele alarak değerlendirdiğini göstermektedir.[1994] NATO üyesi devletlerin çoğu kıyı ülkesidir. Ayrıca Washington Antlaşması'nda geçen İttifak toprakları içinde müttefiklerin deniz alanlarının ve Yengeç Dönencesi'nin kuzeyinde kalan gemilerin de sayıldığı düşünüldüğünde, İttifak'ın deniz güvenliğine verdiği önem daha iyi anlaşılabilir.

Zirve Bildirisi'nde, Afrika Birliği'nden gelen talep doğrultusunda NATO'nun Somali'de hava nakil ve planlama faaliyetlerine destek sağlamış olduğu[1995], bunun yanı sıra 2001 yılından beri sürmekte olan Operation Active Andeavour'un Akdeniz'de terörle mücadeleye ciddi oranda katkı sunduğu ifade edilmiştir.[1996] Karadeniz havzasına NATO'nun verdiği önem bu Zirve'de de tekrar edilmiştir.[1997] Zirve Bildirisi'nin Kırk Birinci Maddesinde, Karadeniz kıyısındaki devletlerle İttifak'ın bölgesel önceliklere ve iş birliğine dayanan çabaların desteklenmesine devam edileceği belirtilmiştir.[1998]

[1991] Gös. Yer.
[1992] NATO, "Counter-Piracy Operations (2008-2016)", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_48815.htm (Erişim Tarihi: 23.10.2024)
[1993] NATO, "Counter-Piracy Operations (2008-2016)", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_48815.htm (Erişim Tarihi: 23.10.2024)
[1994] Basil Germond, "The Geopolitical Dimension of Maritime Security", *Marine Policy*, Cilt 54, 2015, s. 139
[1995] NATO, "Strasbourg/Kehl Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_52837.htm (Erişim Tarihi: 25.10.2023)
[1996] Gös. Yer.
[1997] Gös. Yer.
[1998] Gös. Yer.

2009 yılındaki NATO Strasbourg/Kehl Zirve Bildirisi'nin "Giriş" kısmında, NATO'nun 1999 Stratejik Konsepti'nin yenilenme çalışmalarının başladığı belirtilerek, yeni konseptin 2010 Lizbon Zirvesi'ne yetiştirilmesi kararlaştırılmıştır.[1999] Bu doğrultuda eski ABD dış işleri bakanı Madeleine K. Albright başkanlığında, 12 kişilik bir Uzmanlar Grubu oluşturulmuş, oluşturulan bu ekip, üyeler, ortak üyeler ve sivil toplum kuruluşlarıyla görüşerek yeni stratejinin temel çerçevesini belirlemiştir.[2000] 2008 Bükreş Zirvesi'ndeki çağrı sonrasında hazırlanan ve Strasbourg/Kehl Zirvesi'nde kabul edilen "İttifak Güvenliği Bildirgesi" (DAS-Declaration on Alliance Security) NATO'nun 2010 tarihli Stratejik Konsepti'nin ilk adımı olmuştur.[2001]

3.4.7 Lizbon Zirvesi (2010)

NATO'nun 2010 tarihli Lizbon Zirvesi, örgütün Soğuk Savaş sonrasındaki en önemli zirvelerinden biridir. Bunun başlıca birkaç sebebinin bulunduğu belirtilebilir. Bunlardan birincisi; NATO'nun 1999 Stratejik Konsepti'nin bu zirve sonrasında yenilenmesidir.[2002] İkincisi; bu zirvede füze savunma sistemi oluşturulması kararı alınmasıdır.[2003] Üçüncüsü; enerji güvenliği, siber güvenlik ve çevresel güvenlik konu başlıklarının, bu tarihten itibaren ittifakın geleceği açısından önem taşıyan en önemli konular arasında sayılmaya başlamasıdır.[2004] Ayrıca Biresselioğlu'na göre, enerji güvenliği de daha önceki dönemlerde dolaylı bir biçimde ele alınışının aksine, ilk kez İttifak için doğrudan önem taşıyan bir konu başlığı olarak değerlendirilmiştir.[2005] Bu doğrultuda Doğan, NATO'nun artık kendisini enerji jeopolitiğinin bir aktörü olarak

---

[1999] Gös. Yer.
[2000] NATO, "NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement Analysis and Recommendations of the Group of Experts on a New Strategic Concept for NATO", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_63654.htm (Erişim Tarihi: 15.10.2024)
[2001] NATO, "Declaration on Alliance Security", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_52838.htm (Erişim Tarihi: 15.10.2024)
[2002] Mehmet Efe Biresselioğlu, "NATO'nun Değişen Enerji Güvenliği Algısı: Türkiye'nin Olası Konumu", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 9, Sayı 34, 2012, s. 235
[2003] Güngör Şahin, *Küresel Güvenlik ve NATO Teori-Aktör-Tehdit-Risk,* s. 192
[2004] Gös. Yer.
[2005] Mehmet Efe Biresselioğlu, "NATO'nun Değişen Enerji Güvenliği Algısı: Türkiye'nin Olası Konumu", s. 235

tanımladığına işaret etmektedir.[2006] Siber güvenlik de, 2008 yılında oluşturulan ilk siber savunma politikasının ardından ilk kez 2010 Stratejik Konsept belgesine dahil edilmiştir.[2007] Bu doğrultuda Lizbon Zirvesi'nin, tüm bu yönleriyle Soğuk Savaş sonrasında örgütün geleceği açısından bir mihenk taşı olduğu söylenebilir.

Lizbon Zirve Bildirisi'nde NATO'nun temel görevleri olarak; kolektif savunma, kriz yönetimi ve iş birlikçi güvenlik sayılmış[2008], İttifak'ın temel amacının tüm üye ülkelerin özgürlük ve güvenliğinin siyasi ve askeri yollarla korunması olduğu belirtilmiş[2009], NATO'nun reform ve dönüşüm sürecinin devam edeceği teyit edilmiştir.[2010] Lizbon Zirvesi sonrasında açıklanan ve "Aktif Angajman, Modern Savunma" adını taşıyan yeni Stratejik Konsept, yeni silah ve savunma sistemlerinin geliştirilmesi ve yeni güvenlik konularına yaptığı vurguyla öne çıkmıştır.[2011] Kabul edilen yeni Stratejik Konsept doğrultusunda NATO, üyelerini tehditlerin her türlüsüne karşı savunma, en zorlu krizleri bile yönetebilir hale gelme, uluslararası istikrarı artırmak için diğer kuruluşlar ve ülkelerle daha iyi çalışabilmeyi amaçlamıştır.[2012]

NATO, uluslararası toplumun bir parçası olarak kapsamlı bir yaklaşımla kriz yönetimine katkısını artırmaya karar vermiştir.[2013] Bu doğrultuda İttifak'ın komuta yapısının geliştirilmesi, siber savunma kabiliyetlerinin artırılması, tüm NATO ülkelerini ve topraklarını korumak için füze savunma sistemi oluşturulması

[2006] Göknil Erbaş Doğan, "NATO's Evolving Energy Security Role", *Ortadoğu Etütleri*, Cilt 7, Sayı 2, 2016, s. 40
[2007] Levent Yiğittepe, *NATO Güvenlik Politikaları ve Stratejileri*, s. 94; Mehmet Fatih Ceylan, *NATO Geçmişi, Günceli, Geleceği*, s. 111
[2008] NATO, "Lisbon Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2010_11/2010_11_11DE1DB9B73C4F9BBFB52B2C94722EAC.pdf (Erişim Tarihi: 23.10.2024), s. 1
[2009] NATO, "Lisbon Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2010_11/2010_11_11DE1DB9B73C4F9BBFB52B2C94722EAC.pdf (Erişim Tarihi: 23.10.2024), s. 1
[2010] NATO, "Lisbon Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2010_11/2010_11_11DE1DB9B73C4F9BBFB52B2C94722EAC.pdf (Erişim Tarihi: 23.10.2024), s. 2-11
[2011] Mehmet Fatih Ceylan, *NATO Geçmişi, Günceli, Geleceği*, s. 111
[2012] NATO, "Lisbon Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2010_11/2010_11_11DE1DB9B73C4F9BBFB52B2C94722EAC.pdf (Erişim Tarihi: 23.10.2024), s. 1
[2013] Gös. Yer.

kararlaştırılmıştır.[2014] Komuta yapısındaki değişim sayesinde, operasyonlarda daha çabuk ve esnek olunması hedeflenmiştir.[2015] Zirve Bildirisi'nin Sekizinci Maddesinde; kriz yönetimi hususunda politik, sivil ve askeri araçların beraberce etkin kullanım gerektirdiği belirtilirken[2016], NATO'nun bu doğrultuda kriz yönetimi operasyonları için planlama, istihdam ve koordinasyon yeteneklerini geliştireceği ifade edilmiştir.[2017] Davis'in de belirttiği gibi, açıkça görülmektedir ki NATO, ekonomik, askeri, bilişsel ve diplomatik yönleri kapsayan çok boyutlu yaklaşımını sürdürmeyi amaçlamaktadır.[2018]

NATO Zirve Bildirisi'nde, nüfusunun ve bölgesinin güvenliğini korumak amacıyla, caydırıcılık ve kolektif savunma için gerekli tüm yeteneklere sahip olma taahhüdünün altını çizmiştir.[2019] Bu doğrultuda; konvansiyonel güçlerin, nükleer güçlerin ve füze savunma sistemlerinin karışık biçimde kullanılması kararlaştırılmıştır.[2020]

Bildiride, NATO ve BM arasındaki güçlü ve yapıcı bağ vurgulanırken, AB ile ortak değerlerin ve stratejik ilgilerin paylaşıldığı, kriz yönetimi operasyonlarında beraber hareket edileceği ifade edilmiştir.[2021] AGİT, Avrupa Atlantik bölgesinin güvenliği için önemli bir bölgesel kuruluş olarak ifade edilmiş[2022], AGİT'in

---

[2014] NATO, "Lisbon Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2010_11/2010_11_11DE1DB9B73C4F9BBFB52B2C94722EAC.pdf (Erişim Tarihi: 23.10.2024), s. 1-2
[2015] NATO, "Lisbon Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2010_11/2010_11_11DE1DB9B73C4F9BBFB52B2C94722EAC.pdf (Erişim Tarihi: 23.10.2024), s. 12
[2016] NATO, "Lisbon Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2010_11/2010_11_11DE1DB9B73C4F9BBFB52B2C94722EAC.pdf (Erişim Tarihi: 23.10.2024), s. 3
[2017] Gös. Yer.
[2018] Christopher R. Davis, "NATO's New Strategic Concept: How the Alliance's New Strategy will Reshape Global Security", s. 42
[2019] NATO, "Lisbon Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2010_11/2010_11_11DE1DB9B73C4F9BBFB52B2C94722EAC.pdf (Erişim Tarihi: 23.10.2024), s. 8
[2020] Gös. Yer.
[2021] NATO, "Lisbon Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2010_11/2010_11_11DE1DB9B73C4F9BBFB52B2C94722EAC.pdf (Erişim Tarihi: 23.10.2024), s. 4
[2022] Gös. Yer.

güvenliğin; politik, askeri, ekonomik, çevresel, insani boyutlarını kapsayan faaliyetlerde önemli bir rol oynadığı belirtilmiştir.[2023]

Bildiride, NATO sınırlarının ötesinde gerçekleşen terör, istikrarsızlık, silah, uyuşturucu, insan kaçakçılığı gibi ulus ötesi yasa dışı faaliyetlerin İttifak güvenliğine doğrudan bir tehdit olduğu vurgulanarak, özellikle terörizmin İttifak güvenliğine gerçek bir tehdit olduğunun altı çizilmiştir.[2024] Nitekim Zirve sonunda açıklanan NATO 2010 Stratejik Konsepti'nin Onuncu Maddesi'nde de terörizm hem uluslararası istikrarı hem de NATO'yu tehdit eden, sınır aşan bir güvenlik sorunu olarak nitelendirilmiştir.[2025] Bildiride, NATO Antlaşması'nın Beşinci Maddesi çerçevesinde Akdeniz'de sürdürülen Operation Active Endeavour'un terörle mücadeleye önemli katkılar verdiği belirtilmiştir.[2026] Deniz güvenliği bu bildiride, siber güvenlik, enerji güvenliği, terörizm ve kitle imha silahlarının yayılmasıyla beraber ulusal sınırları aşan bir zorluk olarak nitelendirilmiştir.[2027]

Zirvede alınan karar gereğince, İttifak ülkelerinin silahların kontrolü, silahsızlanma ve silahların yayılmasını engelleme çabalarına destek vermeyi sürdürmesi kararlaştırılmıştır.[2028] Thranert ve Kartchner'in ifadesiyle, balistik füzelerin yayılmasına karşı NATO tarafından, örgütün ana amaçları ve kolektif savunma doğrultusunda füze savunma sistemi geliştirilmesi hedeflenmiş, genişletilmiş caydırıcılığın bir unsuru olarak Füze Savunma Sisteminin, kitle imha silahlarının yayılma eğilimi gösterdiği bir dünyada en uygun güvenlik

---

[2023] Gös. Yer.
[2024] NATO, "Lisbon Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2010_11/2010_11_11DE1DB9B73C4F9BBFB52B2C94722EAC.pdf (Erişim Tarihi: 23.10.2024), s. 10
[2025] NATO, "Active Engagement, Modern Defence" https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68580.htm (Erişim Tarihi: 09.10.2023)
[2026] NATO, "Lisbon Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2010_11/2010_11_11DE1DB9B73C4F9BBFB52B2C94722EAC.pdf (Erişim Tarihi: 23.10.2024), s. 3
[2027] NATO, "Lisbon Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2010_11/2010_11_11DE1DB9B73C4F9BBFB52B2C94722EAC.pdf (Erişim Tarihi: 23.10.2024), s. 7
[2028] NATO, "Lisbon Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2010_11/2010_11_11DE1DB9B73C4F9BBFB52B2C94722EAC.pdf (Erişim Tarihi: 23.10.2024), s. 8

seçeneklerinden biri olması doğrultusunda NATO da bu seçeneği temel görevlerinden biri olan kolektif savunma doğrultusunda kullanmak istemiştir.[2029]

Zirve Bildirisi'nde Güney Kafkasya ve Moldova'da süren çatışmaların Avrupa-Atlantik bölgesindeki güvenliğe olumsuz etkilerinin olduğu belirtilerek[2030], Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan ve Moldova'nın toprak bütünlüğünün desteklendiği ifade edilmiştir.[2031] Bosna-Hersek'in NATO üyeliğinin desteklendiği ifade edilirken[2032], Karadeniz havzasının Avrupa Atlantik güvenlik ve istikrarı için önemli bir rol oynadığı belirtilmiştir.[2033]

Siber tehditlerin hızla arttığı dünyada NATO'nun, İttifak için kritik öneme sahip olan sistemlere karşı saldırıları tespit etme, değerlendirme, önleme, savunma ve iyileştirme yeteneklerini geliştirmeyi hedeflediği de bildiride belirtilmiştir.[2034] Bildiride, müttefiklerin siber savunma yeteneklerini teşvik etmek, talep üzerine müttefiklere yardımcı olmak adına, bilgi paylaşımı, iş birliği ve birlikte çalışabilirliği optimize etmek için NATO'nun savunma planlama süreçleri kullanılacağı, bu doğrultuda NATO'nun siber uzaydan kaynaklanan güvenlik risklerine karşı AB ve BM gibi aktörlerle yakın iş birliği halinde çalışacağı ifade edilmiştir.[2035]

İstikrarlı ve güvenilir bir enerji arzının, tedarikçilerin ve enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesinin, enerji ağlarının birbiriyle olan bağlantısının İttifak için kritik öneme sahip olduğunun belirtildiği bildiride; NATO'nun enerji güvenliğine katkıda

---

[2029] Oliver Thranert-Kerry Kartchner, "From Offense to Defense? Extended Deterrence and Missile Defence", Ed. Stefanie Von Hlatky-Andreas Wenger, *The Future of Extended Deterrence The United States, NATO and Beyond*, Georgetown University Press, Washington, 2015, s. 155

[2030] NATO, "Lisbon Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2010_11/2010_11_11DE1DB9B73C4F9BBFB52B2C94722EAC.pdf (Erişim Tarihi: 23.10.2024), s. 9

[2031] Gös. Yer.

[2032] NATO, "Lisbon Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2010_11/2010_11_11DE1DB9B73C4F9BBFB52B2C94722EAC.pdf (Erişim Tarihi: 23.10.2024), s. 5

[2033] NATO, "Lisbon Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2010_11/2010_11_11DE1DB9B73C4F9BBFB52B2C94722EAC.pdf (Erişim Tarihi: 23.10.2024), s. 8

[2034] NATO, "Lisbon Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2010_11/2010_11_11DE1DB9B73C4F9BBFB52B2C94722EAC.pdf (Erişim Tarihi: 23.10.2024), s. 10

[2035] Gös. Yer.

bulunma kapasitesinin geliştirileceği, enerji konusunda acil riskler hakkında istişare sürecinin devam ettirileceği de belirtilmiştir.[2036]

Zirve Bildirisi'nde; sağlık riskleri, iklim değişikliği, su kıtlığı, artan enerji ihtiyacı, gelecekteki güvenlik ortamını şekillendirecek konu başlıkları olarak, NATO planlama süreçlerini ve operasyonlarını etkileme potansiyeline sahip olacaktır ifadesi kullanılmıştır.[2037] Lizbon Zirve Bildirisi ve Zirve sonunda açıklanan yeni Stratejik Konsept, NATO'nun gelecekteki on yılını şekillendirecek politikaların ana hatlarını ifade eden belgeler olmuştur.[2038]

3.4.8 Şikago Zirvesi (2012)

NATO'nun 2012 Şikago Zirvesi, ana konu başlıklarını; füze savunma sistemi, Akıllı Savunma (Smart Defence) kavramı, Afganistan, NATO iş birlikleri ve yeni güvenlik risklerinin teşkil ettiği bir zirve olmuştur.[2039] Zirve Bildirisi'nde Afganistan'daki NATO görevinin 2014'e kadar sonlandırılacağı ancak İttifak'ın Afganistan'a uzun vadeli siyasi ve pratik desteğinin süreceği belirtilmiştir.[2040] Bu dönemde, Afgan halkının dörtte üçünün NATO tarafından eğitilen Afgan Ulusal Güvenlik Güçleri'nin kontrolünde olan bölgelerde yaşamasının hedeflendiği, bunun 2013 yılına dek tüm ülke sathına yayılması beklendiği ifade edilmiştir.[2041] Böylece 2014 yılında NATO liderliğindeki misyonun görevini tamamlamış olacağı belirtilmiştir.[2042] NATO'ya göre, Asya'nın kalbindeki bölgenin güvenliği ve istikrarının bölgenin istikrarı ile doğrudan bağlantılı olduğu, 2011 yılında başlatılan İstanbul Süreci (İstanbul Process)'nin Afganistan ve bölgede yer alan ülkelerin

---

[2036] NATO, "Lisbon Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2010_11/2010_11_11DE1DB9B73C4F9BBFB52B2C94722EAC.pdf (Erişim Tarihi: 23.10.2024), s. 11
[2037] Gös. Yer.
[2038] Güngör Şahin, *Küresel Güvenlik ve NATO Teori-Aktör-Tehdit-Risk*, s. 191
[2039] NATO, "Chicago Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87593.htm (Erişim Tarihi: 20.10.2023)
[2040] Gös. Yer.
[2041] Gös. Yer.
[2042] Gös. Yer.

güvenlik, istikrar ve kalkınmayı beraber sağlama taahhüdünü yansıttığı ve Pakistan'ın bu ülkelerin en başında geldiği de yine belgede belirtilmiştir.[2043]

Belgeye göre; 2011 tarihli Libya Operasyonu (Unified Protector)'nun NATO'nun karmaşık operasyonları hızlı ve etkili bir şekilde yerine getirebileceğini gösterdiği değerlendirilirken, Balkanlar'daki istikrarın NATO güvenliği ile bağlantılı olduğu ifade edilmiştir. Buna göre KFOR'un, Kosova'nın barışçıl, istikrarlı ve birden fazla kökenden oluşan etnik yapısının sürdürülmesine katkı vermeye devam edeceği belirtilmiştir.[2044] Daalder ve Stavridis'e göre, NATO'nun Libya Operasyonu'nun daha önceki Bosna, Kosova ve Afganistan operasyonlarından farklı olduğu belirtilerek, NATO'nun Libya'da on dördü müttefikler ve dördü ortaklık ülkelerinden olmak üzere on sekiz ülkenin faaliyetlerini koordine etmiş olduğu vurgulanmıştır.[2045]

Yine Daalder ve Stavridis'e göre, öncekilerin aksine uzun vadeli olmayan, Libya'daki gelişmelerin aniden ortaya çıkmasıyla kısa zamanda planlama süreci ve operasyonel hız gerektiren bu operasyon NATO için başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir.[2046] Onlara göre, bu da göstermektedir ki NATO, ortak bir komuta yapısı altında karmaşık operasyonları yerine getirebilecek ve uluslararası krizlere karşı hızlı ve etkili bir biçimde harekete geçebilecek tek örgüttür.[2047] Dönemin NATO Genel Sekreteri Anders Fogh Rasmussen'e göre de Libya'daki operasyon, NATO'nun alan dışındaki son operasyonu olarak Afganistan'ı görenlere karşı, güvenliğin öngörülemez doğasını teyit etmiştir.[2048]

Zirve Bildirisi'nde, barış ve güvenliğe katkı sağlayan, NATO'nun destek verdiği operasyonlar ve misyonlar arasında şunlar sayılmıştır: Afrika'daki Ocean

[2043] Gös. Yer.
[2044] Gös. Yer.
[2045] Ivo H. Daalder-James G. Stavridis, "NATO's Victory in Libya: The Right Way to Run an Intervention", *Foreign Affairs*, Cilt 91, Sayı 2, 2012, s. 4
[2046] Ivo H. Daalder-James G. Stavridis, "NATO's Victory in Libya: The Right Way to Run an Intervention", s. 2-3
[2047] Ivo H. Daalder-James G. Stavridis, "NATO's Victory in Libya: The Right Way to Run an Intervention", s. 4
[2048] Anders Fogh Rasmussen, "NATO After Libya: The Atlantic Alliance in Austere Times", *Foreign Policy*, Cilt 90, Sayı 4, 2011, s. 2

Shield Operasyonu, Somali'de korsanlara karşı AB tarafından gerçekleştirilen Atalanta Operasyonuna verilen destek, Akdeniz'deki Active Endeavour operasyonu ve Afrika Birliğinin Somali misyonuna verilen deniz güvenliği desteği.[2049] Ayrıca Irak'ın güvenlik güçlerinin eğitimi konusunda verilen NATO Eğitim Misyonu'nun tamamlandığı ifade edilmiştir.[2050] Bildiride, NATO'nun Akdeniz'de gerçekleştirdiği Operation Active Endeavour'un bölgede terörle mücadeleye yaptığı katkı doğrultusunda, bu operasyon ile ilgili geleceğe dönük yeni stratejilerin değerlendirileceği de ifade edilmiştir.[2051] Şikago Zirve Bildirisi'nde, 2010 Lizbon Zirvesi'nde mutabakata varılan, NATO'nun askeri komuta yapısında ve NATO komutanlıklarında çeşitli reformlar yapılacağını belirten reform programı doğrultusunda, güvenliğe genişletilmiş yaklaşımın süreceği vurgulanarak, NATO karargâhı ve müttefik operasyonlarında sivil kriz yönetimi yeteneği oluşturulacağı belirtilmiştir.[2052]

Zirve Bildirisi, NATO'nun gelecekte endişe yaratabilecek türden güvenlik riskleri olarak; sağlık sorunları, iklim değişikliği, su kıtlığı ve artan enerji ihtiyacını vurgulamıştır.[2053] Coker'e göre, bu türden çevresel sorunların en dikkat çekici özelliği, hepsinin küresel bir ağa bağlı olmasıdır.[2054] Siber güvenlik konusunda Lizbon Zirvesi sonrasında bir Siber Güvenlik Savunma Konsepti (Cyber Defense Concept) ve Eylem Planı (Cyber Action Plan) geliştirilmiştir.[2055] NATO'nun yeteneklerine dayanan NATO Bilgisayar Onay Yanıt Yeteneği (NATO Computer Incident Response Capability Technical Center-NCIRC)'nin 2012 sonuna kadar yürürlüğe girmesi planlanmıştır.[2056] Zirve Bildirisinde, siber güvenlik konusunda ortak güvenliği geliştirmek için ortaklık ülkeleri ve uluslararası kuruluşlarla

[2049] NATO, "Chicago Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87593.htm (Erişim Tarihi: 20.10.2023)
[2050] Gös. Yer.
[2051] Gös. Yer.
[2052] NATO, "Chicago Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87593.htm (Erişim Tarihi: 20.10.2023)
[2053] Gös. Yer.
[2054] Christopher Coker, "Rethinking Strategy: NATO and the Warsaw Summit", *Norwegian Insitute for International Affairs*, 2016, s. 3
[2055] NATO, "Chicago Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87593.htm (Erişim Tarihi: 20.10.2023)
[2056] Gös. Yer.

etkileşime geçileceği belirtilmiş, bunlar arasında AB, Avrupa Konseyi, BM ve AGİT sayılmıştır.[2057] NATO Zirve Bildirisi'nde, İttifak öncülüğündeki operasyonlara politik, operasyonel ve finansal destek veren on üç ülkeyle (Avustralya, Avusturya, Finlandiya, Gürcistan, Japonya, Ürdün, Güney Kore, Fas, Yeni Zelanda, Katar, İsveç, İsviçre, Birleşik Arap Emirlikleri) ortak güvenlik konusundaki çalışmaların sürdürüleceğini ifade etmiştir.[2058]

Dedeoğlu'na göre NATO, iş birlikleri yoluyla güvenlik alanını genişletmeyi ve kendisini ağ merkezli bir güvenlik sisteminin ortasına yerleştirmeyi öngörmektedir.[2059]

Bildiride enerji güvenliği konusunda Litvanya'da Enerji Güvenliği Mükemmeliyet Merkezi (Energy Security Centre of Excellence) kurulmasına karar verildiği belirtilmiştir.[2060] Ayrıca, kitle imha silahlarının yayılması konusundaki endişeler belirtilerek, NATO'nun nükleer, konvansiyonel ve kitle imha silahlarına karışımına dayanan caydırıcılık ve savunmayı güçlendirme taahhüdü de yinelenmiş, NATO'nun Balistik Füze Savunma Sistemi (Ballistic Missile Defence)'nin nükleer silahların caydırıcılık rolünü tamamlayıcı olduğu ifade edilmiştir.[2061]

2011 yılında NATO Genel Sekreteri Anders Fogh Rasmussen tarafından kamuoyuna tanıtılan yeni bir kavram olan Akıllı Savunma, Şikago Zirvesi'nde üzerinde dikkatle durulan bir kavram olmuş, Akıllı Savunma ile daha az maliyetle daha fazla güvenlik ve iş birliği yoluyla daha fazla esneklik hedeflendiği belirtilmiştir.[2062]

[2057] Gös. Yer.
[2058] Gös. Yer.
[2059] Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, s. 330-331
[2060] NATO, "Chicago Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87593.htm (Erişim Tarihi: 20.10.2023)
[2061] Gös. Yer.
[2062] Ian Wood, "A Strategic Assesstment of NATO's Smart Defence and its Implications for Canada", *Studia Diplomatica*, Cilt 67, Sayı 3, 2014, s. 9-10

Hlatki, Akıllı Savunma'nın üç temel amacı bulunduğunu belirtmektedir.[2063] İlk olarak, ulusal savunmada önceliklerin NATO ile uyumlu hale getirilmesi hedeflenmektedir. İkinci olarak, kapasite geliştirmede uzmanlaşmaya gidilmesi ve uzmanlaşma ile üye ülkelerin savunma maliyetlerinde tasarruf sağlanması amaçlanmaktadır. Son olarak, savunma yeteneklerinin geliştirilmesinde daha fazla iş birliği öngörülmüştür.[2064] Küresel tehditlerin giderek arttığı bir konjonktürde Akıllı Savunma, Şikago Zirvesi'nde İttifak'ın resmi olarak savunma stratejilerinden biri haline gelmiştir.[2065] NATO Genel Sekreter yardımcısı büyükelçi Alexander Vershbow'a göre NATO, Lizbon ve Şikago Zirveleri ile yeni bir döneme geçişi başlatmıştır.[2066] Bilişim teknolojilerinden ilham alınarak NATO 3.0 olarak değerlendirilen bu yeni NATO dönüşüm süreci, daha gelişkin yetenekleri ve küresel iş birliğini öne çıkarmaktadır.[2067]

3.4.9 Galler Zirvesi (2014)

İttifak'ın savunma yeteneklerinin geliştirildiği, Kolektif Savunma ilkesinin vurgulandığı ve yeni konu başlıklarının ele alındığı 2014 Galler Zirvesi'nde[2068] öncelikle İttifak'ın 2010 Stratejik Konseptinde de belirtilen üç temel görevi olarak; kolektif savunma, kriz yönetimi ve iş birlikçi güvenlik teyit edilmiştir.[2069] Bu Zirve'de savunma yeteneklerinin geliştirilmesi adına NATO Hazırlık Eylem Planı (NATO Readiness Action Plan-NRAP) onaylanmıştır.[2070] Hazırlık Eylem Planı, NATO sınırları ve ötesinde, güvenlik ortamında meydana gelen değişikliklere yanıt verebilmek için gerekli, kapsamlı ve tutarlı önlemler paketini içermiştir.[2071]

[2063] Stefanie Von Hlatki, "Burden Sharing and Collective Penny Pinching within NATO: The Implementation of Smart Defence", *Studia Diplomatica*, Cilt 67, Sayı 3, 2014, s. 35
[2064] Gös. Yer.
[2065] Arif Bağbaşlıoğlu, "Güncelliğini Yitirmeyen Bir Sorun Olarak Yük Paylaşımına Yeni Bir Çözüm Arayışı: Akıllı Savunma ve NATO", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 10, Sayı 19, 2016, s. 217
[2066] NATO, "NATO 3.0-A 21st Century Alliance", https://www.nato.int/cps/en/natolive/news_91178.htm (Erişim Tarihi: 24.11.2023)
[2067] Gös. Yer.
[2068] NATO, "Allied Leaders Pledge to Reverse Defence Cuts, Reaffirm Transatlantic Bond", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_112461.htm? (Erişim Tarihi: 25.10.2024)
[2069] NATO, "Wales Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm (Erişim Tarihi: 23.10.2023)
[2070] Gös. Yer.
[2071] Gös. Yer.

Bu plan NATO tarafından başta Rusya olmak üzere, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'dan kaynaklanan tehdit ve risklere karşı bir cevap niteliği taşımış[2072], Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sonrasında ortaya çıkan yeni güvenlik ortamında, bu plan aracılığıyla NATO toplu savunmasının güçlendirilmesi amaçlanmıştır.[2073] Zirve Bildirisi'nde, planın NATO'nun kolektif savunma ve kriz yönetimi görevlerini güçlendirmesine yardımcı olacağı, bu doğrultuda NATO Mukabele Gücü'nün yeteneklerinin geliştirileceği açıklanmıştır.[2074] Şikago Zirvesi'nde kararlaştırılan Bağlantılı Kuvvetler Girişimi (The Connected Forces Initative-CFI)'nin Hazırlık Eylem Planı'nın eğitim ve tatbikat unsurlarının tutarlılığını sağlamada etkili bir enstrüman olacağı NATO'nun beklentisini oluşturmuştur.[2075]

Zirve'de yeni bir müttefik ortak gücü olan; Çok Yüksek Hazırlıklı Müşterek Görev Gücü (Very High Readiness Joint Task Force-VJTF) oluşturulması kararı alınmıştır.[2076] Bu kuvvetin; hava, deniz ve özel harekât kuvvetlerinden oluşan bir kara bileşenini içermesi öngörülmüştür.[2077] NATO Mukabele Gücü'nün geliştirilmesi düşüncesiyle oluşturulmuş olduğu ifade edilen VJTF'nin yapılacak tatbikatlarla test edileceği belirtilmiştir.[2078] Bu doğrultuda Bağbaşlıoğlu'nun da belirttiği gibi, Hazırlık Eylem Planı, Mukabele Gücü, Çok Yüksek Hazırlıklı Müşterek Görev Gücü tedbirleri, NATO'nun kriz yönetiminin birer parçasını oluşturmuştur.[2079]

Zirve Bildirisi'nde, hibrit savaş tehditlerinin getirdiği özel zorluklar karşısında NATO'nun, askeri, paramiliter ve sivil önlemleri içeren bir yaklaşım geliştirmeyi hedefi doğrultusunda Letonya'da NATO Stratejik İletişim Mükemmeliyet Merkezi kurulması kararı alındığı açıklanmıştır.[2080] Akıllı Savunma kapsamında da, üye ülkelerin savunma bütçelerinin azaltılması eğiliminin tersine çevrilmesi gerektiği

---

[2072] Gös. Yer.
[2073] Gös. Yer.
[2074] Gös. Yer.
[2075] NATO, "Wales Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm (Erişim Tarihi: 23.10.2023)
[2076] Gös. Yer.
[2077] Gös. Yer.
[2078] Gös. Yer.
[2079] Arif Bağbaşlıoğlu, "NATO'nun Dönüşümü Sürecinde Yük Paylaşımı Sorunu", s. 194
[2080] NATO, "Wales Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm (Erişim Tarihi: 23.10.2023)

konusunda karar alınmıştır.[2081] Nitekim Zirve Bildirisi'nde, NATO'ya göre genel güvenlik ve savunmanın, bunlara ne kadar harcandığı ile ilişkili olduğu belirtilirken, Müttefiklerin GSYİH'nin %2'sini savunmaya harcamalarının beklendiği ifade edilmiştir.[2082] Bildiride Kırım'ın işgali ve Rusya'nın izlediği politikalar, Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliğine karşı büyük bir tehdit olarak değerlendirilmiştir.[2083] Rusya'nın bu politikalarının, yirmi yıldır sürmekte olan, NATO-Rusya Konseyi de dahil olmak üzere, taraflar arasındaki ortaklığı zedelediği ifade edilmiş[2084], bağımsız ve istikrarlı bir Ukrayna'nın Avrupa Atlantik güvenliğinde anahtar bir rolü olduğu belirtilmiştir.[2085]

Bu Zirve'de iş birliği yoluyla güvenlik kapsamında Çerçeve Uluslar Konsepti (Framework Nations Concept-FNC) adı verilen yeni bir mekanizma oluşturulmuştur.[2086] Üye devletler arasındaki siyasi ve askeri eksiklikleri saptayarak müttefik ülkelerin kapasite ve yeteneklerinin bütünleştirilmesini hedefleyen ve Akıllı Savunmayı destekleyen bu mekanizma; kolektif savunma, kriz yönetimi için seferberlik kapasitesi ve iş birliğine dayalı güvenlik ortaklığı olmak üzere üç öğeyi içermiştir.[2087] Kramer'e göre, bu hedefler doğrultusunda atılacak adımların, NATO'nun üç temel görevi olan kolektif savunma, kriz yönetimi ve iş birliği yoluyla güvenliğe katkı sağlayacağı beklenmiştir.[2088]

Bu mekanizmanın arkasında yatan düşüncenin, NATO'nun Soğuk Savaş dönemindeki ilk Stratejik Konseptinde yer alan bölgesel uzmanlaşmaya dayandığı

[2081] Gös. Yer.
[2082] Gös. Yer.
[2083] Gös. Yer.
[2084] NATO, "Wales Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm (Erişim Tarihi: 23.10.2023)
[2085] Gös. Yer.
[2086] Gös. Yer.
[2087] Franklin D. Kramer, "NATO's Framework Nations: Capabilities for an Unpredictable World", https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2014/04/NATOs_Framework_Nations.pdf (Erişim Tarihi: 26.10.2024), s. 1
[2088] Franklin D. Kramer, "NATO's Framework Nations: Capabilities for an Unpredictable World", https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2014/04/NATOs_Framework_Nations.pdf (Erişim Tarihi: 26.10.2024), s. 2

söylenebilir.[2089] Bu kapsamda isteyen NATO ülkeleri yeteneklerini geliştirmek için bir ülke koordinasyonu altında bir araya gelebilecektir.[2090] Bu doğrultuda Almanya, İngiltere ve İtalya öncülüğünde ortak projeler yürürlüğe konmuştur.[2091] Yeni mekanizmanın en önemli özelliklerinden birini, İttifak üyesi olmayan devletlere de açık olması oluşturmuştur.[2092]

Yine Galler Zirvesi'nde ilk defa IŞİD terör örgütü ile mücadele ele alınmıştır.[2093] Zirve Bildirisi'nde IŞİD'in Irak ve Suriye halkı başta olmak üzere, daha geniş anlamda bölge üzerinde ciddi bir tehdit unsuru olduğu ifade edilmiştir.[2094] Esad rejiminin IŞİD'in ortaya çıkıp yayılmasına katkıda bulunduğu belirtilirken[2095], IŞİD terör örgütü ulus ötesi bir tehdit olarak nitelendirilmiştir.[2096] NATO, Zirve Bildirisi'nin Otuz Dokuzuncu Maddesi'nde, Afrika'nın Sahel bölgesindeki insan, silah ve uyuşturucu trafiğinin hem bu bölgeyi hem de İttifak'ın güvenliğini tehdit ettiğinin altı çizilmiş, bu doğrultuda Afrika Birliği ve AB ile geliştirilmiş stratejiler oluşturulacağı ifade edilmiştir.[2097]

Bildiride belirtildiği üzere, Caydırıcılık NATO stratejisinin temel öğelerinden biri olarak kalmaya devam ederken[2098], NATO bu bildiride de dünyada nükleer silahlar var olduğu sürece kendisinin de nükleer silahlara sahip olacağını teyit etmiştir. Özellikle de ABD'nin sahip olduğu nükleer silahların, İttifak'ın

---

[2089] Sean Monaghan-Ed Arnold, "Indispensable: NATO's Framework Nations Concept Beyond Madrid", https://www.csis.org/analysis/indispensable-natos-framework-nations-concept-beyond-madrid (Erişim Tarihi: 06.11.2024)
[2090] Franklin D. Kramer, "NATO's Framework Nations: Capabilities for an Unpredictable World", https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2014/04/NATOs_Framework_Nations.pdf (Erişim Tarihi: 26.10.2024), s. 1
[2091] Sean Monaghan-Ed Arnold, "Indispensable: NATO's Framework Nations Concept Beyond Madrid", https://www.csis.org/analysis/indispensable-natos-framework-nations-concept-beyond-madrid (Erişim Tarihi: 06.11.2024)
[2092] Rainer L. Glatz-Martin Zapfe, "NATO's Framework Nations Concept", Ed. Christian Nünlist, *CSS Analyses in Security Policy*, Sayı 218, 2017, s. 1
[2093] NATO, "Wales Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm (Erişim Tarihi: 23.10.2023)
[2094] NATO, "Wales Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm (Erişim Tarihi: 23.10.2023)
[2095] Gös. Yer.
[2096] Gös. Yer.
[2097] Gös. Yer.
[2098] Gös. Yer.

güvenliğinin temel garantilerinden biri olduğu ifade edilmiştir.[2099] Silahların kontrolünün, silahsızlanma ve silahların yayılmasının önlenmesinin İttifak'ın güvenlik hedeflerinde önemli bir rol oynamaya devam edeceği, NATO'nun bu doğrultuda Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Antlaşması (Intermadiate Range Nuclear Forces-INF) da dahil olmak üzere, silahsızlanma ve silahların yayılmasını önleme taahhütlerinin yerine getirilmesini son derece önemli gördüğü de bildiride belirtilmiştir.[2100]

Zirve Bildirisinin Yetmiş İki ve Yetmiş Üçüncü Maddeleri, siber güvenlik konusuna atıfla, gelecekte artması beklenen siber tehditlere karşı yeni bir Gelişmiş Siber Savunma Politikası'nı onaylamıştır.[2101] Yüz Onuncu Madde bir önceki Zirve Bildirisi'nde olduğu gibi sağlık riskleri, iklim değişikliği, su kıtlığı ve artan enerji ihtiyacını vurgulayarak bu yeni güvenlik konularının NATO plan ve operasyonlarını önemli ölçüde etkileyeceğini belirtmiştir.[2102] Galler Zirve Bildirisi'nde ayrıca terörizm, İttifak güvenliğine doğrudan bir tehdit olarak tanımlanmış, NATO'nun uluslararası hukuka ve BM Şartı'na uygun olarak terörle mücadele konusunda kararlılığı teyit edilmiştir.[2103]

3.4.10 Varşova Zirvesi (2016)

NATO'nun 2016 Varşova Zirvesi, Rusya ile ilişkilere geniş bir yer ayrılan, Hazırlık Eylem Planı, IŞİD ile mücadele, savunma ve caydırıcılık, füze savunma sistemi başta olmak üzere çok sayıda konuya odaklanan bir Zirve olmuştur.[2104] Zirve Bildirisi'nin Dört, Beş ve Altıncı Maddeleri, 2014 Galler Zirvesi'nden bu yana güvenlik alanında yaşanan gelişmelere dikkat çekerek, NATO'nun savunma ve caydırıcılığının güçlendirilmesi üzerinde dururken, NATO'nun giderek çeşitlenen, öngörülemeyen, beklenmedik ve zorlu bir güvenlik ortamında, kendi nüfusunu ve

---

[2099] Gös. Yer.
[2100] Gös. Yer.
[2101] Gös. Yer.
[2102] NATO, "Wales Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm (Erişim Tarihi: 23.10.2023)
[2103] Gös. Yer.
[2104] NATO, "Warsaw Summit Key Decisions", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_02/20170206_1702-factsheet-warsaw-summit-key-en.pdf (Erişim Tarihi: 26.10.2024), s. 1-2

sınırları dışındaki projelerinin istikrarını sürdürecek daha fazla önlem aldığı belirtilmiştir.[2105]

NATO'nun yakın çevresi ve sınırları dışında bir istikrarsızlık ve güvensizlik ortamının bulunduğunun belirtildiği Zirve Bildirisi'nin beşinci maddesi, NATO sınırları yakınında ve dışındaki güvenlik sorunlarına dikkat çekerek, çeşitlenmekte olan zorluk ve tehditlerin doğudan ve güneyden, devletlerden ve devlet dışı aktörlerden geldiğini belirtmiştir.[2106] Bu yeni tehditler arasında siber saldırılar, terörizm ve hibrit tehditler belirtilerek, özellikle genişleyen terörizmin, İttifaka, müttefik ülke vatandaşlarına ve uluslararası istikrara doğrudan bir tehdit olduğu vurgulanmıştır.[2107] Bu doğrultuda NATO'ya göre terörizmin sınırları, ülkesi ve dini yoktur.[2108]

Zirve Bildirisi'nin Onuncu Maddesi'nde NATO, Kırım'ın 2014 yılındaki ilhakı sebebiyle Rusya'yı "bu hukuk dışı işgalden dönmeye, egemen bir devletin sınırlarındaki işgaline son vermeye" çağırmıştır.[2109] Bu işgalin, NATO'nun Baltık ve Karadeniz bölgesini de doğrudan ilgilendirdiğinin belirtildiği bildiride, "Rusya'nın askeri müdahalesi", "Suriye'deki rejime desteği" ve "Karadeniz'deki askeri varlığını Doğu Akdeniz üzerindeki kullanımının" İttifak güvenliği için daha fazla risk doğurduğu ifade edilmiştir.[2110] Bu doğrultuda NATO'nun değişen bu güvenlik çevresine caydırıcılık ve savunmasını güçlendirerek karşılık vereceği belirtilmiştir.[2111] NATO Rusya'ya karşı bir tehdit oluşturmadığını belirtirken, buna karşın İttifak'ın temel ilkelerinden ödün vermeyeceğini teyit etmiştir.[2112] Bu doğrultuda İttifak'ın, Baltık Denizi bölgesinde yer alan ülkelerden İsveç ve

[2105] NATO, "Warsaw Summit Communique", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm (Erişim Tarihi: 24.10.2023)
[2106] Gös. Yer.
[2107] NATO, "Warsaw Summit Communique", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm (Erişim Tarihi: 24.10.2023)
[2108] Gös. Yer.
[2109] Gös. Yer.
[2110] Gös. Yer.
[2111] Gös. Yer.
[2112] Gös. Yer.

Finlandiya ile olan ortaklık ilişkisini 2014 yılından beri geliştirdiği belirtilerek[2113], Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan ve Moldova'nın toprak bütünlüğüne destek tekrar edilmiştir.[2114]

Bu dönemde NATO Mukabele Gücü üç katına çıkarılırken, birkaç gün içerisinde operasyonel göreve hazır hale getirilebilecek Çok Yüksek Hazırlıklı Müşterek Görev Gücü (Very High Readiness Joint Task Force-VJTF) oluşturulmuştur. Mukabele Gücü 40.000[2115], Çok Yüksek Hazırlıklı Müşterek Görev Gücü ise 5.000[2116] kişiden oluşmaktadır. Broeks'e göre bu gelişme, NATO'nun Soğuk Savaş'ın bitiminden itibaren savunma ve caydırıcılığa dönük en büyük takviye hamlesidir.[2117] Zirve Bildirisi'nin Otuz Dördüncü Maddesi'nde, NATO ülkelerinin savunma harcamalarının, 2016 yılında, 2009 yılından bu yana ilk kez artmış olduğu belirtilmiştir.[2118]

Zirve Bildirisi'nde IŞİD ile mücadeleye özel bir yer ayrıldığı görülür. Bu doğrultuda IŞİD'in Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinin yanı sıra İttifak ülkeleri için de ciddi bir tehdit olduğu belirtilmiştir. Buna göre NATO tarafından, Havadaki Erken Uyarı ve Kontrol Gücü (AWACS) uçakları vasıtasıyla IŞID ile mücadelede etkinlik sağlamayı hedeflemek amacıyla, NATO Havadaki Erken Uyarı ve Kontrol Gücü'nün 2023 yılına dek modernize edilmesi ve çalışma alanının genişletilmesine karar verilmiştir.[2119]

Bildiride, NATO deniz gücünün İttifak'ın temel yeteneklerinden biri olduğu ifade edilerek, bu gücün geliştirileceği ve NATO Mukabele Gücü ile uyumlu hale

---

[2113] Gös. Yer.
[2114] Gös. Yer.
[2115] Jan Broeks, "The Necessary Adaptation of NATO's Military İnstrument of Power", *NATO Defence College*, 2019, s. 2
[2116] NATO, "NATO Response Force (NRF)", https://lc.nato.int/operations/nato-response-force#:~:text=The%20Very%20High%20Readiness%20Joint%20Task%20Force%20(VJTF)&text=Some%20elements%20are%20ready%20to,potential%20deterrent%20to%20further%20escalation. (Erişim Tarihi: 26.10.2024)
[2117] Jan Broeks, "The Necessary Adaptation of NATO's Military İnstrument of Power", *NATO Defence College*, 2019, s. 2
[2118] NATO, "Warsaw Summit Communique", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm (Erişim Tarihi: 24.10.2023)
[2119] Gös. Yer.

getirileceği belirtilmiştir.[2120] Balistik füze saldırılarına karşı Malatya Kürecik'te erken uyarı sistemi kurulacağı açıklanmıştır.[2121] Varşova Zirve Bildirisi'nin Yetmişinci Maddesi'nde Siber Uzay, NATO'nun kendisini hava, kara ve denizde savunması kadar önemli bir operasyon alanı olarak kabul edilmiştir.[2122] Buna göre siber savunma, NATO'nun kapsamlı caydırıcılık ve savunmasını destekleyecek, İttifak operasyonları ve görevlerine dahil edilecektir.[2123] Hibrit Savaş konusunda NATO'nun AB ile koordineli çalışmasına karar verilmiş, İttifak içerisindeki üye devletler ile NATO'nun Hibrit Savaş konusunda birlikte hareket etmeleri öngörülmüştür.[2124]

3.4.11 Brüksel Zirvesi (2018)

Çeşitlenen tehdit ve zorluklara vurgu yapılan, yük paylaşımından Yeni Güney Paketine, siber tehditlerden enerji güvenliğine dek uzanan çok çeşitli konuların ele alındığı 2018 Brüksel Zirvesi'nin Sonuç Bildirisi'nde, NATO'nun değişken ve beklenmedik güvenlik ortamında tehdit unsuru olarak, bir önceki Zirve ile aynı olacak şekilde, devlet ve devlet dışı aktörlerden gelebilecek terör, siber saldırı ve hibrit tehditler sayılmıştır.[2125] Buna göre, kitle imha silahları ve füze teknolojisinde yaşanan gelişmelerin İttifak güvenliğini tehdit etmeye devam ettiğine dikkat çekilmiştir.[2126]

Bildiride, özellikle Rusya'nın "agresif politikalarının" hem NATO hem de "kural temelli" uluslararası düzene karşı bir tehdit olduğu belirtilmiştir.[2127] Galler ve Varşova Zirveleri'nde alınan kararlardan hareketle, caydırıcılık ve savunma

---

[2120] Gös. Yer.
[2121] Gös. Yer.
[2122] Gös. Yer.
[2123] Gös. Yer.
[2124] NATO, "Warsaw Summit Communique", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm (Erişim Tarihi: 24.10.2023)
[2125] NATO, "Brussels Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180713_180711-summit-declaration-eng.pdf (Erişim Tarihi: 26.10.2024)
[2126] NATO, "Brussels Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180713_180711-summit-declaration-eng.pdf (Erişim Tarihi: 26.10.2024), s. 1
[2127] Gös. Yer.

konusunda genişleyen güvenlik çevresine yönelik olarak, bu Zirvede İttifak'ın Doğu kanadının güçlendirilmesi kararı alınmıştır.[2128] Bu doğrultuda tabur büyüklüğünde, çok uluslu ve savaşa hazır askeri birimin Estonya, Letonya, Litvanya ve Polonya'da hazır bulunması kararlaştırılmış[2129], pratik iş birliğini öngören İttifak'ın Yeni Güney Paketi onaylanmıştır.[2130] Buna göre; Güney'den çıkabilecek olası krizleri öngörmek ve bunlara karşı yanıt verme yeteneği oluşturarak NATO'nun bölgesel ortaklıklar yoluyla yeteneklerini artırması hedeflenmiştir.[2131]

Bildiride, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın terörizmi beslediği belirtilerek, bu bölgelerin düzensiz göç ve insan trafiğine neden olduğu ifade edilmiştir.[2132] "*Tüm biçimleriyle ve görünümüyle Terörizm, halklarımızı güvenliğine, uluslararası istikrar ve daha genel olarak refaha karşı direkt bir tehdit oluşturmaya devam etmektedir"*[2133] denilerek, *"Farkındalık, analiz, hazırlık, yetenek, kapasite geliştirme, ortaklıklar da dahil olmak üzere, NATO'nun, uluslararası toplumun terörle mücadelesindeki genişletilmiş rolünü taahhüt ediyoruz."*[2134] ifadesi kullanılmıştır.

NATO geleneksel türden olmayan bir güvenlik problemi olarak, siber saldırılara karşı çeşitli faaliyetler yürüterek yeni birimler oluşturmaktadır. Bu doğrultuda atılan ilk adım, Siber Uzay Operasyonları Merkezi (Cyberspace Operations Centre-CyOC)'nin kurulmasıdır.[2135] Siber saldırıların da içinde yer aldığı

[2128] NATO, "Brussels Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180713_180711-summit-declaration-eng.pdf (Erişim Tarihi: 26.10.2024), s. 2
[2129] NATO, "Brussels Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180713_180711-summit-declaration-eng.pdf (Erişim Tarihi: 26.10.2024), s. 8
[2130] Gös. Yer.
[2131] NATO, "Brussels Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180713_180711-summit-declaration-eng.pdf (Erişim Tarihi: 26.10.2024), s. 8
[2132] NATO, "Brussels Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180713_180711-summit-declaration-eng.pdf (Erişim Tarihi: 26.10.2024), s. 1
[2133] NATO, "Brussels Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180713_180711-summit-declaration-eng.pdf (Erişim Tarihi: 26.10.2024), s. 4
[2134] Gös. Yer.
[2135] Steven Keil-Sophie Arts, "NATO After the Brussels Summit: Bruised or Emboldened?", *German Marshall Fund of The United States*, Sayı 31, 2018, s. 3

Hibrit tehditlerle mücadele kapsamında oluşturulan; Hibrite Karşı Destek Ekipleri (Counter Hybrid Support Teams) ise NATO'nun üye ülkeleri etkileyen hibrit tehditlere karşı geliştirdiği birimlerden bir diğeridir.[2136]

Zirve Bildirisi'nde NATO'nun nükleer kapasitesinin barışı korumak amaçlı olduğu ifade edilerek[2137], İttifak'ın nükleer yönünün altı çizilmiştir.[2138] NATO'ya göre füze savunması nükleer silahların caydırıcılığı konusunda önemli bir işleve sahiptir.[2139] Bu doğrultuda 2010 Lizbon Zirvesi'nde oluşturulan Füze Savunma Sistemi'nin (Ballistic Missile Defence) geliştirilmesi kararı alınmıştır.[2140] Bildiride NATO Füze Savunma Sistemi'nin Rusya'yı hedef almadığı, bu sistemin Avrupa Atlantik bölgesi dışından gelebilecek potansiyel tehditlere karşı geliştirilmiş olduğu, örneğin Suriye'nin kısa menzilli balistik füzelere sahip bir ülke olarak, NATO sınırlarına son derece yakın olduğu belirtilmiştir.[2141] Yine, NATO ortaklıklarının İttifak'ın çalışmalarında önemli bir yer teşkil ettiği, BM başta olmak üzere, AGİT, AB, Afrika Birliği gibi örgütlerin geniş bir iş birlikçi güvenlik ağına katkı sundukları belirtilmiştir.[2142]

Bildiride, Akdeniz Diyaloğu kapsamında Ürdün ve Tunus ile olan ilişkilere değinilerek, bu ülkelerle siber savunma, sivil hazırlıklar, kriz yönetimi gibi alanlarda

---

[2136] NATO, "Brussels Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180713_180711-summit-declaration-eng.pdf (Erişim Tarihi: 26.10.2024), s. 8
[2137] NATO, "Brussels Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180713_180711-summit-declaration-eng.pdf (Erişim Tarihi: 26.10.2024), s. 12
[2138] NATO, "Brussels Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180713_180711-summit-declaration-eng.pdf (Erişim Tarihi: 26.10.2024), s. 10
[2139] NATO, "Brussels Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180713_180711-summit-declaration-eng.pdf (Erişim Tarihi: 26.10.2024), s. 11
[2140] Gös. Yer.
[2141] NATO, "Brussels Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180713_180711-summit-declaration-eng.pdf (Erişim Tarihi: 26.10.2024), s. 14
[2142] NATO, "Brussels Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180713_180711-summit-declaration-eng.pdf (Erişim Tarihi: 26.10.2024), s. 15

ilişkilerin geliştirileceği belirtilmiştir.[2143] Bu doğrultuda Savunma ve Güvenlik Kapasitesi Geliştirme Programı (Defence and Related Security Capacity Building-DCB) kabul edilmiştir.[2144] Bu program paketinin eğitim ve öğretim faaliyetleri kapsamında NATO standartlarında uzmanlık paylaşımı sağlamasının hedeflendiği belirtilmiştir. 2018 Brüksel Zirvesi'nde, üye ülkelerin savunma harcamalarını eşitlemesinin ve yük paylaşımı konusundaki adil dağılımın, İttifak'ın Kurucu Antlaşmasındaki 3. ve 5. Maddelerde yer alan taahhütleri yerine getirme konusundaki yeteneklerini geliştireceği ifade edilmiştir.[2145]

Zirve Bildirisi'nde enerji güvenliği konusunda da bu konunun kolektif yanı vurgulanarak, İttifak'ın enerji kaynak çeşitliliği arayışına devam edeceği, NATO'nun kritik altyapıların korunması konusunda ulusal yönetimleri desteklemeye devam edeceği belirtilmiştir.[2146]

3.4.12 Londra Zirvesi (2019)

NATO'nun 2019 Londra Zirvesi, İttifak'ın kuruluşunun yetmişinci yılına denk gelmiştir.[2147] Tüm formlarıyla "Terörizm", "Rusya'nın agresif politikaları", "devlet dışı aktörlerden gelecek tehditler", "siber saldırılar" ve "hibrit tehditler", İttifak'ın karşılaştığı başlıca tehditler olarak tanımlanmıştır.[2148] Londra Zirve Bildirisi'nde, NATO sınırları dışında istikrarsızlık yaratan bu unsurların düzensiz göçlere sebep olduğu, bir savunma İttifakı olan NATO'nun bu doğrultuda askeri yeteneklerini, stratejilerini ve planlarını 360 derecelik bir yaklaşımla uyarladığı, hava

---

[2143] NATO, "Brussels Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180713_180711-summit-declaration-eng.pdf (Erişim Tarihi: 26.10.2024), s. 16-17
[2144] NATO, "Brussels Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180713_180711-summit-declaration-eng.pdf (Erişim Tarihi: 26.10.2024), s. 16
[2145] NATO, "Brussels Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180713_180711-summit-declaration-eng.pdf (Erişim Tarihi: 26.10.2024), s. 2
[2146] NATO, "Brussels Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180713_180711-summit-declaration-eng.pdf (Erişim Tarihi: 26.10.2024), s. 22
[2147] Levent Yiğittepe, *NATO Güvenlik Politikaları ve Stratejileri*, s. 107
[2148] NATO, "London Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm?selectedLocale=en (Erişim Tarihi: 18.12.2023)

ve deniz güvenliğini sağlamak için bu yöndeki faaliyetlerini artıracağı, nükleer, konvansiyonel silahlar ve füze savunması konularında caydırıcılık ve savunmasını artırmayı planladığı değerlendirilmiştir.[2149] Uzay, NATO'nun yeni ilgi alanlarından biridir.[2150] Zirve öncesindeki açıklamasında NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, uzayı İttifak'ın yeni operasyon alanı olarak tanımlamıştır.[2151]

Zirve Bildirisi'nde BM ve AB ile olan iş birliği vurgulanırken, NATO'nun Açık Kapı Politikasına bağlılık belirtilmiş ve bu politikanın güvenliğe yaptığı katkının altı çizilmiştir.[2152] Bu doğrultuda Kuzey Makedonya'nın yakında İttifak'ın yeni üyesi olacağı ifade edilmiştir.[2153]

NATO'nun 5G de dahil olmak üzere, İttifak'ın tüm iletişim sistemlerinin güvenliğini sağlama konusundaki kararlılığını belirttiği bu Zirve'de Çin ilk kez stratejik bir zorluk olarak tanımlanmış[2154], Çin'in artan etkisinin İttifak için ortak bir şekilde ele alınması gereken fırsatlar ve zorlukları beraberinde getirdiği belirtilmiştir.[2155] Yük paylaşımı konusunda da, savunma yatırımlarına dönük %2 ve %20 hedeflerinin tekrar edildiği görülen bu Zirvede son olarak da NATO'nun siyasi yanının güçlendirilmesine yönelik çağrı yapılmıştır.[2156] Yiğittepe'ye göre, Londra Zirvesi'nde alınan kararlara yakından bakıldığı zaman, müttefik ülkelerin güvenliği kendi sınırları dışından başlatarak ele aldığı ve özellikle İttifakı etkileyen bölgelere yoğunlaştığı görülmektedir.[2157]

[2149] Gös. Yer.
[2150] Gös. Yer.
[2151] Billy Perrigo, "What to Know About the 2019 London Summit", https://time.com/5741250/nato-summit-2019/ (Erişim Tarihi: 18.12.2023)
[2152] NATO, "London Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm?selectedLocale=en (Erişim Tarihi: 18.12.2023)
[2153] Gös. Yer.
[2154] Gös. Yer.
[2155] Gös. Yer.
[2156] Gös. Yer.
[2157] Levent Yiğittepe, *NATO Güvenlik Politikaları ve Stratejileri*, s. 108-109

3.4.13 Brüksel Zirvesi (2021)

NATO'nun 2021 Brüksel Zirvesi[2158], İttifak'ın NATO 2030 Reform Belgesi[2159] doğrultusunda kendisine bir dizi hedef belirlediği, İttifakı politik bir istişare forumu olarak güçlendirme isteğini belirttiği ve bunun yanı sıra modern teknikler ve yetenekler aracılığıyla kolektif savunmayı güçlendirmeyi hedeflediği bir zirve olmuştur.[2160] İttifak ayrıca, 2021 Brüksel Zirve Bildirisi'nde iklim değişikliğinin sonuçlarını değerlendirmeyi ve NATO'nun yeni stratejik kavramını geliştirmeyi kabul etmiştir.[2161]

Brüksel Zirvesi'nin sonuç bildirisinin Üçüncü Maddesi'nde, İttifak'ın çeşitlenen tehditlerle karşı karşıya olduğu ifade edilerek, Rusya'nın agresif politikalar izlediği, bunun da doğrudan bir tehdit olduğu belirtilmiştir.[2162] Terör, Zirve Bildirisi'nde yine bir tehdit olarak tanımlanırken, devlet ve devlet dışı aktörlerden kaynaklanan terörün kural temelli uluslararası düzene ve demokratik dünyaya zarar verdiği ifade edilmiştir.[2163] Üçüncü Maddede NATO sınırları dışındaki istikrarsızlığın düzensiz göç ve insan trafiğine yol açtığı belirtilirken, aynı maddede Çin'in uluslararası politikada artan etkisi de İttifak için ele alınması gereken bir konu olarak değerlendirilmiştir.[2164]

Bildiri'nin Dördüncü Maddesi Covid-19 Pandemisinin üye ülkeler üzerindeki etkisini ifade ederek, NATO'nun pandemi ile mücadelenin en başında tıbbi malzeme yardımının geldiği, sivil faaliyetleri desteklediğini belirtmektedir.[2165] Zirve Bildirisi'nde, değişen güvenlik ortamına karşı İttifak'ın adaptasyonunun betimlendiği

---

[2158] NATO, "Brussels Summit Communique", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm (Erişim Tarihi: 26.10.2023)
[2159] NATO, "NATO 2030: United for a New Era", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-reflection-group-final-report-uni.pdf (Erişim Tarihi: 27.10.2024)
[2160] NATO, "On the Agenda", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_184633.htm (Erişim Tarihi: 27.10.2024)
[2161] NATO, "Brussels Summit Communique", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm (Erişim Tarihi: 26.10.2023)
[2162] Gös. Yer.
[2163] Gös. Yer.
[2164] Gös. Yer.
[2165] Gös. Yer.

Beşinci Madde'de: *"Tarihi boyunca NATO, değişen güvenlik ortamına sürekli adapte olmuştur"*[2166] denilmiştir. Bu anlayışın, aynı zamanda NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg'in 2019 yılında yaptığı bir konuşmada kullandığı, "*Dünya değiştikçe NATO değişmeye devam edecek*"[2167] ve 2021 Brüksel Zirvesi'nin hemen öncesinde yaptığı bir konuşmada kullandığı "*Güvenlik ortamımız her zamankinden daha karmaşık*"[2168] sözleriyle de örtüştüğü söylenebilir.

2021 Brüksel Zirve Bildirisi NATO'nun 2030 Ajandası'na geniş bir yer ayırmıştır.[2169] NATO 2030, İttifak'ın küresel rekabetin gittikçe artmakta olduğu bir dönemde, güçlü ve hazır bir şekilde hareket edeceği yol haritasını ifade eden bir metindir.[2170] Tam adı "NATO 2030: Yeni Bir Çağ İçin Birliktelik" olan rapor, Gotkowska'ya göre NATO'nun sadece Rusya'yı bir tehdit olarak almadığı, bunun yanı sıra Çin kaynaklı zorluklara karşı da birtakım tedbirlerin alınmasının zorunlu olduğunun NATO tarafından belirtildiği[2171], bu açıdan da NATO'nun yine "tarihsel bir dönüm noktası" olarak belirtilebilecek bir dönemde yayınlanmış bir rapordur.[2172] Raporda, NATO'nun daha büyük bir rol alma isteği ile bu doğrultuda yeni ortaya çıkmakta olan teknolojilere yatırımdan iklim değişikliği ile mücadeleye dek daha aktif bir politika izlemeyi hedeflediği görülmektedir.[2173] Bu doğrultuda Geoana'nın da belirttiği gibi, NATO'nun 2030 Ajandasının, Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri de dahil olmak üzere, genişletilmiş bir iş birliği yaratmayı amaçladığı[2174] söylenebilir.

[2166] Gös. Yer.
[2167] NATO, "Secretary General: as the World changes, NATO will continue to change", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_171581.htm (Erişim Tarihi: 26.10.2023)
[2168] NATO, "NATO 2030: A Transatlantic Agenda For The Future", https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_184636.htm (Erişim Tarihi: 26.10.2023)
[2169] NATO, "On the Agenda", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_184633.htm (Erişim Tarihi: 27.10.2024)
[2170] NATO, "NATO 2030", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/6/pdf/2106-factsheet-nato2030-en.pdf (Erişim Tarihi: 27.10.2024)
[2171] Justyna Gotkowska, "NATO 2030: Towards a New Strategy", https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2021-06-23/nato-2030-towards-a-new-strategy (Erişim Tarihi: 26.10.2023)
[2172] Gös. Yer.
[2173] Gös. Yer.
[2174] Mircea Geoana, "NATO 2030: Keeping us Safe in a More Competitive World", *Turkish Policy Quarterly*, Cilt 20, Sayı 2, 2021, s. 15

2021 Brüksel Zirve Bildirisi'nde NATO'nun operasyonları, görevleri ve faaliyetleri ile uluslararası güvenliğe katkı sunan öncü bir aktör olduğunun altı çizilerek, İttifak'ın Irak'ın IŞİD ile mücadelesine katkısı ifade edilmiştir.[2175] NATO'nun yeni bir askeri strateji konusunda adımlar attığı, bunlardan ilki olan caydırıcılık ve savunma konseptinin çok yönlü tehditlere karşı tutarlı bir çerçeve için geliştirilmiş olduğunun, savaş konseptinin ise belirleyici askeri üstünlüğünü korumak için uzun vadeli bir vizyon geliştirdiğinin belirtildiği Bildiride, NATO Entegre Hava ve Füze Savunması (NATO Integrated Air and Missile Defence-IAMD) caydırıcılık ve savunmaya katkı sunan, barış zamanı, kriz dönemi ve çatışma sırasında kullanılan önemli bir misyon olarak ifade edilmiştir.[2176]

NATO Brüksel Zirvesi'nde alınan karar uyarınca, Konsey'in bu yönde alacağı bir karar doğrultusunda, Hibrit tehditlerin artık İttifak Antlaşması'nın Beşinci Maddesi doğrultusunda değerlendirilebileceğine karar verilmiştir.[2177] NATO'ya göre karmaşık ve yıkıcı hale gelen siber tehditler daha sık görülmeye başlamıştır.[2178] Zirve'de bu doğrultuda, NATO'nun üç temel görevini destekleyecek şekilde NATO'nun Geliştirilmiş Siber Savunma Politikası onaylanmıştır.[2179] Zirve Bildirisi'nde, İttifak'ın uzayın artan önemi karşısında Almanya'da bir NATO Uzay Merkezi (NATO Space Center) ve Fransa'da Uzay Mükemmeliyet Merkezi (Space Center of Excellence) kurulması sürecini hızlandırmaya karar vermiş olduğu ifade edilmiştir.[2180]

Zirve Bildirisi'nde, kitle imha silahları konusunda NATO'nun, ABD ile Rusya arasında gelecek beş yılda geçerli olacak yeni START Antlaşması'nı memnuniyetle karşıladığı belirtilirken, nükleer silahlar var olduğu sürece NATO'nun nükleer bir

[2175] NATO, "Brussels Summit Communique", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm (Erişim Tarihi: 26.10.2023)
[2176] NATO, "Brussels Summit Communique", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm (Erişim Tarihi: 26.10.2023)
[2177] Gös. Yer.
[2178] Gös. Yer.
[2179] Gös. Yer.
[2180] Gös. Yer.

İttifak olarak kalacağı teyit edilmiştir.[2181] Nükleer güç konusunda İttifak'ın garantörü başta Amerika'dır. Ardından nükleer gücü ile savunma ve caydırıcılığa katkı sunan Fransa ve Birleşik Krallık gelmektedir.[2182] Bildiride enerji güvenliğinin ortak güvenlik açısından en önemli konu başlıklarından biri olduğu, istikrarlı ve güvenilir bir enerji arzının, tedarikçilerin ve enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesinin siyasi ve ekonomik baskılara karşı İttifak açısından kritik bir öneme sahip olduğu belirtilmiştir.[2183] Bu nedenle de stratejik farkındalığın artırılması, uluslararası kuruluşlarla iş birliklerinin sürdürülmesi kararlaştırılmıştır.[2184]

Zirve Bildirisi'nde, NATO'nun uzun zamandır farkındalık taşıdığı insani güvenlik konusunda, Sivillerin Korunması Politikası (Policy For The Protections of Civilians) doğrultusunda, NATO görev ve operasyonlarının siviller üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmek için çalışmayı sürdürmekte olduğu belirtilmiş[2185], ayrıca NATO'nun BM tarafından belirlenmiş olan Kadın, Barış ve Güvenlik Gündemi'ni (Women, Peace and Security Agenda) uygulama konusundaki kararlılığı yeniden ifade edilmiştir.[2186]

3.4.14 Sanal Olağanüstü Zirve (2022)

NATO'nun 2022 yılının Şubat ayında gerçekleşen Sanal Olağanüstü Zirvesi, Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin ana konu başlığını oluşturduğu bir Zirve olmuştur.[2187] Zirve Bildirisi'nde, Rusya'nın bu çatışmanın esas sorumlusu olduğu belirtilerek[2188], İttifak tarafından sunulan diyalog ve diplomasi tekliflerinin Rusya tarafından reddedildiği ifade edilmiştir.[2189] NATO'ya göre bu eylem, BM Şartı dahil olmak üzere uluslararası hukukun ihlali anlamına gelmektedir.[2190] NATO, Zirve

[2181] Gös. Yer.
[2182] Gös. Yer.
[2183] NATO, "Brussels Summit Communique", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm (Erişim Tarihi: 26.10.2023)
[2184] Gös. Yer.
[2185] Gös. Yer.
[2186] Gös. Yer.
[2187] NATO, "Statement by NATO Heads of State and Government on Russia's Attack on Ukraine", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_192489.htm (Erişim Tarihi: 28.10.2024)
[2188] Gös. Yer.
[2189] Gös. Yer.
[2190] Gös. Yer.

Bildirisi'nde Ukrayna'nın seçilmiş başkanı, parlamentosu ve hükümetini desteklediğini ifade ederek, İttifak'ın Ukrayna'ya verdiği pratik ve politik desteğinin süreceğinin altını çizmiştir.[2191] Zirve Bildirisi'ne göre NATO, Rusya'nın bu eylemleri sonucunda İttifak'ın caydırma ve savunma fonksiyonlarını sürdürme konusundaki kararlılığını ifade etmiştir.[2192] Buna göre Müttefikler, NATO Kurucu Antlaşması'nın 4. Maddesi doğrultusunda kendi aralarında istişarelerde bulunarak, güvenlik ve savunma konusunda gerekli adımları atacaklarını ifade etmişlerdir.[2193] Zirve Bildirisi ayrıca son olarak, NATO'nun Kurucu Antlaşması'nın Beşinci Maddesi'ne olan bağlılığını da teyit etmiştir.[2194]

3.4.15 Brüksel Zirvesi (2022)

NATO'nun 2022 Brüksel Zirvesi, Zirvenin hemen öncesinde başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı'nın damgasını vurduğu bir Zirve olmuştur.[2195] Zirve Bildirisi'nde bu konuya geniş bir yer ayrılmış[2196] ve İttifak'ın otuz üyesi, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı başlattığı operasyonun Avrupa Atlantik bölgesine karşı yapılan en geniş kapsamlı tehdit olduğunu ifade etmiştir.[2197] Rusya'nın Ukrayna'ya karşı giriştiği bu hareket NATO tarafından küresel güvenliğe tehdit olarak belirtilmiş[2198], Rusya bu doğrultuda acil bir ateşkese davet edilmiş ve birliklerini Ukrayna topraklarından çekmesi istenmiştir.[2199] NATO, Zirve Bildirisi'nde Ukrayna ile tam bir dayanışma içerisinde olduğunu açıklarken, Ukrayna'nın bağımsızlığı, egemenliği ve bölgesel bütünlüğü konusunda değişmez destek ifade edilmiştir.[2200]

[2191] NATO, "Statement by NATO Heads of State and Government on Russia's Attack on Ukraine", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_192489.htm (Erişim Tarihi: 28.10.2024)
[2192] Gös. Yer.
[2193] Gös. Yer.
[2194] Gös. Yer.
[2195] Selen Temizer, "Extraordinary NATO Leaders' Summit on War in Ukraine Begins in Brussels", https://www.aa.com.tr/en/europe/extraordinary-nato-leaders-summit-on-war-in-ukraine-begins-in-brussels/2544399 (Erişim Tarihi: 14.12.2024)
[2196] NATO, "Statement by NATO Heads of State and Government", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_193719.htm (Erişim Tarihi: 18.12.2023)
[2197] Gös. Yer.
[2198] Gös. Yer.
[2199] Gös. Yer.
[2200] Gös. Yer.

Zirve Bildirisi'nde Ukrayna'nın BM Şartı doğrultusunda kendini savunma hakkı olduğu ifade edilirken[2201], 2014 yılındaki Kırım'ın işgalinden itibaren NATO'nun Ukrayna'nın bu hakkına verdiği destek belirtilmiştir.[2202] Buna göre NATO üyelerinin bu doğrultuda siber güvenlik, kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer konularda destek vermeye devam edecekleri belirtilmiş, ayrıca NATO'nun savaş sonucunda ortaya çıkan ortamda insani desteğini sürdürürken, mültecilere ev sahipliği yaptığı ifade edilmiştir.[2203] Buna göre, ortaya çıkan bu krizde transatlantik iş birliğinin çok önemli olduğu ve AB başta olmak üzere tüm uluslararası kuruluşlarla koordineli çalışmalar yürütülmeye devam edileceği belirtilmiştir.[2204]

Bildiride, Çin Halk Cumhuriyeti de dahil olmak üzere tüm devletler, BM Şartı'nda yer alan egemenlik ve bölgesel bütünlük ilkelerine uymaya davet edilmiştir.[2205] NATO, her ulusun dış müdahaleden bağımsız olarak kendi güvenlik tercihini kendisinin seçme hakkına sahip olduğunu kabulüyle, Avrupa ve küresel güvenlik konusundaki temel ilkelere bağlığı ifade edilmiştir.[2206] Bu doğrultuda Zirve Bildirisi'nde, NATO Kurucu Antlaşması'nın Onuncu Maddesiyle ilişkili olan Açık Kapı Politikası'na bağlılık da teyit edilmiştir.[2207]

Bildiride NATO, Rusya'nın eylemlerine karşılık olarak savunma planlarını aktif hale getirme, NATO Mukabele Gücü'nü harekete geçirerek kırk bin askeri İttifak'ın Doğu kanadında konuşlandırma kararı aldığını ifade etmiştir.[2208] Bildiride, Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Slovakya'da çok uluslu birlikler oluşturulmasına karar verildiği belirtilmiştir.[2209]

NATO'nun uzun vadeli caydırıcılık ve savunma için yeteneklerini güçlendirme ve gerekli kuvvetleri geliştirmeyi hedeflediği, siber savunma konusunda yeteneklerin

---

[2201] Gös. Yer.
[2202] NATO, "Statement by NATO Heads of State and Government", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_193719.htm (Erişim Tarihi: 18.12.2023)
[2203] Gös. Yer.
[2204] Gös. Yer.
[2205] Gös. Yer.
[2206] Gös. Yer.
[2207] Gös. Yer.
[2208] Gös. Yer.
[2209] Gös. Yer.

geliştirilerek, herhangi bir saldırı durumunda müttefiklerin birbirlerine destek verecekleri belirtilen Zirve Bildirisi'nde[2210] NATO'nun siber uzay ile ilgili olarak bilgi alışverişi, durumsal farkındalık, sivil hazırlıklar, dezenformasyona karşı yanıt yeteneklerini güçlendirdiği de belirtilmiştir.[2211] Ayrıca kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer tehditlere karşı hazırlıklar geliştirileceği ve bir sonraki zirvede daha fazla karar alınması kararlaştırılmıştır.[2212] NATO Zirve Bildirisi'nde son olarak, Kurucu Antlaşma'nın 3. Maddesi doğrultusunda saldırılara karşı bireysel ve kolektif kapasitelerin geliştirilmesinin planlandığı ifade edilmiştir.[2213]

3.4.16 Madrid Zirvesi (2022)

NATO'nun 2022 Madrid Zirvesi'nin[2214], hem bu Zirvede iki ülkeye (İsveç ve Finlandiya) yapılan üyelik daveti hem de bu Zirve ile NATO'nun yeni bir stratejik konsepti kabul etmesi[2215] açısından son derece önemli olduğu belirtilebilir. Madrid Zirvesi, 2019 Londra Zirvesiyle başlayan sürecin sonunda NATO'nun Yeni Stratejik Konsepti'nin yayınlandığı Zirve olmuştur.[2216] Madrid Zirve Bildirisi'nin ilk bölümünde NATO'nun, demokrasi, bireysel özgürlükler, insan hakları ve uluslararası hukuka bağlılığı vurgulanarak, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı yürüttüğü savaşın uluslararası güvenliği zayıflattığı belirtilmiştir.[2217] İttifak, çeşitlenen stratejik ve çok yönlü tehditlerle karşı karşıya olduğunu ifade ederken, bu tehditlerin en önemlisi olarak Rusya gösterilmiş, "*Rusya Federasyonu, Müttefiklerin güvenliği ve Avrupa Atlantik bölgesindeki barış ve istikrara karşı en önemli ve doğrudan tehdittir*."[2218] denilmiştir.

[2210] Gös. Yer.
[2211] NATO, "Statement by NATO Heads of State and Government", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_193719.htm (Erişim Tarihi: 18.12.2023)
[2212] Gös. Yer.
[2213] Gös. Yer.
[2214] NATO, "Madrid Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm (Erişim Tarihi: 31.10.2023)
[2215] Gös. Yer.
[2216] NATO, "NATO 2022 Strategic Concept", https://www.nato.int/strategic-concept/ (Erişim Tarihi: 17.10.2024)
[2217] NATO, "Madrid Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm (Erişim Tarihi: 31.10.2023)
[2218] Gös. Yer.

Terörizm, daha önceki zirve bildirilerinde olduğu gibi burada da tüm formlarıyla uluslararası güvenlik ve istikrara doğrudan bir tehdit olarak sayılmıştır.[2219] Bildiride; siber, uzay, hibrit ve diğer asimetrik tehditlerle karşı karşıya kaldığını belirten İttifak, bunun yanı sıra ayrıca Çin Halk Cumhuriyeti'nin de içinde yer aldığı, uluslararası sistemi ve İttifak güvenliğini tehdit eden sistemik bir zorlukla da karşı karşıya olduğunu ifade etmiştir.[2220] NATO'ya göre bu istikrarsızlık, NATO sınırları dışındaki düzensiz göç ve insan trafiğini de tetiklemektedir.[2221]

Madrid Zirve Bildirisi'nin On İkinci Maddesi iklim değişikliğini çağın önemli bir zorluğu olarak tanımlarken[2222], İttifak güvenliğini etkileyen bu tehdide karşı NATO, sera gazı emisyonlarının azaltılması kararı almıştır.[2223] NATO, insan güvenliğini bu Zirve ile İttifak'ın üç temel ilkesiyle bütünleştireceğini açıklamış, böylece kadın, barış ve güvenlik konusundaki yol haritasının genişletilmesi kararlaştırılmıştır.[2224] NATO'nun Açık Kapı Politikası doğrultusunda İsveç ve Finlandiya bu Zirve ile İttifak üyeliğine resmen davet edilmiş[2225], bu konuda şöyle denilmiştir: "*İsveç ve Finlandiya'nın üyeliği, kendilerini daha güvenli, NATO'yu daha güçlü, Avrupa-Atlantik bölgesini daha güvenli yapacaktır*."[2226] Bu Zirve'de NATO'nun yeni 2022 Stratejik Konsepti onaylanmış[2227] ve bu Konsept ile NATO'nun kolektif savunmasının 360 derecelik bir yaklaşımla ele alınacağı şu şekilde açıklanmıştır: "*360 derecelik yaklaşım; kara, hava, deniz, siber ve uzay alanlarında tüm tehdit ve zorluklara karşı geliştirilecektir.*"[2228]

3.4.17 Vilnius Zirvesi (2023)

Avrupa kıtasında sürmekte olan Rusya-Ukrayna Savaşı'nın gölgesinde, "birlik", "beraberlik" ve "dayanışma"nın vurgulandığı bir Zirve olan 2023 Vilnius

[2219] NATO, "Madrid Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm (Erişim Tarihi: 31.10.2023)
[2220] Gös. Yer.
[2221] Gös. Yer.
[2222] Gös. Yer.
[2223] Gös. Yer.
[2224] Gös. Yer.
[2225] Gös. Yer.
[2226] Gös. Yer.
[2227] Gös. Yer.
[2228] Gös. Yer.

Zirvesi'nde geniş bir konu çeşitliliği göze çarpmaktadır.[2229] Zirve Bildirisi'nde NATO Kurucu Antlaşması'nın Beşinci Maddesi uyarınca müttefik topraklarının korunmasına yönelik taahhüt teyit edilirken, caydırıcılık ve savunma, kriz yönetimi, iş birliği yoluyla güvenlik temel görevleri doğrultusunda, nereden kaynaklanırsa kaynaklansın tüm tehditlere karşı kolektif savunmanın 360 derecelik bir yaklaşımla geliştirmeye devam edileceği belirtilmiştir.[2230]

Bildiride, NATO-Ukrayna Konseyi toplantısına, Ukrayna devlet başkanının yanı sıra Avustralya, Japonya, Yeni Zelanda ve Güney Kore devlet başkanları, AB Komisyonu ve AB Konseyi başkanlarının da davet edildiği ifade edilmiştir.[2231]

Bildiride, NATO tarafından, İttifaka yeni katılan Finlandiya'nın üyeliğinin memnuniyetle karşılandığı ve bu üyeliğin hem NATO hem de Finlandiya için son derece önemli olduğu belirtilmiştir.[2232] Burada, NATO'nun Finlandiya ve İsveç'in üyeliklerine yönelik bakışını anlamak doğrultusunda Varol'un değerlendirmesini belirtmek gerekir. Varol, Finlandiya ve İsveç'in NATO için önemine ilişkin, bu iki ülkenin NATO'nun Rusya'ya karşı tampon olarak kullanabileceği bir bölgede yer aldığını belirtmektedir.[2233]

Vilnius Zirve Bildirisi'nin Beşinci Maddesi'nde belirtildiği gibi, NATO'ya göre Rusya, Avrupa Atlantik bölgesindeki barış ve istikrara yönelik en büyük tehdittir.[2234] NATO, Zirve Bildirisi'nde terörizmi tüm biçimleriyle asimetrik bir tehdit olarak kabul ederken, karşı karşıya kalınan bu tehditlerin küresel boyutlu ve birbiriyle bağlantılı olduğunu belirtmektedir.[2235] NATO'nun Zirve Bildirisi'nde belirttiği şekilde: Stratejik rekabet, istikrarsızlık ve tekrarlanan şoklar, daha geniş bir

[2229] NATO, "Vilnius Summit Communique", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_217320.htm (Erişim Tarihi: 02.02.2024)
[2230] Gös. Yer.
[2231] Gös. Yer.
[2232] Gös. Yer.
[2233] Celal İlker Varol, "Rusya ile NATO'nun Baltık Bölgesi Üzerindeki Rekabetinin İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya Üyelik Sürecine Etkileri", https://www.tuicakademi.org/rusya-ile-natonun-baltik-bolgesi-uzerindeki-rekabetinin-isvec-ve-finlandiyanin-natoya-uyelik-surecine-etkileri/ (Erişim Tarihi: 18.12.2023)
[2234] NATO, "Vilnius Summit Communique", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_217320.htm (Erişim Tarihi: 02.02.2024)
[2235] Gös. Yer.

güvenlik ortamına işaret etmekte, Afrika ve Ortadoğu'daki çatışmalar, kırılganlık ve istikrarsızlık hem İttifak üyelerini hem de ortakların güvenliğini doğrudan etkilemektedir.[2236] Bildiride, Çin'in izlediği politikaların, zorlayıcı karakteri ile İttifak değerlerine, çıkarlarına ve güvenliğine karşı bir meydan okuma olduğu belirtilmiştir.[2237]

Zirve Bildirisi'nde, NATO'nun güney komşuları olan Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Sahel bölgelerinin, birbiriyle bağlantılı olan demografik, ekonomik ve siyasi zorluklarla karşı karşıya olduğu ve bunların iklim değişikliği, sağlıkla ilgili acil durumlar ve gıda güvensizliğinin etkisiyle daha da kötüleştiği, bu durumun terör örgütleri de dahil olmak üzere devlet dışı silahlı grupların çoğalması için uygun bir zemin oluşturduğu belirtilmiştir.[2238] İstikrarsızlık ve çatışmalara bağlı şiddetin çevreye zarara yol açtığı, zorunlu yerinden etmeye katkıda bulunduğu ve bu durumun insan kaçakçılığını ve düzensiz göçü tetiklediğinin de belirtildiği[2239] Zirve Bildirisi'nde, güçlü ve etkin bir savunma endüstrisinin önemi vurgulanarak, Avrupa ve Atlantik arasında geliştirilecek iş birliğinin, savunma yeteneklerini sağlama konusundaki önemi ifade edilmiş, kolektif bir savunma örgütü olarak NATO'nun ana amacının, tüm yönlerden gelebilecek her türlü tehdide karşı koymak olduğu belirtilmiştir.[2240]

NATO'nun caydırıcılık ve savunma pozisyonunun, uzay ve siber yeteneklerle tamamlanan, nükleer, konvansiyonel, füze savunma yeteneklerinden oluştuğunun belirtildiği[2241] Zirve Bildirisi'nde, bu doğrultuda NATO'nun Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana her zamankinden daha fazla olmak üzere, planlama, yetenekler, komuta ve kontrol açısından tutarlı olmayı hedeflediği ifade edilmiştir.[2242] Vilnius Zirve Bildirisi'nde, 2022 Madrid Zirvesi'nde alınan yeni güç modeli oluşturma kararı

[2236] NATO, "Vilnius Summit Communique", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_217320.htm (Erişim Tarihi: 02.02.2024)
[2237] Gös. Yer.
[2238] Gös. Yer.
[2239] Gös. Yer.
[2240] Gös. Yer.
[2241] Gös. Yer.
[2242] Gös. Yer.

doğrultusunda, yüksek hazırlıklı savaşa hazır askeri birimler oluşturulduğu, İttifak'ın kara, hava, deniz, siber uzay ve uzayı kapsayan dijital dönüşümü üzerinde çalışılmasına devam edileceği, NATO'nun nükleer caydırıcılık çerçevesinde gerekli adımları atmaya devam edeceği, nükleer bir güç olan ABD'nin bu misyonun ana garantörü olduğu belirtilmiştir.[2243]

Yine Bildiride; NATO'nun Balistik Füze Savunma Sistemi'nin temel prensiplerinin 2010 Lizbon Zirvesi'nden beri değişmediği, bu sistemin tamamen savunma amaçlı olduğu ve Avrupa-Atlantik bölgesi dışından gelebilecek balistik füze tehditlerine karşı koymayı amaçladığı belirtilmiş, NATO'nun kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer silahlara karşı, yeni CBRN Savunma Politikası çerçevesinde askeri kapasitesini geliştirmeyi hedeflediği ifade edilmiştir.[2244] Özellikle Avrupa'da Rusya-Ukrayna Savaşı'nın başlamasından itibaren değişen güvenlik anlayışının, karar verme süreci ve planlama açısından istihbaratı daha da önemli hale getirdiğinin belirtildiği bildiride, istihbarat faaliyetlerinin İttifak üyeleri ve NATO ortaklarıyla iş birliği halinde sürdürüleceği, NATO'nun bu istihbarat paylaşımının, İttifak'ın küresel stratejik resim hakkında kapsamlı bir anlayışa sahip olması açısından önem taşıdığı ifade edilmiştir.[2245]

Vilnius Zirve Bildirisi'nin Altmış İkinci Maddesi, dijital teknolojilere vurgu yapmıştır.[2246] Bildiride belirtildiğine göre, İttifak'ın temel görevleri yerine getirme yeteneği, dijital teknolojilerin adaptasyonuna giderek daha fazla bağımlı hale gelmiş, NATO bu doğrultuda Dijital Dönüşüm Uygulama Stratejisini (Digital Transformation Implementation Strategy) yürürlüğe koymuştur.[2247] Gelişen Yıkıcı Teknolojiler (EDT's- Emerging and Disruptive Technologies)'in fırsatları ve riskleri beraberinde getirdiğinin belirtildiği bildiride, çatışmanın karakterini değiştiren ve

[2243] NATO, "Vilnius Summit Communique", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_217320.htm (Erişim Tarihi: 02.02.2024)
[2244] Gös. Yer.
[2245] Gös. Yer.
[2246] Gös. Yer.
[2247] Gös. Yer.

daha büyük stratejik önem kazanan bu yeni teknolojilerin, NATO'ya göre küresel rekabetin temel alanı haline geldiği belirtilmiştir.[2248]

Murray, NATO'nun özel sektörle iş birliği yaparak inovasyon sistemlerini korumayı, standartlara uyum sağlamayı, demokratik değerleri ve insan haklarını yansıtan sorumlu kullanım ilkelerine bağlı kalmayı amaçladığını belirterek, bu doğrultuda ilk adım olarak müttefikler arasında inovasyon öncelikleri üzerinde anlaşmak, ardından İttifak'ın karşılaştırmalı üstünlüğünü artırmak gerektiği üzerinde durmaktadır.[2249]

Bu Zirve'de Kuzey Atlantik Savunma İnovasyon Hızlandırıcısı (Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic-DIANA) girişimi başlatılarak NATO İnovasyon Fonu (NATO Innovation Fund) oluşturulmuştur. Bu fonun temel amacını, İttifak güvenliği açısından anahtar alanlarda derin teknolojiye yatırım yaparak sivil ve askeri teknolojileri geliştirmek oluşturmuştur.[2250]

Zirve Bildirisi'nde, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı başlattığı savaşın, siber uzayın modern çatışmanın bir parçası olduğunu açığa çıkardığı belirtilmiş, NATO'nun siber tehditleri caydırma, savunma ve karşı koymak için gerekli adımları atmaya kararlı olduğu vurgulanmıştır.[2251] NATO'nun genel caydırıcılık ve savunma misyonuna katkı vermesi için yeni bir siber savunma konsepti onaylanmıştır.[2252] Böylece NATO'nun politik, askeri ve teknik olmak üzere üç bileşenden oluşan siber savunmasının, barış zamanı, kriz ve çatışma dönemlerinde olmak üzere, özel sektörle uygun bir şekilde hareket edecek biçimde güçlendirilmesi kararlaştırılmıştır.[2253]

[2248] Gös. Yer.
[2249] Rob Murray, "Building a Resilient Innovation Pipeline for the Alliance", https://www.nato.int/docu/review/articles/2020/09/01/building-a-resilient-innovation-pipeline-for-the-alliance/index.html (Erişim Tarihi: 02.02.2024)
[2250] NATO, "Vilnius Summit Communique", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_217320.htm (Erişim Tarihi: 02.02.2024)
[2251] Gös. Yer.
[2252] Gös. Yer.
[2253] Gös. Yer.

Bildiride, Fransa'da NATO Uzay Mükemmeliyet Merkezi (NATO Space Centre of Excellence) kurulmasına karar verildiği ifade edilmiştir.[2254]

Zirve Bildirisi'nde, NATO'ya göre enerji güvenliğinin ortak güvenlik açısından kritik bir öneme sahip olduğu belirtilmiş[2255], bundan dolayı NATO'nun enerji krizinin Rusya tarafından kasıtlı olarak daha da kötüleştirildiği ifade edilerek[2256] bu sebeple kritik enerji altyapılarının korunmasına yönelik çalışmaya devam edileceği açıklanmıştır.[2257] Buna göre; İttifak bir yandan kendisini devam eden enerji geçişine uyarlarken, bir yandan da askeri yetenekler, etkinlik ve birlikte çalışabilirlik sağlayacaktır.[2258] Bu doğrultuda ihtiyaç ve koşullara uygun olarak enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi arayışı sürecektir.[2259]

Zirve Bildirisi'nde iklim değişikliğinin NATO için bir "tehdit çarpanı" olmaya devam ettiği belirtilerek, NATO'nun iklim değişikliğinin güvenlik üzerindeki etkisini anlamak ve buna uyum sağlamak açısından önde gelen bir uluslararası organizasyon olma konusunda kararlı olduğu vurgulanmıştır.[2260]

Zirve Bildirisi'nde iklim değişikliğinin NATO'nun temel görevlerine entegre edileceği, altyapı, askeri yetenekler ve teknolojilerin buna uyum sağlayacağı ve bu sayede gelecekteki işletim ortamlarına dayanıklılık geliştirileceği belirtilmiştir.[2261] İklim değişikliği ile mücadelede NATO'nun, sera gazı emisyonlarının azaltılması konusunda kararlı olduğu ifade edilerek, enerji verimliliğinin artırılacağı, yeni nesil temiz enerji kaynaklarına geçiş yapılacağı, askeri etkinlik konusunda güvenilir bir caydırıcılık ve savunma sağlanırken iklim değişikliği ile mücadeleye katkıda bulunulacağı, Zirve Bildirisi'nde belirtilen hususlar olmuştur.[2262] Bildiride, bu doğrultuda Montreal'de iklim değişikliği ve güvenlik için bir NATO Mükemmeliyet

---

[2254] Gös. Yer.
[2255] NATO, "Vilnius Summit Communique", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_217320.htm (Erişim Tarihi: 02.02.2024)
[2256] Gös. Yer.
[2257] Gös. Yer.
[2258] Gös. Yer.
[2259] Gös. Yer.
[2260] Gös. Yer.
[2261] Gös. Yer.
[2262] Gös. Yer.

Merkezi'nin (NATO Centre of Excellence for Climate Change and Security) kurulmasına karar verildiği ifade edilmiştir.[2263]

3.4.18 Washington Zirvesi (2024)

NATO'nun, kuruluşunun yetmiş beşinci yılını kutladığı 2024 yılının Temmuz ayında düzenlenen ve NATO Kurucu Antlaşması'nın imzalandığı yer olan Washington'da[2264] gerçekleşen zirvede; caydırıcılık ve savunma, Ukrayna'ya uzun vadeli destek ve NATO'nun ortaklıklarının güçlendirilmesi konuları ön plana çıkmıştır.[2265] Bu zirve, Soğuk Savaşın sona ermesinden bu yana, savunma planlamasının güçlendirilmesi açısından önemlidir.[2266] Zirve bildirisinde NATO'nun bir savunma İttifakı olduğunun altı çizilmiş[2267], Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin Avrupa-Atlantik bölgesindeki istikrarı ve barışı bozduğu, küresel güvenliğe zarar verdiği ifade edilmiştir.[2268]

Bildiride; Afrika ve Ortadoğu'daki stratejik rekabet, yaygın istikrarsızlık ve tekrarlayan şokların İttifak güvenliğini doğrudan etkilediği belirtilmiş, bu sorunların düzensiz göçü tetiklediği ifade edilmiştir.[2269] Bildiride enerji güvenliği ve iklim değişikliği konularının, İttifak'ın temel görevlerine entegre edileceği üzerinde durularak, ekstrem hava koşullarının güvenlik üzerindeki etkisi vurgulanmıştır.[2270] Terörizm, tüm formlarıyla İttifak güvenliğine karşı asimetrik bir tehdit olarak belirtilmiş, tehditlerin küresel ölçekli ve birbiriyle bağlı olduğu ifade edilmiştir.[2271]

[2263] NATO, "Vilnius Summit Communique", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_217320.htm (Erişim Tarihi: 02.02.2024)
[2264] Christopher Skaluba-Philippe Dickinson-Dominykas Kaminskas, "NATO at 75: The Most Powerful and Successful Alliance in History", https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/75-years-of-nato-the-most-powerful-and-successful-alliance-in-history/, (Erişim Tarihi: 28.03.2025)
[2265] NATO, "NATO Summits", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50115.htm#previous (Erişim Tarihi: 19.03.2025)
[2266] Emma Ashford-Matthew Kroenig, "Does NATO Have a Future?", https://foreignpolicy.com/2024/07/08/biden-nato-trump-summit-rutte-russia-ukraine-future/, (Erişim Tarihi: 28.03.2025)
[2267] NATO, "Washington Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_227678.htm, (Erişim Tarihi: 28.03.2025)
[2268] Gös. Yer.
[2269] Gös. Yer.
[2270] Gös. Yer.
[2271] Gös. Yer.

Bildiride; siber, hibrit ve uzayla ilgili tehditlerin devletler ve devlet dışı aktörler tarafından gelebileceğinin altı çizilmiştir.[2272] NATO'nun 2022 Washington Zirvesi; siber savunmaya yönelik girişimler, savunma amaçlı tatbikatların artırılması, komuta ve kontrol sistemlerinin geliştirilmesi, kitle imha silahlarının yayılmasına karşı faaliyetlere yatırım yapılması, Uzay'ın İttifak çalışmalarına entegrasyonunun hızlandırılması, denizler altında yer alan kritik altyapılara yönelik çalışmaların geliştirilmesi gibi çok farklı konuların ele alınması bakımından, İttifak'ın süregelen dönüşüm ve modernizasyonunu göstermesi açısından önem taşımaktadır.[2273]

3.5 2010 Sonrası Öne Çıkan Güvenlik Konuları ve NATO

NATO bünyesinde görev yapan uluslararası ofiste, NATO Genel Sekreteri Anders Fogh Rasmussen öncülüğünde, 2010 yılında, Yeni Güvenlik Sorunları Dairesi (Emerging Security Challenges Division-ESCD) adıyla yeni bir daire başkanlığı kurulmuştur.[2274] NATO'nun Soğuk Savaş sonrasında çeşitlenen güvenlik konularına karşı geliştirdiği en önemli mekanizmalardan biri olarak değerlendirilen[2275] Yeni Güvenlik Sorunları Dairesi, NATO'nun dönüşümünde oynayacağı önemli rol ile 2010 Stratejik Konsepti'nin uygulanmasına katkıda bulunarak, NATO'nun İttifak üyeleri arasındaki görev ve sorumluluğuyla birlikte etkisini artırmayı hedeflemektedir.[2276]

Bu birimin en dikkat çekici özelliklerinden biri, tüm müttefiklerin güvenliklerini etkileyecek alanları bir araya getirmesi olarak değerlendirilmektedir.[2277] Böylece NATO, gelecekte müttefiklerin güvenliğini etkileyebilecek alanlarda yapılan çalışmaları ilk defa sistematik şekilde bir araya

---

[2272] Gös. Yer.
[2273] Robert Pszczel-Piotr Szymanski, "Washington Summit-NATO's Anniversary in the Shadow of the War", https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2024-07-12/washington-summit-natos-anniversary-shadow-war, (Erişim Tarihi: 28.03.2025)
[2274] NATO, "NATO Headquarters", https://esc.hq.nato.int/default.aspx (Erişim Tarihi: 14.11.2023)
[2275] Ioanna-Nikoletta Zyga, "Emerging Security Challenges: A Glue for NATO and Partners?", *NATO Defense College Research Paper,* Sayı 85, 2012, s. 1
[2276] NATO, "NATO Headquarters", https://esc.hq.nato.int/default.aspx (Erişim Tarihi: 14.11.2023)
[2277] Jamie Shea, "How is NATO Dealing with Emerging Security Challenges?", *Georgetown Journal of International Affairs*, Cilt 14, Sayı 2, 2013, s. 197

getirmiştir.[2278] Yeni Güvenlik Sorunları Dairesi'nin üzerinde yoğunlaştığı ana konu başlıkları şunlardır[2279]: Terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, siber savunma, enerji güvenliği.

2010 sonrasında öne çıkan bu konu başlıkları doğrultusunda çalışmalar yürütmek üzere NATO içerisinde "Mükemmeliyet Merkezleri" oluşturulmuştur. Mükemmeliyet Merkezi birimleri, ilgili alanlar üzerine çalışan personelden oluşan ve konu bazında çalışan uzman kuruluşlar olarak güncel gelişmeleri takip etmekte, akademik araştırmalar yapmakta, eğitim programları düzenlemektedirler.[2280] Bu doğrultuda gerek NATO'ya gerekse de İttifak üyesi ülkelere, çalışılan konu başlıkları üzerinden doktrinler, politika seçenekleri ve yeni stratejiler sunan Mükemmeliyet Merkezlerinde, ülkeler bazında üç ayrı kategori bulunmaktadır. Bu kategorizasyonda ilk olarak çatı ülkeler gelmektedir. Çatı ülke, ilgili konuda merkezin ana sorumlusudur.[2281] İkinci kategoride yer alan sponsor ülkeler merkezin finansmanıyla ilgilenirken, üçüncü kategoride yer alan katkı sunan ülkeler ise süreklilik açısından merkeze katkı sunan ülkelerdir.[2282] 2024 yılı itibari ile NATO bünyesinde faaliyet gösteren otuz adet Mükemmeliyet Merkezi bulunmaktadır.[2283]

3.5.1 Terörizme Karşı NATO

Her ikisi de Fransızca kökenli olan "terör" ve "terörizm" kavramlarından "terör"; yıldırma, ürkütme ve dehşet anlamına gelirken, "terörizm" hukuk dışı olacak biçimde şiddet içerikli araçlara başvurma anlamına gelmektedir.[2284] Caşın'a göre de terörizm, terör yöntemlerinin siyasi bir amaçla sistemli ve sürekli bir biçimde

---

[2278] Gabor Iklody, "New Challenges-New NATO", https://www.nato.int/docu/review/articles/2010/11/25/new-challenges-new-nato/index.html (Erişim Tarihi: 03.12.2024)
[2279] NATO, "New NATO Division to Deal With Emerging Security Challenges", https://www.nato.int/cps/en/natolive/news_65107.htm (Erişim Tarihi: 31.10.2024)
[2280] NATO, "Centres of Excellence", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_68372.htm (Erişim Tarihi: 05.04.2024)
[2281] NATO, "Centres of Excellence", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_68372.htm (Erişim Tarihi: 05.04.2024)
[2282] Gös. Yer.
[2283] Gös. Yer.
[2284] Zeki Hafızoğulları, "Terör ve Hukuk", *Türkiye'de Terörizm, Dünü, Bugünü, Gelişimi ve Alınması Gereken Tedbirler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003, s. 41

kullanımını içeren bir stratejidir.[2285] Yılmaz'ın tanımıyla da terörizm, çok boyutlu bir kavramdır. Yine Yılmaz, günümüzde terörün etkilerinin ülke içi, bölgesel ve küresel olacak biçimde genişlemiş olduğunu ve bu üç seviyenin birbiriyle sürekli etkileşim halinde olduğunu belirtmektedir.[2286]

Terör faaliyeti devlet dışı örgütlerden gelebileceği gibi, devlet kaynaklı da olabilir. IŞİD, El Kaide, Boko Haram gibi örneklerin de gösterdiği üzere, devlet dışı örgütlerin terörist faaliyetleri, bu örgütlerin devletler ile olan karmaşık etkileşim süreçlerini de içermektedir. Bu yönüyle devlet dışı terör, salt vekalet savaşı düşüncesiyle açıklanamayacak bir noktaya varmıştır.[2287]

NATO'nun 1991 Roma Zirvesi sonunda yayınlanan bildirisinde "sabotaj"la beraber sadece bir kez adı geçen "terörizm"in, İttifak'ın güvenlik çıkarlarını etkileyebileceği belirtilmiştir.[2288] 1994 Brüksel ve 1997 Madrid Zirve Bildirileri'nde terörizmin tüm eylemlerinin kınandığı ifade edilmiştir.[2289] 1999 Washington Zirve Bildirisi'nde terörün barış, güvenlik ve istikrara karşı ciddi bir tehdit olduğu ifade edilmiş ve İttifak'ın uluslararası mevzuata göre bu tehditle mücadelesini sürdüreceği vurgulanmıştır.[2290] 1999 Stratejik Konsept belgesinde terörizm, NATO'nun güvenliğini etkileyen riskler arasında sayılmıştır.[2291] 2002 Prag Zirve Bildirisi'nde terörizm, bir konu başlığı olarak, Teröre Karşı Mücadele adı altında yer almış[2292], buna göre terörizmle mücadelede çok yönlü bir iş birliği hedeflenmiştir.[2293]

[2285] Mesut Hakkı Caşın, *Uluslararası Terörizm*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2008, s. 34
[2286] Sait Yılmaz, *Uluslararası Güvenlik: Teori, Pratik ve Gelecek*, s. 700
[2287] Belgin Şen Akça, *Maskeli Devletler Silahlı Örgütlere Sağlanan Desteğin Nedenleri*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2021, s. 20
[2288] NATO, "Declaration on Peace and Cooperation", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23846.htm (Erişim Tarihi: 20.11.2024)
[2289] NATO, "Declaration of the Heads of State and Government", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24470.htm (Erişim Tarihi: 20.11.2024); NATO, "Madrid Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25460.htm (Erişim Tarihi: 20.11.2024)
[2290] NATO, "An Alliance for the 21th Century", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27440.htm (Erişim Tarihi: 19.09.2023)
[2291] NATO, "İttifak'ın Stratejik Kavramı", s. B9
[2292] NATO, "NATO-Russia Relations: A New Quality", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19572.htm (Erişim Tarihi: 20.11.2024)
[2293] Gös. Yer.

2002 Prag Zirvesi'nde Terörle Mücadeleye Karşı Askeri Konsept, Terörle Mücadeleye Karşı Üyelik Eylem Planı, Sivil Nüfusun Korunmasına Yönelik Sivil Acil Eylem Planı, siber güvenlik, gelişmiş istihbarat paylaşımı, füze savunması, nükleer, biyolojik, kimyasal savunma girişimlerini içeren Prag Paketi kabul edilmiştir.[2294] Terörizm, NATO'nun 2002 Prag Zirvesi'nden başlayarak her zirvede düzenli olarak ele aldığı ve tüm zirve bildirilerinde kendisine yer verilen bir güvenlik konusu olmuştur. Bunun en temel nedenini, terörün ülkeler içindeki adli bir vaka konusu olmaktan çıkarak küreselleşmesi oluşturmuştur.[2295] 11 Eylül Saldırıları sonrasında NATO tarihinde ilk kez NATO Antlaşması'nın 5. Maddesini devreye sokmuş ve "terörle mücadele" İttifak'ın yeni ve başlıca görev konusu olarak tanımlanmıştır.[2296] Bebler'e göre bunun en önemli sonucu, NATO'nun bundan sonraki ilişkilerini ve yapısını terör tehdidine göre ayarlaması olmuştur.[2297] Remaly'e göre de NATO'nun terörizmle mücadele kapsamındaki bu dönüşümü, örgütün askeri tabanlı realist bir anlayıştan, kendi sınırları dışında asimetrik tehditlerle mücadele etme kararlılığı sergileyen bir organizasyona dönüşümünü ifade etmektedir.[2298]

NATO tarafından terör; siyasi, dini veya ideolojik hedeflere ulaşmak amacıyla, hükümet veya toplumları zorlamak, sindirmek veya kontrol etmek için birey veya mülklere karşı korku ve terör aşılayarak güç veya şiddet kullanımı veya kullanım tehdidi olarak tanımlanmaktadır.[2299] Terörle mücadele ise; terörist eylemlere yanıt vermek amacıyla, bireylerin veya mülklerin terörist tehdit ve eylemlere karşı savunmasızlığını azaltmak için alınan tüm önleyici, defansif ve ofansif önlemleri kapsar.[2300] Bu doğrultuda, NATO tarafından NATO'nun terörle

---

[2294] NATO, "Countering Terrorism", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_77646.htm#milestones (Erişim Tarihi: 09.02.2024)
[2295] Frank J. Cilluffo-Daniel Rankin, "Fighting Terrorism", *NATO Review*, Cilt 49, Kış 2001-2002, s. 12
[2296] Levent Yiğittepe, *NATO Güvenlik Politikaları ve Stratejileri*, s. 86
[2297] Anton Bebler, "The EU, NATO and Transnational Terrorism", *Atlantisch Perspectief*, Cilt 30, Sayı 7, 2006, s. 24
[2298] Steward E. Remaly, "NATO Transformation: Finding Relevance in Coping with the Asymmetric Threat of Terrorism", USAWC Strategy Research Project, Pennsylvania, 2004, s. 5
[2299] NATO, "NATO's Military Concept for Defence Against Terrorism", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69482.htm (Erişim Tarihi: 13.02.2024)
[2300] NATO, "Countering Terrorism", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_77646.htm (Erişim Tarihi: 15.11.2023)

mücadele kapsamında, en geniş anlamda ifade etmek gerekirse; farkındalığını geliştirme, yetenek ve kapasitesini güçlendirme, ortaklar ve diğer uluslararası aktörlerle beraber hareket ederek etkileşimi artırmayı hedeflediği belirtilmektedir.[2301]

Örneğin, 2003 yılında başlatılan Active Endeavour operasyonu, anti terör unsuru içeren bir deniz gözetleme operasyonudur. NATO, bu operasyon sırasında kontrol amacıyla yüz binden fazla gemiyi durdurmuştur.[2302] Sadık ve Yalçın-İspir'e göre, terörizmle mücadele operasyonlarıyla NATO, küresel güvenliğin önemli bir aktörü olduğunu kanıtlamıştır.[2303]

NATO'nun terörle mücadelesinde, 2003 yılında atılan önemli bir diğer adım da NATO Response Force (NATO Mukabele Gücü) oluşturulması olmuştur.[2304] İlk etapta, askerî açıdan tam teçhizatlı ve yüksek teknolojili ekipmana sahip olacak şekilde oluşturulması planlanan yirmi beş bin kişilik bu güç[2305], Mihalka'ya göre, NATO'nun Soğuk Savaş sonrasındaki dönüşümüne yönelik adımlarından bir tanesini oluşturmuştur.[2306] 2004 yılında, İttifak üyesi ülkeler arasında, terörle mücadelede istihbarat paylaşımı amacıyla da Terrorist Threat Intelligence Unit (TTIU-Terör Tehdidi İstihbarat Birimi) kurulmuştur.[2307] Yine 2005 yılında Ankara'da oluşturulan Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi (Centre of Excellence Defence Against Terrorism-COE DAT) de terörle mücadele konusunda uzmanlık hizmeti veren, üniversiteler, düşünce kuruluşları, uluslararası kuruluşlar ve küresel ortaklarla

---

[2301] Gös. Yer.
[2302] NATO, "Operation Active Endeavour (2001-2016), https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_7932.htm (Erişim Tarihi: 09.10.2023)
[2303] Giray Sadık-Aybike Yalçın-İspir, "Counter-Terrorism", *Research Handbook on NATO,* Ed. Sebastian Mayer, Edward Elgar Publishing, Massachusetts, 2023, s. 262
[2304] NATO, "NATO Response Force", https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm (Erişim Tarihi: 20.11.2024)
[2305] Jens Ringsmose, "Taking Stock of NATO's Response Force", *NATO Defense College Research Paper,* Sayı 54, 2010, s. 2
[2306] Michael Mihalka, "NATO Response Force: Rapid? Responsive? A Force?", *Connections,* Cilt 4, Sayı 2, 2005, s. 67
[2307] Gabriel Nowacki, "Threat Assessment of Potential Terrorist Attacks to the Transport Infrastructure", *The International Journal on Marine Navigation and Safety of Sea Transportation,* Cilt 8, Sayı 2, 2014, s. 224

etkileşim halindeki özel NATO birimidir. Bu birim düzenli olarak; araştırma kitapları, çalıştay, konferans ve seminer raporları ve dergiler yayınlamaktadır.[2308]

2010 Lizbon Zirve Bildirisi'nde; terörün, silah trafiği ve narkotik faaliyetlerle beraber İttifak güvenliğini doğrudan tehdit ettiği belirtilerek, uluslararası hukuk ve BM Şartı doğrultusunda terörle mücadelenin sürdürüleceği vurgusu yapılmıştır.[2309] NATO'ya göre; başarısız devletler, terör örgütlerinin yuvalanmasına zemin hazırlamakta, istikrarsızlık yaratan bu yapılanmalar, internet ve sosyal medyanın da yardımıyla küresel bir terörizm ağı oluşturmaktadır.[2310] NATO terörle mücadele kapsamında, 2012 yılında, Policy Guidelines on Counter-Terrorism (Terörle Mücadele Politik Kılavuzu) başlıklı, NATO'nun terörle mücadelesinde stratejik yönünü tayin eden ve terör eylemlerinin önlenebilmesi için İttifak'ın gereken kilit alanları belirlemesine yardımcı olmayı hedefleyen bir yönerge oluşturma kararı almıştır.[2311]

Santamato ve Beumler'in de belirttiği gibi, bu Yönerge, NATO'nun terörle mücadeleye yönelik faaliyetlerini, İttifak'ın kolektif savunma, kriz yönetimi ve kolektif güvenlikten oluşan temel görevlerine eklemlemeyi amaçlamaktadır.[2312] Yönergeye göre, bu doğrultuda; farkındalık, yetenekler ve angajman ilkeleri olarak üç odak noktası vardır.[2313] Yönerge ile bağlantılı olarak, NATO'nun takip ettiği temel ilkeler; uluslararası hukuka uyum, ortakları destekleme ve tamamlayıcılıktır.[2314] 2010 Stratejik Konsepti'nin ortaya koyduğu "yenilikçi

---

[2308] Bu yayınların tamamı için bakınız: NATO Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi, "Yayınlar", https://www.coedat.nato.int/research_tr.html (Erişim Tarihi: 01.12.2024)
[2309] NATO, "Lisbon Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2010_11/2010_11_11DE1DB9B73C4F9BBFB52B2C94722EAC.pdf (Erişim Tarihi: 23.10.2024), s. 10
[2310] NATO, "NATO's Military Concept for Defence Against Terrorism", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69482.htm (Erişim Tarihi: 28.11.2023)
[2311] Stefano Santamato-Marie Theres Beumler, "The New NATO Policy Guidelines on Counterterrorism: Analysis, Assestments, and Actions", *Institute for National Strategic Studies*, Washington, 2013, s. 3
[2312] Stefano Santamato-Marie Theres Beumler, "The New NATO Policy Guidelines on Counterterrorism: Analysis, Assestments, and Actions", s. 10
[2313] NATO, "NATO's Policy Guidelines on Counter-Terrorism", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_228154.htm (Erişim Tarihi: 20.11.2024)
[2314] Gös. Yer.

güvenlik" yaklaşımının önemli bir bileşeni olan bu yönerge, Quanten'in belirttiği gibi, bu tarihe gelinceye dek, terörle mücadele konusunda politik ve ideolojik açılardan farklı yolları benimseyen İttifak üyelerinin konu ile ilgili ortak mutabakatını ifade eden ilk belge olmuştur.[2315]

2012 yılındaki Şikago Zirvesi'nde, Terörizme Karşı Ortaklık Eylem Planı (The Partnership Action Plan Against Terrorism) genel NATO yaklaşımına dahil edilmiştir.[2316] 2014 Galler Zirvesi'nde, aynı 2010 Stratejik Konsepti'ndeki gibi, terör, İttifak güvenliğine doğrudan bir tehdit olarak tanımlanmıştır.[2317] Bunda, IŞİD terör örgütünün ortaya çıkması ve etkinliğini artırması belirleyici olmuştur.[2318] Nitekim Şahin ve Güngörsen'in değerlendirmesiyle IŞİD, 2014 yılından itibaren alan hakimiyetini artırmış ve küresel bir tehdit haline gelmiştir.[2319] 2016 yılında gerçekleşen Varşova Zirvesi'nde üye ülkeler, IŞİD ile mücadelede Uluslararası Koalisyonu (Global Coalition to Counter ISIL) destekleme kararı almışlardır.[2320] Buna göre NATO, IŞİD'e karşı kurulan koalisyona AWACS uçakları ile destek sağlayacağını açıklamıştır.[2321] Ekşi'nin ifadesiyle, Soğuk Savaş'ın bitimini izleyen dönemde insan hakları üzerinden kendisine "meşruiyet" sağlayan NATO, 2010 yılı sonrasındaki dönüşümünü IŞİD terör örgütü ile mücadele üzerinden gerçekleştirmiştir.[2322]

2017 yılında, istihbaratın tek bir çatı altında toplanmasını sağlamak amacıyla Joint Intelligent Security Divison-JISD (Müşterek İstihbarat ve Güvenlik Birimi)

[2315] Kris Quanten, "What NATO's Counter-Terrorism Strategy", NATO Defense College, 2019, s. 1
[2316] NATO, "Chicago Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87593.htm (Erişim Tarihi: 20.10.2023)
[2317] NATO, "Wales Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm (Erişim Tarihi: 23.10.2023)
[2318] Greg Botelho-Nic Robertson, "NATO Leaders Tackle Packed Agenda Including ISIS, Ukraine and Afghanistan", https://edition.cnn.com/2014/09/04/world/europe/uk-nato-summit/index.html (Erişim Tarihi: 10.04.2025)
[2319] Güngör Şahin-Rabia Güngörsen, "2001 Sonrası NATO'nun Terörizmle Mücadele Unsur, Araç ve Politikalarının Küresel Güvenliğe Etkisi", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, 2021, s. 413
[2320] NATO, "Warsaw Summit Communique", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm (Erişim Tarihi: 24.10.2023)
[2321] Gös. Yer.
[2322] Muharrem Ekşi, "Dönüşerek Varlığını Sürdüren NATO'nun 2000'lerdeki Yeni Rolü: DEAŞ/Terörizmle Mücadele ve Türkiye", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, Cilt 1, Sayı 3, 2017, s. 46

kurulmuştur.[2323] Ana işlevi, Kuzey Atlantik Konseyi ve Askeri Komite'yi desteklemek olan bu yapı, sivil ve askeri istihbarat birimi ile güvenlik dairesinden oluşmaktadır.[2324]

Methusala, De Fretes ve Hadiwijoyo da, 2018 yılında NATO ve AB arasında imzalanan Joint Declaration (Ortak Beyan)'a vurgu yaparak, bu beyanın terörizmle mücadele konusunda iki örgüt arasındaki iş birliğini derinleştirmiş olduğunu ve bu sayede 2019-2021 yılları arasında, AB üyesi ülkelerde gerçekleşen terör eylemlerinin azalmış olduğunu belirtmişlerdir.[2325] 2018 yılında NATO savunma bakanları, uluslararası toplumun terörle mücadelesinde NATO'nun oynadığı rol ile ilgili olarak, İttifak'ın gelişmiş bir eylem planı hazırlaması konusunda mutabakata varmışlardır. Bu karar NATO'nun 70. Yılını kutladığı 2019 yılında teyit edilmiştir.[2326]

2019 yılındaki NATO Londra Zirvesi'nin en önemli konu başlıklarından biri olan; "Terörizmle Mücadele"[2327] kapsamında, 2020 yılında Counter-Terrorism Reference Curriculum (CTRC) isimli belge yayınlanmış, NATO'nun terörle mücadele kapsamında attığı önemli adımlardan bir diğeri olan bu referans belgesinde, müttefiklerin ve ortaklık ülkelerinin ulusal becerilerini ve terörle mücadele stratejilerini geliştirme hedefi belirtilmiştir.[2328] Karadeli de, bu belgenin temel amacının, bilgilendirici materyaller ve yapılar aracılığıyla ne tür stratejilerin geliştirilebileceğini ortaya koymak olduğunu, belgenin en önemli yanının ise

---

[2323] NATO, "NATO International Military Staff-Joint Intelligence and Security Division (JISD)", https://www.nato.int/cps/en/natohq/107942.htm (Erişim Tarihi: 20.11.2024)
[2324] Gös. Yer.
[2325] Gratia Emmanuel Methusala-Christian H. J. De Fretes-Suryo Sakti Hadiwijoyo, "Cooperation of European Union and the North Atlantic Treaty Organization in Overcoming Terrorism in Europe on 2019-2021", *Journal of Social Science*, Cilt 3, Sayı 6, 2022, s. 2020
[2326] NATO, "Countering Terrorism", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_77646.htm#milestones (Erişim Tarihi: 19.03.2024)
[2327] NATO, "London Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm?selectedLocale=en (Erişim Tarihi: 18.12.2023)
[2328] Belgenin tamamı için bakınız: NATO, "Counter-Terrorism Reference Curriculum", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_176310.htm (Erişim Tarihi: 04.04.2024)

terörizme karşı etkili ve koordineli bir yaklaşım açısından standart bir çerçeve sunması olduğunu belirtmektedir.[2329]

2020 yılında bir araya gelen NATO Savunma Bakanları, İttifak'ın uluslararası terörizmle mücadelesine katkı sunmak amacıyla, "Battlefield Evidence Policy" adı verilen yeni bir politikayı onaylamışlardır.[2330] Bu politikanın temel amacı, NATO birliklerinin yürüttüğü operasyonlar ve faaliyetler sırasında topladıkları bilgilerin ve materyallerin, hukuki süreçlerde kanıt olarak kullanımına yardımcı olmaktır.[2331] Bu doğrultuda NATO'nun; BM, AB, Interpol gibi kuruluşlarla iş birliğini sürdüreceği ifade edilmiştir.[2332]

2022 NATO Stratejik Konsept belgesi, terörizmi tüm biçimleriyle uluslararası güvenliğe ve NATO vatandaşlarına karşı direkt bir asimetrik tehdit olarak tanımlamış, terörle mücadele kapsamında NATO'nun uluslararası topluluk ve iş ortakları ile iş birliğini sürdüreceğini vurgulamıştır.[2333] 2023 yılında ise, NATO Genel Sekreteri'nin terörle mücadele konusundaki faaliyetlerin özel sorumlusu olduğu açıklanmıştır.[2334]

3.5.2 Kitle İmha Silahları ve NATO

Tahrip gücü açısından silahlar genel olarak; kitle imha silahları ve konvansiyonel silahlar şeklinde sınıflandırılmaktadır.[2335] Kimyasal, biyolojik, nükleer ve radyolojik silahlar, kitle imha silahlarını oluşturmaktadır.[2336] Kimi gözlemcilerin, kitle imha silahlarının oluşturduğu tehdidin Soğuk Savaş'ın bitişi ile

---

[2329] Andreea Stoian Karadeli, "NATO Defence Against Terrorism", *European Security and Defence*, Sayı 6, 2021, s. 22
[2330] NATO, "NATO Allies Agree Policy on Battlefield Evidence from Operational Theatres to Boost Efforts Against Terrorism", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_179194.htm (Erişim Tarihi: 04.12.2024)
[2331] Gös. Yer.
[2332] Gös. Yer.
[2333] NATO, "NATO 2022 Strategic Concept", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (Erişim Tarihi: 05.12.2023), s. 4
[2334] NATO, "Countering Terrorism", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_77646.htm (Erişim Tarihi: 04.04.2024)
[2335] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi,* s. 533
[2336] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika,* s. 179

ortadan kalkacağını düşünmüş olmasına karşın bu silahlar ortadan kalkmadığı gibi, Soğuk Savaş sonrasında da küresel bir tehdit oluşturmaya devam etmiştir. Günümüzde de kitle imha silahları grubundaki nükleer silahlar, II. Dünya Savaşı'nın sonunda Hiroşima ve Nagazaki şehirleri üzerinde kullanıldığı[2337] günden beri uluslararası güvenlik konularının en başında yer almaktadır.

Nükleer silahların yayılmasının önlenmesi konusunda hukuki ve kurumsal açıdan önem taşıyan iki mekanizma vardır. Bunlardan biri Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması (NPT)[2338] ve diğeri Uluslararası Atom Enerjisi Ajansıdır (UAEA)[2339]. Roskin ve Berry'e göre, başta NPT olmak üzere silah antlaşmalarının çeşitli olumlu özellikleri vardır.[2340] Onlara göre; ilk olarak bu antlaşmalar tehditleri azaltarak iş birliğini artırır. SSCB'nin Doğu Avrupa'dan çekilmesini izleyen dönemde, 1991, 2002 ve 2010 yılındaki START Antlaşmalarında iş birliğinin arttığı görülmüştür. İkincisi, bu antlaşmalar caydırıcılığı artırır. SALT-1 ve SALT-2 Antlaşmaları ABD ve SSCB'nin ilk vuruş imkanını bu sayede engellemiştir. Üçüncüsü bu antlaşmalar masrafları düşürür. Nükleer silahların üretimi, muhafazası ve kullanımı savunma harcamalarında önemli bir yer teşkil eder. Dördüncüsü, bu antlaşmalar gücün yayılmasını stabilize ederler. 1968 yılında imzaya açılan NPT, dünyayı çift kutuplu ve stabil halde tutmayı amaçlamıştır. Son olarak bu antlaşmalar, nükleer silahları terörist gruplardan uzak tutmaya yardımcı olur. Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın ülkelerdeki nükleer madde kontrolleri sayesinde bu silahların devlet dışı grupların eline geçip kullanılması önlenmektedir.[2341]

[2337] Cemal Acar, *Soğuk Savaş Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası,* s. 110-111

[2338] Nükleer silahlara ilişkin çok taraflı antlaşma. Antlaşma, 1 Temmuz 1968 günü imzaya açılmış ve 5 Mart 1970'te yürürlüğe girmiştir. Der. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s. 444-445

[2339] BM'ye bağlı bir uzmanlık kuruluşu. 1957'de BM Genel Kurul kararı ile kurulmuş olan örgütün amacı, atom enerjisinin barışçıl amaçlarla kullanımı için çalışmaktır. Der. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s. 579

[2340] Michael G. Roskin-Nicholas O. Berry, *Uluslararası İlişkiler: Uİ'nin Yeni Dünyası*, s. 303

[2341] Michael G. Roskin-Nicholas O. Berry, *Uluslararası İlişkiler: Uİ'nin Yeni Dünyası*, s. 305-306

NATO içerisinde nükleer silaha sahip üç ülke bulunmaktadır: Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık ve Fransa.[2342] NATO'nun nükleer gücü, başta ABD olmak üzere, İttifak'ın Avrupa'daki üyelerinde konuşlandırılan nükleer silahlarına bağlıdır.[2343] NATO'nun Belçika, Almanya, Hollanda, İtalya ve Türkiye'de nükleer silah tesisleri bulunmaktadır.[2344] İttifak'ın ilk nükleer silahları, 1954 yılında Avrupa'da konuşlandırılmıştır.[2345] NATO envanterinde 2023 itibari ile dört binden fazla nükleer savaş başlığı[2346] ve iki yüze yakın B-61 nükleer silahı vardır.[2347] Bu silahların olası bir çatışma durumunda Çift Yetenekli Uçaklar (DCA-Dual Capable Aircraft) ve NATO'nun geleneksel kuvvetleri ile kullanılması planlanmıştır.[2348] Bu uçaklar bir yandan hava polisliği türünden geleneksel görevleri icra ederken, diğer yandan gerekli hallerde NATO Nükleer Planlama Grubu'nun onayıyla nükleer silahları taşıma görevini yerine getirmektedir.[2349]

NATO'ya göre; benzer bir biçimde kullanılmalarına karşın, silahların kontrolü (arms control), silahsızlanma (disarmament) ve yayılmayı önleme (Non-proliferation) aynı şey değildir.[2350] Nitekim silahların kontrolü, bu üç kavramı da içine alan en genel kavramdır. Silahların kontrolü, konvansiyonel ve nükleer silahların geliştirilmesi, üretimi, saklanması ve kullanımını konusundaki kısıtlamaları

[2342] NATO, "NATO Nuclear Deterrence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/2/pdf/200224-factsheet-nuclear-en.pdf (Erişim Tarihi: 22.11.2024)
[2343] Alexander Mattelaer, "Nuclear Sharing and NATO as a Nuclear Alliance", s. 124
[2344] The Nuclear Threat Initiative, "Nuclear Disarmament NATO", https://www.nti.org/analysis/articles/nato-nuclear-disarmament/ (Erişim Tarihi: 21.09.2023)
[2345] Matthew P. Anderson, "NATO Nuclear Deterrence: The Warsaw Summit and Beyond", *Connections*, Cilt 15, Sayı 4, 2016, s. 7
[2346] Statista, "Estimated Number of Nuclear Warheads Belonging to NATO Allies from 1949 to 2023", https://www.statista.com/statistics/1294371/nato-nuclear-warhead-inventory/#:~:text=Number%20of%20nuclear%20warheads%20belonging%20to%20NATO%20allies%201949%2D2023&text=As%20of%202023%2C%20there%20were,which%20had%203%2C708%20nuclear%20warheads. (Erişim Tarihi: 22.09.2023)
[2347] Anna Fleck, "Where Are Nuclear Weapons Stationed in Europe?", https://www.statista.com/chart/32939/european-military-bases-nuclear-weapons-stationed/ (Erişim Tarihi: 22.11. 2024)
[2348] NATO, "NATO's Nuclear Sharing Arrangements", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/2/pdf/220204-factsheet-nuclear-sharing-arrange.pdf (Erişim Tarihi: 28.11.2024), s. 2
[2349] Gös. Yer.
[2350] NATO, "Arms Control, Disarmament and Non-Proliferation in NATO", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_48895.htm (Erişim Tarihi: 20.02.2024)

ve kontrolü ifade eder.[2351] Silahsızlanma, silahların tek veya karşılıklı olarak ortadan kaldırılmasını ifade ederken[2352], yayılmayı önleme; silahların yayılmasını önleme konusundaki tüm faaliyetleri kapsar.[2353]

NATO'nun nükleer caydırıcılık politikası, çatışma ve savaşı önlemeye yönelik genel stratejisinin bir parçasını oluşturmaktadır.[2354] NATO zirve bildirilerinde, sürekli olarak NPT'ye uyum çağrısı yapılmıştır. NATO'nun mevcut nükleer politikası, 2012 yılında yayınlanan Deterrence and Defense Posture Review (Caydırıcılık ve Savunma Durum Değerlendirmesi-DDPR) başlıklı belge[2355] ile 2022 NATO Stratejik Konsept belgesine[2356] dayanmaktadır.[2357] Caydırıcılık ve Savunma Durum Değerlendirmesine göre NATO, nükleer, konvansiyonel ve füze savunma yeteneklerini uygun bir biçimde bir arada kullanabilecek, bu doğrultuda da NATO sınırları dışındaki bölgeler ve ülkelerde modern askeri yetenekler elde edilmesinin sonuçları hem uluslararası istikrar hem de Avrupa-Atlantik güvenliği açısından gözden geçirilecektir.[2358]

2022 Stratejik Konsept Belgesi, caydırıcılık ve savunma konusunda silahların kontrolü, silahsızlanma ve silahların yayılmasını önleme arasındaki kritik ilişkiyi güçlendirerek, NATO'nun 2010 Stratejik Konsept Belgesi'nde yer alan, dünyada

---

[2351] NATO, "Arms Control, Disarmament and Non-Proliferation in NATO", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_48895.htm (Erişim Tarihi: 20.02.2024)
[2352] Gös. Yer.
[2353] Gös. Yer.
[2354] NATO, "NATO's Nuclear Deterrence Policy and Forces", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50068.htm (Erişim Tarihi: 28.11.2024)
[2355] NATO, "Deterrence and Defense Posture Review", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87597.htm (Erişim Tarihi: 19.02.2024)
[2356] NATO, "NATO 2022 Strategic Concept", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (Erişim Tarihi: 05.12.2023)
[2357] NATO, "NATO's Nuclear Deterrence Policy and Forces", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50068.htm (Erişim Tarihi: 28.11.2024)
[2358] NATO, "Deterrence and Defense Posture Review", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87597.htm (Erişim Tarihi: 19.02.2024)

nükleer silahlar var olduğu müddetçe NATO'nun da nükleer bir İttifak olacağı yönündeki kararı teyit etmiştir.[2359]

NATO 2010 Lizbon Zirvesi'nde alınan karar doğrultusunda caydırıcılık ve savunma yeteneklerini geliştirmeye başlamış, özellikle kitle imha silahlarının yayılmasını önlemek amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmasına önem verilmiştir. Bu doğrultuda 2009 yılında NATO üyesi ülkeler, Kitle İmha Silahlarının Yayılmasını Önleme ve Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik ve Nükleer Tehditlere Karşı Savunma İçin Stratejik Düzeyde Geniş Kapsamlı Politikayı (Comprehensive Strategic Level Policy for Preventing the Proliferation of WMD and Defending Against CBRN Threats) onaylamışlardır.[2360] Bu politika; kitle imha silahlarının yayılmasını önleme, bir KİS saldırısını veya Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik veya Nükleer olayını önleme, KBRN olayından sonra yeniden toparlanma olarak, başlıca üç nokta üzerinde yoğunlaşmıştır.[2361]

KİS'lerin yayılması konusunda yapılan en önemli çalışmalardan biri füze savunma yapılarının geliştirilmesidir. Gerger'e göre balistik füze savunma sistemi, füze saldırılarına karşı geliştirilen tüm anti balistik füzeleri, radarları ve bilgisayarları içeren bir savunma sistemidir.[2362] Füze savunma yapıları konusunun NATO'nun stratejik konseptlerine girişi 1999 yılında gerçekleşmiştir. 1999 Stratejik Konsept belgesinin Altmış İkinci Maddesi, müttefiklerin nükleer kuvvetlerinin temel amacının siyasi olduğunu belirtmektedir.[2363] Buna göre temel amaç, barışın korunması ve her türlü savaşın önlenmesidir.[2364] NATO'nun 2010 Stratejik Konsepti ise, nükleer silahların olmadığı bir dünya vizyonuna karşın, yeryüzünde nükleer

---

[2359] Alika Guchua, "NATO's Role in the Policy of Non-Proliferation of Weapons of Mass Destruction and Global Security: A Short Overview", *Journal of Liberty and International Affairs*, Cilt 9, Sayı 2, 2023, s. 501
[2360] JCBRN Defense COE, "Comprehensive Publication", https://www.jcbrncoe.org/app/uploads/2024/09/COMPREHENSIVE-PUBLICATION_2023.pdf (Erişim Tarihi: 04.12.2024), s. 22
[2361] Gös. Yer.
[2362] Haluk Gerger, *Nükleer Tehlike Nükleer Silahlar ve Nükleer Savaş*, s. 84
[2363] NATO, "İttifak'ın Stratejik Kavramı", s. B13
[2364] Gös. Yer.

silahlar bulunduğu sürece, NATO'nun nükleer bir ittifak olarak kalacağını teyit etmiştir.[2365]

Bu belgeye göre; balistik füzelerin yayılması Avrupa-Atlantik güvenliği açısından büyüyen bir tehdittir.[2366] Bu bağlamda belgede; "*Nükleer silahlar başta olmak üzere, diğer kitle imha silahlarının ve bunları fırlatma araçlarının yayılması, hesaplanamayan sonuçlarıyla evrensel güvenlik ve refahı tehdit etmektedir*."[2367] denilmektedir.

Açıkça görülmektedir ki, Karako'nun da belirttiği gibi, 2010 Stratejik Konsept belgesi, füze savunmasını temel bir İttifak bileşeni olarak almaktadır.[2368] Nitekim Kibaroğlu'na göre de Füze Kalkanı Projesi'nin geliştirilmesinin en önemli nedenlerinden biri; Soğuk Savaş'ın bitişi ile varlık sebebi sorgulanır hale gelen NATO'nun varlığını sürdürmesi ve İttifak ülkelerinin ortak bir tehdit etrafında bir araya gelmesidir.[2369]

NATO'nun Balistik Füze Savunma Politikası (NATO BMD-Ballistic Missile Defence), NATO Entegre Hava ve Füze Savunması (IAMD-Integrated Air and Missile Defence)'nın bir bileşenidir.[2370] Balistik Füze Savunma Politikasının tek amacı, örgütün kalıcı ve değişmez misyonlarından olan caydırıcılık ve savunmadır.[2371] Bu doğrultuda NATO topraklarının, Avrupa nüfusunun, İttifak

---

[2365] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 5
[2366] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 10
[2367] Gös. Yer.
[2368] Thomas Karako, "Missile Defense and the Nuclear Posture Review", *Strategic Studies Quarterly*, Cilt 11, Sayı 3, 2017, s. 55
[2369] Mustafa Kibaroğlu, "NATO'nun Balistik Füze Savunma Sistemi ve Türkiye", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 9, Sayı 34, 2012, s. 196
[2370] NATO, "Ballistic Missile Defence", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49635.htm (Erişim Tarihi: 04.12.2024)
[2371] Gös. Yer.

birliklerinin korunması hedeflenmektedir.[2372] Whitmore ve Deni'ye göre, bu Füze Savunma Politikasının geçmişteki politikalardan en önemli farkı, sadece konuşlandırılmış askeri kuvvetleri değil, tüm İttifak topraklarını ve sivil nüfusu da koruma içine almasıdır.[2373] Balistik savunma için radarlar, karada konuşlu hava ve füze savunma sistemleri, gelişmiş tespit yeteneklerine sahip gemiler kullanılmaktadır.[2374] Bunlar, özellikle İttifak'ın güneydoğu sınırlarında yayılan balistik füzelere karşı savunma amaçlı olarak geliştirilen bileşenlerdir.[2375]

NATO'nun Füze Kalkanı Projesi de bu anlayış doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Füze Kalkanı Projesi, balistik füze tehditlerine karşı geliştirilen önlemlerin tümünü ifade eder.[2376] Türkiye'yi de kapsayan bu proje, 2009 yılında ilan edilmiş, 2010 yılından itibaren uygulamaya konulmuştur.[2377] Bu projenin temeli, 2009 yılında ABD tarafından ortaya atılan Avrupa Aşamalı Uyum Yaklaşımına (European Phased Adaptive Approach-EPAA) dayanmaktadır.[2378] ABD'nin füze savunma yetenekleri ile doğrudan bağlantılı olan EPAA, aşamalar halinde uygulanması planlanan bir projedir.[2379] Dört aşamadan oluşan bu yaklaşımın birinci aşaması 2011-2015, ikinci aşaması 2015-2018, üçüncü aşaması 2018-2020, dördüncü aşaması 2020 ve sonrasını kapsamaktadır.[2380] Bu yaklaşım, gemi füze sistemleri ve radarlardan oluşmaktadır.

[2372] NATO, "NATO Ballistic Missile Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160630_1607-factsheet-bmd-en.pdf (Erişim Tarihi: 04.12.2024), s. 1

[2373] Steven J. Whitmore-John R. Deni, *NATO Missile Defense and the European Phased Adaptive Approach: The Implications of Burden Sharing and the Underappreciated Role of the U.S. Army*, US Army War College Press, 2013, s. 1

[2374] NATO, "NATO Ballistic Missile Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160630_1607-factsheet-bmd-en.pdf (Erişim Tarihi: 04.12.2024), s. 1

[2375] Gös. Yer.

[2376] The Guardian, "Turkey to Site NATO Missile Shield Radar in its South-East", https://www.theguardian.com/world/2011/sep/14/turkey-nato-missile-shield-radar (Erişim Tarihi: 20.12.2024)

[2377] NATO, "Ballistic Missile Defence", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49635.htm (Erişim Tarihi: 04.12.2024)

[2378] Sıtkı Egeli, "Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 10, Sayı 40, 2014, s. 54

[2379] Selin M. Bölme, "NATO Zirvesi ve Füze Kalkanı Projesi", *SETA Analiz,* Sayı 30, Ankara, Aralık 2010, s. 3

[2380] Sıtkı Egeli, "Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı", s. 45-51

Bu doğrultuda füze tehditlerine karşı AEGİS ve SM-3 füze sistemleri yerleştirilmesi öngörülmüştür.[2381]

2019 yılı itibari ile, Almanya'da bulunan komuta merkezine bağlı olacak şekilde, Türkiye'de radar üssü, Romanya ve Polonya'da kıyı sensörü, İspanya'da füze savunma sistemine sahip gemiler bulunmaktadır.[2382] Bunların yanı sıra, deniz koruma amaçlı görev yapan gemiler, deniz ve kara radarları, NATO topraklarını ve halklarını balistik füze savunması kapsamında korumaktadır.[2383] Bu bağlamda Egeli, füze savunmasının, NATO'nun Soğuk Savaş sırasındaki nükleer genişletilmiş caydırıcılık anlayışının Soğuk Savaş sonrasında yaşanan dönüşümle beraber mahrum bırakma yoluyla caydırıcılık anlayışına evrilmesine karşılık geldiği değerlendirmesini yapmaktadır.[2384]

2014 tarihli NATO Galler Zirvesi'nde, kitle imha silahları (KİS) grubundaki kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer (KBRN) tehditler konusunda savunma yeteneklerinin geliştirilmesine yönelik güvenlik politikaları hazırlanması üzerinde durulmuştur.[2385] KİS'lerle mücadele konusunda, 2017 yılında oluşturulan Silahların Kontrolü, Silahsızlanma ve Kitle İmha Silahları Merkezi (The Arms Control, Disarmament and WMD Non-Proliferation Centre-ACDC) uluslararası personeli içeren ve NATO karargahında görev yapan birimdir.[2386] NATO Ortak KBRN Savunma Gücü oluşturarak (Combined Joint CBRN Task Force) kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer tehditlere karşı savunmasını güçlendirmeyi amaçlamaktadır.[2387]

[2381] CSIS Missile Threat, "AEGİS Ashore", https://missilethreat.csis.org/defsys/aegis-ashore/ (Erişim Tarihi: 04.12.2024)
[2382] NATO, "Ballistic Missile Defence", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49635.htm (Erişim Tarihi: 04.12.2024)
[2383] Gös. Yer.
[2384] Sıtkı Egeli, "Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı", s. 57
[2385] Güngör Şahin, *Küresel Güvenlik ve NATO Teori-Aktör-Tehdit-Risk*, s. 196
[2386] NATO, "Weapons of Mass Destruction", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50325.htm (Erişim Tarihi: 05.12.2024)
[2387] NATO, "Weapons of Mass Destruction", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50325.htm (Erişim Tarihi: 05.12.2024)

On iki aylık görev süresince, İttifak ülkelerinden biri tarafından yönetilen bu birim, NATO Response Force ile koordineli çalışmasına karşın, gerekli durumlarda inisiyatif kullanarak kendi başına hareket edebilmektedir.[2388] 2018 ve 2021 yıllarında düzenlenen NATO Brüksel Zirveleri'nde, İttifak'ın, İttifak bölgelerinin ve müttefik ülkelerin vatandaşlarının KBRN tehditlerine karşı korunma taahhüdü teyit edilmiştir.[2389] Kuzey Atlantik Konseyi, 2020 yılında, NPT Antlaşması'nın ellinci yılında yaptığı açıklamada, NATO'nun silahların kontrolü, silahsızlanma ve yayılmayı önleme konusundaki çabalarının sürmesi gerektiğinin, bugüne kadar gerçekleştirilen çabaların, NATO'nun güvenlik amaçlarının yanı sıra stratejik istikrar ve kolektif güvenliğe katkı sunduğunun altını çizmiştir.[2390] 2022 yılında Kuzey Atlantik Konseyi tarafından açıklanan KBRN Savunma Politikası (NATO's Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Defence Policy) çerçevesinde NATO'nun karşı karşıya olduğu güvenlik tehditlerinin çeşitlendiği belirtilerek, bu tehditlerin devletler ve devlet dışı aktörlerden geldiği ifade edilmiştir.[2391]

KBRN Savunma Politikası çerçevesinde, 2009 yılından bu yana değişmekte olan güvenlik çevresinde başlıca tehditler olarak; Rusya, devlet dışı aktörler, siber ve hibrit tehditler sayılmıştır.[2392] Bu doğrultuda birbirini tamamlayıcı iki unsurdan oluşan izlenecek politikalardan ilkine göre NATO; istihbarat, planlama, ekipman, tatbikat gibi çok sayıda bileşenin de dahil olduğu KBRN savunma yeteneklerini geliştirecek ve bu, NATO'nun caydırıcılık ve savunma duruşuna entegre edilecektir.[2393] İkinci olarak, İttifak üyeleri birlikte hareket ederek KBRN tehditlerine

---

[2388] Gös. Yer.
[2389] NATO, "Brussels Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180713_180711-summit-declaration-eng.pdf (Erişim Tarihi: 26.10.2024), s. 4-5; NATO, "Brussels Summit Communique", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm (Erişim Tarihi: 26.10.2023)
[2390] NATO, "North Atlantic Council Statement on the 50th Anniversary of the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_174104.htm (Erişim Tarihi: 29.05.2024)
[2391] NATO, "NATO's Chemical, Biological, Radiological and Nuclear (CBRN) Defence Policy", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_197768.htm (Erişim Tarihi: 29.05.2024)
[2392] NATO, "NATO's Chemical, Biological, Radiological and Nuclear (CBRN) Defence Policy", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_197768.htm (Erişim Tarihi: 29.05.2024)
[2393] NATO, "NATO's Chemical, Biological, Radiological and Nuclear (CBRN) Defence Policy", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_197768.htm (Erişim Tarihi: 29.05.2024)

karşı gerekli esnekliğe sahip olacaklardır.[2394] Geliştirilmiş KBRN askeri yetenekleri; önleme, koruma, iyileştirme, yeteneklerin dağıtımı, doktrinler ve yapıları kapsarken, KBRN tehditlerine karşı geliştirilmiş dayanaklılık, bu sayılan öğelerin yanı sıra sivil ve askeri etkileşimi kapsamaktadır.[2395]

NATO, 2004 yılından beri her yıl, Silah Kontrolü, Silahsızlanma ve Kitle İmha Silahlarının Yayılmasını Önleme Konferansı (The Annual NATO Conference on Arms Control, Disarmament and Weapons of Mass Destruction Non-Proliferation)'nı gerçekleştirmektedir. Sonuncusu 2024 yılının Ekim ayında gerçekleştirilen[2396] ve Kıdemli uzman katılımcıların yer aldığı bu konferanslar, her türden KİS tehdidi hakkında, resmi olmayan türden tartışmaların yürütüldüğü bir etkinliktir.

Sonuç olarak NATO'nun, silahsızlanma kapsamında gerçekleştirdiği faaliyetler ve kurduğu birimler aracılığıyla küresel ölçekli bir güvenlik sorunu olan KİS'lerle mücadeleye katkı sunmayı amaçladığı belirtilebilir.[2397]

3.5.3 Siber Güvenlik ve NATO

Sanal ortamdaki kurumların ve kullanıcıların, kendilerini korumak amacıyla kullandıkları araçlar, güvenlik kavramları, güvenlik politikaları, risk yönetimi yaklaşımları, eğitimler ve faaliyetler bütününü ifade eden siber güvenliğin[2398], biri güvenli internet kullanımı[2399], diğeri internet kaynaklarının siber savaşta bir silah olarak kullanımı[2400] olmak üzere farklı yönleri vardır.

Siber güvenlik, küreselleşmenin hızının artması ile bilişim çağında öne çıkan güvenlik konularının başında gelmektedir. Dijital altyapılar zamanla ulusal

---

[2394] Gös. Yer.
[2395] Gös. Yer.
[2396] NATO, "19th Annual NATO Conference on Arms Control, Disarmament and Weapons of Mass Destruction Non-Proliferation", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_229228.htm (Erişim Tarihi: 05.12.2024)
[2397] Sibel Kavuncu-Cengiz Özbek, "Küresel Alanda Biyolojik Silahsızlanmanın Sağlanması Çabalarında NATO", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 2021, s. 823
[2398] Sait Yılmaz, *Uluslararası Güvenlik: Teori, Pratik ve Gelecek*, s. 718
[2399] Vahit Güntay, "Savaşın Dönüşümünde Yeni Bir Boyut Olarak Siber Güvenlik", Ed. Erhan Büyükakıncı, *Savaşın Dönüşümü Yeni Dinamikler, Aktörler ve Araçlar,* Adres Yayınları, Ankara, 2021, s. 406
[2400] Vahit Güntay, "Savaşın Dönüşümünde Yeni Bir Boyut Olarak Siber Güvenlik", s. 411

güvenliğin bir parçası haline gelmiş ve korunması gereken bir teknolojiye dönüşmüştür. Zira insan ve uyuşturucu ticaretinden kritik alt yapı sistemlerine, üretim tesislerinden şahsi mekanlara saldırıya, terörist faaliyetlerden siber savaşa, sabotajdan istihbarat amaçlı psikolojik harekata dek birçok güvenlik tehdidi faaliyet sanal ve dijital dünyada gerçekleşmektedir.[2401]

Siber dünya, savaşın geleneksel karakterini değiştirmiş ve yeni gelişen bu ortamda alt yapı tesisleri, enerji nakil hatları, elektrik şebekeleri, sağlık sistemleri, su kaynakları türünden yeni hedefler ortaya çıkmıştır.[2402] Bunun en önemli nedeni, siber tehditlerin daha az kişisel temas ve daha az resmi iletişim gerektirmesinin yanı sıra, kontrol edilecek coğrafi bir sınıra sahip olmamasıdır.[2403] Gelinen bu noktada siber uzayın tıpkı kara, hava ve deniz gibi, güvenlikle ve askeri faaliyetlerle ilgili kullanılabilecek yeni bir ortam olduğu söylenebilir.[2404] Bu nedenle fiziksel sınırların bulunmadığı siber alanda gerçekleşecek saldırılara karşı hem devletler hem de uluslararası örgütler çeşitli savunma mekanizmaları geliştirmektedir.

Siber güvenlik konusu NATO'nun gündemine ilk kez 2002 yılındaki Prag Zirvesi'nde gelmiştir. Prag Zirve Bildirisi'nde İttifak'ın siber saldırılara karşı yeteneklerini güçlendireceği belirtilmiştir.[2405] 2006 Riga Zirve Bildirisi'nde de İttifak'ın ana bilgi sistemlerinin siber saldırılara karşı korunmasının artırılacağı ifade edilmiştir.[2406] 2008 Bükreş Zirvesi'nde ise siber güvenlik konusu ilk kez kapsamlı bir şekilde ele alınmış ve Bükreş Zirve Bildirisi'nde siber güvenliğe ayrı bir paragraf ayrılmıştır.[2407] NATO tarafından siber güvenliğe yönelik böyle bir yaklaşıma, 2007

[2401] Vahit Güntay, "Savaşın Dönüşümünde Yeni Bir Boyut Olarak Siber Güvenlik", s. 406-407

[2402] Uğur Güngör, "Savunma Sanayiinin Dönüşümünde Yeni Savaşları Aramak", Ed. Erhan Büyükakıncı, *Savaşın Dönüşümü Yeni Dinamikler, Aktörler ve Araçlar*, Adres Yayınları, Ankara, 2021, s. 361

[2403] Dean C. Alexander, "Cyber Threats Against the North Atlantic Treaty Organization (NATO) and Selected Responses", *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2014, s. 4

[2404] Paul Meyer, "Cyber-Security Through Arms Control", *The Rusi Journal*, Cilt 156, Sayı 2, 2011, s. 22

[2405] NATO, "Prague Summit 2002 Selected Documents and Statements", https://www.nato.int/docu/0211prague/speeches-e.pdf (Erişim Tarihi: 09.10.2023), s. 53

[2406] NATO, "Riga Summit Reader's Guide", https://www.nato.int/docu/rdr-gde-riga/rdr-gde-riga-e.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2024), s. 12

[2407] NATO, "Bucharest Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm (Erişim Tarihi: 28.09.2023)

yılında, 2004'ten beri NATO üyesi olan Estonya'ya karşı yapılan siber saldırılar sonucunda hükümete bağlı web sayfalarının etkisiz hale gelmiş olması[2408], bu olayın da NATO'da siber güvenlik konusundaki farkındalığı artırmasının neden olmuş olduğu belirtilebilir.[2409]

NATO, bu tarihten itibaren siber tehditlere karşı daha etkili politikalar ve mekanizmalar geliştirmeye başlamıştır. 2008 yılında ilan edilen ve sonraki yıllarda güncellenerek geliştirilen Siber Savunma Politikası bu adımların ilkidir.[2410] Aynı yıl Kuzey Atlantik Konseyi tarafından Siber Savunma Yönetimi Otoritesi (Cyber Defence Management Authority-CDMA) oluşturulmasına karar verilmiştir.[2411] Yine 2008 yılında Tallinn'de NATO Müşterek Siber Savunma Mükemmeliyet Merkezi (Cooperative Cyber Defence of Excellence-CCD COE) oluşturulmuştur.[2412]

Siber savunma, Lizbon Zirvesi ile 2010 Stratejik Konsept Belgesi'ne dahil edilmiş[2413] ve bu doğrultuda 2011 yılında Kuzey Atlantik Konseyi'nde savunma bakanları tarafından yeni bir NATO siber güvenlik politikası onaylanmıştır.[2414] Buna göre, NATO'nun yeni siber güvenlik politikası üç öğeden oluşmaktadır: İş birliği, önleme ve esneklik.[2415] Bu doğrultuda NATO, siber savunma konusunda eşgüdümlü bir yaklaşımı geliştirmek için müttefiklerle beraber hareket edecek ve siber savunma

---

[2408] Damien McGuinness, "How a Cyber Attack Transformed Estonia", https://www.bbc.com/news/39655415 (Erişim Tarihi: 05.12.2024)
[2409] Umut Yukaruç, "Uluslararası Güvenlikte Yeni Bir Alan: Siber Güvenlik", *Güncel Uluslararası Güvenlik Sorunları,* Ed. Hakan Karaaslan-Murat Demirel, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 358
[2410] NATO, "Cyber Defence", https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_78170.htm? (Erişim Tarihi: 21.02.2024)
[2411] Fatih Başar Kutlu, "A New Field Between Two Old Allies: Cybersecurity Approaches of EU and NATO (2016-2020)", *Diplomasi Araştırmaları Dergisi,* Cilt 5, Sayı 1, 2023, s. 31
[2412] Gös. Yer.
[2413] NATO, "Cyber Defence", https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_78170.htm? (Erişim Tarihi: 21.02.2024)
[2414] NATO, "Cyber Defence", https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_78170.htm? (Erişim Tarihi: 21.02.2024)
[2415] NATO Cooperative Cyber Defence Center Of Excellence, "Defending the Networks NATO Policy on Cyber Defence", https://ccdcoe.org/uploads/2018/10/NATO-110608-CyberdefencePolicyExecSummary.pdf (Erişim Tarihi: 09.12.2024), s. 1

tüm İttifak misyonlarına dahil edilecektir. Ayrıca NATO ağları merkezi bir yönetim altında birleştirilecektir.[2416]

2012 yılında siber faaliyetlerle ilgilenmek üzere NATO İletişim ve Bilgi Ajansı (Communication and Information Agency-NCIA) oluşturulmuştur.[2417] Belçika'nın Mons şehrindeki SHAPE karargahında bulunan ajans, NATO'nun temel iletişim sağlayıcısı olarak NATO karargâhı, komuta yapısı ve NATO ajanslarına bilgi teknolojileri açısından destek verir. Savunma planlama, kontrol, bilgisayar, istihbarat, gözetleme ve keşif, tatbikatlar, eğitim, ileri teknolojinin satın alınması gibi faaliyetlerden sorumludur. 2012 yılında Rapid Reaction Team (RTT) operasyonel hale getirilmiştir.[2418] İttifak üyesi ülkelerin uzmanlarından oluşan bu ekip, siber saldırı durumlarında harekete geçer. Bu ekip yirmi dört saat hazır bekleme konumundadır.[2419]

2013 yılında yayınlanan Tallinn El Kitabı (Tallinn Manual), siber savaşa karşı uygulanacak uluslararası hukuk dokümanı olarak, bu yönde atılmış adımlardan bir diğeridir. CCD COE bünyesinde bir araya gelen ve bağımsız uzmanlardan oluşan bir ekip tarafından oluşturulan bu belge, yeni ortaya çıkan siber savaşa karşı hukuk normlarının hangi ölçüde ve nasıl uygulanabileceği konusundaki araştırma faaliyetlerinin somut adımlarından biridir.[2420]

2014 yılında NATO, Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5. Maddesi'nin bir parçası olarak, geliştirilmiş bir Siber Savunma Politikasını (NATO Enhanced Cyber Defense Policy) onaylamıştır.[2421] Bu doğrultuda 2014 yılının NATO'nun siber güvenlik politikaları açısından kritik bir dönemin başlangıcını oluşturduğu da söylenebilir.

[2416] Gös. Yer.
[2417] NATO, "Cyber Defence", https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_78170.htm? (Erişim Tarihi: 21.02.2024)
[2418] NATO, "NATO Rapid Reaction Team to Fight Cyber Attack", https://www.nato.int/cps/en/natolive/news_85161.htm (Erişim Tarihi: 09.12.2024)
[2419] Gös. Yer.
[2420] Hakan Eren-Muharrem Tuncay Gençoğlu-Serkan Yenal, "Siber Savaş", *Strateji ve Güvenlik Alanında Temel ve Güncel Yaklaşımlar,* Ed. Memduh Begenirbaş-Rukiye Can Yalçın-Serkan Yenal, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 293
[2421] NATO, "Cyber Defence", https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_78170.htm? (Erişim Tarihi: 21.02.2024)

Nitekim 2014 yılı itibarıyla, Palmer'ın da ifade ettiği gibi, NATO'nun siber tehditler karşısında güçlendirilmesi çalışmalarının ağırlık kazandığı görülmüştür.[2422] 2014 Galler Zirvesi'nde onaylanan yeni Siber Savunma Politikası ile siber savunma, NATO'nun kolektif savunma ile ilgili temel görevleri arasına dahil edilmiştir.[2423] 2016 Varşova Zirvesi'nde "siber uzay", kara, hava ve denizin yanı sıra, yeni operasyonel harekât sahası olarak resmen ilan edilmiştir.[2424]

2016 yılında ilan edilen Siber Savunma Taahhüdü (Cyber Defence Pledge)[2425] İttifak'ın Kurucu Antlaşması'nın 3. Maddesi doğrultusunda, Galler'de siber savunma ile ilgili olarak belirlenen politika uyarınca ulusal altyapıları geliştirmeyi ve bu yolla güvenliği güçlendirmeyi hedeflemektedir.[2426] 2018 Brüksel Zirvesi'nde yeni bir Siber Operasyonlar Merkezinin (CyberSpace Operations Centre) kurulmasına karar verilmiştir.[2427] Temel amacı, durumsal farkındalık yaratarak NATO'nun siber uzay ile ilgili operasyonel faaliyetlerini koordine etmek olan merkez[2428], NATO'nun komuta yapısı ile bağlantılı ilk siber güvenlik birimidir.[2429]

NATO'nun 2019 yılında kabul edilen ilk Siber Harekât Doktrini ise siber saldırılara karşı savunma yeteneklerini güçlendirmeyi ve NATO komutanlıklarına rehberlik etmeyi amaçlamaktadır.[2430] 2021 yılındaki Brüksel Zirvesi'nde onaylanan Yeni Geliştirilmiş Siber Savunma Politikasının da İttifak'ın üç temel görevini desteklemenin yanı sıra, genel savunma ve caydırıcılığa katkı sağlaması

[2422] Diego A. Ruiz Palmer, "NATO as Strategy-Making Alliance", *A Strategic Odyssey: Constancy of Purpose and Strategy-Making in NATO 1949-2019*, NATO Defense College, 2019, s. 11
[2423] NATO, "Cyber Defence", https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_78170.htm? (Erişim Tarihi: 21.02.2024)
[2424] NATO, "Warsaw Summit Communique", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm (Erişim Tarihi: 24.10.2023)
[2425] NATO, "Cyber Defence Pledge", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133177.htm (Erişim Tarihi: 06.04.2024)
[2426] Gös. Yer.
[2427] NATO, "Cyber Defence", https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_78170.htm? (Erişim Tarihi: 21.02.2024)
[2428] Gös. Yer.
[2429] Merle Maigre, "NATO's Role in Global Cyber Security", *German Marshall Fund of The United States Policy Brief*, 2022, s. 5
[2430] Laura Brent, "Cyberspace as a Domain of Operations NATO's Role in Cyberspace", *The Three Swords Magazine*, Cilt 34, 2019, s. 58

amaçlanmıştır.[2431] 2023 Vilnius Zirvesi'nde ise, önceden ilan edilen Siber Savunma Taahhüdünün geliştirilmesine karar verilmiştir.[2432]

NATO, siber güvenlik konusunda 2010 yılından beri düzenli olarak her yıl "Locked Shields" adı verilen tatbikatı yürütmektedir.[2433] Siber güvenlik alanında dünyanın en büyük tatbikatı olan bu etkinlik, siber güvenlik uzmanlarını bir araya getirerek, onların gerçek zamanlı saldırılara karşı ulusal bilgi teknolojilerini (Information Technology-IT) ve kritik altyapıları savunma becerilerini güçlendirmeyi hedeflemektedir.[2434] Gerçekçi senaryolara odaklanan ve büyük bir siber saldırının karmaşık simülasyonlarından oluşan bu tatbikat, stratejik karar verme sürecini de içermektedir.[2435] 2023 yılında, bu kapsamda düzenlenen ve dünyanın en büyük siber tatbikatı olarak kayıtlara geçen bu etkinliğe, İttifak üyesi ülkelerin yanı sıra NATO'nun ortaklık ülkeleri de dahil olmak üzere otuz sekiz ülkeden üç binin üzerinde uzman katılmıştır.[2436]

3.5.4 Enerji Güvenliği ve NATO

Sanayi Devrimi'ni izleyen dönemde en büyük enerji kaynağı olan kömürün, içinde yaşadığımız yüzyılda en büyük enerji kaynağı olarak yerini petrol ve doğal gaza bıraktığı söylenebilir.[2437] Yine Sanayi Devrimi'nden bu yana, kaynağı değişmekle beraber, en büyük rekabet konularından biri enerjidir. Ünal'a göre bunun en temel sebebi, enerjinin stratejik niteliğidir.[2438] Enerji güvenliği en basit tanımıyla, aktörlerin istedikleri enerji kaynağına, istedikleri zamanda ve oranda ulaşabilmesini

---

[2431] NATO, "Cyber Defence", https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_78170.htm? (Erişim Tarihi: 21.02.2024)
[2432] NATO, "Vilnius Summit Communique", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_217320.htm (Erişim Tarihi: 02.02.2024)
[2433] NATO Cooperative Cyber Defence Center Of Excellence, "World's Largest Cyber Defense Exercise Locked Shields Kicks Off in Tallinn", https://www.ccdcoe.org/news/2023/worlds-largest-cyber-defense-exercise-locked-shields-kicks-off-in-tallinn/ (Erişim Tarihi: 09.12.2024)
[2434] NATO, "NATO Allies and Partners Take Part in World's Largest Cyber Defence Exercise", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_214144.htm?selectedLocale=en (Erişim Tarihi: 06.04.2023)
[2435] Gös. Yer.
[2436] Gös. Yer.
[2437] Serhan Ünal, "Enerji Güvenliği", *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik,* Der. Başar Baysal, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2022, s. 322
[2438] Serhan Ünal, "Enerji Güvenliği", s. 321

ifade eder.[2439] Dünyada birincil enerji ihtiyacının 2004-2030 yılları arasında, %60'a varan oranda artmasının beklendiği[2440] düşünülürse, sürdürülebilir bir kalkınmanın temel unsuru olan enerji kaynaklarının güvenliğinin önemi daha rahat anlaşılır.

Petrolün ulaşımda, kömürün elektrik üretiminde, doğal gazın toplam enerji içindeki payının artması sonucunda, fosil yakıtların 2040 yılında da dünya enerji tüketimindeki önemini koruması beklenmektedir.[2441] Enerji jeopolitiği, her gün artan küresel enerji ihtiyacı karşısında uluslararası ilişkilerin en temel konu başlıklarından biridir. Zira Çetinkaya'nın da belirttiği gibi, petrol ve doğal gaza dayalı enerji jeopolitiğinin egemen olduğu günümüzde, arz noktası, hinterland, nakliye hatları ve talep noktaları açısından enerji kaynakları bir baskı unsuru olarak kullanılabilmektedir.[2442]

1970'li yıllardaki "petrol krizi"[2443] sonrasında, önce Uluslararası Enerji Ajansı (UEA)'nın kurulması, ardından yerel petrol üretiminin artırılması ve kaynakların çeşitlendirilmesi sonucunda düşük fiyatlı petrole ulaşılması, 2000'li yıllara gelinceye dek enerji güvenliği konusunun geri planda kalmasına sebep olmuştur.[2444] Ancak Körfez Savaşı, Asya ekonomik krizi, petrol arzının düşmesi ile yükselen fiyatlar, 2000'lerin başında konuyu yeniden gündeme taşımıştır.[2445]

NATO'nun enerji güvenliği konusunu yeni bir gündem başlığı olarak kabul etmesinin en önemli sebepleri arasında, NATO üyesi ülkelerin enerji konusunda daha çok tüketici pozisyonunda yer alması ve dünyadaki enerji kaynaklarının çoğunun

---

[2439] Sam Raphael-Doug Stokes, "Energy Security", *Contemporary Security Studies*, Ed. Alan Collins, 2. Baskı, Oxford University Press, Oxford, 2010, s. 307
[2440] Michael Klare, *Rising Powers, Shrinking Planet How Scarce Energy is Creating A New World Order*, Oneworld Publications, Oxford, 2008, s. 33
[2441] Cenk Sevim, *Küresel Enerji Stratejileri ve Jeopolitik*, s. 138
[2442] Şeref Çetinkaya, *Rusya-Batı Kıskacında Türkiye'nin Enerji Güvenliği*, Kamer Yayınları, İstanbul, 2020, s. 31
[2443] Office of the Historian, "Oil Embargo, 1973-1974", https://history.state.gov/milestones/1969-1976/oil-embargo (Erişim Tarihi: 09.12.2024)
[2444] Mehmet Efe Biresselioğlu, "NATO'nun Değişen Enerji Güvenliği Algısı: Türkiye'nin Olası Konumu", s. 231
[2445] Mehmet Efe Biresselioğlu, "NATO'nun Değişen Enerji Güvenliği Algısı: Türkiye'nin Olası Konumu", s. 231

Ortadoğu, Hazar, Körfez gibi istikrarsız bölgelerde yer alması sayılabilir.[2446] Nitekim Sevim de bu doğrultuda, Ortadoğu bölgesi ve halihazırda küresel petrol arzının yarısını karşılayan Körfez ülkelerinin, 2025 yılında küresel petrol arzının yaklaşık 4/3'ünü karşılaması beklentisine işaret etmektedir.[2447]

Doğan da NATO'nun bir diğer ilgi alanı olan Karadeniz coğrafyası bağlamında, Karadeniz coğrafyasının petrol boru hatlarına sahip oluşu nedeniyle bir transfer alanı görevi üstlenerek enerji jeopolitiği analizlerinde mutlaka hesaba katılması gereken bir bölge olarak karşımıza çıkmakta olduğunu belirtmektedir.[2448] Pekşen de Rusya'nın sahip olduğu enerji kaynaklarını NATO ülkelerine karşı bir dış politika kozu olarak sürekli kullanma eğilimi gösterdiğini, Rusya'nın bu tutumunun da Avrupa ülkelerinde enerji güvenliği konusunda bir tehdit algısı oluşturmakta olduğunu belirtmektedir.[2449] 2006 ile 2009 yılları arasında Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan enerji ihtilafı da konuyu NATO'nun gündemine taşıyan bir diğer önemli gelişme olmuştur. Berkul'a göre bu ihtilafın yanı sıra, gaz krizinin NATO üyesi ülkeleri doğrudan etkilemesi, enerji güvenliği konusunun NATO'nun 2010 Stratejik Konsept belgesinde yer alması sürecini hızlandırmıştır.[2450]

Bocse, NATO'nun enerji güvenliği konusundaki çalışmalarının başlıca beş kategoride ele alınabileceğini belirterek[2451], ilk olarak NATO'nun stratejik farkındalığını geliştirmek için enerji trendlerini yakından takip ettiğini ifade etmektedir. Bu doğrultuda, 2014 yılından itibaren yeniden gündeme gelen Rusya-Ukrayna ihtilafı sonucunda İttifak, tedarik kesintileri türünden gelişmelerin başta müttefikler olmak üzere uluslararası güvenliği doğrudan etkileyebileceğini fark

---

[2446] Mitat Çelikpala, "Enerji Güvenliği: NATO'nun Yeni Tehdit Algısı", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 10, Sayı 40, 2014, s. 76
[2447] Cenk Sevim, *Küresel Enerji Stratejileri ve Jeopolitik*, s. 135
[2448] Göknil Erbaş Doğan, "Karadeniz Bölgesinde Boru Hatları Jeopolitiği", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi,* Cilt 15, Sayı 57, 2018, s. 18
[2449] Hasan Deniz Pekşen, "NATO'nun Dönüşümünün Sınırları: Bir Uygulama Vakası Olarak Enerji Güvenliği", s. 53
[2450] Ali Berkul, "Uluslararası Güvenlik Sorunları Bağlamında Enerji Güvenliği Kavramının Bir Analizi", *Güncel Uluslararası Güvenlik Sorunları,* Ed. Hakan Karaaslan-Murat Demirel, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 324
[2451] Alexandra Maria Bocse, "NATO, Energy Security and Institutional Change", *European Security*, Cilt 29, Sayı 4, 2020, s. 441

etmiştir.[2452] İkinci olarak NATO, örgüt içinde üyelerin bilgi ve istihbarat paylaşımı yapabileceği, güvenlik üzerinde etkisi olabilecek enerji gelişimi konularında ortak tatbikatlar yapabilecek ve danışma süreçleri işletebilecek bir yapıya sahiptir.[2453]

Üçüncü olarak, NATO'nun kritik enerji altyapılarını korumaya yönelik çeşitli faaliyetler yürütmekte olduğunu belirtmek mümkündür. Bunların başında müttefikler ile yapılan iş birliğinin yanı sıra İstanbul İş Birliği Girişimi, Güney Kafkasya ülkeleriyle yapılan workshoplar ve eğitim faaliyetleri gelmektedir.[2454] NATO ayrıca Hazar Denizi bölgesinde yer alan Azerbaycan ve Kazakistan ile BİO kapsamında sahip olduğu ortaklık ilişkisi aracılığıyla enerji güvenliği konusunda çeşitli çalışmalar yapmaktadır.[2455] Örneğin 2009 yılında Astana'da[2456], 2013 yılında Bakü'de[2457] düzenlenen seminerlerde, Hazar Havzasındaki enerji güvenliği konusu ele alınmıştır. Bunun yanı sıra 2016 yılında Tiflis'te gerçekleşen bir seminerde[2458] kritik enerji altyapıları konusu ele alınmış, 2023 yılında ise aralarında; Azerbaycan, Cezayir, Ürdün, Kuveyt ve Özbekistan'ın bulunduğu ülkelerle, enerji güvenliği konusunda iş birliğini artırmayı amaçlayan bir toplantı[2459] gerçekleştirilmiştir.

Grison'un ifade ettiği gibi, uzun vadede enerji tedariki konusunda NATO ülkelerinin ilgisini çekeceği beklenen bu bölgede NATO, iş birlikleri ve ortaklıklar aracılığıyla ulus aşan ağlar oluşturmaktadır.[2460] Dördüncü olarak, denizlerin güvenliği konusunda yapılan faaliyetlerin enerji güvenliği üzerindeki etkisinden

---

[2452] Alexandra Maria Bocse, "NATO, Energy Security and Institutional Change", s. 441
[2453] Gös. Yer.
[2454] Gös. Yer.
[2455] Robert M. Cutler, "Using NATO Partnership to Strengthen Stragetic Autonomy for Azerbaijan and Central Asia in Rare-Earth Mining and Supply Chain", https://natoassociation.ca/using-nato-partnership-to-strengthen-strategic-autonomy-for-azerbaijan-and-central-asia-in-rare-earth-mining-and-supply-chain/ (Erişim Tarihi: 09.12.2024)
[2456] NATO, "EAPC Security Forum Opens in Astana", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_55792.htm?selectedLocale=en (Erişim Tarihi: 09.12.2024)
[2457] NATO, "NATO and Partners Discuss Emerging Risks to Energy Security at Conference in Baku", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_101154.htm?selectedLocale=en (Erişim Tarihi: 09.12.2024)
[2458] NATO, "Emerging Security Risks for Energy Flows Across South Caucasus", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_139480.htm (Erişim Tarihi: 09.12.2024)
[2459] NATO, "NATO Allies and Partners Discuss Energy Security", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_215433.htm (Erişim Tarihi: 09.12.2024)
[2460] Nathan R. Grison, "NATO's Energy Security Policy Put to the Caspian Test", *Connections*, Cilt 12, Sayı 2, 2013, s. 91-92

bahsedilebilir. Örneğin Afrika'daki Ocean Shield Operasyonu deniz taşımacılığı ile taşınan petrol ve diğer yakıtların güvenliğini sağlamaya yöneliktir.[2461] Son olarak, NATO'nun son yıllarda geliştirdiği Yeşil Savunma Konsepti[2462] ile operasyonlarını enerji tüketimi açısından daha verimli hale getirmeye çalıştığı ifade edilebilir.

Enerji güvenliği konusu, NATO'nun Soğuk Savaş dönemindeki stratejik konsept belgelerinde hiç yer almamıştır. 1991 Stratejik Konsepti'nde "hayati önem taşıyan"[2463] kaynak şeklinde dolaylı bir biçimde referans verilen enerji güvenliği, 1999 Stratejik Konsepti'nde de "kritik alt yapıların korunması" şeklinde alt bir unsur olarak tanımlanmıştır.[2464]

Kavram olarak enerji, NATO zirvelerinde ilk kez 2006 Riga Zirvesi sonuç bildirisinde karşımıza çıkar. Burada; "enerji altyapısı" ve "enerji güvenliği" kavramlarına yer verilmiştir.[2465] Enerji güvenliği konu başlığı ise, daha geniş haliyle NATO'nun 2008 yılındaki Bükreş Zirvesi'nde ortaya atılmıştır. Burada, "NATO'nun Enerji Güvenliğindeki Rolü" başlıklı raporun hazırlanması kabul edilmiştir.[2466] Müttefikler bu alandaki temel ilkeleri belirleyerek, sonraki faaliyetler için çeşitli kararlar almıştır. İttifak ülkeleri bu doğrultuda, bilgi ve istihbarat paylaşımı yapmayı, istikrarı projelendirmeyi, uluslararası ve bölgesel iş birliğini artırmayı, sonuç yönetimini desteklemeyi, kritik enerji altyapılarının korunmasını sürdürmeyi kararlaştırmıştır.[2467]

[2461] Alexandra Maria Bocse, "NATO, Energy Security and Institutional Change", s. 442
[2462] NATO, "Green Defence Framework", https://natolibguides.info/ld.php?content_id=25285072 (Erişim Tarihi: 09.12.2024)
[2463] NATO, "İttifak'ın Yeni Strateji Kavramı", s. 25
[2464] Hasan Deniz Pekşen, "NATO'nun Dönüşümünün Sınırları: Bir Uygulama Vakası Olarak Enerji Güvenliği", s. 58
[2465] NATO, "Riga Summit Reader's Guide", https://www.nato.int/docu/rdr-gde-riga/rdr-gde-riga-e.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2024), s. 16
[2466] NATO, "Bucharest Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm (Erişim Tarihi: 28.09.2023)
[2467] Gös. Yer.

Enerji güvenliği hem 2010[2468] hem de 2022[2469] tarihli NATO Stratejik Konsept belgelerinde geçmektedir. NATO'nun yeni tehditler kategorisi içinde önemli bir yer teşkil eden enerji güvenliği, NATO zirve bildirileri içinde ilk kez 2010 Lizbon Zirvesi Bildirisi'nde, NATO politika ve faaliyetlerini doğrudan etkileyebilecek bir konu başlığı olarak ele alınmıştır.[2470] Korkut ve Preljevic'e göre, 2010 Lizbon Zirve Bildirisiyle beraber NATO, enerji güvenliği konusunda ortaklar ve diğer uluslararası aktörlerle iş birliği içerisinde hareket edeceğini ve enerji güvenliği konusunu daha geniş çaplı ele alacağını netleştirmiştir.[2471] Nitekim bu doğrultuda 2012 yılında Litvanya'da Enerji Güvenliği Mükemmeliyet Merkezi (NATO Energy Security Centre of Excellence-ENSEC COE) kurulmuştur.[2472] Bu merkezin, enerji güvenliği konusunda NATO tarafından atılan en önemli adımlardan biri olduğu söylenebilir.

O tarihten bu yana, İttifak'ın enerji güvenliği üzerine olan çalışmalarını desteklemekte olan Merkezin en temel görevleri arasında; stratejik bilinç uyandırmak, askeri kuruluşlarda enerji verimliliğinin artırılmasına katkı sağlamak, kritik enerji altyapılarının korunmasına yardımcı olmak sayılabilir.[2473]

Bocse, Kırım'ın ilhakı ve 2014 Galler Zirvesi'nin, NATO'nun enerji güvenliği konusunda yapılacak iş birliği konusundaki farkındalığını artırmış olduğunu, özellikle Kırım'ın ilhakının, enerjinin bir silah olarak kullanılabileceği algısını güçlendirirken, NATO'nun konuyu hibrit savaş olarak değerlendirmesine zemin

---

[2468] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 12, 13, 17

[2469] NATO, "NATO 2022 Strategic Concept", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (Erişim Tarihi: 05.12.2023), s. 3, 7, 11

[2470] NATO, "Lisbon Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2010_11/2010_11_11DE1DB9B73C4F9BBFB52B2C94722EAC.pdf (Erişim Tarihi: 23.10.2024), s. 7, 11

[2471] Hasan Korkut-Hamza Preljevic, "NATO's New Energy Security Role in Azerbaijan: Balancing the Interest Between West and Russia", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi,* Cilt 5, Sayı 2, 2017, s. 178-179

[2472] NATO, "Energy Security", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49208.htm (Erişim Tarihi: 06.03.2024)

[2473] NATO ENSEC COE, "What is NATO COE?", https://www.enseccoe.org/about-us/ (Erişim Tarihi: 12.12.2024)

hazırlamış olduğunu belirtmektedir.[2474] 2016 Varşova[2475] ve 2018 Brüksel[2476] Zirveleri'nde NATO'nun enerji güvenliği konusunda kritik alt yapı sistemlerinin korunmasına yönelik kararı teyit edilirken, İttifak üyelerinin enerji kaynaklı politik ve zorlayıcı manipülasyonlarla karşı karşıya kalmasının önlenmesi gerektiği konusundaki kararlılığı ifade edilmiştir.[2477] NATO'nun 2018 Brüksel Zirvesi'nde İttifak üyeleri enerji güvenliğinin ortak güvenlik üzerindeki etkisinin altını çizerek, İttifak'ın ekonomik ve siyasi manipülasyonlara karşı savunmasız kalmaması konusunda mutabakata varmışlardır.[2478]

2021 yılında onaylanan NATO Climate Change and Security Agenda (İklim Değişikliği ve Güvenlik Gündemi)[2479] ile aynı yıl gerçekleşen Brüksel Zirvesi'nde kabul edilen Eylem Planında[2480], İttifak'ın askeri enerji verimliliğini artırma hedefi yer almıştır.[2481] 2022 Madrid Zirvesi'nde, müttefikler enerji güvenliğini güçlendirme ve askeri güçlerine güvenilir enerji kaynakları sağlama konusunda mutabakata varmışlardır.[2482] 2023 Vilnius Zirvesi'nde NATO, kritik enerji altyapılarının korunması konusunda ulusal otoritelerin kapasitelerini güçlendirme kararı almış, Rusya'nın eylemleriyle kötüleşen enerji krizi ortamında, müttefiklerin askeri güçlere güvenli, esnek ve sürdürülebilir enerji kaynağı sağlama taahhüdünü tekrar

[2474] Alexandra Maria Bocse, "NATO, Energy Security and Institutional Change", s. 446
[2475] NATO, "Warsaw Summit Communique", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm (Erişim Tarihi: 24.10.2023)
[2476] NATO, "Brussels Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180713_180711-summit-declaration-eng.pdf (Erişim Tarihi: 26.10.2024), s. 22
[2477] Alexandra Maria Bocse, "NATO's Organizational Adaptation: Responding to Energy Security Concerns": Ed. Marc Ozawa, *The Alliance Five Years After Crimea: Implementing The Wales Summit Pledges*, NATO Defense College, 2019, s. 85
[2478] NATO, "Brussels Summit Declaration", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180713_180711-summit-declaration-eng.pdf (Erişim Tarihi: 26.10.2024), s. 22
[2479] NATO, "Energy Security", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49208.htm (Erişim Tarihi: 05.04.2024)
[2480] NATO, "NATO Climate Change and Security Action Plan", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_185174.htm (Erişim Tarihi: 22.11.2023)
[2481] Gös. Yer.
[2482] NATO, "Madrid Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm (Erişim Tarihi: 31.10.2023)

etmişlerdir.[2483] Aynı zirvede kritik deniz altı altyapı sistemlerine yönelik tehditlerin üzerinde durularak, bu doğrultuda NATO Maritime Command (MARCOM-NATO Denizcilik Merkezi) kurulmasına karar verilmiştir.[2484] Çelikpala'ya göre, enerji güvenliği konusundaki bu çok boyutluluğun, NATO'yu uluslararası bir güvenlik örgütü konumuna getirdiği ifade edilebilir.[2485]

3.5.5 Çevre Sorunları ve NATO

Uluslararası ilişkilerde çevre ile güvenlik arasındaki bağlantının kurulmasının nispeten yeni olduğu söylenebilir. Richard Ullman'a göre güvenlik kavramı daima öncelikle askeri güvenlikle birlikte düşünülmekte ve ulusal güvenlik söz konusu olduğunda bu sorunlar genelde devletlerle ilişkilendirilmektedir. Oysa tehditler, salgın hastalıklar, sel baskınları ve şiddetli kuraklık türünden, devletleri aşan doğal felaketler de olabilir.[2486]

Graeger'e göre, insan aktiviteleri sonucunda yaşanan çevresel değişimin güvenlikle ilişkisini gösteren dört bağlantı vardır.[2487] Her şeyden önce hava kirliliği, su kirliliği, ormansızlaşma gibi çevresel bozulmalar dünya ve insan güvenliği için bir tehdittir.[2488] İkincisi, bu türden çevresel bozulmalar bir şiddet sonucu oluşabilir veya şiddetin bizatihi sebebi olabilir.[2489] Üçüncüsü, askeri güvenlikle ilgili faaliyetler çevre korunmasının önemli bir bileşenidir.[2490] Dördüncüsü, çevresel güvenlik konu başlığı önemli bir politika malzemesidir.[2491] Nitekim Vogler'e göre, son yıllarda bu konular üst düzey siyasi tartışma platformlarında, G8, NATO gibi örgütlerde

[2483] NATO, "Vilnius Summit Communique", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_217320.htm (Erişim Tarihi: 02.02.2024)
[2484] NATO, "Energy Security", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49208.htm (Erişim Tarihi: 05.04.2024)
[2485] Mitat Çelikpala, "Enerji Güvenliği: NATO'nun Yeni Tehdit Algısı", s. 93
[2486] Richard H. Ullman, "Redefining Security", s. 133
[2487] Nina Graeger, "Environmental Security?", *Journal of Peace Research*, Cilt 33, Sayı 1, 1996, s. 109
[2488] Gös. Yer.
[2489] Nina Graeger, "Environmental Security?", s. 110
[2490] Gös. Yer.
[2491] Nina Graeger, "Environmental Security?", s. 111

tartışılan gündem konuları arasında yer alarak yüksek siyasetin bir konusu haline gelmiştir.[2492]

Çevresel güvenliğin alt başlıklarından biri olan iklim değişikliği, insanın yaşam koşullarından enerji kullanımına dek güvenliği doğrudan etkilemektedir.[2493] İklim değişikliği, kitlesel göçleri tetikleyebileceği gibi, su ve diğer kaynakların kıtlığının yaşanması durumunda potansiyel çatışmaların da ana sebebi olabilir.[2494] Dünyada fosil yakıt kullanımının mevcut oranda sürmesi halinde, 2080 yılına gelinceye dek, çok sayıda insanın iklim değişikliği kaynaklı kuraklıktan etkilenebileceği beklenmektedir.[2495] Üstelik bundan etkilenebilecek coğrafya yalnızca Afrika ile sınırlı değildir. Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur gibi çok sayıda ülkenin bu durumdan etkilenmesinin kuvvetle muhtemel olduğu değerlendirilmektedir.[2496] İklim değişikliği çeşitli formlarda olmak üzere; Avrupa, Kuzey Amerika, Asya ve Afrika'yı doğrudan etkileyecek bir bileşendir.[2497]

NATO'nun "Çevre, İklim Değişikliği ve Güvenlik" başlıklı raporunda, iklim değişikliğinin jeopolitik çevreyi etkileme kapasitesine sahip bir bileşen olarak devlet ve devlet dışı aktörler tarafından İttifak güvenliğine tehdit olarak kullanılabileceği belirtilmiştir.[2498] Buna göre; yüzey sıcaklığının artması, çölleşme, deniz ve buzulların erimesi, nakliye yollarının açılması güvenlik ortamını değiştirebilir, deniz seviyesinde yaşanacak yükselmeler, ekstrem hava koşulları İttifak'ın askeri yapısını ve esnekliğini doğrudan etkileyebilir.[2499] Yine rapora göre, örneğin askeri uçakların

---

[2492] John Vogler, "Çevre Meseleleri", Ed. John Baylis-Steve Smith-Patricia Owens, *Küreselleşen Dünya Siyaseti Uluslararası İlişkilere Giriş*, Çev. Hasan Basri Yalçın vd., Küre Yayınları, İstanbul, 2021, s. 551
[2493] Gös. Yer.
[2494] John Vogler, "Çevre Meseleleri", s. 558
[2495] David A. King, "Climate Change Science: Adapt, Mitigate, or İgnore?", *Science*, Cilt 303, Sayı 5655, 2004, s. 176
[2496] Esther Babson, "Strained Stability: Climate Change and Regional Security in Southeast Asia", *American Security Project*, 2018, s. 1
[2497] Pelin Tekin Çelik, "İklim Değişikliğinin Küresel Güç Rekabetine Etkileri", *Küresel Aktörler ve Büyük Güç Rekabeti (Global Actors and Great Power Competition)*, Ed. Hasret Çomak-Burak Şakir Şeker-Huriye Yıldırım Çinar, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2023, s. 753
[2498] NATO, "Environment, Climate Change and Security", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_91048.htm#responding (Erişim Tarihi: 22.11.2023)
[2499] Gös. Yer.

aşırı ısınmalarının önlenmesinin daha fazla lojistik çaba ve yüksek enerji tüketimini beraberinde getirmesi maliyetlerin artmasına yol açacağından, iklim değişikliği bu doğrultuda gerilimleri artırıcı bir etki yaratarak çatışma dinamikleri oluşturabilir.[2500] Bu bağlamda bir değerlendirme olarak Berkell, Suriye'de Esad rejimine karşı kuraklık sebebiyle doğan halk hareketinin ülkeyi istikrarsızlaştırdığını ve bu durumda oluşan güvenlik boşluğunun da terör örgütü IŞİD'e etkisini artırabileceği bir alan yaratmış olduğunu belirtmektedir.[2501]

Rühle'ye göre NATO, kurumsal yapısı itibarıyla çevresel sorunların tartışılabileceği bir forum hüviyetindedir.[2502] NATO komiteleri ve organları, askeri olmayan acil planlamadan tıbbi yardıma kadar çeşitli çevresel konuların ele alındığı platformlardır.[2503] Nitekim NATO, sel, orman yangınları, deprem gibi doğal afetlere karşı sivil hazırlık ve acil müdahale faaliyetleri yürütmektedir. NATO'nun çevresel sorunlara olan ilgisi 1969 tarihine dek uzanmaktadır.[2504] 1969 yılında, çevresel zorluklarla mücadele kapsamında Modern Toplumun Zorlukları Komitesi (Committee on the Challenges of Modern Society-CCMS) kurulmuştur.[2505]

2006 yılında NATO Bilim Komitesi, ortaya çıkan yeni zorluklarla mücadele kapsamında CCMS ile birleşmiştir.[2506] Komitenin ilgilendiği konu başlıkları arasında; suyun yönetimi, doğal felaketler ve enerji güvenliği sayılabilir.[2507] Benzer konuları içeren, 1994 yılında KAİK ve BİO faaliyetlerine dahil edilen[2508] NATO Sivil Olağanüstü Hal Planlaması (CEP-Civil Emergency Planning) da NATO'nun

---

[2500] Gös. Yer.
[2501] Kelly A. Berkell, "How Climate Change Helped ISIS", https://www.huffpost.com/entry/how-climate-change-helped_b_5903170 (Erişim Tarihi: 24.02.2024)
[2502] Michael Rühle, "Scoping NATO's Enviromental Security Agenda", *NDC Policy Brief*, Sayı 6, Roma, 2020, s. 1
[2503] Gös. Yer.
[2504] Deniz Yüksel-Beten, "CCMS: NATO'nun Çevre Programı Genişledi ve Doğu'ya Açıldı", *NATO Dergisi*, Sayı 3, 1991, s. 27
[2505] NATO, "Environment, Climate Change and Security", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_91048.htm#responding (Erişim Tarihi: 22.11.2023)
[2506] NATO, "Environment, Climate Change and Security", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_91048.htm#responding (Erişim Tarihi: 22.11.2023)
[2507] Gös. Yer.
[2508] Francesco P. Palmeri, "Sivil Olağanüstü Hal Planlaması: Karanlıklar İçinden Eşsiz Bir İşbirliği Şekli Çıkıyor", *NATO Dergisi*, Sayı 1, Mart 1996, s. 30

ortak ülkelerle iş birliğini güçlendirmiştir.[2509] Rambaut'a göre, çevresel konuların NATO gündemine girişi, İttifak'ın Kurucu Antlaşması'nın İkinci Maddesi çerçevesinde gerçekleşmiştir.[2510] NATO Genel Sekreteri olmadan önce, 2014 yılında BM İklim Değişikliği Özel Elçisi sıfatıyla görev yapan Jens Stoltenberg, NATO'nun iklim değişikliği ile olan ilişkisinin üç yönü olduğunu belirtmiş, Stoltenberg bunları; iklim değişikliğinin zorluğunu ve güvenlik ile olan ilişkisini anlamak, NATO operasyonlarını bu yeni zorluğa göre ayarlamak ve askeri faaliyet kaynaklı emisyonları düşürmek olarak ifade etmiştir.[2511]

İklim değişikliği kavramı, ilk kez NATO'nun 2009 Strasbourg/Kehl Zirve Bildirisi'nde karşımıza çıkmaktadır. Burada iklim değişikliği, Arktik Bölgesindeki güvenlikle beraber, son dönemde uluslararası toplumun dikkatini çeken bir konu başlığı olarak sayılmıştır.[2512] 2009 yılında İzlanda'da gerçekleşen bir sempozyumda da yeni güvenlik zorlukları arasında sayılan iklim değişikliğinin Arktik bölgesindeki etkileri tartışılmıştır.[2513] Heininen'e göre Arktik, 2020'li yıllarda uluslararası politikayı etkileyecek en önemli konu başlıklarından biri olan iklim değişikliğinin etkilerinin en fazla görüldüğü bölgelerden biridir.[2514] Buzulların erimesi, enerji kaynaklarına erişim ve deniz yollarından geçişi kolaylaştırması gibi sebepler bu bölgenin önemini artırmaktadır.[2515] Lippert'e göre, Arktik sistemde yaşanabilecek olumsuz bir gelişme, küresel çapta doğuracağı etkilerle NATO'yu doğrudan etkileyecektir.[2516]

[2509] Francesco P. Palmeri, "Sivil Olağanüstü Hal Planlaması: Karanlıklar İçinden Eşsiz Bir İşbirliği Şekli Çıkıyor", s. 31
[2510] Paul C. Rambaut, "Çevre Sorunları: NATO'nun Rolü", *NATO Dergisi,* Sayı 2, 1992, s. 18
[2511] Jens Stoltenberg, "Jens Stoltenberg: NATO's Climate Challenge", https://www.politico.eu/article/jens-stoltenberg-nato-climate-change-challenge/ (Erişim Tarihi: 25.11.2023)
[2512] NATO, "Strasbourg/Kehl Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_52837.htm (Erişim Tarihi: 25.10.2023)
[2513] NATO, "NATO Discusses Security Prospects in the High North", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_49745.htm (Erişim Tarihi: 13.12.2024)
[2514] Lassi Heininen, "Climate Change and the Great Power Rivalry in the Arctic", *Insight Turkey,* Cilt 24, Sayı 2, 2022, s. 26
[2515] Onur Limon-Elif Gürdal Limon, "Arktik Güvenliğini Yeniden Düşünmek: Değişimler ve Zorluklar", *Güvenlik Bilimleri Dergisi,* Cilt 12, Sayı 2, 2023, s. 225
[2516] Tyler H. Lippert, *NATO, Climate Change and International Security: A Risk Governance Approach*, Palgrave Macmillan, Cham, 2019, s. 28

İklim değişikliği, Yeni Güvenlik Sorunları Dairesi'nin kuruluşuyla beraber NATO tarafından geleneksel olmayan tehdit türlerinden biri olarak kabul edilmiştir.[2517] İklim değişikliği, NATO'nun 2010 Lizbon Zirvesi'nden itibaren giderek üzerinde en çok yoğunlaştığı güvenlik konu başlıklarından biri olmuştur. Zira iklim değişikliği, suyun yönetiminden sağlık meselelerine, biyoçeşitlilikten demografik değişimlere kadar çok yönlü bir etki kapasitesine sahiptir.[2518] İklim değişikliği, hem Avrupa-Atlantik bölgesinde hem de İttifak'ın görev alanı dışında gerçekleştirdiği misyonlarda İttifak'ın savunma ve caydırıcılığını doğrudan etkileyen bir güvenlik bileşenidir.[2519] Örneğin iklim değişikliğinin etkisinin hissedildiği bölgelerde görev yapan askeri personelin fiziksel ve ruhsal sağlığı bu değişimden doğrudan etkilenmektedir.[2520]

2012 yılında kurulan NATO Science and Technology Organization (STO-NATO Bilim ve Teknolojisi Organizasyonu) İttifak'ın çevresel konuların da içerisinde yer aldığı, öne çıkan güvenlik konuları hususunda bilimsel araştırmalar yapmak ve yürütmekten sorumlu birimidir.[2521] NATO'nun 2014 Galler Zirvesi, iklim değişikliğinin güvenlik üzerindeki etkisinin vurgulandığı bir zirve olarak, İttifak'ın gelecekte ortaya çıkması muhtemel bu türden sorunlarla ilgili olarak, stratejik düşüncesine yön veren önemli bir zirve olmuştur.[2522] Bu zirvede NATO Yeşil Savunma Çerçevesi (NATO Green Defence Framework) kabul edilmiştir.[2523] Larsen bu bağlamda, NATO'nun Yeşil Savunma Konsepti'nin; iklim değişikliği, enerji

---

[2517] Amar Causevic-Ibrahim Al-Marashi, "Can NATO Evolve into a Climate Alliance Treaty Organization in the Middle East?", *Bulletin of the Atomic Scientists*, Cilt 76, Sayı 2, 2020, s. 98
[2518] Senem Atvur-Çağla Vural, "Çevresel Güvenlik", *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik*, Der. Başar Baysal, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2022, s. 318
[2519] Heidi Hardt-Jacqueline Burns, "NATO Wants To Be A Leader on Climate Security. Here Are the Next Steps to Get There", https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/nato-wants-to-be-a-leader-on-climate-security-here-are-the-next-steps-to-get-there/ (Erişim Tarihi: 10.04.2025)
[2520] Gös. Yer.
[2521] NATO, "Science and Technology Organization", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_88745.htm (Erişim Tarihi: 13.12.2024)
[2522] Jan Broeks, "The Necessary Adaptation of NATO's Military Instrument of Power", s. 3
[2523] NATO, "Wales Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm (Erişim Tarihi: 23.10.2023)

güvenliği, savunma harcamaları ve askeri operasyonlar olarak, dört güvenlik sorununa karşı oluşturulduğunu belirtmektedir.[2524]

2014 yılında NATO Savunma Politikası ve Planlama Komitesi (The Defence Policy and Planning Committee-DPPC) tarafından kabul edilen Yeşil Savunma Çerçevesi'ne göre NATO, bir yandan daha az kaynak kullanarak sürdürülebilirliği artırırken, enerji kullanımındaki değişiklikler yoluyla İttifak'ın operasyonel etkinliğini artırmayı hedeflemektedir.[2525] NATO müttefikleri, Paris Şartı doğrultusunda küresel ortalama yüzey sıcaklıklarını iki derecenin altında tutmayı kabul etmişlerdir.[2526] Yeşil Savunma Çerçevesi; NATO'nun yeşil profiline katkı sunmayı, bu yöndeki çabaları NATO'nun örgütsel yapısına eklemlemeyi, NATO'nun eğitim ve askeri faaliyetlerini yeşil standartlara uygun hale getirmeyi amaçlamaktadır.[2527] Larsen bu konuda, Yeşil Savunma Çerçevesi'nin kesin ve açık belirlenmiş hedeflere sahip olmadığını belirtmekte, ancak belgenin İttifak ülkeleri arasında başlatılacak yeşil girişimlere ön ayak olması bakımından önem taşıdığını ifade etmektedir.[2528]

2015 yılında NATO Parlamenterler Meclisi, insani eylemler kaynaklı küresel ısınmanın NATO üyesi ülkelerin ekonomilerini ve sosyal istikrarını etkilediğini belirten bir karar alarak, iklim değişikliğinin İttifak güvenliğini tehdit eden bir unsur olduğunu ifade etmiştir.[2529]

[2524] Kristian Knus Larsen, "Unfolding Green Defense: Linking Green Technologies and Strategies to Current Security Challenges in NATO and the NATO Member States", *Center for Militaere Studier Kobenhavns Universitet Report*, Kopenhag, 2015, s. 5

[2525] NATO, "Green Defence Framework", https://natolibguides.info/ld.php?content_id=25285072 (Erişim Tarihi: 09.12.2024), s. 1

[2526] NATO, "NATO Climate Change and Security Action Plan", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_185174.htm (Erişim Tarihi: 22.11.2023)

[2527] NATO, "Green Defence Framework", https://natolibguides.info/ld.php?content_id=25285072 (Erişim Tarihi: 09.12.2024), s. 2

[2528] Kristian Knus Larsen, "Unfolding Green Defence: Linking Green Technologies and Strategies to Current Security Challenges in NATO and the NATO Member States", *Center for Militaere Studier Kobenhavns Universitet Report*, Kopenhag, 2015, s. 6

[2529] Sven Clement, "Climate Change Mitigation and Adaptation: The Role of Technology", *NATO Parliamentary Assembly Science and Technology Committee Draft Special Report*, 2022, s. 2

Bir örnek olması bakımından, 2014 yılında Bosna Hersek'te yaşanan sel felaketine[2530], NATO tarafından tıbbı malzeme, çadır, kurtarma ekipleri türünden gönderilen insani yardımın yanı sıra, su kaynaklarının yönetimi konusunda başta Orta Asya ülkeleri olmak üzere[2531], çok sayıda farklı ülkeye verilen destek[2532], Causevic ve Al-Marashi tarafından, NATO'nun iklim değişikliği konusundaki çalışmalarla ilgili kararlılığının göstergesi olarak değerlendirilmektedir.[2533]

2019 yılındaki Londra Zirvesi'nde, ileride NATO 2030 adıyla hayata geçirilecek ve iklim değişikliğinin güvenlik üzerindeki etkisini de kapsayan girişime bağlılık teyit edilmiştir.[2534]

NATO iklim değişikliği ile mücadelede 2021 yılında İklim Değişikliği ve Güvenlik Eylem Planını (NATO Climate Change and Security Action Plan) hazırlamıştır.[2535] Belgenin ilk kısmında iklim değişikliğinin güvenlik üzerindeki etkisi incelenmiştir. Buna göre, iklim değişikliğinin kuraklık, toprak erozyonu, deniz seviyesinde alçalma türünden sorunlara yol açabileceği belirtilmiştir.[2536] Belgede NATO'nun askeri görevlerini gerçekleştirmesini zorlaştırdığı belirtilen bu sorunlara karşı NATO bir dizi faaliyet gerçekleştirmektedir. Örneğin 2021 yılında NATO ülkelerinin dış işleri bakanları NATO'nun İklim Değişikliği ve Güvenlik Gündemi'ni onaylamıştır.[2537] Bu girişim, geniş bir yaklaşımla İttifak'ın iklim değişikliğinin güvenlik üzerindeki etkisiyle ilgili farkındalığını artırmayı hedeflemekte, güvenilir

---

[2530] Anadolu Ajansı, "21 Countries Help Flood-Hit Bosnia", https://www.aa.com.tr/en/archive/21-countries-help-flood-hit-bosnia/158032# (Erişim Tarihi: 13.12.2024)
[2531] NATO, "Water: A Key Security Asset", https://www.nato.int/docu/water/water-e.pdf (Erişim Tarihi: 10.04.2025)
[2532] NATO, "On-going Multi-Year Projects: Water Resource Management", https://www.nato.int/cps/en/natohq/88102.htm (Erişim Tarihi: 10.04.2025)
[2533] Amar Causevic-Ibrahim Al-Marashi, "Can NATO Evolve into a Climate Alliance Treaty Organization in the Middle East?", s. 98
[2534] "NATO 2030: Making a Strong Alliance Even Stronger" adı verilen girişim, NATO'yu askeri ve politik açıdan küresel çapta güçlendirmeyi amaçlayan rapordur. Bu konuda daha fazla bilgi için bakınız: NATO, "NATO 2030: Making a Strong Alliance Even Stronger", https://www.nato.int/nato2030/
[2535] NATO, "NATO Climate Change and Security Action Plan", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_185174.htm (Erişim Tarihi: 22.11.2023)
[2536] Gös. Yer.
[2537] Gös. Yer.

bir savunma ve caydırıcılık sağlamaktadır.[2538] İklim Değişikliği ve Güvenlik Gündemi, NATO'nun üç temel görevine katkı sunmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda girişimin dört temel amacı vardır:[2539]

-İlk olarak İttifakın konu üzerindeki farkındalığı artırılacaktır. Bu doğrultuda NATO her yıl iklim değişikliğinin güvenlik üzerindeki etkileri üzerine değerlendirmelerde bulunacaktır. Bu değerlendirme iklim değişikliğinin NATO'nun varlıkları, kuruluşları, görevleri ve operasyonları üzerinde yaptığı etkileri analiz edecektir.

-İkinci olarak NATO'nun iklim değişikliğine uyumu gerçekleştirilecektir. Bu doğrultuda NATO, sivil hazırlık, savunma planlaması, yeteneklerin sunumu, varlıklar, standartlar, eğitim, tatbikatlar ve afetlere müdahale konusundaki çalışmalarına iklim değişikliği konusunu dahil edecektir. Ayrıca iklim değişikliğinin caydırıcılık ve savunma üzerindeki etkisi de değerlendirilecektir.

-Üçüncü olarak iklim değişikliğinin azaltılmasına katkıda bulunulması hedeflenmektedir. İttifak askeri faaliyetler ve tesisler kaynaklı sera gazı emisyonları üzerine bir harita ve analitik metodoloji geliştirecektir. Bu metodoloji müttefiklerin kendi emisyon değerlendirme programlarına yardımcı olacak ve sera gazı emisyonlarını azaltmak için gönüllü hedefler oluşturulmasına katkıda bulunacaktır. Ayrıca askeri amaçlı enerji talebi ve tüketimi üzerine eldeki veriler, İttifakın yatırım kararlarına bilgi sağlayacak, yenilikçi enerji tasarrufu ve sürdürülebilir teknolojilerin belirlenmesine katkı sunacak, operasyonel planlamaya yardımcı olacaktır. NATO son olarak yenilikçi düşük karbon teknolojileri üzerine çalışmalar yapacaktır.

-Dördüncü ve son olarak, sosyal yardımın geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Ortaklık ülkeleri ile, AB, BM gibi örgütlerle, bölgesel ve uluslararası kuruluşlarla ilişkiler geliştirilecektir. Sivil toplum, akademi, endüstri çevreleriyle iklim değişikliği ve güvenlik konuları üzerine diyalog artırılacaktır.

[2538] Gös. Yer.
[2539] Gös. Yer.

2022 Madrid Zirvesi'nde iklim değişikliği konusunun İttifak'ın temel görevlerine entegre edilmesi gerektiği ifade edilmiş[2540], 2023 yılındaki Vilnius Zirvesi'nde Kanada'nın Montreal şehrinde NATO Centre of Excellence for Climate Change and Security (NATO İklim Değişikliği ve Güvenlik Mükemmeliyet Merkezi) kurulmasına karar verilmiştir.[2541]

Son dönemde yayınlanan üç rapor, NATO'nun iklim değişikliği konusunda yaptığı önemli çalışmalar arasındadır. Bunlardan ilki, 2023 yılında NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg öncülüğünde hazırlanan İklim Değişikliği ve Güvenlik Etki Değerlendirmesi (NATO Climate Change and Security Impact Assestment) başlıklı rapordur. Bu rapor, NATO'nun durumsal farkındalığını artırmak amacıyla, Avrupa, Kuzey Amerika, Ortadoğu ve Afrika/Sahel bölgelerine yoğunlaşarak, iklim değişikliğinin NATO varlıklarını, tesislerini ve misyonlarını nasıl etkilediği üzerinde durmaktadır.[2542] En İyi Uygulamalar Özeti (Compendium of Best Practises) başlıklı ikinci rapor, 2021 yılındaki Brüksel Zirvesi'nde oluşturulan NATO İklim Değişikliği ve Güvenlik Eylem Planı çerçevesinde hazırlanan, İttifak üyelerinin iklim değişikliğine uyum sağlama çabalarını içeren rapordur.[2543] Üçüncü belge ise yine 2023 yılında hazırlanan, Sera Gazı Emisyon Haritalaması ve Analitik Metodoloji (The NATO Greenhouse Gases Emission Mapping and Analytical Methodology) başlıklı rapordur. NATO'nun sera gazları konusundaki envanteri sayılabilecek bu rapor, çeşitli sivil ve askeri faaliyetlerden kaynaklanan sera gazı emisyonlarını hesaplamak için oluşturulmuş bir kılavuz niteliğindedir.[2544]

[2540] NATO, "Environment, Climate Change and Security", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_91048.htm#responding (Erişim Tarihi: 02.05.2024)
[2541] NATO, "Vilnius Summit Communique", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_217320.htm (Erişim Tarihi: 02.02.2024)
[2542] "The Secretary General's Report: NATO Climate Change and Security Impact Assesstment Second Edition", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2023/7/pdf/230711-climate-security-impact.pdf (Erişim Tarihi: 26.06.2024), s. 1-25
[2543] NATO, "Compendium of Best Practice", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2023/7/pdf/230710-climate-change-best-practices.pdf (Erişim Tarihi: 26.06.2024), s. 1-178
[2544] NATO, "The NATO Greenhouse Gases Emission Mapping and Analytical Methodology", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2023/7/pdf/230710-NATO-GHG-Methodology.pdf (Erişim Tarihi: 26.06.2024), s. 1-11

SONUÇ

Soğuk Savaş'ın bitişi ile varlık gerekçesinin ortadan kalktığı değerlendirmesinin yapıldığı[2545] NATO'nun kısa süre içinde dağılabileceği düşünülmüş olsa da[2546], NATO dağılmak bir yana, alan dışı operasyonlar düzenleyerek, iş birliği ve ortaklık programları oluşturarak, kendisine yeni üyeler ekleyerek ve yeni güvenlik konularını görev alanına dahil ederek varlığını sürdürmüştür. Bunun nedeni bağlamında Palubinskas'ın değerlendirmesi önemlidir. Palubinskas'a göre, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve SSCB'nin dağılması, NATO'nun ortaya çıkmakta olan belirsiz bir dönemde "istikrar sağlayıcı" bir unsur olarak ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir.[2547] Davutoğlu benzer bir değerlendirme yaparak, Soğuk Savaş sonrası doğan jeopolitik boşluk alanını NATO'nun doldurduğunun altını çizmektedir.[2548]

Keyman'a göre küreselleşen dünyanın ve uluslararası ilişkilerin karşı karşıya bulunduğu dört ana gelişme vardır: çok kutupluluk, radikal belirsizlik, ontolojik güvensizlik ve Batı sonrası dünya.[2549] Uluslararası İlişkiler genelinde, Soğuk Savaş'ın bitimiyle yaşanan tüm bu gelişmeler bir süre sonra NATO'nun küresel bir güvenlik örgütü haline mi gelmekte olduğu sorusunu gündeme getirmiştir. Literatürde bundan sonraki tartışmaların daha çok bu soru üzerinde şekillenmeye başladığı söylenebilir. Bu doğrultuda da bu tez çalışmasının temel amacı, NATO'nun küresel bir güvenlik örgütüne dönüşüp dönüşmediği sorusuna yanıtının, uluslararası gelişmeler bağlamında değerlendirilmeye çalışılması oluşturmuştur.

Alan dışı kavramının algılanmasındaki değişim, İttifak'ın Avrupa-Atlantik alanı dışında da hareket etmesini mümkün kılmış ve bunun sonucunda NATO'nun görevleri ve bu görevlerin uygulandığı coğrafi alan açısından herhangi bir sınır

---

[2545] Musa Ceylan, "Soğuk Savaş'ın Sonu, Yeni NATO ve Türkiye", *Yeni NATO: Soğuk Savaş'tan Sıcak Savaşa,* Haz. Musa Ceylan, Ülke Kitapları, Basım Yeri Yok, 1999, s. 10
[2546] Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu,* s. 229
[2547] Ginta T. Palubinskas, "NATO at 70 Peace in a Changing Security Environment", *Æther: A Journal of Strategic Airpower & Spacepower,* Cilt 1, Sayı 2, 2022, s. 20
[2548] Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu,* s. 231
[2549] E. Fuat Keyman, "Çoklu Küresel Kriz, İkinci Yüzyılında Türkiye ve Sivil Toplum", *Doğu Batı,* Sayı 109, 2024, s. 68

kalmamıştır.[2550] Barış İçin Ortaklık, Akdeniz Diyaloğu, İstanbul İş Birliği Girişimi gibi ortaklık programları İttifak'ın etki alanını genişletirken, operasyonel olarak da NATO, Balkanlardan Afganistan'a, Irak'tan Afrika'ya kadar çok farklı coğrafi alanlarda faaliyet göstermeye başlamıştır.[2551] Böylece önceden Avrupa kıtasıyla sınırlı risk ve tehditler, yerini diğer bölgeleri de içine alacak biçimde genişlemiştir. Collins'e göre bu durumun en doğal sonucu, NATO'nun artık salt coğrafi alan kriteriyle açıklanamayacak bir örgüt haline gelmiş olmasıdır.[2552]

Resmi ortaklıkların yanı sıra "Küresel Ortaklar" olarak ifade edilen ülkeler ile de iş birliği süreçleri yürütülmektedir.[2553] Bu ülkelerle kurulan ilişkiler, karşılaşılan çoğu zorluğun küresel olduğu ve belli bir coğrafya ile sınırlandırılamayacak bir güvenlik ortamında son derece önem taşımaktadır.[2554] Soğuk Savaş'ın bitişini izleyen dönemdeki genişleme süreçleriyle NATO, on altı yeni üyeyi daha İttifak bünyesine katmıştır. İttifaka katılan her yeni üye, aynı zamanda güvenlik alanının genişlemesi anlamına gelmiştir.[2555] NATO'nun Soğuk Savaş sonrasındaki dönüşümünün bir ayağı genişleme iken diğer ayağı İttifak'ın zirveleri ve stratejik konsept belgelerinde somutlaşan yeni güvenlik konuları olmuştur.[2556] Özlük ve Özlük'e göre, NATO'nun 2002 Prag Zirvesi'nden itibaren bu güvenlik konularının içeriği sürekli olarak güncellenmektedir.[2557] Bu konu başlıklarının 2010 sonrasında öne çıkanları arasında; siber güvenlik, enerji güvenliği, kitle imha silahları, terörizm ve çevre sorunları sayılabilir. İttifak'ın temel görevlerinin yanı sıra, terörizm ve insan hakları ihlalleri

---

[2550] Arif Bağbaşlıoğlu, "NATO'nun Alan Dışı Algılamasındaki Değişiminin Kuvvet Kullanma Hukuku'na Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme", Ed. Murat Saraçlı, *Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları*, Bigbang Yayınları, Ankara, 2012, s. 205

[2551] Ioanna-Nikoletta Zyga, "Emerging Security Challenges: A Glue for NATO and Partners?", s. 1

[2552] Brian J. Collins, *NATO: A Guide to the Issues,* s. 124

[2553] Bu ülkeler arasında; Avustralya, Afganistan, Irak, Kolombiya, Japonya, Moğolistan, Güney Kore, Yeni Zelanda, Pakistan bulunmaktadır. NATO, "Relations with Partners Across the Globe", https://www.nato.int/cps/el/natohq/topics_49188.htm (Erişim Tarihi: 15.12.2024)

[2554] NATO, "NATO's Partnerships", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_84336.htm#partnersglobe (Erişim Tarihi: 26.04.2024)

[2555] Doğan Şafak Polat, "NATO'nun Geleceği ve ABD'nin Etkisi", s. 339

[2556] Berna Akbay-Sevil Şahin, *Soğuk Savaş Sonrası NATO: Dönüşüm, Genişleme ve Balkanlar*, Orion Akademi, Ankara, 2022, s. 103

[2557] Erdem Özlük-Duygu Özlük, "NATO'yu Anlamak: Dönüşümü, Yeni Kimlikleri ve Uyum Süreçleri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı 31, 2014, s. 218

türünden tehditler konusunda küresel ölçekte hareket edilmesi gerekliliği, 2010 Lizbon Zirvesi sonrasında iyice görünür hale gelmiştir.[2558]

NATO, Soğuk Savaş süresince caydırıcılık ve savunma fonksiyonlarını yerine getirmiş olsa da bu durumun Soğuk Savaş'ın bitişi ile değişmeye başladığı gözlenmiştir. Legge'ye göre, Soğuk Savaş sonrasındaki 1991 yılı Roma Zirvesi'nde kabul edilen Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk Stratejik Konsept Belgesi, çok boyutlu risk ve tehditlere vurgu yaparak[2559] Soğuk Savaş dönemine kıyasla daha kapsamlı bir güvenlik yaklaşımı ortaya koymuştur. Geleneksel olan ve geleneksel olmayan güvenlik konularını kapsayan bu konsept 1999 Stratejik Konsept belgesi ile biraz daha geliştirilmiştir. Ereker bunu, "*Yeni konsept, bir önceki stratejiyi değiştirmekten ziyade yeni güvenlik ortamının gereklerine göre geliştirmiştir demek daha doğru olacaktır*"[2560] sözleriyle ifade etmektedir.

Soğuk Savaş'ın bitiminden itibaren NATO, savunma yerine giderek geniş çaplı güvenlik yönetimi fonksiyonlarını üstlenen bir örgüt haline gelmiştir.[2561] Çomak'ın ifadesiyle NATO, "güvenlik ve iş birliği" İttifakı'na dönüşmüştür.[2562] Bunun en temel nedeninin, güvenliğe yönelik yeni risk ve tehdit unsurlarının ortaya çıkışı olduğu söylenebilir. Güvenliğin asimetrik ve çok boyutlu hale gelerek genişlemesi, bu yeni güvenlik ortamının tahmin edilebilir olma özelliğini zayıflatmıştır. 1991 ve 1999 arasındaki gelişmeler doğrultusunda İttifak'ın coğrafi alanı "Kuzey Atlantik'ten Avrupa-Atlantik'e" doğru genişlemiştir.[2563] İçin'e göre, İttifak üyeleri güvenlik

---

[2558] Ata Taha Kuveloğlu, "Transforming Threats in the New Millennium and Adaptation of NATO", *Business Economics and Management Research Journal*, Cilt 5, Sayı 1, 2022, s. 17-18
[2559] Michael Legge, "NATO'nun Yeni Stratejisinin Oluşturulması", s. 12
[2560] Fulya Aksu Ereker, "NATO'nun Güvenlik Anlayışı ve Stratejik Konseptleri*", Güvenlik Yazıları Serisi*, No 23, 2019, s. 4-5, https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/NATOStratejikKonseptleri_FulyaAksuEreker_v.1.pdf
[2561] Ioanna-Nikoletta Zyga, "Emerging Security Challenges: A Glue for NATO and Partners?", s. 1
[2562] Hasret Çomak, "NATO'nun 2010'lu Yıllarda Yeni Güvenlik Yaklaşımı ve Güvenlik Artırıcı Önlemler", s. 155
[2563] Nejat Doğan, "NATO'nun Örgütsel Değişimi, 1949-1999: Kuzey-Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne", s. 99

açısından bir iç halka oluştururken, NATO üyelerinin çevresi de bir dış halka yaratarak NATO'nun güvenlik algısını ve etki alanını genişletmiştir.[2564]

Bu istikrarsız ortamda; enerji güvenliği, siber güvenlik, terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, çevre güvenliği türünden yeni güvenlik alanları doğmuştur. NATO'nun 2010 Stratejik Konsept belgesinde yer alan ve her birinin aynı öncelik derecesine sahip olduğu[2565] söylenebilecek olan, birbirleriyle bağlantılı ve karşılıklı etkileşim halindeki tüm bu konuların ortak özelliklerinden birinin, asimetrik karakterleri nedeniyle öngörülebilmesi kolay geleneksel tehditlerden farklı olarak baş edilmelerinin zorluğu olarak ifade edilebilir. Ayrıca bu yeni tehditlerin doğası gereği coğrafi sınırları aşan bir yapıda olması doğrultusunda NATO'nun güvenliğinin kendi sınırlarının ötesiyle sürekli etkileşim halinde olduğu da söylenebilir.

Nitekim bu durum NATO'nun 2010 Stratejik Konsept belgesinde, NATO'nun sınırlarının ötesindeki aşırıcılık, terörizm, sınır aşan yasa dışı faaliyetlerin (silah, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı) İttifak güvenliğini doğrudan tehdit edebileceği şeklinde ifade edilmiştir.[2566] Çelik'in de belirttiği gibi, NATO'nun bu yeni görev alanları örgütün küresel bir oyuncu olarak ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur.[2567] Holmberg'e göre NATO, bir yandan geleneksel bir savunma örgütü fonksiyonunu yerine getirirken, diğer yandan küresel ölçekte görev yapan güvenlik sağlayıcı bir aktör olarak hareket etmektedir.[2568]

Soğuk Savaş sonrasında güvenlik anlayışında yaşanan bu dönüşümün NATO tarafından dikkatle izlenmekte olduğu, NATO Zirve Bildirilerinde ele alınan konular doğrultusunda görülmektedir. Soğuk Savaş'ın tehdit odaklı güvenlik anlayışında düşman açıktır ve oluşturulacak stratejiler bu düşmana göre ayarlanmaktadır. Oysa

---

[2564] Özlem Özkösedağ İçin, "Değişen Güvenlik Anlayışının Uluslararası Örgüt Örnekleri Üzerinden Analiz Edilmesi", s. 125

[2565] Jamie Shea, "How is NATO Dealing with Emerging Security Challenges?", s. 197

[2566] NATO, "Active Engagement, Modern Defence", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2024), s. 11

[2567] Tayfun Çelik, "Orta Asya Güvenlik Sorunları ve NATO'ya Yansımaları", *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, 2012, s. 38

[2568] Arita Holmberg, "The Changing Role of NATO: Exploring The Implıcations for Security Governance and Legitimacy", *European Security*, Cilt 20, Sayı 4, 2011, s. 529

Soğuk Savaş sonrasının yeni risk temelli güvenlik anlayışı, gerçekleşmesi muhtemel olayları yönetme ve kontrol altında tutmaya yönelik olduğu için, caydırma ve çevreleme gibi stratejilerden daha farklı, yeni yöntemler, yeni politikalar, yeni mekanizmalar ve yeni faaliyetler yaratmayı gerektirmektedir.[2569]

Bu risk temelli güvenlik anlayışını NATO'nun Soğuk Savaş sonrasındaki dönüşümü üzerinden izlemek mümkündür. Bu dönüşümün en somut göstergelerinden biri, 2010 yılında Yeni Güvenlik Sorunları Dairesi'nin oluşturulması olmuştur.[2570] Yeni Güvenlik Sorunları Dairesi'nin ele aldığı konu başlıkları üzerinde yapılan çalışmalar ve oluşturulan mekanizmalar, NATO'nun yeni güvenlik konularıyla mücadelesinde aşamalı ve devingen bir sürece işaret etmektedir. Webber ve diğerlerine göre, 2010 Stratejik Konsept belgesinin yeni güvenlik alanlarına yaptığı vurgu, NATO'nun değişen güvenlik çevresine olan uyum sürecini ifade etmektedir.[2571]

NATO'nun Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan bu yeni güvenlik konuları kapsamındaki dönüşümünü, bunların özellikle stratejik konsept belgelerine ve zirve bildirilerine dahil edilmesinden izlemek mümkündür.[2572] Çünkü NATO zirveleri, İttifak'ın ve oluşturulan stratejik konseptlerin evrimi açısından birer dönüm noktasıdır.[2573] Bu değişim ve dönüşüm süreci bir anda olmamış, yaşanan uluslararası gelişmelere bağlı olarak zaman içerisinde gerçekleşmiştir. Uluslararası gelişmeler, küreselleşmenin etkisi gibi faktörler, NATO'nun yapısal olarak yeni roller ve görev alanları üstlenmesini beraberinde getirmiştir. Nitekim Soğuk Savaş'ın bitişinin hem

---

[2569] Aslı Çalkıvik, "Soğuk Savaş ve Sonrası Güvenlik Siyaseti", Ed. Evren Balta, *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s. 296

[2570] Michael Rühle, "NATO and Emerging Security Challenges: Beyond the Deterrence Paradigm", *American Foreign Policy Interests,* Cilt 33, Sayı 6, 2011, s. 281

[2571] Mark Webber-Ellen Hallams-Martin A. Smith, "Repairing NATO's Motors", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Cilt 90, Sayı 4, 2014, s. 778

[2572] Sibel Kavuncu, "Değişen Uluslararası Sistemde Dönüşen NATO", *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar XII,* Ed. Aysel Öztürkçü Akçay, Eğitim Yayınevi, Konya, 2022, s. 13

[2573] Sezgin Mercan, "Yeni Savaşların Avrupa Birliği ve NATO'da Yarattığı Etkiler: Uluslararası Kurumlarda Zorunlu Dönüşüm", s. 612

nedenlerinden biri hem de bir belirtisi olan küreselleşme, NATO'nun varlık sebebinin sürdürülmesi açısından destekleyici bir işlev görmüştür.[2574]

Soğuk Savaş'ın bitiminden itibaren çeşitlenen ve yeni ortaya çıkan güvenlik konuları NATO zirvelerinde ele alınarak NATO'nun yeteneklerine dahil edilmiş ve bu doğrultuda yeni mekanizmalar oluşturulmuştur. 2000'li yıllarla zirve toplantılarının gündemine dahil olan küresel ölçekli askeri, ekonomik, sosyo-kültürel, çevresel güvenlik sorunları, NATO'nun uluslararası alanda küresel güvenlik sorunlarına karşı çözümler üretmesini beraberinde getirmiştir.[2575] 2010 sonrasında öne çıkan güvenlik konuları olan; terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, siber güvenlik, enerji güvenliği ve çevre sorunları konusunda yapılan çalışmalar ve geliştirilen mekanizmalar, NATO'nun bu tarihten itibaren küresel çapta hareket eden bir örgüt haline gelmesini sağlamıştır. Böylece Soğuk Savaş'ın ortak savunma örgütünün, Soğuk Savaş sonrası dönemde giderek küresel bir güvenlik örgütüne dönüşmekte olduğu söylenebilir.[2576]

Bu doğrultuda, Molla'nın belirttiği gibi, 21. Yüzyılda küresel ölçekte yaşanan güç mücadelesi ve güvenlik alanında ortaya çıkan yeni risk ve tehditlerle, NATO'nun günümüzde varlığına daha fazla ihtiyaç duyulan bir örgüt haline geldiğini söylemek mümkündür.[2577]

Bu tez çalışmasının iki önemli sonuca işaret ettiği söylenebilir. Bunlardan ilki, NATO'nun dönüşüm sürecinin bir süreklilik gösterdiğinin görülmesidir. Bu dönüşüm Soğuk Savaş döneminde başlamış ancak esas itibari ile Soğuk Savaş sonrasında ivme kazanmıştır. SSCB'nin dağılması, küreselleşmenin etkisi, güvenlik ortamında meydana gelen değişim gibi gelişmeler NATO'nun dönüşüm sürecine katkı sunmuştur. İkinci ve daha önemli olan sonuç ise NATO'nun Soğuk Savaş'ın bitimiyle beraber tedrici olarak başlayan yapısal ve işlevsel olarak küresele dönüşme

[2574] Joe Burton, *NATO's Durability in a Post-Cold War World*, Suny Press, New York, 2018, s. 6
[2575] Sibel Kavuncu-Cengiz Özbek, "Küresel Alanda Biyolojik Silahsızlanmanın Sağlanması Çabalarında NATO", s. 824
[2576] Muharrem Ekşi, "Dönüşerek Varlığını Sürdüren NATO'nun 2000'lerdeki Yeni Rolü: DEAŞ/Terörizmle Mücadele ve Türkiye", s. 44
[2577] Alptekin Molla, "21. Yüzyılda NATO: Süreklilik ve Değişim", s. 150

eğilimlerinin 2010 Stratejik Konsept belgesinin yayınlanmasıyla iyice görünür hale geldiğidir. Nitekim 2010 Stratejik Konsept belgesi ile NATO, uluslararası güvenlik konusunda küresel bir rolü olduğunun altını çizmiştir.[2578] Bu durum tez çalışmasında, NATO zirve bildirilerinde ele alınan yeni güvenlik konuları ve bu konular doğrultusunda oluşturulan mekanizmalar ve izlenen politikalar üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır.

[2578] Cihan Dizdaroğlu, "İttifaklar ve Uluslararası Güvenlik: NATO Örneği", s. 208

KAYNAKÇA

Kitaplar

Acar, Cemal, *Soğuk Savaş Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1991

Açıkmeşe, Sinem Akgül, "Güvenlik, Güvenlik Çalışmaları ve Güvenlikleştirme", Ed. Evren Balta, *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018

Agius, Christine, "Social Constructivism", *Contemporary Security Studies*, Ed. Alan Collins, 2. Baskı, Oxford University Press, Oxford, 2010

Ağaoğulları, Mehmet Ali, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, 7. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2013

Ağaoğulları, Mehmet Ali-Köker, Levent, *Tanrı Devletinden Kral-Devlete*, 6. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2013

Akad, M. Tanju, *Askeri Tarihte Stratejik Düşünce*, 3. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2021

Akalın, Cüneyt, *Soğuk Savaş ABD ve Türkiye-1 Olaylar-Belgeler (1945-1952)*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003

Akbay, Berna-Şahin, Sevil, *Soğuk Savaş Sonrası NATO: Dönüşüm, Genişleme ve Balkanlar*, Orion Akademi, Ankara, 2022

Akça, Belgin Şen, *Maskeli Devletler Silahlı Örgütlere Sağlanan Desteğin Nedenleri*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2021

Akdemir, Erhan-Dinç, Cengiz, "Küresel ve Bölgesel Güçlerin Politikaları: Küresel Siyasette Bazı Temel Kavramlar", *Küresel ve Büyük Güçlerin Stratejileri*, Ed. Cengiz Dinç-Bülent Akkuş, Orion Kitabevi, Ankara, 2017

Akkuş, Bülent, "Ortak Savunma Sisteminden Ortak Güvenlik Sistemine: NATO Dönüşümünün Jeostratejik Anlamı ve Sistemik Etkileri", *Küresel ve Büyük Güçlerin Stratejileri*, Ed. Cengiz Dinç-Bülent Akkuş, Orion Kitabevi, Ankara, 2017

Akpınar, Burcu Güçlü, "Uluslararası İlişkilerde Kimlik Sorunsalı", *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar*, Ed. Hasret Çomak-Caner Sancaktar, Beta Basım Yayın, İstanbul, 2013

Aksu, Fuat, *Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2008

Akşin, Sina, *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi,* 5. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017

Alacakaptan, Aydın, *Atlantik İttifakı*, 2. Baskı, Türk-Atlantik Antlaşması Derneği Yayını, Ankara, 1983

Alagappa, Muthiah, "Regional Arrangements, the UN, and International Security: a Framework for Analysis", *Beyond UN Subcontracting Task-Sharing with Regional Security Arrangements and Service-Providing NGOs,* Ed. Thomas G. Weiss, Palgrave Macmillan, London, 1998

Alpar, Güray, *Uluslararası İlişkilerde Strateji ve Savaş Kültürünün Gelişimi*, Palet Yayınları, Konya, 2015

Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İş Birliği*, 4. Baskı, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2006

Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İş Birliği*, 9. Baskı, Aktüel 16 Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2018

Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 6. Baskı, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2006

Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, 5. Baskı, Aktüel 16 Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2018

Arıboğan, Deniz Ülke, *Duvar*, 5. Baskı, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2019

Arıboğan, Deniz Ülke, *Globalleşme Senaryosunun Aktörleri: Uluslararası İlişkilerde Güç Mücadelesi*, Der Yayınları, İstanbul, 1996

Arıboğan, Deniz Ülke, *Uluslararası İlişkiler Düşüncesi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2019

Arıboğan, Deniz Ülke, "Güvenliksiz Barıştan, Barışsız Güvenliğe", *Kartal'ın Kanat Sesleri ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya*, Der. Toktamış Ateş, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2004

Arman, Murat Necip-Bozdağlıoğlu, Yücel, *Uluslararası Politika-1*, Ed. Yücel Bozdağlıoğlu, 2. Baskı, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2013

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995),* Kronik Kitap, 25. Baskı, İstanbul, 2018

Aron, Raymond, *Peace&War A Theory of International* Relations, Routledge, New York, 2017

Aslan, Murat, "Amerikan Stratejik Kültürü, Savaş Tarzı ve Güç Kullanma Biçimi", *Stratejik Kültür ve Ülke İncelemeleri*, Ed. Ahmet Keser, Berikan Yayınevi, Ankara, 2020

Atabey, Figen, *1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2014

Ateş, Davut, *Uluslararası Örgütler Devletlerin Örgütlenme Mantığı*, Dora Basım-Yayın, 5. Baskı, Bursa, 2019

Ateş, Toktamış, *Siyasal Tarih*, 3. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009

Atvur, Senem-Vural, Çağla, "Çevresel Güvenlik", *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik*, Der. Başar Baysal, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2022

Aybet, Gülnur, "The NATO Strategic Concept Revisited: Grand Strategy and Emerging Issues", *NATO In Search of a Vision*, Ed. Gülnur Aybet-Rebecca R. Moore, Georgetown University Press, Washington, 2010

Aydın, Mustafa-Açıkmeşe, Sinem Akgül vd., *Strateji ve Güvenlik*, Ed. Mustafa Aydın-Ahmet Haluk Atalay, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2012

Bağbaşlıoğlu, Arif, *NATO'nun Dönüşümünün Balkanlara Yansımaları: Müdahale, Genişleme, Ortaklıklar*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2018

Bağbaşlıoğlu, Arif, "NATO'nun Alan Dışı Algılamasındaki Değişiminin Kuvvet Kullanma Hukuku'na Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme", Ed. Murat Saraçlı, *Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları*, Bigbang Yayınları, Ankara, 2012

Bağbaşlıoğlu, Arif, "NATO'nun Dönüşümü Sürecinde Yük Paylaşımı Sorunu", *Uluslararası İlişkilerde Güncel Sorunlar*, Ed. Mehmet Seyfettin Erol-Muharrem Ekşi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2019

Balcı, Ali, *Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Eleştirel Bir Giriş*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2024

Balcı, Ali, "Realizm", *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Ed. Şaban Kardaş-Ali Balcı, 7. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2017

Balta, Evren, "Uluslararası Güç Dengesinin Geleceği", Evren Balta-E. Fuat Keyman, *Gelecek Siyaseti: Küreselleşme, Devlet, Demokrasi ve Kimlik*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2022

Baysal, Başar, "Güvenlik Dışılaştırma", *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik*, Der. Başar Baysal, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2022

Baysal, Başar, "Güvenlik Kavramı ve Güvenliğin Dönüşümü", *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik*, Der. Başar Baysal, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2022

Baysal, Başar, "Güvenlikleştirme Teorisi", *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik,* Der. Başar Baysal, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2022

Bennett, A. LeRoy-Oliver, James K., *Uluslararası Örgütler İlkeler ve Meseleler*, Çev. Nasuh Uslu, BB101 Yayınları, Ankara, 2015

Bergsmann, Stefan, "The Concept of Military Alliance", *Small States and Alliances*, Ed. Erich Reiter-Heinz Gartner, Physica, Heidelberg, 2001

Berktay, Fatmagül, "Düşünmeyi Seçmek veya Seçmemek", *Düşünme Etiği*, Metis Yayınları, İstanbul, 2021

Berktay, Fatmagül, "Liberalizm: Tek Bir Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji", *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, Der. H. Birsen Örs, 2. Baskı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008

Berkul, Ali, "Uluslararası Güvenlik Sorunları Bağlamında Enerji Güvenliği Kavramının Bir Analizi", *Güncel Uluslararası Güvenlik Sorunları,* Ed. Hakan Karaaslan-Murat Demirel, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2020

Bilgiç, Ali, "Güvenlik İkilemini Yeniden Düşünmek: Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif", *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe Seçme Makaleler*, Der. Mustafa Aydın vd., 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015

Biltekin, Gonca, "Özgün Teori İnşası ve Batı-Dışı Uluslararası İlişkiler Teorileri", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Der. Ramazan Gözen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014

Birdişli, Fikret, *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik: Kavram-Teori-Uygulama,* 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019

Birler, Ömür, "Liberalizm", Haz. Gökhan Atılgan-E. Attila Aytekin, *Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*, 7. Baskı, İstanbul, 2018

Black, Jeremy, *İngiltere Tarihi*, Çev. Aytaç Yıldız, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2020

Black, Jeremy, *Dünya Tarihinde Askeri Strateji*, Çev. Bestami S. Bilgiç, Timaş Yayınları, İstanbul, 2021

Booth, Ken, *Dünya Güvenliği Kuramı*, Çev. Çağdaş Üngör, Küre Yayınları, İstanbul, 2012

Borgensen, Berit Kaja, "NATO and International Terrorism: Can NATO Move Beyond Controversy?", Ed. Jens Ringsmose-Sten Rynning, *NATO's New Strategic Concept: A Comprehensive Assesstment*, Danish İnstitute for İnternational Studies, Copenhagen, 2011

Bostanoğlu, Burcu, *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2008

Bostanoğlu, Burcu-Okur, Mehmet Akif, *Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram: Hegemonya-Medeniyetler ve Robert Cox*, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2009

Brauch, Hans Günter, "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe Seçme Makaleler*, Der. Mustafa Aydın vd., 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015

Brooks, Stephen G.-Ikenberry, G. John-Wohlforth, William C., "Amerikan Müdahaleciliğinin Bir Müdafaası", *Uluslararası İlişkilerin Ustaları: Siyasete Yön*

Verenlerin Gözünden Dünya Meseleleri, Der. Gideon Rose, Çev. Yavuz Kestane, Fol Kitap, İstanbul, 2023

Brown, Wendy, *Yükselen Duvarlar Zayıflayan Egemenlik*, Çev. Emine Ayhan, Metis Kitap, İstanbul, 2011

Brzezinski, Zbigniew, *Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri*, Çev. Yelda Türedi, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2020

Bull, Hedley, *The Anarchical Society A Study of Order in World Politics*, Columbia University Press, New York, 1977

Burchill, Scott, "Liberalizm", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Der. Scott Burchill vd., Çev. Muhammed Ağcan-Ali Aslan, 3. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2017

Burnet, Andrew, *Modern Dünyayı Oluşturan 50 Konuşma*, Çev. M. Murtaza Özeren, 2. Baskı, Orenda Kitap, İstanbul, 2021

Burton, Joe, *NATO's Durability in a Post-Cold War World*, Suny Press, New York, 2018

Buzan, Barry, "Barış, Güç ve Güvenlik: Uluslararası İlişkilerde Çatışan Kavramlar", Çev. Özden S. Sarı, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler,* Yay. Haz. Esra Diri, Der Yayınları, İstanbul, 2017

Buzan, Barry, *İnsanlar, Devletler & Korku: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Güvenlik Çalışmaları İçin Bir Gündem*, Çev. Emre Çıtak, Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul, 2015

Barry Buzan, "Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi", Çev. Burcu Yavuz, *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, Der. Mustafa Aydın vd., 2. Baskı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015

Buzan, Barry-Wæver, Ole-De Wilde, Jaap, *Security: A New Framework For Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London, 1998

Campbell, David, *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of İdentity*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1992

Carr, Edward Hallett, *Yirmi Yıl Krizi 1919-1939*, Çev. Can Cemgil, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015

Carr, Fergus-Ifantis, Kostas, *NATO in the New European Order,* Palgrave Macmillan, London, 1996

Caşın, Mesut Hakkı, *Uluslararası Terörizm*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2008

Carver, Michael, "Nükleer Çağda Uylaşımsal Savaş", *Modern Strateji: Machiavelli'den Nükleer Çağa*, Der. Peter Paret, Çev. Doruk Can Koçak, Doruk Yayınları, İstanbul, 2015

Clausewitz, Carl Von, *Savaş Üzerine*, Çev. Selma Koçak, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2019

Ceylan, Mehmet Fatih, *NATO Geçmişi, Günceli, Geleceği*, Orion Kitabevi, Ankara, 2022

Ceylan, Musa, "Soğuk Savaş'ın Sonu, Yeni NATO ve Türkiye", *Yeni NATO: Soğuk Savaş'tan Sıcak Savaşa,* Haz. Musa Ceylan, Ülke Kitapları, Basım Yeri Yok, 1999

Collins, Brian J., *NATO: A Guide to the Issues*, Praeger, California, 2011

Cox, Michael, "Soğuk Savaşın Sonundan Yeni Bir Küresel Çağa mı?", *Küreselleşen Dünya Siyaseti,* Ed. John Baylis-Steve Smith-Patricia Owens, Çev. Hasan Basri Yalçın vd., Küre Yayınları, İstanbul, 2021

Cox, Robert W.-Timothy J. Sinclair, *Dünya Düzenine Yaklaşımlar*, Çev. Emrah Çınar-Semih Çelik, Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul, 2016

Çakmak, Cenap, "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi: Eleştirildiği Kadar Vazgeçilemeyen Bir Aktör", *Birleşmiş Milletler: BM Sistemi ve Reformu*, Der. Nejat Doğan-Cenap Çakmak-Halil Kürşad Aslan, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2014

Çalkıvik, Aslı, "Soğuk Savaş ve Sonrası Güvenlik Siyaseti", Ed. Evren Balta, *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018

Çam, Esat, *Devlet Sistemleri*, Der Yayınları, İstanbul, 1993

Çelik, Pelin Tekin, "İklim Değişikliğinin Küresel Güç Rekabetine Etkileri", *Küresel Aktörler ve Büyük Güç Rekabeti (Global Actors and Great Power Competition),* Ed. Hasret Çomak-Burak Şakir Şeker-Huriye Yıldırım Çinar, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2023

Çetinkaya, Şeref, *Rusya-Batı Kıskacında Türkiye'nin Enerji Güvenliği,* Kamer Yayınları, İstanbul, 2020

Çıtak, Emre, "Yeni Gerçekçilik ve Güvenlik", Der. Emre Çıtak-Osman Şen, *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Teorik Değerlendirmeler*, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul, 2014

Çomak, Hasret, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasında Gelişmeler ve Türkiye'nin Uyumu", *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar,* Ed. Hasret Çomak-Caner Sancaktar, Beta Basım Yayın, İstanbul, 2013

Çomak, Hasret, "NATO'nun 2010'lu Yıllarda Yeni Güvenlik Yaklaşımı ve Güvenlik Artırıcı Önlemler", *Uluslararası Çatışma Alanları ve Türkiye'nin Güvenliği,* Ed. Gamze Güngörmüş Kona, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005

Daalder, Ivo H., "The End of Atlanticism", *Beyond Paradise and Power: Europe, America and the Future of Troubled Partnership,* Ed. Tod Lindberg, Routledge, New York, 2005

Dalkılıç, Levent, "Çarpışan Büyük Stratejiler: Asya Mihveri, Kuşak ve Yol", *Asya-Pasifik Çalışmalarında Yeni Ufuklar*, Der. Çağdaş Üngör, Küre Yayınları, İstanbul, 2020

Davutoğlu, Ahmet, *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, 26. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2008

Dedeoğlu, Beril, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, 4. Baskı, Yeniyüzyıl Yayınları, İstanbul, 2018

Dedeoğlu, Beril, *Uluslararası İlişkilerde Özel Bir Alan Bölgesel Bütünleşme: Kuramlar, Yaklaşımlar, Modeller*, Yeniyüzyıl Yayınları, İstanbul, 2015

Dedeoğlu, Beril, "Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine", *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe Seçme Makaleler*, Der. Mustafa Aydın vd., 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015

Demir, Sertif, "Stratejik Konseptler ve NATO'nun Dönüşümü", *Sıcak Barışın Soğuk Örgütü: Yeni NATO Yeni Tehditler, Konseptler, Arayışlar, Dönüşüm ve Alan Dışı Operasyonlar,* Ed. Mehmet Seyfettin Erol, Barış Kitap, Ankara, 2012

Demirtaş, Birgül, "İnşacılık", *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Ed. Şaban Kardaş & Ali Balcı, 7. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2017

Deutsch, Karl W., *The Analysis of International Relations,* Prentice-Hall, New Jersey, 1968

Deutsch, Karl W.-Burrell, Sidney A.-Kann, Robert A., vd., *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*, Princeton University Press, New Jersey, 1957

Deringil, Selim, *Denge Oyunu İkinci Dünya Savaşında Türkiye'nin Dış Politikası*, 6. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2015

Dikkaş, Murat, "Stratejik İstihbarat ve Analiz Süreci", *Strateji ve Güvenlik Alanında Temel ve Güncel Yaklaşımlar*, Ed. Memduh Begenirbaş-Rukiye Can Yalçın-Serkan Yenal, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2020

Divine, Robert A., *The Sputnik Challenge*, Oxford University Press, New York, 1993

Dizdaroğlu, Cihan, "İttifaklar ve Uluslararası Güvenlik: NATO Örneği", *Uluslararası İlişkilerde* Güvenlik, Der. Başar Baysal, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2022

Dolman, Everett Carl, *Yalın Strateji Uzay ve Bilgi Çağında Güç ve İlkeler*, Çev. Hakan Namlı, Avangard Yayınları, İstanbul, 2017

Donnelly, Jack, *Realism and International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004

Donnelly, Jack, "Realizm", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Der. Scott Burchill vd., Çev. Muhammed Ağcan-Ali Aslan, 3. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2017

Doyle, Michael W-Ikenberry, G. John, "Soğuk Savaşın Sona Ermesi, Klasik Gelenek ve Uluslararası Değişim", *Uluslararası İlişkiler Teorisinde Yeni Düşünce*, Çev. Emre Çıtak, Beta Basım Yayın, İstanbul, 2015

Dugin, Aleksandr, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, Çev. Vügar İmanov, 10. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2018

Duignan, Peter, *NATO: Its Past, Present, and Future,* Hoover Institution Press, California, 2000

Dunne, Tim-Schmidt, Brian C., "Realizm", *Küreselleşen Dünya Siyaseti Uluslararası İlişkilere Giriş*, Ed. John Baylis-Steve Smith-Patricia Owens, Çev. Hasan Basri Yalçın vd., Küre Yayınları, İstanbul, 2021

Durgun, Sezgi, "Eleştirel Jeopolitik: Jeopolitik Anlatılar, Analizler ve Tartışmalar", *Eleştirel Güvenlik ve Türkiye: Uluslararası İlişkilerde Alternatif Yaklaşım*, Der. Berk Esen-Başar Baysal, İletişim Yayınları, İstanbul, 2022

Duva, Özlem, "Immanuel Kant", *Siyaset Felsefesi Tarihi Platon'dan Zizek'e,* Ed. Ahu Tunçel-Kurtul Gülenç, 3. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017

Ekşi, Muharrem, *Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası,* 2. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2018

Emmers, Ralf, "Securitization", *Contemporary Security Studies*, Ed. Alan Collins, 2. Baskı, Oxford University Press, Oxford, 2010

Eren, Hakan-Gençoğlu, Muharrem Tuncay-Yenal, Serkan, "Siber Savaş", *Strateji ve Güvenlik Alanında Temel ve Güncel Yaklaşımlar,* Ed. Memduh Begenirbaş-Rukiye Can Yalçın-Serkan Yenal, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2020

Ergin, Feridun, Uluslararası Politika Stratejileri, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, Çağlayan Basımevi, İstanbul, Basım Yılı Yok

Erhan, Çağrı, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 1: 1919-1980*, Ed. Baskın Oran, 22. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018

Erhan, Çağrı, "NATO'nun Kuruluşu ve Genişlemesi", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 1: 1919-1980*, Ed. Baskın Oran, 22. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018

Erol, Mehmet Seyfettin-Oğuz, Şafak, "NATO ve Kriz Yönetimi", *Sıcak Barışın Soğuk Örgütü: Yeni NATO Yeni Tehditler, Konseptler, Arayışlar, Dönüşüm ve Alan Dışı Operasyonlar*, Ed. Mehmet Seyfettin Erol, Barış Kitap, Ankara, 2012

Ersoy, Eyüp, "Realizm", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Der. Ramazan Gözen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014

Eslen, Nejat, *Geleceğin Liderleri İçin Büyük Strateji Esasları*, Pankuş Yayınları, Ankara, 2021

Eslen, Nejat, *Tarih Boyu Savaş ve Strateji*, 5. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2018

Ferrier, Ilay A. D., "NATO Strategic Level Political Military Crisis Management Exercising-History and Challenges", *Military Exercises: Political Messaging and Strategic Impact*, Ed. Beatrice Heuser-Tormod Heier-Guillaume Lasconjarias, NATO Defense College Research Division, Roma, 2018

Fortmann, Michel-Paul, T. V.-Wirtz, James J., "Conclusions: Balance of Power at the Turn of New Century" *Balance of Power Theory and Practise in the 21th Century*, Ed. T. V. Paul-James J. Wirtz-Michel Fortmann, Stanford University Press, California, 2004

Frankel, Joseph, *International Relations In A Changing World*, 4. Baskı, Oxford University Press, Oxford, 1988

Freedman, Lawrence, *Strateji: Bir Tarih*, Çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak-Taciser Belge, 3. Baskı, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2017

Freedman, Lawrence, "İlk İki Nükleer Stratejist Nesli", *Modern Strateji: Machiavelli'den Nükleer Çağa*, Der. Peter Paret, Çev. Doruk Can Koçak, Doruk Yayınları, İstanbul, 2015

Frontinus, Sextus Iulius, *Roma Strateji Sanatı*, Çev. Samet Özgüler, Kronik Kitap, İstanbul, 2022

Fulbrook, Mary, *Almanya'nın Kısa Tarihi*, Çev. Sabri Gürses, 4. Baskı, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2018

Fukuyama, Francis, *Devlet İnşası: 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim*, Çev. Devrim Çetinkasap, 3. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006

Gaddis, John Lewis, *Soğuk Savaş Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar Gerçek*, Çev. Dilek Cenkçiler, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008

Gaddis, John Lewis, *Strategies of Containment A Critical Appraisal of Postwar American National Security Policy*, Oxford University Press, New York, 1982

Gaddis, John Lewis, *The Cold War: A New History*, Penguin Books, New York, 2005

Gallarotti, Giulio M., *Cosmopolitan Power in International Relations: A Synthesis of Realism, Neoliberalism, and Constructivism*, Cambridge University Press, New York, 2010

Gamsız, Salih-Gürson, Ali Poyraz, *Paylaşılamayan Ülke Ukrayna*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2022

Gerger, Haluk, *Nükleer Tehlike, Nükleer Silahlar ve Nükleer Savaş*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1983

Gezer, Şükriye Gökçe, "Toplumsal Güvenlik", *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik*, Der. Başar Baysal, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2022

Ghez, Jeremy, "Alliances in the 21th Century, Implications for the US-European Partnership", RAND Corporation, Santa Monica, 2011

Giddens, Anthony, *Ulus Devlet ve Şiddet*, Çev. Cumhur Atay, 2. Baskı, Kalkedon Yayınları, 2008

Gilbert, Felix, "Machiavelli: Savaş Sanatında Rönesans", *Modern Strateji: Machiavelli'den Nükleer Çağa*, Der. Peter Paret, Çev. Doruk Can Koçak, Doruk Yayınları, İstanbul, 2015

Gilpin, Robert, *Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politiği*, Çev. Murat Duran vd., 5. Baskı, Kripto Basım Yayın Dağıtım, Ankara, 2017

Gilpin, Robert, *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press, New York, 1981

Gök, Ali, *Hibrit Savaşlar Rusya ve İsrail Örnekleriyle*, Nobel Bilimsel Eserler, Ankara, 2020

Gönlübol, Mehmet, *Uluslararası Politika: İlkeler-Kavramlar-Kurumlar*, 6. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2014

Gönlübol, Mehmet-Kürkçüoğlu, Ömer, "1965-1973 Dönemi Türk Dış Politikası", *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, 10. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2014

Gözen, Ramazan, "NATO: İttihattan İhtilafa Dönüşen İttifak", *Küresel İlişkiler Çağında Uluslararası Örgütler*, Der. Şaban H. Çalış-Erdem Özlük, 2. Baskı, Çizgi Kitabevi, Konya, 2022

Gray, Colin S., *Strategy and History: Essays on Theory and Practice*, Routledge, Abingdon, 2006

Gray, Colin S., *Strategy and Politics*, Routledge, New York, 2016

Gray, Colin S., *The Strategy Bridge: Theory for Practise*, Oxford University Press, Oxford, 2010

Gray, Colin, *War, Peace and International Relations: An Introduction to Strategic History*, Routledge, New York, 2007

Gray, Colin S., "Harry S. Truman ve Soğuk Savaş'ta Amerikan Büyük Stratejisi, 1945-1953", *Büyük Stratejinin Oluşumu Siyaset, Diplomasi ve* Savaş, Ed. Williamson Murray-Richard Hart Sinnreich-James Lacey, Çev. Erhan Baltacı, Avangard Yayınları, İstanbul, 2017

Griffiths, Martin-Roach, Steven C.-Salamon, M. Scott, *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler,* Çev. CESRAN, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2011

Grotius, Hugo, *Savaş ve Barış Hukuku*, Çev. Seha L. Meray, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1967

Guzzini, Stefano, *Power, Realism and Constructivism*, Routledge, New York, 2013

Gülmez, Seçkin Barış, "Diplomasinin Dönüşümü", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Ed. Seçkin Barış Gülmez-Didem Buhari, Orion Kitabevi, Ankara, 2022

Gülmez, Seçkin Barış, "Realizm: Ak Gezenler ve Anarşi", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Ed. Seçkin Barış Gülmez-Didem Buhari Orion Kitabevi, Ankara, 2022

Güngör, Uğur, "Savunma Sanayiinin Dönüşümünde Yeni Savaşları Aramak", Ed. Erhan Büyükakıncı, *Savaşın Dönüşümü Yeni Dinamikler, Aktörler ve Araçlar*, Adres Yayınları, Ankara, 2021

Güney, Nurşin Ateşoğlu, *Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri AB-NATO-ABD*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2006

Güntay, Vahit, "Savaşın Dönüşümünde Yeni Bir Boyut Olarak Siber Güvenlik", Ed. Erhan Büyükakıncı, *Savaşın Dönüşümü Yeni Dinamikler, Aktörler ve Araçlar,* Adres Yayınları, Ankara, 2021

Gürsoy, Barış, "Ukrayna Krizi", *Uluslararası İlişkilerde Güncel Sorunlar*, Ed. Mehmet Seyfettin Erol-Muharrem Ekşi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2019

Haass, Richard N., *Yeni Amerika Dış Politika İçeride Başlar*, Çev. Mehmet Talha Paşaoğlu, Tutikitap, İstanbul, 2014

Hafızoğulları, Zeki, "Terör ve Hukuk", *Türkiye'de Terörizm, Dünü, Bugünü, Gelişimi ve Alınması Gereken Tedbirler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003

Han, Ahmet Kasım-Tuğtan, Mehmet Ali, "Stratejik Düşüncenin Tarihsel Gelişimi ve Öğretilebilirliği", *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, Der. Ali L. Karaosmanoğlu-Ersel Aydınlı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020

Hanhimaki, Jussi M.-Westad, Odd Arne, *The Cold War A History in Documents and Eyewitness Accounts*, Oxford University Press, New York, 2003

Hart, B. H. Liddell, *Strateji Dolaylı Tutum*, Çev. Selma Koçak, Doruk Yayınları, İstanbul, 2022

Hart, B. H. Liddell, Strategy, İkinci Baskı, A Meridian Book, London, 1967

Hart, Gary, *Dördüncü Güç: 21. Yüzyılda Amerikan Büyük Stratejisi*, Çev. İsa Karabaşoğlu, Avangard Yayınları, İstanbul, 2016

Hasgüler, Mehmet-Uludağ, Mehmet B., *Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler: Tarihçe, Organlar, Belgeler, Politikalar*, 7. Baskı, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2018

Hegel, G.W.F., *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, Çev. Cenap Karakaya, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1991

Hendrickson, Ryan C., "NATO's Secretaries-General Organizational Leadership in Shaping Alliance Strategy", *NATO In Search of a Vision*, Ed. Gülnur Aybet-Rebecca R. Moore, Georgetown University Press, Washington, 2010

Heuser, Beatrice, *The Evolution of Strategy: Thinking War From Antiquity To The Present*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2010

Heywood, Andrew, *Küresel Siyaset,* 4. Baskı, Çev. Nasuh Uslu-Haluk Özdemir, Adres Yayınları, Ankara, 2016

Heywood, Andrew, *Siyaset Teorisine Giriş*, Çev. Hızır Murat Köse, Küre Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 2016

Higgins, Hugh., *The Cold War,* 3. Baskı, Heinemann Educational, Oxford, 1993

Hill, Roger, *Political Consultation in NATO*, Canadian İnstitute of International Affairs, Toronto, 1978

Hobbes, Thomas, *Leviathan veya Bir Din veya Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti,* Çev. Semih Lim, 23. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2022

Hobsbawm, Eric, *Devrim Çağı: 1789-1848*, Çev. Bahadır Sina Şener, 8. Baskı, Dost Kitabevi, Ankara, 2016

Hobsbawm, Eric, *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*, Çev. Yavuz Alogan, 10 Baskı, Everest Yayınları, İstanbul, 2017

Hodgson, Marshall G. S., *Dünya Tarihini Yeniden Düşünmek: Dünya, Avrupa ve İslam Tarihi Üzerine Makaleler*, Çev. Ahmet Kanlıdere-Ahmet Aydoğan, 4. Baskı, Vadi Yayınları, İstanbul, 2019

Holsti, K. J., *International Politics: A Framework For Analysis*, Prentice Hall, New Jersey, 1967

Hook-Steven W.-Spanier, John, *Amerikan Dış Politikası İkinci Dünya Savaşından Günümüze*, Çev. Özge Zihnioğlu Tanırlı, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2014

Hopkins, Raymond F.-Mansbach, Richard W., *Structure and Process in International Politics*, Harper&Row, New York, 1973

Huntington, Samuel P., *Asker ve Devlet: Sivil-Asker İlişkilerinin Kuram ve Siyasası*, Çev. Kazım Uğur Kızılaslan, 2. Baskı, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2006

Ikenberry, G. John., "Liberal Dünya Düzeninin Geleceği", *Uluslararası İlişkilerin Ustaları: Siyasete Yön Verenlerin Gözünden Dünya Meseleleri,* Der. Gideon Rose, Çev. Yavuz Kestane, Fol Kitap, Ankara, 2023

İskit, Temel, *Diplomasi: Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007

İzci, Rana, "Uluslararası Güvenlik ve Çevre", *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar*, Der. Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 1998

Jacobsen, Peter Viggo, *Western Use of Coercive Diplomacy After the Cold War: A Challenge for Theory and Practise*, Palgrave Macmillan, London, 1998

Johnston, Seth A., *How NATO Adapts: Strategy and Organization in the Atlantic Alliance since 1950*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2017

Judt, Tony, *Olgular Değişince-Denemeler, 1995-2010,* Çev. Dilek Şendil, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017

Judt, Tony, *Postwar A History of Europe Since 1945*, The Penguin Press, New York, 2005

Kadercan, Burak, "Güç", *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Ed. Şaban Kardaş-Ali Balcı, 7. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2017

Kaldor, Mary, *New&Old Wars: Organised Violence in a Global Era*, Polity Press, Cambridge, 2012

Kane, Thomas M.-Lonsdale, David J., *Çağdaş Stratejiyi Anlamak*, Çev. A. Tunçer Büyükonat, Doruk Yayınları, İstanbul, 2016

Kandemir, Eyyub, *Uluslararası Sistemin Yeni Düzen Arayışında Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008

Kant, Immanuel, *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme*, Çev. Ömer Can Azman, Gece Kitaplığı, Ankara, 2020

Kant, Immanuel, *Politik Yazılar*, Çev. Aydın Gelmez, Dipnot Yayınları, Ankara, 2022

Kaplan, Fred, *The Wizards of Armageddon*, Simon&Schuster, New York, 1983

Kaplan, Lawrence S., *NATO and the UN: A Peculiar Relationship*, University of Missouri Press, Columbia, 2010

Kaplan, Morton A., *System and Process in International Politics*, 2. Baskı, John Wiley&Sons, New York, 1962

Kaplan, Morton A., "Güç Dengesini Oluşturan ve Parçalayan Süreçler", *Uluslararası İlişkilerde Güç Dengesi*, Ed. Adil Calap, Ekin Yayınevi, Bursa, 2021

Karabulut, Bilal, *Uluslararası İlişkiler: Kavramlar-Teoriler-Kurumlar*, Barış Kitap, Ankara, 2016

Karabulut, Bilal, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi-1 Strateji-Jeostrateji-Jeopolitik*, 2. Baskı, Barış Kitap, Ankara, 2013

Karabulut, Bilal, "NATO'nun Dönüşüm Süreci: Askeri Savunma İttifakından Küresel Güvenlik Örgütüne", *Sıcak Barışın Soğuk Örgütü: Yeni NATO Yeni Tehditler, Konseptler, Arayışlar, Dönüşüm ve Alan Dışı Operasyonlar*, Ed. Mehmet Seyfettin Erol, Barış Kitap, Ankara, 2012

Karadağ, Haluk, "Kamu Diplomasisi ve Türk Dış Politikası", *Türk Dış Politikasında Güncel Sorunlar ve Teorik Uygulamalar*, Ed. Tarık Oğuzlu-Yelda Ongun, 2. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2021

Karadeli, Cem, "Kırılgan, Zayıf ve Başarısız Devletlerden Çatışmaların Dönüşümüne", Ed. Erhan Büyükakıncı, *Savaşın Dönüşümü Yeni Dinamikler, Aktörler ve Araçlar*, Adres Yayınları, Ankara, 2021

Karaosmanoğlu, Ali L., "Büyük Stratejinin Anlamı ve İşleyişi", *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, Der. Ali L. Karaosmanoğlu-Ersel Aydınlı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020

Karaosmanoğlu, Ali L., *NATO'nun Dönüşümü*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012

Kardaş, Tuncay-Erdağ, Ramazan, "Postyapısalcılık ve Uluslararası İlişkiler", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Der. Ramazan Gözen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014

Karluk, Rıdvan, *Avrupa Birliği Kuruluşu, Gelişmesi, Genişlemesi, Kurumları*, Beta Basım Yayın, 11. Baskı, İstanbul, 2014

Kauppi, Mark V.-Viotti, Paul R., *International Relations Theory*, 6. Baskı, Rowman & Littlefield, London, 2019

Kautilya, *Arthaşastra*, Haz. L. N. Rangarajan, Çev. Utku Umut Bulsun, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2018

Kavuncu, Sibel, *ABD-Rusya İlişkilerinde Nükleer Silahsızlanma Adımları*, Astana Yayınları, Ankara, 2022

Kavuncu, Sibel, "Değişen Uluslararası Sistemde Dönüşen NATO", *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar XII,* Ed. Aysel Öztürkçü Akçay, Eğitim Yayınevi, Konya, 2022

Kavuncu, Sibel, "NATO's Enlargement Policy and the Middle East", *Contemporary Issues in the Balkans Middle East Asia* Africa, Ed. Nesrin Kenar, Ijopec Publication, London, 2022

Kay, Sean, "Partnerships and Power in American Grand Strategy", Ed. Hakan Edström-Janne Haaland Matlary-Magnus Petersson, *NATO: The Power of Partnerships*, Palgrave Macmillan, Hampshire, 2011

Keegan, John, *Savaş Sanatı Tarihi*, Çev. Selma Koçak, 2. Baskı, Say Yayınları, İstanbul, 2021

Keleş, Ruşen-Hamamcı, Can, *Çevrebilim*, 4. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2002

Kennedy, Paul, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri 1500'den 2000'e Ekonomik Değişme ve Askeri Çatışmalar*, Çev. Birtane Karanakçı, 4. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1993

Kennedy, Paul, *Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken*, Çev. Fikret Üçcan, 3. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1999

Keohane, Robert, "International Liberalism Reconsidered", *The Economic Limits to Modern Politics*, Ed. John Dunn, Cambridge University Press, Cambridge, 1990

Keohane, Robert O.-Nye, Joseph S., "Gerçekçilik ve Kompleks Karşılıklı Bağımlılık", *Barışın İdeolojisi: Liberal Perspektiften Uluslararası İlişkiler*, Çev. Fulya Yıldırımkaraman, Ed. Burak Bilgehan Özbek, Liber Plus Yayınları, İstanbul, 2016

Keser, Ahmet, "ÖAŞ'lerin Küresel Yayılımı ve Geleceği", *Özel Askeri Şirketler, Savaş Müteahhitliği ve Uluslararası Güvenlik*, Ed. Nur Özkan Erbay, SETA Kitapları, İstanbul, 2022

Keser, Ahmet-Yardımcı, Hikmet Çağrı, "Çin Stratejik Kültürü Savaş Tarzı ve Güç Kullanma Biçimi", *Stratejik Kültür ve Ülke İncelemeleri*, Ed. Ahmet Keser, Berikan Yayınevi, Ankara, 2020

Keser, Ahmet, "Stratejik Kültür Temel Kavramları ve Analiz Düzeyleri", *Stratejik Kültür ve Ülke İncelemeleri*, Ed. Ahmet Keser, Berikan Yayınevi, Ankara, 2020

Keyvan, Özlem Zerrin, "Yumuşak Güç Olarak Doğu Asya Sineması", *Dünya Siyasetinde Asya-Pasifik 2-3*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2020

Kissinger, Henry, *Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var Mı?*, Çev. Tayfun Evyapan, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, Ankara, 2002

Kissinger, Henry, *Diplomasi,* Çev. İbrahim H. Kurt, 16. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017

Kissinger, Henry, *Liderlik Dünya Stratejisiyle İlgili Altı Ders*, Çev. Ebru Kılıç, Runik Kitap, İstanbul, 2022

Kışlalı, Ahmet Taner, *Siyaset Bilimi*, 16. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2014

Kışlalıoğlu, Mine-Berkes, Fikret, *Çevre ve Ekoloji*, 9. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005

Klare, Michael, *Rising Powers, Shrinking Planet How Scarce Energy is Creating A New World Order*, Oneworld Publications, Oxford, 2008

Korkmaz, Kürşat, *Zoraki Birliktelik*, 2. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2019

Köprülü, Gülşah, *Soğuk Savaş Ronald Reagan'ın Rollback Stratejisi,* Çizgi Kitabevi, Konya, 2018

Kriz, Zdenek, *NATO after the End of the Cold War: A Brief History*, Muni Press, Brno, 2015

Kubalkova, Vendulka, "Foreign Policy, International Politics and Constructivism", *Foreign Policy in a Constructed World*, Ed. Vendulka Kubalkova, Routledge, New York, 2015

Küçük, Mustafa, "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Der. Ramazan Gözen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014

Lee, Stephen J., *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980*, Çev. Savaş Aktur, 4. Baskı, Dost Kitabevi, Ankara, 2014

Lefebvre, Maxime, *Amerikan Dış Politikası*, Çev. İsmail Yerguz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005

Levy, Jack S., "What Do Great Powers Balance Against and When?" *Balance of Power Theory and Practise in the 21th Century*, Ed. T. V. Paul-James J. Wirtz-Michel Fortmann, Stanford University Press, California, 2004

Lippert, Tyler H., *NATO, Climate Change and International Security: A Risk Governance Approach*, Palgrave Macmillan, Cham, 2019

Little, Richard, *The Balance of Power in International Relations: Metaphors, Myths and Models*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007

Liska, George, *Nations in Alliance*: *The Limits of Interdependence*, 2. Baskı, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1968

Locke, John, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni, Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme,* 7. Baskı, Çev. Fahri Bakırcı, Serbest Kitaplar, Ankara, 2023

Ludwig, Emil, *Napoleon*, Çev. Atakan Akçalı, Doruk Yayınları, İstanbul, 2019

Machiavelli, Niccolo, *Prens*, Çev. Kemal Atakan, 13. Baskı, Can Yayınları, İstanbul, 2015

Machiavelli, Niccolo, *Savaş Sanatı,* Çev. Meral Ünalan, Kapra Yayıncılık, İstanbul, 2022

Marshall, Tim, *Coğrafya Mahkumları*, Çev. Mert Doğruer, Epsilon Yayınevi, İstanbul, 2018

Mattelaer, Alexander, "Nuclear Sharing and NATO as a Nuclear Alliance", *Alliances, Nuclear Weapons and Escalation: Managing Deterrence in the 21th Century*, Ed. Stephan Frühling-Andrew O'Neil, Australian National University Press, Australia, 2021

McCormick, John, *Avrupa Birliği Siyaseti*, Çev. Doğancan Özsel, Adres Yayınları, Ankara, 2015

McDonald, Matt, "Constructivisms", *Security Studies An İntroduction*, Ed. Paul D. Williams & Matt McDonald, 3. Baskı, Routledge, New York, 2018

McSweeney, Bill, *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004

Mearsheimer, John J., *Liderler Neden Yalan Söyler? Uluslararası Politikada Yalan Gerçeği*, Çev. Nejdet Özberk, 2. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2018

Mearsheimer, John J., *The Tragedy of Great Power Politics,* W. W. Norton Company, New York, 2001

Medcalf, Jennifer, *NATO A Beginner's Guide,* Oneworld Publications, Oxford, 2005

Mercan, Sezgin, "Yeni Savaşların Avrupa Birliği ve NATO'da Yarattığı Etkiler: Uluslararası Kurumlarda Zorunlu Dönüşüm", Ed. Erhan Büyükakıncı, *Savaşın Dönüşümü Yeni Dinamikler, Aktörler, Araçlar*, Adres Yayınları, Ankara, 2021

Mermer, Cengiz Topel, *Önleyici Soğuk Savaş ABD'nin Hegemonyasını Koruma Stratejisi*, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2022

Mesjasz, Czeslaw, "Ekonomik Güvenlik", *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe Seçme Makaleler*, Der. Mustafa Aydın vd., 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015

Molla, Alptekin, "21. Yüzyılda NATO: Süreklilik ve Değişim", *Küresel Aktörler ve Büyük Güç Rekabeti (Global Actors and Great Power Competition)*, Ed. Hasret Çomak-Burak Şakir Şeker-Huriye Yıldırım Çinar, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2023

Morgenthau, Hans J., *Uluslararası Politika Güç ve Barış Mücadelesi Cilt 1*, Çev. Baskın Oran-Ünsal Oskay, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1970

Morgenthau, Hans J., *Uluslararası Politika Güç ve Barış Mücadelesi Cilt 2*, Çev. Baskın Oran-Ünsal Oskay, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1970

Morgenthau, Hans J., *Politics Among Nations The Struggle for Power And Peace,* Alfred A. Knopf, New York, 1948

Morgenthau, Hans, "Alliances in Theory and Practise", *Alliance Policy in the Cold War,* Ed. Arnold Wolfers, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1959

Müller, Leos, *Tarih İçinde Tarafsızlık*, Çev. Çisil Vardar, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2022

Mütercimler, Erol, *Geleceği Yönetmek ve Kazanmak İçin Stratejik Düşünme,* 10. Baskı, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2021

Neocleous, Mark, *Savaş Erki, Polis Erki*, Çev. Beyza Sumer Aydaş, NotaBene Yayınları, Ankara, 2014

Nevins, Allan-Commager, Henry Steele, *ABD Tarihi*, Çev. Halil İnalcık, 6. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014

Nye, Joseph, Yumuşak Güç, Çev. R. İ. Aydın, Elips Yayınları, İstanbul, 2005

Nye Jr. Joseph S.-Welch, David A., *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak: Kurama ve Tarihe Giriş*, Çev. Renan Akman, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010

Nye Jr., Joseph S., *Power in a Global Information Age: From Realism to Globalisation,* Routledge, New York, 2004

Nye Jr., Joseph S., *Soft Power The Means to Success in World Politics,* Public Affairs, New York, 2004

Oğuzlu, Tarık, "Büyük Strateji ve Yumuşak Güç", *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, Der. Ali L. Karaosmanoğlu-Ersel Aydınlı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020

Oğuzlu, Tarık, *NATO Ortaklıkları ve Türkiye: Barış İçin Ortaklık, Akdeniz Diyaloğu, İstanbul İş Birliği Girişimi*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013

Oktay, Cemil, *Modern Toplumlarda Savaş ve Barış*, 2. Baskı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014

Onuf, Nicholas Greenwood, *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*, Routledge, New York, 2013

Orallı, Levent Ersin., "Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Güvenlik", *Uluslararası Güvenlik ve Uluslararası Örgütler: Kavramlar, Yaklaşımlar ve Kurumlar*, Ed. Arif Bağbaşlıoğlu, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2021

Oran, Baskın, "Dönemin Bilançosu", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 1: 1919-1980*, Ed. Baskın Oran, 22. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018

Organski, A. F. K., *World Politics*, Alfred A. Knopf, New York, 1958

Orfy, Mohammed Moustafa, *NATO and the Middle East: The Geopolitical Context Post-9/11*, Routledge, New York, 2011

Osgood, Robert E., *NATO: The Entangling Alliance*, The University of Chicago Press, Chicago, 1962

Osgood, Robert E., *Alliances And American Foreign Policy*, The Johns Hopkins Press, Baltimore, 1968

Ostensen, Ase Gilje, *UN Use of Private Military and Security Companies: Practises and Policies*, Ubiquity Press, Cenevre, 2011

Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, 9. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2017

Overholt, William H., *Asya, Amerika ve Jeopolitiğin Dönüşümü*, Çev. Fatih Tokatlı, Efil Yayınevi, Ankara, 2011

Önen, Mesut, *Uluslararası İlişkiler Ders Notları*, Okan Dağıtımcılık Yayıncılık Ltd. Şti., İstanbul, 1983

Önen, Mesut, *Uluslararası İlişkiler Dersleri*, 2. Baskı, Beta Basım Yayın, İstanbul, 1988

Özcan, Arif Behiç, "Afrika Birliği (AfB)", *Küresel İlişkiler Çağında Uluslararası Örgütler,* Ed. Şaban H. Çalış-Erdem Özlük, 2. Baskı, Çizgi Kitabevi, Konya, 2022

Özdal, Barış-Özlem, Kader, "Diplomasinin Değişen Karakteri: Dijital Diplomasi ve Kamu Diplomasisi Çağında Mıyız?", *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkileri Okumak,* Der. Tarık Oğuzlu-Öner Akgül, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2024

Özdal, Habibe, "İnşacılık Perspektifinden Rus Dış Politikasında Gürcistan Savaşı", *Dış Politika Analizi: Konu, Kuram, Yöntem*, Der. Bezen Balamir Coşkun-İnan Rüma, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020

Özdemir, Haluk, "Tasarlanmış ve Beliren Üst Stratejiler: Türkiye ve Diğer Orta Büyüklükte Devletler İçin Alternatifler", *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, Der. Ali L. Karaosmanoğlu-Ersel Aydınlı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020

Özpek, Burak Bilgehan, "Liberalizm ve Uluslararası İlişkiler", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Der. Ramazan Gözen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014

Öztekin, Ali, *Siyaset Bilimine Giriş,* 9. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2014

Paker, Evren Balta, *Küresel Güvenlik Kompleksi: Uluslararası Siyaset ve Güvenlik*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017

Palmer, Norman D.-Perkins,Howard C., *International Relations: The World Community in Transition,* 2. Baskı, Houghton Mifflin Company, Boston, 1957

Paret, Peter, "Clausewitz", *Modern Strateji: Machiavelli'den Nükleer Çağa,* Der. Peter Paret, Çev. Doruk Can Koçak, Doruk Yayınları, İstanbul, 2015

Paret, Peter, "Napolyon ve Savaştaki Devrim", *Modern Strateji: Machiavelli'den Nükleer Çağa*, Der. Peter Paret, Çev. Doruk Can Koçak, Doruk Yayınları, İstanbul, 2015

Park, Bill, "NATO Summits", *Diplomacy at the Highest Level: The Evolution of International Summitry,* Ed. David H. Dunn, Macmillan Press, London, 1996

Paşa, Elnur, "Varşova Paktı: Tarihsel-Siyasi Bir Analiz", *Uluslararası Güvenlik ve Uluslararası Örgütler: Kavramlar, Yaklaşımlar ve Kurumlar*, Ed. Arif Bağbaşlıoğlu, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2021

Pazarcı, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk*, 3. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005

Peksarı, Derya Gonca, *NATO'nun Değişen Konsepti*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2007

Petersson, Magnus, "Just an Internal Exercise? NATO and the New Security Challenges", Ed. Ellen Hallams-Luca Ratti-Benjamin Zyla, *NATO Beyond 9/11 The Transformation of the Atlantic Alliance,* Palgrave Macmillan, Londra, 2013

Polat, Doğan Şafak, "NATO'nun Geleceği ve ABD'nin Etkisi", Ed. Tolga Sakman-Ayşenur Yılmaz-Ufuk Çiçek, *Yeni Güvenlik Ekosistemi ve Çok Taraflı Bedeli*, TASAM Yayınları, İstanbul, 2018

Price, Roger, *Fransa'nın Kısa Tarihi*, Çev. Özkan Akpınar, 2. Baskı, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2016

Raphael, Sam-Stokes, Doug, "Energy Security", *Contemporary Security Studies,* Ed. Alan Collins, 2. Baskı, Oxford University Press, Oxford, 2010

Renda, Kadri Kaan., "Yeni Dünya Düzeninde Güç Tartışması", *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkileri Okumak,* Der. Tarık Oğuzlu-Öner Akgül, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2024

Reus-Smit, Christian, "Konstrüktivizm", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Der. Scott Burchill vd., Çev. Muhammed Ağcan-Ali Aslan, 3. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2017

Ridgway, Matthew B., *Soldier: The Memoirs of Matthew B. Ridgway*, Harper&Brothers, New York, 1956

Riekhoff, Harald Von, *NATO: Issues and Prospects*, The Canadian Institute of International Affairs, Toronto, 1967

Rimanelli, Marco, *The A to Z of NATO and Other International Security Organizations*, The Scarecrow Press, Maryland, 2009

Ringsmose, Jens-Rynning, Sten, "Taking Stock of NATO's New Strategic Concept", Ed. Jens Ringsmose-Sten Rynning, *NATO's New Strategic Concept: A Comprehensive Assesstment*, Danish İnstitute for İnternational Studies, Copenhagen, 2011

Robertson, George, "Transforming NATO to Meet the Challenges of the 21st Century", Ed. Daniel S. Hamilton, *Transatlantic Transformations: Equipping NATO For The 21st Century*, Center for Transatlantic Relations, Washington, 2004

Roe, Paul, "Societal Security", *Contemporary Security Studies*, Ed. Alan Collins, 2. Baskı, Oxford University Press, Oxford, 2010

Rosenau, James N., *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity*, Princeton University Press, New Jersey, 1990

Roskin, Michael G., *Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür*, Çev. Bahattin Seçilmişoğlu, 8. Baskı, Adres Yayınları, Ankara, 2016

Roskin, Michael G.-Berry, Nicholas O., *Uluslararası İlişkiler: Uİ'nin Yeni Dünyası*, Çev. Özlem Şimşek, Adres Yayınları, Ankara, 2014

Rothstein, Robert L., *Alliances And Small Powers*, Columbia University Press, New York, 1968

Rumelili, Bahar, "İnşacılık/Konstruktivizm", *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, Ed. Evren Balta, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018

Sadık, Giray-Yalçın-İspir, Aybike, "Counter-Terrorism", *Research Handbook on NATO*, Ed. Sebastian Mayer, Edward Elgar Publishing, Massachusetts, 2023

Sağlam, Mühdan, *Gazprom'un Rusya'sı Rusya'da Devletin Dönüşümü*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2014

Said, Edward, *Entelektüel: Sürgün, Marjinal, Yabancı*, Çev. Tuncay Birkan, 3. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2009

Sancak, Kadir, *Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı ve Yumuşak Güç*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2016

Sander, Oral, *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*, 16. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2007

Sander, Oral, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 15. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2007

Sander, Oral, *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*, İmge Kitabevi, Ankara, 2016

Sarı, Buğra, "Liberalizm ve Güvenlik", *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik*, Der. Başar Baysal, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2022

Sayle, Timothy Andrews, *Enduring Alliance: A History of NATO and the Postwar Global Order*, Cornell University Press, New York, 2019

Schweller, Randall L., *Unanswered Threats Political Constrains on the Balance of Power,* Princeton University Press, Princeton, 2. Baskı, 2008

Shahi, Deepshikha, "Kautilya'nın Uluslararası İlişkiler Teorisi", Çev. Didem Buhari, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Ed. Seçkin Barış Gülmez-Didem Buhari, Orion Kitabevi, Ankara, 2022

Sharp, Joanne P., *Condensing the Cold War Reader's Digest and American İdentity,* University of Minnesota Press, Minneapolis, 2000

Shea, Jamie, "What does a New Strategic Concept do for NATO?", *NATO's New Strategic Concept: A Comprehensive Assesstment*, Ed. Jens Ringsmose-Sten Rynning, Danish İnstitute for İnternational Studies, Copenhagen, 2011

Sheehan, Michael, *The Balance of Power: History and Theory*, Routledge, London, 1996

Shy, John, "Jomini", *Modern Strateji: Machiavelli'den Nükleer Çağa*, Der. Peter Paret, Çev. Doruk Can Koçak, Doruk Yayınları, İstanbul, 2015

Sevim, Cenk, *Küresel Enerji Stratejileri ve Jeopolitik*, Seçkin Yayıncılık, Dördüncü Baskı, Ankara, 2019

Sönmezoğlu, Faruk-Yıldız, Y. Gökalp-Arıboğan, D. Ülke-Dedeoğlu, Beril, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992

Sönmezoğlu, Faruk, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, 5. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2017

Sönmezoğlu, Faruk, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, 7. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2019

Sönmezoğlu, Faruk-Güneş, Hakan-Keleşoğlu, Erhan, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, 7. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2017

Stephens, Alan-Baker, Nicola, *Savaşı Anlamak 21. Yüzyıl İçin Strateji*, Çev. Süleyman Yazır, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2009

Sümer, Gültekin, *Dış Politika Stratejileri ve Türkiye Neresinde?*, İkinci Adam Yayınları, İstanbul, 2013

Şahin, Güngör, *Küresel Güvenlik ve NATO Teori-Aktör-Tehdit-Risk,* Detay Yayıncılık, Ankara, 2016

Tangör, Burak, *Avrupa Birliği Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Gelişimi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009

Tanrısever, Oktay F., "Güç", *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, Der. Atila Eralp, 8. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014

Temiz, Kadir, "Çin Dış Politikasının Hedefleri ve Kaynakları", *Çin Bilmecesi, Çin'in Ekonomik Yükselişi, Uluslararası İlişkilerde Dönüşüm ve Türkiye*, Der. Mustafa Yağcı-Caner Bakır, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2019

The NATO Handbook, 50th Anniversary Edition, Office of Information and Press, Brüksel, 1998

The North Atlantic Treaty Organisation, *NATO Facts and Figures*, NATO Information Service, Brüksel, 1976

Thompson, Jack, "The US role in NATO", *NATO and Transatlantic Relations in the 21st Century: Foreign and Security Policy Perspectives,* Ed. Michele Testoni, Routledge, Oxon-New York, 2021

Thukydides, *Peloponnesos Savaşları*, Çev. Furkan Akderin, 4. Baskı, Belge Yayınları, İstanbul, 2020

Thranert, Oliver-Kartchner, Kerry, "From Offense to Defense? Extended Deterrence and Missile Defence", Ed. Stefanie Von Hlatky-Andreas Wenger, *The Future of*

Extended Deterrence The United States, NATO and Beyond, Georgetown University Press, Washington, 2015

Tilly, Charles, *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu: 990-1992*, Çev. Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi, Ankara, 2001

Toprak, Elif-Aksoy, Sevilay Zehra-Pirinçci, Ferhat vd., *Uluslararası İlişkiler Kuramları-2*, Ed. Tayyar Arı-Elif Toprak, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2013

Torbiörn, Kjell M., *Destination Europe: The Political and Economic Growth of a Continent*, Manchester University Press, Manchester, 2003

Tören, Tolga, *Yeniden Yapılanan Dünya Ekonomisinde Marshall Planı ve Türkiye Uygulaması,* SAV Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 2007

Tudda, Chris, *The Truth is Our Weapon The Rhetorical Diplomacy of Dwight D. Eisenhower and John Foster Dulles*, Louisiana State University Press, Baton Rouge, 2006

Tuğtan, Mehmet Ali, "Avrupa Birliği Güvenlik ve Savunma Politikası", *Avrupa Birliğine Giriş: Tarih, Kurumlar, Politikalar*, Der. Ayhan Kaya-Senem Aydın-Düzgit vd., 3. Baskı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016

Tuğtan, Mehmet Ali, "Güç, Anarşi ve Realizm", *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, Ed. Evren Balta, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018

Tuncay, Hidayet, *A Dictionary of International Relations&Political Sciences: Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimleri Terimleri Sözlüğü,* 2. Baskı, Yalın Yayıncılık, İstanbul, 2017

Türker, Haşim, "NATO'nun Büyük Güç Rekabetindeki Rolü", *Küresel Aktörler ve Büyük Güç Rekabeti (Global Actors and Great Power Competition)*, Ed. Hasret

Çomak-Burak Şakir Şeker-Huriye Yıldırım Çinar, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2023

Türkeş, Mustafa, "NATO Bağlamında ABD-Türkiye İlişkilerinde Devamlılık ve Değişim", *20. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*, Der. Faruk Sönmezoğlu, 4. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2016

Uyar, Mesut, "Askeri Strateji: Tarihi Bir Perspektif", *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, Der. Ali L. Karaosmanoğlu-Ersel Aydınlı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020

Ünal, Serhan, "Enerji Güvenliği", *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik,* Der. Başar Baysal, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2022

Üskül, Zeynep Özlem, *Bireyselciliğe Tarihsel Bakış*, Büke Yayıncılık, İstanbul, 2003

Vergara, Francisco, *Liberalizmin Felsefi Temelleri: Liberalizm ve Etik*, Çev. Bülent Arıbaş, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014

Viotti, Paul R.-Kauppi, Mark V., *Uluslararası İlişkiler Teorisi*, Çev. Ed. Metin Aksoy, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2016

Viotti, Paul R.-Kauppi, Mark V., *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti*, Çev. Ayşe Özbay Erozan, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2017

Vogler, John, "Çevre Meseleleri", Ed. John Baylis-Steve Smith-Patricia Owens, *Küreselleşen Dünya Siyaseti Uluslararası İlişkilere Giriş*, Çev. Hasan Basri Yalçın vd., Küre Yayınları, İstanbul, 2021

Walt, Stephen M., *The Origins of Alliances,* Cornell University Press, New York, 1987

Waltz, Kenneth., "Güç Denge Teorisi", *Uluslararası İlişkilerde Güç Dengesi,* Ed. Adil Calap, Ekin Yayınevi, Bursa, 2021

Waltz, Kenneth N., *Theory of International Politics*, Addison-Wesley, Reading, 1979

Waltz, Kenneth N., "Soğuk Savaş Sonrasında Yapısal Realizm", Çev. Papatya Alkan Genca, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, Yay. Haz. Esra Diri, Der Yayınları, İstanbul, 2017

Wendt, Alexander, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, Çev. Helin Sarı Ertem-Suna Gülfer Ihlamur Öner, 2. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2016

West, David, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş: Roussseau, Kant ve Hegel'den Foucault ve Derrida'ya*, Çev. Ahmet Cevizci, 2. Baskı, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2008

Wheeler, Michael O., "NATO Nuclear Strategy, 1949-90", *A History of NATO The First Fifty Years Volume 3*, Ed. Gustav Schmidt, Palgrave, New York, 2001

Wight, Martin, *Power Politics*, Ed. Hedley Bull ve Carsten Holbraad, Royal İnstitute of International Affairs, New York, 1978

Wittmann, Klaus, "An Alliance for the 21th Century? Reviewing NATO's New Strategic Concept", Ed. Jens Ringsmose-Sten Rynning, *NATO's New Strategic Concept: A Comprehensive Assesstment*, Danish İnstitute for İnternational Studies, Copenhagen, 2011

Whitmore, Steven J.-Deni, John R., *NATO Missile Defense and the European Phased Adaptive Approach: The Implications of Burden Sharing and the Underappreciated Role of the U.S. Army*, US Army War College Press, 2013

Wolfers, Arnold, "Muğlak Bir Simge Olarak Ulusal Güvenlik", Çev. H. Burç Aka, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, Yay. Haz. Esra Diri, Der Yayınları, İstanbul, 2017

Wolfers, Arnold, "National Security As An Ambiguous Symbol", *International Security Volume 1: The Cold War and Nuclear Deterrence,* Ed. Barry Buzan-Lene Hansen, SAGE Publications, London, 2007

Yalçın, Hasan Basri, *Ulusal Güvenlik Stratejisi: ABD-İngiltere-Fransa-Rusya-Çin,* 3. Baskı, SETA Kitapları, İstanbul, 2018

Yalçın, Hasan B., "İttifaklar", *Uluslararası İlişkilere Giriş Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Ed. Şaban Kardaş-Ali Balcı, 7. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2017

Yalçın, Rukiye Can, "Savunmada Kriz Yönetimi", *Strateji ve Güvenlik Alanında Temel ve Güncel Yaklaşımlar*, Ed. Memduh Begenirbaş-Rukiye Can Yalçın-Serkan Yenal, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2020

Yalvaç, Faruk, *Hegel'in Uluslararası İlişkiler Kuramı: Dünya Tini, Devlet ve Savaş,* 2. Baskı, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2008

Yalvaç, Faruk, *Rousseau ve Uluslararası İlişkiler*, 3. Baskı, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2008

Yenal, Serkan, "Güvenlik ve Strateji", *Strateji ve Güvenlik Alanında Temel ve Güncel Yaklaşımlar*, Ed. Memduh Begenirbaş-Rukiye Can Yalçın-Serkan Yenal, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2020

Yılmaz, Sait, *Uluslararası Güvenlik: Teori, Pratik ve Gelecek*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2017

Yılmaz, Sait, *21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2006

Yiğittepe, Levent, *NATO Güvenlik Politikaları ve Stratejileri*, 2. Baskı, Cinius Yayınları, İstanbul, 2020

Yiğittepe, Levent, *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Kavramsal Analiz ve Teorik Tartışmalar*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2020

Yost, David S., *NATO Transformed The Alliance's New Roles in International Security*, United States Institute of Peace Press, Washington, 1998

Yukaruç, Umut, "Uluslararası Güvenlikte Yeni Bir Alan: Siber Güvenlik", *Güncel Uluslararası Güvenlik Sorunları,* Ed. Hakan Karaaslan-Murat Demirel, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2020

Zi, Sun (Sun Tzu), *Savaş Sanatı*, Çev. Erdem Kurtuldu, 4. Baskı, Can Yayınları, İstanbul, 2021

Makaleler

Aktan, Gündüz, "Avrupa Birliğinin Bizde ve Onlarda Yarattığı Kimlik Krizi", *Foreign Policy*, Sayı 6, 1999, ss. 56-72

Aktürk, Şener, "NATO Neden Genişledi? Uluslararası İlişkiler Kuramları Işığında NATO'nun Genişlemesi ve ABD-Rusya İç Siyaseti", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 9, Sayı 34, 2012, ss. 73-97

Alexander, Dean C., "Cyber Threats Against the North Atlantic Treaty Organization (NATO) and Selected Responses", *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2014, ss. 1-36

Allison, Graham T., "Destined for War?", *The National Interest,* Sayı 149, 2017, ss. 9-21

Anderson, Matthew P., "NATO Nuclear Deterrence: The Warsaw Summit and Beyond", *Connections,* Cilt 15, Sayı 4, 2016, ss. 5-30

Art, Robert J.-Brooks, Stephen G.-Wohlforth, William C.- Lieber, Keir A.-Alexander, Gerard, "Striking the Balance", *International Security*, Cilt 30, Sayı 3, 2005-2006, ss. 177-196

Ateş, Davut, "İttifak/Bütünleşmenin İç Politikadaki İzdüşümü: Türkiye'nin Geleneksel İç Tehditleri ve Atanmışlar/Seçilmişler Gerginliği", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 19, 2008, ss. 1-47

Avant, Deborah D-de Nevers, Renee, "Military Contractors & The American Way of War", *Daedalus*, Cilt 140, Sayı 3, 2011, ss. 88-99

Aybet, Gülnur, "The Evolution of NATO's Three Phases and Turkey's Transatlantic Relationship", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Cilt 17, Sayı 1, 2012, ss. 19-36

Aydın, Halil İbrahim-Şahinoğlu, Muhammet Cemal-Ateş, Ahmet, "Ekonomi Güvenliği Üzerine Ekonomi-Politik Bir Çözümleme", *Maliye ve Finans Yazıları*, Sayı 117, 2022, ss. 197-214

Aydın, Mustafa, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori, Analiz", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 51, Sayı 1, 1996, ss. 71-114

Aytaç, Merve-Gürkaynak, Muharrem, "Akdeniz Güvenliğine Yönelik NATO ve Avrupa Birliği Girişimlerinin Karşılaştırılması", *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, 2019, ss. 75-88

Aytuğ, H. Kutay-Pozan, İ. Fatih., "Gelişen Hibrit Savaş Ortamında NATO-AB İş Birliği", *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt 20, Sayı 77, 2023, ss. 1-27

Bağbaşlıoğlu, Arif, "Güncelliğini Yitirmeyen Bir Sorun Olarak Yük Paylaşımına Yeni Bir Çözüm Arayışı: Akıllı Savunma ve NATO", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 10, Sayı 19, 2016, ss. 209-225

Balzacq, Thierry, "The Three Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context", *European Journal of International Relations*, Cilt 11, Sayı 2, 2005, ss. 171-201

Barnett, Michael N.-Levy, Jack S., "Domestic Sources of Alliances and Alignments: The Case of Egypt, 1962-73", *International Organization*, Cilt 45, Sayı 3, 1991, ss. 369-395

Baylis, John, "Britain and the Dunkirk Treaty: The Origins of NATO", *Journal of Strategic Studies*, Cilt 5, Sayı 2, 1982, ss. 236-247

Baylis, John, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 5, Sayı 18, 2008, ss. 69-85

Baysal, Başar, "20 Years of Securitization: Strenghts, Limitations and A New Dual Framework", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 17, Sayı 67, 2020, ss. 3-20

Baysal, Başar-Lüleci, Çağla, "Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 11, Sayı 22, 2015, ss. 61-96

Bebler, Anton, "The EU, NATO and Transnational Terrorism", *Atlantisch Perspectief*, Cilt 30, Sayı 7, 2006, ss. 24-30

Benson, Brett V., "Unpacking Alliances: Deterrent and Compellent Alliances and Their Relationship with Conflict, 1816-2000", *The Journal of Politics*, Cilt 73, Sayı 4, 2011, ss. 1111-1127

Biçer, Rüştü Salim Savaş, "NATO'nun Savunma ve Caydırıcılık Çalışmaları ile İlgili Bir Değerlendirme", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 18, Sayı 42, 2022, ss. 323-346

Bin, Alberto, "Akdeniz Diyaloğu", *NATO Dergisi,* Sonbahar 2001, s. 9

Bingöl, Oktay, "ABD Ulusal Güvenlik Stratejisinin Küresel Uygulayıcıları: Coğrafi Muharip Komutanlıklar", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 10, Sayı 19, 2014, ss. 133-166

Birdişli, Fikret, "Uluslararası Güvenliğin Tarihsel Gelişimi ve Post-Modern Güvenlik Dönemi", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Özel Sayı, 2020, ss. 235-260

Biresselioğlu, Mehmet Efe, "NATO'nun Değişen Enerji Güvenliği Algısı: Türkiye'nin Olası Konumu", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 9, Sayı 34, 2012, ss. 227-252

Black, Jeremy, "Rethinking Strategy", *The RUSİ Journal*, Cilt 164, Sayı 3, 2019, ss. 32-37

Bluhm, William T., "Causal Theory in Thucydides' Peloponnesian War", *Political Studies*, Cilt 10, Sayı 1, 1962, ss. 15-35

Bocse, Alexandra Maria, "NATO, Energy Security and Institutional Change", *European Security*, Cilt 29, Sayı 4, 2020, ss. 436-455

Bozo, Frederic, "Detente versus Alliance: France, the United States and the politics of the Harmel Report", *Contemporary European History*, Cilt 7, Sayı 3, 1998, ss. 343-360

Bölme, Selin M., "Soğuk Savaşta NATO-ABD-Türkiye Üçgeninde Askeri Üsler: Süreklilik ve Değişim", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 9, Sayı 34, 2014, ss. 51-71

Brent, Laura, "Cyberspace as a Domain of Operations NATO's Role in Cyberspace", *The Three Swords Magazine*, Cilt 34, 2019, ss. 56-59

Brodie, Bernard, "Strategy As a Science", *World Politics*, Cilt 1, Sayı 4, 1949, ss. 467-488

Brooks, Stephen G.-Wohlforth, William C., "Hard Times for Soft Balancing", *International Security*, Cilt 30, Sayı 1, 2005, ss. 72-108

Brosio, Manlio, "Geleceğimiz: Şartlara Uyabilmek" *NATO Dergisi*, Aralık 1964, ss. 2-9

Brosio, Manlio, "İttifakın Geçmişteki ve Gelecekteki Görevleri", *NATO Dergisi*, Nisan 1968, ss. 26-29

Brosio, Manlio., "NATO ve Doğu-Batı Münasebetlerindeki Yumuşama", *NATO Dergisi,* Ocak 1968, ss. 2-9

Bumgardner, Sherrod Lewis, "Article 4 of the North Atlantic Treaty", *Emory International Law Review,* Cilt 34, Sayı 0, 2019, ss. 71-83

Burgess, W. Randolph., "NATO: The First Ten Years", *Proceedings of the Academy of Political Science,* Cilt 26, Sayı 4, 1959, ss. 4-8

Buzan, Barry, "New Patterns of Global Security in the Twenty First Century", *International Affairs*, Cilt 67, Sayı 3, 1991, ss. 431-451

Can, H. Derya, "Maurya İmparatoru Çandragupta Döneminde Yönetim", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 30, Sayı 50, 2011, ss. 49-56

Cannizzaro, Enzo, "NATO's New Strategic Concept and the Evolving Legal Regulation of use of Force", *Italian Journal of International Affairs*, Cilt 36, Sayı 1, 2001, ss. 67-74

Carter, Perry-Brady, Anne Marie-Pavlov, Evgeny, "Russia's "Smart Power" Foreign Policy and Antarctica", *The Polar Journal*, Cilt 6, Sayı 2, 2016, ss. 259-272

Causevic, Amar-Al-Marashi, Ibrahim, "Can NATO Evolve into a Climate Alliance Treaty Organization in the Middle East?", *Bulletin of the Atomic Scientists,* Cilt 76, Sayı 2, 2020, ss. 97-101

Chambers, Gary, "Critical Perspectives on Hans Morgenthau's Approach to International Relations", *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 25, Sayı 2, 2008, ss. 933-944

Chance, Alek, "Realpolitik, Punishment and Control: Thucydides on the Moralization of Conflict", *Journal of Military Ethics*, Cilt 12, Sayı 3, 2013, ss. 263-277

Chong, Alan, "Smart Power and Military Force: An Introduction", *The Journal of Strategic Studies*, Cilt 38, Sayı 3, 2015, ss. 233-244

Cilluffo, Frank J.-Rankin, Daniel, "Fighting Terrorism", *NATO Review*, Cilt 49, Kış 2001-2002, ss. 12-15

Clarke, Michael-Cornish, Paul, "The European Defence Project and the Prague Summit", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-),* Cilt 78, Sayı 4, 2002, ss. 777-788

Cogan, Charles G., "Partners in Time: The CIA and Afghanistan Since 1979", *World Policy Journal*, Cilt 10, Sayı 2, 1993, ss. 73-82

Conteh-Morgan, Earl, "Peacebuilding and Human Security: A Constructivist Perspective", *International Journal of Peace Studies*, Cilt 10, Sayı 1, 2005, ss. 69-86

Corneli, Alessandro, "Sun Tzu and the Indirect Strategy", *Rivista di Studi Politici Internazionali*, Cilt 54, Sayı 3, 1987, ss. 419-445

Cornish, Paul, "A Strategic Concept for the Twenty-first Century", *Defense Analysis*, Cilt 15, Sayı 3, 1999, ss. 241-260

Cragg, Anthony, "Yeni Bir Çağ İçin Yeni Bir Stratejik Kavram", *NATO Dergisi*, Sayı 47, Yaz 1999, ss. 19-22

Crescenzi, Mark J. C.- Kathman, Jacob D.- Kleinberg, Katja B.-Wood, Reed M., "Reliability, Reputation, and Alliance Formation", *International Studies Quarterly*, Cilt 56, Sayı 2, 2012, ss. 259-274

Croft, Stuart-Howorth, Jolyon-Terriff, Terry-Webber, Mark, "NATO's Triple Challenge", *International Affairs*, Cilt 76, Sayı 3, 2000, ss. 495-518

Cross, Sharyl, "NATO-Russia Security Challenges in the Aftermath of Ukraine Conflict: Managing Black Sea Security and Beyond", *Southeast European and Black Sea Studies*, Cilt 15, Sayı 2, 2015, ss. 151-177, ss. 151-177

Çakır, Adem, "NATO Dönüşüm Politikalarının İnşacı Yaklaşımla İncelenmesi (1991-2011)", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 17, Sayı 38, 2021, ss. 289-334

Çatalca, Huriye, "Stratejik Yönetimde Liderlik Fonksiyonu", *Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, 1992, ss. 337-348

Çelik, Tayfun, "Orta Asya Güvenlik Sorunları ve NATO'ya Yansımaları", *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, 2012, ss. 27-50

Çelikpala, Mitat, "Enerji Güvenliği: NATO'nun Yeni Tehdit Algısı", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 10, Sayı 40, 2014, ss. 75-99

Çolakoğlu, Elif, "NATO'nun Çevreye İlişkin Rolü", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 33, 2015, ss. 101-112

Daalder, Ivo H.-Stavridis, James G., "NATO's Victory in Libya: The Right Way to Run an Intervention", *Foreign Affairs*, Cilt 91, Sayı 2, 2012, ss. 2-7

David, Steven R., "Explaining Third World Alignment", *World Politics*, Cilt 43, Sayı 2, 1991, ss. 233-256

Davis, Christopher R., "NATO's New Strategic Concept: How the Alliance's New Strategy will Reshape Global Security", *Strategic Studies Quarterly*, Cilt 4, Sayı 4, 2010, ss. 32-49

De Santis, Hugh, "Romancing NATO: Partnership for peace and East European Stability", *Journal of Strategic Studies*, Cilt 17, Sayı 4, 1994, ss. 61-81

Demir, Cüneyt, "Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Değişen Kimliğinin Postyapısalcı Kuram ve Zirve Bildirileri Çerçevesinde İncelenmesi", *Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2021, ss. 20-37

Demirdöğen, Ülkü Demirtürk, "Soğuk Savaş Sonrasında NATO ve Yeni Stratejisi", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 46, 1993, ss. 155-162

Dilek, Mehmet Sait, "Büyük Güçlerin Politikaları ve Briand-Kellogg Paktı", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 10, Sayı 37, 2013, ss. 145-169

Doğan, Göknil Erbaş, "Karadeniz Bölgesinde Boru Hatları Jeopolitiği", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi,* Cilt 15, Sayı 57, 2018, ss. 17-31

Doğan, Göknil Erbaş, "NATO's Evolving Energy Security Role", *Ortadoğu Etütleri,* Cilt 7, Sayı 2, 2016, ss. 34-47

Doğan, Nejat, "NATO'nun Örgütsel Değişimi, 1949-1999: Kuzey-Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* Cilt 60, Sayı 3, 2005, ss. 69-108

Duffield, John S., "NATO's Functions After the Cold War", *Political Science Quarterly*, Cilt 109, Sayı 5, 1994-1995, ss. 763-787

Dzambic, Muhidin, "NATO's New Strategic Concept: Non-Traditional Threats and Bridging Military Capability Gaps", *Connections*, Cilt 10, Sayı 3, 2011, ss. 14-36

Egeli, Sıtkı, "Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı", *Uluslararası İlişkiler Dergisi,* Cilt 10, Sayı 40, 2014, ss. 39-73

Eichengreen, Barry-Uzan, Marc-Crafts, Nicholas-Hellwig, Martin, "The Marshall Plan: Economic Effects and Implications for Eastern Europe and the Former USSR", *Economic Policy*, Cilt 7, Sayı 14, 1992, ss. 13-75

Ekmen, Bahadır, "Zorlayıcı Diplomasi Bağlamında Küba Füze Krizinin Analizi", *Journal of Diplomatic Research,* Cilt 3, Sayı 1, 2021, ss. 91-108

Ekşi, Muharrem, "Dönüşerek Varlığını Sürdüren NATO'nun 2000'lerdeki Yeni Rolü: DEAŞ/Terörizmle Mücadele ve Türkiye", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi,* Cilt 1, Sayı 3, 2017, ss. 43-72

Ellner, Andrea, "Carrier Airpower in the Royal Navy during The Cold War: The International Strategic Context", *Defence & Security Analysis*, Cilt 22, Sayı 1, 2006, ss. 23-44

Ertem, Helin Sarı-Düzgün, Aslı Nur, "Uluslararası İlişkiler Disiplininde Ontolojik Güvenlik Teorisi: Kavram ve Literatür Odaklı Bir İnceleme", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 17, Sayı 37, 2021, ss. 39-83

Fay, Sidney B., "The Marshall Plan", *Current History*, Cilt 88, Sayı 534, 1989, ss. 30-31

Fedder, Edwin H., "The Concept of Alliance", *International Studies Quarterly*, Cilt 12, Sayı 1, 1968, ss. 65-86

Fordham, Benjamin-Poast, Paul, "All Alliances Are Multilateral: Rethinking Alliance Formation", *The Journal of Conflict Resolution*, Cilt 60, Sayı 5, 2016, ss. 840-865

Frederik J.-Arends M., "Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: "Güvenlik" Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, Sayı 22, 2009, ss. 3-33

Frydrych, Eunika Katarzyna, "The Debate on NATO Expansion", *Connections*, Cilt 7, Sayı 4, 2008, ss. 1-42

Gaddis, John Lewis, "Was the Truman Doctrine A Real Turning Point?", *Foreign Affairs*, Cilt 52, Sayı 2, 1974, ss. 386-402

Gallarotti, Giulio M., "Smart Power: Definitions, Importance and Effectiveness", *Journal of Strategic Studies*, Cilt 38, Sayı 3, 2015, ss. 245-281

Geoana, Mircea, "NATO 2030: Keeping us Safe in a More Competitive World", *Turkish Policy Quarterly*, Cilt 20, Sayı 2, 2021, ss. 11-18

Germond, Basil, "The Geopolitical Dimension of Maritime Security", *Marine Policy*, Cilt 54, 2015, ss. 137-142

Gerosa, Guido, "The North Atlantic Cooperation Council", *European Security,* Cilt 1, Sayı 3, 1992, ss. 273-294

Ghervas, Stella, "Balance of Power vs. Perpetual Peace: Paradigms of European Order from Utrecht to Vienna, 1713-1815", *The International History Review,* Cilt 39, Sayı 3, 2017, ss. 404-425

Graeger, Nina, "Environmental Security?", *Journal of Peace Research*, Cilt 33, Sayı 1, 1996, ss. 109-116

Gray, Colin S., "Inescapable Geography", *Journal of Strategic Studies*, Cilt 22, Sayı 2-3, 1999, ss. 161-177

Gray, Colin S., "National Style in Strategy: The American Example", *International Security*, Cilt 6, Sayı 2, 1981, ss. 21-47

Gray, Colin S., "Geography and Grand Strategy", *Comparative Strategy*, Cilt 10, Sayı 4, 1991, ss. 311-329

Grison, Nathan R., "NATO's Energy Security Policy Put to the Caspian Test", *Connections*, Cilt 12, Sayı 2, 2013, ss. 83-94

Grossouvre, Henri De., "The NATO Summit in Bucharest: Origins and Consequences For Europe of a Historic US Defeat", *World Affairs: The Journal of International Issues,* Cilt 12, Sayı 3, 2008, ss. 84-93

Guchua, Alika, "NATO's Role in the Policy of Non-Proliferation of Weapons of Mass Destruction and Global Security: A Short Overview", *Journal of Liberty and International Affairs*, Cilt 9, Sayı 2, 2023, ss. 495-506

Guillaume, Gilbert, "Atlantik İttifakının Hukuki Yapısı", *NATO Dergisi,* Haziran 1965, ss. 2-8

Güleç, Cansu, "NATO and Public Diplomacy: Oppurtunities and Constraints of 21st Century", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Cilt 26, Sayı 1, 2021, ss. 100-120

Gülseven, Aslı Yiğit, "Geçmişten Günümüze Russkiy Mir (Rus Dünyası): Bir Kimlik Projesinden Uluslararası Politikaya", *Avrasya Etüdleri*, Cilt 56, Sayı 2, 2019, ss. 33-52

Gürel, Şükrü Sina, "Berlin Sorunu (1944-1972)", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 32, Sayı 1, 1977, ss. 207-229

Harmel, Pierre, "Belçika, Avrupa ve NATO", *NATO Dergisi,* Haziran 1966, ss. 2-9

Hart, B. H. Liddell, "The Objective in War", *Naval War College Review*, Cilt 5, Sayı 4, 1952, ss. 1-30

Heininen, Lassi, "Climate Change and the Great Power Rivalry in the Arctic", *Insight Turkey,* Cilt 24, Sayı 2, 2022, ss. 25-38

Hekimler, Oktay, "Alman Dış Politikasında Güç Kavramı ve Sivil Güç Konseptinin Geleceği", *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 2020, ss. 1-11

Hendrickson, Ryan, "Leadership at NATO: Secretary General Manfred Woerner and the Crisis in Bosnia", *Journal of Strategic Studies*, Cilt 27, Sayı 3, 2004, ss. 508-527

Hendrickson, Ryan C., "NATO's Next Secretary General: Rasmussen's Leadership Legacy for Jens Stoltenberg", *Journal of Transatlantic Studies*, Cilt 14, Sayı 3, 2016, ss. 237-251

Herd, Graeme P.-Kight, Daniel, "Future Visions of NATO Partnerships and Cooperation Programs", *Connections*, Cilt 6, Sayı 3, 2007, ss. 1-9

Herz, John H., "İdealist Internationalism and The Security Dilemma", *World Politics,* Cilt 2, Sayı 2, 1950, ss. 157-180

Hoffmann, Stanley, "International Systems and International Law", *World Politics*, Cilt 14, Sayı 1, 1961, ss. 205-237

Holmberg, Arita, "The Changing Role of NATO: Exploring The Implıcations for Security Governance and Legitimacy", *European Security*, Cilt 20, Sayı 4, 2011, ss. 529-546

Holsti, K. J., "The Concept of Power in the Study of International Relations", *Background*, Cilt 7, Sayı 4, 1964, ss. 179-194

Howard, Michael, "The Forgotton Dimensions of Strategy", *Foreign Affairs*, Cilt 57, Sayı 5, 1979, ss. 975-986

Huang, Yanzhong-Ding, Sheng, "Dragon's Underbelly: An Analysis of China's Soft Power", *East Asia*, Cilt 23, Sayı 4, 2006, ss. 22-44

Huysmans, Jef, "Revisiting Copenhagen: Or, On the Creative Development of a Security Studies Agenda in Europe", *European Journal of International Relations*, Cilt 4, Sayı 4, 1998, ss. 479-505

Iatrides, John O., "George F. Kennan and the birth of Containment: The Greek Test Case", *World Policy Journal*, Cilt 22, Sayı 3, 2005, ss. 126-145

Ivanov, Iskren, "Reshaping U.S. Smart Power: Towards a Post-Pandemic Security Architecture", *Journal of Strategic Security*, Cilt 13, Sayı 3, 2020, ss. 46-74

İçin, Özlem Özkösedağ, "Değişen Güvenlik Anlayışının Uluslararası Örgüt Örnekleri Üzerinden Analiz Edilmesi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 13, Sayı 25, 2017, ss. 99-148

Jaenicke, Joachim, "Siyasi Danışma-Bir Gerçeğin mi Yoksa Bir Usulün mü İfadesi?", *NATO Dergisi,* Özel Sayı, 1969, ss. 24-25

Jansson, Per, "Smartness as Prudence: Smart Power and Classical Realism", *Journal of Political Power*, Cilt 11, Sayı 3, 2018, ss. 341-358

Jervis, Robert, "Cooperation Under The Security Dilemma", *World Politics,* Cilt 30, Sayı 2, 1978, ss. 167-214

Johnston, Alastair Iain., "Thinking About Strategic Culture", *International Security*, Cilt 19, Sayı 4, 1995, ss. 32-64

Kacic, Matjaz, "Commentary on Articles 2 and 3 of the Washington Treaty", *Emory International Law Review,* Cilt 34, Sayı 0, 2019, ss. 53-70

Kanet, Roger E.-Larive, Maxime Henri Andre, "NATO and Russia: A Perpetual New Beginning", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Cilt 17, Sayı 1, 2012, ss. 75-96

Kang, David C., "Between Balancing and Bandwagoning: South Korea's Response to China", *Journal of East Asian Studies,* Cilt 9, Sayı 1, 2009, ss. 1-28

Kaplan, Lawrence S., "NATO and its Commentators: The First Five Years", *International Organization*, Cilt 8, Sayı 4, 1954, ss. 447-467

Kaplan, Lawrence S., "Origins of NATO: 1948-1949", *Emory International Law Review,* Cilt 34, Sayı 0, 2019, ss. 11-28

Karadeli, Andreea Stoian, "NATO Defence Against Terrorism", *European Security and Defence*, Sayı 6, 2021, ss. 18-22

Karako, Thomas, "Missile Defense and the Nuclear Posture Review", *Strategic Studies Quarterly*, Cilt 11, Sayı 3, 2017, ss. 48-64

Karaosmanoğlu, Ali L., "NATO'nun Dönüşümü", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 10, Sayı 40, 2014, ss. 2-38

Karaosmanoğlu, Ali, "Strateji Düşüncesinde Yorum ve Tahrifat: Clausewitz Olayı", *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi,* Cilt 2, Sayı 1, 2021, ss. 63-75

Kavuncu, Sibel, "Büyük Güçler ve Uluslararası Sistemde Kutupluluk", *Küresel Aktörler ve Büyük Güç Rekabeti (Global Actors and Great Power Competition),* Ed.

Hasret Çomak-Burak Şakir Şeker-Huriye Yıldırım Çinar, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2023, ss. 55-67

Kavuncu, Sibel-Özbek, Cengiz, "Küresel Alanda Biyolojik Silahsızlanmanın Sağlanması Çabalarında NATO", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 2021, ss. 804-836

Kegley, Jr.-Charles W.-Raymond, Gregory A., "Alliance Norms and War: A New Piece in an Old Puzzle", *International Studies Quarterly*, Cilt 26, Sayı 4, 1982, ss. 572-595

Keil, Steven-Arts, Sophie, "NATO After the Brussels Summit: Bruised or Emboldened?", *German Marshall Fund of The United States*, Sayı 31, 2018, ss. 1-8

Keyman, E. Fuat, "Çoklu Küresel Kriz, İkinci Yüzyılında Türkiye ve Sivil Toplum", *Doğu Batı*, Sayı 109, 2024, ss. 63-81

Kızıl, Ayşen Aysun-Emiroğlu, Hüseyin, "Doğu Asya'da İttifakların Mantığı: Bir Strateji Paradoksu", *Ahi Evran Akademi*, Cilt 2, Sayı 2, 2021, ss. 112-131

Kibaroğlu, Mustafa, "NATO'nun Balistik Füze Savunma Sistemi ve Türkiye", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 9, Sayı 34, 2012, ss. 183-204

King, David A., "Climate Change Science: Adapt, Mitigate, or İgnore?", *Science*, Cilt 303, Sayı 5655, 2004, ss. 176-177

Koç, Şanlı Bahadır., "Obama'nın Güvenlik Kabinesi Üzerine Notlar", *Stratejik Analiz,* Cilt 9, Sayı 104, 2008, ss. 6-8

Korkut, Hasan-Preljevic, Hamza, "NATO's New Energy Security Role in Azerbaijan: Balancing the Interest Between West and Russia", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi,* Cilt 5, Sayı 2, 2017, ss. 169-192

Kömür, Gökhan, "Yumuşak Güç Unsuru Olarak Kamu Diplomasisi", *International Journal of Politics and Security*, Cilt 2, Sayı 3, 2020, ss. 89-115

Kuloğlu, Armağan, "Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları ve ABD Politikalarının Güvenliğimize Etkileri", *Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 1, Sayı 3, 2009, ss. 52-78

Kutlu, Fatih Başar, "A New Field Between Two Old Allies: Cybersecurity Approaches of EU and NATO (2016-2020)", *Diplomasi Araştırmaları Dergisi,* Cilt 5, Sayı 1, 2023, ss. 24-41

Kuveloğlu, Ata Taha, "Transforming Threats in the New Millennium and Adaptation of NATO", *Business Economics and Management Research Journal*, Cilt 5, Sayı 1, 2022, ss. 13-25

Küçük, Mertcan, "Avrupa Birliğinin Güvenlik Strateji Belgelerinin Analizi", *Journal of Diplomatic Research*, Cilt 3, Sayı 1, 2021, ss. 37-49

Küçükşahin, Ahmet-Akkan, Tamer, "Değişen Güvenlik Algılamaları Işığında Tehdit ve Asimetrik Tehdit", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5, 2007, ss. 41-67

Lafeber, Walter, "NATO and the Korean War: A Context", *Diplomatic History,* Cilt 13, Sayı 4, 1989, ss. 461-477

Lalman, David-Newman, David, "Alliance Formation and National Security", *International Interactions*, Cilt 16, Sayı 4, 1991, ss. 239-253

Langlois, Catherine C., "Power and Deterrence in Alliance Relationships: The Ally's Decision to Renege", *Conflict Management and Peace Science*, Cilt 29, Sayı 2, 2012, ss. 148-169

Legge, Michael, "NATO'nun Yeni Stratejisinin Oluşturulması", *NATO Dergisi,* Sayı 1, 1992, ss. 9-14

Leffler, Melvyn P., "The United States and the Strategic Dimensions of the Marshall Plan", *Diplomatic History*, Cilt 12, Sayı 3, 1988, ss. 277-306

Lemnitzer, Lyman L., "Askeri Güvenliğin Temeli: Ortak Savunma", *NATO Dergisi,* Nisan 1968, ss. 2-7

Lepgold, Joseph, "NATO's Post-Cold War Collective Action Problem", *International Security*, Cilt 23, Sayı 1, 1998, ss. 78-106

Levy, Jack S., "Alliance Formation and War Behaviour: An Analysis of The Great Powers 1495-1975", *The Journal of Conflict Resolution*, Cilt 25, Sayı 4, 1981, ss. 581-613

Levy, Jack S.-Thompson, William R., "Hegemonic Threats and Great-Power Balancing in Europe, 1495-1999", *Security Studies*, Cilt 14, Sayı 1, 2005, ss. 1-33

Levy, Marc A., "Is the Environment a National Security Issue?", *International Security*, Cilt 20, Sayı 2, 1995, ss. 35-62

Limon, Onur-Limon, Elif Gürdal, "Arktik Güvenliğini Yeniden Düşünmek: Değişimler ve Zorluklar", *Güvenlik Bilimleri Dergisi,* Cilt 12, Sayı 2, 2023, ss. 223-248

Lindley-French, Julian-Boyer, Yves, "The NATO Strategic Concept: A SAG Strawman: STRATCON 2010", *Atlantic Council*, 2010, ss. 1-6

Lockhart, Robert Bruce, "The Czechoslovak Revolution", *Foreign Affairs*, Cilt 26, Sayı 4, 1948, ss. 632-644

Lukes, Igor, "The 1948 Coup d'Etat in Prague Through the eyes of the American Embassy", *Diplomacy & Statecraft*, Cilt 22, Sayı 3, 2011, ss. 431-449

Maigre, Merle, "NATO's Role in Global Cyber Security", *German Marshall Fund of The United States Policy Brief,* 2022, ss. 1-10

Mal'kov, Viktor L., "Commentary", *Diplomatic History*, Cilt 15, Sayı 4, 1991, ss. 548-553

Marantz, Paul, "Changing Soviet Conceptions of East-West Relations", *International Journal,* Cilt 37, Sayı 2, 1982, ss. 220-240

Marrone, Alessandro, "The Equilibrium of the 2010 NATO Strategic Concept", *The International Spectator*, Cilt 46, Sayı 3, 2011, ss. 93-111

Marten, Kimberly, "Reconsidering NATO Expansion: A Counterfactual Analysis of Russia and the West in the 1990's", *European Journal of International Security,* Cilt 3, Sayı 2, 2018, ss. 135-161

Massip, Roger, "Büyük Atlantik Avrupası Ne Durumda?", *NATO Dergisi,* Eylül 1964, ss. 14-21

McConnell, Mike, "Cyberwar is the New Atomic Age", *New Perspectives Quarterly,* Cilt 26, Sayı 3, 2009, ss. 72-77

Mearsheimer, John J.-Walt, Stephen M., "The Case for Offshore Balancing: A Superior U.S. Grand Strategy", *Foreign Affairs,* Cilt 95, Sayı 4, 2016, ss. 70-83

Melnyk, Tetiana, "NATO's Nuclear Strategy: Changing Concept or Changing Circumstances", *European Political and Law Discourse,* Cilt 5, Sayı 6, 2018, ss. 33-46

Methusala, Gratia Emmanuel-De Fretes, Christian H. J.-Hadiwijoyo, Suryo Sakti, "Cooperation of European Union and the North Atlantic Treaty Organization in Overcoming Terrorism in Europe on 2019-2021", *Journal of Social Science,* Cilt 3, Sayı 6, 2022, ss. 2016-2022

Meyer, Paul, "Cyber-Security Through Arms Control", *The Rusi Journal,* Cilt 156, Sayı 2, 2011, ss. 22-27

Mihalka, Michael, "NATO Response Force: Rapid? Responsive? A Force?", *Connections,* Cilt 4, Sayı 2, 2005, ss. 67-80

Minogue, Nick, "The North Atlantic Treaty at 70-Article 10", *Emory International Law Review*, Cilt 34, Sayı 0, 2019, ss. 165-181

Mitzen, Jennifer, "Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma", *European Journal of Internatıonal Relations*, Cilt 12, Sayı 3, 2006, ss. 341-370

Miş, Nebi, "Güvenlikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenlikleştirilmesi", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, 2011, ss. 345-381

Morrow, James D., "Alliances and Asymmetry: An Alternative To The Capability Aggregation Model of Alliances", *American Journal of Political Science*, Cilt 35, Sayı 4, 1991, ss. 904-933

Mosquera, Andrés B. Muñoz, "The North Atlantic Treaty: Article 9 and NATO's Institutionalization", *Emory International Law Review*, Cilt 34, Sayı 0, 2019, ss. 149-164

Murphy, Ann Marie, "Beyond Balancing and Bandwagoning: Thailand's Response to China's Rise", *Asian Security*, Cilt 6, Sayı 1, 2010, ss. 1-27

Naumann, Klaus, "NATO's New Command Structure", *Perceptions, Journal of International Affairs,* Cilt 4, Sayı 1, 1999, ss. 1-6

NATO, "Değişen Kuzey Atlantik İttifakı Konusundaki Londra Deklarasyonu", *NATO Dergisi*, Sayı 2, 1990, ss. 32-33

NATO, "İttifak'ın Stratejik Kavramı", *NATO Dergisi,* No:2, Sayı 47, Yaz 1999, ss. B7-B13

NATO, "İttifak'ın Yeni Strateji Kavramı", *NATO Dergisi,* Sayı 1, 1992, ss. 24-31

Nayak, Giridhari, "Strategy and Tactics in Countering Left Wing Extremists in İndia", *Strategic Analysis*, Cilt 34, Sayı 4, 2010, ss. 504-513

Noetzel, Timo-Schreer, Benjamin, "More Flexible Less Coherent: NATO After Lisbon", *Australian Journal of International Affairs*, Cilt 66, Sayı 1, 2012, ss. 20-33

Nordam, Jette, "Akdeniz Diyaloğu: Yanlış Anlamaların Ortadan Kalkması ve Güvenin Artırılması", *NATO Dergisi,* Sayı 3, Temmuz-Ağustos 1997, ss. 26-29

Nossel, Suzanne, "Smart Power", *Foreign Affairs*, Cilt 83, Sayı 2, 2004, ss. 131-142

Nowacki, Gabriel, "Threat Assessment of Potential Terrorist Attacks to the Transport Infrastructure", *The International Journal on Marine Navigation and Safety of Sea Transportation,* Cilt 8, Sayı 2, 2014, ss. 219-227

Nye Jr., Joseph S., "Nuclear Lessons for Ciber Security?", *Strategic Studies Quarterly*, Cilt 5, Sayı 4, 2011, ss. 18-38

Nye Jr., Joseph S., "Soft Power and Public Diplomacy Revisited", *The Hague Journal of Diplomacy*, Cilt 14, Sayı 1-2, ss. 7-20

O'Brien, Terence, "The Legacies of Super Power", *New Zealand International Review*, Cilt 38, Sayı 2, 2013, ss. 10-14

Oğuzlu, Tarık, "NATO'nun Dönüşümü ve Geleceği", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 4, Sayı 40, 2012, ss. 8-18

Olson Jr., Mancur-Zeckhauser, Richard, "An Economic Theory of Alliances", *The Review of Economics and Statistics*, Cilt 48, Sayı 3, 1966, ss. 266-279

Osgood, Robert E., "NATO: Problems of Security and Collaboration", *The American Political Science Review,* Cilt 54, Sayı 1, 1960, ss. 106-129

Ovalı, Ali Şevket, "Türkiye-NATO İlişkilerinde Veto Krizleri: Benzerlikler ve Farklılıklar Üzerine Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* Cilt 79, Sayı 1, 2024, ss. 137-157

Özdemir, Haluk, "Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 63, Sayı 3, 2008, ss. 113-144

Özlük, Erdem., "Dengeleme mi Peşine Takılmak mı?: Dış Politika Stratejilerini Yeniden Düşünmek", *Gazi Akademik Bakış,* Cilt 10, Sayı 20, 2017, ss. 221-263

Özlük, Erdem-Özlük, Duygu, "NATO'yu Anlamak: Dönüşümü, Yeni Kimlikleri ve Uyum Süreçleri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı 31, 2014, ss. 209-225

Padelford, Norman J., "Political Cooperation in the North Atlantic Community", *International Organization,* Cilt 9, Sayı 3, 1955, ss. 353-365

Palmeri, Francesco P., "Sivil Olağanüstü Hal Planlaması: Karanlıklar İçinden Eşsiz Bir İşbirliği Şekli Çıkıyor", *NATO Dergisi,* Sayı 1, Mart 1996, ss. 29-33

Palubinskas, Ginta T., "NATO at 70 Peace in a Changing Security Environment", *Æther: A Journal of Strategic Airpower & Spacepower*, Cilt 1, Sayı 2, 2022, ss. 13-28

Pape, Robert A., "Soft Balancing Against the United States", *International Security,* Cilt 30, Sayı 1, 2005, ss. 7-45

Park, Ihn-Hwi, "Changing U.S Alliance Strategy and The Limits of Bilateral Alliance Structure in Northeast Asia", *The Journal of East Asian Affairs,* Cilt 21, Sayı 1, 2007, ss. 49-91

Pekşen, Hasan Deniz, "NATO'nun Dönüşümünün Sınırları: Bir Uygulama Vakası Olarak Enerji Güvenliği", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 12, Sayı 23, 2016, ss. 35-69

Pewehouse, Jon CW vd., "Tracking Organizations in the World: The Correlates of War IGO Version 3.0 Datasets", *Journal of Peace Research*, Cilt 57, Sayı 3, 2020, ss. 492-503

Philpott, William J., "The Making of the Military Entente, 1904-1914: France, the British Army, and the Prospect of War", *The English Historical Review*, Cilt 128, Sayı 534, 2013, ss. 1155-1185

Radoux, Lucien, "Atlantik İttifakının Yeni Stratejisi", *NATO Dergisi*, Nisan 1968, ss. 8-13

Rafferty, Kirsten L., "From Missile Defence to Preemption: Can (or Should) NATO's Strategic Debates be Managed?", *Comparative Strategy*, Cilt 23, Sayı 2, 2004, ss. 173-195

Rambaut, Paul C., "Çevre Sorunları: NATO'nun Rolü", *NATO Dergisi*, Sayı 2, 1992, ss. 18-21

Rasmussen, Anders Fogh, "NATO After Libya: The Atlantic Alliance in Austere Times", *Foreign Policy*, Cilt 90, Sayı 4, 2011, ss. 2-6

Razoux, Pierre, "The NATO Mediterranean Dialogue at a Crossroads", *NATO Defense College Research Paper*, Sayı 35, 2008, ss. 1-8

Razoux, Pierre, "What Future for NATO's Istanbul Cooperation Initiative?", *NATO Defense College Research Paper*, Sayı 55, 2010, ss. 1-12

Ringsmose, Jens, "Taking Stock of NATO's Response Force", *NATO Defense College Research Paper*, Sayı 54, 2010, ss. 1-8

Roberts, Geoffrey, "Moscow and the Marshall Plan: Politics, Ideology, and the Onset of the Cold War, 1947", *Europe-Asia Studies*, Cilt 46, Sayı 8, 1994, ss. 1371-1386

Rothschild, Emma, "What is Security?", *Daedalus*, Cilt 124, Sayı 3, 1995, ss. 53-98

Rumelili, Bahar-Adısönmez, Umut Can., "Uluslararası İlişkilerde Kimlik-Güvenlik İlişkisine Dair Yeni Bir Paradigma: Ontolojik Güvenlik Teorisi", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 17, Sayı 66, 2020, ss. 23-39

Rupp, Richard, "NATO 1949 and NATO 2000: From Collective Defense Toward Collective Security", *Journal of Strategic Studies*, Cilt 23, Sayı 3, 2000, ss. 154-176

Rühle, Michael, "NATO and Emerging Security Challenges: Beyond the Deterrence Paradigm", *American Foreign Policy Interests*, Cilt 33, Sayı 6, 2011, ss. 278-282

Rühle, Michael, "The Evolution of NATO: Expanding the Transatlantic Tool Kit", *American Foreign Policy İnterests*, Cilt 29, Sayı 4, 2007, ss. 237-242

Salmon, Trevor, "The European Union: Just an Alliance or a Military Alliance?", *Journal of Strategic Studies*, Cilt 29, Sayı 5, 2006, ss. 813-842

Sayle, Timothy Andrews, "A Nuclear Education: the origins of NATO's Nuclear Planning Group", *Journal of Strategic Studies*, Cilt 43, Sayı 6-7, 2020, ss. 920-956

Schweller, Randall L., "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In", *International Security*, Cilt 19, Sayı 1, 1994, ss. 72-107

Shea, Jamie, "How is NATO Dealing with Emerging Security Challenges?", *Georgetown Journal of International Affairs*, Cilt 14, Sayı 2, 2013, ss. 193-201

Sheehan, Michael, "The Place of the Balancer of Power Theory", *Review of International Studies*, Cilt 15, Sayı 2, 1989, ss. 123-134

Shlaim, Avi, "The Partition of Germany and the Origins of the Cold War", *Review of International Studies*, Cilt 11, Sayı 2, 1985, ss. 123-137

Singer, J. David., "Threat-Perception and Armament-Tension Dilemma", *The Journal of Conflict Resolution*, Cilt 2, Sayı 1, 1958, ss. 90-105

Singer, J. David-Small, Melvin, "Formal Alliances, 1815-1939: A Quantitative Description", *Journal of Peace Research*, Cilt 3, Sayı 1, 1966, ss. 1-32

Siverson, Randolph M.-Emmons, Juliann, "Democratic Political Systems and Alliance Choices in the Twentieth Century", *The Journal of Conflict Resolution,* Cilt 35, Sayı 2, 1991, ss. 285-306

Sjursen, Helene, "On The Identity of NATO", *International Affairs*, Cilt 80, Sayı 4, 2004, ss. 687-703

Smith, Alastair, "Alliance Formation and War", *International Studies Quarterly,* Cilt 39, Sayı 4, 1995, ss. 405-425

Smolar, Eugeniusz, "Transatlantic Relations and NATO", *European View,* Cilt 10, Sayı 1, 2011, ss. 127-135

Snyder, Glenn H., "Alliances, Balance, and Stability", *International Organization,* Cilt 45, Sayı 1, 1991, ss. 121-142

Snyder, Glenn H., "Alliance Theory: A Neorealist First Cut", *Journal of International Affairs*, Cilt 44, Sayı 1, 1990, ss. 103-123

Snyder, Glenn H., "The Security Dilemma in Alliance Politics", *World Politics,* Cilt 36, Sayı 4, 1984, ss. 461-495

Solana, Javier, "NATO İçin Belirleyici Bir An: Washington Zirvesi Kararları ve Kosova Krizi", *NATO Dergisi,* Sayı 47, Yaz 1999, ss. 3-8

Stanhope, Henry, "Genişlemiş Bir Dünyada Atlantik İttifakı", *NATO Dergisi,* Sayı 1, 1981, ss. 9-13

Strachan, Hew, "Strategy in Theory; Strategy in Practice", *Journal of Strategic Studies*, Cilt 42, Sayı 2, 2019, ss. 171-190

Sula, İsmail Erkam-Lüleci, Çağla, "Bridging the Gap Between Theory and Practice: The Evolution of NATO's Security Agenda", *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, Cilt 12, Sayı 2, 2013, ss. 30-41

Sümer, Gültekin, "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü", *Uluslararası İlişkiler,* Cilt 5, Sayı 19, 2008, ss. 119-144

Swain, Richard M., "B. H. Liddell Hart and the Creation of Theory of War 1919-1933", *Armed Forces & Society*, Cilt 17, Sayı 1, 1990, ss. 35-51

Svik, Peter, "The Czechoslovak Factor in Western Alliance Building, 1945-1948", *Journal of Cold War Studies*, Cilt 18, Sayı 1, 2016, ss. 133-160

Şahin, Güngör-Güngörsen, Rabia, "2001 Sonrası NATO'nun Terörizmle Mücadele Unsur, Araç ve Politikalarının Küresel Güvenliğe Etkisi", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, 2021, ss. 397-424

Şamiloğlu, Ali Rasizade, "Türkiye Açısından Truman Doktrini ve Stalin Diplomasisinin Hataları", Çev. Muhibbi Ahmedov, *Belleten*, Cilt 55, Sayı 212, 1991, ss. 239-256

Tangör, Burak-Yalçınkaya, Haldun, "Güvenlik Yönetişimi Çerçevesinde Özel Askeri Şirketler", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 7, Sayı 25, 2010, ss. 127-154

Tertrais, Bruno, "Article 5 of the Washington Treaty: Its Origins, Meaning and Future", *NATO Defence College*, Sayı 130, 2016, ss. 1-8

Tetik, Damla Cihangir, "Sosyal Bilimlerde Teorik Makale Yazımı ve Uluslararası İlişkiler Disiplinindeki Yansımaları", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 42, Özel Sayı 1, 2021, ss. 31-48

Thayer, Bradley A., "Colin Gray and Strategic Thought", *Comparative Strategy,* Cilt 40, Sayı 2, 2021, ss. 128-132

Towle, Philip, "The Stragey of War by Proxy", *The Rusi Journal*, Cilt 126, Sayı 1, 1981, ss. 21-26

Ullman, Richard H., "Redefining Security", *International Security,* Cilt 8, Sayı 1, 1983, ss. 129-153

Walt, Stephen M., "Alliance Formation and the Balance of World Power", *International Security,* Cilt 9, Sayı 4, 1985, ss. 3-43

Walt, Stephen M., "Alliances, Threats, and U.S Grand Strategy: A Reply to Kaufman and Labs", *Security Studies*, Cilt 1, Sayı 3, 1992, ss. 448-482

Walt, Stephen M., "Testing Theories of Alliance Formation: The Case of Southwest Asia", *International Organization,* Cilt 42, Sayı 2, 1988, ss. 275-316

Ward, Jeremy K., "Winston Churchill and the "Iron Curtain" Speech", *The History Teacher,* Cilt 1, Sayı 2, 1968, ss. 5-63

Warner, Michael, "The Divine Skein: Sun Tzu on Intelligence", *Intelligence and National Security*, Cilt 21, Sayı 4, 2006, ss. 483-492

Wassermann, Felix Martin., "The Melian Dialogue", *Transactions and Proceedings of the American Philological Association,* Cilt 78, 1947, ss. 18-36

Webber, Mark-Hallams, Ellen-Smith, Martin A., "Repairing NATO's Motors", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Cilt 90, Sayı 4, 2014, ss. 773-793

Wendt, Alexander, "Constructing International Politics", *International Security,* Cilt 20, Sayı 1, 1995, ss. 71-81

Wendt, Alexander E., "Anarchy is What States Make of it: The Social Construction of Power Politics", *International Organization,* Cilt 46, Sayı 2, 1992, ss. 391-425

Wendt, Alexander, "Collective İdentity Formation and the International State", *The American Political Science Review*, Cilt 88, Sayı 2, 1994, ss. 384-396

Wight, Martin, "An Anatomy of International Thought", *Review of International Studies*, Cilt 13, Sayı 3, 1987, ss. 221-227

Wilson, Ernest J., "Hard Power, Soft Power, Smart Power", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Cilt 616, Sayı 1, 2008, ss. 110-124

Wood, Ian, "A Strategic Assesstment of NATO's Smart Defence and its Implications for Canada", *Studia Diplomatica*, Cilt 67, Sayı 3, 2014, ss. 9-14

Wolfers, Arnold, "National Security as an Ambiguous Symbol", *Political Science Quarterly*, Cilt 67, Sayı 4, 1952, ss. 481-502

Varlık, Ali Bilgin, "Askeri ve Ekonomik Veriler Işığında NATO'nun Esnekliği", *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt 12, Sayı 2, 2012, ss. 71-123

Varlık, Ali Bilgin, "NATO's Military Structure: Change and Continuity", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 13, Sayı 26, 2020, ss. 113-134

Vegh, Karoly, "The North Atlantic Treaty and It's Relationship to Other "Engagements" of Its Parties-A Commentary on Article 8", *Emory International Law Review,* Cilt 34, Sayı 0, 2019, ss. 135-148

Viroli, Maurizio, "Realism and Prophecy in Machiavelli and in Italian Political Culture", *The Italianist*, Cilt 37, Sayı 3, 2017, ss. 308-323

Von Hlatki, Stefanie, "Burden Sharing and Collective Penny Pinching within NATO: The Implementation of Smart Defence", *Studia Diplomatica*, Cilt 67, Sayı 3, 2014, ss. 33-52

Yetiv, Steve, "The Travails of Balance of Power Theory: The United States in the Middle East", *Security Studies,* Cilt 15, Sayı 1, 2006, ss. 70-105

Yüksel-Beten, Deniz, "CCMS: NATO'nun Çevre Programı Genişledi ve Doğu'ya Açıldı", *NATO Dergisi,* Sayı 3, 1991, ss. 27-30

Yükselen, Hasan, "Strateji Kavramını Çalışmak", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 14, Sayı 27, 2018, ss. 1-38

Zaman, Rashed Uz, "Kautilya: The Indian Strategic Thinker and Indian Strategic Culture", *Comparative Strategy*, Cilt 25, Sayı 3, 2006, ss. 231-247

Zyga, Ioanna-Nikoletta, "Emerging Security Challenges: A Glue for NATO and Partners?", *NATO Defense College Research Paper*, Sayı 85, 2012, ss. 1-8

"North Atlantic Council: Communique", *The American Journal of International Law*, Cilt 44, Sayı 1, 1950, ss. 22-28

İnternet Kaynakları

Adalet Bakanlığı, "Birleşmiş Milletler Antlaşması", https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf (Erişim Tarihi: 26.08.2024), s. 4-5

Aljazeera, "Ten Years Ago Russia Annexed Crimea, Paving the Way for War in Ukraine", https://www.aljazeera.com/news/2024/2/20/crimea-anniversary-war-ukraine (Erişim Tarihi: 27.11.2024)

Allison, Graham, "The Thucydides Trap", https://foreignpolicy.com/2017/06/09/the-thucydides-trap/ (Erişim Tarihi: 12.12.2022)

Allison, Graham, "The Thucydides Trap: Are the U.S. and China Headed for War?", https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/09/united-states-china-war-thucydides-trap/406756/ (Erişim Tarihi: 12.12.2022)

Anadolu Ajansı, "21 Countries Help Flood-Hit Bosnia", https://www.aa.com.tr/en/archive/21-countries-help-flood-hit-bosnia/158032# (Erişim Tarihi: 13.12.2024)

Ashford, Emma-Kroenig, Matthew, "Does NATO Have a Future?", https://foreignpolicy.com/2024/07/08/biden-nato-trump-summit-rutte-russia-ukraine-future/, (Erişim Tarihi: 28.03.2025)

Atlantic Council, “Transcript: NATO Secretary General Rasmussen-First Major U.S. Speech”, https://www.atlanticcouncil.org/commentary/transcript/transcript-nato-secretary-general-rasmussen-first-major-u-s-speech/ (Erişim Tarihi: 15.10.2024)

Bard, Mitchell-Pipes, Daniel, “How Special Is the U.S.-Israel Relationship?”, https://www.meforum.org/349/how-special-is-the-us-israel-relationship?gathStatIcon=true (Erişim Tarihi: 21.08.2024)

BBC, “The Cold War Origins 1941-56-Edexcel: The Hungarian Uprising, 1956”, https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/z3h9mnb/revision/11 (Erişim Tarihi: 26.11.2024)

BBC, “Ukraine in Maps: Tracking the War with Russia”, https://www.bbc.com/news/world-europe-60506682 (Erişim Tarihi: 24.11.2024)

Berkell, Kelly A., “How Climate Change Helped ISIS”, https://www.huffpost.com/entry/how-climate-change-helped_b_5903170 (Erişim Tarihi: 24.02.2024)

Biden Jr., Joseph R., “Why America Must Lead Again: Rescuing U.S. Foreign Policy After Trump”, https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-01-23/why-america-must-lead-again (Erişim Tarihi: 12.12.2022)

Botelho, Greg-Robertson, Nic, “NATO Leaders Tackle Packed Agenda Including ISIS, Ukraine and Afghanistan”, https://edition.cnn.com/2014/09/04/world/europe/uk-nato-summit/index.html (Erişim Tarihi: 10.04.2025)

Brandsma, Charlotte., “NATO and the Mediterranean”, https://www.iemed.org/publication/nato-and-the-mediterranean/ (Erişim Tarihi: 07.11.2024)

Britannica, “Alliance”, https://www.britannica.com/topic/alliance-politics (Erişim Tarihi: 21.08.2024)

Britannica, “Iron Curtain”, https://www.britannica.com/event/Iron-Curtain (Erişim Tarihi: 29.08.2024)

Ceylan, Mehmet Fatih, “NATO’nun Yeni Stratejik Konsepti Sarsıntılı Bir Geleceğin Manifestosu mu?”, https://apm.org.tr/2022/04/30/natonun-yeni-stratejik-konsepti-sarsintili-bir-gelecegin-manifestosu-mu/ (Erişim Tarihi: 01.05.2022)

Clinton, Hillary, “America’s Pacific Century”, https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/ (Erişim Tarihi: 05.08.2024)

CNN, “2008 Georgia Russia Conflict Fast Facts”, https://edition.cnn.com/2014/03/13/world/europe/2008-georgia-russia-conflict/index.html (Erişim Tarihi: 27.11.2024)

CSIS Missile Threat, “AEGİS Ashore”, https://missilethreat.csis.org/defsys/aegis-ashore/ (Erişim Tarihi: 04.12.2024)

CVCE, “Entry into force of the North Atlantic Treaty (24 August 1949)”, https://www.cvce.eu/en/obj/entry_into_force_of_the_north_atlantic_treaty_24_august_1949-en-b827f82a-0e97-4ddd-9622-b206feb2ac5d.html (Erişim Tarihi: 02.09.2024)

European Parliament, “Berlin Plus Agreement”, https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/berlinplus_/berlinplus_en.pdf (Erişim Tarihi: 20.01.2025)

European Union, “History of the European Union 1945-59”, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59_en#:~:text=The%20six%20are%20Germany%2C%20France,the%20Netherlands%2C%20Belgium%20and%20Luxembourg. (Erişim Tarihi: 05.10.2024)

EU, “A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy”, *Council of the European Union*, 2003, https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15895-2003-INIT/en/pdf (Erişim Tarihi: 19.08.2024)

EU, "EU Security Union Strategy", https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0605&from=EN (Erişim Tarihi: 19.08.2024)

EU, "Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe", https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf (Erişim Tarihi: 19.08.2024)

"Export Value of Crude Oil From Russia in 2021, by Country of Destination", https://www.statista.com/statistics/1100591/russia-main-crude-oil-export-destinations/ (Erişim Tarihi 29.10.2022)

Fleck, Anna, "Where Are Nuclear Weapons Stationed in Europe?", https://www.statista.com/chart/32939/european-military-bases-nuclear-weapons-stationed/ (Erişim Tarihi: 22.11. 2024)

Gaubert, Julie, "NATOME: Donald Trump's Beautiful New Acronym for Expanding NATO into the Middle East", Euronews, https://www.euronews.com/2020/01/10/donald-trump-wants-nato-expanded-to-middle-east-and-renamed-natome (Erişim Tarihi: 25.11.2023)

Gordon, Michael R., "Russia Agrees to NATO Plan Pushed by Clinton to Admit Nations from Eastern Bloc", https://www.nytimes.com/1997/05/15/world/russia-agrees-to-nato-plan-pushed-by-clinton-to-admit-nations-from-eastern-bloc.html (Erişim Tarihi: 13.10.2024)

Gotkowska, Justyna, "NATO 2030: Towards a New Strategy", https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2021-06-23/nato-2030-towards-a-new-strategy (Erişim Tarihi: 26.10.2023)

Hardt, Heidi-Burns, Jacqueline, "NATO Wants To Be A Leader on Climate Security. Here Are the Next Steps to Get There", https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/nato-wants-to-be-a-leader-on-climate-security-here-are-the-next-steps-to-get-there/ (Erişim Tarihi: 10.04.2025)

Havel, Vaclav, "New Democracies for Old Europe", https://www.nytimes.com/1993/10/17/opinion/new-democracies-for-old-europe.html (Erişim Tarihi: 05.11.2024)

Iklody, Gabor, "New Challenges-New NATO", https://www.nato.int/docu/review/articles/2010/11/25/new-challenges-new-nato/index.html (Erişim Tarihi: 03.12.2024)

International Atomic Energy Agency, "Atoms for Peace Speech", https://www.iaea.org/about/history/atoms-for-peace-speech (Erişim Tarihi: 03.10.2024)

International Peace Institute, "Joint Declaration on UN/NATO Secretariat Cooperation", https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2010/12/pdfs_un_nato_jointdeclaration_lisbon2010.pdf (Erişim Tarihi: 17.10.2024)

JCBRN Defense COE, "Comprehensive Publication", https://www.jcbrncoe.org/app/uploads/2024/09/COMPREHENSIVE-PUBLICATION_2023.pdf (Erişim Tarihi: 04.12.2024)

Kagan, Robert, "The Price of Hegemony: Can America Learn to Use its Power?", https://reader.foreignaffairs.com/2022/04/06/the-price-of-hegemony/content.html (Erişim Tarihi: 06.04.2022)

Kramer, Franklin D., "NATO's Framework Nations: Capabilities for an Unpredictable World", https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2014/04/NATOs_Framework_Nations.pdf (Erişim Tarihi: 26.10.2024)

Khrushchev, Nikita S., "On Peaceful Coexistence", https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/1959-10-01/peaceful-coexistence (Erişim Tarihi: 26.11.2024)

McGuinness, Damien, “How a Cyber Attack Transformed Estonia”, https://www.bbc.com/news/39655415 (Erişim Tarihi: 05.12.2024)

Ministry of National Defence Republic of Poland, “Poland in NATO-More Than 20 Years”, https://www.gov.pl/web/national-defence/poland-in-nato-20-years (Erişim Tarihi: 07.10.2024)

Monaghan, Sean-Arnold, Ed., “Indispensable: NATO’s Framework Nations Concept Beyond Madrid”, https://www.csis.org/analysis/indispensable-natos-framework-nations-concept-beyond-madrid (Erişim Tarihi: 06.11.2024)

Murray, Rob, “Building a Resilient Innovation Pipeline for the Alliance”, https://www.nato.int/docu/review/articles/2020/09/01/building-a-resilient-innovation-pipeline-for-the-alliance/index.html (Erişim Tarihi: 02.02.2024)

National Archives, “Truman Doctrine (1947)”, https://www.archives.gov/milestone-documents/truman-doctrine#:~:text=On%20March%2012%2C%201947%2C%20President,assistance%20for%20Turkey%20and%20Greece. (Erişim Tarihi: 29.08.2024)

NATO Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi, “Yayınlar”, https://www.coedat.nato.int/research_tr.html (Erişim Tarihi: 01.12.2024)

NATO, “A Short History of NATO”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_139339.htm (Erişim Tarihi: 16.01.2023)

NATO, “Active Engagement, Modern Defence”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68580.htm (Erişim Tarihi: 09.10.2023)

NATO, “Allied Command Operations (ACO)”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52091.htm (Erişim Tarihi: 08.09.2024)

NATO, “Allied Command Transformation”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52092.htm (Erişim Tarihi: 21.02.2023)

NATO, “Allied Command Transformation 20 Years As NATO’s Military Leader for Change”, https://www.act.nato.int/wp-content/uploads/2023/06/NATO-booklet-2023-LR.pdf (Erişim Tarihi: 22.11.2024)

NATO, “Allied Leaders Pledge to Reverse Defence Cuts, Reaffirm Transatlantic Bond”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_112461.htm? (Erişim Tarihi: 25.10.2024)

NATO, “An Alliance for the 21th Century”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27440.htm (Erişim Tarihi: 19.09.2023)

NATO, “Anders Fogh Rasmussen NATO Secretary General 2009-2014”, https://www.nato.int/cps/en/natolive/who_is_who_56703.htm (Erişim Tarihi: 17.10.2024)

NATO, “Arms Control, Disarmament and Non-Proliferation in NATO”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_48895.htm (Erişim Tarihi: 20.02.2024)

NATO, “Ballistic Missile Defence”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49635.htm (Erişim Tarihi: 04.12.2024)

NATO, “NATO Ballistic Missile Defence”, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160630_1607-factsheet-bmd-en.pdf (Erişim Tarihi: 04.12.2024)

NATO, “Brussels Summit Communique”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm (Erişim Tarihi: 26.10.2023)

NATO, “Brussels Summit Declaration”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm (Erişim Tarihi: 24.10.2023)

NATO, “Brussels Summit Declaration”, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180713_180711-summit-declaration-eng.pdf (Erişim Tarihi: 26.10.2024)

NATO, “Bucharest Summit Declaration”, https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm (Erişim Tarihi: 28.09.2023)

NATO, “Centres of Excellence”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_68372.htm (Erişim Tarihi: 05.04.2024)

NATO, “Chicago Summit Declaration”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87593.htm (Erişim Tarihi: 20.10.2023)

NATO, “Collective Defence and Article 5”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_110496.htm (Erişim Tarihi 21.09.2022)

NATO, “Committees”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49174.htm (Erişim Tarihi: 13.09.2024)

NATO, “Communications and Public Diplomacy”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69275.htm (Erişim Tarihi: 18.04.2022)

NATO, “Compendium of Best Practice”, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2023/7/pdf/230710-climate-change-best-practices.pdf (Erişim Tarihi: 26.06.2024)

NATO, “Comprehensive Political Guidance”, https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_56425.htm (Erişim Tarihi: 05.10.2023)

NATO, “Counter-Piracy Operations (2008-2016)”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_48815.htm (Erişim Tarihi: 23.10.2024)

NATO, “Counter-Terrorism Reference Curriculum”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_176310.htm (Erişim Tarihi: 04.04.2024)

NATO, “Countering Terrorism”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_77646.htm#milestones (Erişim Tarihi: 09.02.2024)

NATO, “Countering Terrorism”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_77646.htm (Erişim Tarihi: 15.11.2023)

NATO, “Crisis Management”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49192.htm (Erişim Tarihi: 19.10.2023)

NATO, “Cyber Defence”, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_78170.htm? (Erişim Tarihi: 21.02.2024)

NATO, “Cyber Defence Pledge”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133177.htm (Erişim Tarihi: 06.04.2024)

NATO, “DC 13-1.4.1950 North Atlantic Treaty Organization Medium Term Plan”, https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a500328d.pdf (Erişim Tarihi: 02.10.2024)

NATO, “Declaration on Alliance Security”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_52838.htm (Erişim Tarihi: 15.10.2024)

NATO, “Declaration of the Heads of State and Government”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24470.htm (Erişim Tarihi: 08.10.2024)

NATO, “Declaration on Peace and Cooperation”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23846.htm (Erişim Tarihi: 20.11.2024)

NATO, “Deterrence and Defence”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_133127.htm (Erişim Tarihi: 02.09.2024)

NATO, “Deterrence and Defense Posture Review”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87597.htm (Erişim Tarihi: 19.02.2024)

NATO, “EAPC Security Forum Opens in Astana”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_55792.htm?selectedLocale=en (Erişim Tarihi: 09.12.2024)

NATO, “Emerging Security Risks for Energy Flows Across South Caucasus”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_139480.htm (Erişim Tarihi: 09.12.2024)

NATO, “Energy Security”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49208.htm (Erişim Tarihi: 06.03.2024)

NATO, “Enlargement and Article 10”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49212.htm (Erişim Tarihi: 04.09.2024)

NATO, “Environment, Climate Change and Security”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_91048.htm#responding (Erişim Tarihi: 22.11.2023)

NATO, “Euro-Atlantic Partnership Council”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49276.htm (Erişim Tarihi: 09.10.2024)

NATO, “Finland and Sweden Submit Applications to Join NATO”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_195468.htm (Erişim Tarihi: 16.08.2024)

NATO, “Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation signed in Paris, France”, https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25468.htm (Erişim Tarihi: 10.10.2024)

NATO, “Germany and NATO”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_185912.htm (Erişim Tarihi: 02.08.2024)

NATO, “Green Defence Framework”, https://natolibguides.info/ld.php?content_id=25285072 (Erişim Tarihi: 09.12.2024)

NATO, “Harmel Report: Report on the Future Tasks of the Alliance”, https://archives.nato.int/uploads/r/null/1/3/137535/0207_Report_on_the_future_tasks_of_the_Alliance-Harmel_Report_1968_BIL.pdf (Erişim Tarihi: 27.11.2024)

NATO, “International Military Staff”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_64557.htm? (Erişim Tarihi 17.02.2023)

NATO, “International Staff”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_58110.htm (Erişim Tarihi: 09.09.2024)

NATO, “ISAF’s Strategic Vision”, https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8444.htm (Erişim Tarihi: 21.11.2023)

NATO, “Istanbul Cooperation Initiative”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52956.htm (Erişim Tarihi: 09.10.2024)

NATO, “Istanbul Summit Communique”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_21023.htm (Erişim Tarihi: 28.09.2023)

NATO, “Joint Force Command Norfolk”, https://jfcnorfolk.nato.int/about-us (Erişim Tarihi: 09.09.2024)

NATO, “London Declaration”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm?selectedLocale=en (Erişim Tarihi: 18.12.2023)

NATO, “Madrid Declaration”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25460.htm (Erişim Tarihi: 20.11.2024)

NATO, “Madrid Summit Declaration”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm (Erişim Tarihi: 20.09.2022)

NATO, “MC 14-28.3.1950”, https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a500328c.pdf (Erişim Tarihi: 02.10.2024)

NATO, “MC 14/1 (Final)-9.12.1952 Strategic Guidance [Supersedes DC 13 and MC 14]”, https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a521209a.pdf (Erişim Tarihi: 03.02.2023)

NATO, “MC 14/2 (Revised) (Final Decision)-23.5.1957 Overall Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Treaty Organization Area”, https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a570523a.pdf (Erişim Tarihi: 04.10.2024)

NATO, “MC 14/3 (Final)-16.1.1968 Overall Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Treaty Organization Area”, https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a680116a.pdf (Erişim Tarihi: 05.10.2024)

NATO, “MC 48/1 (Final)-9.12.1955 The Most Effective Pattern of NATO Military Strength for the Next Few Years-Report N 2”, https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a551209a.pdf (Erişim Tarihi: 04.10.2024)

NATO, “MC 48/2 (Final Decision)-23.5.1957 Measures to Implement the Strategic Concept”, https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a570523b.pdf (Erişim Tarihi: 04.10.2024)

NATO, “Mediterranean Dialogue”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52927.htm (Erişim Tarihi: 14.10.2024)

NATO, “Membership Action Plan (MAP)”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27444.htm?selectedLocale=en (Erişim Tarihi: 09.10.2024)

NATO, “Military Committee”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49633.htm (Erişim Tarihi: 16.02.2023)

NATO, “Military Organisation and Structures”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49608.htm (Erişim Tarihi: 17.09.2024)

NATO, “NATO Allies Agree Policy on Battlefield Evidence from Operational Theatres to Boost Efforts Against Terrorism”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_179194.htm (Erişim Tarihi: 04.12.2024)

NATO, “NATO Allies and Partners Take Part in World’s Largest Cyber Defence Exercise”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_214144.htm?selectedLocale=en (Erişim Tarihi: 06.04.2023)

NATO, “NATO Allies and Partners Discuss Energy Security”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_215433.htm (Erişim Tarihi: 09.12.2024)

NATO, “NATO and Partners Discuss Emerging Risks to Energy Security at Conference in Baku”,

https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_101154.htm?selectedLocale=en (Erişim Tarihi: 09.12.2024)

NATO, "NATO Appoints New SACEUR", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_54630.htm?selectedLocale=en (Erişim Tarihi: 22.10.2024)

NATO, "NATO Climate Change and Security Action Plan", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_185174.htm (Erişim Tarihi: 22.11.2023)

NATO, "NATO Discusses Security Prospects in the High North", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_49745.htm (Erişim Tarihi: 13.12.2024)

NATO, "NATO Enlargement & Open Door", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160627_1607-factsheet-enlargement-eng.pdf (Erişim Tarihi: 21.10.2024)

NATO, "NATO Handbook", https://www.nato.int/docu/handbook/2006/hb-en-2006.pdf (Erişim Tarihi: 19.08.2024)

NATO, "NATO Headquarters", https://esc.hq.nato.int/default.aspx (Erişim Tarihi: 14.11.2023)

NATO, "NATO in the 21sth Century: Towards Global Connectivity", https://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_61395.htm (Erişim Tarihi: 28.11.2023)

NATO, "NATO International Military Staff-Joint Intelligence and Security Division (JISD)", https://www.nato.int/cps/en/natohq/107942.htm (Erişim Tarihi: 20.11.2024)

NATO, "NATO Member Countries", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52044.htm (Erişim Tarihi: 28.07.2024)

NATO, “NATO Nuclear Deterrence”, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/2/pdf/200224-factsheet-nuclear-en.pdf (Erişim Tarihi: 22.11.2024)

NATO, “NATO Organization”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/structure.htm#MS (Erişim Tarihi: 08.09.2024)

NATO, “NATO Rapid Reaction Team to Fight Cyber Attack”, https://www.nato.int/cps/en/natolive/news_85161.htm (Erişim Tarihi: 09.12.2024)

NATO, “NATO Reform”, https://www.nato.int/docu/speech/2002/s021017a.htm (Erişim Tarihi: 09.09.2024)

NATO, “NATO Response Force”, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm (Erişim Tarihi: 20.11.2024)

NATO, “NATO Response Force (NRF)”, https://lc.nato.int/operations/nato-response-force#:~:text=The%20Very%20High%20Readiness%20Joint%20Task%20Force%20(VJTF)&text=Some%20elements%20are%20ready%20to,potential%20deterrent%20to%20further%20escalation. (Erişim Tarihi: 26.10.2024)

NATO, “NATO Secretary General”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50094.htm (Erişim Tarihi: 09.09.2024)

NATO, “NATO Summits”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50115.htm#previous (Erişim Tarihi: 19.03.2025)

NATO, “NATO-Russia Relations: A New Quality”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19572.htm (Erişim Tarihi: 20.11.2024)

NATO, "NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement Analysis and Recommendations of the Group of Experts on a New Strategic Concept for NATO", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_63654.htm (Erişim Tarihi: 15.10.2024)

NATO, "NATO 2022 Strategic Concept", https://www.nato.int/strategic-concept/ (Erişim Tarihi: 17.10.2024)

NATO, "NATO 2022 Strategic Concept", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (Erişim Tarihi: 05.12.2023)

NATO, "NATO 2030", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/6/pdf/2106-factsheet-nato2030-en.pdf (Erişim Tarihi: 27.10.2024)

NATO, "NATO 2030: A Transatlantic Agenda For The Future", https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_184636.htm (Erişim Tarihi: 26.10.2023)

NATO, "NATO 2030: Making a Strong Alliance Even Stronger", https://www.nato.int/nato2030/

NATO, "NATO 2030: United for a New Era", https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-reflection-group-final-report-uni.pdf (Erişim Tarihi: 27.10.2024)

NATO, "NATO 3.0-A 21st Century Alliance", https://www.nato.int/cps/en/natolive/news_91178.htm (Erişim Tarihi: 24.11.2023)

NATO, "NATO's Military Concept for Defence Against Terrorism", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69482.htm (Erişim Tarihi: 13.02.2024)

NATO, “NATO’s Nuclear Deterrence Policy and Forces”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50068.htm (Erişim Tarihi: 28.11.2024)

NATO, “NATO’s Nuclear Sharing Arrangements”, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/2/pdf/220204-factsheet-nuclear-sharing-arrange.pdf (Erişim Tarihi: 28.11.2024)

NATO, “NATO’s Partnerships”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_84336.htm#partnersglobe (Erişim Tarihi: 26.04.2024)

NATO, “NATO’s Policy Guidelines on Counter-Terrorism”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_228154.htm (Erişim Tarihi: 20.11.2024)

NATO, “NATO’s Purposes”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_68144.htm (Erişim Tarihi: 28.07.2024)

NATO, “New NATO Division to Deal With Emerging Security Challenges”, https://www.nato.int/cps/en/natolive/news_65107.htm (Erişim Tarihi: 31.10.2024)

NATO, “North Atlantic Council Statement on the 50th Anniversary of the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_174104.htm (Erişim Tarihi: 29.05.2024)

NATO, “North Atlantic Cooperation Council (1991-1997)”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69344.htm (Erişim Tarihi: 07.10.2024)

NATO, “Nuclear Planning Group (NPG)”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50069.htm (Erişim Tarihi: 13.09.2024)

NATO, “Nuclear Planning Group 50th Anniversary of the First Meeting of the NPG”, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/3/pdf/200305-50Years_NPG.pdf (Erişim Tarihi: 05.09.2024), s. 135

NATO, “On the Agenda”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_184633.htm (Erişim Tarihi: 27.10.2024)

NATO, “On-going Multi-Year Projects: Water Resource Management”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/88102.htm (Erişim Tarihi: 10.04.2025)

NATO, “Operation Active Endeavour (2001-2016), https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_7932.htm (Erişim Tarihi: 09.10.2023)

NATO, “Origins NATO Leaders”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_137930.htm (Erişim Tarihi: 31.08.2024)

NATO, “Partnership for Peace: Framework Document”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24469.htm (Erişim Tarihi: 08.10.2024)

NATO, “Partnership for Peace Programme”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50349.htm, (Erişim Tarihi: 08.10.2024)

NATO, “Partnership with the countries of Central and Eastern Europe (Statement issued by the North Atlantic Council meeting in Ministerial Session)”, https://www.nato.int/docu/basictxt/b910607a.htm (Erişim Tarihi: 17.10.2024)

NATO, “Prague Summit Declaration”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19552.htm (Erişim Tarihi: 09.10.2023)

NATO, “Prague Summit 2002 Selected Documents and Statements”, https://www.nato.int/docu/0211prague/speeches-e.pdf (Erişim Tarihi: 09.10.2023)

NATO, “Relations with Georgia”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_38988.htm (Erişim Tarihi: 19.08.2024)

NATO, “Relations with Partners Across the Globe”, https://www.nato.int/cps/el/natohq/topics_49188.htm (Erişim Tarihi: 15.12.2024)

NATO, “Relations with Russia”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50090.htm (Erişim Tarihi: 21.08.2024)

NATO, “Relations with Ukraine”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37750.htm (Erişim Tarihi: 19.08.2024)

NATO, “Report of the Committee of Three”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_65237.htm#:~:text=The%20%E2%80%9CThree%20Wise%20Men%E2%80%9D%20were,Lange%2C%20Foreign%20Minister%20of%20Norway. (Erişim Tarihi: 03.09.2024)

NATO, “Report of the Committee of Three on Non-Military Cooperation in NATO”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17481.htm (Erişim Tarihi: 03.09.2024)

NATO, “Riga Summit Declaration”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_37920.htm (Erişim Tarihi: 02.10.2023)

NATO, “Riga Summit Reader’s Guide”, https://www.nato.int/docu/rdr-gde-riga/rdr-gde-riga-e.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2024)

NATO, “SACLANT NATO Story (SACLANT’S 10th Anniversary)”, https://archives.nato.int/uploads/r/null/1/3/137451/0101_SACLANT_NATO_Story_1962-GUARDIAN_OF_THE_ATLANTIC_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 22.02.2023)

NATO, “Science and Technology Organization”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_88745.htm (Erişim Tarihi: 13.12.2024)

NATO, “Secretary General: as the World changes, NATO will continue to change”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_171581.htm (Erişim Tarihi: 26.10.2023)

NATO, “Signatures of Partnership for Peace Framework Document”, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_82584.htm (Erişim Tarihi: 09.10.2024)

NATO, “Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the NATO Parliamentary Assembly meeting in Edinburg”, https://www.nato.int/cps/en/SID-6AC1AA22-4B68D4FB/natolive/opinions_59214.htm?selectedLocale=en (Erişim Tarihi: 05.10.2023)

NATO, “Statement by NATO Heads of State and Government”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_193719.htm (Erişim Tarihi: 18.12.2023)

NATO, “Statement by NATO Heads of State and Government on Russia’s Attack on Ukraine”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_192489.htm (Erişim Tarihi: 28.10.2024)

NATO, “Statement issued by the Heads of State and Government participating in a meeting of the North Atlantic Council in Brussels”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_21738.htm (Erişim Tarihi: 19.10.2024)

NATO, “Strategic Concepts”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm (Erişim Tarihi: 01.02.2023)

NATO, “Strasbourg/Kehl Summit Declaration”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_52837.htm (Erişim Tarihi: 25.10.2023)

NATO, “Supreme Allied Commander Europe (SACEUR)”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50110.htm (Erişim Tarihi: 09.09.2024)

NATO, “Supreme Allied Commander Transformation (SACT)”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50114.htm (Erişim Tarihi: 18.09.2024)

NATO, “The Alliance’s New Strategic Concept (1991)”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23847.htm (Erişim Tarihi 14.09.2023)

NATO, “The Alliance’s Strategic Concept (1999)”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27433.htm (Erişim Tarihi: 13.09.2023)

NATO, “The Berlin Blockade”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_136188.htm (Erişim Tarihi: 29.07.2024)

NATO, “The NATO Greenhouse Gases Emission Mapping and Analytical Methodology”, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2023/7/pdf/230710-NATO-GHG-Methodology.pdf (Erişim Tarihi: 26.06.2024)

NATO, “The North Atlantic Treaty”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm? (Erişim Tarihi: 16.01.2023)

NATO, “The Secretary General’s Report: NATO Climate Change and Security Impact Assesstment Second Edition”, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2023/7/pdf/230711-climate-security-impact.pdf (Erişim Tarihi: 26.06.2024)

NATO, “The United States and NATO”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_162350.htm (Erişim Tarihi: 03.10.2024)

NATO, “Türkıye and NATO”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_191048.htm (Erişim Tarihi: 03.10.2024)

NATO, “U.S. Senate Resolution 239 80th Congress, 2nd Session-(‘The Vandenberg Resolution’)”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17054.htm?selectedLocale=en (Erişim Tarihi: 29.08.2024)

NATO, “Vilnius Summit Communique”, https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_217320.htm (Erişim Tarihi: 02.02.2024)

NATO, “Wales Summit Declaration”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm (Erişim Tarihi: 23.10.2023)

NATO, “Warsaw Summit Communique”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm (Erişim Tarihi: 24.10.2023)

NATO, “Warsaw Summit Key Decisions”, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_02/20170206_1702-factsheet-warsaw-summit-key-en.pdf (Erişim Tarihi: 26.10.2024)

NATO, “Washington Summit Declaration”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_227678.htm (Erişim Tarihi: 17.09.2024)

NATO, “Water: A Key Security Asset”, https://www.nato.int/docu/water/water-e.pdf (Erişim Tarihi: 10.04.2025)

NATO, “Weapons of Mass Destruction”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50325.htm (Erişim Tarihi: 05.12.2024)

NATO, “What is NATO?”, https://www.nato.int/nato-welcome/ (Erişim Tarihi: 09.04.2023)

NATO, “Why SACEUR Has Always Been an American Officer?”, https://shape.nato.int/page214845858 (Erişim Tarihi: 22.10.2024)

NATO, “19th Annual NATO Conference on Arms Control, Disarmament and Weapons of Mass Destruction Non-Proliferation”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_229228.htm (Erişim Tarihi: 05.12.2024)

NATO, “1990 Summit: A Turning Point in ‘East -West’ Relations”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_116133.htm (Erişim Tarihi: 07.10.2024)

NATO Allied Command Transformation, “Allied Command Transformation Celebrates 25 Years: Hungary, Czech Republic, and Poland’s NATO Alliance Membership”, https://www.act.nato.int/article/25-years-of-czech-republic-hungary-poland/ (Erişim Tarihi: 14.10.2024)

NATO Cooperative Cyber Defence Center Of Excellence, “World’s Largest Cyber Defense Exercise Locked Shields Kicks Off in Tallinn”, https://www.ccdcoe.org/news/2023/worlds-largest-cyber-defense-exercise-locked-shields-kicks-off-in-tallinn/ (Erişim Tarihi: 09.12.2024)

NATO ENSEC COE, “What is NATO COE?”, https://www.enseccoe.org/about-us/ (Erişim Tarihi: 12.12.2024)

Naval History and Heritage Command, “The Gulf War 1990-1991 (Operation Desert Shield/Desert Storm)”, https://www.history.navy.mil/our-collections/art/exhibits/conflicts-and-operations/the-gulf-war-1990-1991--operation-desert-shield--desert-storm-.html (Erişim Tarihi: 22.08.2024)

New York Times, “Russia-Ukraine War”, https://www.nytimes.com/news-event/ukraine-russia (Erişim Tarihi: 24.11.2024)

Nossel, Susan, "Smart Power", https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2004-03-01/smart-power (Erişim Tarihi: 15.08.2024)

OECD, "The 'Marshall Plan' Speech at Harvard University, 5 June 1947", https://www.oecd.org/en/about/history/the-marshall-plan-speech-at-harvard-university-5-june-1947.html (Erişim Tarihi: 29.08.2024)

Office of the Historian, "Marshall Plan, 1948", https://history.state.gov/milestones/1945-1952/marshall-plan (Erişim Tarihi: 29.07.2024)

Office of the Historian, "North Atlantic Treaty Organization (NATO), 1949", https://history.state.gov/milestones/1945-1952/nato (Erişim Tarihi: 16.08.2024)

Office of the Historian, "Oil Embargo, 1973-1974", https://history.state.gov/milestones/1969-1976/oil-embargo (Erişim Tarihi: 09.12.2024)

Office of the Historian, "The Truman Doctrine, 1947", https://history.state.gov/milestones/1945-1952/truman-doctrine (Erişim Tarihi: 29.07.2024)

Oğuzlu, Tarık, "NATO ve Yeni Dünya Düzeni", *Güvenlik Yazıları Serisi*, No 20, 2019, s. 3 https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/NATOveYeniDunyaDuzeni_TarikOguzlu_v.1.pdf

OPEC, https://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/330.htm (Erişim Tarihi: 21.11.2022)

Özer, Yusuf, "Stratejik Konseptler Bağlamında NATO'nun Stratejik Dönüşümü", *Güvenlik Yazıları Serisi*, No: 58, Mayıs 2021, s. 5 https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2021/05/NATOStratejikKonsept_YusufOzer_v.1.pdf

Pedlow, Gregory W., "NATO Strategy Documents 1949-1969", https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf (Erişim Tarihi: 02.10.2024), s. 13

Perrigo, Billy, "What to Know About the 2019 London Summit", https://time.com/5741250/nato-summit-2019/ (Erişim Tarihi: 18.12.2023)

Pszczel, Robert-Szymanski, Piotr, "Washington Summit-NATO's Anniversary in the Shadow of the War", https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2024-07-12/washington-summit-natos-anniversary-shadow-war, (Erişim Tarihi: 28.03.2025)

Scheffer, Jaap De Hoop, "Keynote Speech at the NATO Riga Conference", https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/rm/77025.htm (Erişim Tarihi: 10.04.2025)

Shea, Jamie, "How the Harmel Report Helped Build the Transatlantic Security Framework", https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/how-the-harmel-report-helped-build-the-transatlantic-security-framework/ (Erişim Tarihi: 27.02.2023)

Sherwood-Randall, Elizabeth D., "Alliances and American National Security", https://www.belfercenter.org/publication/alliances-and-american-national-security (Erişim Tarihi: 19.10.2022)

Skaluba, Christopher-Dickinson, Philippe-Kaminskas, Dominykas, "NATO at 75: The Most Powerful and Successful Alliance in History", https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/75-years-of-nato-the-most-powerful-and-successful-alliance-in-history/, (Erişim Tarihi: 28.03.2025)

Starr, Adam C., "The United States (Mis)interpretation of Containment Theory", https://www.foreignpolicyjournal.com/2013/03/16/the-united-states-misinterpretation-of-containment-theory/, (Erişim Tarihi: 01.01.2024)

Statista, "Estimated Number of Nuclear Warheads Belonging to NATO Allies from 1949 to 2023", https://www.statista.com/statistics/1294371/nato-nuclear-warhead-

inventory/#:~:text=Number%20of%20nuclear%20warheads%20belonging%20to%20NATO%20allies%201949%2D2023&text=As%20of%202023%2C%20there%20were,which%20had%203%2C708%20nuclear%20warheads. (Erişim Tarihi: 22.09.2023)

Stoltenberg, Jens, "Jens Stoltenberg: NATO's Climate Challenge", https://www.politico.eu/article/jens-stoltenberg-nato-climate-change-challenge/ (Erişim Tarihi: 25.11.2023)

https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=PET&s=MCSSTUS1&f=A (Erişim Tarihi: 10.11.2022)

https://www.sipri.org/media/press-release/2021/world-military-spending-rises-almost-2-trillion-2020 (Erişim Tarihi: 11.01.2022)

Temizer, Selen, "Extraordinary NATO Leaders' Summit on War in Ukraine Begins in Brussels", https://www.aa.com.tr/en/europe/extraordinary-nato-leaders-summit-on-war-in-ukraine-begins-in-brussels/2544399 (Erişim Tarihi: 14.12.2024)

Tharoor, Ishaan, "A Fateful Summit 15 Years Ago Hangs Over the NATO Meeting in Vilnius", https://www.washingtonpost.com/world/2023/07/10/bucharest-2008-nato-summit-history-vilnius-putin-georgia-ukraine-membership/ (Erişim Tarihi: 21.10.2024)

The Guardian, "Turkey to Site NATO Missile Shield Radar in its South-East", https://www.theguardian.com/world/2011/sep/14/turkey-nato-missile-shield-radar (Erişim Tarihi: 20.12.2024)

The History of Czechoslovakia, "1948 Czechoslovak Coup D'Etat", https://scalar.usc.edu/works/dissolution-of-czechoslovakia/1948-czechoslovak-coup-dtat (Erişim Tarihi: 01.08.2024)

The Nuclear Threat Initiative, "Nuclear Disarmament NATO", https://www.nti.org/analysis/articles/nato-nuclear-disarmament/ (Erişim Tarihi: 21.09.2023)

UN, "United Nations Charter (Full Text)", https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text (Erişim Tarihi: 24.08.2024)

UN, "United Nations Charter Chapter 1: Purposes and Principles", https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-1 (Erişim Tarihi: 02.01.2023)

U.S. Department of State, "The Origins of NATO The North Atlantic Treaty Organization", https://1997-2001.state.gov/regions/eur/nato/vandenberg.html (Erişim Tarihi: 29.08.2024)

U.S European Command, "History of USEUCOM", https://www.eucom.mil/about-the-command/history-of-useucom (Erişim Tarihi: 03.10.2024)

U.S European Command, "History of Supreme Allied Commander Europe (SACEUR)", https://www.eucom.mil/about-the-command/history-of-useucom/history-of-supreme-allied-commander-europe-saceur (Erişim Tarihi: 03.10.2024)

Varol, Celal İlker, "Rusya ile NATO'nun Baltık Bölgesi Üzerindeki Rekabetinin İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya Üyelik Sürecine Etkileri", https://www.tuicakademi.org/rusya-ile-natonun-baltik-bolgesi-uzerindeki-rekabetinin-isvec-ve-finlandiyanin-natoya-uyelik-surecine-etkileri/ (Erişim Tarihi: 18.12.2023)

Walt, Stephen M., "Friends in Need: What the War in Ukraine Has Revealed About Alliances", https://www.foreignaffairs.com/ukraine/friends-in-need-war-in-ukraine-alliances-stephen-walt (Erişim Tarihi: 19.02.2023)

Wilson Center Digital Archive, "February 22, 1946: George Kennan's Long Telegram",

https://is.muni.cz/el/fss/podzim2019/MVZb2091/um/kennanlongtelegram1946.pdf (Erişim Tarihi: 26.08.2024)

Wilson Center Digital Archive, "Telegram From Nikolai Novikov, Soviet Ambassador to the US, to the Soviet Leadership", https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/telegram-nikolai-novikov-soviet-ambassador-us-soviet-leadership (Erişim Tarihi: 14.01.2023)

"X" (George F. Kennan), "The Sources of Soviet Conduct", https://www.foreignaffairs.com/russian-federation/george-kennan-sources-soviet-conduct (Erişim Tarihi: 26.08.2024)

Raporlar ve Belgeler

Armitage, Richard L.-Nye Jr., Joseph S., "A Smarter, More Secure America", *CSIS Commission on Smart Power,* Washington, 2007

Babson, Esther, "Strained Stability: Climate Change and Regional Security in Southeast Asia", *American Security Project,* 2018

Bocse, Alexandra Maria, "NATO's Organizational Adaptation: Responding to Energy Security Concerns": Ed. Marc Ozawa, *The Alliance Five Years After Crimea: Implementing The Wales Summit Pledges,* NATO Defense College, 2019

Bölme, Selin M., "NATO Zirvesi ve Füze Kalkanı Projesi", *SETA Analiz,* Sayı 30, Ankara, Aralık 2010

Broeks, Jan, "The Necessary Adaptation of NATO's Military İnstrument of Power", *NATO Defence College,* 2019

CSIS Commission On Smart Power, "CSIS Commission on Smart Power: A Smarter, More Secure America", https://carnegieendowment.org/files/csissmartpowerreport.pdf (Erişim Tarihi: 12.10.2022)

Clement, Sven, "Climate Change Mitigation and Adaptation: The Role of Technology", *NATO Parliamentary Assembly Science and Technology Committee Draft Special Report*, 2022

Coker, Christopher, "Rethinking Strategy: NATO and the Warsaw Summit", *Norwegian Insitute for International Affairs*, 2016

Connor Jr., Arthur W., "The Army, Transformation, And Modernization, 1945-1991: Implications For Today", *Strategic Studies Insitute, US Army War College*, 2002

Doeveren, Rianne Van, "Engaging the Arab World Through Social Diplomacy", *Netherlands Institute of International Relations Clingendael Papers No. 4*, Hague, 2011

Gilli, Andre vd., "Strategic Shifts and NATO's New Strategic Concept", *NATO Defense College Research Paper*, Sayı 24, Roma, 2022

Glatz, Rainer L.-Zapfe, Martin, "NATO's Framework Nations Concept", Ed. Christian Nünlist, *CSS Analyses in Security Policy*, Sayı 218, 2017

Larsen, Kristian Knus, "Unfolding Green Defense: Linking Green Technologies and Strategies to Current Security Challenges in NATO and the NATO Member States", *Center for Militaere Studier Kobenhavns Universitet Report*, Kopenhag, 2015

Missiroli, Antonio, "Towards an EU Global Strategy-Background, Process, References", *European Union İnstitute for Security Studies Report*, Paris, 2015

NATO Cooperative Cyber Defence Center Of Excellence, "Defending the Networks NATO Policy on Cyber Defence", https://ccdcoe.org/uploads/2018/10/NATO-110608-CyberdefencePolicyExecSummary.pdf (Erişim Tarihi: 09.12.2024)

"NATO's Role in Addressing Security Threats and Challenges in the Black Sea: Time for Comprehensive Strategic Approach for the Region?", *EDAM*, 2023

Palmer, Diego A. Ruiz, "NATO as Strategy-Making Alliance", *A Strategic Odyssey: Constancy of Purpose and Strategy-Making in NATO 1949-2019*, NATO Defense College, 2019

Pehlivantürk, Bahadır-Kardaş, Şaban-Yalçınkaya, Haldun, "The US Approach to International Cooperation and Alliances During the Biden Administration: Japanese and Turkish Perspectives", *TOBB ETÜ University of Economics & Technology Project Report*, Ankara, 2022

Remaly, Steward E., "NATO Transformation: Finding Relevance in Coping with the Asymmetric Threat of Terrorism", USAWC Strategy Research Project, Pennsylvania, 2004

Ringsmose, Jens-Rynning, Sten, "Come home, NATO? The Atlantic Alliance's New Strategic Concept", *Danish İnstitute for International Studies Report*, Copenhagen, 2009

Rühle, Michael, "Scoping NATO's Enviromental Security Agenda", *NDC Policy Brief*, Sayı 6, Roma, 2020

Santamato, Stefano-Beumler, Marie Theres, "The New NATO Policy Guidelines on Counterterrorism: Analysis, Assestments, and Actions", *Institute for National Strategic Studies*, Washington, 2013

Snyder, Jack L., "The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations", *RAND Corporation*, Santa Monica, 1977

Tardy, Thierry, "From NATO's Partnership to Security Networks", *NATO 2030: New Technologies, New Conflicts, New Partnerships*, NATO Defence College, 2021

Quanten, Kris, "What NATO's Counter-Terrorism Strategy", NATO Defense College, 2019

Van Heuven, Marten H. A., "NATO in 2010", *Atlantic Council*, 1999

Wittmann, Klaus, "Towards a New Strategic Concept for NATO", *NATO Defence College*, Roma, 2009

Tezler

Bayezit, Fatih, *Soğuk Savaş Sonrası Düzende Amerikan İttifakları: Türkiye ve Güney Kore Örnekleri (1991-2021)*, (Yalova Üniversitesi, Lisanüstü Eğitim Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Yalova, 2021

Çelik, Kadir Ertaç, *Kimlikler Güç Dengesi ve İttifaklar: Kazakistan Örneği* (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2014

Han, Ahmet Kasım, *Kavram ve Kuram Olarak Strateji Küreselleşen Dünyada Ulusal Strateji*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2001

Seren, Merve, *Stratejik İstihbaratın Güvenlik Stratejileri ve Politikaları Açısından Yeri ve Önemi*, (Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası Güvenlik Ana Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2016